Strict-Secret

GRIGORE GAFENCU

J U R N A L

vol.II

Mai 1944 - Iunie 1946

BCU Cluj / Central University Library Cluj

STRICT SECRET

EXEMPLAR Nr. 22..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUVÎNT INTRODUCTIV

In volumul de faţă, "JURNALUL" lui Grigore Gafencu portretizează perioada unor adînci transformări, în lumea întreagă. (mai 1944 - iunie 1946).

Grigore Gafencu trăia în acea perioadă sub înrîurirea acestor prefaceri: el nu mai este demnitarul şi diplomatul de odinioară, ci un "emigrant" voluntar stabilit în Elveţia. Criticismul său politic şi istoric, devine mai ascuţit şi uneori chiar mai subiectiv, prin faptul că el însuşi făcuse parte din "lumea" care tolerase începuturile cotropirii naziste, şi care, prin fapte, consimţiri şi abdicări în faţa hitlerismului agresiv, pica pe punctul de incidenţă al problemelor de răspundere.

Poziţia sa la Geneva îi favorizează observarea fenomenelor mondiale, dar îl privează de putinţa cunoaşterii marilor transformări interne din România.

El constată că imperialismul german a fost înfrînt dar că binele de mîine este condiţionat de statornicirea unor linii directoare ale păcii - între învingători şi învinşi. Menţionează că acest lucru nu se poate realiza nici instantaneu, nici fără "jertfe", că pacea nu apare însoţită imediat de preocupări libertare, ci de preocupări de ordine, şi că victoria militară şi politică este administrată provizoriu de armatele operaţionale, pacea aflîndu-se dincolo de limita competenţelor naţiunilor mici.

Subliniază că nereuşita atîtor "Conferinţe" (Teheran, Yalta, Londra, Moscova), reflectă lipsa unei concepţii unitare asupra păcii.

Işi dă seama că problemele răspunderii războiului n-au fost abordate chiar la sursele lor primordiale, adică la imoralitatea complicităţilor unei diplomaţii secrete care a culminat printr-un masacru, ci la radicalul ecarisaj moral care să permită "împrospătarea atmosferei europene otrăvită prin anii de dominaţie nazistă". Subliniază că sentimentul popoarelor ciopîrţite şi măcelărite s-a dovedit mai puternic decît armele şi violenţele "Axei", iar credinţa în convieţuirea paşnică de mîine a ieşit învingătoare.

De asemenea, că pretutindeni în lume se afirmă dorinţa şi voinţa de împrospătare şi întinerire a vieţii politice, şi că guvernele de mîine nu vor mai putea fi produsul rivalităţilor dintre grupări şi cluburi, ci exponentele şi executivele voinţei populare.

Aceste viziuni ale realităţii, îi impun lui GRIGORE GAFENCU o atitudine de critic alvechilor metode, al vechilor instituţii, moravuri şi năravuri; el descoperă grave greşeli ale inerţiei şi echivocului burghez, ale uşurinţei şi tărăgănelilor negatoare ale lui Iuliu Maniu, pe care-l apără de unele culpe, dar îl învinuieşte de altele, relevînd inaderenţa acestuia la noile stări de lucruri din ţară.

x

x x

Deopotrivă, Grigore Gafencu descrie mentalitatea dăunătoare a emigraţiei, secătuirea capacităţii de sacrificiu, meschinăria mascată de un fals patriotism, al acelora care-şi puneau speranţele lor în guvernările tranzitorii din ţările eliberate.

La temperatura evenimentelor cînd el scria aceste pagini, nu putea să fie nici senin ca un filozof, dar nici uneltitor ca un co-părtaş, şi în consecinţă se aliniază pe liziera unui patriotism decent, apărînd interesele vitale ale României, în presa elveţiană, franceză, engleză şi americană, sfătuind pe români să nu creeze dificultăţi în calea operei de guvernare de la Bucureşti, şi nici obstacole în calea înţelegerii româno - sovietice.

In acest sens, este semnificativă mărturisirea făcută de Grigore Gafencu unui tînăr român din Rezistenţa franceză: "De cîte ori voi putea sluji ţara şi interesele naţionale, o voi face cu hotărîre, indiferent cine ar fi la cîrma statului".

Cu aceste convingeri, el se desparte de lumea crepusculară în care trăise.

x

x x

Volumul de faţă mai reliefează efectele demenţei hitleriste care a răsturnat o ordine mondială de drept, trezind şi alte pofte imperialiste, teritoriale, economice şi mai ales cu privire

la colaborarea internaţională în navigaţia fluvială, maritimă, oceanică şi în dominaţia Strîmtorilor. Autorul menţionează că politica nazistă a fost, în primul rînd, antigermană şi antibismarkiană, răsturnînd acorduri de echilibru liber consimţite, ca acelea din 1856 de la Paris, şi 1878 de la Berlin. Sînt revelatoare paginile din "JURNAL" referitoare la prăbuşirea acestor înţelegeri inter-statale, care definiseră libertatea fluvială şi maritimă, printre condiţiile esenţiale ale politicii de pace.

Autorul adînceşte critica sa împotriva tuturor opreliştilor de colaborare internaţională, evidenţiind permanenţa drepturilor ţărilor riverane danubiene, neutralitatea Strîmtorilor, accentuînd că nimeni nu a încercat să nesocotească normele naturale şi de drept care decurg pentru România - la Gurile Dunării, ca stat suveran şi independent.

Privind, din lumina sfîrşitului războiului, către originile lui de samavolnicie, de indiferenţă şi de laşitate, el reliefează că una dintre cele mai însemnate cuceriri morale este lecţia necruţătoare care a prevenit lumea că nu trebuie încurajat nici un "Drang", nici spre est , nici spre vest, iar "soluţiile" de expedient ale marilor puteri, pe seama micilor naţiuni, şi în dispreţul dreptului acestora, se vor prăbuşi invariabil, ca în 1945.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"JURNALUL" înfăţişează în numeroase pagini, cutremurătoare drame, dezvăluite prin Dosarul Bonnet, cu privire la Cehoslovacia şi Polonia, sau la evenimentele ce au sîngerat România, Iugoslavia, Grecia, ş.a., indicînd cu preciziune pe marii vinovaţi.

Sute de milioane de oameni au oftat cu satisfacţie, în clipa cînd Hitler, Mussolini şi complicii lor, care au tras popoarele în vîltoarea unei grele ispăşiri, au dispărut după o ultimă scaldă de sînge.

S-au înlăturat oare cauzele războiului? - se întreabă autorul.

Grigore Gafencu constată că nu.

"Zonele de influenţă sînt potrivnice atît principiilor generale de drept, cît şi interesului economic general", notează el.

Preconizînd o politică de echilibru, Grigore Gafencu a

combătut "zonele de influenţă". In acest volum, el revine şi dezvoltă punctul său de vedere, formulat global, şi propune o concepţie nouă, pentru a modera excesele: un federalism universal, un parlament mondial, un "suprastat", care ar însemna un rău mai mic decît abuzul dreptului de "veto" acordat marilor puteri, şi care, prin definiţie este antidemocratic, intimidant pentru cei mici, ca o "ameninţare a războiului iminent".

Urmărind scopul unei solide politici de pace, şi cu consimţămîntul spiritului reciproc de concilianţă, al tuturor, el doreşte să vadă la lucru o diplomaţie desprinsă din tradiţia complo-turilor şi înţelegerilor secrete, o legislaţie universală, care să înfrîneze înarmările, şi să coalizeze forţele paşnice ale lumii, împotriva tendinţelor imperialiste şi explozive.

x

x x

In acest "imbroglio" de probleme ale păcii, rămase după încetarea ostilităţilor, polemicile între Vest şi Est devin tot mai acerbe, în conferinţe, în congrese şi în presă. Pregătirile Tratatului de pace se fac sub presiunea morală a existenţei armei atomice. Ordinea de drept a viitorului, menţionează el, este concepută de unii ca posibilă prin intimidare. Micile naţiuni presimt criza morală mondială care decurge din diminuarea rolului lor internaţional. Dar realitatea aceasta crează instabilitate, şi ascute rivalităţile între Marile Puteri. Invingătorii nu vor putea să construiască o pace durabilă, dacă ei îşi vor însuşi apetiturile învinşilor. Moştenirea războiului va fi instructivă şi rodnică, numai dacă vor fi eliminate cauzele care au generat războiul.

"Bomba atomică a intrat în luptă cu suveranitatea naţională". Acest fapt nu este acceptabil, din punct de vedere moral, şi în consecinţă nu e compatibil cu ideea unei păci juste. Mai presus de toate, trebuie să existe forţa legii morale.

In aceste condiţii, concilierea între popoare este rău slujită prin violenţele ideilor şi armatelor de ocupaţie. Preţul păcii şi al libertăţii apare foarte scump. Simultan cu apariţia unei forţe noi, cum este arma atomică, se ridică în lume o forţă morală incomparabil mai eficientă, care ar putea să modereze, chiar să anuleze şantajul războiului atomic. Dar această forţă morală este deocamdată şicanată de inerţiile trecutului, de interesele mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mult sau mai puţin feudale, şi în orice caz, conservatoare. Fenomenul acesta a fost observat de Grigore Gafencu, la timpul său,şi descris ca atare, cu măestrita sa preciziune.

x

x x

In paginile sale de "JURNAL", se constată însă că el însuşi se însingurează, devine un arbitru al faptelor, atins de cauze subiective, pivotează în spre convingeri pe care parţial le adoptă, parţial le jertfeşte. Neştirbit, rămîne numai sentimentul său de român, credinţa lui în destinul poporului nostru, ferma lui mărturie că pacea lumii nu se poate întemeia decît pe justiţie, pe legi morale, pe respectul între entităţi naţionale şi între oameni.

Acesta este tabloul ce ni se înfăţişează în volumul de faţă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 mai 1944

Problema independenţei noastre mi se pare a fi problema Gurilor Dunării, potrivit tezei expusă în "Neue Zürcher Zeitung" şi pe care am apărat-o cu toţii, de la Mihail Kogălniceanu pînă astăzi.

Ce se va întîmpla însă, dacă ruşii nu se vor învoi cu principiul libertăţii Gurilor Dunării? Dacă nimeni nu se va împotrivi voinţei lor, noi ştim, de mai înainte, pînă unde poate să se întindă planul lor "cel mai modest": ei vor cere un condominium, alături de noi, adică vor încerca să rămînă singurii stăpîni la Gurile Dunării. (Această stăpînire de fapt ar putea fi cel mult limitată prin supravieţuirea unei Comisiuni Europene, cu puteri reduse şi cu atribuţii cel mult consultative. A fost una dintre soluţiile luate în cercetare la Conferinţa din Bucureşti, în decembrie 1940: condominium "administrativ" ruso-român, şi o comisiune "de control" la Galaţi, cu caracter internaţional şi cu rol onorific. Dar chiar pentru a ajunge la o asemenea soluţie şchioapă, va fi nevoie de o mare sforţare din partea anglo-saxonilor. Ruşii, odată ajunşi la Galaţi, n-ar mai da uşor înapoi. La Galaţi, s-ar juca soarta noastră şi a întreg Balcanului, poate chiar mai mult, soarta alianţei ruso-anglo-saxone, şi a noii orînduiri europene).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Teza noastră naţională clasică, adică: fiinţa şi neatîrnarea României sînt condiţionate de libertatea Dunării, garantată internaţional, şi cere putinţa de a ţine în cumpănă uriaşa împărăţie de la Răsărit, prin contraponderi europene. Această putinţă ne-a fost dată, în anul 1856, după războiul Crimeei; ea ne-a fost confirmată din nou, în chip deosebit de solid, în 1879, prin Tratatul de la Berlin.

Bismark a avut înţelepciunea să sprijine întregul echilibru la Răsărit, pe principiul libertăţii Gurilor Dunării, astfel cum acest principiu fusese statornicit la Paris, în 1856.

Principiul, ca şi echilibrul, au rămas neatinse, pînă în 1914. Nemţii au încercat atunci să-l dea peste cap, împreună cu toată moştenirea politică a lui Bismark. N-au izbutit. Dacă Rusia ţaristă ar fi rămas întreagă pînă la sfîrşitul războiului, poate că ar fi încercat

şi ea să răstoarne echilibrul, în favoarea ei. Dar frontul răsăritean s-a prăbuşit înainte de sfîrşitul războiului.

La acest deznodămînt nu au mai rămas în picioare decît Aliaţii Occidentali (aceiaşi ca şi după războiul Crimeei, adică: Anglia, Franţa, Italia); libertatea Gurilor Dunării a fost consfinţită din nou, şi România a ieşit întărită.

Dispariţia vremelnică a factorului rus a împins, la noi pe unii grandomani zevzeci, în grea şi primejdioasă tentaţie. Astfel, toţi discipolii economici ai lui Vintilă Brătianu, toţi specialiştii dunăreni, pitici, cocoşaţi, adepţi ai crezului naţionalist "prin noi înşine", au vrut să pună capăt, odată pentru totdeauna, Comisiei Europene. Din fericire, străduinţele lor patriotice, au dat greş.

Din nou, Germania a fost aceea care a încercat să dea lovitura de graţie echilibrului la Est (echilibru atît de folositor, atît de necesar Europei centrale). A început prin a goni pe occidentali de la Gurile Dunării (unde prezenţa lor era o garanţie de echilibrul statornic). A pornit apoi, să cucerească ... Caucazul! O sîngeroasă şi absurdă epopee: la dus şi la întors. Ruşii au aruncat-o înapoi, au gonit-o din faţa lor, din Caucaz pînă în Carpaţi. Au trecut Niprul şi Nistrul. Iată-i, sînt la Prut, în balta Galaţilor. Se apropie sfîrşitul, şi ruşii sînt tot în picioare, obosiţi poate, dar mai voinici decît oricînd. In faţa lor, vidul: Germania pe cale de a se prăbuşi (împreună cu Europa dunăreană); englezii, în întîrziere ca totdeauna, luptă în toate colţurile lumii. Pentru prima oară în istorie, nu mai există contraponderi în calea Rusiei, nici contraponderile întărite la Berlin (cînd imperiul lui Bismark părea atotputernic!) Prin ce minune va putea fi limitată voinţa rusească, la Galaţi? Iar de nu va fi limitată, cine o va putea împiedica de a-şi împlini întregul ei program, din 1854, adică să revină asupra celor trei războaie, care nu s-au încheiat după placul rusesc, şi să-şi impună, în sfîrşit, politica ei balcanică-dunăreană?

In ce priveşte România, ea se află în faţa unor probleme cu totul noi, şi într-o situaţie cum nu a mai fost niciodată,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în cursul istoriei sale.

De cele mai multe ori, România a luptat alături de Rusia, şi a fost ferită de consecinţele victoriei puternicei sale aliate, printr-o întîmplare neprevăzută şi neobişnuită, printr-o adevărată minune. Aşa s-a întîmplat în 1878, (intervenţia europeană, - Berlin), ca şi în 1917 (Revoluţia bolşevică).

O singură dată România n-a fost de partea Rusiei: în războiul din Crimeea. Aliaţii victorioşi şi-au întins protecţia asupra ei, iar Rusia a fost înfrîntă. (Astăzi, cazul e invers: singura speranţă a României, în urma prăbuşirii Germaniei, a rămas să fie protecţia Aliaţilor, împotriva Rusiei; dar azi, Rusia este de partea Aliaţilor victorioşi, iar România este împotriva lor, în rîndul învinşilor).

Niciodată deci soarta noastră, legată de "echilibrul de la Răsărit", nu a părut mai compromisă, fiindcă niciodată acest echilibru binefăcător nu a părut mai greu de restabilit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Trebuie să ne străduim deci să adaptăm principiile de bază ale existenţei noastre de stat acestor împrejurări cu totul noi. Oricît de trebuincioase şi de sacre ar fi principiile (care au rămas, pentru noi, statornice şi hotărîtoare, de la Kogălniceanu, pînă azi), mai însemnată decît principiile este nevoie de a dăinui. Nu putem rămîne legaţi de un echilibru, care de altfel nu mai există, sau, cel puţin, atîta vreme cît el nu a fost restabilit.

Pentru prima oară în istoria noastră contemporană, sîntem nevoiţi (în lipsa oricărui sistem de contraponderi), de a lua în serioasă cercetare politica Rusiei, nu numai pentru "a-i face faţă", ci pentru a ne adapta la unele dintre tendinţele ei. Trebuie să socotim, fără prejudecăţi inutile, şi fără temeri dăunătoare, în ce măsură existenţa noastră liberă şi de sine stătătoare se poate împăca cu politica Rusiei. Există, în această privinţă, diferite perspective, şi mai multe teorii. Este, de pildă, teoria optimistă a lui Nubar Paşa (expusă de Historicus,[1] în "La Liberté), după care Rusia cea nouă, reînviorată şi ortodoxă va fi un adăpost fericit şi

1) Pseudonimul prof.univ.polonez O.Forst de Battaglia, în emigraţie

ideal pentru toate neamurile răsăritene. In sînul uriaşei împărăţii, care va respecta tot ce este omenesc şi tot ce e naţional, lumea va scăpa de griji ... Nu se poate concepe o politică mai potrivită, pentru un neam de sine stătător, decît aceea de a căuta sprijin şi legături cît mai strînse, cu "Marea Confederaţie", de la Răsărit.

Alţii văd mai departe, în U.R.S.S., expresia cea mai grozavă a tiraniei bolşevice, şi a barbariei asiatice.

Adevărul cel mai probabil se află la mijloc. Rusia nu e o ţară barbară. Popoarele ei, şi îndeosebi poporul rus, sînt susceptibile de perfecţiune, şi sînt chemate să contribuie la civilizaţia europeană. Marea străduinţă pe care U.R.S.S. a făcut-o, pentru a deştepta un popor, pentru a organiza un imperiu, pentru a făuri o mare putere bine rînduită, disciplinată şi bine închegată, este încununată astăzi cu cea mai necontestată izbîndă. (Dispreţul întreţinut, la noi, de o anumită propagandă oficială, faţă de tot ce e rusesc sau sovietic, e complect greşit şi o primejdioasă aberaţie).

Pe de altă parte, Rusia este foarte departe de a fi marele adăpost pentru toate neamurile oropsite, şi căminul de viaţă dreaptă, liniştită şi liberă. Politica ei externă (mlădioasă, înţelegătoare şi ademenitoare) e în slujba unei politici interne, care tinde să menţină şi să întărească regimul unui stăpîn, - dictatura unui partid, şi nestînjenitul control al statului, în cuprinsul întinselor hotare ale imperiului. U.R.S.S. este şi rămîne tăgada vie şi hotărîtă a tuturor ideilor şi năzuinţelor liberale. Victoria şi ortodoxia nu pot schimba nimic în această privinţă: ele pot cel mult să arunce o lumină de glorie şi de creştinească evlavie, peste imaginea acestei uriaşe împărăţii, închinată ideii de putere.

A fi cuceriţi de U.R.S.S., sau mai rău decît atît, a fi nevoiţi să alunecăm în braţele vajnicului nostru vecin, asta ar însemna sfîrşitul rostului nostru naţional, aşa cum l-am desluşit şi îndrăgit pînă acum. Este "o soluţie" de care trebuie să ne ferim cu orice preţ, cu cea mai înverşunată hotărîre.

Insă pretenţiile Rusiei nu merg deocamdată atît de de-

parte. După toate aparenţele, (toate atitudinile şi declaraţiile ei), ea caută să-şi asigure condiţii de pace trainică, la hotarele ei apusene. Pentru a împlini această politică de "securitate", ea are nevoie de aşezări liniştite de frontieră, de state hotărîte să menţină pacea, care să se lepede de orice intenţii iredentiste, şi să nu se pună în slujba nimănui, împotriva Uniunii Sovietice, într-un cuvînt, să-şi ocrotească hotarele, printr-un "cordon sanitar", alcătuit de data asta, nu împotriva ei, ci în favoarea ei. Nevoia de siguranţă întrece astăzi, la Moscova, toate planurile şi năzuinţele ideologice: imperialismul sovietic există (şi pe plan naţional, şi pe plan social) dar e prudent. U.R.S.S. nu va face niciodată doi paşi, simultan. Primul pas va fi (după toate aparenţele) acela al unei consolidări paşnice şi "politice", a graniţelor imperiale. Apoi, văzînd şi făcînd. Dacă dincolo de noul cordon sanitar, va rămîne un gol, şi dacă tendinţele de echilibrare ale anglo-saxonilor vor rămîne timide şi neputincioase, Rusia va face un pas înainte. Cordonul sanitar va aluneca mai întîi sub controlul, apoi sub oblăduirea, în sfîrşit sub stăpînirea Moscovei. Dacă nu, brîul de state "prietene" va trebui să apere siguranţa Rusiei (şi refacerea ei), împotriva tendinţelor duşmănoase.

O asemenea politică presupune că Rusia va încerca, de pe acum, să pună stăpînire pe acele puncte nevralgice ale echilibrului răsăritean, care i-au stat totdeauna în cale: Gurile Dunării. Nu însemnează însă că această presupusă politică şi anume că Rusia se va folosi de înclinarea cumpenei de partea ei, pentru a lua în stăpînire toate statele a căror independenţă a fost influenţată pînă acum "de echilibrul răsăritean". (Dezvăluirea unei asemenea tendinţe ar arunca Europa în braţele anglo-saxonilor, şi ar crea o uriaşe coaliţie de forţe, de patimi şi de năzuinţe, de libertate, împotriva U.R.S.S. Există semne că Moscova a priceput ce însemna răul exemplu oferit de Reich-ul hitlerist: această pricepere duce la o automoderare prudentă, care va înrîuri, cîtăva vreme, politica Rusiei, atîta timp cît va fi nevoie).

Ţara noastră trebuie să ţină seama că reaşezarea ordinei europene va trece prin diferite faze. Va fi faza armistiţiului,(în fond, faza Rusiei). Va fi apoi faza păcii, despre care nu ştim dacă va fi, sau nu va fi faza Europei. Deocamdată, nu avem de ales. Trebuie să ne adaptăm tendinţelor actuale ale Moscovei: să ne integrăm fără rezerve, în "cordonul sanitar", care va avea menirea să apere paşnica refacere a continentului sovietic.

Dacă mai în urmă, echilibrul de forţe se va restabili, fie printr-o politică anglo-saxonă mai energică, sprijinită de operaţii militare în stil mare, fie printr-o reînchegare europeană (?), fie prin putinţa ce ne va fi dată să participăm la confederaţii dunărene sau balcanice, atunci vom putea încerca să ne folosim de acest echilibru. (Suprema garanţie a independenţei noastre rămîne politica de echilibru).

Dar nu trebuie, în perioada de tranziţie, să ieşim cu nici un chip, din politica de neutralitate, de conciliaţiune, de bunăvoinţă şi de bună-credinţă, faţă de Răsărit, care ni se impune, şi de care atîrnă astăzi <u>putinţa noastră de supravieţuire</u>.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

<u>15 mai</u>

(...) Aliaţii au început de două zile o puternică ofensivă în sudul Italiei. Nemţii rezistă pe poziţii bine fortificate; începutul este totuşi promiţător pentru Aliaţi. Trupele marocane ale generalului Juin s-au distins în mod deosebit. Este o reală plăcere de a vedea armata franceză, din nou citată, în ordinele de zi. Să fie oare începutul ofensivei generale?

Bombardamentele s-au înteţit din nou, în Nordul Franţei. Intreaga lume aşteaptă cu încordare: Ed.Rossier - un hîtru bun de glume, - scrie în "Gazette de Lausanne" : - "Impotriva opiniei generale, cred totuşi că englezii vor isprăvi prin a debarca, într-o zi".

<u>16 mai</u>

In "Journal de Genève", Payot supune unei juste şi severe

critici "ultimatum-ul" aliat, către "sateliţi" . Cu privire la România, se ridică din nou, cu multă autoritate, împotriva bombardamentelor: "In ceea ce priveşte România, ea n-ar cere nimic altceva decît să evite războiul pe teritoriul său, şi se ştie că e preocupată de această eventualitate. La Bucureşti, se cunosc condiţiile de pace care au fost transmise, în cursul lunii aprilie, cercurilor guvernamentale. Acolo, situaţia poate să evolueze simultan cu reluarea ofensivei ruseşti. Dar, dacă se vrea ca românii, ale căror sentimente în privinţa părăsirii coaliţiei sînt cunoscute, - să se angajeze pe această cale, nu este judicios să li se distrugă capitala, şi de a nimici, de-a lungul şi de-a latul României, toate elementele care luptă în favoarea păcii. Cine vrea sfîrşitul, caută mijloacele. Nu ştim cum să repetăm mai accentuat că atacurile aeriene care nu vizează exclusiv obiective militare, prilejuiesc adesea reacţiuni psihologice contrare celor care le întreprind".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Gazette de Lausanne" publică un lung articol pe pagina întîia despre cartea mea, conţinînd aprecieri măgulitoare pentru operă şi autor.

19 mai

Franasovici îmi spune că, în toate cercurile româneşti, se discută cu aprindere condiţiile pe care le-ar fi căpătat de la sovietici. Colonelul Marinescu, omul Serviciului Secret, ar fi pus mai multe întrebări lui Franasovici, în privinţa asta. Vajnicul poliţai "crede a şti" că ruşii ar cere să discute cu toate grupările româneşti, inclusiv cu cei doi Antonescu, dar că eu, de dragul lui Maniu, n-aş fi transmis această "condiţie" în ţară. Scîrnavă meserie este meseria de poliţai: zvonuri, combinaţii, intrigi...

Seara, întîlnire cu Schwartzenberg, şi cu ministrul Angliei, Norton. Pun în curent, pe Norton, cu convorbirile mele. Pare foarte interesat, şi îmi făgăduieşte că va interveni la Londra.

Norton mă întreabă care sînt condiţiile de pace ale ruşilor. Răspund: - "Aceste condiţii au fost aprobate de Guvernul Britanic", - după cîte ştiu de la Beneş. Englezul răspunde zîmbind: - "Le-am aprobat, dar aş vrea totuşi să ştiu care sînt aceste condiţii". (Semn că este vorba nu de o strînsă colaborare, ci de o "aprobare" de principiu. Englezii se îndoiesc deci, de ruşi, - cu toate că îi aprobă. Faptul acesta a reieşit şi din aceia că ruşii s-au grăbit să-mi trimită condiţiile, pe cînd englezii, ba! Mi se întăresc anumite bănuieli cu privire la politica britanică: s-ar părea că englezii în forul lor, nu sînt atît de dornici să ne vadă încheind pacea cu ruşii. Ar voi, poate, să aştepte împrejurări mai prielnice pentru ei: o debarcare britanică în Balcani, de pildă, sau alt eveniment, care să stabilească un nou echilibru de forţe, între ei şi ruşi. Dar atunci de ce ne distrug oraşele cu avioanele lor? S-ar părea că nu există o deplină concordanţă între diplomaţia anglo-saxonă şi operaţiile lor militare. Diplomaţia zăboveşte, amînă, iar militarii anglo-saxoni distrug şi deschid calea ruşilor).

Norton îmi mai spune: -Pillet Golaz m-a rugat să am grije de dumneata. Să nu te compromiţi prea mult. El socoteşte că te plimbi chiar prea mult, cu bicicleta. Te sfătuieşte să fii prudent. De altfel, autorităţile elveţiene veghiază, şi au grijă de dumneata.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2o mai

La Club: Payot îmi spune că (la cererea mea) a vorbit şi el cu Norton. I-a atras stăruitor atenţia asupra primejdiei politice şi morale a bombardamentelor din România. Intregul est-european va aluneca spre Rusia. Norton i-ar fi răspuns că-şi dă seama de această primejdie, şi că ar fi raportat în acest sens, în mai multe rînduri, la Londra. (...)

Nou şi greu bombardament la Ploieşti. Nemţii anunţă că

avioanele anglo-saxone au ajuns pînă la nord de Bucureşti. Ca întotdeauna, bombardamentele ne răscolesc sufletul, din depărtare.

Aliaţii - americani, englezi, francezi, marocani, polonezi, indieni - înaintează în sudul Italiei.

La ora 5, vizita profesorului italian Mario Toscano. Are cunoştinţă de străduinţele mele din 1939, pentru a aşeza Italia în fruntea unui bloc al neutrilor, pentru a feri zona mediteraniană, de război. El îmi dă preţioasa informaţie că Ribbentrop a scris lui Ciano o scrisoare prin care îi cere să pună capăt acestor activităţi ale diplomaţiei româneşti. Scrisoarea ar fi fost ridicată de nazişti, de la Ministerul de Externe italian. Consulul italian din Basel, care a fost pe atunci secretarul particular al lui Ciano, are unele note în această privinţă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ministrul Lituaniei, Turaukis (?), vine să mă vadă din nou. Urmăreşte cu emoţie şi cu o nestăpînită încordare dezvoltarea conflictului de interese între anglo-saxoni şi ruşi. Trăim zile hotărîtoare: anglo-saxonii se deşteaptă, îşi dau seama de primejdia sovietică, se pregătesc să intervină, nu pot să intervină pentru a opri puhoiul muscălesc. Din păcate, oftează bătrînul lituanian, metodele războiului anglo-saxon sînt catastrofale. Englezii, ca şi americanii, bombardează, în timp ce muscalii cuceresc. Unii distrug şi dispar, alţii înaintează şi se afirmă tot mai mult. Lumea disperată, în loc de a mai aştepta mîntuirea de la cei care ar putea-o ajuta, se întoarce cu disperare spre aceia care nu o pot decît răsturna. Toate porţile sînt deschise în faţa sovieticilor. Cînd le va veni oare mintea la cap anglo-saxonilor?

Tot din păcate, nemţii nu fac nimic pentru a înlesni sarcina anglo-saxonilor (Nici pentru a înlesni sarcina nemţilor!). Hitler şi nazismul se înfig la putere, se agaţă de putere, sînt hotărîţi să stăruie pînă la capăt, pînă la prăbuşirea lor totală şi definitivă. Iar englezii nu spun niciun cuvînt care ar putea îndupleca pe nemţi să se răzvrătească împotriva regimului hitlerist. De

aceia, lupta va dăinui.

Bietul lituanian, (ca atîţi români, polonezi şi baltici), şi-a pus toată nădejdea într-un conflict posibil între occidentali şi ruşi, şi prin urmare, într-o împăcare între Aliaţi şi germani. El vede, cu grijă şi cu groază, că englezii lovesc mereu în ţările europene, că nemţii par din ce în ce mai dispuşi să alunece în braţele ruşilor, decît să obţină bunăvoinţa anglo-saxonilor, şi că pretutindeni lumea priveşte cu tot mai multă nădejde (nădejde care cetăţeanului baltic i se pare o periculoasă aiureală), spre pacea care vine de la Răsărit.

Incerc să-l conving că nu avem nimic bun de aşteptat de la un conflict între ruşi şi occidentali. Un nou război ar distruge puţinul care a mai rămas în picioare, pînă azi.

De altfel, nădejdea într-un asemenea conflict e deşartă: nici ruşii, nici apusenii nu sînt porniţi pe o luptă veşnică. Si unii şi alţii sînt obişnuiţi să caute şi să găsească un compromis, pentru a cumpăni interesele lor potrivnice. Nădejdea noastră trebuie să fie această "cumpănire", care să se facă pe temeiul unui echilibru de forţe, (adică în urma unei intervenţii a anglo-saxonilor pe continent), pentru ca toţi să ne putem folosi de pacea care va fi statornicită astfel. Nu trebuie să împingem la conflict, ci dimpotrivă să oferim serviciile noastre, pentru a înlesni împăcarea, şi deci echilibrul. Să nu trăim cu iluzia că Germania va face ceva (atîta vreme cît nu va fi definitiv înfrîntă), pentru a înlesni un astfel de echilibru. Ea va căuta, prin toate mijloacele, să se folosească de rolul ce i se va atribui, pentru a se despăgubi de ponoasele războiului, fie în dauna occidentalilor, fie în dauna ruşilor. (Toate sugestiile hitleriste cunoscute pînă astăzi, sînt în acest sens: daţi-ne "mînă liberă" la est, sau la vest, şi trecem de partea voastră!). Numai după ce va fi definitiv înfrîntă, şi vindecată de gărgăunii ei de hegemonie directă, sau mascată, Germania va putea fi din nou un factor european. Numai atunci se va putea pune Germania în slujba unei rînduieli internaţionale, şi a u-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nei păci echilibrate. Pînă atunci, ea rămîne un factor de dezechilibru, de continuă tulburare.

Situaţia noastră e, fireşte, foarte grea, şi avem tot interesul să intervină cît mai degrabă o pace, fie chiar una strîmbă, în locul unei lungi şi grele perioade tranzitorii, în care forţele mondiale vor căuta să-şi regăsească echilibrul. (O asemenea perioadă poate fi fatală unor state mai mici). Nu putem cere însă ca, de dragul unor state mici, (oricît de necesare ar fi aceste state; armoniei generale) Marile Puteri, care au depus străduinţe şi au făcut jertfe uriaşe, să compromită şansele unei victorii depline şi ale unei păci temeinice.

(Mă gîndesc chiar să folosesc aceste cîteva idei, pentru prefaţa ediţiei germane a cărţii mele).

Ministrul lituanian nu se înşală atunci cînd crede că "lumea" priveşte cu tot mai puţină rea-voinţă, şi cu tot mai multă nădejde, spre Moscova. Această orientare nu se datoreşte numai uriaşei sforţări războinice pe care au făcut-o sovieticii cu atîta succes, cît mai ales metodelor diplomatice ale Kremlinului, mai înţelepte şi mai mlădioase decît cele ale Aliaţilor. Cine nu se cutremură de supărare, atunci cînd află felul cum diplomaţia anglo-saxonă a "sabotat", din nepricepere şi încăpăţînare, dezlegarea problemei italiene? Italia ar fi fost astăzi liberată în întregime, dacă Aliaţii nu s-ar fi încurcat ei înşişi în formulele lor rigide de la Casablanca, şi apoi în condiţiile pe care au ţinut să le impună din motive "ideologice" regimului monarhic şi guvernului Badoglio. Singurii care au izbutit să pregătească, să recomande şi să impună Italiei eliberate, un regim politic practic şi temeinic, au fost sovieticii (prea înţeleptul tovarăş Vîşinski). Si aceasta, fiindcă numai sovieticii au ştiut să facă politică, adică să se lepede de prejudecăţi şi de legături de partid, pentru a impune soluţiile cele mai potrivite unor împrejurări neclare şi trecătoare. Italia le este recunoscătoare (după cum mi-a mărturisit, cu multă apăsare,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

profesorul Toscano, un tenace anticomunist).

Acelaşi fenomen se întîmplă în Franţa, unde politica anglo-saxonă este pe cale de a agrava mereu frămîntarea pricinuită prin grozavele bombardamente. Incăpăţînarea cu care americanii refuză să recunoască deplina legitimitate a Comitetului din Alger(împiedicînd astfel pe De Gaulle să reprezinte singura şi suprema autoritate a Franţei luptătoare) nu poate, în împrejurările de astăzi, decît să sporească confuzia politică ce domneşte în Franţa. Confuzia primejdioasă, - trebuia să aducă apă la moara comunismului, stînjeneşte avîntul unitar al Rezistenţei naţionale, încurajează guvernul din Vichy (unde, în umbra tot mai diafană şi mai inconsistentă a mareşalului Pétain, Laval se zbate, Déat unelteşte, şi Henriot vorbeşte) şi împinge spre deznădejde o mare naţiune, care-şi regăsise în timpul din urmă avîntul şi nădejdea. (Payot atacă această problemă cu mult curaj în "Journal de Genève") (...) şi veştejeşte cu bărbăţie greutăţile pe care americanii, îndeosebi, le ridică în calea generalului De Gaulle: "Nu se poate explica faptul cum, în ajunul unei invazii, raporturile cu Franţa rezistenţei, să nu fie încă pe deplin determinate. Se văd aceste virtuţi franceze, dezvoltîndu-se în armatele gaulliste. Va sosi un moment cînd generalul De Gaulle va juca un rol politic, în ţara sa. N-ar fi mai înţelept să i se dea mijloacele de a exercita acest rol politic, fără să-l conducă prin definiţii şi prin măsuri care nu pot decît să irite pe toţi francezii simţitori la prerogativele lor naţionale?"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 mai

In Italia, ofensiva aliată progresează. După trupele franceze, se disting acum polonezii. La Răsărit, linişte. Ruşii concentrează noi forţe în Moldova. (...)

Fenomenele de gîndire şi înfăptuirile ce se întîmplă în lumea anglo-saxonă, în preziua marei "invazii" de la Apus, trebuiesc urmărite cu cea mai mare băgare de seamă. Aşa de pildă, trebuiesc

cercetate rezultatele Conferinţei de la Filadelfia, care s-au încheiat prin redactarea unei noi "Charte" a muncii; iar discursul lui Roosevelt închinat acestei Charte din Filadelfia prevesteşte o epocă de "justiţie socială", după război.

Aflu că un ziar german pare a fi favorabil, citînd un articol din "Deutscher Politischer Bericht", reproducînd în termeni măgulitori, părerile mele despre "Politica rusească în Dardanele". (...) Sînt laude care pot compromite.

Din fericire, ziarul "Magyarorszag" din 29 aprilie, pune lucrurile la punct, şi mă acoperă sub o ploaie de înjurături binefăcătoare: "Gafencu, periscopul european al emigraţiei româneşti, trăieşte de doi ani, la Montreux, (Sic!, Montreux este sediul emigraţiei maghiare!). Din capitala sovietică, Gafencu nu s-a mai întors în patrie (Sic !), ci a emigrat, fiindcă s-a simţit totdeauna lîngă românii care trăiesc la Londra. Gafencu avea multe însuşiri care reprezentau un avantaj, în diplomaţia secretă, şi în intriga propagandistică. Din această cauză, emigraţia română care a colaborat, de la început, cu anglo-saxonii, l-a trimis pe Gafencu în Elveţia, pentru ca liberalismul şi marea finanţă românească de acolo să încapă pe mîini competente, şi ca să salveze interesele francmasoneriei româneşti. (Simplu, precis, categoric!) Acest Gafencu a lucrat, vreme îndelungată, în tăcere. N-a făcut să se vorbească prea mult despre el, pînă cînd a apărut recent un articol în "Journal de Genève", intitulat "Punctul de vedere al poporului român". (Ajuns aici, ziarul maghiar reproduce articolul meu). Apoi: "Iată, în cele de mai sus, curtea degajată şi cochetă pe care o face Kremlinului, acest Gafencu, specialistul sovietic al românilor refugiaţi în străinătate, într-un articol de fond, redactat cu o logică frivolă şi lipsită de scrupule, în Elveţia neutră, aruncînd o edificatoare lumină asupra uneltirilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

criminale ale emigraţiei româneşti. Acest Gafencu, care protesta odinioară cu indignarea patriotului ofensat, în faţa Kremlinului, împotriva luării Basarabiei, cochetează acum cu Molotov, sperînd că doar-doar, i se va primi oferta de cooperare a patriei sale. Articolul este un exemplu caracteristic pentru a ne arăta la ce destin distrugător de naţie sînt condamnaţi românii fugiţi în străinătate .... Are însă articolul lui Gafencu o parte şi mai searbădă, acolo unde diplomatul emigrant se vede nevoit să se întoarcă împotriva bombardamentelor teroriste de la Bucureşti". (Aici, reproduce protestul meu împotriva bombardamentelor). Apoi: "Pînă şi Gafencu, cu abilitatea lui de şarpe, protestează cu amărăciune împotriva teroarei aeriene".

Cu abilitatea mea de şarpe! Tîşneşte o supărare care nu poate fi numai ungurească. E o indignare pe placul stăpînului Hitler, un pamflet cu un parfum "boche". Supărarea adevărată nu vine de la pasagiile citate, ci de la afirmarea mea că, în marea nenorocire care l-a cuprins, românul se simte frate bun cu toţi oropsiţii din lume, cu belgienii, cu norvegienii, cu grecii, polonezii şi sîrbii, şi chiar cu ungurii şi cu bulgarii, care toţi gem sub acelaşi jug nimicitor, şi sînt victime mai mult sau mai puţin nevinovate, ale nebuniei hitleriste. Iată "muşcătura de şarpe" pe care stăpînul lui Ianoş a simţit-o, şi pentru care Ianos se simte îndatorat să mă înjure. Sînt mulţumit pentru diploma de cinste şi de folos obştesc pe care o capăt, pe această cale.(...)

24 mai

Pella a primit un răspuns de la Bucureşti, care nu lămureşte nici una dintre întrebările puse de mine, dar care vădeşte că cercurile politice româneşti nu mai sînt atît de grăbite să încheie pace.

Iată expresiile (caracteristice pentru felul de a gîndi la Bucureşti) întrebuinţate de Ică:

1/ Condiţiile transmise prin Gafencu sînt identice cu cele sosite pe altă cale (Stirbey?).

2/ Aceste condiţii sînt considerate ca impracticabile, ca formă, (poate că irealizabile în practică); ele pot transforma România, jumătate în cenuşă sovietică, şi jumătate în cenuşă germană. Cine le acceptă, va purta răspunderea detronării regelui, desfiinţării burgheziei, slavizării neamului, prăbuşirii Balcanilor şi a Europei (!!).

3/ Totuşi, pacea e dorită de toţi factorii politici, inclusiv de mareşal, dar nu în aceste condiţii.

Pella deduce din punctul 3 că mandatul în ceea ce mă priveşte, rămîne în vigoare, şi că guvernul s-ar mulţumi, la urma urmei, chiar cu aceste condiţii, dacă ar primi contra-garanţii şi asigurări britanice. (Pella recunoaşte că asemenea garanţii pe care le-a sugerat Ică, în mesagiile sale trecute, sînt greu de dat şi de obţinut).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In ce mă priveşte, după cum declar lui Pella şi lui Şoneriu, mă consider dezlegat de orice mandat:

1/ Nu am primit niciuna dintre deslusirile cerute; nu ştiu precis, şi am tot dreptul să mă îndoiesc dacă însărcinarea dată de Ică e deplin aprobată de rege şi de Maniu. (In ce priveşte pe rege, am aflat că în urma unor intrigi idioate, el ar fi supărat că"lucrez" cu unchiul său, Nicolae! Iar de la Maniu, am primit o nouă înştiinţare, prin tînărul Manuilă, că Maniu e hotărît să nu aprobe nici o acţiune care ar duce la renunţarea de bună voie la Basarabia şi Bucovina).

2/ Nu ştiu ce lucrează şi la ce rezultate a ajuns Stirbey. Nici o lămurire în această privinţă. E posibil ca guvernul să fi primit;prin Stirbey, de la anglo-saxoni, sfatul de a nu se grăbi; noile dispoziţii ale lui Ică s-ar sprijini atunci pe un asemenea sfat: ar fi o politică! Neinformat, e mai cuminte să mă abţin de la orice demers.

3/ Nu am primit, de asemenea, nici o indicaţie la suges-

tiile mele referitoare la unele contrapropuneri posibile. Nu am nici o precizare cu privire la condiţiile pe care cercurile noastre politice le-ar accepta; şi bănuiesc că "cercurile noastre politice" nu ştiu nici ele ce voiesc: se tem de "răspundere", şi sînt lipsite de voinţă hotărîtă, cît şi de idei precise. Orice iniţiativă luată de mine, i-ar uni pe toţi împotriva mea, şi ar zădărnici orice sforţare patriotică. De aceia, consider ca terminată însărcinarea ce mi s-a dat.

(Sînt hotărît să nu las nici o îndoială, în această privinţă, în ţară, cu cît îmi dau seama că plecarea mea la Londra, e "impracticabilă în formă", cum ar zice Ică, adică imposibilă, în ajunul marii invazii. Livingstone m-a avizat azi că răspunsul de la Londra e negativ. Autorităţile britanice nu văd mijloacele de a mă aduce acum la Londra. Atitudinea ce se impune în orice caz, este "Wait and see"! Aşteaptă şi vezi).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ar fi interesant de a şti sub care influenţă se zbate azi guvernul din Bucureşti:

1/ Influenţă britanică? Dorinţa englezilor de a nu brusca evenimentele, de a nu grăbi încheerea unei înţelegeri româno-ruse, care ar precipita pătrunderea ruşilor în Balcani, înainte ca englezii să fi debarcat în Dalmaţia? Pe de altă parte Churchill a vestit, chiar azi, că priveşte ca foarte generoasă politica lui Molotov, faţă de România. Eden a întărit aceste declaraţii: condiţiile sovietice faţă de România au deplina aprobare a guvernului britanic.

2/ Influenţă germană? Nemţii reacţionează în Bulgaria, unde împing la formarea unei cîrmuiri categoric axiste. Ei trimit trupe la sud, şi par hotărîţi să apere Balcanii. O fi intervenit şi la noi o asemenea reacţiune? ("Tatonările" lui Ică, poate şi acelea ale lui Stirbey, ar fi legate de dorinţa de pace a nemţilor).

3/ Zăpăceală strict internă? Neputinţa de a uni diferitele fracţiuni între ele şi de a le aşeza laolaltă, faţă de ace-

leaşi răspunderi?

In celelalte ipoteze, şovăielile de azi pot fi catastrofale, fiindcă ne-ar lega de soarta nemţilor, şi nu ne-ar mai îngădui să ieşim din război decît în ziua prăbuşirii, şi sub imperiul prăbuşirii.

25 mai

Succesul Aliaţilor, în Italia, e tot mai vădit. Nemţii au evacuat întreaga coastă a Mării Tireniene, de la Gaeta, la Nettuno, şi s-au retras în munţi. Trupele americane de la Nettuno s-au întîlnit cu cele de pe frontul principal. Lupta pentru Roma a început.

Churchill a vorbit în faţa Camerei Comunelor (...) Cuvinte severe pentru turci, care "au pierdut momentul", cuvinte neaşteptat de bune pentru Spania lui Franco, şi pentru Italia lui Badoglio. (Anglia caută să păstreze, în jocul ei mediteranean, cele două ţări latine. Ofensiva lui Vîşinski o nelinişteşte. Franco are cusururi, a fost fascist, dar poate fi un aliat sigur împotriva influenţei cotropitoare a Moscovei! La Madrid, lucrează în acest sens conservatorul Samuel Hoare[1]. Churchill e binevoitor faţă de Tito, (...) şi foarte sever faţă de Germania, căreia nu-i face nici o făduială, şi nu înţelege să-şi ia vreun angajament. Pentru noi, condiţiile lui Molotov sînt considerate ca foarte generoase. Vorbe bune pentru ruşi, dar şi pentru aliaţii poloni.

27 mai

Cu privire la U.R.S.S.: "Nu avem nici o rezervă mintală, atunci cînd spunem că dorim să lucrăm cu U.R.S.S. în cea mai strînsă colaborare. Dar, (şi aici încep rezervele) sîntem de acord că această sarcină prezintă oarecari dificultăţi. Există, în primul rînd, o moştenire de suspiciuni, etc. Există şi alte divergenţe cu

1) Eroare în manuscris. Este vorba de Reginald Hoare, ambasadorul Angliei în Spania, fost plenipotenţiar britanic la Bucureşti.

privire la forma de guvernămînt, la atitudinea față de individ, și față de presă". etc.

Cu privire la România: "Am fost consultat cu referire la negocierile cu România și cu Finlanda. In ce privește România, cred că discursul și oferta Domnului Molotov au fost rezonabile și juste". (Din declarațiile lui Eden).

Mai departe, el regretă poziția de refuz a Finlandei.

Cum se face "propaganda" ...

Buletinul de informații al Legațiunii germane din Berna, redactat în franțuzește, scrie în numărul 24 (din 25 mai), în editorialul său închinat temei "bolșevizării Balcanilor", următoarele: "Fostul ministru român al Afacerilor Externe, Grigore Gafencu, a demonstrat în lucrarea sa "Les préliminaires de la guerre à l'Est", că politica sovietică urmărea acest scop încă înainte de călătoria lui Molotov, la Berlin, în noiembrie 1940". (Este vorba de scopul, dezvăluit de un așa zis document american, de a înființa, în Balcani, o Uniune a Republicilor Socialiste a Balcanilor, care ar cuprinde în afară de Statele Balcanice, o Republică a Dardanelelor, cu capitala la Istanbul! Puterile apusene ar fi consimțit la acest pretins "plan general al politicii sovietice".)"Ministrul român a expus de asemenea, după părerea Corpului Diplomatic din Moscova, și după cercurile politice influente din capitala sovietică, adevăratul motiv care a făcut să izbucnească conflictul germano-sovietic, și anume: refuzul lui Hitler de a-și da agrementul[1] său acestor aspirații".

E greu de a expune faptele cu mai multă rea credință, și cu mai mult dispreț pentru adevăr. Nu am rostit niciodată cele ce mi se atribuie de Buletinul de propagandă al Legației germane. E drept că am pomenit de marele interes pe care rușii l-au avut întotdeauna, - îl au și astăzi, - pentru Balcani, și pentru problema

---

1) Latinește, în text: "placet".

Strîmtorilor. Dar am arătat că acest interes nu luase forma unui plan de cucerire, nici a Strîmtorilor, nici a Balcanilor, ci se exprima, cel mult, printr-o politică de rezistenţă, faţă de planurile şi acţiunea de cucerire pe care le urmărea Germania hitleristă. E adevărat că Rusia s-a gîndit, o bună bucată de vreme, că Acordul de la Moscova îi deschidea unele perspective de împărţeală şi în Balcani (şi că a propus Puterilor Axei să "rînduiască", împreună cu ele, soarta Balcanilor; s-a vorbit despre această problemă în convorbirile Molotov-Rosso). Molotov s-a ferit de a intra în amănuntele unei asemenea "rînduieli", îndată ce şi-a dat seama cît de mare era apetitul Axei (convorbirea Hitler-Molotov se află expusă în capitolul V, paginile 133-135 din cartea mea). Am ţinut să demonstrez (deoarece Buletinul german dă spuselor mele autoritatea unei demonstraţii), că printre cauzele care au împins la război ar fi faptul că Hitler a priceput, după călătoria lui Molotov la Berlin, că nu e chip de a sta de vorbă cu ruşii, pentru a-i convinge de legitimitatea planurilor germane, cu privire la Balcani şi la Strîmtori: "Din clipa aceea, Hitler îşi dădea seama că imperialismul german nu putea să mai urmeze o cale paralelă cu cea rusă, şi că destinele celui de al treilea Reich şi ale Uniunii Sovietice aveau să se ciocnească inevitabil".[1)]

"Argumentele" întrebuinţare de Buletinul german, din Berna, sînt caracteristice pentru felul cum hitleriştii înţeleg să facă "propagandă".

Seara, luăm parte la o solemnitate în cinstea Preşedintelui Beneş care împlineşte 60 de ani.

1 iunie

Primesc în Rue de Grange, pe Livingstone. Imi spune că răspunsul negativ al Londrei, (la cererea mea de a pleca cu avionul)

---

1) "Préliminaires", pag.138, cap.V.

a fost motivat de faptul că Guvernul Britanic este mulţumit "de actualul mijloc de comunicare cu Bucureşti". Aşadar, încetineala cu care se discutase problema armistiţiului, pe canalul Stirbey, convine celor de la Londra. Mi se confirmă bănuiala că anglo-saxonii nu sînt grăbiţi să ne vadă punînd capăt ostilităţilor cu Rusia. Armistiţiul cu Rusia ar îngădui ruşilor să ajungă la Dunăre, la Porţile de Fier, unde să dea mîna cu Tito, să străbată pînă la Adriatica, să domine Balcanii. Englezii, chiar dacă ar debarca, ar ajunge prea tîrziu. Deci, ei nu sînt supăraţi dacă "pertractările" se prelungesc. Au timpul să pregătească faimoasa lor invazie. Si nu puteau găsi, în acest scop, un negociator mai pe placul lor, decît pe Stirbey, "omul" lui Maniu. (...)

Am ţinut să pomenesc despre această ipoteză a lui Livingstone, spunîndu-i deschis că înţeleg de ce englezii nu sînt grăbiţi, şi că nu noi vom face presiuni pentru a le încurca socotelile. Am adăugat însă că, în cazul cînd această ipoteză nu se adevereşte, nu noi vom putea fi învinuiţi de a fi pus bete în roatele negocierilor, deoarece prin mijlocirea mea, cercurile politice din Bucureşti (guvernul şi opoziţia) au oferit Guvernului Britanic o modalitate de a grăbi negocierile (prin plecarea mea la Londra), şi că opunerea a venit din partea englezilor. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bombardamentele asupra Bucureştilor încetaseră de o bucată de vreme. Azi, s-a anunţat un nou şi puternic bombardament la Ploieşti.

Vulcan, pe care Pella îl întrebuinţează uneori ca agent de legătură cu anglo-saxonii, (Vulcan a ştiut să cîştige încrederea şi chiar simpatia lui Dulles) îmi trimite următoarea scrisoare dezamăgită şi alarmantă, din Berna: "Insărcinat de dl. ministru Pella, am vizitat pe amicul dv. Dulles, căruia urma să-i prezint: 1/o comunicare oficioasă în privinţa atrocităţilor ruse; 2/ un extras din declaraţiile făcute la 17 mai de Mihai Antonescu, în faţa presei

române şi germane, şi 3/ o dare de seamă asupra bombardamentelor aeriene în România, şi îndeosebi în Bucureşti. După ce m-a întrebat dacă dv. cunoaşteţi aceste documente, întrebare la care, natural, am răspuns negativ, Dulles mi-a declarat că, în interesul nostru, nu va transmite decît primul document, celălalt fiind, după cum spune el, "propagandă germană".

In cursul conversaţiei, mi-a afirmat categoric că nu cunoaşte condiţiile ce ne-au fost oferite de ruşi. Privitor la atrocităţile ruseşti, el mi-a spus că informaţiile lor sînt exact contrarii, iar în privinţa bombardamentelor, Dulles s-a arătat, aş putea spune, chiar violent, amintindu-mi că noi am declarat război Americii, şi că războiul constituie un tot, neputîndu-se face distincţii între inamici.

A mai adăugat că trebuie să înţelegem că Germania pierde războiul, şi că deşi el (Dulles) îşi dă seama de situaţia grea în care ne aflăm, totuşi trebuie să pricepem odată că, cu cît vom prelungi lupta alături de Reich, cu atît condiţiile ruşilor vor fi mai grele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In rezumat, am plecat cu impresia: 1/ că ruşii au mînă liberă faţă de noi (şi dovada este că Dulles nici nu ştie ce ne cer ruşii); 2/ că americanii nu ne dau crezare în privinţa atrocităţilor ruseşti; 3/ că nu poate fi vorba de nici un fel de înţelegere în chestiunea bombardamentelor, şi de nici o nădejde în vreun început de "umanizare" a lor.

Cele trei documente au rămas la Dulles, însă văzînd reacţia sa, (Dulles, care la începutul conversaţiei, era prietenos, a devenit aproape violent şi chiar brutal), sînt hotărît să nu mai primesc asemenea sarcini. Am ţinut de datoria mea să vă aduc la cunoştinţă faptele de mai sus, pentru informarea dv. personală. Primiţi, etc.". Vulcan.

Nu toată lumea poate face diplomaţie. Vulcan e bun şi inimos, dar concluziile pe care le trage, în urma unui demers

greşit, nu pot fi şi ele decît pe deplin greşite.

O legătură, fie chiar indirectă, între oficialităţile noastre şi reprezentanţii Aliaţilor, nu poate provoca decît asemenea scene de neînţelegere şi de violenţă.

Dacă este cineva care nu are dreptul să protesteze nici împotriva barbariilor sovietice, nici împotriva bombardamentelor americane, acela este guvernul român. Antoneştii (cu toate discriminările de ultimă oră ale lui Ică) au legat numele şi răspunderea lor, de războiul pe care l-am purtat alături de nemţi, împotriva ruşilor şi a Aliaţilor. Ei au intrat, la braţ cu nemţii, în Rusia, au pătruns pînă în Cuban şi în Caucaz, şi au compromis bunul renume al blîndului popor român în cîrdăşia unor "aliaţi" care au pustiit şi au nimicit sistematic ţinuturile întinse dintre Nipru şi Volga. Tot ei au declarat război Americii...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ică nu poate "drege" asemenea greşeli prin discursuri "umanitare" şi profesii de credinţă "civilizate" - pe care le ţine în faţa presei române şi .... germane!

A prezenta un document care a înfruntat mai întîi examenul şi controlul "aliaţilor" nemţi (discurs ţinut în faţa gazetarilor germani), unui trimis al preşedintelui Roosevelt, este curată aberaţie. Protestele ca şi discursurile lui Ică nu pot decît compromite cauza noastră, - incitînd furia ruşilor şi ascuţind supărarea americanilor.

Singurul mijloc de a îndupleca pe Aliaţi, - singurul mijloc de a face apel la bunele lor simţăminte, şi de a trezi înţelegere pentru cauza noastră, - este de a dovedi că sîntem victimele unui război, din care dorim să ieşim cît mai degrabă. Numai atunci putem cere cu oarecare îndreptăţire, ca pentru a ne înlesni ieşirea noastră din război, bombardamentele să înceteze, şi sovieticii să fie îndemnaţi să se poarte cu omenie. Acest lucru nu-l pot face însă decît românii care niciodată n-au fost de partea hitleriştilor, protestînd, pe faţă, împotriva ţelurilor de război şi a metodelor de război ale naziştilor. Nu-l pot face, în niciun

caz, membrii sau reprezentanţii diplomatici ai regimului de azi; nu-l pot face Antoneştii, care au proslăvit pe "marele Hitler", s-au legat solemn şi stăruitor de "idealul de civilizaţie" al acestuia, şi s-au făcut astfel părtaşi la crime şi grozăvii, pe lîngă care bombardamentul şi siluirile sovietice din Bucovina nu sînt decît floare la ureche!

Demersul lui Vulcan, urmat pe o cale greşită, nu putea duce decît la "impresii" false:

1/ Nu este adevărat că americanii nu dau nici o urmare ştirilor despre atrocităţile sovietice. Anglo-saxonii urmăresc cu o tot mai îngrijorată atenţie înaintarea ruşilor în Europa, şi se tem de reacţiunile sovietice, deoarece ei cunosc întreg adevărul cu privire la barbariile şi nelegiuirile nemţeşti în Polonia şi în Ucraina.

2/ Nu este adevărat că ruşii au mînă liberă faţă de noi! (Churchill cunoştea condiţiile ruseşti şi le aprobase-, le considera "drepte şi generoase". Tot astfel, Eden. Iar guvernul britanic - desigur şi guvernul american - este în contact cu cercurile noastre politice, şi chiar este mulţumit de "mijlocul de comunicaţie ales". Vezi declaraţiile lui Livingstone).

3/ Nu este adevărat că anglo-saxonii nu au nici un fel de înţelegere în "chestiunea bombardamentelor". La cererea mea, - şi fiindcă avea încredere în mine, Dulles a raportat, în două rînduri, telegrafic, la Washington, despre "inutilitatea şi neajunsurile politice" ale bombardamentelor. Norton, ministrul Angliei, a raportat şi el, la Londra, în această privinţă, în urma campaniei dezlănţuită de Payot, în bună parte după cererea mea.

Morala acestei "experienţe" este că aceia care au făcut răul, nu pot tot ei să-l îndrepte. (...)

2 iunie

"Weltwoche", marea revistă politică din Zürich, publică un articol despre cartea mea, intitulat "Gafencu: Zeuge und Gestalter"

"Grigore Gafencu trăieşte aici, în oraşul unde a studiat, acum trei decenii, nu departe de casa cu minunatul portal unde timp de zece ani a locuit profesorul şi prietenul său Gugliemo Ferrero; la cîţiva paşi mai departe, două plăci comemorative evocă amintirea unor însemnate figuri politice: Agrippa d'Aubigné[1], credincîosul huguenot, consilierul lui Henric IV; şi Capo d'Istria[2] care a administrat Basarabia, a însoţit pe ţarul Alexandru I la Congresul de la Viena, şi a căzut în luptele politice din Grecia. In acest venerabil cartier, pluteşte de veacuri, un spirit de pasiune politică, de înaltă diplomaţie, de gîndire istorică, spiritul unor emigranţi mîndri şi statornici în credinţa lor. Iar Gafencu e spirit din spiritul lor, fiindcă a izbutit să unească o voinţă politică, o mărturie şi o putere de creaţie, într-o operă care se înalţă mult deasupra tuturor memoriilor diplomatice care au apărut în anii din urmă.[3]

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3 iunie

Primesc o carte apărută la Neuchâtel: "L'Allemagne et la Réorganisation de l'Europe". Autorul, care se ascunde sub pseudonimul Claude Moret, e un diplomat francez, fiul lui Jules Bérard, fost ataşat la ambasada franceză de la Berlin. (...) Există "lămuriri" asupra "învierii ideii imperiale", asupra ocupaţiei Boemiei şi alcătuirii protectoratului asupra Cehiei şi Moraviei, asupra înfiinţării, în Polonia doborîtă, a "guvernămîntului general", asupra cuceririi şi organizării Ucrainei, şi asupra planului german în Sud-Est, etc... (...) Toată această argumentare creşte, capătă proporţiile unei uriaşe alcătuiri doctrinare. (...) O surprinzătoare îndemînare de a tălmăci cu apăsare, seriozitate şi rea-credinţă, fenomenele naturii şi întîmplările omeneşti, pentru a le aşeza în slujba unor teorii meşteşugite. (...)

---

1) Scriitor francez(1552-163o),autorul unei "Istorii Universale", condamnată de parlamentul de la Paris.
2) Conducător al insurecţiei grecilor contra imperiului otoman,fost preşedinte al Republicii Grecia,în 1827, şi asasinat la Nauplia,1831
3) "Zeuge und Gestalter"(Martor şi prezentator al realului).-

Reţin deocamdată unele definiţii ale lui Karl Richard Ganzer şi îndrumări pentru "Ordinea Nouă": "Acest prim imperiu german ne-a lăsat, ca moştenire pozitivă, principiile şi metodele de organizare care există valabile, în pofida condiţiilor particulare ale fiecărei epoci: centrul german al continentului, bloc etnic tot atît de solid cimentat, pe cît de energic guvernat, se aseamănă cu o vastă comunitate a statelor europene, sub formele variate ale anexării totale, ale unei strînse dependenţe, ale unei coordonări slăbite, sau ale unei simple influenţe. (...) In această comunitate, se contopeşte într-o ierarhizare organică, conducerea (la direction) germană şi autonomia popoarelor străine".

Ce-o mai fi această "direcţie germană", întinsă peste un tot organic, formînd trei cercuri concentrice, în jurul centrului german, şi anume: statul german, Marele Reich, şi Europa sub îndrumarea germană, putem realiza mintal văzînd sistemul autoritar ce domneşte în Germania. Poporul german, dintre toate neamurile continentale, va fi singurul care va avea permisiunea "să gîndească politic". (...) Führerul va gîndi pentru el, şi pentru toţi.

Iată în numele căror cumplite bazaconii, gîndirea nemţească, sprijinită pe spada germană, "a aruncat din nou (cum scrie Benjamin Constant) mănuşa neamului omenesc, pentru a împlini, prin ei, prefaceri pe care nu le doreşte, şi minuni pe care nu le vrea". (...)

Cartea lui Moret cuprinde amănunte interesante, despre planurile germane în Sud-Est, şi despre rolul rezervat României, "rol" în măsură să ademenească atîţi gogomani din Bucureşti.

4 iunie

Aliaţii au cucerit Roma: Oraşul Etern a fost ferit de bombardamente şi de distrugerile războiului. Este o adîncă uşurare, pentru orice om de omenie.

Această încununare a campaniei din Italia s-a împlinit sub comanda supremă a generalului englez Alexander. In Roma primii care au intrat au fost soldaţii americani din armata V-a, comandată

de generalul Clark.

Hitler a publicat un manifest spre a lămuri cauzele"evacuării" oraşului. Este vorba de respectul cuvenit valorii culturale a străvechii capitale. (...)

Grigorcea, poate şi Cămărăşescu, au rămas la Roma.Acum sînt dincolo, - de partea cea bună.

Italia regală şi-a cucerit Capitala. Potrivit făgăduielii sale, regele se retrage, sau mai exact renunţă la exerciţiul puterii sale regale, şi numeşte pe Ducele de Piemont, ca locotenent regal.

5 iunie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cucerirea Romei a stîrnit, în lumea întreagă, emoţie şi interes. Una din cele două capitale ale Axei a căzut! Imi aduc aminte de impresionanta intrare a lui Hitler - pe Via Imperială - în Cetatea Eternă, (în primăvara, 1938). Am privit această scenă de pe o înălţime, din apropierea Coliseului.Cortegiul a trecut, la asfinţit de soare, prin anticul Forum, feeric luminat. Trei zile şi trei nopţi au ţinut serbările, cu care Ducele a cinstit pe înaltul său oaspete. De pe balconul Palatului Veneţian, cei doi dictatori au vestit lumii o nouă epocă ce se va desfăşura sub oblăduirea voinţei lor (...)

6 iunie

Anglo-saxonii au debarcat în Franţa!

"Invazia" a început în cursul nopţii: pe mare şi prin aer. 4ooo de vapoare! 11.ooo de avioane! Dimineaţa, în ciuda faimosului "Westwall"[1], operaţia izbutise pretutindeni unde fusese în -

1) Englezeşte în text: "Zidul de la Apus".

cercată, adică pe coasta Atlanticului, între Le Hâvre şi Cherbourg. Capetele de pod au fost consolidate în faţa oraşelului Caen. Tru - pele au debarcat îndeosebi pe plajele "mondene" de la Trouville şi Deauville. (...)

7 iunie

"Invazia" se desfăşoară conform planurilor. Nimeni nu îndrăzneşte încă să precizeze "şansele" atît de "îndrăzneţe". Toată lumea este însă optimistă. (...)

8 iunie

Trăim în jurul aparatului de radio. Stirile din Normandia sînt bune. "Invazia" se întinde şi se consolidează. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 iunie

Pella îmi telefonează de la Berna. A vorbit cu Pillet Golaz, care i-ar fi spus, din nou, cuvinte bune despre mine, rugîndu-l să-mi transmită sfatul de a nu mă mai plimba singur cu bici - cleta, pe drumul de la Bellerive;(Este a doua înştiinţare pe care mi-o dă, în acest sens, Consilierul Federal. Acum cîteva săptămîni, tot el mi-a transmis acelaş sfat, prin Norton, ministrul Angliei. Ce-o fi ştiind Consilierul Federal despre uneltirile împotriva mea?) (...)

Nemţii se retrag, pe tot frontul Italiei.

In Moldova, lupte grele la Iaşi. Bombardamentele americane au reînceput, - nu însă la Bucureşti. Au căzut bombe la Pre - deal, Ploieşti, Braşov, Piteşti.

10 iunie

Vremea rea încetineşte operaţiile în Normandia. Lupte în

jurul oraşelor Caen şi Bayeux. Aliaţii se apropie de Cherbourg.

In Italia, un nou guvern: Badoglio a cedat locul bătrînului socialist Bonomi. Politica Italiei intră din nou într-o atmosferă de libertate şi de nerînduială, adică în normal.(Bonomi nu prestează jurămînt tronului, ci Patriei italiene.)

Dejun cu Payot, Robert de Traz şi Leopold Boissier. Payot, pe temeiul celor aflate de Serviciul de Informaţii al armatei elveţiene (serviciu excelent), socoteşte că războiul va fi foarte lung.

Montgomery procedează metodic, şi nu înaintează decît foarte încet. Moralul trupelor germane nu este atins. Hotărîrea nu se va ivi înainte de primăvara anului 1945!

Impresia mea este că lucrurile vor merge mai repede (în ciuda răbdării lui Montgomery). (...)

11 iunie

Seara, la radio - B.B.C.-ul reproduce pasagii din discursul lui Hitler, rostit la 3o septembrie 1942, la Sport-Palace. Este faimosul discurs în care Fuhrer-ul se plîngea că Marele Cartier German nu poate ghici unde se gîndesc să debarce anglo-saxonii, dat fiind că are de-a-face cu nişte "militärische Idioten". Si Führer-ul adăuga: "De un lucru pot eu să-i asigur pe aceşti beţivani - oriunde s-ar gîndi să pună piciorul pe continent - şi anume că mai mult de 9 ore nu-l vor putea păstra" - "Sîntem în a şasea zi a debarcării - vesteşte comunicatul britanic - ne întindem pe un front larg de 8o km. şi adînc de 18 km. In ciuda unor lupte grele - înaintăm!"

12 iunie

In Normandia, capul de pod se consolidează. Ruşii atacă în Carelia. Englezii ocupă Pescara. (...)

13 iunie

La ora 12, la gară: Şoneriu pleacă la Berna, de unde Pella pleacă mîine la Bucureşti. Incredinţez lui Pella un chestionar scris, ca să ne poată aduce lămuriri despre situaţia politică din ţară, şi despre "convorbirile" lui Stirbey. Atrag atenţia asupra primejdiei de a amîna mereu luarea unei atitudini: ofensiva generală se pregăteşte pe toate fronturile; ea poate trece peste noi. Sfătuiesc de asemenea să se dea cît mai multă atenţie problemei evreeşti. (Nemţii au silit guvernul să ia unele măsuri drastice împotriva evreilor, care fug din Ungaria şi ajung la noi: aceste măsuri au produs cea mai rea impresie, în cercurile Crucii Roşii.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 şi 15 iunie

Nici o schimbare pe frontul din Normandia. Aliaţii lărgesc frontul, dar nu-l adîncesc pentru a nu ieşi din zona de bătaie a flotei. Caută în schimb să se apropie de Cherbourg; au nevoie de un port mare spre a putea debarca artileria grea.

In Italia, cele două armate aliate înaintează repede spre nord.

De Gaulle a vizitat frontul din Normandia (după Churchill şi Smuts); această călătorie a mai potolit temerile francezilor şi nemulţumirile lor împotriva amînărilor guvernului american. Tensiunea între anglo-saxoni şi francezi stăruie totuşi, pe chestia De Gaulle.

Am trimis în munţi două pachete:

1/ 9 caiete din Geneva, plus trei plicuri;

2/ 6 caiete din Moscova, totul bine împachetat, legat şi sigilat cu sigiliul Băncii[1].

1) Este vorba de manuscrisele publicate în lucrarea de faţă.

Presa engleză sprijină cu însufleţire pe De Gaulle, şi cere imediata recunoaştere a "guvernului provizoriu".

Micii aliaţi - Cehoslovacia, Belgia, Luxemburg-ul, - s-au şi grăbit să recunoască acest guvern. Faptul îmi pare semnificativ: nu cred că micii aliaţi ar fi îndrăznit să facă aşa ceva fără voia Angliei. Churchill se străduieşte să fie mijlocitor între Roosevelt şi De Gaulle. Acest fapt reiese şi din declaraţiile sale parlamentare făcute la 13 crt., declaraţii care au dezamăgit din nou pe francezi, dar care cuprind totuşi unele asigurări promiţătoare. Este firesc ca De Gaulle să aibă, pînă la sfîrşit, cîştig de cauză, - şi va avea. (...)

17 iunie

Nemţii au început, în noaptea trecută, să bombardeze Anglia de sud cu avioane automate, fără pilot. Este "arma secretă" pe care, de atîta vreme, o vestea propaganda germană.

"Vineri dimineaţă, - scrie un corespondent american, - o escadrilă fantastică, dirijată din depărtare, s-a întins ca un fl viu pe cerul Angliei, lăsînd să cadă o ploaie de explozive. Aceste avioane ce treceau Canalul Mînecii, cu nemaipomenită iuţeală, părea un şir neîntrerupt de comete; ele zburau cîte două sau trei, laolaltă; unele dintre ele se ridicau pînă la looo m., altele treceau foarte jos, aproape atingînd pomii şi casele."

Acest atac, de mult aşteptat, dar atît de straniu, a provocat firesc pretutindeni senzaţie. Comunicatele germane sînt trimfătoare: "Ţinem acum toată Anglia de sud, şi spaţiul întreg al oraşului Londra, sub focul bombelor şi al mijloacelor noastre de distrugere!", anunţă Cartierul general al Führer-ului. De doi ani în şir, este cea dintîi veste "bună" pentru atît de greu încercatul Reich german. Aşa se explică zgomotoasa lor bucurie. (...)

Primesc la Castelet, vizita lui Dan Geblescu şi a lui Liviu Pop. Discutăm despre elveţienii din Basarabia şi din Ucraina, ca

au fost readuşi în Elveţia, în timpul din urmă. Toţi s-au întors cu cele mai bune amintiri din România, şi cu laude pentru regimul românesc; toţi s-au plîns de mizeriile îndurate sub bolşevici. Sînt prieteni ce ne pot fi de mare folos. Sfătuiesc legaţia de la Berna să ţină un strîns contact cu ei, culegînd de pe acum cît mai multe mărturii.

18 iunie

Avionul automat, torpila zburătoare, meteorul exploziv - faimoasa armă secretă ai cărei naşi par a fi Jules Verne şi H.Wells, - provoacă explozii de bucurie în Germania, şi în rîndul colaboraţionişti lor. In sfîrşit, au şi ei o bucurie, după atîtea necazuri!

In Anglia, exploziile pricinuite sînt de alt fel. Nimeni însă nu se vaită şi nu vorbeşte. Tehnicienii caută mijloace de apărare. Militarii îşi văd de treabă: înaintează în Normandia, unde străbat Capul Cotentin, şi în Italia (unde ajung în faţa oraşului Perugia). Marele public rabdă. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 iunie

Albert Pictet îmi destăinuieşte că între generalul Guisan (comandantul suprem al armatei elveţiene) şi Consiliul Federal, a izbucnit o neînţelegere cu privire la necesitatea mobilizării. Generalul ar fi dorit să mobilizeze chiar în ziua debarcării anglo-saxonilor în Normandia. Berna s-a opus.

Elveţienii se tem că înaintarea Aliaţilor - mai ales succesele anglo-saxonilor în Italia - îi vor pune în faţa unor grele răspunderi. In cel mai bun caz (adică în cazul cînd nemţii nu s-ar gîndi să ocupe Elveţia, cum au ocupat Ungaria - pentru a-şi întări poziţiile de apărare), Germania putea cere Elveţiei să mobilizeze spre a dovedi astfel hotărîrea ei de a-şi apăra munţii. Generalul ar dori s-o ia înaintea nemţilor, pentru a nu mobiliza la cererea lor, însă Consiliul Federal vrea să cîştige timp.

Norii se strîng în jurul paşnicului nostru adăpost elveţian.

Primesc, prin Kopetsky, următoarea telegramă de la Beneş, pe care l-am felicitat cu prilejul împlinirii a 60 de ani: "Vă rog să primiţi cele mai bune mulţumiri pentru urările ce mi-aţi exprimat. Imi îngădui să vă doresc succes în munca ce faceţi pentru ţara dv. şi pentru cauza păcii. Dr.Ed.Beneş".

20 iunie

Aliaţii înaintează pe toate fronturile: americanii se apropie de Cherbourg; englezii îşi întăresc poziţiile între Tilly şi Caen; francezii cuceresc insula Elba; anglo-saxonii ocupă Perugia şi pornesc spre Ancona; ruşii cuceresc oraşul finlandez Viipuri[1]. - Nemţii se bucură de torpila zburătoare!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ocuparea Careliei şi a oraşului Vyborg de către sovietici, dă o lovitură mortală rezistenţei finlandeze. In ciuda unei apărări eroice, (şi după cît se spune foarte sîngeroase), finlandezii nu mai pot ţine şi se gîndesc din nou la pace. Trebuie să regrete tărăgănirile lor din primăvara trecută. Se vorbeşte de criză de guvern: amicul Paasikivi înţeleptul meu coleg de la Moscova, e din nou la ordinea zilei.

Criza finlandeză va influenţa, fără doar şi poate, situaţia noastră. Deocamdată, grijile şi temerile celor din ţară, par să se fi potolit. La Bucureşti, viaţa şi-a reluat cursul "ca mai înainte". Ni se spune că Derby-ul de primăvară a avut mare succes. (Ca cel de la Epsom, care s-a desfăşurat sub ameninţarea torpilelor zburătoare). Această "normalizare" a situaţiei poate avea două pricini: cîteva baloane de oxigen sosite de la Berlin (făgăduieli,

1) Fostul oraş Vyborg, în golful Finlandei, cedat Uniunii Sovietice, în 1940.

asigurări,etc.), sau o înţelegere secretă cu Aliaţii (prin canalul Stirbey), care rămîne să fie împlinită, de îndată ce armatele sovietice vor ataca. (?)

In orice caz, întîmplările din Finlanda vor avea asupra noastră o înrîurire hotărîtoare. (...)

21 iunie

Cherbourg este sub bătaia tunurilor americane. Torpila zburătoare - în ciuda propagandei germane - a trecut pe un plan secundar al curiozităţii generale.

22 iunie

(...) Am trecut cu vederea un fapt care m-a impresionat totuşi adînc: Joseph Beck a murit la Bucureşti, acum două săptămîni. Cînd îmi aduc aminte de el, despart latura personală a legăturilor care au dăinuit între noi, de latura activităţii sale politice. Acţiunea lui politică poate fi, cu îndreptăţire, supusă celor mai aspre critici, şi nu va scăpa de osînda istoriei. Trufaş, pătimaş, jucînd - cu o fire pornită de jucător - soarta ţării sale, pe o singură carte. Colonelul Beck a dat, în cei 10 sau 11 ani, cît a stat neclintit la cîrma statului său - un sprijin involuntar şi cu atît mai însemnat, politicii de deszămare a rînduielii continentale, politică practicată de Berlin[1]. Cînd s-a deşteptat din visurile sale de primejdioasă grandomanie, a fost prea tîrziu. Credea că va putea juca, de la egal la egal, cu vecinul Hitler. Cînd vecinul şi-a descoperit cărţile, colonelul a încercat zadarnic să-l ţină în loc cu o cacialma. Peste capul lui - prea "şiret", şi prea nepăsător -

1) Este aluzie la faptul că Beck a comis primul act de revizuire a Tratatului de la Versailles, denunţînd clauzele cu privire la regimul minorităţilor, în Polonia, dezaprobat de Aliaţi şi aprobat de Hitler, în preajma celui de al doilea război mondial; şi a participat la împărţeala Cehoslovaciei, reocupînd regiunea Teschen.

nemţii şi muscalii îşi strînseseră mîna. Soarta Poloniei lui Pilsudski era pecetluită.

Alianţa de ultimă oră, cu Chamberlain - trezit şi el dintr-un vis înşelător, prin ocuparea oraşului Praga, de către camaradul său de la München - nu i-a slujit decît să grăbească izbucnirea războiului.

De altfel, această alianţă i-a pricinuit temeri şi şovăieli. Imi amintesc cum, la 16 aprilie 1939, atunci cînd pornise spre Berlin, spre a face o vizită "oficială" guvernului german, Beck a legat vagonul său de vagonul meu (în timpul nopţii, cînd trenul trecea prin Galiţia), şi a ţinut să-mi împărtăşească, într-o lungă şi chinuitoare convorbire, grija că la Berlin politica sa nu era nici pricepută, nici judecată cu dreptate. Era vădit că dorea un sprijin prietenesc din partea mea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In afară însă de înfăţişarea lui politică, păstrez de la Beck amintiri personale care mi-au fost şi îmi vor rămîne plăcute. Ne împrietenisem din vremea cînd eram, şi unul şi altul, subsecretari de stat la Externe - şi deşi eu căzusem în drum, lovit de Titulescu, iar el ajunsese ministru atotputernic - simţămintele lui bune mi-au rămas statornice pînă cînd, şapte ani mai tîrziu, am ajuns şi eu ministru; atunci, Beck a ţinut să mă primească, printre cei dintîi, la Varşovia, şi mi-a pregătit o recepţie regală, acoperindu-mă cu laude, cu flori şi fel de fel de mărturii de sinceră şi caldă prietenie.

Cu atît mai greu mi-a fost, cîteva luni mai tîrziu, să-l găzduiesc în ţară, cînd învins şi zdrobit a căutat, cu întreg guvernul polonez, un adăpost, la noi.

Nemţii şi ruşii erau învingători şi ameninţători la hotarele noastre, iar guvernul polonez, nepăsător de neutralitatea noastră, ţinea şedinţe şi lua hotărîri pe teritoriul românesc. I-am ieşit înainte, la Chitila - eram sortiţi să ne întîlnim mereu în tren - ca să-i aduc la cunoştinţă hotărîrile noastre. L-am instalat apoi la Braşov, unde trăia şi, vai!, benchetuia în fiecare noap

te, pe socoteala ţării. La sfîrşitul unor orgii nocturne, trăgea cu pistolul în sticlele golite de şampanie. Slăbit şi tuberculos, fuma şi bea fără măsură. La plecarea mea din ţară, am simţit o strîngere de inimă, gîndind că nimeni nu va mai avea grije de el.

Si acum, iată-l şi pe el în lumea umbrelor, alături de atîţi colegi cu care am împărţit, pe vremuri, binefacerile unei întinse şi statornice popularităţi: Titulescu, favoritul zeilor, mort în chinuri şi în cea mai cumplită mizerie fizică; Ciano, răsfăţatul contesinelor romane, împuşcat de tovarăşii săi de credinţă; Meţaxas, bătrînul atenian, căzut la datorie, şi atîţia alţii.

Am discutat cu Kopetsky situaţia României. I-am împărtăşit temerile mele - grija mea, ca nu cumva "armele noi" şi alte bazaconii de acest fel să zădărnicească orice politică de înţelegere. Punem la cale o telegramă pentru Beneş. Sîntem de acord că se petrec unele fapte care pot duce la o lămurire a situaţiei din România: criza politică şi militară din Finlanda; îndepărtarea lui Menemencioglu în Turcia; înaintarea anglo-saxonilor în Italia, care-i apropie de Ancona şi de şesurile din nordul Italiei; succesele debarcării în Normandia, şi mai ales ameninţarea ofensivei de vară a sovieticilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paillard vine să mă vadă. Imi istoriseşte o anecdotă adevărată care are haz şi e de mare actualitate. De patru ani de zile, sufletul rezistenţei finlandeze este Tanner, şeful partidului socialist. Acest Tanner a fost la Moscova (împreună cu Paasikivi), în toamna anului 1939, spre a căuta o înţelegere cu sovieticii. Primit la Moscova, de Stalin, a spus acestuia, glumind şi făcînd cu ochiul, (de faţă fiind Molotov şi alţi tovarăşi): "Cum să nu ne înţelegem? Nu sîntem oare amîndoi, menşevici?" De atunci Tanner a fost socotit de Moscova drept inamicul numărul 1. - "Trebuie să recunosc - a mărturisit Paasikivi lui Paillard - că gluma a fost de prost gust. Dacă o spunea între patru ochi, mai mergea, Dar, faţă de martori şi cu tovarăşi credincioşi, era o sfidare."

23 iunie

Prin Manoliu, care se întoarce din ţară, Maniu îmi scrie, (odată cu complemente "distinse" pentru prinţul Nicolae): "Războiul ne aşează în faţa unor primejdii tot mai grele. Toţi sîntem pentru armistiţiu, în afară de mareşal, lucru care pricinuieşte greutăţi, cînd mai mici, cînd mai mari, şi care pot deveni odată însurmontabile. Situaţia noastră e agravată din pricina grelelor condiţii ruseşti, şi a bombardamentelor care distrug aşezări civile şi culturale". Apoi, din nou, omagii şi salutări ...

Aflu de asemenea că Vişoianu a putut pleca din ţară, că se află la Cairo, mîine (poate) la Londra; că Maniu consideră pe Stirbey şi pe Vişoianu ca mandatarii săi; că rapoartele lor sînt adresate direct lui Maniu, şi că numai din curtoazie le comunică lui Ică; Maniu nu pricepe de ce Stirbey şi Vişoianu nu au luat contact cu mine, după ce Maniu le-a cerut în mod stăruitor acest lucru. Mă roagă să încerc a lua contact cu Vişoianu la Londra; că Maniu (de acord cu Ică) mă roagă să fiu "gata de plecare". (...), iar negocierile de la Londra să fie purtate în înţelegere cu mine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Manoliu îmi spune că Tătărescu ar fi reuşit să se înţeleagă cu Ralea, cu socialiştii şi cu comuniştii; a stabilit o legătură şi cu Maniu şi că Tătărescu "aspiră" la şefia de guvern (liberalii lui Bejan sfătuiesc pe Franasovici să se păzească de mine, deoarece sînt "omul lui Maniu").

In rezumat: negocieri (acţiunea Stirbey este înviorată prin călătoria lui Vişoianu), dar nici o hotărîre; o tendinţă generală spre armistiţiu, dar nici o încheiere mîntuitoare; o încăpăţînare (sinceră sau simulată) a mareşalului , care poate provoca "încurcături"; pe toată linia, multă politică de mîna a doua. Faţă de mine, cele mai bune sentimente sincere, sau de ocazie, şi dorinţa de "colaborare".

Distrugeri grele au provocat bombardamentele la Ploieşti, în Valea Prahovei şi la Iaşi.

24 iunie

Comunic lui Kopetsky scrisoarea de la Maniu. Cer o legătură cu Vişoianu, prin Tilea, (conform sfatului lui Maniu).

26 iunie

Franasovici a sosit la Geneva. Vrea numaidecît să "facem ceva"! Se teme ca alţii să nu ne-o ia înainte! A comunicat lui Kopetsky, marele "rasamblament naţional" operat de Guţă! Incerc să-l potolesc: chestiunile personale nu mă interesează. S-o ia înainte cine-o vrea. Hotărîtor nu este ce gîndeşte cutare sau cutare, ci numai ce vrea şi ce face ţara.

27 iunie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cele trei fronturi sînt în plină înaintare. Americanii au cucerit oraşul şi portul Cherbourg. Ruşii ocupă Vitebsk, Zlotin şi Orcha. Calea spre Minsk este deschisă. In Italia, generalul Alexander se apropie de Florenţa. A împresurat Siena. Stiri "rele" din Germania: frontul intern se clatină. Totuşi Finlanda rezistă. Ribbentrop a zburat la Helsinky şi a făgăduit ... ajutor!

Primesc vizita lui Swinner[1]. El a citit cartea mea împreună cu Schulenburg. După spusele lui Schulenburg, realitatea a fost mai "dramatică" decît presupunerile mele. Schulenburg a văzut pe Hitler o singură dată, în aprilie 1941. Führer-ul nici n-a vrut să-l primească, fiindcă bătrînul ambasador scrisese un memoriu prin care se ridicase, în termeni foarte tari, împotriva unui război germano-sovietic. Acest memoriu (interesant ar fi de a se publica astăzi acest document) a iritat peste măsură pe Hitler. In sfîrşit, l-a primit pentru o jumătate de oră, cu condiţia de a nu-i vorbi

1) Membru al misiunii diplomatice germane la Moscova, în momentul izbucnirii războiului.

despre Rusia. Ambasadorul totuşi a ţinut să afirme convingerea că ruşii nu doresc război şi că nu vor ataca Germania. Hitler l-a întrerupt cu exclamaţia semnificativă: "Ich bin überzeugt dass Stalin mir den Krieg nicht machen will"[1]. Hitler era gata, în nemăsurata lui trufie, să ia războiul şi răspunderea războiului, în întregime, asupra sa. Schulenburg aflase, ceea ce-mi spusese şi mie la Moscova, că nici Goering, nici Rosenberg, nici Ribbentrop nu împingeau la război. Războiul era voit personal de Hitler, şi de cîţiva generali şi oameni de casă, linguşitori ai Führer-ului. Swinner mă informează că Schulenburg a avut prilejul să schimbe cîteva cuvinte cu Stalin, în ziua cînd acesta întovărăşise pe Matsuoka la gară. Stalin i-a spus atunci ambasadorului german cu o amicală stăruinţă: "Trebuie să rămînem prieteni orice s-ar întîmpla; nu trebuie să ne batem de dragul şi pentru folosul altora. D-ta trebuie să lucrezi şi să lupţi pentru pace!" Numai după acest schimb de cuvinte, Stalin s-a îndreptat către ataşaţii militari, şi rostind alte vorbe bune, a îmbrăţişat pe colonelul german von Krebbs.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Schulenburg avea convingerea că Stalin era gata să facă orice pentru a păstra pacea. De aceea, după întoarcerea lui Schulenburg de la Berlin, la Moscova (3o aprilie 1941), după întîlnirea cu Hitler, care-l tulburase adînc, tot mai nutrea speranţa unei înţelegeri, dacă Hitler s-ar fi hotărît să stea de vorbă. (Ruşii ar fi acceptat condiţiile cele mai grele). Berlinul însă voia războiul, şi nu a mai stat de vorbă.

Swinner îmi dă unele amănunte despre activitatea lui Schulenburg, după izbucnirea războiului: Hitler nu l-a mai primit. Bătrînul ambasador a lucrat în umbra birourilor lăturalnice din minister. Zadarnic a dat sfaturi de omenie şi de cumînţenie. Regimul barbar şi absurd introdus de "partidul" lui Hitler, în Ucraina, l-a tulburat peste măsură. Războiul a fost pierdut de două ori: pe cîmpul de luptă, şi în zona de ocupaţie. Sălbăticiile înfăptuite de administraţia

1) Sînt convins că Stalin nu-mi va face război.

germană în teritoriile ocupate, spre deosebire de regimul românesc din Transnistria, au deşteptat ura neîmpăcată a întregei Rusii împotriva Germaniei. Acum, nimic nu mai e de făcut!

Seara, iau masa cu Ferrero.

4 iulie

Insemnările mele au fost întrerupte pentru o călătorie la Zürich. (...) Intre timp, s-au petrecut lucruri dintre cele mai însemnate: criza finlandeză a avut un deznodămînt cu totul neaşteptat. Preşedintele Ryti şi guvernul său, după noi negocieri cu sovieticii care nu au dat rezultate satisfăcătoare (Moscova a cerut capitularea fără condiţii), finlandezii s-au aruncat şi mai strîns în braţele germane, astăzi atît de slabe. Nemţii au oferit, sau au impus, un ajutor militar (aproximativ, trei divizii care au debarcat subit la Helsinki), şi au trimis pe Ribbentrop în Finlanda. Rezultatul este că legătura între germani şi finlandezi s-a întărit. Acceptînd sprijin militar german, finlandezii s-au legat să nu încheie pace fără ştirea şi voia Reich-ului. Americanii au rupt relaţiile cu Finlanda. Soarta micului stat nordic, atît de viteaz, dar atît de inflexibil, pare grav compromisă. Situaţia internă nu e tulbure: după un început de criză politică, toate partidele, inclusiv socialiştii, au aprobat politica guvernului, după ce primul ministru a asigurat că legătura cu Germania nu are un substrat politic şi ideologic, ci exclusiv militar. In schimb, relaţiile cu lumea din afară, (chiar şi cu Suedia prietenă) sînt rău tulburate. Iar "ajutorul militar" al Germaniei nu poate fi astăzi decît iluzoriu.

Germanii dau înapoi şi repede, pe toate fronturile. In Bielorusia, nu mai e o retragere, ci o veritabilă fugă. Ruşii înaintează cu 50 km. pe zi. Ieri, la 3 iulie, au ocupat Minsk şi Polotsk. Frontul german pare zdrobit şi desfiinţat. Drumul invaziei spre Polonia şi spre Germania este deschis.

In Italia, francezii au intrat la Siena. Americanii sînt la porţile oraşului Livorno, iar la răsărit, englezii înaintează

BCU Cluj / Central University Library Cluj

spre Ancona.

Numai în Normandia frontul nu se mişcă.

In România, au reînceput bombardamentele. Capitala noastră trăieşte din nou zile dintre cele mai negre. (...)

Executarea lui Philippe Henriot, (împuşcat la Paris chia în locuinţa sa din Ministerul Propagandei, la 28 iunie, de către o echipă de patrioţi, şi înmormîntat, cu o deosebită solemnitate la Nôtre Dame, scăpîndu-l astfel de soarta care-i aşteaptă pe toţi cei ce şi-au trădat ţara, din trufie sau orbire) constituie un sfîrşit mai puţin dezonorant. Faptul a înspăimîntat pe toţi colaboratorii lui Laval. Acesta din urmă îşi dă seama de sfîrşitul care-l aşteaptă.

Germanii au asigurat pe Laval că frontul de la răsărit n se va mişca şi că lupta hotărîtoare se va da la vest. Iată însă că ruşii au spart frontul pe o lărgime de 4oo km., şi dau năvală spre inima Europei. (...) Germanii au asigurat pe Laval, (...) că au căzut la anumite învoieli cu ruşii. Optimismul lui Laval s-a sprijinit pe asemenea asigurări.

Mă întreb: oare nemţii au întrebuinţat aceleaşi argumente faţă de finlandezi ca şi faţă de ceilalţi "sateliţi"? Am auzit şi eu astfel de poveşti, din izvor maghiar, şi chiar românesc:"Ruşi nu vor mai înainta; ruşii lasă de pe acum pe anglo-saxini să lupte singuri; nu mai e nici o primejdie la răsărit".

Cinci români s-au adunat la mine pentru ca, "sub îndrumarea mea", să cerceteze problemele economice şi financiare ce se vor pune la pace, "în ipoteza unei victorii aliate" :Florin Zaharia Manoliu, Mătăsaru, Valentin Georgescu şi Grigri Ghica. Toţi sînt însufleţiţi de cele mai bune sentimente, dar nu acceptă, decît cu gre caracterul strict economic şi tehnic pe care aş dori să-l imprim activităţii noastre, păstrînd pentru mine numai răspunderile politice

Unii dintre ei mai cred în bazaconiile propagandei germane. Zaharia e cel mai înclinat spre aventura politică, iar Valentin Georgescu cel mai rezervat şi mai prudent.

Hotărîm să ne întîlnim de două ori pe lună.

6 iulie

(...) Războiul a luat, în aceste zile, o întorsătură dramatică la răsărit. Prin spărtura frontului, în Bielorusia, sovieticii au ajuns la Vilna (8 iulie) şi au cucerit acest oraş (13 iulie). Armatele lor înaintează în Lituania. Mai la nord, frontul dinspre Lituania şi Estonia este şi el în mişcare. Pe o vastă întindere, ruşii se apropie de mare. Armatele germane zdrobite şi sfîrtecate dau semne de demoralizare; pentru prima oară, în istoria militară a Reich-ului, generalii de armată se predau. Ruşii au culeş, în cîteva zile, mai mult de 20 de comandanţi de divizie şi de corpuri de armată. Atîrnă de comandamentul sovietic dacă înaintarea va lua calea Prusiei Orientale, sau dacă se va îndrepta spre Riga, Reval[1] şi Memel.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Argetoianu îmi telefonează că, după părerea lui, ruşii şi nemţii "s-au înţeles". Numai astfel îşi explică iuţeala retragerii Germaniei. Ruşii ar fi căpătat dreptul să se întindă pînă la vechile lor hotare, nu mai departe! Deci războiul va mai fi purtat doar la vest. (...) Orice năzbîtie e binevenită, dacă e prilej de amînare a hotărîrilor necesare!

In apus, înaintarea Aliaţilor e mai înceată. La 9 iulie, trupele britanice au intrat în Caen. Frumosul oraş este aproape în întregime distrus. Peninsula Cotentin e cu desăvîrşire curăţată: acolo nu mai sînt nemţi.

Torpilele zburătoare pricinuiesc pagube serioase la Londra. Churchill a vorbit cu sinceritate şi cu multă demnitate despre noile încercări la care este supus marele oraş. A stăruit

1) Vechiul oraş Tallin, capitala Estoniei.

fireşte, şi asupra faptului că această armă distrugătoare, nu poate influenţa mersul războiului. Totuşi în Germania subzistă oarecari iluzii; în anumite cercuri bîntuie tradiţionala "Schadenfreude"[1].

In luna iulie, Goebbels a publicat un articol în "Das Reich", foarte semnificativ: "Războiul intră acum într-o fază care ne îngăduie să ne întrebăm: ce mai pot aştepta de la el popoarele beligerante? Duşmanii încearcă să trezească impresia că rezistenţa pînă la capăt a poporului german e numai o uneltire nazistă. Nu există însă nici un om, în Germania, care să aibă despre război, altă părere decît aceea a guvernului german. Chiar sub presiunea inamicilor, nu va fi cu putinţă de a forma alt guvern şi alt regim. Un popor este totdeauna mai primejdios, atunci cînd toate punţile i-au fost tăiate, şi cînd nu mai are nimic de pierdut"... Şi Goebbels încheie: "Este limpede că războiul, de cîte ori se depărtează de ţelurile lui, intră într-o fundătură. E ceea ce se întîmplă astăzi. Războiul nu mai are nici un sens politic pentru Aliaţi".

Problema fireşte este pusă pe dos: războiul a pierdut orice sens politic, nu pentru Aliaţi, care urmăresc scopul politic de a învinge pe Hitler, ci este pierdut pentru nazismul care pornise să cucerească lumea. Acum, au ajuns să lupte cu disperare pentru a-şi salva pielea lor. Ideea ("hai, să ne împăcăm!") e complectată prin faptul că Goebbels dă a se înţelege că pacea e posibilă numai sub regimul actual hitlerist, şi numai cu el. (...) Pe de altă parte, se spune că Hitler pregăteşte şi alte surprize: se vorbeşte de arme secrete, de gaze, de fel de fel de prăpăstii.

Sovieticii vorbesc şi ei de pace, cel puţin în ce ne priveşte pe noi. Radio Moscova, la 8 iulie, a îndreptat o înştiinţare către România: "Este cel din urmă apel pe care-l facem către

1) "Bucurie de necaz".

poporul român: trebuie să aibă hotărîrea şi bărbăţia de a face pace". Radio Washington a repetat această înştiinţare.

Măsurile pe care ungurii le-au luat împotriva evreilor, au tulburat şi revoltat, în sfîrşit, întreaga lume. Cîţiva evrei scăpaţi de la Budapesta (printre care unii evrei români, foarte activi şi îndemînatici) au răspîndit memorii şi broşuri, cu amămunte uimitoare despre barbariile comise de maghiari şi de nemţi, împotriva nenorociţilor lor coreligionari culeşi din oraşele maghiare. Au fost distruşi zeci şi sute de mii de oameni, în nişte "sanatorii" macabre, adevărate fabrici de moarte, înzestrate cu "piscine", cu camere pentru "gaze", şi cu crematorii dintre cele mai perfecţio - nate. Am primit şi eu un asemenea memoriu, a cărui veracitate nu poate fi pusă la îndoială, şi care nu poate fi citit decît cu cea mai adîncă scîrbă şi îndurerare. Aceste memorii ajung pretutindeni; repet: evreii din România depun un zel foarte meritoriu în această privinţă, şi zguduie şi dărîmă cele din urmă poziţii ale maghiarilor, în Anglia şi în Statele Unite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paul du Bochet a publicat în "La Tribune", un articol care trebuie reţinut. Printre altele, cu privire la această problemă, el scrie: "... se cuvine să menţionăm scrisoarea personală prin care venerabilul rege Gustav V al Suediei a ţinut să pună pe regentul Horty în faţa răspunderilor sale. Dar ele vor cunoaşte reacţii contrare, pe planul politic. In sprijinul pretenţiilor teritoriale maghiare, Ungaria nu înceta de a revendica rolul de santinelă înaintată a civilizaţiei occidentale şi de campion al creştinătăţii, şi acest argument nu era fără influenţă asupra atitudinii numeroaselor straturi catolice şi conservatoare, în Anglia. Dar, convertindu-se la metodele şi doctrina rasismului şi neopăgînismului germanic, Ungaria a retezat scurt această legendă, şi judecînd după reacţiile unanime ale presei britanice, poporul maghiar riscă să suporte consecinţele politicii pe care o face".

Această campanie excelentă ar fi putut avea, pentru noi,

efecte şi mai bune (aşternînd un val de uitare peste unele barbarii săvîrşite, vai!, în Transnistria), dacă mareşalul, la cererea nemţilor, n-ar fi decretat o lege tîmpită care pedepseşte cu moartea pe toţi evreii care au fugit din Ungaria, în România, pentru a căuta un adăpost. Icâ a făcut cunoscut pretutindeni, la Crucea Roşie, la Berna şi mai departe, că legea antisemită nu se aplică (ceea ce este şi adevărat). Nu e mai puţin adevărat că maghiarii hitlerişti au ce să exploateze. Ei vor pretinde că evreii care au fost distruşi, în crematoriile din Silezia, au fugit în România!...

Totuşi, ungurii sînt neliniştiţi. Complicitatea Hitler - Horthy îi tulbură. Primesc vizita consulului maghiar Honty, care conduce o mişcare de răzvrătire împotriva Budapestei, paralelă cu aceia a baronului Beszeny. Honty îmi face o lungă şi interesantă expunere a situaţiei din Ungaria. Pretinde că ceea ce s-a întîmplat la Budapesta e ultima sforţare a clasei feudale pentru a salva privilegiile. Horthy, generalii şi mulţi mari latifundiari, s-au înţeles cu oamenii Berlinului, peste capetele "Săgeţilor de foc"[1], pentru a scăpa de ameninţarea unor legi sociale şi agrare,[2] potrivit spiritului nazist.

Au fost jertfite, rînd pe rînd tot ce era de jertfit: opoziţia parlamentară, libertăţile Ungariei, independenţa ţării şi evreii. In schimb, drepturile feudale nu au fost atinse. O dată mai mult politica horthystă a fost influenţată (ca pe vremea procesului optanţilor) de grija pentru prerogativele marilor proprietari funciari. Honty îmi dă unele amănunte picante despre răposata chestiune a optanţilor, care timp de 3 - 4 ani, a mobilizat toate sforţările diplomaţiei maghiare.

Explicaţia lui Honty este interesantă. In Ungaria, s-a produs în mod deosebit de brutal, acelaşi fenomen, ca în multe alte

---

1) Organizaţia fascistă-maghiară, "Crucea cu Săgeţi", condusă de Szalaszy.

2) Aluzie la lozinca demagogică hitleristă "omul şi pogonul", care lovea în interesele feudalilor.

ţări europene: clasele avute s-au pus în slujba naţional-socialismului, jertfind tot ce nu atingea direct interesele lor, pentru a se apăra de efectele zise revoluţionare, ale naţional-socialismului german. Egoism şi orbire.

(...) Consulul general bulgar Mileff şi adjunctul său Radeff, vin să mă vadă. Vorbim despre Confederaţia Balcanică. Amîndoi se tem de Rusia. Ei doresc o colaborare cu România. Radeff a primit o scrisoare de la unchiul său Muşanoff[1]. Bătrînul îl înştiinţează că Bulgaria este gata să iasă din Axă, îndată ce ruşii vor ataca la sud. Toată lumea, - şi îndeosebi bărbaţii politici - aşteaptă, în Bulgaria, acest moment hotărîtor.

Marţi 11 iulie, am fost la Berna, ca să văd pe Pella, proaspăt întors de la Bucureşti. Pella a văzut multă lume, în România, printre alţii pe Maniu, care mi-a trimis "cele mai calde salutări". Din convorbirea cu Maniu, el a reţinut: că Stirbey e reprezentantul lui Maniu în străinătate (nu al lui Icăl), şi reprezentantul principal. Maniu cere tuturor prietenilor săi (deci şi mie) să sprijine acţiunea lui Stirbey. Elementul Stirbey este precumpănitor.

Vişoianu, delegat "consilier juridic", pe lîngă Stirbey, a dat din mîini şi din picioare ca să iasă din ţară; nu se ştie dacă a ajuns la Cairo, - probabil este încă la Ankara. Stirbey discută acum despre "zona liberă", care trebuie să rămînă României. Negocierile par deci înaintate. Vor duce ele la bun sfîrşit? Pella se îndoieşte. In fond, le consideră "compromise". Maniu este şovăitor. Nemţii veghează. "Momentul" a fost pierdut (cînd nemţii se retrăgeau în debandadă, prin Moldova). Guvernul crede că mai este timp. Teoria mareşalului: ruşii nu vor mai ataca la noi; vor căuta să izbească direct Germania, sau se vor îndrepta spre şesurile maghiare. Soarta noastră va fi hotărîtă, fără a mai fi nevoie să intervenim.

---

1) Fost prim-ministru al Bulgariei.

Atitudinea germană: lasă pe "Antoneşti" să se agite, dar îi supraveghează. Dacă condiţiile ruseşti sînt prea grele, România - ca şi Finlanda - se va lega şi mai mult de Reich. Dacă e rost de vreo "înţelegere", autorităţile germane vor da lovitura, intervenind cu brutalitate, ca în Ungaria. Există oare, la nemţi speranţa că, de negocierile româneşti, s-ar putea lega, la nevoie, şi negocieri germane?

Luînd asupra lui răspunderea negocierilor, Maniu a înlesnit astfel contactul cu Aliaţii, ridicînd o pacoste de pe umerii guvernului. Cu atît mai grea este sarcina care îl apasă acum: dacă nu se va ajunge la o înţelegere, toată vina va fi a lui - şi numai a lui. Antoneştii vor ieşi, din situaţie, albi ca zăpada. Nemţii vor fi încîntaţi; iar orice şanse de negocieri viitoare, vor fi compromise.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De aceea, misiunea lui Stirbey trebuie să reuşească. Este neapărată nevoie să-i acordăm tot sprijinul. (Din spusele lui Ică, ar reeşi că acesta, neîncrezător în "energia" lui Maniu, ar căuta un contact direct cu Aliaţii. - Cred că o acţiune "paralelă" poate compromite totul; şi că intervenţia personală a lui Ică nu este de dorit).

Rog pe Pella să transmită un răspuns amănunţit lui Maniu (prin filiera Ică, deoarece, aşa se cuvine, şi nici nu se poate altfel).

Redactez acest răspuns, la întoarcerea mea la Geneva, - şi îl trimit lui Pella, pentru a avea siguranţa că părerile mele vor fi exact transmise.

Înainte de a părăsi Berna, trec pe la Dulles, pe care-l pun în curent cu ştirile primite de la Maniu, şi cu cele trimise de mine. Stăruiesc asupra necesităţii unor "zone libere" pentru noi: este un interes general ca cel puţin un petec de pămînt românesc să fie ferit de invazia sovietică.

Amintesc apoi, din nou, declaraţia mea că sînt gata să plec în Anglia (sau oriunde va fi nevoie), pentru a sprijini şi

accelera negocierile lui Stirbey.

Arăt lui Dulles un articol din "The New Statesman and Nation" (din aprilie), care se ocupă de "criza din România" (fără nici o bunăvoinţă, dealtfel, nici pentru guvern, nici pentru opoziţie, inclusiv Maniu), şi în care se scrie despre Tătărescu şi despre mine: "Diferite nume au fost menţionate în legătură cu un posibil guvern "de pace" al României. G.Tătărescu, fost prim-ministru sub regele Carol al II-lea, şi Grigore Gafencu, fost ministru de Externe, s-ar afla printre aceste ultime "vîrfuri". Tătărescu a fost Dalladier-ul României. Ar mai putea să aibă Dalladier vreun viitor în Franţa? Gafencu a fost invitat să vină la Londra. El a refuzat să vină, atunci cînd era ambasador la Moscova, - acum doi ani[1], şi s-a spus că a declinat o invitaţie, acum cîteva luni de zile. El preferă să locuiască în Elveţia, şi să supravegheze desfăşurarea evenimentelor, de pe un teritoriu neutral". Această versiune, după care aşi fi un fel de oportunist, aşteptînd ca lucrurile să se clarifice, înainte de a lua o hotărîre, - tinde să se răspîndească în ţările anglo-saxone. (De vină este, poate, Cripps, care a fost personal nemulţumit că intervenţia lui pe lîngă mine a dat greş; de vină sînt însă, fără doar şi poate, anumite intrigi româneşti ce caută să-mi taie iarba de sub picioare, în Anglia). Restabilesc din nou, - în faţa lui Dulles - adevărul: Nu am refuzat niciodată să mă duc la Londra; am socotit de datoria mea, cînd am părăsit Moscova, să trec prin ţară, spre a încheia, la Bucureşti, misiunea ce primisem. De îndată ce am putut ieşi din nou din ţară (noiembrie 1941), şi ajunge în Elveţia, am avizat guvernele engleze şi americane (prin legaţiile respective), că sînt gata să lucrez pentru ţara mea, şi pentru cauza unei păci româno-aliate, oriunde mi s-ar indica. De atunci, am repetat necontenit, cu tot mai multă stăruinţă, această ofertă. Mi s-a răspuns cu vorbe bune, măgulitoare, dar nu mi s-a trimis nici o invitaţie. Fără

PCU Cluj / Central University Library Cluj

1) 1941 - 1944 : trei ani.

invitaţie, nu am crezut folositor să plec mai departe.

Dulles mă asigură că atît el, cît şi colegii săi britanici, au informat întotdeauna guvernele lor în acest fel, şi că ei stăruiesc din nou în acest sens. E un coleg foarte amabil şi bun. Mă duce la gară cu automobilul.

Richard Franasovici, - foarte agitat de cînd "marea grupare", prezidată de Guţă, şi-a întins firele dincolo de comunişti, (pentru a ajunge mai sigur la putere), - e adînc nemulţumit de informaţiile aduse de Pella. El este convins că Maniu nu va ajunge să pună capăt "pertractărilor" sale, şi că nu se va ajunge la niciun rezultat pozitiv. Ar dori să luăm noi, în Elveţia, iniţiativa hotărîtoare. Mînat de un foc sacru, care-l arde undeva, e mereu în tren, între Geneva şi Lausanne. Vrea să vedem împreună, pe Kopetsky, să tragem clopotele de alarmă; să dejucăm "intrigile" celor din ţară; (este convins că pasivitatea amabilă a englezilor, faţă de mine, e opera lui Stirbey şi a lui Vişoianu, - poate chiar a lui Maniu care, pe de-o parte, m-ar sfătui să plec, iar pe de alta, ar fi luat unele măsuri ca să-mi împiedice plecarea).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate aceste versiuni - care au, poate, un sîmbure de adevăr - sînt dezbătute ore întregi de Franasovici şi de Şoneriu, amîndoi părînd animaţi de cele mai bune intenţii faţă de mine, dar întreţin o agitaţie ce poate prejudicia cauza. In ce mă priveşte, o viaţă întreagă, am căutat să mă feresc de intrigăriile politice, şi niciodată nu m-am lăsat influenţat de aspectul "personal" al marilor probleme. Nu ştiu dacă mijlocirea lui Stirbey este cea mai fericită; nu cred că Vişoianu este un caracter fără pată şi fără prihană; dar, dacă această cale a fost aleasă, ea trebuie dusă pînă la capăt, adică pînă la succes. Incerc să conving prietenii mei de acest adevăr elementar.

Iată textul răspunsului, ce am autorizat pe V.Pella să-l înmîneze, din partea mea, lui Maniu: "Socotesc că orice judecare optimistă a situaţiei noastre militare ne poate face să

pierdem un timp preţios, să prelungim la infinit convorbirile de la Cairo, şi să amînăm hotărîrile salvatoare pe care trebuie să le luăm. In ce mă priveşte, (şi după informaţiile mele), nu văd niciun motiv pentru a judeca cu optimism) situaţia noastră militară. Dacă ni s-au dat asigurări, ele nu au nici o valoare (sînt precis informat că guvernul de la Vichy şi-a întemeiat atitudinea sa politică - în această primăvară - pe asigurările categorice primite, şi anume că frontul de la răsărit nu se va mişca. Dl. Laval credea, în urma acestor asigurări, că ar exista o înţelegere tacită între nemţi şi sovietici, pentru a lăsa, deocamdată, frontul de răsărit în nemişcare. Spargerea acestui front de către ruşi a răsturnat toate socotelile guvernului francez. Dezamăgirea şi deznădejdea unora dintre fruntaşii acestui guvern, - care atita vreme au jucat o carte greşită, - mi-au fost comunicate personal).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După toate indiciile, ruşii vor întinde ofensiva lor către sud, într-un viitor apropiat. Interesul lor de a dezlega problema balcanică este cu atît mai mare, cu cît unele popoare din această regiune nu aşteaptă decît semnalul unei asemenea ofensive, spre a-şi clarifica "atitudinea". Acesta este cazul Bulgariei: majoritatea bărbaţilor politici bulgari prevede o iminentă schimbare de atitudine a ţării lor, în legătură cu o nouă presiune sovietică împotriva frontului românesc. Similar poate fi şi cazul turcilor. (In această privinţă, aveţi desigur informaţii mai precise şi mai directe decît mine).

In vederea acestei ofensive, ca şi în vederea preschimbărilor din Balcani (care ne pot situa între două focuri, sau în cel mai bun caz pentru noi, vor îngădui tuturor vecinilor să ne depăşească şi să-şi asigure poziţiile, în dauna noastră) se cuvine ca tratativele de la Cairo să fie duse cu hotărîre, energie şi rapiditate.

Trebuie să se aibă în vedere că o înţelegere care ar interveni, înainte de ofensivă, poate să salveze toate drepturile

noastre, recunoscute de Naţiunile Unite (mă refer la condiţiile Molotov), şi anume: vechile hotare din 1914 (adică Gurile Dunării şi Dobrogea, plus Ardealul şi Bucovina de sud); independenţa ţării şi o administraţie naţională (chiar sub ocupaţie militară străină); cîrmuire proprie, adică păstrarea formei monarhice, consolidarea tronului regelui Mihai, şi girarea treburilor publice, prin grupările politice româneşti, dintre care cele mai multe cuprind bărbaţi politici, legaţi de formele de guvernare democratice şi liberale (în opoziţie cu cele comuniste, sau totalitare).

Toate aceste avantaje pot să dispară dacă ofensiva începe şi la noi, - înainte de orice înţelegere; dacă ţara ar fi cucerită cu armele, şi dacă Balcanii se răzvrătesc, şi trec de partea Naţiunilor Unite, înainte ca noi să fi luat o hotărîre. Cunosc argumentul că este greu de a avea încredere în vecinii de la răsărit. In orice caz, atitudinea şi comportarea acestor vecini, va fi alta în ipoteza unei înţelegeri, decît în caz de cucerire. Imi este teamă că în cazul cuceririi, pornirea răzbunătoare a acestor vecini, stimulată de distrugerile sistematice nemţeşti din Ucraina, poate fi nimicitoare. Este tocmai ceea ce trebuie să căutăm a împiedica, cu orice preţ, şi anume: distrugerea ţării înainte de a-i fi putut consolida poziţiile ei, la Conferinţa de Pace. De aceea: necesitatea unui armistiţiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aci se iveşte problema "garanţiilor" pe care le aşteptăm de la anglo-saxoni. Fireşte, asemenea garanţii pot fi folositoare. Insă nu trebuie să ne aşteptăm ca anglo-saxonii să ne poată da o întinsă protecţie (nici chiar asigurări precise), înainte de a fi intervenit o înţelegere de armistiţiu. Numai după o asemenea înţelegere, acţiunile noastre diplomatice se vor putea desfăşura, şi vor putea fi rodnice, în această privinţă. Trebuie, de mai înainte, să fim pregătiţi pentru această intensă acţiune politică şi diplomatică necesară (între armistiţiu şi pace), atît pe lîngă anglo-saxoni, cît şi pe lîngă sovietici. Atunci vom avea de recucerit,

prin diplomaţie, (şi prin clarificarea greutăţilor prin care am trecut), multe din poziţiile pierdute prin politica noastră de pînă acum, şi prin război.

Italienii urmăresc azi, cu mult succes, o asemenea acţiune. Cauza noastră e mai uşor de apărat decît cauza Italiei; putem avea speranţa că vom izbuti şi noi. O atare acţiune nu are însă sorţi de izbîndă decît după încetarea rezistenţei militare, şi nu înainte.

Iată de ce cred că ni se cer hotărîri grabnice; soarta celor mai însemnate bunuri, la care ţinem, atîrnă de aceste hotărîri: independenţa, tronul regelui Mihai, cîrmuire proprie, Ardealul, Gurile Dunării şi însăşi existenţa poporului nostru, pe care o ocupaţie, prin cucerire, o poate nimici.

Acest raţionament se bizuie pe credinţa într-o apropiată ofensivă. Recunosc că o astfel de ofensivă ar sustrage trupe sovietice de la alte însărcinări. Nu este însă un motiv ca sovieticii să renunţe la ea, - dar este un motiv de a înlesni o înţelegere cu noi.

La sfîrşit, ţin să amintesc că:

1/ Nu sînt în curent cu negocierile de la Cairo, şi nu mă pot deci, pronunţa cu privire la condiţiile ce se discută acolo.

2/ In ce priveşte condiţiile Molotov, am trimis în ţară un proiect de contra-propuneri, care îmi păreau îndreptăţile (de pildă, am propus să luăm act că teritoriul nostru la răsărit nu va fi, în niciun caz, mai redus decît cel din 1914; să luăm act că ni se recunosc drepturile noastre asupra Ardealului; hotarul precis, a apus şi la răsărit, va fi trasat la pace; suma reparaţiilor va fi determinată la pace, cînd se vor rîndui modalităţile de plată, potrivit organizării economice a Europei; garantarea unei regiuni libere unde armatele Naţiunilor Unite să nu poată intra, şi unde să putem adăposti pe rege, guvernul, toate aşezările noastre de stat.

3/ Repet, în sfîrşit, că în împrejurările de azi, şovăie-

lile pe temeiul unor "consideraţii optimiste" îmi par primejdioase - şi fatale. Sîntem în faţa unor hotărîri care cer acţiune şi grabă".

Problema Franţei ia în zilele din urmă contururi tot mai precise. Generalul de Gaulle a fost, în primele zece zile ale lunii iulie, în Statele Unite (şi în Canada), unde în ciuda neînţelegerilor care au dăinuit între guvernul său "provizoriu", şi americani, a fost primit de preşedintele Roosevelt, cu toate onorurile şi cu multă căldură. (Generalul s-a bucurat apoi de o primire triumfală în Canada).

Două zile după plecarea musafirului său, Roosevelt a declarat că recunoaşte generalului de Gaulle "o autoritate de fapt", în ţinuturile eliberate. Mai mult nu putea spune, după rezervele americane, atît de categorice, din vremea din urmă. E un succes deplin pentru De Gaulle, a cărui popularitate, în Franţa, se întinde, în măsura în care creşte prestigiul său în afară. "Rezistenţa" franceză luptă în numele lui, vrînd-nevrînd, iar străinătatea e nevoită să se încline în faţa lui şi a izbînzilor mişcării de Rezistenţă.

Credinţa generalului în misiunea Franţei, şi atitudinea lui statornică, în vremi cînd cei mai buni au şovăit, sînt îndeobşte cunoscute. Mai puţin cunoscută este nobleţea gîndirii sale, aşa cum se exprimă în scrieri şi cuvîntări, care vor rămîne ca o mîndrie a literaturii franceze de război. E un spirit distins, elevat, care depăşeşte cu mult obişnuitele figuri ale vieţii publice din Franţa şi de aiurea. Caracterul său dificil, o mîndrie legată de o ciudată timiditate, nu i-au înlesnit totdeauna raporturile sale cu străinii; intransigenţa sentimentului său naţional, severitatea judecăţii sale faţă de compatrioţii slabi de înger, colaboraţionişti şi filo-germani, oarecare sectarism datorit unor interese de partid, i-au creat şi îi vor mai crea mulţi duşmani. Atîta vreme cît simţămintele politice ale Franţei se vor mişca pe culmile speran-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ţei şi credinţei, atît timp cît ideia de a mîntui Franţa va ţine în frîu toate lăcomiile şi socotelile politice, Franţa nu va cunoaşte şi nu va recunoaşte decît un şef: pe De Gaulle.

16 iulie

Zi de primire, la Castelet. La dejun, Argetoianu se arată impresionat de apelul generalului von Seidlitz care, la radio Moscova, anunţă pe germanii din Prusia Orientală, să nu fugă din faţa ruşilor; ruşii nu vor face niciun rău populaţiei; vor trage doar la judecată pe Hitler şi "pe toţi ai săi". Generalul prusac pretinde că va veni şi el în Prusia, împreună cu trupele sovietice, pentru a ocroti pe compatrioţii săi, şi pentru a pedepsi pe vinovaţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Radio Moscova stăruie necontenit asupra acestei discriminări între populaţia germană nevinovată, şi "bandiţii răspunzători", adică partidul, formaţiile S.S. şi Gestapo-ul.

17 iulie

Ruşii au intrat la Kovno[1]. Nemţii anunţă o nouă ofensivă rusească la Tarnopol, între Lemberg şi Carpaţi. (...)

Franasovici e la Geneva. Ne ducem împreună la Kopetsky. Arăt că negocierile cu Stirbey întîmpină trei dificultăţi: a/credinţa generală că "avem timp", fiindcă ruşii atacă la nord; b/neîncrederea în ruşi; c/ lipsa garanţiilor anglo-saxone. Lămuresc pe Kopetsky, şi îl rog să transmită mai departe că am răspuns acestor trei puncte, în memoriul trimis lui Maniu. Ţin să exprim cu fermitate speranţa şi dorinţa mea că negocierile Stirbey vor duce la un bun rezultat. Sînt gata să dau un ajutor, la faţa locului. Dacă aceasta nu e cu putinţă, rog pe Beneş să mă ţină în curent cu mersul negocierilor, şi eventual cu greutăţile care trebuiesc învinse. Voi stărui pe lîngă Maniu, ca să accelereze

1) Fostul oraş Kaunas, în Lituania.

pertractările. Franasovici şi Şoneriu sprijină punctul meu de vedere. Kopetsky se învoieşte să telegrafieze numaidecît, lui Beneş, o dare de seamă despre convorbirea noastră. (...)

O lungă scrisoare de la Martha Bibescu:

"Cartea ta e bună. (...) Ai ştiut să situezi cauza ţării, şi pe a ta proprie, de partea cea bună. (...) N-am găsit în cartea ta nimic din ceea ce se poate numi acuzaţia popicelor împotriva bilei, nici încriminările ieftine ale micilor naţiuni contra marilor puteri, proces pe care popicele n-ar trebui să-l facă niciodată. Ai meritul de a nu te fi lăsat ispitit să refaci politica engleză, slăbiciune pe care au manifestat-o, uneori, unii dintre colegii tăi prezumţioşi de la Ministerul Afacerilor Externe şi care vorbesc despre politica Marei Britanii, întocmai ca micii rentieri care-şi administrează rău averea, criticînd pe Rockefeller. Ei îşi închipuiesc că Rockefeller n-a avut niciodată încurcături băneşti. (...) Cartea ta este nu numai bine scrisă, şi bine gîndită; ea este bine concepută şi pentru asta, viabilă. In sfîrşit, ai evitat de a te înduioşa asupra propriului nostru destin, şi asupra fatidicei inscripţii "Mane - tekel - phares!"[1], înscrisă mai dinainte pe peretele banchetului păcii, unde sovietele s-au aşezat ca învingători. (...) Capitolele cărţii tale asupra deziluziilor lui Molotov, asupra divorţului dintre d-nii Stalin şi Hitler, similar divorţului dintre împăratul Napoleon şi ţarul Alexandru I, îmi amintesc un admirabil cuvînt al lui Carol Quintul. In vremea cînd Franţa şi Spania îşi disputau stăpînirea Italiei, Carol Quintul a spus unui ambasador: "Vărul meu, regele François, şi eu, ne înţelegem de minune. El vrea Milanul; şi eu îl vreau!" (...) Rezum tristele mele impresii printr-un proverb de-acasă: "De ce ţi-e frică, nu scapi!" Dar, nu poate fi guvernată o ţară numai cu frica. Am numărat pe degete opt spaime, din ziua cînd cei mai bine informaţi mi-au spus că va fi cerut armistiţiul. La aceste opt spaime adaug pe a noua, spaima

1) "Socotit, cîntărit, împărţit".

care a unit, şi a rău-unit, opoziţia cu guvernul. Nu-i nevoie să-ţi numesc aceste spaime."[1)]

1) La această scrisoare, în ziua de 7 august 1944, Grigore Gafencu a dat următorul răspuns, care nu face parte din "Jurnal": "Dragă Martha, îţi mulţumesc pentru frumoasa ta scrisoare. (...) Am vrut să fac o operă folositoare; sînt fericit că un critic atît de competent ca tine a luat cunoştinţă de carte, nu numai cu interes, ci şi cu oarecare plăcere. Presa elveţiană a făcut "Preliminariilor" cea mai călduroasă primire. Traducerea germană trebuie să apară de la o zi la alta. Ce vor spune englezii, cărora Tilea le va da o versiune engleză? In ce mă priveşte, ca vechi rutier al ziaristicei, obişnuit să scriu în fiecare zi, sînt mirat de a vedea efectul unui text redactat de mine, prelungindu-se dincolo de ziua de mîine. Mă întreb, nu fără îngrijorare, dacă tezele pe care le apăr vor putea să înfrunte timpul. Evenimentele trec repede astăzi, şi pot depăşi şi scufunda colacii de salvare. (Ca de exemplu ideia de echilibru la răsărit şi de echilibru în general).

Trăieşte la Geneva un paşe egiptean de origină armeană, pe care fără-ndoială l-ai cunoscut, Nubar-Paşa, care vesteşte tuturor ţărilor de la răsărit o nouă eră: un mare imperiu slav, sovietic şi ortodox, care şi-ar întinde umbra şi protecţia (binefăcătoare!) pînă la Adriatica, şi pînă sub zidurile Vienei. Se va întinde, oare, Rusia atît de departe? Cred în mod sincer că năzuinţele ei politice sînt deocamdată mai modeste şi că nu exclud o reîntoarcere la un oarecare echilibru. Incă de pe acum, trebuie să avem în vedere existenţa mitului unui imperiu de răsărit, fără limită (şi regenerator!), care mai mult decît vechiul pan-slavism, este de natură să tulbure multe spirite. Ce vor gîndi englezii, în ziua cînd se vor hotărî să se gîndească la această problemă? Cheia enigmei se află, poate, la Istanbul. Pentru ce turcii s-au decis să intervină? Au ascultat oare de vreo impulsiune engleză, sau de voinţa Angliei de a ridica un bloc balcanic independent în calea Rusiei (teza de echilibru); sau şi-au dat seama că ruşii au cîştigat definitiv partida, la răsărit, şi s-au grăbit, cît mai era vreme, să se adapteze la noua situaţie (teza Nubar-Paşa). Orice-ar fi, mă tem că de frică, aşa cum spui tu, ne-am angajat în manevre greşite.

Trebuie să discutăm cu adversarii noştri cei mai apropiaţi, acoperindu-ne din punctul de vedere diplomatic, dinspre partea anglo-saxonă, în loc să negociem "în englezeşte" şi complect descoperiţi la răsărit. Acest punct de vedere "genevez" din păcate n-a triumfat, nici la ministerul unde am lucrat odinioară, nici faţă de amicii mei. In aceste zile, sîntem sustraşi de la necazurile noastre româneşti, de evenimentele din Franta. Cum să nu fim părtaşi din toată inima, la marea bucurie a eliberării?(...)

Incă odată îţi mulţumesc pentru scrisoare (...) Cu credincioasă prietenie". -- Gr. Gafencu.

18 iulie

(...) Primesc vizita ministrului Finlandei. E foarte afectat de hotărîrea ţării sale de a lupta pînă la capăt. Pune această hotărîre în sarcina "presiunilor germane", care ar fi fost de o neaşteptată brutalitate. Opinia publică finlandeză e împărţită: armata vrea să reziste (cu toate că nu ar mai putea ţine piept unei serioase ofensive sovietice. De ce oare nu atacă ruşii?) Guvernul caută să explice că nu a încheiat decît o înţelegere "militară" cu nemţii. Dar cine-i poate crede? Alianţa de ultimă oră, tocmai la spartul tîrgului, poate avea cele mai dezastruoase consecinţe. Bătrînul Paasikivi a fost pentru o înţelegere. S-a supărat rău că nu i-a fost ascultată părerea. Acum s-a retras la ţară.

20 iulie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Publicaţia săptămînală "Le Curieux" care mă acoperise cu flori, pentru cartea mea, publică un articol de critică, cel dintîi de acest fel, în presa elveţiană, sub titlul: "Nu toate ale domnului Gafencu sînt bune". Tonul articolului este elogios, dar perfid. Sînt învinuit că aşi fi vrut să fac din România "o ţară conducătoare" şi "o barieră în calea Rusiei". Alegaţiile sînt absurde; am afirmat exact contrariul. Dar învinuirile trebuie să aibă un tîlc. Apare codiţa propagandei maghiare: rea-credinţă, gelozie şi dorinţa de a ţese o intrigă între ruşi şi mine.

Seara, o ştire senzaţională. Pitt-Senior îmi telefonează că o maşină infernală a explodat la Marele Cartier german, şi că Hitler e rănit. Bătrînul Pitt adaugă cu compătimire: - "Oi vei!, săracu' domnu'Hitler"! Imi imaginez emoţia care trebuie să fi cuprins pe toţi coreligionarii săi, pe tot pămîntul, în aceste clipe. Dar nu numai pe ei; lumea întreagă tresaltă de nădejde, de nerăbdare, şi apoi de dezamăgire, cînd află că "marele bărbat" a scăpat din nou ca prin minune.

Telegramele se ţin în şir. Aflu că bomba a fost depusă,

sub masa Führer-ului, de către un ofiţer superior; e vorba de un complot militar; că mai mulţi demnitari au fost răniţi, unii dintre ei foarte grav; dar că Hitler a scăpat, doar cu unele arsuri pe faţă. Mai aflu că toate legăturile, cu Germania, sînt întrerupte, şi că informaţiile care vin, trec prin oficiile de propagandă.

21 iulie

Cazanul satanei fierbe. Hitler vorbeşte la radio pentru a vesti lumii consternate că el mai e în viaţă. L-a salvat, bineînţeles, Providenţa, şi Creatorul său (mein Schoepfer). Cuvintele lui sînt trufaşe, umflate de ură. Vocea lui tremură, şovăie, pare nesigură. Chiar şi în faţa morţii, omul a rămas mic şi pătimaş. Este un rînjet de cîine turbat, rănit şi înfuriat: "O clică minusculă de nemernici şi de criminali tîmpiţi, a vrut să-l suprime, pe el, pe omul Providenţei"... Această faptă i se pare nemaipomenită!... In vremi cînd milioane de bărbaţi, femei şi copii, se prăpădesc din voia şi din vina lui, faptul că moartea se apropie de el, îl pîndeşte şi îl atinge cu aripa, stîrneşte în el strigăte de oroare şi de revoltă. Din fericire, îi rămîne un singur sprijin ocrotitor: "Providenţa"! Acest erou sinistru, cu gărgăuni de supraom, şi cu suflet de rîndaş, nu se încumetă să rostească numele lui Dumnezeu. Intrebuinţează perifraze şi formule abstracte pentru a desemna divinitatea, pe măsura sa, care ocrotindu-l pe el, a împlinit o înaltă datorie faţă de nazism!

Se arată recunoscător, nu pentru el însuşi, ci pentru poporul german: că Hitler a scăpat cu viaţă. "Providenţa" i-a întins o mînă camaraderească, de la egal la egal, ca să-i îngăduie să cîrmuiască mai departe, şi "să stîrpească fără milă pe toţi nemernicii", care şi-au pus în gînd să-l înlăture. De aci încolo, începe marea operaţie de "epuraţie", plănuită de Himmler, care va ucide alţi oameni, sub înalta oblăduire a divinei "Providenţe"!...

Goering în numele aviaţiei, amiralul Doenitz, în numele marinei, se cutremură (în două ordine de zi slugarnice), la gîndul că viaţa "marelui şi scumpului nostru Führer" ar fi putut fi curma-

tă!... Goering face unele indiscreţii: ar fi vorba de un complot de generali "maziliţi pentru incapacitate şi laşitate". Indemnurile oficiale la radio Berlin, cuprind şi alte lozinci: "Impuşcaţi şi stîrpiţi pe toţi aceia care dau porunci împotriva Conducerii"! Iată direcţia pe care se îndrumă partidul hitlerist şi poliţia lui. Această poliţie capătă puteri fără precedent. Himmler va comanda armata internă: militarii intră sub controlul poliţiştilor; trupele din Wermacht sînt aşezate sub supravegherea poliţiei; militarii se luptă, iar poliţia cîrmuieşte.

In numele armatei de uscat nu a vorbit nimeni. De ce tace Keitel? "E bolnav", zice propaganda oficioasă. "Conspiră"!, răspund unele voci izolate din Germania. Au fost rostite multe alte nume simandicoase: von Brauschitch, von Bock, Halder, Rundstedt, Falkenhausen, toţi fruntaşii armatei, laureaţi de Kriegsakademie, toţi mareşalii celui de al treilea Reich. Toţi aceşti conspiratori ar fi fost dosiţi "în siguranţă", undeva în Germania, înconjuraţi de trupe sigure, pentru că s-ar pregăti o luptă împotriva regimului.

Berlinul nu a dat, pînă acum, decît două nume de "criminali": colonelul conte von Stauffenberg, (un tînăr ofiţer de stat major, care a depus maşina infernală), şi generalul Beck, fost şef de Stat Major, pînă în 1939, prieten cu răposatul von Fritsch, şi care trecea drept unul dintre cei mai străluciţi ofiţeri ai armatei. Amîndoi au fost împuşcaţi.[1)]

Iată-l pe Hitler în luptă pe cinci fronturi: la est, la sud, în Normandia, împotriva Alianţei anglo-saxone, şi în fine, împotriva militarilor germani! ... Se apropie sfîrşitul tragediei. Mareşalii nu s-ar fi răsculat, dacă nu ar considera războiul ca pierdut. Este o părere a specialiştilor militari, pe care "Providenţa" nu o va putea dezminţi.

22 iulie

Ruşii înaintează pe tot frontul, între Tarnopol şi Marea

1) Printre complotişti se afla şi mareşalul Erwin Rommel. In fruntea complotului, se afla mareşalul von Witzleben, care a fost spînzurat, în luna august.

Baltică. Toată linia germană, între Lemberg şi Brest-Litovsk, este în descompunere.

Corespondentul din Istanbul al cotidianului "Journal de Genève" scrie între altele: "Se afirmă, la Ankara, că un diplomat bulgar, de primul plan, a declarat că Bulgaria s-ar desprinde din Axă, dacă armata roşie ar forţa linia românească a Siretului. Dacă aceasta ar fi într-adevăr intenţia guvernului bulgar actual, atunci în Bulgaria, grave evenimente ar coincide cu noua ofensivă sovietică în Balcani:. Este ceea ce mi-a spus Radeff, ca pe o părere a lui Muşanoff. (...)

24 iulie

"Journal de Genève" a publicat o corespondenţă senzaţională din Germania. E vorba de întinderea şi de asprimea represiunii hitleriste împotriva militarilor. Iată unele amănunte: "Nu şovăim de a scrie, fiindcă nu ne temem de nici o dezminţire, că sute de ofiţeri, de toate gradele, au fost executaţi, în ultimele patru zile. Cînd zidurile puşcăriilor vorbesc din Viena, din München, din Königsberg, din Magdeburg, din Ingoldstadt şi din Berlin, armata germană îşi acoperă faţa. La Langericht, sau la Graueshaus, din Viena, şi în a doua închisoare vieneză din Elisabethpromenade, au avut loc execuţii de militari (Militärpersonnen), de două ori pe săptămînă, la fiecare din aceste instituţii. La Graueshaus, au fost pregătite două celule pentru operaţii sîngeroase şi continue. In ultimele zile, au avut loc execuţii în armată, în interiorul ţării, cît şi pe front: ofiţeri de toate gradele."

Seful Frontului Muncii, grăsunul şi vorbăreţul Dr.Ley, a denunţat, într-un discurs recent pe "porcii de aristocraţi din armată". După distrugerea "jidanilor", urmează acum nimicirea celor cu "von", adică nimicirea unei caste care a dat strălucire şi prestigiu armatei germane. Ca o confirmare a acestei lupte interne, dusă de forţele poliţieneşti ale partidului nazist, împotriva militarilor, radio Berlin a răspîndit astăzi vestea că, din porunca lui

Hitler, salutul nazist cu mîna întinsă, înlocuieşte vechiul salut militar. De cîte ori salută, militarul german va trebui, de acum înainte, să facă un act politic, să se supună disciplinei de partid, să se integreze în rîndurile turmei hitleriste.

Incercarea îndrăzneaţă a lui Hitler de a forţa, pe această cale, adeziunea armatei la partidul său, nu poate da decît greş. O armată silită să ridice un braţ, va ridica în curînd braţele amîndouă! ...

Noua înfăţişare a aşa-zisei "revoluţii naziste" - lupta împotriva aristocraţiei militare, - nu înseamnă o alunecare spre stînga a regimului, adică o socializare a "revoluţiei", deoarece clasa proletariatului german stă deoparte, îşi aşteaptă ceasul. Pentru a amîna cursul fatalei prăbuşiri, pentru a-şi prelungi existenţa compromisă, banda care a pus stăpînire pe Germania distruge în jurul ei tot ceea ce i se pare mai solid şi mai trainic decît ea. Această bandă urăşte pe toţi cei bănuiţi că ar putea supravieţui, - şi socoteşte "trădători" pe toţi cei asupra cărora nu apasă povara înfricoşătoare a răspunderilor criminale. Lupta împotriva militarilor nu are un caracter "bolşevic"; ea nu se duce în numele unui principiu extremist, de egalitate socială, ci în numele unei complicităţi, care nu admite excepţii onorabile: nimeni nu are voie să scape de osînda finală, care-i va lovi pe toţi. De aceia izbucnesc, în ultimele zvîrcoliri ale Germaniei naziste, accente de ură, de o vulgaritate cum nu le-a cunoscut nici o altă revoluţie (în afară poate, de mult mai neînsemnatul legionarism, la sfîrşitul său).

Nici un ideal mai înalt, nici o lozincă mai însufleţită, nici o credinţă, fie ea chiar greşită, - nu conduce aceste cete puse pe distrugeri şi măcel. Este "partidul", care nu vrea să-i scape din mîini "puterea", chiar dacă patria se prăbuşeşte, fiindcă ştie că pierderea puterii înseamnă moartea fiecărui partizan ... Si atunci, împinge înainte, ca şi cum ar vrea să astupe calea morţii cu trupurile celor care ies din rînduri, cu toţi cei care nu poartă în frunte pecetea unor crime lipsite de iertare posibilă.

Mare este deosebirea între această jalnică prăbuşire a totalitarismului hitlerist, şi mersul înainte, năvalnic şi totuşi atît de bine rînduit, al Rusiei sovietice. S-ar fi putut aştepta ca anarhia să ţîşnească din rîndurile armatelor greu încercate ale Rusiei roşii, zvîrlite tot mai departe, înapoi spre apele bătrînei Volga! Dar iată că, în locul anarhiei, au ieşit, din pămîntul sovietic răvăşit, armate noi, ordonate şi încadrate cu ofiţeri viteji şi generali străluciţi; cu un Stat Major, curăţat de influenţe politice, şi unde elementele demagogice nepricepute nu îndrăznesc să încurce linia strategiei militarilor de meserie. În armata sovietică, în care se salută milităreşte, în rîndurile căreia nu se răspîndesc comunicate mincinoase, cuvîntul de patrie dobîndeşte, zi de zi, o tot mai înaltă şi sacră semnificaţie. Minunea se datoreşte poate faptului că Rusia duce o luptă de apărare, - cînd virtuţile apar ca din pămînt, spre a mîntui o cauză justă. Explicaţia rezidă şi în caracterul revoluţiei ruseşti, care - cu toate erorile ei - a strîns totuşi legăturile de solidaritate omenească, între popoarele uriaşei împărăţii. Aluatul era bine pregătit, pentru ca în ziua încercării supreme, rezistenţa popoarelor sovietice să pregătească Rusiei, forme noi de viaţă, ordonate şi însufleţite.

Este un spectacol ce nu poate scăpa niciunui observator politic obiectiv; spectacol ale cărui consecinţe pot fi hotărîtoare pentru soarta lumii: în timp ce aşa-zisa "revoluţie nazistă" merge din exces în exces, se zbate în cele mai cumplite frămîntări şi tinde să destrame, - împreună cu organizaţie de stat a Germaniei, - toate aşezările de pe continent, Rusia revoluţionară izbuteşte să strîngă laolaltă popoarele cele mai felurite, să închege un stat puternic, întins pe două continente, şi să dea lumii pilda unei Mari Puteri şi totuşi, bine condusă, conştientă de menirea ei. Fireşte, "rînduiala sovietică" ar fi mai puţin impresionantă, dacă lumea nu ar fi atît de tulburată de groaznica neorînduială pricinuită de politica (şi de acţiunea militară) germană.

Nu e mai puţin adevărat că, înlăuntrul Europei, nu mai există azi nici un principiu de ordine: cu atît mai hotărîtoare vor

putea fi, deci, strădaniile organizate ale Rusiei sovietice.

25 iulie

(...) Radio anunţă azi că ruşii se găsesc la 7o km. de Varşovia. Comunicatul rusesc, care deobicei nu se laudă, spune: "Armatele lui Hitler, pe întreg frontul răsăritean, sînt cu desăvîrşire înfrînte".

Richard Franasovici a colindat prin Elveţia, făcînd propagandă, pentru amicul Guţă. Uneori a sărit peste cal. Un articol, din "Tribune de Lausanne", - inspirat de el, - pretinde că Tătărescu este omul zilei, - şi că Maniu s-a compromis alături de mareşal. Mă supăr, şi-l cert. (...)

26 iulie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Richard Franasovici mă scoală din somn, cu telefonul, ca să-mi comunice că a dres "chestia cu Maniu". "Tribune de Lausanne" a publicat o rectificare: Ziarul recunoaşte că Iuliu Maniu a avut întotdeauna o atitudine rectilină şi intransigentă, şi declară că aluzia la conivenţa dintre Maniu şi guvern, se referea numai la faptul că Maniu negociază prin mijlocirea lui Stirbey, - iar guvernul este, firesţe, ţinut în curent cu aceste negocieri ... Hai! să spunem că Franasovici a dres-o! (...)

Faţă de şovăielile guvernului polon de la Londra (care nu şi-a modificat componenţa, aşa cum o cerea cu stăruinţă Moscova), Stalin a hotărît să aşeze, în Polonia, "oamenii săi".

La Moscova, s-a înjghebat un "Comitet Naţional de Eliberare", (după modelul Comitetului de la Alger), care va avea sarcina să administreze teritoriul polon eliberat de sovietici, şi să pregătească noua formă de cîrmuire a statului polon "puternic, independent, suveran şi democratic").

Ruşii îşi descoperă jocul lor, dar procedează cu abilitate. Au luat în mînă dezlegarea problemei polone, (desigur, fără

a se consulta cu Aliaţii lor). Profită de situaţia de fapt, adică de victoriile lor militare, care le îngăduie să "libereze", în mod efectiv Polonia, pentru a pune pe anglo-saxoni în faţa unor fapte împlinite. Primul lucru pe care-l asigură, în avantajul lor, este hotarul. Comitetul de eliberare, format la Moscova, nu poate să nu accepte frontierele cerute de ruşi. Incolo, ruşii se arată foarte generoşi în cuvinte: ei declară că privesc "operaţiile militare" ce sînt nevoiţi să le ducă în Polonia, ca pe nişte operaţii efectuate pe teritoriul unui stat suveran, prieten şi aliat. Guvernul sovietic nu intenţionează să stabilească, pe teritoriul Poloniei, propriile sale organe administrative, deoarece problema aceasta priveşte poporul polonez. Guvernul sovietic a hotărît deci, să încheie cu Comitetul Polon de Eliberare Naţională, un acord privitor la relaţiile dintre comandamentul sovietic şi administraţia poloneză (iarăşi după modelul occidental! - acordul între Eisenhower şi De Gaulle).

Guvernul sovietic declară că nu va căuta să-şi însuşească nici o parte din teritoriul polonez, nici să schimbe ordinea so - cială din Polonia. Cînd Polonia va fi eliberată, Comitetul Naţional de Eliberare va organiza alegeri generale, iar poporul polonez va hotărî forma dorită de guvernare. (Iarăşi imitarea condiţiilor puse lui De Gaulle: "cîrmuire provizorie").

Comitetul este alcătuit din reprezentanţi (puţin cunoscuţi) ai tuturor partidelor politice,(cu o însemnată participare a comuniştilor). Moscova stăruie asupra caracterului naţional (după cum a stăruit şi asupra caracterului naţional al guvernului Badoglio). Este o metodă care se generalizează: spre a stabili ordinea cea nouă, aşa cum îi convine, Moscova se va sluji, tot mai mult, de lozinci naţionale.

Este evident că guvernul sovietic - care ştie să ia hotărîri, dar caută să le îndreptăţească prin motivări cam simpliste, - se străduieşte să stabilească un paralelism între modul cum anglo-saxonii eliberează Occidentul - şi felul cum ei înşişi se gîndesc să elibereze Europa răsăriteană. Comitetul polon este o ilus-

trare a acestei "acţiuni paralele". Intre acest Comitet, şi Comitetul lui De Gaulle, există însă o deosebire. De Gaulle reprezintă o ideie de continuitate: el este un aliat de totdeauna. Comitetul polon este un organism "ad-hoc", întocmit pentru nevoile cauzei, nesocotind competenţa guvernului polon de la Londra, care este aliatul anglo-saxonilor, legat de aşezările fostului stat polonez. Conflictul între cele două guverne poloneze poate duce la un conflict politic serios, între cei doi protectori. Această ciocnire de interese potrivnice, nu va prilejui, desigur, un conflict războinic (cum nădăjduiesc mulţi polonezi), dar va pricinui o luptă diplomatică, ale cărei consecinţe şi rezultate vor influenţa şi determina întreaga aşezare răsăriteană a Europei.

27 iulie

Intrebat, în Camera Comunelor, dacă guvernul britanic îşi va schimba atitudinea faţă de guvernul polon, în urma alcătuirii Comitetului de Eliberare polon din Moscova, Eden a răspuns: "Nu!" Americanii care au dat de curînd cele mai călduroase asigurări primului ministru Mikolajczyk, sînt şi mai intransigenţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată deci conflictul de păreri, între anglo-saxoni şi ruşi bine precizat: şi unii şi alţii au "soluţiile lor"; şi unii şi alţii au polonezii lor, iar problema care se pune nu e numai de ordin teritorial, ci ridică chestiuni de prestigiu între Marile Puteri (istoria se repetă, cu unele variante: la Viena, Puterile occidentale voiau o Polonie deplin suverană; ţarul Alexandru voia o Polonie "prietenă", aşezată sub sceptrul său. Ruşii erau la faţa locului. Voinţa lor a triumfat: Polonia "prietenă" a fost mai întîi un regat, apoi o provincie, în sfîrşit un ţinut pustiit şi robit).

Si astăzi, poziţiile ruseşti par mai puternice decît ale Aliaţilor. Englezii au, faţă de poloni, unele angajamente pe care nu le pot opune ruşilor, fiindcă U.R.S.S.-ul nu s-a legat niciodată să respecte, sau să apere, teritoriul fostei Republici Polone; şi nu s-a legat, fiindcă polonezii nu au vrut să ceară, nici

să primească o asemenea garanţie. (Mai ieri, Bonnet ne-a istorisit, din nou, cu o precizie convingătoare, greşelile politicii polone, în iulie şi august 1939; refuzul categoric şi îndărătnic al lui Beck, reprezentat prin Lukassievici la Paris, a fost pricina de căpetenie, şi în orice caz, motivul invocat de ruşi. Astfel, au fost compromise negocierile anglo-franco-sovietice, şi s-a deschis calea Acordului de la Moscova).

Faţă de vechea Polonie, U.R.S.S. nu are deci nici o obligaţie. Cele două ţări "aliate" nu duc acelaşi război. Rusia nu a intrat în război pentru a apăra Polonia, ci pentru a se apăra pe ea însăşi. Cînd a intrat în război, Polonia nu mai exista. Iar dacă, mîine, Polonia ar învia, aceasta se va datori, în primul rînd, Rusiei. Deci, U.R.S.S. poate stabili preţul, şi poate pune condiţiile. Condiţia pe care o pune astăzi, este de a obţine hotarele care-i convin, şi care corespund dealtminteri cu linia de demarcaţie etnică. Si mai cere o garanţie: de "prietenie". Aici, noţiunile sînt destul de elastice, iar amintirile lăsate de ţarul Alexandru I, sînt cît se poate de tulburătoare ... Unde începe, şi unde se termină, prietenia cu U.R.S.S.? In niciun caz, nu începe la Londra! Sovieticii sînt hotărîţi să interpreteze Charta Atlanticului, după cum le vine mai bine. Ei vorbesc totuşi de suveranitate, de democraţie. Poate că ar exista un mijloc de a se înţelege. Polonii nu renunţă la nimic. Voiesc totul, aşa cum le-a fost garantat de englezi. Si pun chestiunea de onoare. Anglia va încerca să se ţină de cuvînt. Mulţi poloni cred şi speră că va merge pînă la război cu Rusia. Ce nebunie! Apoi, cînd va fi nevoită să cadă la învoială, Anglia nu va ierta pe polonii care au pus în joc onoarea britanică. Aşa s-a mai întîmplat odată: la Viena. Să învăţăm, cel puţin noi, din aceste fapte.

Agitaţia din urmă a amicului R. Franasovici, a dus la un rezultat senzaţional. Articolele din "Tribune de Lausanne", care vestesc constituirea "marelui front de rezistenţă", prezi-

dat de Guţă, şi "eşuarea negocierilor prinţului Stirbey", nu au fost decît un preludiu. Două ziare elveţiene au pus lucrurile la punct, imediat. Payot în "Journal de Genève" (nr.177)reaminteşte atitudinea lui Maniu, care "cu un curaj inflexibil nu a încetat să combată politica mareşalului Antonescu şi să pretindă readucerea trupelor româneşti, din Rusia". Payot scrie apoi despre stăruinţele lui Maniu, în vederea păcii, de negocierile Stirbey, de declaraţiile Beneş, şi recunoaşte, aşa cum era necesar s-o facă, fiindcă toate aceste negocieri merg mult prea încet. Maniu trebuie susţinut şi grăbit. Un alt ziar, "Basler Nachrichten", într-un editorial, pune în lumină rolul hotărîtor al lui Maniu, şi se ocupă de străduinţele mele. (Articolul menţionează lămuririle date de Beneş, cu privire la retrocedarea Transilvaniei).

Iată acum senzaţia. Richard m-a chemat eri, la telefon, spunînd că are să-mi comunice ceva urgent. Azi, el a sosit, în Rue des Granges şi îmi comunică un răspuns primit prin Kopetsky, de la Beneş, în numele lui Molòtov. Richard anunţase lui Beneş (cu rugămintea de a fi transmis lui Molotov, "toate acestea, fără ştirea mea") consfătuirea frontului de rezistenţă prezidat de Guţă, şi programul atît de generos al acestui front. Era "o invitaţie la vals", însoţită de unele comentarii foarte pesimiste, cu privire la negocierile Stirbey. Molotov a acceptat invitaţia, şi a răspuns lui Beneş că: "dacă frontul lui Guţă trimite un negociator în Rusia, guvernul sovietic va sta de vorbă".

De data aceasta, Richard Franasovici s-a hotărît să mă pună în curent, şi să-mi ceară sfatul. Negocierile, crede Richard, ar putea continua prin "noi", la Geneva. In orice caz, mesajul lui Beneş trebuie transmis mai departe.

Răspund: Recunosc că un mesaj atît de important este necesar să fie transmis destinatarului. In ce mă priveşte, nu ţin să fiu implicat în această operaţie, dusă fără ştirea mea, şi care nu mă priveşte. Nu cred că Tătărescu poate desăvîrşi asemenea întreprindere, fără sprijinul regelui şi al lui Maniu.

Richard recunoaşte că regele trebuie neapărat să fie

informat. Va scrie lui Guţă în acest sens. Adaug: - Scrie-i atunci, să caute o înţelegere şi cu Maniu. O negociere, cum o cer ruşii, nu poate, şi nu trebuie să fie dusă decît cu consimţămîntul tuturor. In nici un caz, nu trebuie să negociem pe două căi: Maniu cu englezii, la Cairo, şi Guţă, în Rusia, cu sovieticii; vom ajunge în situaţia polonezilor, şi vom compromite definitiv cauza ţării. Richard, (încîntat de "lovitura" pe care a dat-o în favoarea lui Guţă, dar care nu ar vrea să mă supere, fiindcă, de bună credinţă, cred, nu a dorit să îndrepte această lovitură împotriva mea, cu atît mai mult cu cît el mă socoteşte drept o victimă a lui Maniu) spune: - Pot să-i dau acest sfat şi în numele tău? ... Eu: - Bineînţeles! Poţi chiar să-i spui că, dacă obţii asentimentul lui Maniu, pentru o încercare <u>comună</u> pe lîngă ruşi, - încercare ce poate fi foarte utilă, - atunci sînt gata să aduc întregul meu sprijin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă gîndesc la tot ce înseamnă acest mesaj al lui Molotov. Este o dovadă că: 1. Ruşii ţin să se discute problema armistiţiului, la <u>ei</u>; 2. Că tot mai sînt dispuşi să ajungă la o înţelegere cu noi; 3. Că încă n-au alcătuit un "Comitet de eliberare" românesc, şi sînt gata să găsească interlocutori, în România.

In afară de aceste indicaţii îmbucurătoare, mesajul cuprinde şi o <u>mare primejdie</u>. Ruşii caută "oamenii lor", - pe care să-i poată opune unor negociatori mai serioşi şi mai intransigenţi. (Sînt prea bine informaţi, ca să nu cunoască lipsa de autoritate reală a lui Guţă, şi lipsa de seriozitate a noului front). Vor să profite de o supralicitaţie, în favoarea lor, din motive de politică internă. Vor să ne scoată din braţele "anglo-saxonilor", - braţe în care au amorţit negocierile lui Stirbey.

De această primejdie nu ne putem feri, decît constituind un adevărat <u>front unic</u> al partizanilor păcii: un front care să cuprindă pe rege, pe Maniu, întreaga opoziţie, - pe toţi românii din străinătate, - şi care, pe sub mînă, să se bucure de sprijinul elementelor patriotice din guvern. Dacă nu, prinşi între tărăgănelile lui Maniu, şi tumbele lui Guţă, - şi mai ales, între şiretenia sovietică, şi supravegherea Gestapo-ului, - toată mişcarea de elibe-

rare va duce la cele mai grele şi tragice încurcături.

Nu sînt în principiu contra unor negocieri duse în Rusia. Dimpotrivă: am sfătuit întotdeauna să începem negocierile cu rusii ca să nu ne lovim de împotrivirea lor, - şi să ajungem astfel, mai repede la rezultatele ce trebuiesc atinse. Dar, odată ce negocierile au început aiurea, şi pe altă cale, trebuie multă băgare de seamă: nu putem schimba modul şi locul negocierilor, decît cu asentimentul tuturor factorilor din ţară, - şi cu ştirea anglo-saxonilor.

Voi scrie, în acest sens, lui Maniu, poate şi lui Ralea. Si voi da de ştire lui Kopetsky, probabil şi lui Dulles.

Primesc vizita lui Swinner (fostul consilier al lui Schulenburg), care nu se mai întoarce în Germania. Imi vorbeşte de "ticăloşiile" regimului, exprimînd temeri pentru bătrînul conte. O nouă anecdotă: La revenirea lui Schulenburg în ţară, după ce începuse războiul, Hitler a spus acestuia tot ce nu voise şi nu putuse să-i spună înainte. I-a făcut adică, o lungă demonstraţie, privind necesitatea războiului cu Rusia. Iar la sfîrşit, i-a declarat:
- Acum vedeţi, d-le ambasador, de ce eu aveam dreptate, şi nu dv.!
... Contele tăcea cu capul înclinat. Dar Hitler nu m-a putut convinge!... mărturisea el, amicilor săi, - zîmbind cu amărăciune amabilă, ca întotdeauna (...).

28 iulie

Ofensiva rusească a luat proporţiile unei revărsări oceanice: armatele sovietice gonesc spre apus, pe un front de 1600 km. Este o înaintare vijelioasă, cum nu a fost alta, în istoria războaielor.

Acum două zile, Goebbels a vorbit la radio. Am auzit din nou vocea plăcută - şi iscusita argumentare - a acestui orator de seamă, unul dintre foarte puţinii oameni înzestraţi cu real talent, dintre fruntaşii nazismului. Goebbels vorbeşte de ...

victorie! Se pretează la glume. Nu a aflat încă de jalnica şi catastrofala prăbuşire a frontului răsăritean. Totul, spune el, se va îndrepta, fiindcă "providenţa" a salvat pe "iubitul nostru Führer" şi fiindcă armele noi, necunoscute şi înfricoşătoare, pe care armata le ţine în rezervă, - şi pe care Goebbels afirmă că le-a văzut, vor face noi minuni. Naziştii s-au situat sub protecţia întîmplărilor ireale şi a minunilor. (...)

Am fost la Kopetsky, căruia i-am repetat cele spuse lui Richard, rugîndu-l să transmită lui Beneş părerea mea, că mesajul lui Molotov - foarte interesant pentru noi - nu poate duce la rezultatul dorit, decît dacă, în ţară, se stabileşte o unitate de acţiune, - şi, în afară, o înţelegere cu toţi Aliaţii.

29 iulie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Richard Franasovici a fost la Berna, şi a rugat pe V.V. Pella să transmită telegrafic lui Tătărescu, mesajul lui Beneş. Ţinînd seama de stăruinţele mele, a cerut ca mesajul să fie adus la cunoştinţa tuturor factorilor hotărîtori, - şi a recomandat o acţiune unitară. A adăugat însă că eu aş fi de acord "cu toate". Am rugat pe V.V.Pella să precizeze că acordul meu nu priveşte decît sfatul ce i-am dat cu privire la "acţiunea unitară". Cît despre "rest", voi trimite părerea mea în scris.

Am redactat două scrisori: una către Maniu, alta către Ralea.

Scrisoarea pentru Ralea

"Dragă Mişule,

Amicul Franasovici a primit, prin dl.Beneş, un mesaj de la Moscova, pe care îl vei cunoaşte. Mesajul este adresat noului front al opoziţiei româneşti, şi cuprinde unele indicaţii foarte interesante (ca de pildă: ruşii par dispuşi să mai stea de vorbă

cu noi; ei încă n-au alcătuit un "Comitet român de eliberare", şi caută un contact cu partidele din ţară. Ruşii doresc să se discute direct cu ei, şi la ei).

Mesajul cuprinde însă şi unele primejdii, care trebuiesc semnalate: s-ar putea ca ruşii să încerce să se slujească de unele dezbinări interne, cu gîndul de a se folosi de o eventuală supralicitare, pentru a ne avea mai ieftin. S-ar putea ca ei să caute să găsească la noi o grupare a lor, aflată în deosebire şi în opoziţie faţă de alte grupări legate mai strîns de anglo-saxoni. (Ca în Polonia!) Aceste primejdii trebuiesc cu orice preţ înlăturate.

Am aflat cu satisfacţie că partidele de opoziţie au tendinţa să se unească într-un front comun, - şi că s-ar fi şi ajuns la anumite realizări, în acest sens. Stii prea bine, - din notele ce ţi-am trimis prin Şoneriu, - cît de necesară socotesc constituirea unui asemenea front. Stii de asemenea însă, (şi din cîte am aflat, cred că sîntem de acord şi în această privinţă) că frontul, spre a fi folositor şi "eficient", trebuie să fie desăvîrşit, adică să cuprindă şi pe dl.Maniu, care este figura cea mai reprezentativă a opoziţiei intransigente şi a rezistenţei naţionale.

Nu cred că o acţiune atît de însemnată, ca cea propusă de mesajul Molotov, poate fi dusă fără consensul tuturor factorilor hotărîtori. (Cu atît mai mult, cu cît sînt angajate şi alte "negocieri", şi că nu se poate schimba sediul şi natura contactului cu Aliaţii, decît după o prealabilă înţelegere cu toţi Aliaţii, fapt care necesită realizarea unei depline înţelegeri interne).

Fireşte, sînt de părere, (şi am împărtăşit, în mai multe rînduri, vederile mele, d-lui Maniu) că în împrejurările tragice de azi, trebuie folosit orice prilej pentru a întreprinde o acţiune temeinică, hotărîtă şi grabnică. O asemenea acţiune nu poate fi însă decît unitară. Nu cunosc situaţia politică internă, nici cum se dezvoltă raporturile dintre partide. (De asemenea, nu ştiu în ce stadiu se găsesc convorbirile de la Cairo). Sînt convins în-

să, aşa cum te cunosc, că vei face tot ce-ţi stă în putere, folosind indicaţiile ce vi se transmit din afară, ca să grăbeşti luarea unor hotărîri pe temeiul unei depline înţelegeri, şi potrivit unui plan unitar. Te îmbrăţişez, cu cele mai bune sentimente pentru tine, şi pentru tovarăşii tăi de luptă". - Gr.Gafencu.

Aceste străduinţe de pace sînt întrerupte prin ştiri alarmante din ţară. Anglo-saxonii continuă bombardamentele asupra capitalei: în săptămîna din urmă, trei groaznice bombardamente în centru. De ce? Este o inutilă cruzime, revoltătoare. Este o indicaţie că aşa zisele negocieri de la Cairo, nu duc la niciun rezultat.

Scrisoare către Iuliu Maniu:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Iubite şi stimate Domnule Preşedinte,

V-am comunicat, de curînd, părerile mele în scris, cu privire la convorbirile ce se duc cu Aliaţii. V-am arătat motivele pentru care cred că aceste convorbiri trebuiesc urmate cu hotărîre şi fără a pierde timp. In aceeaşi ordine de idei, vă scriu din nou, cu prilejul unei comunicări ce mi-a fost făcută acum două zile, (la 27 iulie).

Dl.Franasovici mi-a adus la cunoştinţă că a primit un mesaj de la Moscova, transmis prin dl.Beneş. Am citit acest mesaj: Dl.Molotov, căruia dl.Beneş i-a transmis înştiinţarea că s-ar fi format un front al opoziţiei române (sub preşedinţia d-lui Tătărescu), a răspuns domnului Beneş că a luat act de această înştiinţare, şi că e dispus să stea de vorbă, dacă acest front a hotărît să scoată România din război, şi să trimită, în Rusia, delegaţi pentru negocieri.

Am ţinut să observ numaidecît, că această comunicare nu vă priveşte, deoarece m-am străduit, prin activitatea mea, să reprezint opoziţia românească, întocmai ca pe un bloc, din care nu poate fi desprins numele d-lui Iuliu Maniu. (Aceasta, nu numai datorită sim-

ţămintelor mele de respectuoasă prietenie, pentru dl.Maniu, ci mai ales mînat de convingerea că dl-Maniu, fiind cel mai autentic reprezentant al opoziţiei intransigente, poate fi azi factorul cel mai decisiv în realizarea schimbărilor, din România).

Dl.Franasovici mi-a răspuns: că este de a sa datorie să transmită mesajul mai departe, dar că şi el este de părere că o acţiune de asemenea însemnătate, prevăzută în mesaj, cere o înţelegere între toţi factorii hotărîtori din ţară. (Va scrie în acest sens d-lui Tătărescu).

In ceea ce mă priveşte, nu cunosc situaţia politică internă, nici stadiul actual al raporturilor dintre partide. Nu ştiu de asemenea, ce se petrece la Cairo.

Mă voi mărgini deci, să cercetez numai problema ridicată prin noul mesaj, transmis prin dl.Beneş.

Propunerea d-lui Molotov cuprinde unele interesante indicaţii: 1. Ruşii par dispuşi - cu toate uimitoarele lor victorii din ultimul timp - să ajungă la o înţelegere cu noi. (Şi socotesc că mai este timp pentru o astfel de înţelegere);2. Sovieticii n -au pregătit un "Comitet de Eliberare", pentru România (ca în Polonia), şi caută o înţelegere cu partidele de la noi; 3. Ruşii ne arată preferinţa lor pentru negocieri duse cu ei, pe teritoriul rusesc. (S-ar putea deduce că nu atribuie un caracter hotărîtor convorbirilor de la Cairo, sau că, oricum ar fi, le convine ca armistiţiul să fie hotărît şi încheiat cu ei, şi la ei.)

In afară de aceste indicaţii folositoare, mesajul cuprinde şi unele primejdii ce nu pot fi trecute cu vederea: a/ s-ar putea ca Rusia să încerce a profita de unele dezbinări interne, ale noastre, cu gîndul de a provoca o supralicitaţie în favoarea lor; b/ s-ar putea, de asemenea, ca ruşii să încerce să formeze o grupare a lor, deosebită, şi în opoziţie faţă de alte grupări legate de anglo-saxoni. (Nimic mai primejdios pentru noi, decît negocieri duse pe două căi, de unii, cu anglo-saxonii, de alţii cu sovieticii; chiar dacă s-ar ajunge, pe o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cale, sau alta, la unele rezultate, am fi în jalnica situaţie a polonezilor, care riscă să devină un măr al discordiei, între Aliaţi, şi să stîrnească supărări de o parte şi de alta).

Socotesc că aceste primejdii nu pot fi înlăturate, decît printr-o acţiune unitară a opoziţiei (acţiune ce nu poate fi dusă - o repet - în afară de dl.Maniu).

Nu sînt, în principiu, împotriva unor negocieri directe cu ruşii. Dimpotrivă: m-am pronunţat, în mai multe rînduri - după cum ştiţi, - pentru un asemenea contact direct. Cred că negocierile duse cu ruşii (firește, cu ştirea şi aprobarea anglo - saxonilor), sînt mai în măsură decît altele, să ducă repede la rezultatul ce trebuie atins. Iar azi, e nevoie, mai presus de orice, de o acţiune temeinică hotărîtă şi grabnică. Propunerea Molotov (indiferent de forma în care s-a manifestat), poate constitui un prilej pentru o atare acţiune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este însă neapărată nevoie, pentru ca acest prilej să nu stîrnească acţiuni divergente, înlăuntru şi în afară, ca opoziţia - în întregul ei - să fie înţeleasă şi unită, iar anglo-saxonii să fie încunoştiinţaţi.

O acţiune unitară este cu atît mai trebuincioasă, cu cît se duc, în altă parte, anumite convorbiri. Se prea poate, ca schimbarea sediului şi a naturii acestui contact, stabilit cu Aliaţii, să fie necesar pentru a se ajunge mai repede, în aceste tragice zile, la rezultatul pe care-l urmărim. Dar pentru ca schimbarea să nu provoace alte greutăţi, trebuie realizată o prelabilă înţelegere cu celelalte două Mari Puteri, şi mai înainte de orice, concursul tuturor factorilor hotărîtori din ţară.

Am expus aceste păreri d-lui Franasovici şi i-am spus că voi scrie d-voastră.

Primiţi, vă rog, încredinţarea sentimentelor mele cele mai devotate şi mai afectuoase". - Grigore Gafencu.

30 iulie

Pitt senior vine să comenteze "evenimentele"; este din

ce în ce mai convins că Fox e "un om foarte mare". Pitt ar vrea să mă convingă de acest adevăr - şi e necăjit că nu aprob, sută la sută, entuziasmul lui (deşi evit să exprim rezerve!).

Evenimentele sînt, în adevăr, din ce în ce mai uimitoare. Ruşii au pătruns în Letonia, au trecut de Pşemişl, în Galiţia, şi se află în faţa Varşoviei. In Italia, frontul taie pe la mijloc oraşul Pisa, (unde turnul cel strîmb este în primejdie să cadă), şi trece prin faţa oraşului Florenţa. In Normandia, americanii au înaintat, în sfîrşit, vreo 30 de km.

Ştirile politice sînt tot atît de însemnate. Turcii se mişcă; la Ankara este convocată Adunarea Naţională. Bulgarii se frămîntă şi ei. Este un început de dislocare în Balcani.

In sfîrşit, Mikolajczyk, - primul ministru polon de la Londra, - a plecat la Moscova. Pitt este convins că această călătorie se datoreşte lui Fox. Este fericit, fiindcă el a slujit de trăsătură de unire între Lados şi Fox. Trăieşte în plin emoţia marilor înfăptuiri politice la care participă. Mereu e în tren: Geneva, Graz, Saint-Moritz. "Jidovul rătăcitor" şi îndreptător al vremilor! Simpatiile lui: Maniu, Fox, Lados (mai puţin) şi fireşte, eu. Aceştia sînt protectorii pe care şi i-a ales ca, împreună cu ei, - şi slujindu-se de ei ca de nişte pioni, - să dreagă soarta lumii. Nu doarme, nu se odihneşte, umblă de la unul la altul, veşnic frămîntat, chinuit, ca nu cumva să-i scape ceva din cele ce se întîmplă; bănuitor faţă de cei care nu sînt "oamenii săi", - încrezător în destin, şi cu o nezdruncinată credinţă în vremurile bune şi răzbunătoare care vin.

Imi dezvăluie însă un aspect îngrijorător al caracterului său: a dus pe Fox la St.Moritz, ca să stea de vorbă cu prinţul Nicolae. (Este o întîlnire pe care m-am trudit s-o împiedic, de zece luni). Convorbirea lor a durat două ore, şi a fost, - spune el "admirabilă". Interlocutorii au rămas reciproc încîntaţi. Prinţul Nicolae "era roşu de mulţumire". - Ce i-o fi spus şiretul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fox? (Gérard Bauer consideră că Fox este un al doilea "Revizor").[1] Pitt nu ştie! Bănuieşte totuşi! Fox l-a întrebat, după convorbire: "Cum se schimbă regii la voi"?...

Trag bătrînului Pitt o severă muştruluială: - Nu cumva să băgaţi prinţului asemenea gărgăuni în cap!... Pitt caută să fie "perspicace", întrebînd:-Dar de ce-i trimite dl-Maniu atîtea complimente? Eu: - Fiindcă vede în el un prinţ care poate, - şi care trebuie să întărească dinastia şi coroana. Maniu este însă leal faţă de rege. Vai de dumneata, dacă încurci treburile!

Pitt pricepe, se supune, - dar mîrîie. Ce frumos ar fi fost dacă, prin combinaţiile lui, ar reuşi să facă un rege, - pentru a sprijini pe Maniu în ţară, şi pe mine în străinătate!... "Fiindcă - spune el, - una trebuie să ştiţi: nimeni nu vă iubeşte mai mult, şi nimeni nu face nimic fără d-voastră!..."

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pleacă Pitt, soseşte Richard Franasovici. Alt sforar! Biata ţară! Fiecare leagă mîntuirea ţării de interesele şi combinaţiile individuale proprii. Richard este şi el în plină "euforie". Este convins că a dat "marea lovitură" şi de-abia îşi stăpîneşte emoţia. Imi citeşte o lungă scrisoare, către Guţă, în care-l sfătuieşte, acum, cînd are situaţia bună, - să se arate generos, şi să nu pornească singur la drum!...

Caut să-l potolesc şi îi citesc scrisoarea mea către Maniu.

Graba cu care Pella s-a pus la dispoziţia lui, pentru a telegrafia în ţară, îmi dă de bănuit că ministrul nostru de la Berna caută să îndrume apele, ce vin de la Moscova, spre moara lui Ică! Siguranţa lui Maniu, care crede că are pe "Aliaţi în buzunar", a indispus toţi ambiţioşii din ţară: chiar cei mai pru-

---

1) Personajul comediei lui Gogol.

denţi, cei mai şovăitori pînă acum, chiar cei mai compromişi, voiesc să intre în jocul său, şi să-şi încerce norocul. (...)

1 august

Motaş vine din ţară. Imi aduce veşti de la Maniu. (Maniu l-a chemat la Snagov, ca să-i dea acest mesaj pentru mine). Chestia cu "blocul Guţă" nu se adevereşte! Dimpotrivă: Maniu, declară că a încheiat un acord cu liberalii (cu Dinu Brătianu), cu socialiştii (cu Titel Petrescu), şi cu comuniştii (cu Pătrăşcanu). Motaş a văzut acordul.

Condiţiile înţelegerii: semnarea unui armistiţiu, trecerea de partea Aliaţilor, redobîndirea independenţei şi a suveranităţii naţionale. Fiecare partid îşi păstrează convingerile şi programul. Inţelegerea durează numai pînă la armistiţiu.

Motaş crede că "anturajul" lui Maniu l-a împins să ajungă la această formulă (Regele - Ionel Stîrcea - Niculescu Buzeşti); în orice caz, există o înţelegere strînsă între rege şi Maniu. (Ică este deăşit de evenimente, caută să le urmeze, dar, între el şi Maniu, au apărut unele fricţiuni).

Maniu pare încrezător. Negocierile de la Cairo continuă. Se discută despre diferitele "zone" de operaţii. Ruşii nu voiesc ocupaţie, ci numai dreptul de a continua operaţiile lor militare (formula Molotov). Maniu a repetat lui Motaş aceste condiţii, pe care le cunosc de la Beneş. Motaş a rămas cu impresia că lucrurile se vor aranja. (Cercurile din jurul lui Maniu sînt optimiste).

De reţinut deci: "programul" e stabilit între rege şi Maniu; există un bloc al opoziţiei naţional-democratice, avînd în frunte pe Maniu; negocierile de la Cairo nu sînt întrerupte, ci continuă şi pot ajunge la încheiere. Maniu este şi el optimist!

Cum rămîne atunci cu Richard, cu marea lui lovitură ? O impostură a lui Guţă, exploatată cu prea mult zel de Franasovici,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

transmisă de Kopetsky fără nici un discernămînt, şi exploatată de ruşi, - pentru a încurca lucrurile. (?)

Inştiinţez pe Maniu că am primit mesajul său, - şi că voi arăta lucrurile aşa cum sînt (am o convorbire în această privinţă cu Payot care mă caută pentru a-şi lua rămas bun de la mine; pleacă la Crans).

Dejun la Geblescu, cu Argetoianu şi Stelian Popescu.

Acesta din urmă îmi spune că a vorbit la telefon cu Ionel Lugojanu, care i-a comunicat că nu este adevărat că s-ar fi alcătuit un front cu Guţă. (...)

2 august

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intîlnesc la gară pe Kopetsky, şi-i transmit veştile primite de la Maniu. Ii arăt cît este de primejdios de a lucra pe temeiul zvonurilor necontrolate. Il rog, din nou, să comunice ştirile mele, lui Beneş.

Zi mare, hotărîtoare:

Pe frontul de luptă, ruşii au atins golful de la Riga; în Normandia, în timp ce britanicii reţin cît mai multe trupe germane în faţa oraşului Caen, flancul drept american a străpuns liniile germane şi înaintează spre Bretagne. Primele formaţiuni americane au ajuns la Rennes.

Pe frontul diplomatic: finlandezii şi-au schimbat echipa. Preşedintele republicii, Ryti, se retrage. Mareşalul Mannerheim îl înlocuieşte. Semn de pace. Acordul Ribbentrop nu a trăit mult. Nu putea ţine decît proptit pe baionetele germane. Azi, baoinetele germane mai împung pe ici, pe colo, dar nu mai pot sprijini. Pentru a treia oară, Finlanda va încerca să negocieze. Acum situaţia e mai grea. Discuţia nu va fi lungă: ruşii vor prezenta condiţiile

şi Mannerheim va trebui să se hotărască: da, sau ba.

Turcia a rupt legăturile diplomatice cu Berlinul.(Marea Adunare Naţională a luat această hotărîre cu "unanimitate"). Nu e încă război. Situaţia din Balcani este însă, de pe acum, adînc schimbată.

Turcia a făcut acest pas hotărîtor "la cererea Aliaţilor ei anglo-saxoni", dar după ce s-a înţeles în prealabil cu ruşii. Ce înseamnă această hotărîre?

Mai întîi, o clarificare a situaţiei în "Sud-Est". Turcii s-au hotărît, fiindcă nemţii au pierdut partida, şi ei vor pierde cu atît mai vîrtos, cu cît turcii au intrat în joc. Insulele greceşti, Grecia şi Tracia sînt în ajunul unei acţiuni de eliberare.

Atitudinea Turciei poate însă contribui şi la aşezarea păcii de mîine. Este un prim pas pe care Anglia îl împinge înainte, pentru a statornici "un echilibru", la răsărit. (Analogie cu situaţia din 1815). Datorită mişcării turceşti, Balcanii vor putea sluji drept axă de echilibru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este de văzut, dacă nu cumva această acţiune nu apare "întîrziată". Dacă anglo-saxonii se mai interesează de Balcani? Dacă turcii n-or fi luat altfel de angajamente faţă de ruşi? Dacă ruşii nu au cîştigat definitiv partida în sud-est?

Sau echilibru (vechea teză engleză), sau zonă de penetraţie rusească (teorie nouă care prinde tot mai mult). Imaginea unei Rusii slave şi ortodoxe, care ar atrage la sînul ei neamurile vecine "independente", prinde o coloratură tot mai vie. Rusia lui Nubar-Paşa, imperiul cucernic din răsărit, are dreptatea şi viitorul, de partea sa.

Cu ce gînd a intrat Turcia? - Ca să întărească, în ceasul din urmă, vechea politică a balanţei de Puteri (între ruşi şi englezi)?Sau ca să se adapteze, cît mai e timp(şi fără prea multe pierderi) situaţiei celei noi, determinată de victoria rusească?

Pentru noi, românii, este hotărîtor nu atît gestul de azi al Turciei, cît motivul pentru care l-a făcut. Există un joc strîns, între Anglia şi Turcia, pentru a aşeza Balcanii pe linia

noului echilibru răsăritean? Atunci ne vom putea lega de această politică spre a ieşi din război, şi a îndrepta situaţia noastră, orînduindu-ne pe vechile noastre poziţii; (teza cărţii mele).

Nu există un asemenea joc, sau există numai dorinţa turcilor de a avea un rol însemnat în Balcani, dar fără sprijinul anglo-saxonilor; sau nu există nici această dorinţă, ci numai voinţa (ca Turcia) de a se feri de mînia ruşilor, - atunci, politica Turciei nu poate "radia" pînă la noi, fiind o politică de unul singur; iar noi, rămînînd singuri, faţă-n faţă cu ruşii, trebuie să tragem consecinţele: să ne adaptăm şi noi la marea realitate sovietică. (In acest caz, cartea mea este depăşită; vor triumfa alte teze; în cazul cel mai bun, teza lui Nubar-Paşa!).

Postul diplomatic de la Ankara este astăzi mai însemnat decît oricînd. Firele destinului nostru trec prin legaţia lui Alecu Creţeanu. Va fi Alecu la înălţime?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Străduinţele mareşalului Mannerheim de a face pace, pot sugera gînduri bune şi mareşalului nostru. Antonescu poate dori stabilirea unui paralelism care, pentru el, nu poate fi decît măgulitor. Totuşi situaţia nu se aseamănă: Mannerheim nu a ieşit, pînă acum, din rolul său de soldat; Antonescu a fost dictator şi "geniu politic". De aceea, primul şi-a păstrat întreg prestigiul unui ostaş fără pată şi prihană, pe cînd al doilea este strivit sub povara unor răspunderi (pe care încă nu le pricepe) şi nu mai este în măsură să dreagă ceea ce el însuşi a stricat.

3 august

Americanii au intrat în oraşul Rennes. Războiul fulger s-a dezlănţuit şi în Bretagne.

Churchill a vorbit în Camera Comunelor: un discurs lung, plin de miez - şi prin care străbate satisfacţia adîncă a bărbatului de stat, ajuns la capătul unor grele şi lungi eforturi, şi

care, în sfîrşit, ştie că finalul va fi aşa cum îl doreşte.

A făcut un istoric al debarcării în Normandia, plin de culoare şi amănunte pitoreşti. Cuvinte elogioase pentru Generalul De Gaulle (bărbatul cu caracter dificil şi merite nemuritoare, care a fost cel mai credincios ostaş al victoriei, şi trebuie să fie cel dintîi francez, la onoruri).

Despre noi: "România trebuie să înţeleagă să ajungă la un acord cu Rusia. Condiţiile sovietice sînt "înţelepte". Cei mai mulţi români le-ar accepta, dacă nu ar avea în ceafă revolverele Gestapo-ului".

Cuvinte foarte aspre despre "ticăloşii" conducători ai Bulgariei. Multă rezervă cu privire la gestul Turciei. Admiraţie pentru ruşi.

O dare de seamă precisă, sinceră şi de aceia nu lipsită de măreţie, - despre pagubele pricinuite de bombele zburătoare.

Un discurs care trebuie recitit. Reţin, deocamdată, faptul atît de însemnat pentru noi: Churchill se aşteaptă ca evenimentele din Turcia să aibă o puternică înrîurire în Balcani, şi vor provoca însemnate schimbări în atitudinea României şi a Bulgariei.

Războiul este tot mai vijelios: fulgere la stînga, fulgere la dreapta, Reich-ul german este prins, strivit, dărîmat, prin metodele şi armele - pînă şi prin cuvintele inventate şi folosite de el. In timp ce "comercianţii americani" formează strategi de mîna întîia, şi generali victorioşi, Germania îşi împuşcă generalii, şi se încrede în planurile de război ale unui zugrav de cărţi poştale! (Churchill s-a răzbunat pe Hitler care, pe vremuri, îl tratase ca pe un strateg idiot, cînd a declarat, ieri, în Camera Comunelor, că victoriile Mareşalului Stalin au fost oarecum înlesnite prin planurile caporalului Hitler).

Nemţii îşi împuşcă generalii, iar ruşii pătrund în Prusia Orientală, în frunte cu un ofiţer - "jidan": generalul Tcherniakovsky.

Seara, mare recepţie la Castelet (44 de persoane - toţi prietenii noştri genevezi). Rînduim o masă în grădină pe malul lacului. Petrecerea a ţinut pînă noaptea, tîrziu.

4 august

Churchill ne-a trimis veşti, din nou, ca să ne înţelegem direct cu ruşii. (Nu înseamnă că se dezinteresează de noi, dar nu poate să-şi manifeste interesul său, decît după ce ne vom fi înţeles cu ruşii). De doi ani, am susţinut această teză. Maniu nu a vrut să asculte (sfătuit de toţi deştepţii de la Externe, în frunte cu Creţeanu). Din această cauză, a fost trimis Stirbey, la Cairo. Negocierile au început pe ... englezeşte. Ruşii nu au ascultat decît cu o ureche distrată. Doresc să stea de vorbă pe ruseşte (ultimul mesaj al lui Molotov). Iar Churchill le dă dreptate. Vor pricepe, în sfîrşit, cei din ţară?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vorbele lui Churchill aduc apă la moara lui Richard Franasovici. Însoţit de Şoneriu, Richard soseşte la mine, pentru a mă convinge - cu voce emoţionantă şi cu lacrimi în ochi, - că nu a voit să-mi facă rău, nici să iasă din cuvîntul meu, - dar că este convins că Maniu, (întrucît nu a ţinut seamă de sfaturile mele), a ales calea cea rea; că negocierile de la Cairo, orice ar susţine Maniu, au dat greş (un personaj neutru, pe care nu-l poate numi, i-a dat informaţii categorice, în această privinţă), iar el, Richard, a făcut un mare serviciu ţării, deschizînd din nou calea Rusiei. Să profite cine va vrea de această cale deschisă.

8 august

Pregătesc scrisoarea mea pentru René de Weck.

(...) Ştiţi că am încercat totdeauna să conving pe prietenii mei, ca şi pe adversari, că acela cu care trebuie să facem pacea este acela cu care ducem războiul în mod real; mi se părea înţelept şi util să se stabilească primul contact cu U.R.S.S. Hotărîrea de a se trimite Stirbey la Cairo, nu mi-a dat o satisfac-

ţie deplină. Mă temeam că încercarea de a începe negocierile "în englezeşte" sînt condamnate la eşec: ele ar putea să supere pe sovietici, şi să jeneze pe anglo-saxoni. Îi recunoşteam un avantaj totuşi: demersul lui Stirbey putea să pară sprijinit de toţi "factorii decisivi" din viaţa noastră publică, şi îndeosebi de Maniu. (...) Recent, la 12 iulie, am trimis la Bucureşti un mesaj în care explicam pentru ce încheierea unui armistiţiu putea să schimbe atitudinea ruşilor cu privire la noi, şi pentru ce ar fi zadarnic să cerem anglo-saxonilor "garanţii" înaintea încheierii unui astfel de armistiţiu.

(...) Aci ajunseseră lucrurile, cînd am aflat, la 26 iulie, că Franasovici a primit, prin intermediul unui diplomat ceh, un mesaj de la Beneş. Acesta îi comunica vestea că Molotov a luat notă de formarea unei coaliţii democrate şi naţionale în România (cu Tătărescu, Ralea, Petrescu, Constantinescu-Iaşi)[1], şi că această coaliţie era în măsură să încheie un armistiţiu, putînd să trimită delegaţii în Rusia, iar guvernul sovietic se arăta dispus să angajeze negocieri.

Ce se întîmplase? Stimulat de unele înştiinţări sosite din România, şi dorîtor să dea o mînă de ajutor amicului său Tătărescu, în fine convins, după spusele lui, că negocierile de la Cairo au eşuat, şi că trebuie stabilit cu orice preţ un nou contact cu Aliaţii, Franasovici s-a servit (fără ştirea mea) de bunele servicii ale lui Beneş, pentru a aduce la cunoştinţa Aliaţilor constituirea unui "front democratic şi naţional", cu scopul de a-i sugera lui Beneş ocazia de a reîncepe noi negociaţiuni.

Toate acestea miros, de departe, a politică internă.(...) Este probabil că sovieticii, după obiceiul lor, încearcă să folosească în scopurile lor, certurile noastre de familie. (...) Se pare că ruşii şi prietenii lor cei mai apropiaţi nu aşteaptă mare lucru de la Cairo. Intriga poate să fie dejucată cu uşurinţă. (...)

---

1) Tratativele cu gruparea lui G.Tătărescu, au fost duse de Lucreţiu Pătrăşcanu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr-o scrisoare pe care am adresat-o lui Maniu, i-am arătat punctul meu de vedere. L-am rugat să comunice, din partea mea, domnului Beneş, că vrînd să rezolve problema română fără Maniu, este ca şi cum s-ar încerca să se rezolve problema cehoslovacă fără Beneş.Franasovici mi-a răspuns că dl.Beneş nu şi-a schimbat sentimentele cu privire la prietenii săi români, şi îndeosebi faţă de Maniu, şi că el a transmis mesajul lui Molotov, nu pentru a favoriza o intrigă de politică internă, ci pentru a oferi opoziţiei române un nou prilej de a ieşi cît mai repede din război, şi că dl.Beneş ar fi, desigur, foarte fericit dacă Maniu ar profita de această ocazie.

Problema pusă de noul mesaj Molotov depăşeşte cadrul unei maşinaţii de politică internă. Acest mesaj priveşte ansamblul raporturilor noastre cu Naţiunile Unite, şi sub acest aspect el trebuie interpretat. Dacă negocierile de la Cairo se află pe bună cale de a izbuti, nu mai e deloc nevoie de nici o schimbare, iar oferta lui Molotov ar putea fi considerată ca nulă şi neavenită. (...) Dacă însă negocierile duse de Stirbey se lungesc, sau eventual vor fi eşuat, în acest caz, oferta transmisă nouă de Molotov,prin Beneş, merită să fie luată în considerare. (...) Faptul că oferta lui Molotov a fost comunicată lui Franasovici, şi priveşte formarea aşazis-ului bloc Tătărescu & comp., acest fapt nu limitează întru nimic libertatea de acţiune a "factorilor decisivi". Ei pot să accepte oferta, în numele opoziţiei în întregime. (...). Foarte devotat şi prieteneşte al Dvs." Gr.Gafencu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7 august

Ieri, duminică, ne-a dominat aparatul de radio: americanii au spart frontul la Avranches,şi se plimbă prin Bretagne. Viteza medie de înaintare: loo km. pe zi. Rennes a fost eliberat tancurile americane au ajuns în aceeaşi zi la Brest, Lorient, la mare între St.Nazaire şi Nantes, iar spre est, pe calea Parisului, dincolo de Mayenne şi Laval. O adîncă bucurie care a cuprins Franţa, se întinde şi se răspîndeşte pe întreg continentul. Nemţii se retrag de pretutindeni. Pe ici, pe colo, se mai împotrivesc, cu in-

tenţia de a mai pricinui vreo nenorocire: vechile palata din Florenţa au fost supuse unui bombardament răzbunător; Varşovia arde, iar bombele zburătoare se năpustesc, cu o mînie oarbă şi zadarnică, asupra Londrei. Victoria Aliaţilor e în mers. (...)

Părerile cuprinse în scrisoarea mea către De Weck, sînt întărite prin texte, pe care le primesc ulterior de la Kopetsky, şi de la Tilea. (...)

8 august

Problema "prinţului Nicolae" merită oarecare atenţie. Prinţul suferă - şi el - de o bucată de vreme, de boala românului în exil: vrea şi el să facă numaidecît ceva! Dornic printr-o acţiune care să-l pună în "vază" vrea să-şi amelioreze situaţia sa proprie (şi s-o "regularizeze!") frămîntat de neastîmpărul pentru neamul său, (cum şi de ambiţiile "prinţesei")[1], împins de unii "sfetnici" şi linguşitori, care s-au apropiat de el, în timpul din urmă, (legînd speranţa neîndreptăţită de bunele cuvinte şi de "complimentele distinse" pe care i le-a trimis, în două rînduri, Maniu) Nicolae ţine cu orice preţ să-şi afirme drepturile sale de "prinţ moştenitor".

Iată pasagiile referitoare la prinţ, în scrisoarea adusă de Manoliu, şi iscălită de Maniu: "Vă mulţumesc pentru amabilitatea ce aţi avut de a-mi aduce ştirile prea bune de la alteţa sa regală, şi salutările prieteneşti de la d.Gafencu... Vă rog să exprimaţi alteţei sale asigurarea devotamentului meu, cum şi distinse complimente". (Scrisoarea se află în dosarele mele).

Aceste "complimente distinse" trimise în două rînduri, cu oarecare apăsare, au putut stîrni în mintea înflăcărată a lui Pitt-senior, (un spirit apolitic, obişnuit să tragă, din orice impresie, consecinţele cele mai excesive), şi bănuiala că domnu' Iuliu pregăteşte "ceva f.important". (In realitate, domnu' Iuliu caută aderenţi în lupta împotriva lui Carol; aşezarea lui Nicolae pe locul fratelui său, adică alături de tron, ar putea fi o garanţie că fratele cel mare nu se va mai aşeza pe tron). Bănuielile lui Pitt, folosite de Fox, pentru cine ştie ce uneltire, au zăpăcit, în vre-

1)Este vorba de Lucia Dumitrescu-Tohani, fosta soţie a lui Radu Săveanu, (liberal).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mea din urmă, imaginaţia prinţului.

In ce mă priveşte, am căutat totdeauna să potolesc avîntul lui Nicolae, şi să apelez la sentimentele lui bune (care sînt numeroase şi puternice!). M-am străduit să-i arăt că trebuie, cu orice preţ, şi cu orice sacrificiu de amor propriu, să sprijine pe nepotul său. (...)

Iată însă că prinţul Nicolae, care s-a retras la St. Moritz, unde nu l-am urmat niciodată, s-a apucat de o nouă poznă.

La 3 ianuarie, el a schiţat o scrisoare către rege, îndemnîndu-l să schimbe regimul şi să facă pace. (Scrisoarea, menţionată în notele mele, a fost redactată de Xeni, pe temeiul unui memoriu al meu). Mihai nu a răspuns. (E pentru a doua oară, cînd nu-i răspunde). Supărat şi tulburat, nu ştiu de cine, (poate, după lungile convorbiri pe care le-a avut cu Sokolin), Nicolae s-a hotărît să lovească tare: a trimis la Bucureşti o scrisorică tăioasă, prin care învinuieşte pe Mihai de a fi părtaş la greşelile lui Antonescu, şi-l "somează" să pună capăt acestei politici vinovate. Ca şi cum n-ar fi fost destul, Nicolae a poruncit ca scrisoarea lui să fie tradusă pe franţuzeşte şi englezeşte, pentru a fi comunicată unor persoane (ştie el cui!).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată ce-mi comunică el, în această privinţă[1]: "In timpul ce oarecare evenimente se desfăşurau în jurul tău, de către unii pretinşi amici, (aluzie la telegramele lui Franasovici), eu am hotărît şi înfăptuit dorinţa de a scri regelui Mihai, şi îţi alătur copia scrisorii, şi un exemplar în franţuzeşte de care poţi să dispui dacă crezi necesar. Eu am aici unele în franţuzeşte şi unele în englezeşte, de care voi dispune şi înainta acolo unde cred eu că e necesar . Sînt sigur că vei fi de acord cu textul, cu toate că este ceva mai apăsat decît prima scrisoare". Etc.

Iată acum textul autentic al scrisorii lui Nicolae, către rege:

"Marguns, 7 august, 1944 - Mihai, la 3 ianuarie ţi-am adresat o scrisoare în care îţi făceam apel pentru a schimba (sic!) regimul politic pe care încă acuma îl tolerezi şi a găsit o cale pentru a pune capăt ostilităţilor. Cu toate că primirea scrisoarei mele mi-a fost confirmată, tu nu ai avut elementara politeţă de a-mi

---

1) S-a păstrat grafia originalului. Există şi a doua versiune, corectată de Gafencu, şi semnată tot de Nicolae.

anunţa primirea apelului ce-ţi făceam. Dictatura şi politeţa au făcut totdeauna drum separat. Azi, evenimentele se desfăşor aşa cum le-am prevăzut în scrisoarea mea precedentă. (Vai!, stilul şi sintaxa! Gr.G.), numai că acţiunea care se putea face atunci, azi este îngreunată, sau chiar imposibilă, dacă nu se trece numaidecît la înfăptuire. Dictatura mareşalului Antonescu a adus pînă acuma numai la sacrificarea floarei neamului, pierderei teritoriului ţărei şi distrugerea puterei regale. El a uzurpat drepturile tale regale fireşti pentru ca în ziua socotelilor nu numai să te prăbuşeşti şi tu cu el, dar şi coroana României. Nu ai ascultat destul de glasul oamenilor cuminţi şi iubitori de ţară, ci te-ai ţinut de linia trasată de Dictatorul care a dus ţara acolo unde este azi. Lunile au trecut, rămîn numai zile, şi poate pînă ce primeşti aceste cuvinte, ore pentru a lua hotărîri eroice. Numai e un minut de perdut. Sfătueşte-te cu sfetnicii regelui Ferdinand, ei au experienţa necesară şi patriotismul de care ai nevoie. Cu ei găseşte calea de a termina imediat ostilităţile cu armatele ce ni se împotrivesc şi cu celelalte naţiuni cu care am intrat în conflict, graţie politicii sfetnicilor tatălui tău (Carol), şi ambiţiile personale ale mareşalului Antonescu (Ah, sintaxa!) Iţi fac acest ultim apel şi ştiu că întreaga suflare românească e alături de mine. Hotărăşte cum cer interesele superioare ale ţărei şi acuma numai astfel vei putea salva azi şi numai în parte, ceea ce acum cîteva luni puteai salva întreg. Gîndeşte-te că nu ai dreptul de a distruge viitorul ţărei şi al coroanei. Istoria te va judeca. Dacă nu te manifeşti cum doreşte ţara, vei fi şi tu judecat ca şi mareşalul Antonescu, făuritorul României de azi. De-ţi vei face datoria, ţara te va urma, de nu, vei fi perdut ca om şi ca rege.

Cu mult drag şi sănătate, al tău unchi, Nicolae".

Indată ce am primit această scrisoare, am telefonat la St.Moritz (luni seara, 7 august, orele 9), şi am întrebat pe Nicolae dacă şi-a expediat originalul şi "copiile". Prinţul mi-a mărturisit cu jumătate de gură: "Incă nu". I-am spus atunci, răspicat, că nu sînt de acord cu acest text, că e prea brutal şi prea nedrept, întrucît Mihai a moştenit dictatura lui Antonescu, că e cu mîinile legate, şi că trebuie încurajat, nicidecum dojenit, ca să poată întreprinde o acţiune de eliberare. Nicolae mi-a promis că va reţine scrisoarea, şi va aştepta sosirea lui Dan Geblescu, care e invitat la St.-Moritz.-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am chemat numaidecît telefonic pe Dan (marţi de dimineaţă, la orele 9), şi l-am rugat să arate prinţului motivele pentru care scrisoarea sa poate fi primejdioasă şi dăunătoare. Nu trebuiesc fixate printr-un text scris, răspunderile regelui Mihai, şi nu trebuie stabilită nici o legătură între culpa mareşalului şi culpa regelui. ("The king can do not wrong")[1]. Dacă nu, şubrezim nu numai pe Mihai, ci însăşi coroana. (Si pe nedrept; Mihai nu e vinovat de ponoasele unei dictaturi pe care a moştenit-o, fără a exercita vreo putere, sau vreun mijloc pentru a se elibera).

Scrisoarea lui Nicolae, menită să fie cunoscută de străini, nu poate avea decît consecinţe păgubitoare: dacă regele nu poate face nimic, aci îl denunţă ca pe principalul vinovat, şi surpă proptelele tronului; dacă regele reacţionează (aşa cum nădăjduim cu toţii că va reacţiona), atunci scrisoarea rămîne ca o pricină permanentă de neînţelegere între unchi şi nepot. Înţeleg supărarea lui Nicolae, după tăcerea lui Mihai. Supărările personale nu trec însă înaintea intereselor de stat. Însoţesc aceste lămuriri verbale, cu o ciornă scrisă: textul unei scrisori, din care am scos, cu băgare de seamă, orice termen jignitor sau compromiţător.

Dan înţelege însemnătatea misiunii şi făgăduieşte(evident, foarte plictisit) că va încerca s-o îndeplinească întocmai.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 august

Hitler a judecat şi a spînzurat 8 ofiţeri germani, şi anume: Feld-Mareşalul von Witzleben, colonelul-general Hoeppner, mareşal-generalul Stieff, locotenentul de rezervă von Hagen, locotenent-generalul von Hase şi locotenent-colonelul Bernardis, apoi pe căpitanul Klaussing şi pe locotenentul de rezervă conte York von Wartenburg.

Aceşti ofiţeri au fost excluşi din armată, prin sentinţa unui tribunal militar zis "de onoare", apoi judecaţi de "tribunalul suprem al poporului". Crima presupusă: complot împotriva Führer-ului. Ceremonialul judecăţii, de cel mai prost gust "medieval": judecătorii în mantii roşii; procedura lipsită de orice garanţie a nepărtinirii şi a dreptăţii. Astfel întocmită pentru a duce nu numai la condamnare, dar şi la dezonorarea victimelor. Darea

1) "Regele nu poate greşi".

de seamă a agenţiei D.N.B. este o capodoperă de propagandă vulgară. Interogatoriile au fost falsificate. S-a publicat un larg extras din rechizitoriul procurorului "suprem", Lautz. Omul este pe măsura numelui său[1]. Apărătorii din oficiu au cerut pedeapsa capitală, deoarece "providenţa şi-a spus cuvîntul". Această farsă sinistră, vrednică de regimul pe care zadarnic caută să-l mîntuiască, a luat sfîrşit prin spînzurarea unui bătrîn Feld-mareşal, şi altor ofiţeri din elita armatei germane. ("Un glonţ ar fi fost prea blînd pentru a - ceşti mişei", a spus procurorul Păduche).

Ştreangul cere ştreang. De aci înainte, se ştie precis cum şi în ce fel va lua sfîrşit regimul lui Hitler.

1o august

Înaintarea Aliaţilor, în Franţa, a luat proporţii fantastice. Din Bretagne, trupele americane se îndreaptă spre Paris, ocupînd, pe rînd, Le Mans, Mayenne, Angers, şi ameninţă Chartres.

O telegramă din Stockholm: Paasikivi, fostul meu coleg de la Moscova, care s-a ţinut, pînă de curînd, în rezervă, a făcut unele declaraţii unui ziarist american, care par a fi preludiul unor noi negocieri fino-sovietice. Increderea în Soviete (fără încredere nu se poate face nimic) este formulată din nou.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 august

V.V.Pella la Castelet. El are impresia că negocierile de la Cairo au amorţit. Socoteşte - pe temeiul unor informaţii serioase - că ruşii vor să încheie armistiţiul la ei acasă. Trebuie să le dăm acest prilej. "Guvernul" crede că sînt omul cel mai indicat pentru a merge la Moscova. Pella mă întreabă dacă aş fi gata să accept o misiune oficială - fireşte, cu asentimentul partidelor de opoziţie.

Răspund că-mi dau seama că misiunea de a semna armistiţiul, înseamnă o misiune de sacrificiu, cu atît mai mult cu cît nu cred că s-ar putea îmbunătăţi condiţiile Molotov, prin convorbiri de ultimă oră. Totuşi, nu aş şovăi să îndeplinesc o asemenea datorie, dacă nu ar mai exista alt mijloc spre a ajunge la o înţelegere

---

1) Joc de cuvinte, în limba germană "Laus" înseamnează păduche.

cu Aliaţii. In ce priveşte misiunea "oficială" ce mi s-ar încredinţa, aceasta trebuie înţeleasă în sensul că aş reprezenta "ţara", adică nu numai ţara "oficială" - atît de efemeră!, ci pe toţi factorii hotărîtori: rege, Maniu, armata, etc. Adaug şi alte condiţii cu care Pella se declară de acord. Ne învoim ca Pella să trimită guvernului (lui Ică!) următorul răspuns, la întrebarea pe care el a fost autorizat să mi-o pună: 1. Gafencu primeşte în principiu misiunea oficială de a se duce la Moscova, spre a îndeplini o acţiune politică, în vederea reluării raporturilor cu Sovietele şi pregătirilor terenului încheierii unui armistiţiu, (rămînînd ca armistiţiul să fie iscălit de o delegaţie militară). Este bine înţeles că această misiune trebuie să aibă înaltul agrement al regelui şi a - sentimentul - expres sau tacit - al fruntaşilor politici printre care, în primul rînd, Maniu. Este de asemenea bine stabilit că Gafencu nu primeşte asemenea misiune, decît dacă se adevereşte că ruşii vor să încheie armistiţiul pe teritoriul lor, şi că negocierile de la Cairo nu au izbutit; 2. Gafencu cere să fie însoţit de o delegaţie de specialişti, din care nu trebuie să lipsească un specialist militar, un cunoscător al problemelor de politică internă, şi un delegat al ministerului de Externe, care să fie la curent cu stadiul exact al negocierilor de la Cairo - ca şi cu toate legăturile întreţinute cu Naţiunile Unite şi cu Turcia. Gafencu sugerează următoarele nume: generalul Sănătescu, Ionel Pop şi Niculescu-Buzeşti. (Am căutat ca prin aceste persoane să am o garanţie suplimentară şi hotărîtoare că misiunea mea se îndeplineşte cu asentimentul regelui şi al lui Maniu. In adevăr: generalul Sănătescu - care a lucrat cu mine la Moscova - este şeful casei militare a regelui; Ionel Pop este nepotul lui Maniu, iar Buzeşti e trăsătura de unire între rege şi Maniu, factotum la Externe. Rămîne ca această delegaţie să se întîlnească undeva, cu Gafencu; 3. Pentru a menaja susceptibilităţile sovietice, şi spre a nu provoca noi obligaţii, este nevoie ca, în tot timpul misiunii lui Gafencu la Moscova, orice alte negocieri sau convorbiri cu Aliaţii să fie suspendate; 4. Dacă guvernul este de acord cu aceste puncte - Pella se va adresa legaţiilor aliate de la Berna, pentru a le aduce la cunoştinţă că Gafencu a fost însărcinat cu misiunea oficială de a merge la Moscova, în vederea încheerii armistiţiului, şi pentru a le cere să găsească modalitatea de transport.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Pella stăruie ca legătura cu ţara, în timpul negocierilor de la Moscova, să se facă prin legaţia de la Berna - "dat fiind legăturile mele cu legaţia lui, şi cu legaţiile Naţiunilor Unite").

La Lausanne ("Tribune de Lausanne"), se continuă o campanie ridicolă în favoarea lui Guţă Tătărescu. Richard Franasovici lăcrimează, dar nu se lasă.

12 august

Vizita lui Karl Burghardt. Este mulţumit, deoarece străduinţele lui Şoneriu sprijinite cu statornicie de Ică, au dat bune rezultate în favoarea evreilor. Are cuvinte bune pentru Ică: -"Pare să fie un om înţelegător, plin de bunăvoinţă, care ar trebui scăpat de urgia pedepselor de mîine"!

Ică a trimis o dare de seamă specială cu privire la tratamentul evreilor ("piesa" există în dosarele mele), care a minunat pe cei de la Crucea Roşie, dîndu-le simţămîntul înviorător al unui mare succes dobîndit împotriva "antisemitismului". In fond, este vechea toleranţă a românului care de îndată ce influenţa străină nu mai tulbură spiritele, îşi recîştigă toate drepturile;(şi reapare o) toleranţă de care "oficialitatea" ştie să profite cu un oportunism cam jenant, dar "efectiv". (Ceea ce apare mai nostim este lupta dintre românii "oficiali": Care dintre ei a intervenit,cel dintîi, în favoarea evreilor? Şoneriu (foarte conştiincios), Pella (care n-a făcut mai nimic), sau Manoliu, (spre care se îndreaptă simpatiile evreeşti, pentru că, în trecerea lui, pe la Budapesta,a avut curajul să ceară şi să aducă raportul asupra situaţiei evreilor din Ungaria, raport exploatat apoi, cu vîrf şi îndesat de unii evrei români, patrioţi şi oameni de afaceri, în frunte cu un anume Mandel)?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 august

O telegramă Reuter anunţă din Istanbul că negocierile începute cu Stirbey, la Cairo, acum cinci luni, cu reprezentanţii U.R.S.S., Angliei şi Statelor Unite, continuă, şi au luat "o alură mai însufleţită" de cînd a sosit acolo Vişoianu, despre care,-spune telegrama - ar reprezenta partidele de opoziţie cu tendinţe libe-

rale şi democratice. E o ştire care confirmă versiunea primită prin Motaş, de la Maniu. Cum rămînem atunci cu îndemnurile lui Churchill şi ale lui Beneş?

Radio Londra reproduce o ştire din Istanbul unde se vorbeşte de pregătirea unei coaliţii politice pentru încheerea păcii, sub conducerea lui Maniu (ţărăniştii plus liberalii, socialiştii plus comuniştii). Această coaliţie ar avea şi sprijinul meu, cum şi a fostului ministru de la Berlin (Bossy). Pella a auzit (şi s-a alarmat) că eu şi Bossy am fi negociatorii din afară, ai acestui bloc.

Manoliu mă anunţă că pleacă pe neaşteptate la Bucureşti. Profit pentru a scrie lui Maniu.

Iată textul scrisorii ce i-am trimis, prin Manoliu:

"Iubite domnule Preşedinte, aflu că un prieten pleacă mîine în ţară, şi mă grăbesc să vă scriu aceste rînduri. 1. Ţin să vă amintesc că v-am scris, la 29 iulie, pe cale oficială. De curînd, cu concursul unui prieten străin, v-am scris mai detaliat. 2. Am fost foarte mulţumit să aflu despre formarea blocului rezistenţei naţionale, sub îndrumarea domnului Maniu. E un lucru serios care pune capăt zvonurilor despre alte formaţii analoage, dar mai puţin consistente. M-am grăbit să pun lucrurile la punct, atunci cînd am socotit că lămuririle sînt trebuincioase. Am lămurit îndeosebi pe Beneş şi, prin el, pe alţi tovarăşi ai săi. Radio Londra a răspîndit această ştire, (despre formarea blocului), cu o stăruinţă aprobativă. 3. Am primit de asemenea, cu interes, ştirile dv. despre negocierile de la Cairo. Ar fi bine dacă s-ar ajunge repede la o înţelegere. 4. Ultima intervenţie a lui Beneş (ca şi declaraţiile lui Churchill care ne trimit la Moscova) m-au pus pe gînduri. Mă tem că sovieticii vor încerca să ne aducă la Moscova, pentru a ne sili să iscălim armistiţiul, la ei.

Putem să ne ferim de consecinţele rele ale unor asemenea manevre: a/ Ajungînd mai repede, la un acord, la Cairo. b/ Dacă negocierile de la Cairo se prelungesc, trimiţînd la Moscova un negociator care să nu reprezinte curente eterogene sau subversive.

5. Am fost întrebat de Pella, în numele şefului său[1], dacă

1) E vorba de şeful guvernului de la Bucureşti.

aş accepta o asemenea misiune oficială şi politică la Moscova. Nu ştiu de unde a pornit această idee, nici dacă dv. aţi avut cunoştinţă de ea. Aş ţine mai mult să pot sluji după armistiţiu, decît înainte. Sînt însă anumite solicitări la care e greu de a răspunde "nu".

Am răspuns deci că n-aş putea refuza o astfel de însărcinare, dacă mi-ar fi dată cu asentimentul regelui şi al fruntaşilor politici, în primul rînd al d-lui Maniu. Am arătat deschis că o asemenea misiune nu are nici un rost (şi nu aş putea-o accepta)dacă negocierile din Cairo ar fi pe cale de a izbuti. Am cerut, în sfîrşit, să fiu întovărăşit de o delegaţie, şi am sugerat trei nume care mi-ar oferi o garanţie suplimentară cu privire la asentimentul pe care l-am cerut.

Toate acestea pot fi eventual o fantezie a titularului legaţiei de aici, dar am ţinut să vă comunic care a fost răspunsul meu. Probabil,veţi fi informat de acest răspuns, pe cale oficială. In cazul cînd aş primi un răspuns oficial, aş dori să mi se arate totodată confirmarea punctului dvs. de vedere. Aceasta bineînţeles, dacă nu primim pînă atunci, o veste aşteptată cu atîta nerăbdare".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şoneriu îmi aduce pe Teodoru, fost ofiţer de marină, cumnatul lui Puiu Dumitrescu, care vine din Danemarca, prin Berlin. A văzut ruinele oraşelor Hamburg, Berlin, şi a vorbit cu generalul Ion Gheorghe (ministrul nostru în Germania). Ştirile lui sînt "oficiale" şi de "propagandă". Germania va rezista pînă la ultimul om, ba pînă la ultima femeie, şi pînă la ultimul copil. Va întrebuinţa toate mijloacele. Va provoca toate nenorocirile şi toate mizeriile. Va face pace cu ruşii, şi ne va împărţi ţara, dacă vom face pace separată. Războiul va mai dura cel puţin patru ani. Mareşalul Antonescu ar fi vizitat pe Hitler, duminica trecută, la Berchtesgaden. Hitler i-a cerut mobilizarea generală, şi deschiderea unui nou credit. Mareşalul s-a întors nemulţumit. Nu cumva să fi căpătat şi el "convingeri" ca acelea ale lui Teodoru: Ar fi un izvor de noi greşeli ireparabile.

Pella şi Şoneriu presupun că "se petrece ceva în România", şi anume o acţiune germană, care ne-ar impune un guvern extremist.

Divizii germane au fost prinse în triunghiul Falaise-Mortain-Alençon; aci se va decide bătălia pentru Franţa. (...)

Ruşii se află, de mai bine de două săptămîni, în faţa Varşoviei, şi nu au trecut la atac. In capitala polonează, se petrece o dramă cumplită: trupele de eliberare poloneze,de sub comanda unui general "Bor", care ţine de guvernul de la Londra, duc o luptă disperată împotriva garnizoanei germane, care e mai numeroasă şi mai bine înarmată. Cu toate strigătele de disperare ale polonilor, ruşii nu se mişcă. De ce? Pregătirile militare nu sînt încă isprăvite.Mai e însă şi o pricină politică. Ruşii se plîng că nu au fost înştiinţaţi de "revolta" polonilor. Bor este considerat un răzvrătit, care ar da ascultare ordinelor ce vin de la "fascistul" Sosnkovski, şi nu ar fi stabilit nici o legătură cu înaltul comandament sovietic. (Drama politică dintre ruşi şi poloni e în plină desfăşurare. Primul ministru polon nu a reuşit să ajungă la o înţelegere; el s-a şi înapoiat de la Moscova. Planurile Lados - Fox - Pitt-senior au dat greş.) Acum, va curge zadarnic sînge, din belşug. Polonii au voit s-o ia înaintea ruşilor, pentru a avea ei meritul de a fi "liberat" Varşovia. Ruşii se răzbună, lăsînd pe nemţi să-i măcelărească. Increderea în sovietici va scădea la Londra. (Totuşi nu e un năravsovietic, ci unul rusesc. Se repetă împrejurările din 1914-1915). Germanofilii (că mai există şi dintre aceştia) se ascund sub felurite denumiri. Ei cred că neînţelegerea atît de cumplită, din faţa Varşoviei, poate să dea nemţilor prilejul de a se înţelege cu sovieticii. (Teodoru s-a făcut ecoul raţionamentului simplist, răspîndit de propaganda germană: nemţii erau porniţi mai ales împotriva sovieticilor, şi urmăreau o înţelegere cu Aliaţii; acuma, mînia lor se îndreaptă împotriva anglo-saxonilor, iar supărarea lor împotriva ruşilor, le-a trecut; deci "e rost de înţelegere cu ruşii",ca şi cum o înţelegere, fie la dreapta, fie la stînga, nu atîrnă decît de "supărările" şi de "dispoziţiile" domnului Hitler! Cînd vor cunoaşte gîndurile lui Stalin, nemţii vor avea, din nou, prilejul să se supere!)

In realitate, trebuie să se priceapă că raporturile ruso - polone se dezvoltă (ca şi în trecut) pe alt plan decît pe acela al războiului general, şi nu pot fi influenţate nici de legăturile ruso-anglo-saxone, nici de duşmănia ruso-germană.

In ce priveşte simţămintele sovietice faţă de Hitler, ele rezultă din propaganda pe care ruşii o fac, prin mijlocirea declaraţiilor ofiţerilor prizonieri germani. Astăzi, radio Moscova a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

răspîndit o declaraţie a mareşalului Paulus, învinsul de la Stalingrad, (care, pînă acum, nu a luat parte la uneltirile germanilor liberi, şi nici la acţiunea generalului von Seidlitz). Paulus a cerut nemţilor să pună capăt, cît mai repede, acestui război pierdut, şi să înlăture pe Hitler care, politiceşte şi milităreşte, a pierdut războiul.

Este posibil ca sovietele să întărească pe militarii nemţi în convingerea că astfel pacea va fi mult mai uşor de obţinut, dacă dispare Hitler; dar a crede că Stalin ar fi gata să profite de vreun gest binevoitor din partea lui Hitler, pentru a face pace, ar fi o jalnică şi vinovată aberaţie.

Churchill se află la Roma, împreună cu Bullitt, şi cu alţi oficiali anglo-americani, plus mareşalul Tito. Ce se pregăteşte? O debarcare în Dalmaţia? O nouă sforţare în Italia?

15 august

(...) O nouă ştire senzaţională: Aliaţii au debarcat în sudul Franţei! Din nou, o taină bine păstrată, urmată de o uimitoare desfăşurare de forţe: mii de avioane, 4oo de vapoare, un bombardament ucigător, zeci de mii de ostaşi, de pe mare şi din aer. Generalul englez Mailland Wilson a rostit un apel către poporul Franţei, cerîndu-i să contribuie la victoria eliberatoare.

Franţa se mişcă. Toţi refugiaţii francezi din Elveţia, dispar, ca prin minune. Autorităţile elveţiene înlesnesc trecerea frontierei. Dincolo, la cîţiva kilometri de noi, lumea e în fierbere. Impuşcăturile, tunul, nu contenesc. Eliberarea Franţei a devenit o chestiune de săptămîni, poate de zile.

Dan Geblescu se întoarce de la St.-Moritz, unde a fost oaspetele prinţului Nicolae. Acesta ţine acolo casă mare şi masă întinsă: regina Spaniei, contele de Barcelona şi alţii. Nicolae a modificat scrisoarea sa către Mihai, acceptînd sugestiile mele. Nu fără oarecare supărare, el îmi scrie: (...) "Am făcut-o pentru că cred că din punct de vedere general îmi pare că ai dreptate, dar nu este fără un oarecare sacrificiu că am cedat în unele părţi. Nu trebuie să uiţi că "le cris du coeur[1]" este esenţa scrisorii şi că sînt unele

1) Strigătul, îndemnul inimii.

sentimente sau resentimente care sînt greu de călcat. Stiu că ceea ce se poate spune nu se poate totdeauna scrie. (...) Cu Dumnezeu înainte, Nicolae".

Argetoianu îmi spune că Pella l-ar fi sondat pentru a afla "dacă trebuie trimis cineva la Moscova, şi cine anume". Argetoianu pretinde că ar fi răspuns: "Acum e tîrziu, fiindcă nu vom mai putea negocia, ci vom avea numai de semnat o capitulare".

Argetoianu crede că totuşi ar fi bine să încercăm o călătorie la Moscova, pe care numai eu aş putea-o face. (...)

16 august

Grigri Ghica a colecţionat, într-un dosar, toate ziarele elveţiene şi străine care au susţinut campania dusă de evreii noştri, împotriva regimului impus evreilor din Ungaria. Ii încredinţez un memoriu mai lung despre chestiunea evreiască.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 august

Ce se întîmplă în România?

In ciuda zvonurilor despre demisia mareşalului şi despre situaţia disperată a lui Ică, Antoneştii se menţin la putere. Cu toate informaţiile despre o iminentă încheiere a negocierilor, la Cairo sau la Ankara, opoziţia nu se mişcă. Deşi vestea despre o apropiată ofensivă sovietică pare tot mai probabilă, nici un sol de pace nu pleacă la Moscova. Urmăresc cu îngrijorare această dureroasă şi jalnică pierdere de timp. Pella nu a primit nici un răspuns precis de la Bucureşti. Franasovici este furios că încercarea lui de a salva pe Guţă Tătărescu a dat greş. N-a primit nici un răspuns de la Bucureşti, şi e convins că mesajul său nu a ajuns pînă la Tătărescu, şi crede că a fost interceptat, fie de Niculescu Buzeşti, la sosire, fie chiar de Pella, la plecare.

Din Lisabona, Brutus Coste îmi scrie: "Spre părerea mea de rău, se pare că cuvintele dvs. înţelepte, despre echilibrul european, nu sînt luate în seamă, şi că ne îndreptăm spre primejdioasa soluţie a zonelor de influenţă". (...)

18 august

(...) Tricolorul francez, cu Crucea Lorenei, fîlfîie în

apropierea micului canton Valais. Soldaţii germani, încărcaţi cu arme şi cu pradă, încearcă să găsească adăpost în Elveţia, unde sînt obligaţi să-şi lepede armele şi bagajele.

Franţa renaşte nu numai cu îndatoriri de ordin intern, ci şi cu o misiune continentală, deschisă în calea ei. Invierea Franţei corespunde unei chemări de ordine internaţională. Nici o altă mare putere nu ne poate fi mai folositoare, faţă de Rusia, decît Franţa Generalului de Gaulle. Rusia nu va primi decît cu greu şi cu neplăcere intervenţiile anglo-saxone, în problemele "de vecinătate". Intre Marile Puteri Aliate, se pun probleme de forţă şi de interes. Franţa, în schimb, nu are interese opuse Uniunii Sovietice, şi nu poate opune forţelor sovietice o putere echivalentă. (Intre Franţa şi Rusia au dăinuit sentimente de simpatie, pe care le-am putut constata, în multe rînduri, la Moscova. Cu orice preţ, şi fără nici o pierdere de timp, trebuie să reluăm raporturi cît mai strînse cu Franţa lui De Gaulle. (Comunic o parte din aceste sugestii lui Pella, ca să le transmită mai departe. Aş fi dorit un alt purtător de cuvînt, dar n-am de ales).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intîlnesc pe Franasovici care a venit să comunica lui Kopetsky că, neprimind nici un răspuns de la Bucureşti, el îşi consideră misiunea (de transmiţător al mesajului Molotov - Beneş)terminată.

19 august

Du Bochet (care a fost cel mai credincios şi mai curajos apărător al cauzei aliate, timp de cinci ani) îşi intitulează articolul de azi: "Nach Paris!" Este o spirituală caracterizare a situaţiei de azi.

Parisul e liber.

Din ţară, nici o ştire. Pella îmi telefonează că e îngrijorat. Nici Finlanda nu se grăbeşte la pace. Mannerheim nu a început negocierile de pace. In schimb, a primit vizita mareşalului german Keitel.

Cîteva zile înainte de căderea Parisului, mulţi au dat bir cu fugiţii. (Prima apariţie a lui Gigurtu: Parisul se elibe -

reazã; "e rost de liberare şi pentru noi").

Primul ministru bulgar, Bagrianoff a ţinut în faţa Sobranei, o stranie cuvîntare, declarînd cã Bulgaria a intrat în rãzboi, "de nevoie, şi fãrã sã vrea", într-un rãzboi "ideologic"; în care nu are ce sã caute. Bulgaria e o ţarã micã, modestã şi paşnicã; ea nu umblã dupã aventuri, şi e gata sã colaboreze cu marile Naţiuni Unite, la restabilirea Ordinei Europene.

Aşadar, şi tu, frate Bagrianoff[1])?... Dai înapoi, te adaptezi, treci cu buretele peste pãcatele trecutului, te scuturi de "ideologie", zîmbeşti cu bunãtate: nici usturoi n-ai mîncat, nici gura nu-ţi miroase! (...)

20 august

La Vichy o zãpãcealã. Guvernul e pe fugã. Pétain nu vrea sã plece. Este de presupus cã hitleriştii îl vor ridica, şi-l vor trimite undeva în Germania.

Pertractãrile de la Cairo "se învîrtesc în vid". Ruşii îşi pierd rãbdarea. (...)

21 august

In Statele Unite, s-a întrunit o nouã conferinţã pentru "pregãtirea pãcii". In principiu, sînt convocate patru Mari Puteri: S.U.A., U.R.S.S , Marea Britanie şi China. In realitate, vor lua hotãrîri numai cele trei dintîi. Franţa lipseşte. Europa nu e reprezentatã decît prin puteri periferice, şi nu exclusiv continentale.

Deocamdatã, principiul care pare sã domine e acela cã o putere are "o rãspundere internaţionalã" în proporţie cu puterile ei reale. Roosevelt se laudã cã el e tot atît de realist, ca şi Stalin. Ruşii au trimis o delegaţie militarã la conferinţa pentru pace. Puterile reale ale Franţei sînt foarte modeste. Ea nu dispune decît de vreo douã-trei divizii blindate şi motorizate de americani, şi de prea puţine vapoare. Franţa nu va dispune niciodatã de uriaşele rezerve şi posibilitãţi ale celorlalte puteri mon-

1) Este aluzie la cuvintele lui Iuliu Cezar, cãtre Brutus, şeful complotului, în clipa asasinatului: "...tu quoque, fili mi?" "... şi tu, fiule?"

diale . Insemnează oare că Franţa va rămîne (aşa cum a vestit-o mareşalul Smuts, într-un discurs rămas de pomină), pe veci exclusă din rîndul puterilor de mîna întîia? Problema asta nu are numai un caracter francez, ci unul european. După cum Europa nu avea nici o îndreptăţire să tindă la stăpînirea lumii, nimeni nu e îndreptăţit să excludă Europa de la orice participare la cîrmuirea lumii. Nimeni nu va fi mai în măsură să reprezinte , la această conferinţă, tradiţiile europene, ca Franţa, care a fost victima războiului antieuropean al Germaniei, şi cea dintîi dintre ţările europene eliberate. (...)

America începe să reacţioneze împotriva tendinţelor dominatoare ale Preşedintelui Roosevelt: candidatul republican la Prezidenţie, guvernatorul statului New York, Dewey, apără dreptul statelor mici, împotriva imperialismului politic (adică împotriva voinţei de a hotărî singure) al Marilor Puteri. (...)

Haralamb îmi comunică, din Berna, că radio Móscova ar fi îndemnat, în două rînduri, poporul român să se ridice împotriva cotropitorilor străini, ca pe vremea lui Stefan cel Mare şi a lui Mihai Viteazul! Acest apel se potriveşte cu zvonul despre un atac sovietic, între Siret şi Nistru. Coincide şi cu rostul discursului lui Bagrianoff: se pregăteşte ceva la răsărit

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Elting, consulul Statelor Unite, vine să mă vadă, din partea lui Dulles. Prin mijlocirea americanilor, Tilea mă înştiinţează că românii din Londra ar vrea să publice un "statement", o declaraţie pentru a îndemna România să iasă, cît mai neîntîrziat, din război. Tilea ar dori ca românii din Elveţia, din Portugalia şi din Statele Unite, să adere la această declaraţie. El cere avizul meu care sînt un "keyman" (omul cheie) al românilor de peste hotare.

Răspund că nu sînt împotriva unei asemenea declaraţii, care corespunde convingerilor mele, dar am impresia că nu mai e vreme de declaraţii. Mă aştept, din clipă în clipă, să aflu că România a ajuns la un acord cu Aliaţii, fie la Cairo, fie la Ankara. Iar dacă negocierile cu Aliaţii, nu sînt pe cale de încheiere, ţin să repet că e absolut necesar să-mi fie înlesnită plecarea din Elveţia (acest lucru, astăzi, nu mai e greu), pentru ca personal să pot interveni acolo unde va fi nevoie, în vederea unei grabnice înţelegeri. Elting redactează telegrama de răspuns, după dictarea

mea.

Şoneriu îmi spune că Franasovici ar fi primit, în sfîrşit, un răspuns de la Bucureşti, de la Ică. E un răspuns, violent, ofensator, prin care declară că nu e dispus să dea soarta ţării pe mîna "oamenilor lui Carol". (Se poate deduce că oferta Beneş nu a fost transmisă lui Tătărescu. Se adevereşte că Ică face un joc destul de strîns cu Maniu, probabil cu asentimentul regelui Mihai).

Imi pare rău de necazul lui Franasovici, dar n-a găsit decît ce căuta. De trei luni de zile, se agită necontenit, se plimbă de colo pînă colo, profitînd de legăturile mele, şi în parte de munca mea, pentru a bate toba mare, în favoarea lui Guţă Tătărescu, preconizînd soluţii imposibile.

Un altul care se agită, şi îmi dă mereu de furcă, este prinţul Nicolae. Azi, mi-a telefonat rugîndu-mă să viu numaidecît la St.Moritz, fiindcă ar avea ceva foarte important să-mi comunice. Mă lasă să înţeleg că e ceva în legătură cu Moscova. Mă cutremur la ideia că Sokolin ar fi pus ceva la cale (profitînd de naivitatea prinţului şi de ambiţiile "prinţesei"[1]), şi mă hotărăsc să plec, pentru a-i pune din nou piciorul în prag. Primesc însă un alt telefon: vine prinţul la Geneva, ca să vorbească "mai pe îndelete, cu mine". Il voi aştepta ...

(Stirile din ţară vorbesc de o iritaţie tot mai vie la palat, împotriva lui Nicolae. Imi imaginez zvonurile care trebuie să circule la curtea micului rege unde, neputîndu-se face lucruri mari, se dă o atenţie nemăsurată lucrurilor mărunte. Neastîmpărul unchiului Nicolae dă o înfăţişare îndoielnică şi îngrijorătoare celor mai bune intenţii).

22 august

Conferinţa pentru "siguranţa viitoare a lumii" s-a deschis la Dumbarton Oaks (lîngă Washington). William Rappard scrie, în "Journal de Genève", un articol optimist despre străduinţele Naţiunilor Unite pentru a garanta "siguranţa lumii", ţinînd seama de experienţa trecutului. El recunoaşte că va trebui să se ţină seama, într-o largă măsură, de cerinţele Rusiei, dat fiind contribuţia pe

1) "Prinţesa" de la Tohani.

care a adus-o în război, şi la victoria comună. Rusia joacă un rol de foarte mare Putere. Ce vrea Rusia? Zvonurile cele dintîi spun că proiectul sovietic "foarte realist", prevede un comitet executiv, compus din delegaţii celor Patru Puteri mondiale, şi învestit cu atribuţii hotărîtoare. Armatele celor Patru Puteri, la dispoziţia Comitetului, vor apăra pacea. (O singură armă internaţională: aviaţia). Micile state vor pune "bazele" lor la dispoziţia armatelor ce vor avea un mandat al Comitetului. Americanii s-au trudit, de la început, să dea Conferinţei şi scopurilor ei, un caracter mai puţin "autoritar". Ţinînd seama de criticile lui Dewey, Cordell Hull a proclamat principiul "suveranităţii egale a tuturor statelor dornice de pace".

Vom dormi mai uşor, la noapte: inamicul hitlerist a fost îndepărtat. Prin apropiere, nici o urmă de Gestapo. Frontul colaborării se prăbuşeşte. Guvernul Laval se află la Belfort (unde a fugit şi Abetz, ambasadorul lui Hitler). Se pare că Laval ar fi anunţat astă seară, la radio, că nemai fiind liber nu se mai consideră şef al guvernului. Pétain n-a vrut să plece din Vichy. Nemţii l-au ridicat pe sus, ca să-l ducă undeva, în Germania. Bătrînul mareşal a plîns, a protestat pe lîngă Nunţiul Apostolic Valerio Valeri, apoi a dispărut. Sic transit gloria mundi!

Din toată producţia Vichy-ului a mai rămas doar Paul Morand, la Berna: o misiune scurtă şi puţin onorabilă. (...)

Ruşii atacă şi cuceresc Iaşul !

23 august

Veşti bune, veşti rele.

Trecem prin toate emoţiile, de la cea mai adîncă bucurie, la cea mai chinuitoare frămîntare.

Parisul e liber, mă anunţă tînărul consul american Elting.

Am fost trezit în timpul nopţii, din somn: Şoneriu şi Franasovici au aflat, prin agenţia "Exchange", că ruşii au rupt frontul, în România: mai multe divizii româneşti au fost nimicite; am pierdut mulţi prizonieri. Două armate sovietice înaintează, una de la Nord, alta din Basarabia, spre şesurile Munteniei. "Exchange" a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

aflat că ruşii ne-au dat un ultimatum, care trebuie acceptat, de miercuri pînă sîmbătă: capitularea. Ruşii ne-au ameninţat că dacă nu acceptăm condiţiile lor, artileria sovietică va fărîma toate oraşele noastre. Radio Londra a confirmat, azi dimineaţă, prima parte a acestor informaţii.

Mă întreb cu groază: ce se întîmplă? E totul numai o înscenare, pentru a ne scoate cu forţa din braţele Germaniei?(Mai păstrez o slabă speranţă, în această privinţă).

Dar cum e cu putinţă să jertfim atîţia oameni, pentru o asemenea înscenare? Pare mai uşor de crezut că ceea ce se întîmplă, nu e din voia noastră. Ruşii nu au privit, poate niciodată, negocierile de la Cairo, ca serioase. Ei au ţinut să-şi rezerve cu forţa întreaga problemă balcanică .. Iar ai noştri, s-au încăpăţînat, cu toate numeroasele şi stăruitoarele mele înştiinţări, să discute mai departe, la Cairo, neglijînd pînă la capăt, factorul sovietic. În această ipoteză, încăpăţînarea lui Maniu, şi a oamenilor care-l înconjoară, ar fi de neiertat. Cu durere, mă gîndesc, dar şi cu o conştiinţă împăcată, că dosarul meu "e în regulă".Timp de doi ani, am stăruit asupra însemnătăţii decisive a factorului rusesc. Am trimis în ţară un memoriu lămurit şi categoric, în această privinţă. L-am completat apoi prin numeroase scrisori şi mesaje. Cînd, împotriva sfaturilor mele, Maniu şi Ică au ales calea Egiptului, m-am străduit, deşi nu am fost informat de nimic să îndemn la o cît mai grabnică încheiere. Am fost gata să merg acolo unde va trebui, pentru a urgenta negocierile. Guvernul de la Bucureşti nu era grăbit, şi nu mi-a dat asigurările cerute şi necesare. Iar Londra mi-a dat, poate la cererea compatrioţilor din Cairo şi Ankara, un răspuns negativ: "Avem deocamdată o cale de negociere". De atunci, am căutat, fie direct, fie prin mijlocirea lui Beneş, să atrag atenţia lui Maniu că acţiunea de la Cairo nu e totul, şi că ruşii au gîndurile şi condiţiile lor. Am trimis, la Bucureşti, condiţiile Molotov, şi atît de inimoasele îndemnuri ale lui Beneş. Am avut impresia însă că Maniu stăruia în formula Cairo. Avea el, oare, convingerea că va izbuti? Mesajul Beneş (Molotov) către Franasovici, apoi declaraţiile lui Churchill, m-au pus pe gînduri. Am revenit asupra ideii mele, de a preveni un eventual eşec la Cairo, şi mai ales o nouă ofensivă sovietică, printr-un contact direct cu ruşii. Am simţit că Ică se zbate cu aceleaşi gînduri. Nimeni, la noi, nu se aştepta însă la o nouă ofensivă sovietică.

Pella îmi adusese din partea lui Maniu "Complimente distinse", cum şi impresia acestuia că ruşii nu ne vor mai ataca. Am răspuns,prin memoriul meu, devenit astăzi atît de actual, în care anunţam o nouă ofensivă spre sud, şi sfătuiam stăruitor să se ajungă la o înţelegere cu sovieticii, înainte de ofensivă.

Guvernul Laval nu mai există. Elveţienii au retras pe ministrul lor de la Vichy. Paul Morand a declarat oficial că nemaiavînd nici guvern, nici şef, nu se mai consideră "oficial". A părăsit Berna.

Seara, luăm masa la Geneva, cu Şoneriu şi Assan. Ne întoarcem la Castelet. De sus, din grădină, sîntem întîmpinaţi cu strigăte de nerăbdare. Telefonul ne chiamă neîncetat. Ne apropiem de casă, şi aflăm marea ştire:

România a semnat armistiţiul.

Antonescu s-a retras. Regele a dat o proclamaţie către ţară, a format un nou guvern, sprijinit de Maniu şi Brătianu, a rupt legăturile cu nemţii, şi a hotărît ca, alături de Aliaţi, să elibereze Ardealul. Proclamaţia afirmă că au fost acceptate condiţiile armistiţiului, şi că România va înceta ostilităţile împotriva armatelor sovietice şi a Naţiunilor Unite.

Sîntem buimăciţi de această mare veste, care împlineşte toate năzuinţele şi toate străduinţele mele. România a ieşit din cîrdăşia nazismului degradator; s-a lepădat de grozava răspundere a catastrofei care răscoleşte lumea, acceptînd riscurile de netăgăduit ale unei apropieri de Rusia sovietică victorioasă, şi deschizînd calea armatelor sovietice; ea reintră pe făgaşul politicii ei tradiţionale, şi uneşte prezentul cu trecutul său,şi cu credinţa ei de ţară europeană.

Binecuvîntez pe toţi aceia care au avut înţelepciunea şi curajul de a rupe legăturile cu Germania hitleristă. Dau uitării astăzi faptul că ei nu au vrut să păstreze un contact cu mine, deşi nu cred să fi fost cineva care să o fi slujit cu mai multă credinţă, cu mai mult răsunet în străinătate, şi cu mai multă dezinteresare, cauza României libere, şi le doresc tuturor celor care au fost făptaşii eliberării ţării, numai bine.(...)

Aflăm că noul guvern a fost format de generalul Sănătes-

cu, şeful casei militare regale, un prieten al meu, de la Moscova, unde el a lucrat timp de şase luni, căutînd să încheie o înţelegere asupra liniei de demarcaţie între România şi U.R.S.S.

Sănătescu e un om cuminte, "antantist" convins, adversar hotărît al tendinţelor mareşalului. La Externe, a fost numit Niculescu-Buzeşti, fost director de cabinet al lui Ică. Ascensiunea vertiginoasă a tînărului diplomat se datoreşte faptului că el a fost iniţiatorul întregii mişcări de răsturnare. In rest, generali; foarte bine! Pe planul al doilea, echipa politică: Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu, coaliţia democratică, de la liberali pînă la comunişti inclusiv. Asta va fi cîrmuirea de mîine.

Nemţii s-au grăbit să formeze un contraguvern, de gardişti-legionari. Dar ei nu îndrăznesc să publice numele "miniştrilor naţionali"! (...)

24 august

După năvalnica bucurie de astă noapte, ştirile de azi sînt mai puţin mulţumitoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Londra şi la Washington, s-a luat act cu satisfacţie de proclamaţia regelui Mihai. In schimb, Moscova tace, ba anunţă necontenit noi victorii împotriva armatelor "germano-române". Se pare că, din nou, pierderile noastre au fost catastrofale. Radio Moscova nu a aflat nimic despre armistiţiu. Ce să fie? Un act unilateral din partea noastră, la care să nu fi aderat decît anglo-saxonii? Trăim momente de mare îngrijorare.

Ne aşteaptă mari dezamăgiri şi din apus: nemţii se luptă pe străzile Parisului. Eliberarea nu a fost atît de desăvîrşită, aşa cum au vestit-o trupele de rezistenţă. (...)

25 august

Lucrurile se dreg din nou şi se lămuresc. Radio Moscova a răspuns proclamaţiei regale, printr-o declaraţie oficială: asigurări imediate, asigurări de viitor. Ruşii par să fi menţinut condiţiile şi declaraţiile lui Molotov din aprilie. Forma înţelegerii se hotărăşte printr-un schimb de declaraţii: nu prin semnarea unui armistiţiu. Pace nu va fi, spun ruşii, decît atunci cînd "inamicul" va fi scos din România: "In aprilie, guvernul sovietic a dat asigurări că nu are nici intenţia de a ocupa vreo parte din teritoriul românesc,

nici de a modifica ordinea socială existentă în România, nici de a aduce atingere independenţei României. Guvernul sovietic consideră de o necesitate urgentă să restabilească independenţa României, eliberînd ţara de sub jugul fascist german. Dacă trupele româneşti suspendă operaţiunile militare, şi voiesc să ducă împotriva germanilor un război de eliberare pentru independenţa României, sau contra Ungariei, pentru eliberarea Transilvaniei, armata sovietică este dispusă să-i acorde sprijinul său. Armata sovietică va ajuta deci România, prin toate mijloacele, la împlinirea sarcinii sale de onoare". (Declaraţia oficială a comisariatului sovietic pentru Afacerile Externe, difuzată de Reuter).

(...) La acestea, se adaugă un lung interview pe care l-am acordat corespondentului din Berna, al marelui ziar american "Christian Science Monitor" din care însemn unele părţi: "Democraţia viitoare a României va fi sprijinită mai cu seamă de pătura ţărănească puternică şi sănătoasă, care are pricepere şi interes pentru cauza publică, şi e înzestrată cu simţul "individual şi democratic", pentru proprietatea rurală. Sarcina acestei bine întemeiate democraţii va fi să-şi alcătuiască o elită demnă de ea şi să-i rămînă credincioasă.

Indepărtarea României de la legile şi metodele democraţiei, sub regele Carol, nu se datoreşte numai unui fenomen ideologic, ci unui proces de luptă politică. Multe cercuri politice au crezut atunci că pentru a face faţă curentelor fasciste, care cuprinseseră o parte din tineret, metodele democratice erau insuficiente: fascismul nu putea fi îngrădit decît prin măsuri autoritare. Aceste cercuri au sprijinit tendinţele autoritare ale regelui Carol (nu ideologic, ci de "self defense")[1]. Au fost însă şi unii, ca Maniu, care au rămas credincioşi, în toate împrejurările, crezului lor democratic.

Intrebare: E adevărat, cum pretinde propaganda germană, că noul guvern român are tendinţe bolşevice?

Răspuns: Aceasta e o absurditate. Noul guvern este guvernul regelui, şi e alcătuit pentru a pune capăt tendinţelor autoritare şi politicii germano-file, şi pentru a îndruma România

---

1) Englezeşte în text: "autoapărare".

pe o cale dorită, nu numai de cercurile politice decisive, dar şi de armată. (Guvernul e compus, în mare parte, de militari). Fap - tul că, printre elementele politice ale noului guvern, se află şi un comunist, nu înseamnă că guvernul are tendinte comuniste. In democraţia română, va fi loc pentru toate partidele. Comunismul, cînd adoptă cu hotărîre un caracter patriotic, nu mai e un obiect de groază.

Intrebare: Care sînt problemele interne ce se pun?

Răspuns: Restabilirea ordinei şi a dreptului, ne- socotite de diferite guverne autoritare şi totalitare. Sarcina a- ceasta cere nu numai o îndreptare politică, dar şi una morală. O- trava răspîndită de nazism în toate ţările europene, trebuie stîr- pită, în România, ca şi pretutindeni; trebuie stîrpită din aşezări- le şi deprinderile publice, din minţile şi sufletele oamenilor; trebuie restabilit respectul pentru drept şi pentru legile ome - niei. Trebuie să se revină la vechile şi eternele forme ale civi- lizaţiei europene. (Formula lui Payot este: înfrîngerea Germaniei hitleriste trebuie să însemne renaşterea adevăratului spirit eu- ropean).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Printre problemele ce se vor pune democraţiei româ- ne, cele mai însemnate sînt cu privire la întărirea şi însănăto- şirea păturii ţărăneşti (temelia democraţiei). Distribuirea pă- mîntului va trebui cercetată din nou. Această reexaminare nu va pricinui măsuri revoluţionare, deoarece marea expropriere a şi fost înfăptuită, în 1918. Spre deosebire de Ungaria, România este o ţară de mici proprietari rurali, o ţară sănătoasă din punctul de vedere al repartiţiei proprietăţii rurale, şi a influenţei po- litice legate de proprietatea pămîntului.

Intrebare: In ce fază se află problema evreiască?

Răspuns: Evreii trebuiesc reaşezaţi numaidecît sub protecţia legilor şi a statului. In anii din urmă, multe nedrep- tăţi au fost comise împotriva evreilor, sub presiunea "gărzii de fier" şi a ideologiei antisemite, precum şi sub presiunea directă şi stăruitoare a nemţilor. Mai în urmă, şi pe măsură ce pre- siunea germană scădea, în urma înfrîngerilor armatei Reich-ului, chiar guvernul Antonescu, s-a străduit, sub presiunea opiniei publice, să se revină asupra multor măsuri de excepţie impuse e- vreilor. Astfel, guvernul Antonescu a înlesnit fuga evreilor din Ungaria, îmbarcarea copiilor evrei din Basarabia şi Transnistria,

spre Palestina, etc. Crucea Roşie Internaţională a recunoscut aceste îmbunătăţiri. România trebuie să se întoarcă acuma la tradiţiile de toleranţă ale poporului său, şi la o ordine de drept egală pentru toţi cetăţenii. Mulţi evrei au rămas buni patrioţi, au lucrat şi au luptat pentru interesele ţării, cu toate nedreptăţile ce li s-au făcut. Problema evreiască nu poate fi însă dezlegată numai pe planul naţional. In România, problema evreiască nu e o problemă confesională, ci una socială: conflict între pătura evreiască, preponderentă în viaţa economică, şi noua pătură ţărănească ce se ridică. Chestiunea trebuie aşezată şi soluţionată pe plan internaţional. Toate naţiunile trebuie să se străduiască să cerceteze din nou; îndeosebi, chestiunea Palestinei impune o cît mai largă rezolvare, pentru ca problema evreiască să nu mai încapă niciodată sub orînduirile patimilor dezlănţuite care, sub imboldul Germaniei naziste, au dus la actele criminale şi ruşinoase, ce au pătat epoca noastră.

Intrebare: Cum se vor dezvolta relaţiile cu vecinii?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspuns: In primul rînd, România trebuie să-şi lămurească raporturile cu Rusia. Voi fi foarte sincer şi voi vorbi deschis. O ţară se teme totdeauna mai mult de o putere vecină, decît de puteri depărtate, mai ales dacă vecinul e foarte puternic, şi are alte concepţii politice şi sociale. Nu e de mirare dacă, pînă în prezent, România a avut mai multă încredere în puterile occidentale, decît în Rusia. Există şi acum mulţi români care nădăjduiesc că puterile anglo-saxone vor fi mijlocitoare, binevoitoare, între România şi U.R.S.S. Eu socotesc că asemenea vederi trebuiesc considerate depăşite: România trebuie să încerce să stabilească direct, prin propriile ei mijloace, raporturi prietenşti cu Rusia, pe baza unei reciproce încrederi. Sînt convins că acţiunea asta este posibilă. România nu trebuie să vadă în anglo-saxoni nişte intermediari; dimpotrivă trebuie să **încerce** să fie ea însăşi un intermediar, o punte, o trăsătură de unire între Orient şi Occident. In acest fel, o ţară limitrofă, ca România, îşi poate îndreptăţi existenţa şi îndeplini misiunea.

Intrebare: Credeţi că Rusia e de acord?

Răspuns: Cred că da. In orice caz, trebuie să încercăm. Trebuie să ne apropiem de Rusia cu curaj, şi nu cu teamă.

In Rusia, există o tendinţă de a bănui toată lumea: dacă Rusia bănuieşte că un vecin poate fi întrebuinţat ca o unealtă împotriva ei, va căuta să slăbească pe acest vecin. Trebuie deci să creem atmosfera de încredere necesară; numai astfel ne vom putea feri de unele primejdii fatale. (...)

Sînt unii care cred - poate chiar că nădăjduiesc - ca acestui război să-i urmeze un nou conflict. Nu e părerea mea. Nu va fi, şi nu trebuie să fie un nou conflict. Datoria noastră internaţională e de a face totul, pentru a împiedica stări prielnice războiului. (...)

26 august

Intîmplările se deapănă atît de repede, încît este greu să le mai număr.

România a declarat război Germaniei, în urma unui bombardament german împotriva Bucureştilor. Bietul oraş Bucureşti a cunoscut bombele tuturor ţărilor, în acest război.

"Trădare!", spun nemţii la Berlin şi la postul de radio Dunărea, unde a reapărut inevitabilul Horia Sima, "şeful guvernului naţional român". De ce "trădare"? Care era natura adevărată a legăturilor dintre Reich-ul nazist, şi România? A fost o legătură impusă prin forţă, acceptată de teamă, susţinută cu convingere de o mînă de gugumani şi de bezmetici, care nu au priceput nimic, şi nu au înţeles fenomenul nazist, legătură nesuferită poporului, armatei şi tuturor patrioţilor; legătură care ar fi dus, în mod fatal, la nimicirea şi desfiinţarea ţării, dacă nu ar fi fost tăiată cu spada. Ce n-ar da poporul german el însuşi, ca să poată sfărîma lanţul ce-l leagă astăzi, de un nebun pornit spre prăpastie? (...)

Primesc, în acest sens, o scrisoare inimoasă de la Ivan Radeff (sau cum îl numim noi Radeff I, spre deosebire de noul vice-consul, tot Radeff, nepotul lui Muşanoff). Radeff îmi scrie, printre altele: "România a făcut un act de curaj, care implică noi suferinţe pentru această ţară atît de dureros încercată. Unii critici cred că a fost un act de laşitate, într-un moment cînd Germania este înfrîntă pretutindeni. Dar eu, care cunosc metodele celui de al treilea Reich şi ale Gestapo-ului, ştiu bine că fapta României este un act de justiţie, care-i face onoare. Germania a profitat

prea mult de slăbiciunea celorlalţi, şi a venit timpul revanşei. (Iată adevărul: "Alianţa" cu Germania, a fost un act impus de Reich, prin exces de putere. Cînd puterea Germaniei nu mai este în stare să comită excese, legăturile se rup în chip firesc!) Regele Mihai nu putea să ia această hotărîre eroică, atunci cînd hitleriştii erau puternici. El nu avea dreptul să cufunde ţara într-o baie de sînge, care ar fi dus negreşit la un regim susţinut de Gestapo". (...)

Bulgaria se mişcă şi ea. Guvernul de la Sofia cere Puterilor Occidentale formularea condiţiilor de armistiţiu. Faţă de sovietici, bulgarii se declară neutri, şi aplică cu străşnicie, nu fără oarecare umor bulgăresc, clauzele Convenţiei de la Haga cu privire la neutralitate: adică dezarmează trupele germane din Bulgaria! Foarte bine!... Vorba lui Radeff: - Au intrat în ţara noastră, abuzînd de slăbiciunea noastră. Astăzi slăbiciunea e de partea lor: reintrăm, în mod normal, aplicînd Convenţia de la Haga!

Pînă la crearea unui nou spirit balcanic, bulgarii vor mai avea şi alte măsuri de luat. Ei nu au fost numai victimile, ci şi beneficiarii puterii germane. Armatele lor se mai află, şi astăzi, pe teritoriul jugoslav şi grec. Sacrificiile mîntuitoare nu pot fi făcute numai pe spinarea trupelor germane: trupele bulgare trebuie să se retragă din Tracia şi din Macedonia.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Radio Londra şi Washington, ca şi toate ziarele anglo-saxone, preamăresc, cu multă simpatie, importanţa acţiunii româneşti, de la 23 august, şi îi atribuie un caracter hotărîtor pentru soarta războiului.

La Paris, lucrurile s-au îndreptat, nu însă fără necazuri. Eliberarea a pricinuit unele dezordini. Generalul de Gaulle primit în Franţa cu o îndreptăţită însufleţire, a fost obiectul a două atentate neizbutite. S-a tras asupra lui, în Place de la Concorde, şi în catedrala Nôtre Dame. Se presupune că autorii atentatului ar fi oamenii lui Doriot.(...) Generalul a rostit o cuvîntare ultranaţionalistă, preamărind drepturile şi pretenţiile Franţei. Aceste susţineri nu ţineau seama îndeajuns de tactul şi de eleganţa Aliaţilor, care au îngăduit Parisului să fie eliberat numai prin

forţe franceze, interne şi externe. (Cuvîntarea generalului De Gaulle a displăcut la Londra, şi nu putea să placă. Lumea întreagă doreşte o Franţă mare şi puternică; doreşte însă ca, mai întîi, Franţa să fie într-adevăr mare şi puternică, şi numai după aceia s-o spună) . Franţa şi România, eliberarea Parisului şi eliberarea Bucureştilor: titlurile ziarelor leagă necontenit aceste nume atît de scumpe nouă.

Despre România şi Franţa, îmi scrie prietenul Jacques Pirenne, istoricul belgian: "Vreau să vă spun cît sîntem de fericiţi de a vedea ţara dvs. reluîndu-şi locul tradiţional, în rînd cu Naţiunile Unite. Vă felicităm din toată inima pe dvs. şi pe d-na Gafencu, a căror bucurie se dublează prin magnifica şi eroica eliberare a Parisului, care reaşează dintr-odată Franţa în rîndul primelor ţări şi Naţiuni Unite. Vom putea vedea curînd, sînt sigur, victoria finală, şi prăbuşirea Germaniei, aşteptînd să ne devotăm, cu optimism, în slujba reconstrucţiei ţărilor noastre şi a lumii".

27 august

Două mici documente de mare însemnătate: proclamaţia regelui Mihai (Reuter); şi condiţiile acceptate de România. (A.T.S.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1/ Radio Bucureşti a difuzat următoarea proclamaţie regală: "Dictatura din România s-a terminat şi cu ea încetează orice opresiune. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care dreptul şi libertăţile tuturor cetăţenilor vor fi garantate şi respectate. Lîngă, şi cu ajutorul armatelor aliate, mobilizînd toate resursele patriei noastre, vom trece peste frontierele care ne-au fost impuse prin arbitrajul nedrept de la Viena, şi vom elibera pămîntul Transilvaniei noastre, de ocupaţia străină. Destinul ţării noastre atîrnă de curajul cu care vom şti să ne apărăm, cu armele în mînă, independenţa noastră, împotriva oricărei tentative de a ne răpi propriul nostru drept şi de a hotărî noi înşine , de destinul nostru. Dau ordin armatei, şi fac apel poporului român să lupte, prin toate mijloacele posibile, necruţîndu-şi niciun sacrificiu. Toţi cetăţenii să se unească în jurul tronului şi al guvernului, pentru salvarea patriei. Plini de încredere în viitorul naţiunii române, înaintăm cu hotărîre pe calea ce conduce spre o nouă Românie: o Românie liberă, puternică şi fericită!"

2/ Comisariatul Sovietic al Afacerilor Externe comu-

nică: "La 14 aprilie 1944, guvernul sovietic a prezentat guvernului român al generalului Antonescu, condiţiile Armistiţiului rus, cuprinzînd următoarele 6 puncte:

a/ Ruperea relaţiilor cu Germania, şi lupta comună a României lîngă Aliaţi, inclusiv Rusia, ca şi restabilirea independenţei şi suveranităţii României;

b/ Restabilirea frontierei sovieto-române din 194o;

c/ Despăgubiri pentru toate pagubele pricinuite de forţele româneşti pe teritoriul sovietic;

d/ Eliberarea tuturor prizonierilor de război şi internaţi ruşi şi aliaţi;

e/ Traversarea României să fie asigurată, pentru trupele sovietice, în orice direcţie, şi după nevoile eventuale, cooperarea militară a României cu Aliaţii, pe pămînt, pe mare şi în aer, contra Germaniei;

f/ Anularea arbitrajului de la Viena, cu privire la Transilvania, şi ajutorul sovietic, pentru reglementarea acestei probleme.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste condiţii de armistiţiu au fost respinse de guvernul Antonescu.

Regele Mihai şi noul guvern român s-au declarat gata să aştepte condiţiile sus-arătate".

Acestea sînt condiţiile pe care mi le-a comunicat Beneş, în aprilie 1944. Sovieticii deci, au păstrat aceleaşi condiţii anunţate.

Dulles dejunează cu noi, la Castelet. Dulles a fost întrebat de guvernul său ce gînd am. Răspund: Vreau să mă întorc cît mai de grabă în ţară, dar pe o cale "folositoare". Dulles promite că va comunica mai departe aceste sugestii.

28, 29 şi 3o august

Zile de reculegere, ca după furtună. S-au risipit norii şi s-a luminat cerul. Am convingerea că primejdia de moarte care ameninţa România a fost înlăturată. Ţara nu a scăpat însă de primejdii. Ea va trăi, luni de-arîndul, poate chiar mai mulţi ani

în şir, "primejdios"[1]. O lume nouă biruitoare şi revoluţionară s-a revărsat asupra ţării româneşti: atingerea noastră de această lume poate avea influenţe hotărîtoare, şi statornice, privind soarta noastră. Inamicul de ieri, este tovarăşul de azi. Vecinul prea puternic de totdeauna se află lîngă noi, pătrunde în oraşele, în satele, în casele noastre; e stăpîn pe bunurile, pe drepturile,pe legile noastre. Vecinul îşi leagă, în cuprinsul vechilor noastre hotare, viaţa lui, de viaţa noastră. Nu avem decît o singură garanţie: cuvîntul lui! (E o garanţie slăbită prin atîtea jalnice precedente), şi cîteva nădejdi: simpatia Puterilor Apusene, tot mai puternice, dar încă atît de departe de noi. Soarta noastră e legată printr-un act de încredere, într-un vecin, în care de două veacuri, n-am mai avut încredere. E firesc ca inimile să se strîngă, atunci cînd aflăm că noul aliat a trecut Milcovul şi Siretul, a cucerit Buzăul şi Galaţii,a pătruns în Constanţa care ardea, şi în Ploieşti, şi că se pregăteşte să defileze în Capitală, probabil pe şoseaua Kiseleff.

Pentru a judeca, fără amărăciune şi cu deplină dreptate, fapta regelui, trebuie să nu pierdem din vedere că uriaşa catastrofă era în mers. Nu astăzi soarta noastră a fost legată de a Rusiei, ci în ziua cînd, într-un mod atît de uşuratic, am pornit la luptă contra ei. Acum nu avem decît de ales între o ciocnire, care ducea neapărat la nimicirea ţării, şi o împăcare "in extremis", care lega de grijile noastre şi o nădejde. Riscurile erau mari: cu atît mai de preţ a fost bărbăţia acelora, care pentru a încerca să salveze ţara, le-au asumat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Primejdiile" care ne pîndesc sînt de două feluri:politice şi sociale. Primejdia politică este ca Rusia să revină asupra cuvîntului dat, (ca în statele baltice), să nu respecte independenţa noastră, şi să refuze de a mai pleca din ţară, adică să-şi statornicească cu sila, stăpînirea în România. Primejdia socială este influenţa pe care partidul comunist, sprijinit de ruşi, o poate dobîndi asupra maselor muncitoare şi ţărăneşti. Partidul comunist poate provoca înlăuntrul ţării unele schimbări care ne-ar apropia şi ne-ar atrage (de voie, sau de nevoie) la sînul Uniunii Sovieti-

---

1) Citat după Nietzsche,formulă reluată de Mussolinii "vivere pericolosamente".

ce. Există primejdia, nu a cotropirii, ci a alunecării spre răsărit.

Atîrnă de cumințenia noastră politică, de coeziunea noastră internă, de rezistența păturii noastre țărănești, și de dibăcia politicii noastre externe, ca să putem face față acestor două amenințări. Să se termine cu certurile dintre partide, îndeosebi dintre partidele burgheze. Rivalitățile personale pot fi nu numai dăunătoare, dar direct catastrofale. "Țărănism", cît mai mult țărănism. Înțelegere pentru reformele și preschimbările sociale (care există și în Anglia). Trebuie să se pună capăt destrăbălării și desmățului cheltuielilor burgheze. În plus, o acțiune diplomatică strînsă: prudentă la Moscova, lămuritoare la Londra și la Washington, inimoasă și creatoare la Paris. (Franța poate spune, și trebuie să spună, lucruri pe care noi nu le putem repeta).

In afară de primejdiile care ne amenință, experiența ocupației sovietice poate cuprinde, pentru noi, și unele învățăminte. Vom intra în contact strîns cu un mare popor, trezit printr-o Revoluție, oțelit prin luptă grea, înviorat printr-o glorioasă victorie, și dornic totdeauna să împartă, cu alții, din prisosul sentimentelor și a necontestației sale omenii.

O lume nouă se va deschide în fața noastră, cu învățăminte ce ne pot fi de folos, dacă vom ști să alegem pe cele bune, dintre cele rele. Pentru Rusia, de asemenea, experiența va fi interesantă: pentru prima oară, de cînd a izbucnit Revoluția, armatele ei au pătruns într-o țară unde viața-i mai ușoară și mai plăcută, decît în împărăția sovietică. Sovieticii vor avea un termen de comparație. Este posibil ca experiența să nu le displacă.

Nu cred că mă înșel cînd gîndesc că, pentru întregul nostru continent răsăritean, ceea ce se întîmplă acum în țară, va avea consecințele cele mai adînci și mai depărtate.

Fapta regelui trebuie apărată și sprijinită cu orice preț, cu hotărîre și cu dezinteresare.

In ce mă privește, n-am primit nici un semn de la București. Munca mea încordată, stăruitoare, atît de rodnică, nu a inspirat acolo niciun cuvînt de mulțumire pentru mine. Intrigile s-au dezlănțuit în jurul tronului, și în jurul lui Maniu.

"Băieţii"[1] se tem de mine. Acest fapt nu mă va împiedica să-mi îndeplinesc datoria, cu linişte, pînă la capăt.

Călătorie la Berna. Intîlnesc pe prinţul Nicolae.El caută un "contact" cu miniştri aliaţi. (Işi dă şi el seama că aceşti miniştri se cam codesc, cînd e vorba de el). Mi-a declarat că vrea să plece numaidecît în ţară. Ii răspund că, dacă asta ar fi cu putinţă, trebuie s-o facă; dacă însă va întîmpina greutăţi, trebuie să mai aştepte, pentru a nu crea regelui şi guvernului din Bucureşti alte dificultăţi.

V.V.Pella aşteaptă ca noul regim să-i dea investitura.

La legaţia Angliei, întîlnesc pe Sullivan, şi pe ministrul Norton. Le comunic intenţia mea de a mă întoarce în ţară, rog legaţia să-mi dea o mînă de ajutor. Să ceară de la Londra să-mi înlesnească întoarcerea, pe drumul ocolit Paris-Londra. Sullivan notează "argumentele" mele, şi redactează o telegramă. Norton îmi promite că va susţine cererea mea.

Repet acelaşi demers al meu, la americani. Harrison şi Dulles făgăduiesc sprijinul lor energic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fox şi Pitt-senior dejunează la Castelet. Fox mă sfătuieşte să nu mă întorc în ţară înainte de a aviza pe Maniu. El socoteşte că prezenţa mea, în Occident, poate fi utilă.

"Cercul de studii" se întruneşte la Castelet. Trebuie ca fiecare să pregătească, în specialitatea sa cîteva puncte de program pe care le voi comunica şi prelucra.

Redactez un lung interview pentru United Press, în care insist asupra problemei evreeşti, ca şi asupra viitoarei democraţii româneşti, şi asupra ordinei de drept, care trebuie restabilită în România.

Conflictul între Polonia şi U.R.S.S. dăinuieşte şi se agravează. Soarta tragică a Varşoviei, unde armata generalului Bor deznădăjduită, luptă printre ruine stîrneşte compătimirea lumii în-

---

1) Este aluzie la cîţiva antonescieni, care luaseră succesiunea treburilor la Externe: Niculescu-Buzeşti, C.Vişoianu, ş.a.

tregi. Ruşii rămîn de ghiaţă. Englezii se enervează: "News Chronicle", şi apoi "Times" atată insensibilitatea sovietică. Churchill care s-a întors ieri de la Roma, unde a stat mai mult de o lună, a luat şi el poziţie, declarînd că englezii sînt obişnuiţi să spună adevărul în faţă, atît duşmanilor cît şi prietenilor. Acest "adevăr" rostit cu bărbăţie, va putea el oare să ridice o stavilă în calea Rusiei? In orice caz, "opoziţia de interese şi de tendinţe" e tot mai vădită, şi faptul că sovieticii sînt obosiţi, iar anglo-saxonii dau dovezi minunate de energie şi de destoinicie militară, în campania din Franţa, dă vederilor britanice o deosebită autoritate.

Convorbire cu Paillard: "Opoziţia" anglo-saxonă începe să atîrne greu. (...) Chestiunea poloneză poate sluji şi României. Poate că ruşii vor fi ademeniţi să dea dovezi că ştiu să se poarte şi bine.

31 august

Trupele generalului Malinovski au intrat în Bucureşti. Ele vor purta numele capitalei noastre. Aşadar, după ocupaţia germană, capitala noastră va cunoaşte ocupaţia sovietică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Delegaţia română a sosit la Moscova, pentru a semna armistiţiul. Crezusem, multă vreme, că îmi va reveni mie cinstea dureroasă de a conduce o asemenea delegaţie. Bucureştii însă nu se gîndesc la mine. Poate că e mai bine aşa. Din delegaţie fac parte: Stirbey, Vişoianu, Pătrăşcanu, Christu, Ionel Pop[1] şi cîţiva ofiţeri. (Cît de justă presimţire am avut cînd, la propunerea lui Ică - Pella, am răspuns, acum două săptămîni, că nu mă voi duce la Moscova decît însoţit de Sănătescu, Buzeşti şi Ionel Pop. Alesesem dintr-odată pe principalii componenţi ai guvernului de azi).

Americanii dau iureşul prin Franţa de nord. Nu mai e război, ci o cursă de tancuri şi de care motorizate. Ieri, au căzut oraşele: Amiens, Laon, Rouen, Reims, Charleville.

La radio Dunărea, Horia Sima înjură şi ameninţă Ro -

1) Eroare în manuscris; este vorba de Ghiţă Pop.

mânia.

La radio Washington, Citta[1] dă sfaturi.

1 septembrie

Bucureştii sînt învăluiţi în tăcere. Să se fi întins oare, pentru multă vreme, adînca tăcere sovietică, atît de bine cunoscută, şi asupra ţării noastre? (...)

Muşanoff discută capitularea Bulgariei, la Cairo.

Primul ministru maghiar a murit subit la Budapesta, unde bîntuie cea mai cruntă fierbere. Sinucidere? Fără doar şi poate. Nenorocirile Ungariei sînt legate de două nume: amicul Bardossy, care s-a aruncat, atît de uşuratic, în toate combinaţiile Axei, şi generalul prim-ministru, Stopay, care a dus vaporul statului ungar, acolo unde apele sînt mai adînci, înainte de a-l cufunda. Reacţiunea de ultimă oră a Ungariei, a dat în vileag însuşirile "milenare"ale castei feudale care, de atîta vreme, pretinde să-şi impună stăpînirea în Bazinul Dunărean: se pot presupune lipsa de intuiţie politică, înverşunarea, încăpăţînarea şi prostia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...)"Journal de Genève" a publicat, cu totul surprinzător un articolaş închinat unei Transilvanii independente, iscălit A.Z. (?) Articolul e plin de reminiscenţe istorice, alese anapoda şi redate fals; de pildă: Mihai Viteazul, prinţ al Moldovei (sic!) comanda trupele ţăranilor unguri din Transilvania,cînd a reuşit să bată trupele române ale prinţului Transilvaniei(!!!) Autorul "A.Z." cere independenţa Ardealului, fiindcă asta ar însemna "o garanţie de pace"; şi evocă figura "marelui om de stat ardelean Iuliu Maniu", cerînd ca destinul ardelenilor să nu fie hotărît fără voinţa lor. (...)

Colonia română e indignată de articolul apărut în "Journal de Genève", şi această indignare se îndreaptă către mine, care trec drept "patronul" acestui mare şi însemnat organ de

---

1) Citta Davila, fost ambasador carlist, la Washington.

presă.

Primesc vizita lui Georgică Assan, mai negru decît este el de obicei, care-mi spune: "Aşa nu mai merge, domnule"!, şi că: "Noi românii nu facem nimic pentru propaganda română"!...

Imi sare muştarul de-abinelea. Declar lui Assan că aceste observaţii se potrivesc perfect pentru întreaga colonie română, inclusiv persoana lui, care bate apa în piuă în străinătate, dar nu se potrivesc pentru mine, care prin acţiunea mea personală, nesprijinită de nimeni, şi pentru care nimeni nu mi-a spus vreun cuvînt de mulţumire, am schimbat atmosfera în favoarea ţării, nu numai în Elveţia, dar pretutindeni unde se întinde influenţa mea. (...)

Ţin să se ştie că toată această activitate am împlinit-o <u>personal şi particular</u>, pe răspunderea mea, trăind numai din mijloacele mele, în timp ce majoritatea românilor care roiesc în străinătate, trăiesc unii din banii statului, iar alţii din afaceri şi speculaţii, pe seama bunului renume al ţării. Cu acestea, cred că l-am potolit pe Georgică Assan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

<u>2 septembrie</u>

Pentru informarea lui Beneş, comunic lui Kopetsky că ţin să mă întorc în ţară.

Ionel Pop[1)] a declarat la Moscova că reîntoarcerea lui Carol în ţară, <u>este exclusă</u>. Dictatura lui Carol a pricinuit tot răul de care suferă ţara.

Prinţul Nicolae a prins această ştire de la radio şi mi-a comunicat-o, plin de bucurie.

Declaraţiile româneşti se ţin lanţ: Maniu a vorbit despre greutatea condiţiilor, de păcatele trecutului, de nevoia unei regenerări (un discurs demn, dar prea în genul celor rostite de mareşalul Pétain).

Dinu Brătianu a trimis o telegramă lui Stalin; (trăirăm s-o vedem şi pe-asta!).

Pătrăşcanu, care pare să fi avut un rol foarte important în timpul negocierilor, (mă întreb chiar dacă negocierile directe ale lui Pătrăşcanu nu au fost mai hotărîtoare decît cele ale lui Stirbey, la Cairo) vorbeşte la Moscova de năzuinţele

1) Eroare repetată în manuscris. Trebuie citit: Ghiţă Pop.

republicane ale partidului comunist (la care a renunţat, deocamdată, pentru a putea ajunge la o înţelegere cu celelalte partide), şi de tărăgănările partidelor burgheze, pînă cînd au ajuns la o asemenea înţelegere;(e un bobîrnac pentru Maniu şi Dinu Brătianu). Caracteristic este că radio Moscova vorbeşte de Pătrăşcanu, ca de şeful delegaţiei române; iar radio Londra anunţă că "D.Pătrăşcanu, însoţit de prinţul Stirbey" au vizitat pe Molotov.

3 septembrie

Finlanda şi Bulgaria urmează pilda noastră, dar cu şovăire şi întîrziere. Finlandezii au rupt legăturile cu nemţii şi negociază undeva.

Bulgarii se zvîrcolesc - nădăjduind că ar dobîndi condiţii mai bune. Discursurile lui Bagrianoff, şi declaraţiile lui de neutralitate - ca şi afirmaţia sa neîmplinită, că va dezarma trupele germane - nu au înduplecat pe Aliaţi. Ei cer Bulgariei evacuarea Macedoniei şi a Traciei. Ruşii sînt de acord cu Aliaţii, în această privinţă. In sfîrşit, bulgarii au schimbat guvernul.Fostul aghiotant al lui Stambulisky[1] - Muravieff, a fost numit prim-ministrû. Bătrînul Muşanoff, urmînd pilda lui Maniu, este ministru fără portofoliu.

Toţi "sateliţii" se aliniază.

Ungurii sînt prinşi în laţ; se zbat, dar nu pot scăpa. O cumplită zăpăceală domină pe diplomaţii lor din străinătate: ei văd dezlănţuindu-se primejdia, dar nu pot reacţiona. Se întîmplă cu Ungaria, ceea ce mă temeam că se va întîmpla cu noi; ei "au prins mişcarea" prea tîrziu, şi nu mai pot îndrepta situaţia. Toate atitudinile lor sînt în "contra-timp".

Americanii speculează victoria lor cu uimitoare iuţeală, în nordul Franţei şi spre răsărit.

Pella, (împreună cu Liviu Pop) trece pe la Castelet. Işi pregăteşte "dosarele". Ii dau cîteva date care-i lipsesc.

Trăim cu sufletele frînte: deoparte bucuria pentru tot

1) Fost şef al partidului agrarian din Bulgaria, fost prim-minstru în 1919;asasinat în 1923, de clica reacţionară din jurul regelui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ce se întîmplă, de alta, neliniştea pricinuită de tăcerea celor din ţară.

4 septembrie

Britanicii intră la Bruxelles şi la Anvers; americanii eliberează Nancy şi Metz: englezii împing spre Olanda; americanii spre frontiera germană.

Stiri din ţară: Ruşii pătrund în Braşov. Von Killinger s-a sinucis împreună cu secretara sa; Clodius a fost luat prizonier.

Românii vor judeca ei înşişi pe "criminalii de război".

Generalul Sănătescu a dat dispoziţii pentru semnarea armistiţiului.

Regele a repus în vigoare Constituţia din 1923.

A luat fiinţă linia aeriană Moscova-Bucureşti.

Schwinner vine din nou să mă vadă. Mă roagă să intervin pe lîngă autorităţile federale, întrucît se teme că nu-i vor prelungi viza de şedere în Elveţia. Imi citeşte un scurt, dar interesant memoriu, pe care l-a întocmit în legătură cu unele destăinuiri din cartea mea. Ca fost colaborator intim al lui Schulenburg, cunoaşte "cele din urmă zile" petrecute la Moscova.

Intre altele, aminteşte faptul (necunoscut de mine), că prin octombrie 1940, a venit la Moscova un anume von Kleist, colaborator foarte apropiat al lui Ribbentrop. Acest von Kleist a aranjat în aşa fel încît să fie primit singur, de Molotov. Sovieticii au cerut însă ca întrevederea să aibă loc în prezenţa unui membru al ambasadei germane. Schwinner a fost delegat să întovărăşească pe von Kleist. Acesta a cerut stăruitor lui Molotov ca sovieticii să îngăduie nemţilor de a trece prin Strîmtori şi prin Turcia, spre a prinde armatele britanice între două focuri. Drept compensaţie, nemţii ofereau ruşilor Iranul, Golful Persic, ba chiar şi Indiile. Ribbentrop oferea şi o delegaţie de specialişti germani - profesori şi tehnicieni - care să poată trece prin Afganistan, spre Indii, pentru a pune la cale răzvrătiri în favoarea germanilor şi a sovieticilor. (Neamţul susţinea că Wilhelmstrasse se poate spri-

jini, în această privinţă, pe anumiţi maharajahi şi pe tezaurele lor).

Molotov a dat un răspuns evaziv. Această convorbire a fost, probabil, reluată cîteva săptămîni mai tîrziu, cu prilejul călătoriei lui Molotov, la Berlin. Ribbentrop a stăruit, Molotov a vorbit de altceva. (Este versiunea dată de mine, în carte; nu cunoşteam însă amănuntul atît de interesant cu planul propus de von Kleist). - Politeţea lui Molotov a exasperat pe nemţi.

Alte amănunte: Schwinner confirmă faptul că Schulenburg a plecat, din proprie iniţiativă, în Germania, la 13 aprilie 1940, temîndu-se de uneltirile antisovietice de la Berlin. Incidentul Stalin - von Krebbs, întărise pe Schulenburg în convingerea sa că sovieticii nu doresc război. La Viena, Schulenburg - însoţit de von Walther şi de Schwinner - a întîlnit pe Ribbentrop care i-a acordat "o oră", ca să redacteze un memoriu către Führer. Memoriul a fost redactat în grabă, la Hotel Imperial, de către Schulenburg, asistat de von Walther.

Cîteva zile mai tîrziu, Hitler a primit pe Schulenburg. Citise memoriul acestuia şi era foarte iritat. Convorbirea a durat o jumătate de oră. Contele nu a putut spune mai nimic. A rămas cu convingerea că Hitler era hotărît să declanşeze războiul, deşi a declarat ritos: "Ştiu că Stalin nu îndrăzneşte să-mi facă război"!

Membrii ambasadei au mai nădăjduit în intervenţia unei minuni care să potolească furia lui Hitler, împotriva Rusiei. Schulenburg însă, nu. El ştia că fatalitatea se va împlini. Si a refuzat să-şi părăsească ambasada, cu cîteva zile înainte de război. Ribbentrop temîndu-se că ruşii vor reacţiona violent, după atacul brusc pregătit de Hitler, şi că vor putea ucide, în furia lor, pe şefii misiunii germane, a chemat la Berlin pe Schulenburg şi pe generalul Köstring. Amîndoi au refuzat să vină, hotărîţi să îndure soarta colegilor lor.

Mă gîndesc la atitudinea guvernului nostru, faţă de noi. Nu numai că nu am fost rechemat - spre a fi ferit de furia sovieticilor - dar nu am fost înştiinţat de nimic; pînă în ultima clipă, Creţeanu îmi trimitea informaţii liniştitoare; nu am fost sfătuit să iau, din vreme, măsurile de rigoare, să ard arhivele, să pun femeile în siguranţă, etc.; şi nici nu mi s-au trimis, din

vreme, salariile pe luna trecută; am fost lăsat fără fonduri, fără informaţii, fără nici un sfat, ca şi cum guvernul ar fi dorit să cădem pradă furiei răzbunătoare a sovieticilor, eu şi întreaga misiune, bărbaţi, femei şi copii. Din fericire, sovieticii s-au purtat cavalereşte atît faţă de Schulenburg, cît şi faţă de mine. Propaganda germană nu a luat în seamă acest cavalerism. Aşa de pildă, dările de seamă ale ziariştilor germani, despre călătoria misiunilor evacuate prin Rusia, au fost reţinute cîteva zile în oficinele lui Goebbels, şi li s-a dat o interpretare specială: au pomenit de acte de barbarie şi de unele grozăvii care nu s-au întîmplat niciodată. (Acest din urmă fapt a fost consemnat de Schwinner, observat şi notat şi de mine). (...)

Tînărul Jean Daladier care plecase în "maquis", s-a întors la Geneva, împuşcat în ambele picioare. Cu rănile sîngerînde, a petrecut, cîteva zile, în pădure. A fost salvat de populaţie, şi a reuşit să fugă în Elveţia. Ne istoriseşte scene de eroism şi de teroare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6 septembrie

Maniu a făcut o declaraţie: afirmă că armistiţiul va fi semnat "mîine", şi cuprinde condiţii foarte "grele", că sîntem nevoiţi să renunţăm la Basarabia şi la Bucovina; că nu ni se cere "mînă de lucru" (cum pretinde propaganda germană), şi că ni se lasă o zonă liberă, pentru rege şi guvern. (Ideea mea!). Mai spune că România nu va intra în Ungaria, nu va declara război Ungariei, ci se va mărgini să-şi reocupe teritoriile din Transilvania.

Aceste declaraţii liniştitoare sînt contrazise însă de Molotov, care spune într-o declaraţie făcută presei, că nici măcar preliminariile armistiţiului nu ar fi încheiate, şi că această încheiere ar depinde, în bună parte, şi de Aliaţi. Ce înseamnă aceste cuvinte enigmatice?

Poate au o legătură cu ceea ce se întîmplă în Bulgaria? Pe neaşteptate, U.R.S.S. a declarat război Bulgariei (care negocia la Cairo, cu Aliaţii). De ce? Fiindcă ar fi pierdut răbdarea, văzînd tărăgănările bulgare? (Teza oficială a Moscovei). Sau

fiindcă vrea să participe la negocierile de la Cairo? (Teza germană).

S-ar putea presupune că vechiul joc diplomatic al Marilor Puteri, în Balcani, a reînceput. Ruşii s-au grăbit să dezlege problema românească, pe placul lor. Dar n-au apucat bine să-i pună capăt, cînd au şi fost tulburaţi de străduinţele Aliaţilor de a rezolva problema bulgară, aşa cum le convine. Ruşii au întrerupt deci, negocierile cu România, şi s-au angajat în negocierile cu Bulgaria. Sub cuvînt că duc război împotriva bulgarilor, ei pot acum să pătrundă în Balcani, sau să discute la Cairo, putînd astfel zădărnici demersurile anglo-saxonilor, care vor să împingă Grecia şi Serbia cît mai departe, ca nu cumva coasta Mediteranei să fie atinsă de bulgari, sau de prietenii lor.

Aceasta este numai o ipoteză. Dat fiind însă procedeele diplomatice ale Moscovei, o asemenea ipoteză nu este de înlăturat; şi îndreptăţeşte teama ca nu cumva cauza noastră să fie legată de întreaga problemă balcanică.

Din fericire, forţele americane sînt tot mai numeroase pe continent. In curînd, vor atinge întreaga frontieră germană, din Belgia, pînă la Basel. (...)

Luni a apărut în librăriile din Elveţia de limbă germană, cartea mea tradusă în nemţeşte. Ziarul "Neue Zürcher Zeitung"s-a grăbit să reproducă pe prima pagină, noua prefaţă pe care am scris-o pentru această ediţie.

Constat că povestea despre "supărarea Moscovei" împotriva cărţii mele, se întinde tot mai mult. Acestui fapt se datoreşte că nu am primit nici un semn, pînă acum, de la Maniu.Din "persona gratissima" am ajuns "persona ingrata", din pricina îndeletnicirilor mele istorice.

Nu regret nimic. Sînt convins că lucrarea mea este folositoare, şi că va fi tot mai folositoare pentru ţară. Nu este neapărată nevoie să bat şi eu apa în piuă, la Moscova, între Vişoianu şi Pătrăşcanu. Intre timp, este bine că "Préliminaires"se află la Foreign Office, şi la State Department.

Profit, totuşi, de prilejul pe care mi-l dă Sokolin, ca să lămuresc din nou atitudinea mea faţă de U.R.S.S.

Amicul Fox m-a rugat să-i adresez o scrisoare în care să-i explic punctul meu de vedere, aşa cum i l-am expus, verbal, acum cîteva zile. Mă execut cu plăcere:

"Scump prieten, - aş dori să continui în scris convorbirea pe care am început-o, cu prilejul ultimei noastre întîlniri. Vă spuneam atunci că scrisesem cartea mea într-o vreme cînd campania germană - căreia i se alăturase ţara noastră - părea că trebuie să reuşească. Se spunea, în tabăra Axei, că Uniunea Sovietică provocase războiul, şi ea trebuia negreşit să-l piardă. Se discuta de asemenea, în aceiaşi tabără - şi această teză făcuse înconjurul continentului - că victoria germană era necesară, întrucît numai ea era în măsură să protejeze Europa, şi să împiedice contropirea continentului de masele sovietice.

Am încercat atunci să stăvilesc acest curent, susţinînd (după impresiile şi informaţiile adunate laolaltă de mine în Rusia) că Uniunea Sovietică nu voise războiul, că nu ea îl provocase, că era în stare să-l cîştige, şi că Uniunea Sovietică nu semăna deloc cu sperietoarea creată de propaganda Axei. M-am străduit,deasemenea, să demonstrez, la răsărit, ca şi la apus, că Reich-ul hitlerist era acela (şi nu adversarii săi) care lupta pentru hegemonie; că tendinţele germane erau potrivnice intereselor Europei; că rezistenţa rusească restabilea echilibrul european şi mondial (ca în 1812); şi că victoria sovietică nu era incompatibilă cu restabilirea drepturilor şi libertăţilor europene.

Eu am apărat aceste teze - în care credeam cu fermitate - în cadrul unei expuneri istorice. Am încercat de bună credinţă, să nu mă depărtez de adevăr, aşa cum îl cunoşteam. Rîvneam bineînţeles, să expun cu lealitate, dar fără complezenţe vinovate, cauza ţării mele.

In momentul cînd scriam, cea mai mare parte din aceste teze păreau îndrăzneţe; nici una dintre ele nu inspira nelinişte cu privire la Uniunea Sovietică; toate lăsau impresia că sînt îndreptate împotriva ţelurilor de război ale celui de al treilea Reich. In acest sens cenzura elveţiană a înţeles lucrarea mea: a reţinut-o mai mult de şase luni, (august 1943 - aprilie 1944) şi a cerut modificarea unor texte care puteau părea jignitoare faţă

de Germania şi conducătorii ei. In acelaşi sens mi-a judecat cartea şi critica elveţiană. Ea a binevoit să aprecieze efortul făcut de autor spre a explica, fără părtinire şi fără patimă, un război în care se angajase ţara autorului, dorinţa manifestată de el de a face dreptate Uniunii Sovietice (faţă de care el nu-şi ascundea un interes prea înfocat), în sfîrşit, voinţa sa de a vedea în viitor o apropiere şi o posibilă reconciliere între ţara sa şi Uniunea Sovietică.

Astăzi, situaţia este alta. Ceea ce ieri încă părea un act de curaj, astăzi este socotit ca un act căldicel şi chiar o anumită rezervă. Entuziasmul prietenilor mei de ultimă oră, domină toate zvonurile.

In ce mă priveşte, un astfel de entuziasm nu mă poate emoţiona. După cum n-ar putea să-mi întunece marea bucurie pe care o resimt, în clipa în care triumfă cauza ce-mi este scumpă, şi cînd ţara mea porneşte, în sfîrşit, pe calea pe care am dorit întotdeauna s-o văd angajată.

Se pare că unele vagi presimţiri pe care le-am formulat în lucrarea mea se dovedesc a fi nejustificate. Nimeni mai mult decît mine nu ar fi mai fericit, aflînd şi recunoscînd că politica pe care am recomandat-o se vădeşte mai rodnică încă decum am îndrăznit s-o nădăjduiesc. Dacă istoria depăşeşte prevederile unui modest istoric, confirmîndu-i speranţele, (speranţe pe care el le-a exprimat, printre cei dintîi), risipind temerile sale - ei bine, atunci: Trăiască istoria!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ceea ce merită a fi luat în consideraţie, astăzi, nu sînt teoriile, ci faptele. Iar faptele sînt încurajatoare: încetarea ostilităţilor a fost urmată numaidecît de o colaborare militară; este în acest fapt o putinţă de înţelegere şi de reconciliere, din care se va putea - cum nădăjduiesc din toată inima, - să se tragă, pe deplin, folosul.

Am susţinut întotdeauna - şi dvs. o ştiţi - necesitatea acestei reconcilieri. Trebuia, în acest sens, să fie învinse neliniştile uşor de înţeles ale României, făcînd-o să-şi dea seama de realitatea şi de însuşirile umane ale lumii sovietice. Astăzi, România trebuie convinsă că armistiţiul nu trebuie să însemne o atitudine provizorie, ci că el implică o politică de viitor, întemeiată pe o înţelegere reciprocă - şi de ce nu? - pe o simpatie activă. Iată sarcina care rămîne să fie îm-

plinită: nimic nu este mai important. Foarte cordial, al dv." Grigore Gafencu.

7 septembrie

Zăpăceala se întinde în Balcani.

"Bulgarii - scrie Payot - au vrut să iasă din război pe vîrful degetelor". S-au izbit însă de rezistenţa firească a anglo-saxonilor, care nu pot părăsi nici pe greci, nici pe sîrbi, şi astfel, nu au scăpat de intervenţia sovietică. Ruşii pătrund milităreşte şi diplomatic în Balcani. Acum bulgarii se dau cu capul de toţi pereţii: cer "armistiţiu" ruşilor, declară război nemţilor, dar nu se grăbesc să se retragă din Tracia. (...) Jocul diplomatic în Balcani a reînceput. Este un joc care va mai dura; şi de care atîrnă soarta noastră. Deocamdată, ruşii ocupă teritorii şi iau "gajuri". Atîta vreme cît Germania nu s-a prăbuşit, ei nu se tem de presiunea Aliaţilor. (Şantajul înţelegerii ruso-germane, paralizează - pentru cîtva timp încă - reacţiunea Occidentalilor). Cînd rezistenţa nemţilor va lua sfîrşit, ne vom aminti de San-Stefano:[1] - marea flotă va apărea în Strîmtori.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă tem că semnarea armistiţiului la Moscova este în legătură cu acest joc care s-a încins peste capetele noastre, între sovietici şi anglo-saxoni.

Londra răspunde la cererea mea (înştiinţarea lui Sullivan, din însărcinarea lui Norton): "Foreign Office deşi nu vede niciun inconvenient ca să veniţi la Londra, în drum spre Moscova, crede totuşi, că ar fi mai prudent să cereţi acordul prealabil al guvernului român, pentru această călătorie, şi prin mijlocirea guvernului român, aprobarea guvernului sovietic." - Este un răspuns sibilin, în cel mai perfect stil Foreign Office. Londra se preface a nu înţelege, că scopul călătoriei mele nu e Moscova! Si stăruie asupra "aprobării" guvernului român, pentru a indica, probabil, că nu face nimic fără Moscova şi Bucureşti.

Răspund (prin Van der Heuve): "1/ Iau act cu plăcere că nu există nici un inconvenient pentru venirea mea la Londra. 2/ Scopul călătoriei mele este de a mă întoarce în ţară, şi de a

---

1) Aluzie la presiunea navală occidentală, în Marea de Marmare, la San-Stefano, (azi, Yeşilköy), unde s-a semnat Tratatul de pace ruso-turc, 1878.

nu mă duce la Moscova. Am ales calea Paris - Londra, fiind cea mai comodă şi cea dintîi restabilită. 3/ Odată ajuns la Londra, voi vedea dacă pot trece prin Moscova (fireşte cu aprobarea guvernului sovietic), sau dacă trebuie să apuc calea pe la sud. 4/ Bineînţeles, voi aviza guvernul român despre intenţia mea de a reveni în ţară, şi de calea pe care o voi urma.

8 septembrie

Ediţia germană (a cărţii mele) a stîrnit un nou val de comentarii. Presa elveţiană îmi arată o neobişnuită şi mişcătoare preţuire. (...) "Mulţumiri către Grigore Gafencu", scrie profesorul polon O.Forst de Bataglia, (...)

9 septembrie

In timp ce trupele anglo-saxone şi sovietice - de o parte şi de alta a cetăţii germane - se strîng pentru asaltul suprem, problema politică a Balcanilor a apărut pe primul plan al preocupărilor generale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rusia îşi împlineşte "dreptul" de a face ordine în Balcani, fireşte după "regula" ei. Anglo-saxonii tac; Turcia e lăsată la o parte, nu fără cuvinte prea puţin binevoitoare. Pe români, Moscova îi ţine în suspensie cu un armistiţiu realizat în fapt,dar neiscălit. In Bulgaria, războiul fulger - care a încetat înainte de a fi început - a dat peste cap întreaga clică germanofilă:guvernul a fost schimbat pentru a treia oară (noul prim-ministru este Gheorghieff; numeroşii militari nemţofili au fost îndepărtaţi; poporul se trezeşte, se entuziasmează, porneşte cu vechea îndîrjire pe calea ce i-o deschide U.R.S.S. Ce nu va fi ispitită să facă Rusia, cu o Bulgarie supusă şi ascultătoare? Se pun la cale anumite prefaceri care pot duce, în cîteva zile, la împlinirea celor mai îndrăzneţe visuri pan-slave!

Aceiaşi frămîntare pan-slavă a cuprins şi populaţiile iugoslave. Insufleţiţi de apropierea fraţilor de la miazănoapte, toţi fraţii învrăjbiţi de la miazăzi, s-au răsculat împotriva nemţilor. Sîrbi şi croaţi,sloveni şi dalmaţi, ostaşi ai lui Mihailovici şi ostaşi ai lui Tito, s-au aruncat, deocamdată, asupra aceluiaşi vrăjmaş: cotropitorul neamţ, şi aşteaptă lozinca paşnică ce-i va uni între ei, de la acelaşi prieten ocrotitor: U.R.S.S.

Niciodată Rusia nu a avut un asemenea cîmp de activitate, larg deschis în Balcani! Iar acţiunea ei se poate desfăşura în adîncime, impresionînd puternic sufletele şi minţile - spre deosebire de acţiunea, ieri încă atît de admirată, şi totuşi atît de superficială a diplomaţiei lui Ribbentrop, care a legat Balcanii prin nişte petice de hîrtie ce s-au rupt îndată ce vîntul a bătut din altă parte. Şandramaua diplomaţiei germane - înălţată pe succesele militare ale Reich-ului - se prăbuşeşte, după ce a pricinuit, în ţinuturile noastre, (ca pretutindeni), o cumplită dezordine. "Ordinea Nouă", "Pactul Tripartit" - şi cum se mai numesc năzbîtiile politicii naziste care au zăpăcit minţile şi au sfărîmat voinţa de rezistenţă a statelor mici - au deschis calea succeselor diplomaţiei sovietice. Ceea ce este mai grav, rezidă în faptul că ele au slăbit simţămîntul de independenţă şi de "individualitate", la popoarele mici. Spre a se desprinde din cîrdăşia germană (care nu a fost pe placul nimănui), aceste popoare au fost nevoite să se supună unui nou "protector". Ideia de "protecţie" înlocuieşte ideia de libertate, în Balcani. Din ziua Acordului de la Moscova, aceste popoare au încetat de a mai fi subiecte de politică externă; supuse voinţei puterilor din afară şi capriciilor soartei, s-au obişnuit să trăiască sub stăpînire străină. Se socoteau fericite cînd nimereau să-şi aleagă stăpînul, înainte ca soarta (şi norocul armelor) să-l fi impus. (Acest "înainte" se întîmpla, cîteodată, să fie numai de cîteva ceasuri, ca la 23 august, de pildă!)

Aceste întîmplări, care ne duc înapoi, cu un veac, cuprind o îndoită primejdie: pe de o parte, puterile mici pierd credinţa lor în neatîrnare şi libertate; pe de altă parte, marile puteri victorioase se obişnuiesc să elimine statele mici din socotelile lor, deoarece este foarte uşor şi "comod" să se pună lumea la cale, fără ele. Rusia sovietică îndeosebi, poate fi ispitită să profite de această desfăşurare a situaţiilor. Spiritul realist al conducătorilor ei a dispreţuit totdeauna aşezările politice "fără putere proprie". Iar tendinţele de prozelitism ale Uniunii Sovietice - dornică să stabilească legături federative cu un număr cît mai mare de popoare - favorizează vechile apucături imperialiste ale Puterii vecine. Ne putem aştepta deci, ca printr-o politică bine chibzuită, stăruitoare (şi care nu-şi va dezvălui

numaidecît toate ţelurile) Rusia să se străduiască să atragă toate statele balcanice în cuprinsul "Uniunii" Sovietice. In orice caz, ea va încerca să păstreze, cît mai îndelungat, stăpînirea asupra noastră şi a slavilor de la sud. Si nu va pleca de la noi, decît după ce va fi stabilit unele "legături" ce vor îngrădi,pentru multă vreme, libertatea noastră de acţiune.

Aceste intenţii sovietice sînt încurajate de unele ziare britanice (cu "Times" în frunte), care profitînd de eliberarea Belgiei, aduc din nou în discuţie proiectul unei împărţiri a Europei, în zone de influenţă. Este vechiul meu amic Carr, care-şi reia primejdioasa propagandă, căutînd să dea un substrat teoretic, politic şi juridic, situaţiei de fapt ce tinde să fie statornicită, la răsărit, şi poate, şi la apus.

Argumentul care nu trebuie uitat: este adevărat că "schimbările la faţă" ale ţărilor balcanice, trecerea lor dintr-o tabără în alta, armistiţiile şi declaraţiile de război care se ţin lanţ, au ceva neserios, ceva "provizoriu", nestatornic, nefondat. Aceste zvîrcoliri nu sînt însă determinate de caracterul statelor mici, ci de faptul că s-au găsit unele Mari Puteri care au nesocotit şi au dat peste cap Dreptul Internaţional,ce se afla la temelia ordinei generale. Nesocotirea ordinei de drept a dus la toate nenorocirile pe care le îndurăm azi; abuzul de putere al Marilor Puteri şi pierderea de putere a statelor mici, sînt consecinţele unor stări de profundă tulburare, şi nu pot alcătui criterii de judecată destinate să refacă ordinea de mîine.

Această ordine nu poate fi restabilită pe temei de împărţeală, ci pe un temei de drept; dacă nu, vor avea de suferit nu numai popoarele mici (care vor ieşi cu neatîrnarea lor distrusă, din războiul provocat de cei mari) ci şi Marile Puteri, ce nu vor cunoaşte nici linişte, nici pace, nici siguranţă.

Ceea ce se petrece cu Polonia este caracteristic: ruşii încearcă să orînduiască afacerile poloneze după placul lor, ca şi cum Polonia ar şi face parte din zona lor de influenţă; polonezii rezistă, şi Occidentul pare tot mai tulburat. (O campanie de presă s-a şi dezlănţuit în America). Asemenea neînţelegeri se vor ivi şi mai crunte, dacă ruşii vor căuta să rezolve - după cum le convine lor - problema Strîmtorilor.

Opoziţia anglo-saxonilor este, de pe acum, o realitate.

Această opoziţie nu trebuie să ducă la conflict: ar fi o nouă uriaşe nenorocire. Ea poate duce însă, şi trebuie să ducă, la o înţelegere pe temei de drept, la restabilirea unei ordine de drept, deopotrivă necesară existenţei libere a statelor mici şi păcii statelor mari. Nu protecţia binevoitoare a Marilor Puteri - ci ideia de drept, absolut necesară tuturor - trebuie să garanteze fiinţa şi neatîrnarea statului nostru şi a celorlalte state mici.

10 septembrie

Paul Zănescu se întoarce de la Vichy şi-mi aduce un raport (redactat de Dinu Hiott), amănunţit şi interesant, despre cele din urmă zile ale regimului Pétain.

Pétain a fost ridicat împotriva voinţei sale - după o rezistenţă înverşunată, dar "strict verbală" - şi dus pe sus la Belfort. Legaţia Română - care speră să se mute la Paris - s-a ascuns în "maquis", după ce a refuzat cu hotărîre invitaţia germană de a urma "guvernul", spre răsărit.

De Gaulle şi-a remaniat guvernul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După ce furtuna, care răcoreşte azi Franţa (numai de n-ar răcori-o prea mult!), va fi trecut, ţara noastră va trebui, neapărat, să lege raporturi cît mai strînse cu guvernul de la Paris. Acolo este scăparea împotriva primejdioaselor doctrine de împărţire a Europei. Acolo trebuiesc găsite lozincile (şi la nevoie, acolo trebuie să fie inspirate lozincile) pentru o rezolvare a problemelor europene, potrivit învăţămintelor istoriei şi cerinţelor bunului simţ.

Deocamdată, arestările se ţin lanţ, şi întrec măsura.

11 septembrie

Ce se întîmplă în ţară?

Niciun cuvînt de la Maniu. Este ca şi cum nu aş fi făcut nimic pentru "cauză". Sînt adînc mîhnit de această uimitoare tăcere.

Ştirile de la Moscova sînt ciudate: ieri, ar fi avut loc cea dintîi întîlnire între reprezentanţii Naţiunilor Unite, şi "şeful" delegaţiei române. Telegraful înşiră numele lui Molo-

tov, al ambasadorilor englez şi american, şi al lui Pătrăşcanu. Stirbey şi Vişoianu rămîn deci, la o parte: Stirbey, ca totdeauna, în umbră, şi Vişoianu, în gol. Aşadar, drepturile României sînt apărate, în aceste clipe hotărîtoare, şi în faţa acestui înalt for internaţional, de un comunist - băiat de treabă, dar lipsit de orice experienţă - şi care era, pînă mai ieri, un răzvrătit împotriva tuturor aşezărilor noastre publice.

Mă tem că pricina adevărată pentru care au fost daţi la o parte ambasadorii noştri de la Cairo, este că negocierile adevărate au fost duse şi încheiate aiurea - (şi anume direct cu ruşii, cum am cerut întotdeauna); şi au fost duse aiurea, de Pătrăşcanu (în înţelegere cu "clica" Buzeşti & Comp.), ca nu cumva să fie conduse de mine. Astfel, s-a ajuns la delegaţia de azi, unde Pătrăşcanu pregăteşte pentru el şi pentru partidul său, situaţii noi în România. Aceasta este numai o presupunere; nădăjduiesc că mă înşel. Tăcerea lui Maniu îngăduie însă toate presupunerile.

Cum se poartă ruşii în ţară?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Propaganda germană este plină de prăpăstii: vorbeşte de foc şi pîrjol.

Pella trece de la pesimism la optimism, după cum îi sosesc telegramele din ţară. Evreii sînt foarte mulţumiţi: primesc ştiri bune (Mandel, Posner, etc.): "afacerile merg"...

Sînt hotărît, cu orice risc, să mă întorc în ţară. Mă duc la generalul francez Davet spre a-i cere o autorizaţie de trecere prin Paris. Pregătirea călătoriei poate ţine încă multe săptămîni.

Primesc vizita tînărului Pitt. Ştie "multe". Intre altele, ştie din izvor comunist că, la Moscova, cartea mea este preţuită "fifty-fifty". Tot e bine, - fiindcă n-am scris-o pentru Moscova, ci pentru ţara mea (unde cartea a stîrnit numai invidie).

Îi pun unele întrebări privind desele şi tăinuitele întrevederi - din vremea din urmă, la Saint Moritz - între Nicolae, Fox şi Pitt-senior. Bănuiala mea că acolo se punea la cale ceva, dobîndeşte deplină confirmare. Anturajul lui Mihai a aflat de aceste îndeletniciri ale lui Nicolae. Punîndu-le în le-

gătură cu unele cuvinte lăudăroase ale acestuia - şi cu vizitele pe care mi le făcea - m-a bănuit probabil şi pe mine. Astfel, am ajuns eu, cu firea şi cu toate deprinderile mele atît de neclintit leale, un motiv de suspiciune şi de supărare, pentru junele Mihai, pentru graţioasa sa mamă, şi pentru tinerii ambiţioşi din jurul lor, fericiţi că mi-au putut găsi, în sfîrşit, nod în papură. E absurd, dar aşa este: cele mai solide reputaţii politice se întemeiază pe asemenea fapte. Trei ani de muncă stăruitoare şi atît de rodnică, străduinţele mele (în bună parte izbutite) de a potoli şi ţine în frîu pe Nicolae, au dus la situaţia de azi, cînd doamna Bielle, care urmează cu conformism fudul şi nătîng instrucţiile primite de la palat, se teme de mine ca de Satana.

Ceea ce este mai interesant e că acum, se descoperă jocul sovietic. Cunoscînd tradiţionala ţigănie din sînul familiei noastre regale, ruşii au jucat, în acelaş timp, cartea lui Carol (prin Umansky, ambasadorul sovietic din Mexico), a lui Nicolae (prin Fox), şi a lui Mihai (prin Pătrăşcanu & Comp). Si ce-i mai nostim este că toţi cei trei vlăstari domneşti s-au oferit de bună voie să joace jocul, (şi l-au jucat cu atît mai vîrtos, cu cît se temeau că altul le va lua locul). Carol făcea declaraţii rusofile (care întovărăşeau propaganda carlistă făcută de sovietici, în Basarabia). Nicolae aştepta cu nerăbdare ziua în care - cu aprobarea moşului Stalin - îşi va cocoţa "domniţa" pe tron. Iar tînărul Mihai - în tovărăşia tînărului Stîrcea - "conspira" noaptea, împotriva mareşalului, cu Pătrăşcanu şi cu Buzeşti!

Acum, cînd (spre norocul nostru) lovitura a reuşit, ce vor face ruşii cu complicii lor regali? De Carol s-au lepădat numaidecît (prin glasul lui Ghiţă Pop, trîmbiţat de radio Moscova). De năzuinţele trezite în închipuirea lui Nicolae, se vor lepăda şi mai uşor: aci, totul s-a petrecut numai în ireal. Dar care va fi sprijinul ce-l va găsi Mihai, la Moscova? - Deocamdată, Pătrăşcanu face profesie de credinţă regalistă. Să dea Dumnezeu să fie sincer şi să fie ascultat la Moscova.

Cum să te poţi feri însă de bănuiala că totul este şubred, că tot se clatină: dacă Pătrăşcanu este sincer regalist, nu este sincer comunist şi Moscova îi va ghici gîndurile; dacă este

sincer comunist, nu poate fi regalist, iar regele care-l ascultă se va căi.

Pitt-junior îmi dezvăluie existenţa unui grup însemnat de români (printre care "foarte mulţi creştini") care au luptat în rîndurile "Rezistenţei franceze"; ei ar dori să se afirme,chiar de departe, în politica românească. Este vorba, probabil, de veterani ai războiului civil din Spania, extremişti care îşi spun "democraţi" şi "patrioţi", în bună parte comunişti. Numărul lor - după afirmaţiile lui Pitt-junior - este de "peste o mie". Unii dintre ei au trecut deseori graniţa elveţiană pentru a cumpăra arme. Ei dispun de mijloace financiare. Ambiţia lor ar fi să publice o broşură de luptă, la Geneva, împotriva legaţiei,(Pella şi Damian), şi împotriva regelui Mihai. Faţă de mine, aceşti vaşnici luptători, nu au adoptat încă o atitudine hotărîtă.

Pitt-junior mă întreabă ce cred de toate aceste năzuinţi? Răspund că ceea ce mă interesează pe mine nu sînt polemicile de presă şi răzbunările personale, ci opera de reconstrucţie a unei Românii libere şi drepte. Socotesc inutile atacurile împotriva legaţiei, iar cele împotriva regelui de-a dreptul vinovate, antinaţionale şi păgubitoare.

Rog pe Pitt-junior să păstreze contactul cu ei, spre a observa mişcările acestor neastîmpăraţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

12 septembrie

Nemţii judecă şi spînzură de zor. O nouă echipă a trecut prin faţa tribunalului poporului. Si au fost ucişi - pentru crime de antihitlerism - primarul oraşului Leipzig, un ambasador von Hassel, contele Hellmut, şeful poliţiei din Berlin ş.a.

Tin să reamintesc în această împrejurare că ilustrul von Killinger s-a sinucis, acum vreo zece zile, la Bucureşti,(împreună cu o secretară). Se spune că, închis la legaţie, împreună cu colonia germană, ministrul nazist ar fi făcut o criză de nebunie şi ar fi tras cu revolverul în oamenii lui: - Să murim cu toţii pentru Führer! (...)

13 septembrie

Astă noapte, la Moscova, s-a iscălit armistiţiul cu România. Din partea sovieticilor, au semnat: Molotov, Vîşinski şi Novikov. Din partea englezilor: ambasadorul Archibald Clark Kerr; din partea americanilor: ambasadorul Harriman; din partea românilor: generalul Dămăceanu, Stirbey şi Ghiţă Pop;(unde a dispărut Pătrăşcanu?)[1].

Radio Moscova nu dă nici un amănunt despre condiţii.

In Bulgaria prefacerile, în sens sovietofil, iau proporţii covîrşitoare. La declaraţiile de dragoste ale noului guvern bulgar, Moscova răspunde nu fără simpatie. Se pare că lovitura a reuşit în plin. Guvernul nu este "comunist", cum declară ritos susţinătorii săi. Cercetat însă mai îndeaproape, se constată că cei cîţiva comunişti sadea care-l compun, sînt printre membrii săi cei mai "moderaţi". Ceilalţi au diferite grade, mai jos pe panta pornirilor pătimaşe bulgăreşti. Deocamdată, noul guvern curăţă grajdurile lui Augias, ale germanofiliei oportuniste şi hrăpăreţe: toţi foştii miniştri germanofili au fost arestaţi, bunurile lor confiscate; şi printr-un decret regal, cincisprezece miniştri plenipotenţiari printre care "amicul" Kiosseivanoff şi Poppoff de la Bucureşti, ca şi Stamenoff de la Moscova, au fost destituiţi. Kiosseivanoff va rămîne însă, cu toţi băieţii săi, în Elveţia. Această pornire rusofilă şi însufleţita orînduire a Bulgariei, în slujba Rusiei sovietice, are pentru noi serioase neajunsuri. Se constituie şi la sud, acea organizare a slavismului care ne prinde ca într-un brîu de oţel.

Pentru noi, mai însemnată decît severitatea condiţiilor de armistiţiu, este împlinirea visului **muscălesc** în **Balcani**: înlăturarea din ţinuturile slave care se întind pînă la Mediterană, a spiritului de individualitate naţională şi de neatîrnare; şi înlocuirea lui prin simţămîntul,încă întunecat şi tulbure, al unei întinse solidarităţi care leagă popoarele balcanice de destinele unei rase uriaşe şi de triumful unei revoluţii sociale.

---

1) Informaţie eronată: Pătrăşcanu se afla printre semnatarii armistiţiului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce vor opune anglo-saxonii acestui vis care astăzi e pe cale de înfăptuire? - Nimic!, răspund pesimiştii care pretind a cunoaşte părerile cele din urmă ale preşedintelui Roosevelt(înrîurite de doctrina "zonelor", formulată de ziaristul Lippmann).

"Nimic"! declară zgomotos şi propaganda germană, care denunţă pasivitatea de gîndire a anglo-saxonilor, neputinţa lor de a pricepe problemele continentale, ca şi nesimţirea lor vinovată, faţă de "bolşevizarea "Europei.

Aceste strigăte în pustiu nu pot îndrepta nimic. Oricine îşi aminteşte cum, cînd şi prin cine a fost dezlănţuit "monstrul bolşevic", cine e direct răspunzător de desfăşurarea catastrofală a evenimentelor, la răsărit.

Toată lumea cunoaşte "valoarea morală" şi gradul de civilizaţie a celor din urmă apărători ai libertăţilor europene: sălbăticiile nemaipomenite din Franţa ocupată (care deabia acum ies la iveală), monstruozităţile din Polonia, din Ucraina, din Silezia, sînt mărturia că Germania lui Hitler nu avea nici o cădere, nici un drept, nici o chemare trebuincioasă pentru a salva civilizaţia europeană. Veştile care sosesc dinlăuntrul Reich-ului desăvîrşesc acest tablou întunecat: bătrînul mareşal Witzleben, şi încă patru ofiţeri superiori, au fost spînzuraţi de picioare, pentru ca suferinţa să fie prelungită. Familiile osîndiţilor au fost "stîrpite", şi au pierit astfel, prin spînzurătoare, soţia, sora şi cei patru copii ai contelui de Stauffenberg.

Cum să te miri că valul "bolşevic" tinde să acopere şi să înăbuşe o asemenea "civilizaţie"...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am primit chiar acum, prin mijlocirea lui Kopetsky, o lungă telegramă de la Beneş: "Excelenţa sa preşedintele Beneş, m-a însărcinat să vă transmit Dvs. ca şi tuturor prietenilor săi români, mulţumirile sale pentru comunicările ce mi-aţi transmis, şi să vă asigur pe toţi că el le-a sprijinit din inimă, şi că a făcut tot ce era în puterile sale pentru România".(...)Kopetsky.

Am răspuns numaidecît: "Scumpe prieten, am fost foarte mişcat de mesajul preşedintelui Beneş. Vă rog să comunicaţi preşedintelui din partea mea şi a tuturor prietenilor mei, expresia sentimentelor de sinceră afecţiune şi de adîncă gratitudine pentru ajutorul credincios, inteligent şi devotat pe care

13 septembrie

Astă noapte, la Moscova, s-a iscălit armistiţiul cu România. Din partea sovieticilor, au semnat: Molotov, Vîşinski şi Novikov. Din partea englezilor: ambasadorul Archibald Clark Kerr; din partea americanilor: ambasadorul Harriman; din partea românilor: generalul Dămăceanu, Stirbey şi Ghiţă Pop;(unde a dispărut Pătrăşcanu?)[1].

Radio Moscova nu dă nici un amănunt despre condiţii.

In Bulgaria prefacerile, în sens sovietofil, iau proporţii covîrşitoare. La declaraţiile de dragoste ale noului guvern bulgar, Moscova răspunde nu fără simpatie. Se pare că lovitura a reuşit în plin. Guvernul nu este "comunist", cum declară ritos susţinătorii săi. Cercetat însă mai îndeaproape, se constată că cei cîţiva comunişti sadea care-l compun, sînt printre membrii săi cei mai "moderaţi". Ceilalţi au diferite grade, mai jos pe panta pornirilor pătimaşe bulgăreşti. Deocamdată, noul guvern curăţă grajdurile lui Augias, ale germanofiliei oportuniste şi hrăpăreţe: toţi foştii miniştri germanofili au fost arestaţi, bunurile lor confiscate; şi printr-un decret regal, cincisprezece miniştri plenipotenţiari printre care "amicul" Kiosseivanoff şi Poppoff de la Bucureşti, ca şi Stamenoff de la Moscova, au fost destituiţi. Kiosseivanoff va rămîne însă, cu toţi băieţii săi, în Elveţia. Această pornire rusofilă şi însufleţita orînduire a Bulgariei, în slujba Rusiei sovietice, are pentru noi serioase neajunsuri. Se constituie şi la sud, acea organizare a slavismului care ne prinde ca într-un brîu de oţel.

Pentru noi, mai însemnată decît severitatea condiţiilor de armistiţiu, este împlinirea visului muscălesc în Balcani: înlăturarea din ţinuturile slave care se întind pînă la Mediterană, a spiritului de individualitate naţională şi de neatîrnare; şi înlocuirea lui prin simţămîntul, încă întunecat şi tulbure, al unei întinse solidarităţi care leagă popoarele balcanice de destinele unei rase uriaşe şi de triumful unei revoluţii sociale.

---

1) Informaţie eronată: Pătrăşcanu se afla printre semnatarii armistiţiului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce vor opune anglo-saxonii acestui vis care astăzi e pe cale de înfăptuire? - Nimic!, răspund pesimiştii care pretind a cunoaşte părerile cele din urmă ale preşedintelui Roosevelt(înrîurite de doctrina "zonelor", formulată de ziaristul Lippmann).

"Nimic"! declară zgomotos şi propaganda germană, care denunţă pasivitatea de gîndire a anglo-saxonilor, neputinţa lor de a pricepe problemele continentale, ca şi nesimţirea lor vinovată, faţă de "bolşevizarea "Europei.

Aceste strigăte în pustiu nu pot îndrepta nimic. Oricine îşi aminteşte cum, cînd şi prin cine a fost dezlănţuit "monstrul bolşevic", cine e direct răspunzător de desfăşurarea catastrofală a evenimentelor, la răsărit.

Toată lumea cunoaşte "valoarea morală" şi gradul de civilizaţie a celor din urmă apărători ai libertăţilor europene: sălbăticiile nemaipomenite din Franţa ocupată (care deabia acum ies la iveală), monstruozităţile din Polonia, din Ucraina, din Silezia, sînt mărturia că Germania lui Hitler nu avea nici o cădere, nici un drept, nici o chemare trebuincioasă pentru a salva civilizaţia europeană. Veştile care sosesc dinlăuntrul Reich-ului desăvîrşesc acest tablou întunecat: bătrînul mareşal Witzleben, şi încă patru ofiţeri superiori, au fost spînzuraţi de picioare, pentru ca suferinţa să fie prelungită. Familiile osîndiţilor au fost "stîrpite", şi au pierit astfel, prin spînzurătoare, soţia, sora şi cei patru copii ai contelui de Stauffenberg.

Cum să te miri că valul "bolşevic" tinde să acopere şi să înăbuşe o asemenea "civilizaţie"...

Am primit chiar acum, prin mijlocirea lui Kopetsky, o lungă telegramă de la Beneş: "Excelenţa sa preşedintele Beneş, m-a însărcinat să vă transmit Dvs. ca şi tuturor prietenilor săi români, mulţumirile sale pentru comunicările ce mi-aţi transmis, şi să vă asigur pe toţi că el le-a sprijinit din inimă, şi că a făcut tot ce era în puterile sale pentru România".(...)Kopetsky.

Am răspuns numaidecît: "Scumpe prieten, am fost foarte mişcat de mesajul preşedintelui Beneş. Vă rog să comunicaţi preşedintelui din partea mea şi a tuturor prietenilor mei, expresia sentimentelor de sinceră afecţiune şi de adîncă gratitudine pentru ajutorul credincios, inteligent şi devotat pe care

l-a adus, îndeosebi în timpul din urmă, ţării noastre. Cunoaştem capitala participare a preşedintelui Beneş la opera de redresare a României, operă la care ne-am trudit toţi, din toată inima, şi din toate puterile noastre. Ingăduiţi-mi, scumpe prieten, de a mă adresa personal dv., pentru a vă spune că nu vom uita niciodată fidelitatea ce aţi arătat cauzei româneşti, şi preţioasele servicii pe care ni le-aţi adus. Sîntem fericiţi că la vremuri de cumpănă, cehoslovacii şi românii, am putut să dovedim că a - lianţa dintre ţările noastre se sprijină pe sentimente puternice, durabile, şi foarte afectuoase. Aceste simţăminte ne vor fi de mare folos în viitor, în încercările care ne aşteaptă în mod sigur încă, ca şi pacea justă care va răsplăti toate eforturile noastre." Grigore Gafencu.

14 septembrie

Iată textul[1] actului semnat la Moscova, care este mai mult un tratat preliminar de pace (cu clauze teritoriale şi financiare), decît o convenţie militară de armistiţiu. In mod efectiv, armistiţiul există cu atît mai vîrtos cu cît trupele române luptă, de zece zile, alături de sovietici, în Transilvania. Tratatul de armistiţiu cuprinde condiţiile următoare:

1/ România continuă războiul, alături de Puterile Aliate, contra Germaniei şi Ungariei, pentru a-şi restabili independenţa şi suveranitatea sa. In acest scop, România va pune la dispoziţie cel puţin 12 divizii de infanterie. Operaţiile militare ale forţelor armate române, îndeosebi marina şi aviaţia, sînt puse sub comandament sovietic.

2/ România dezarmează şi internează toate forţele armate germane şi maghiare, pe teritoriul român. Toţi cetăţenii aparţinînd acestor două ţări, aflaţi în România, vor fi internaţi.

3/ România asigură trupelor sovietice şi aliate întreaga libertate de mişcare pe teritoriul român, în toate direcţiile impuse de situaţia militară. România va acorda acestor mişcări toate înlesnirile posibile punînd la dispoziţia lor, pe socoteală sa, toate mijloacele de transport pe uscat, pe mare şi în aer.

---

1) Textul prescurtat pentru presă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4/ Frontiera fixată între U.R.S.S. şi România prin tratatul ruso-român de la 28 iunie 1940, este restabilită.

5/ România se obligă să pună imediat în libertate pe toţi prizonierii de război, ruşi şi aliaţi, cum şi internaţii civili, şi să le faciliteze repatrierea. De la data semnăturii armistiţiului, pînă la repatrierea acestor persoane, România se obligă să furnizeze tuturor prizonierilor de război ruşi şi aliaţi, ca şi internaţilor, pe propria sa cheltuială, cantităţile suficiente de mărfuri alimentare, haine şi medicamente. Cheltuielile de călătorie pentru repatriere cad în sarcina României.

6/ România se obligă să elibereze toate persoanele, oricare ar fi originea sau naţionalitatea lor, care au fost arestate pentru activitatea, sau pentru simpatia lor, faţă de Naţiunile Unite, sau faţă de cauza acestora. Condamnările acestor persoane sau restricţiile de orice fel impuse libertăţii lor, trebuie să fie suspendate.

7/ România se obligă să predea înaltului comandament (sovietic) ca pradă de război, toate armele şi muniţiile Germaniei şi sateliţilor săi, aflătoare în posesia sa, cum şi vapoarele germane sau aparţinînd sateliţilor, aflătoare astăzi în apele româneşti.

8/ România se obligă să confişte bunurile de orice fel, îndeosebi valorile şi titlurile Germaniei şi Ungariei, sau aflate în posesia cetăţenilor acestor state, locuind în aceste ţări, sau în teritoriile ocupate.

9/ România se obligă să remită înaltului comandament sovietic, toate vapoarele inamice ce se află în porturile româneşti, indiferent de controlul sub care se află astăzi aceste vapoare. Actul de cedare se face în interesul Aliaţilor, pentru durata războiului contra Germaniei şi Ungariei. După război, aceste vase vor fi restituite proprietarilor. Guvernul român este pe deplin responsabil de distrugerile sau de pagubele aduse acestor proprietăţi, din momentul predării lor către comandamentul rus.

10/ România este obligată să verse în mod regulat, în valută românească, cheltuielile pe care comandamentul rus le va cere, în executarea condiţiilor armistiţiului. România se angajează în plus să pună la dispoziţie, în caz de nevoie, toate

instalaţiile industriale şi de trafic, serviciile publice, rezervele de carburanţi, mărfurile alimentare şi alte materiale aflate pe teritoriul românesc. Vapoarele române de comerţ aflate în România, ca şi în ape străine, sînt puse sub controlul comandamentului rus, care le va folosi în interesul comun al Aliaţilor.

11/ Pagubele pricinuite în U.R.S.S. prin operaţii de război şi prin ocupaţia românească, vor fi reparate de România. Considerînd că România nu a ieşit din război, ci îl continuă, alături de Aliaţi, contra Germaniei şi Ungariei, s-a convenit ca România să nu repare în întregime pagubele, ci numai parţial. Suma ce trebuie vărsată de România se va ridica la 3oo milioane de dolari americani, sumă care va fi plătită, într-un termen de 6 ani, în mărfuri, fie în petrol, grîu, vapoare, maşini, etc. România va repara de asemenea toate pagubele aduse ţărilor aliate şi cetăţenilor acestora, în România, în timpul războiului. Valoarea acestor reparaţii va fi determinată mai tîrziu.

12/ România se obligă să despăgubească U.R.S.S. pentru edificiile şi instalaţiile distruse, ca: fabrici, locomotive, vagoane, camioane, monumente şi obiecte istorice, fie că au aparţinut guvernului, sau organizaţiilor publice, cooperativelor sau particularilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13/ România se obligă să restabilească toate drepturile legale şi interesele Naţiunilor Unite şi ale cetăţenilor acestora de pe teritoriul românesc, aşa cum se aflau înainte de război, restituind proprietăţile intacte.

14/ România se obligă să colaboreze cu înaltul comandament rus, la arestarea persoanelor acuzate de crime de război.

15/ România se obligă să dizolve toate organizaţiile fasciste, hitleriste sau altele, existente pe teritoriul românesc, şi a căror activitate este îndreptată contra Naţiunilor Unite, mai ales contra Uniunii Sovietice. In plus, România se obligă de a nu permite înfiinţarea unor astfel de organizaţii, în viitor.

16/ Publicarea, importarea şi distribuirea ziarelor şi revistelor, instituţiile interesînd filmele şi producţia pieselor de teatru, emisiunile radiofonice, serviciile de poştă, telefon şi telegraf din România, vor fi supraveghiate în acord cu

înaltul comandament rus.

17/ Administraţia civilă română va fi restabilită pe întreg teritoriul României, în măsura în care împrejurările locale o vor permite, dar la o distanţă nu mai mică de 5o sau de loo km. de front. Administraţia română va fi dirijată în interesul securităţii şi păcii, în acord cu înaltul comandament rus.

18/ O comisie de control aliat, activînd în deplin acord cu înaltul comandament sovietic, va fi desemnată pentru a controla execuţia acestor condiţii, pînă la semnarea păcii.

19/ Guvernele aliate consideră hotărîrile de la Viena ca nule, şi aprobă restituirea Transilvaniei către statul român. Guvernul sovietic este de acord ca trupele sovietice să participe, împreună cu trupele române, în acest scop, la operaţiunile necesare contra Germaniei şi Ungariei.

2o/ Condiţiile de armistiţiu vor intra în vigoare chiar din momentul semnării lor.

Payot vine să mă vadă: discut cu el clauzele armistiţiului: - Ce înseamnă dualitatea punctelor 11 şi 12? O fi punctul 12 o enumeraţie, sau este un adaos la punctul 11? Dacă e un adaos, despăgubirile se pot ridica la infinit! Altă întrebare capitală: - Cînd vor lua sfîrşit toate aceste măsuri? Un articol adiţional afirmă că Comisiunea de Control Aliat îşi va încheia lucrările, la pace. Foarte bine: dar cînd vor pleca trupele sovietice, şi cînd vor lua sfîrşit măsurile de siguranţă impuse prin prezenţa acestor trupe, în România?

Tăcerea sovietică se întinde deasupra ţării noastre; sîntem acoperiţi, de la un capăt la altul, ca de un giulgiu, de misterul lumii sovietice. Poşta, telegraful, radio-ul se află sub control sovietic. Ştim ce înseamnă acest control. Comunicaţiile depind de ruşi: nu intră şi nu iese nimeni. Cifrul diplomatic a fost desfiinţat. Pella a primit porunca de a nu mai trimite telegrame cifrate. Ruşii au interzis acest lucru. (...)

Caut mijlocul cel mai potrivit pentru a mă întoarce în ţară. Generalul Davet cu fiica sa, iau masa la noi.Repet stăruinţele mele. Generalul e aviator, camarad de arme din tre-

cutul război; sînt convins că-mi va da un ajutor temeinic. (...)

Pătrăşcanu, "şeful delegaţiei române de Armistiţiu", - de la Moscova citire - a declarat că textul semnat "nu e favorabil", dar, dat fiind că "am atacat U.R.S.S., în împrejurările cunoscute", nu avem dreptul să fim nemulţumiţi. (E o versiune care se deosebeşte de aceia a lui Maniu - Brătianu - Creţeanu, potrivit căreia noi nu am dus, pînă la Nistru, decît un război provocat şi naţional).

Pătrăşcanu doreşte o <u>alianţă militară</u> şi o <u>colaborare economică</u> (sistem Beneş?).

El a anunţat un nou guvern, şi alegeri, după încetarea ostilităţilor. Si mai spune: "<u>Poporul va hotărî dacă România va continua să rămînă un regat</u>". Aşadar, prietenul lui Ionel Stîrcea şi al lui Niculescu-Buzeşti, nu pare hotărît în această privinţă. Poporul va spune ce trebuie să se facă.

Iată un obstacol, în calea întoarcerii mele. Cădere mă caută cu telefonul, de la Lisabona, şi negăsindu-mă, telefonează lui Geblescu. Maniu i-ar fi trimis vorbă discret, că "nu are nevoie acum în ţară" de mine, de Tilea şi de Cădere. Geblescu crede, ca şi Cădere, că acest "aviz" al lui Maniu însemnează un sfat categoric pentru noi, de a rămîne în străinătate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bullitt, buclucaşul fost ambasador american, angajat în armata de eliberare a Franţei, publică un articol, din Roma, în care dezvăluie teama Vaticanului, în faţa succeselor "bolşevismului". E un scandal, în cel mai curat stil american, în care sînt implicaţi Papa, Stalin, civilizaţia, religia, Polonia şi suferinţele ei, datoriile britanice, proprietatea particulară, Dumnezeu şi Satana. Inştiinţarea dată lumii anglo-saxone, arătînd că înaintarea neîngrădită a Sovietelor ridică unele probleme dintre cele mai însemnate, nu e totuşi inutilă.

"Pravda" tună şi fulgeră: Bullitt - scrie oficiosul de ieri - e un spion corupt, dornic să pună la cale o cruciadă a Occidentului, împotriva Uniunii Sovietice.

15 septembrie

Nemţii s-au încăierat cu finlandezii. Trupele germane au încercat să ocupe insula Hogland. Finlandezii au rezistat, şi lupta între foştii "aliaţi" s-a încins la nord cum se încinsese şi la noi. "Cruciada" hitleristă împotriva bolşevismului se isprăveşte în ţigănie. Era fatal! Alianţa propusă, de nemţi, micilor state limitrofe, se potrivea numai vremelnic cu interesele imperialismului german: cine nu se "alia" era privit ca duşman. Campania lui Hitler, în Rusia, s-a încheiat ca şi nenorocita campanie a lui Napoleon: trupele auxiliare din "Marea" armată au terminat misiunea lor prin a se lupta împotriva împăratului francez.

La Varşovia, se pare că a intervenit o înţelegere între patrioţii generalului Bor, şi armatele sovietice ale generalului Rokosovski. Ruşii înaintează, în sfîrşit, spre ruinele în care bieţii polonezi se luptă cu disperare şi fără ajutor,de mai bine de o lună şi jumătate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Multe vizite la mine, în Rue des Granges: Fox,Pitt-senior. Fox nu crede că întoarcerea mea în România e neapărat trebuincioasă. El invocă necesitatea, pentru ţară, de a folosi oameni ca mine, în străinătate. Mă sfătuieşte să vestesc, de pe acum, pe Maniu, că doresc să mă întorc (pentru a lămuri astfel poziţia mea), şi să cer părerea şi instrucţiile sale. (Fox pare convins că Maniu îmi va încredinţa o misiune în străinătate. Eu nu împărtăşesc această convingere. Maniu, chiar dacă ar fi liber pe hotărîrile sale, este prea îndatorat faţă de toţi "marii" diplomaţi, pe care i-a moştenit de la Titulescu, pentru a putea ţine seama de "meritele" mele, şi de aprecierile elogioase ale celor ce-mi voiesc binele. In realitate, Maniu nu e liber:cîrdăşia comunisto-palatistă trebuie să fie, deocamdată, destul de puternică, şi nevoită să ascundă cele mai felurite şi mai nelimitate ambiţii).

Dorinţa mea de a mă întoarce în ţară, pe drumul cel mai direct, astăzi, adică prin Paris-Londra, cu posibilitatea de a poposi într-una din aceste capitale, i se pare excelentă.

Morrison, corespondentul ziarului "Times", un bătrîn

australian care locuieşte la Zürich, e foarte neliniştit de progresele bolşevismului în Europa, şi vine să-l liniştesc. Crede că Rusia va cîştiga partida în Germania, după cum a cîştigat-o în Italia. Si atunci? ... Ii răspund că, după armistiţiul impus ţării mele de ruşi, de acord cu englezii, nu-mi revine tocmai mie rolul de a linişti pe un englez, ci este datoria englezilor să ne liniştească pe noi. Dacă anglo-saxonii sînt conştienţi de îndatoririle lor europene, bolşevismul nu se va întinde. Dar pentru asta este nevoie ca unele ziare, ca marele "Times", să-şi revizuiască anumite teorii, ca ale d-lui Carr. Nu mă tem atît de ruşi, care pot, şi trebuie să fie folositori Europei, dacă Europa va putea să-şi păstreze libertăţile, cît mă tem de anglo-saxoni, care au datoria şi puterea să sprijine libertăţile europene, şi dintre care prea mulţi îşi pierd vremea cu teorii primejdioase.

Dr.Teodor Fischer, din Cluj, ieşit acum două zile, în urma stăruinţelor mele, dintr-un lagăr din Montreux, vine însoţit de doi nepoţi ai săi, fraţii Mandel şi Mantello (oameni de afaceri, evrei militanţi şi patrioţi români), ca să-mi mulţumească şi să-mi istorisească jalnica lui odisee. Pornit din Cluj, unde a fost închis împreună cu alţi evrei, în nişte şoproane, luni întregi, chinuit şi crunt bătut de jandarmii unguri, Fischer a cutreerat lagărele din Germania, mereu în primejdia de a fi trimis la fabricile "de primenire" din Silezia, (unde aproape totalitatea evreilor ardeleni a fost prefăcută în cenuşă), pînă cînd s-a împlinit, pentru el şi familia sa, (şi pentru vreo alte 15 perechi din Cluj), minunea lui Dumnezeu, ca nemţii să trimită această aleasă "marfă de export", scump plătită de asociaţiile israelite din străinătate, spre hotarele elveţiene. La Basel, raiul s-a deschis în faţa lui şi bătrînul Fischer varsă lacrimi de durere şi de emoţie, cînd îşi aminteşte chinurile în care a lăsat în urmă pe tovarăşii săi, mai puţin norocoşi. Simţămintele din Ardeal: ura românilor şi evreilor împotriva maghiarilor, dovediţi mai cruzi decît naziştii; dorinţa evreimii de a se reîntoarce în România; încrederea evreilor în ruşi; ura împotriva saşilor, care "şi-au pierdut capul", fiind agenţii cei mai însufleţiţi, mai trufaşi, mai neîmpăcaţi ai hitlerismului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un tînăr Goldenberg, zis şi "Marin", chipeş, vioi,cu ochi scînteietori, mustăcioară neagră, vine să mă vadă, să-mi ceară o informaţie. In realitate, îmi aduce el unele informaţii, nu lipsite de interes. Face parte dintre cei "15oo", care au luptat pentru România, în rîndurile Rezistenţei franceze. Acum e în Elveţia, şi ţine legături cu tovarăşii săi. Ce este acest grup de dincolo de hotare? - 18% evrei, răspunde precis Marin Goldenberg, restul români, studenţi, liber profesionişti, lucrători din Franţa, Belgia, Olanda, Elveţia, Spania. Convingerile lor politice:un grup social-democrat (mai slăbuţ); apoi, două grupuri mai mari,unul comunist-stalinist, iar celălalt creştin-social. Acest din urmă grup e în creştere. Această mişcare s-a dezvoltat în Franţa, ajungînd să ia proporţii: în domeniul economic şi social, se află pe o poziţie de stînga, dar e strîns legată de dogmele religiei creştine.

Junele meu musafir pretinde că grupul românesc, după ce s-a chibzuit, şi după ce a înlăturat cu hotărîre o propagandă potrivnică, ar dori să stabilească un contact cu mine, şi propune să iau conducerea şi îndrumarea mişcării. Toţi membrii acestei grupări ştiu că sînt un "democrat" sincer, ca şi dl.Maniu. Ei ar dori o primenire a vieţii publice româneşti; nu sînt monarhişti prea convinşi (sunetul de clopot al lui Pătrăşcanu); în orice caz, ei sînt potrivnici oricărei "camarile". Deocamdată ar dori să-şi publice ideile, în unele broşuri care să apară în Elveţia.

Răspund că atîta vreme cît ideile noastre nu s-ar deosebi prea mult, aş fi fericit să ţin o legătură cu un grup de compatrioţi care s-au luptat pentru aceiaşi credinţă, şi pe care am apărat-o şi eu, din toate puterile mele. Ii sfătuiesc să nu-şi aleagă un "îndrumător" din vechile cadre, oricîtă încredere ar avea în el. Sînt gata să fiu un sfătuitor şi un prieten, dacă vom putea să ne dăm seama, unii şi alţii, că avem aceiaşi voinţă de a lupta pentru o Românie liberă şi dreaptă. (Sînt hotărît să păstrez această legătură; dacă se adevereşte ce aud despre el, grupul rezistenţilor poate cuprinde energii şi intenţii curate, uneori exaltate, dar care, în aceste vremi tulbure, pot fi îndrumate pe o cale folositoare, pentru ţară).

Consulatul nostru de la Paris (Pavelescu) a fost asediat de un grup de "comunişti" români. Toţi românii colaboraţionişti de la Vichy, care doreau să plece la Paris, s-au cam alarmat. Foarte bine. Ceea ce s-a întîmplat în România nu trebuie să fie o simplă "schimbare la faţă", în folosul unor profitori.

16 septembrie

Primesc vizita ministrului Finlandei, care-i foarte tulburat "de tot ce se petrece", şi-mi cere părerea, deoarece de trei ani, de cînd mă cunoaşte, aş fi avut păreri "juste". El ţine să mă asigure că părerile mele pe care el le-a transmis la Helsinki, au fost totdeauna preţuite.

Temerile finlandezului sînt de feluri diferite şi contradictorii. In ele se oglindesc şovăielile şi nedumeririle acţiunii diplomatice finlandeze, atît de lentă şi de anevoioasă. Ministrul se întreabă dacă nu cumva ne-am grăbit să facem pace cu ruşii. Informaţiile de pe frontul răsăritean spun că sovieticii sînt foarte obosiţi, şi că numai datorită României şi Finlandei au izbutit să se mai ţină pe picioare. (Este teza diplomaţilor balţi, care acuză Finlanda de a fi trădat cauza ţărilor răsăritene). El se mai teme că guvernele din ţările noastre care s-ar învoi să colaboreze cu comunismul, ar deveni guverne de tip Kerenski, care ar deschide calea bolşevismului.

Răspund că ar fi foarte favorabil, pentru noi, dacă sovieticii s-ar simţi într-adevăr, obosiţi, fiindcă atunci anglo-saxonii ar izbuti uşor să restabilească, la răsărit, un echilibru. Insă oricît de "obosiţi" ar fi ruşii, n-am fi fost în măsură să le ţinem piept, fără ajutorul german. Germania era sortită să primească lovituri nimicitoare, la apus, în timp ce se destrăma frontul ei de la răsărit. Ce folos am fi avut să luptăm pînă la capăt, şi să ne prăbuşim împreună cu Germania? Ruşii ne-ar fi măcelărit şi desfiinţat, după modelul procedeurilor germane, în Ucraina. Aliaţii ar fi văzut în noi nişte companioni credincioşi ai Reich-ului! ... Deslipindu-ne de Reich, ne supunem unor condiţii grele, dar nu nimicitoare, şi dobîndim o libertate de acţiune diplomatică ce ne poate fi folositoare, pentru a îmbunătăţi poziţiile noastre, pînă la pace. Prima datorie a popoa-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

relor mici este aceea de a supraviețui. Trebuie să evităm o totală desființare materială. De bine, de rău, am izbutit a ne salva trupul. Să ne străduim să găsim și o salvare a sufletului. Sînt convins că și asta e cu putință. Kerenski a trăit și a pătimit, pe vremea bolșevismului revoluționar. Primejdia care ne paște nu este Revoluția, ci Marea Rusie. Salvarea este în puterea occidentalilor. (...) Deplîng pe balți, dar cine-i poate ajuta? Ei au fost părăsiți de Aliați, în timpul negocierilor anglo-franco-sovietice în anul 1939; au fost jertfiți de nemți, în aceeași lună și același an;[1] vor fi jertfiți din nou, de toată lumea. Nu noi îi vom putea scăpa... De ce nu se rînduiește o emigrare a balților, barem a estonienilor, spre Finlanda?

Răspunsul meu e ferm și optimist. Nu m-am îndoit nici o clipă, de prăbușirea Germaniei. Astăzi, nu mai văd tot atît de limpede. Inaintarea rusească e mai importantă, mai primejdioasă decît înaintarea germană, fiindcă e mai serioasă. Național-socialismul, cu toate lozincile și năzbîtiile lui, cu "ordinea nouă" și "spațiul vital", cu antisemitismul și discriminările lui rasiale, avea, chiar în clipele cele mai tragice, un efect profund neserios, efemer, deci provizoriu. Nu mă tem de teoriile bolșevice, dar mă tem de tăcerea ce s-a așternut, la răsărit, întinsă și fără fund, în care se poate cufunda, împreună cu alte neamuri, și neamul nostru românesc, fără ca nimeni să-i mai poată da de urmă. Am cunoscut lumea de la răsărit: știu cît este de nemărginită, și știu că e posibil să te pierzi în ea. Mă tem că, după toate prostiile pe care a încercat să i le strecoare propaganda germană, atît de activă, și atît de neputincioasă, să atingă sufletul unui popor, lumea de la noi e ahtiată de "adevăruri simple", de iluzii elementare și apropiate de inima unui popor de omenie, cum este poporul nostru. Indrăznesc de abia s-o spun, dar mă tem că, în întunecimea care s-a lăsat, în acești ani de zvîrcoliri războinice, nu cumva românul să găsească, la răsărit, luminile de care simte nevoie, pentru a-și alina jalea lui lăuntrică. Cît de ademenitoare poate fi pentru un neam oropsit, aruncat de vitregia vremilor, cînd la dreapta, cînd la stînga, o uriașe împărăție care sprijină pe cei săraci, și nu cunoaște deosebiri între popoare! Va fi oare dragostea noas-

BCU Cluj / Centrul Universitar Library Cluj

1) Aluzia privește efectele pactului Ribbentrop-Molotov.

tră de independenţă destul de puternică, şi va fi oare sentimentul nostru de individualitate naţională destul de mare, ca să putem ţine piept ispitelor uriaşei comunităţi ortodoxo-slave?

Mă întreb de ce nici Maniu, nici Stirbey, nu mi-au dat nici o veste pînă azi. Am fost lăsat la o parte,în tot timpul ultimelor negocieri. E ca şi cum cineva şi-ar fi pus în gînd să păstreze, pentru el singur, renumele atît de îndoielnic şi de dureros de a fi încheiat şi iscălit armistiţiul de la Moscova. (...) In afară de îndemnurile lui Ică, (acum se dovedeşte că aceste îndemnuri erau izolate, şi nu erau legate de negocierile lui Stirbey, sau ale lui Buzeşti; de aci, rezerva Aliaţilor, faţă de cererile mele de plecare;) nu am primit, în timpul din urmă, nici o comunicare sinceră, de la cei din ţară. S-au ferit de mine. Rezultatul nu e prea fericit: schimbarea la faţă a fost bine organizată, şi bine pusă la cale (pentru a trage "chiulul", nimeni mai dihai ca noi), negocierile însă nu fuseseră duse pînă la capăt, şi am fost nevoiţi, din pricina încăpăţînării noastre de a nu ne mişca de la Cairo, să "improvizăm" călătoria la Moscova şi încheierea armistiţiului. Doar astfel îmi explic rolul ciudat al "şefului delegaţiei", neaşteptatul Pătrăşcanu, bolşevicul camarilei. Intre Cairo şi Moscova, mă tem că am pierdut multe pene ... Mă frămînt cu gîndul că aş fi putut face mai bine, şi că ar fi costat mai ieftin, dacă aş fi fost ascultat. Acum voi căuta să mă întorc.Calea e deocamdată închisă. Mă voi strădui s-o deschid. Mă întreb însă dacă, odată întors acasă, Maniu mă va primi aşa cum m-a primit la întoarcerea mea de la Moscova, cu mustrarea că datoria mea era să rămîn în străinătate ...

Trebuie văzut pe care dintre români, va izbuti junele Buzeşti să-l scoată din ţară? Cine va apăra interesele ţării, în lume? Deocamdată, s-ar părea că ruşii sînt hotărîţi să ţină închise porţile ţării. Se întăreşte tot mai mult gîndul meu de a căuta să ajung la Paris; voi putea fi mai folositor acolo, pregătind calea de întoarcere, şi aşteptînd evenimentele.

Asediul Germaniei a început la apus şi la răsărit. Americanii luptă pe teritoriul Reich-ului, între Aachen şi Trier, şi se laudă că au străpuns linia Siegfried. Germania va mai re-

zista. Problemele politice au depăşit problemele militare, şi marile întrebări ce se pun în lume, referitoare la soarta noastră, a tuturor, nu mai privesc Reichul domnului Hitler. Cum va fi statornicită rînduiala cea nouă? Unde se vor opri ruşii? Cum vor fi restabilite libertăţile popoarelor? Cum vor fi aşezate raporturile dintre sovietici şi anglo-saxoni?

Opoziţia dintre interesele occidentalilor, şi cele ale sovieticilor, apare pretutindeni: în Balcani, la Dunăre, în Asia Mică, în Persia, în China, în Pacific, în Mediterana, în Italia, în Franţa, în Germania, - dar mai ales în centrul Europei. Pretutindeni tendinţele sînt potrivnice, şi "soluţiile" deosebite. Interesele potrivnice sînt prea numeroase, prea felurite, prea legate, încurcate şi încîlcite între ele, pentru ca o împărţire a zonelor de influenţă să poată fi o paşnică şi temeinică dezlegare. Pentru a evita conflictul viitor, nu e decît un singur mijloc: aşezarea unei ordine de drept, în lume, şi mai ales pe continent, adică garantarea unei vieţi libere tuturor popoarelor continentale.

Churchill se află în Canada, unde discută cu Roosevelt, despre "soarta viitoare a Germaniei". Mai mult decît de Germania, va fi vorba, fără îndoială de U.R.S.S.

Eden a fost grabnic chemat la Quebec. De ce? Propuneri de pace, zic unii. E puţin probabil. Eden nu s-ar fi deranjat pentru nişte propuneri naziste ... Dedesubturile politicii sovietice, faţă de România, de Finlanda, de Bulgaria, zic alţii. Nu e exclus.

17 septembrie

O telegramă de la Ankara: bulgarii nu ar fi retras, ci dimpotrivă ar fi întărit garnizoanele lor din Tracia Occidentală. Subînţeles: la cererea ocupanţilor sovietici. Iar motivul invocat: pentru a dezarma mai uşor armatele germane care se retrag din Grecia. Motivul adevărat: pentru a păstra "slavilor" o ieşire la marea Egee. Pe linia unde se ciocnesc năzuinţele bulgare, cu cele greceşti, se întretaie interesele Rusiei şi cele ale imperiului balcanic. Se presimte conflictul anglo-rus, şi se va dezvolta, etapă după etapă, după cum a crescut şi conflictul germano-sovietic, pe care l-am studiat în cartea mea. Punctele nevralgice sînt aproape aceleaşi: Gurile Dunării, Bulgaria, Strîmtorile şi Extre-

mul Orient. In plus, Asia Mică, Golful Persic, Indiile, etc.

Ce carte s-ar putea scrie! Mai interesantă, din punct de vedere diplomatic, decît lucrarea mea, fiindcă deznodămîntul nu va fi războinic, ci politic: o nouă aşezare a "contraponderilor" din lume, un nou echilibru, o nouă lume.

Berea răspîndeşte, telefonic, ştiri alarmante. Pretinde că ar fi vorba de clauze secrete care ar agrava mult convenţia de armistiţiu (plebiscit, sub ruşi; lărgirea ecartamentului căilor ferate, şi altele). Anglo-saxonii ar fi exprimat "rezerve", iar Stirbey s-ar fi codit să iscălească. De aici, rolul atît de însemnat al lui Pătrăşcanu. Lipsa de ştiri din ţară e prielnică zvonurilor îngrijorătoare.

18 septembrie

Buzeşti a dat cîteva telegrame în clar; ţine să lămurească de ce armistiţiul nu era semnat cînd s-a produs schimbarea de regim la Bucureşti: "La 23 august, îndată după constituirea noului guvern, am dat delegaţilor de la Cairo, domnilor Stirbey şi Vişoianu, prin intermediul legaţiei noastre de la Ankara, depline puteri, în vederea semnării armistiţiului. Ambasadorul sovietic, la Cairo, a comunicat că guvernul său este de acord să semneze armistiţiul, în condiţiile stabilite, în urma negocierilor care au avut loc, dar că răspunsul guvernului său nu va fi dat decît după asentimentul Statelor Unite şi al Marii Britanii. Delegaţii noştri au plecat la Moscova, unde se va proceda la semnarea armistiţiului. Ei se găsesc de trei zile, acolo, iar guvernul român aşteaptă cu nerăbdare vestea semnării armistiţiului".

E o explicaţie cam confuză. Probabil că şi faptele sînt cam încurcate. Din lămuririle lui Buzeşti, se desprind următoarele: a/ Cînd s-a dat "lovitura" la Bucureşti, nimic nu era încă "încheiat". b/ După lovitură, guvernul sovietic a refuzat să semneze la Cairo, şi a mutat negocierile la Moscova. c/ Nădejdea guvernului român că schimbarea sediului negocierilor va fi o simplă formalitate, nu s-a adeverit: Buzeşti e nevoit să mărturisească, nu fără candoare, că aşteaptă "cu nerăbdare", ştiri de la Moscova, unde delegaţia se află, de trei zile.

In realitate, delegaţia a stat la Moscova, o săptămînă şi mai mult; negocierile au reînceput, iar textul care a fost is-

călit , în cele din urmă, nu pare a fi textul asupra căruia se căzuse de acord la Cairo.

Se va invoca, desigur, nu fără oarecare îndreptăţire, reaua credinţă a ruşilor. Se va spune că guvernul de la Moscova a profitat de dovada de încredere ce i-am acordat-o, şi de situaţia disperată în care ne aflam, pentru a înăspri condiţiile armistiţiului.

Nu vreau să am idei fixe, totuşi nu pot alunga gîndul că dacă nu ne-am fi încăpăţînat să negociem pînă la capăt, la Cairo, nu am fi avut aceste surprize de ultimă oră. Ruşii ne-au dat necontenit să înţelegem că voiesc să discute cu noi, la Moscova. Consimţămîntul lor de a lua parte la negocierile din Cairo, nu a fost deci niciodată sincer. De aceea nu s-a putut ajunge acolo la nici o încheiere, iar regele a fost silit de împrejurări să dea lovitura, înainte de încheierea armistiţiului. Urmărind "garanţia" anglo-saxonă, care nu ne-a putut feri de dezamăgirile de la Moscova, am făcut noi înşine tot ce am putut, pentru a fi păcăliţi.

Firește, e greu de a judeca lucrurile de departe. Pe baza faptelor pe care le cunoaştem, şi mai ales în urma lămuririlor justificative ale junelui Buzeşti, mi se întăreşte părerea pe care am avut-o de la început: schimbarea de regim a fost bine pregătită şi bine executată; acţiunea diplomatică însă, a fost greşit începută, şi greşit încheiată, sau mai exact, greşit neîncheiată. Restul telegramei lui Buzeşti e o apărare a năzuinţelor noastre de independenţă, pe care evenimentele au depăşit-o. Azi, după încheierea armistiţiului, nu se mai poate vorbi de "liberare" şi de "independenţă". Trăim sub un regim de ocupaţie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 septembrie

Anglo-saxonii fac isprăvi militare de necrezut. In timp ce americanii se strîng (de la Aachen, pînă la Belfort) în faţa liniilor de apărare ale Germaniei, unităţi din armata britanică a lui Montgomery au aterizat şi "paraşutat" în Olanda, de unde pot întoarce liniile germane, şi pătrunde în Ruhr.(...)

Cu cît înaintarea va merge mai repede, în apus, cu atît va fi mai bine, pentru răsărit. Echilibrul Europei, existenţa Europei, atîrnă azi de o cît mai grabnică şi mai desăvîrşită victorie a trupelor americane.

Se confirmă o ştire gravă: sovieticii au arestat în ţară pe mareşalul Antonescu, pe Ică, pe generalul Pantazi[1], şi pe alţi colaboraţionişti de frunte (unele telegrame vorbesc de 6oo de arestări).

Radio Londra anunţă că România ar fi predat ruşilor pe mareşal. Această versiune e deosebit de antipatică. Chiar de nu ar fi "predare", ci numai "arestare", ceea ce s-a întîmplat e dureros şi umilitor; nu se cuvine ca la noi, în ţară, după semnarea armistiţiului, care ne aşează în rîndurile Aliaţilor, să se aresteze români, după bunul plac al ocupanţilor.

Mareşalul e un mare vinovat. Din trufie, dintr-un orgoliu nebun şi orb, a dus ţara la pieire. Nu a vrut să asculte pe nimeni; nu a primit sfatul nimănui; drept este ca el să-şi primească osînda. Speram că el va pricepe, în sfîrşit, şi că singur îşi va da pedeapsa cuvenită. Un tribunal românesc ar fi putut, la nevoie, să-l judece şi să-l pedepsească. Nu este însă firesc, ca el să fie predat străinilor, de către un regim care numără atîţi fruntaşi, pe care el i-a păzit de urgia nazistă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre nenorocitul "Ică", e greu să rostesc o judecată. La început, a împărtăşit (ca atîţia alţii) nebunia mareşalului, şi a exprimat-o în multe cuvinte, sonore şi găunoase. Si-a dat seama apoi de realitate. A încercat să dreagă ceea ce nu mai putea fi dres. Anii din urmă sînt plini de zadarnice şi disperate străduinţe, pentru a feri ţara de un tragic şi fatal deznodămînt. A început prin a fi plin de primejdioase veleităţi; a isprăvit prin a cultiva cele mai bune intenţii. S-a zbătut pînă la capăt, între ruşii de care se temea, şi nemţii care-l bănuiau: sprijinit de Maniu, în care nu avea încredere, şi sprijinindu-se pe Buzeşti, care-l trăda; sînt martor că el a dorit o înţelegere cu ruşii. In mai multe rînduri, m-a rugat să intervin, pentru a obţine o clarificare. Credeam atunci că Ică e de acord cu Maniu. Obstacolele ce mi se puneau în cale, de anglo-saxoni, (care stabiliseră legătura cu Stirbey), ca şi unele "lucrături" între guvern şi opoziţie, despre care am prins de veste doar mai tîrziu, au dovedit că Maniu îşi alesese altă cale de negociere. Nu eram legat de Ică în niciun fel. Îl cunoşteam foar

---

1) Tardivitatea ştirilor din România, ca şi alteraţia lor, se explică prin acţiunile patriotice care au tăiat legătura telefonică a hitleriştilor cu străinătatea.

te puţin, şi nu răspundeam decît rareori mesajelor scrise sau verbale, pe care el mi le trimitea, în vremea din urmă, pentru a mă asigura de încrederea ce avea "în capacităţile" mele. Simţeam la el existenţa unor idei avîntate şi confuze, şi acea beţie a puterii, care cuprinde pe tinerii slabi de înger, ajunşi prea repede, în fruntea treburilor publice. Vorbea uşor, şi mult prea mult; încerca să stăpînească vremile cu vorbe, şi cu "teorii", pe care era nevoit să le schimbe necontenit; în realitate, întîmplările mai întotdeauna neprevăzute, îl dominau: lîngă un nebun, părea totuşi cuminte, şi ajunsese să fie "indispensabil"; gusta cu nesaţ, în vremi tragice şi neiertătoare, din plăcerile şi foloasele cîrmuirii; - dar nu era un băiat rău, şi se zbătea cît îi era cu putinţă, să apere pe alţii,să-i scutească de belele, să-i salveze.

Despre ceilalţi 6oo, nu se ştie mai nimic. Demnitari şi funcţionari, "colaboraţionişti"? Termenul e impropriu: noi am fost "aliaţii" Germaniei, de nevoie, totuşi aliaţi, şi nu adversari învinşi; deci colaborarea cu nemţii era, pentru funcţionarii statului, o datorie, care nu poate fi pedepsită. Profitorii de război? Această speţă nu merită nici milă, nici apărare. Nu strică dacă va fi supusă unui "control sovietic". Cum se exercită însă acest control? Zvonuri din Ankara vorbesc de o "Comisie de control", prezidată de Pauker. Foarte rău: o asemenea comisie va putea fi bănuită că hotărăşte vinovăţiile după criterii ideologice şi sociale. Ea deschide calea unui amestec sovietic, în viaţa noastră internă. Aceiaşi primejdie o constituie comisiile sovietice de "supraveghere", care au fost instituite, pe lîngă fiecare prefectură. Pe această cale, propaganda şi influenţa sovietică se vor putea răspîndi în ţară.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2o septembrie

Dulles a plecat de cîteva zile la Londra, cu avionul.(..) Elting a primit pentru mine, o înştiinţare telegrafică, de la Dulles, care a vorbit cu Beneş despre mine, şi a fost fericit să constate că Beneş are asupra mea, aceeaşi părere ca şi el. Mi se transmite sfatul de a pune în curent pe Beneş cu intenţiile mele de călătorie.

(...) Mă străduiesc să arăt prietenilor mei că, pentru a

judeca fără părtinire "ceea ce se întîmplă", trebuie să pricepem că multe dintre prefacerile ce se împlinesc astăzi, nu puteau fi ocolite, ba unele dintre ele erau trebuincioase. Ţara noastră, trecînd dintr-o tabără în alta, nu a dat numai "o lovitură diplomatică", ci a pornit pe o cale nouă, care impune schimbări şi reînnoiri de ordin politic, social şi ideologic. Ni se cere, de asemenea, o atitudine nouă în politica externă: înţelegerea fenomenului sovietic şi adaptarea noastră, la realitatea Rusiei celei noi. Toate acestea necesită o schimbare, în profunzime, a felului nostru de a fi, schimbare care nu poate fi ferită de anumite necazuri şi dezamăgiri. Credinţa noastră, în fiinţa liberă, în neatîrnarea neamului nostru, nu va fi atinsă de aceste schimbări;vom şti să deosebit cele trecătoare, de cele esenţiale. Esenţialul este să supravieţuim, în perioada dintre armistiţiu şi pace. Prima condiţie de a supravieţui a fost împlinită: încheierea armistiţiului ne-a ferit de a fi suprimaţi, ca stat, sub povara victoriei sovietice. Este acum nevoie de înţelepciune şi de răbdare. Sînt convins că lucrurile se vor îndrepta; şi se vor îndrepta fără intervenţia noastră. Nu ne este dat nouă să restabilim echilibrul în lume. Trebuie să fim gata însă de a ne folosi de îndreptarea ce va veni. Răbdare deci, înţelepciune şi pregătiri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21 septembrie

(...) Armistiţiul între Finlanda şi U.R.S.S. a fost iscălit ieri. Condiţiile sînt grele: Finlanda cedează Petsamo, se retrage în cuprinsul vechilor ei hotare din 194o, şi "închiriază", pe timp de 5o de ani, o bază navală. Despăgubirea: 3oo milioane dolari. In schimb, finlandezii nu se vor lupta alături de nemţi[1], deci vor trece imediat pe picior de pace, şi nu sînt nevoiţi să lase pe ruşi să treacă prin ţara lor. (Mare avantaj!). Vor avea cel mult obligaţia de a pune la dispoziţia sovieticilor baze navale şi de aviaţie.

"Neutrii" par foarte supăraţi de condiţiile impuse Finlandei şi României. Edmond Rossier scrie, în "Gazette de Lausanne", un articol inimos, în care ia apărarea statelor mici, victime ale imperialismului celor mari. Primul ministru finlandez s-a adresat

---

1) Eroare în manuscris: este vorba de lupta lor alături de sovietici.

poporului, într-un discurs plin de demnitate, care are cel mai viu şi mai adînc răsunet în străinătate. Pe primul plan al preocupărilor presei din ţările neutre, se află "primejdia sovietică". Acest sentiment de îngrijorare va pătrunde şi în ţările anglo-saxone.

Un grup de ziarişti anglo-americani, sosiţi în ţară cu avionul, au fost expulzaţi chiar a doua zi, de autorităţile sovietice. Moscova nu acceptă controlul presei internaţionale. Nu acceptă decît pe ziariştii străini, acreditaţi la Moscova.

22 septembrie

Finlanda, datorită aşezămintelor ei democratice, se va apăra mai bine decît ţara noastră, împotriva bolşevismului unde, în afară de Maniu, şi de ideia de rezistenţă naţională, nu există nici un organ (parlament, consiliu de stat, corp electoral) care să se poată opune curentelor extremiste, oblăduite de puternicul vecin. Coroana are "intenţii bune", dar nimic mai mult. Atîrnă de uneltirile şi intrigile unor tineri, care se zbat să "salveze"pe rege, şi să-şi satisfacă ambiţiile lor personale. Mă întreb dacă acţiunea lui Pătrăşcanu, care, de pe acum, a luat un caracter pronunţat revoluţionar, nu se datoreşte unor combinaţii de curte, care au dat greş. Ce rost avea trimiterea lui Pătrăşcanu, la Moscova, ca "şef de delegaţie"? Nu-mi închipui să-l fi cerut Moscova. Sovieticii s-au mulţumit totdeauna cu delegaţii "burgheze", şi nu cereau decît un singur lucru: ca solii ţărilor vecine să aibă autoritate politică, şi calitatea reprezentativă reală. Trimiţînd pe Pătrăşcanu, la Moscova, i-am conferit noi înşine,(lui, şi partidului său) o autoritate pe care a ştiut s-o exploateze, şi de care Moscova se va servi cu vîrf şi îndesat. (...)

Se zvoneşte că solul nostru la Moscova cere naţionalizarea băncilor, exproprierea pămîntului, şi constituirea partidului comunist ca organ conducător în ţară. Maniu se opune, sprijinit - deocamdată - de autorităţile militare sovietice!Dacă e adevărat, cum se zvoneşte, că Pătrăşcanu ar fi fost "inventat" de curte, cu gîndul că ar putea salva pe rege, socoteala poate da greş. Comunistul palatului poate fi tot atît de fatal regelui Mihai, după cum au fost fatali regelui Carol germanofilii de ultimă oră, "inventaţi" de Urdăreanu. Interesele de stat nu pot,şi nu trebuie să fie judecate prin prizma intereselor de curte: un

BCU Cluj / Central University Library Cluj

rege nu poate fi salvat prin tranzacţii păgubitoare pentru stat.

23 septembrie

La Crucea Roşie, întîlnesc pe Schwarzenberg , care a stat de vorbă cu un delegat al Crucii Roşii, întors de cîteva zile, de la Bucureşti, pe un avion american. Acest delegat a părăsit capitala noastră, la lo septembrie. Veştile pe care le aduce sînt dureroase şi îngrijorătoare. Trupele sovietice care au defilat la Bucureşti, au făcut cea mai bună impresie: ţinută perfectă, echipament desăvîrşit, disciplină ireproşabilă. Trupele de ocupaţie, care au urmat, lasă însă mult de dorit. S-au întîmplat prădăciuni şi asasinate. Averea şi viaţa cetăţenilor nu e în sigu - ranţă. Autorităţile sovietice făgăduiesc sancţiuni, dar nu se ţin de cuvînt. In fond, tolerează excesele. Mareşalul Budienny e stăpîn la Bucureşti. In fapt, guvernul român nu mai guvernează. Nu are nici o putere. Sovieticii iau toate hotărîrile şi execută toate măsurile. Intr-o convorbire pe care delegatul Crucii Roşii a avut-o cu Dinu Brătianu, acesta ar fi recunoscut că guvernul român e depăşit de evenimente. Bărbaţii politici ai vechiului regim nu ar mai avea nici un cuvînt de spus. Guvernul ar fi inexistent. Cîţiva comunişti români mai pot interveni în treburile publice,dar şi ei vor fi depăşiţi. Sovieticii deţin toate posturile de comandă, Dinu Brătianu părea foarte pesimist. .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Circulaţia pe străzi pare normală; autorităţile sovietice par binevoitoare, dar ordinele de sus nu sînt luate în seamă de soldaţi. Ziarele continuă să apară. Pe front, lucrurile merg încet, fiindcă românii au fost prost armaţi, şi lăsaţi să se lupte cu cele trei divizii blindate germane, din Ardeal. Românii ar fi avut pierderi grele. Comandanţii sovietici nu cunosc alte autorităţi, nici alte instituţii, decît autoritatea statului sovietic. Un colonel american a sosit la Bucureşti, pentru a prelua nişte prizonieri americani liberaţi. El n-a fost primit de comandantul sovietic. Pentru sovietici, Crucea Roşie este ca şi inexistentă. Delegatul avea o autorizaţie din partea autorităţilor sovietice, pentru a circula cu automobilul; o echipă de soldaţi a pus mîna pe automobilul său, şi autorizaţia a fost ruptă. In populaţie, domneşte un sentiment de îngrijorare şi de groază.

Livingstone îmi aduce un nou răspuns de la Londra:"Nu

ne opunem ca dl.Gafencu să vină în Anglia, în drumul său spre România, cu condiţia ca guvernul român să fie de acord. Cu toate acestea, nu-i va fi cu putinţă să se întoarcă repede în România, întrucît liniile normale de comunicaţie, între Anglia şi România, nu vor fi reluate, pe o perioadă nedeterminată. Dacă dl.Gafencu are intenţia să se ducă în România, pe calea Londra - Moscova, va trebui, în primul rînd să obţină consimţămîntul guvernului U.R.S.S."

Un nou acord de principiu; însă iarăşi o condiţie ce nu poate fi împlinită: ce înseamnă prealabila aprobare a guvernului român,de care e vorba? In situaţia de azi, nu pot nici cere, nici primi, o asemenea aprobare. Explic lui Livingstone această dificultate; el îmi promite că va cere lui Van der Heuvel, care se află la Londra, să dezlege verbal această chestiune, cerînd la nevoie sprijinul lui Dulles, poate chiar al lui Beneş.

Nu pot cere autorizaţia decît în "clar"; aceasta înseamnă că o cer ruşilor,şi nu românilor; guvernul român nu poate răspunde nici el, decît tot în "clar", deci nu-şi poate exprima adevărata lui părere. In astfel de împrejurări, nu înţeleg să acţionez decît pe răspunderea mea şi potrivit iniţiativei mele. Nu accept tutela pe care britanicii vor să mi-o impună. Livingstone înţelege punctul meu de vedere, şi-l va lămuri, la Londra, lui Van der Heuvel.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pella este la Geneva şi vine să mă vadă. Imi spune că dat fiind împrejurările, a socotit de datoria sa, să-şi "ofere" demisia guvernului de la Bucureşti. Vrea să fie liber, să poată lucra fără a angaja pe nimeni, (cu toată autoritatea pe care el crede că o are, în cercurile internaţionale) pentru cauza României. Niculescu-Buzeşti i-a cerut însă să rămînă la post, "pînă la noi dispoziţiuni".

Pella, care îşi are familia în Elveţia - unde i se află banii, mobilele, automobilele, nu se gîndeşte să se mai întoarcă în ţară. Pare dornic "să colaboreze" cu mine, deoarece îşi aminteşte şi acum de "timpul fericit", cînd i-am fost şef, etc. El socoteşte că "datoria" românilor care pot fi folositori, în străinătate, este să nu se întoarcă în ţară, unde glasul lor ar fi deîndată înăbuşit. (...)

24 septembrie

S-a împlinit, ieri seară, o lună de la schimbările din România. Data de 23 August va rămîne de pomină în istoria noastră: tot în august, acum 5 ani, Ribbentrop iscălea, la Moscova, pactul de amiciţie cu Molotov, pact care a pus capăt libertăţii noastre de acţiune; de atunci, ne-am zbătut între nemţi şi ruşi, zvîrliţi cînd la dreapta, cînd la stînga, de jocul unor forţe dezlănţuite, stăpîne pe soarta noastră, pînă cînd am încăput, la 23 august 1944 sub pravoslavnica oblăduire a vecinilor noştri de la răsărit.

Drumul spre ţară nu este deschis. E închis, prin forţa împrejurărilor, şi prin lipsa desăvîrşită a mijloacelor de comunicaţie. Drumul se închide tot mai mult, şi din punctul de vedere politic. Ruşii stau de veghe, şi au zăvorît porţile, în urma lor. Sînt mîhnit că, în clipa cînd mă credeam mai aproape ca niciodată, de ziua întoarcerii, sînt din nou despărţit de ţară şi de mama mea.(...)

Este de neînţeles, pentru mine, că în aceste zile negre, cînd era firesc să-mi sosească din ţară o chemare, un cuvînt de încredere, un îndeamn, sau o rugăminte, nu ajung pînă la mine decît zvonuri răuvoitoare, despre intrigi, "lucrături" ruşinoase şi calomnii.

Mi se spune că "clica palatului" (căreia nu i-am făcut niciun rău) ar fi jurat că "nu voi mai trece"; lucrarea mea este exploatată împotriva mea; sfaturile atît de chibzuite şi măsurate pe care le-am dat întotdeauna, mi-au fost luate în nume de rău; pentru a înlătura puţinii oameni de valoare care le stăteau în cale, tinerii din jurul regelui nu s-au sfiit să născocească poveştile cele mai neroade - ca de pildă pretinsa mea colaborare la "conjuraţia lui Nicolae"!, inventînd pe "salvatorii" cei mai neaşteptaţi (ca de pildă, Pătrăşcanu) pentru a da ţara pe mîna unor comunişti protejaţi de palat. Cel puţin, dacă ar fi vorba de o sinceră conversiune la comunism, de o curajoasă încercare de salvare a ţării, fie chiar cu sacrificiul claselor conducătoare!Dacă guvernul, cu regele în frunte, ar deschide larg porţile statului, în faţa pretenţiilor, multe dintre ele îndreptăţite, ale mulţimii, hotărînd să primenească şi să schimbe viaţa publică a României! Dar nu! Intreaga mişcare a pornit de la 2 - 3 băieţaşi de curte, care au trădat pe Ică, ieri, aşa cum mîine îl vor trăda pe rege,

spre a avea cinstea de a dezlănţui, ei cei dintîi, ei singuri, focul care le va arde degetele şi mîinile.

Aş avea destulă înţelegere, ca să nu condamn jocul acestor copii, dacă prin el, s-a putut înfăptui ceea ce înţelepţii neamului nu izbuteau să pună la cale. Intr-un asemenea caz, aş ierta intrigile, calomniile şi necazurile personale, ce nu pot fi luate în seamă, în aceste tragice împrejurări! M-aş împăca de asemenea, cu gîndul de a lucra mai departe, în umbră, pentru ceea ce eu cred, că slujeşte interesul ţării. M-am lecuit, în aceşti ani de exil, de ambiţii deşarte: nu vînez nici un "post"; şi ştiu cît de trecătoare, cît de primejdioase sînt azi, onorurile publice.

25 septembrie

Bulgarii nu vor să fie bolşevici. Aşa, cel puţin, vesteşte o telegramă de la Sofia. Primul ministru, ca şi ministrul de război, au declarat "că Bulgaria ţine să aibă un regim democratic, dar nu comunist. Va introduce, prin urmare, reforme radicale în domeniul financiar, economic şi social - dar nu se va atinge de proprietatea privată, nici de întreprinderile particulare". Foarte bine: este o reacţiune sănătoasă. Acestea nu ar fi fost date publicităţii, dacă ruşii nu ar fi aprobat, deocamdată, acest "program".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lupte grele în Olanda, pentru gurile Rinului. Nemţii se apără cu îndîrjire; britanicii au mari pierderi.

Radio Londra anunţă că ar fi fost arestaţi trei foşti miniştri români "germanofili" care au schimbat cursul politicii externe, sub regele Carol. Cine or fi ăia? Gigurtu? Manoilescu? Valer Pop? Aceşti foşti miniştri au păcătuit faţă de ţară, dar nu sînt "criminali de război". (?)

26 septembrie

Ruşii au succese militare, în ţările baltice. La noi, "ofensiva" ruso-română cam stă pe loc. A fost cucerit numai Aradul, iar armatele noastre au pătruns în şesul Ungariei. Se fac pregătiri de luptă, dar încă nu se înaintează.

La Budapesta, au început mişcările "de stînga". Mulţimea cere armistiţiu şi pace. Regentul Horthy, care nu mai are nimic de pierdut, rezistă. A fost satelitul numărul 1; este nevoit să fie şi partenerul cel din urmă. - "Ungaria - îmi spune baronul von Kahn - a tras pe Schwarze Peter[1], şi va rămîne cu această carte în mînă, la sfîrşitul jocului!"

La noi, se aşteaptă cucerirea Transilvaniei. Cînd Transilvania va fi eliberată - spune o ştire din Bucureşti - se va alcătui un guvern naţional. (Pînă acum, era vorba că acest guvern va fi constituit după încheierea armistiţiului. A intervenit deci, o amînare).

Telegramele particulare au început să sosească regulat din ţară.

Finlanda - scrie presa suedeză - încearcă să se adapteze la noua situaţie, şi caută un modus vivendi cu ruşii. Comisia de control sovietică a sosit la Helsinki (sub conducerea lui Jdanov, activul şi inteligentul fruntaş sovietic de la Leningrad); această Comisie, deocamdată, nu se îndeletniceşte decît cu treburile militare şi nu se amestecă în chestiunile administrative şi politice. Finlandezii au nimerit-o mai bine decît noi, în această privinţă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tensiune germano-suedeză. La cererea lui Cordell Hull, suedezii au închis porturile lor, pentru orice vas străin.

Roosevelt şi Churchill au hotărît să acorde mai multe puteri guvernului italian. Au făcut o declaraţie comună, foarte favorabilă poporului italian. - Important: comisarul britanic de la Roma va lua titlul de ambasador, iar Italia va putea trimite "reprezentanţi direcţi" la Londra şi la Washington. Italia reintră deci, în comunitatea diplomatică a Aliaţilor. - Cînd va veni şi rîndul nostru? O asemenea măsură ne-ar asigura oxigenul de care avem neapărată nevoie pentru a respira. Deocamdată, toţi şefii de misiune sînt rechemaţi, chiar cei din ţările neutre; de

---

1) Joc de cărţi: "Popa prostu'".

asemenea, serviciile de presă şi cele economice. Rămîn numai însărcinaţii cu afaceri, prietenii intimi ai lui Buzeşti şi Ionel Stîrcea: Anastasiu, Brutus Coste, C.Motaş ...

27 septembrie

(...) Anglo-saxonii au debarcat în Albania "spre a ajuta această ţară în lupta ei pentru libertate", şi "pentru a tăia calea nemţilor care se află în Grecia". Pot fi, oare, şi alte motive, deocamdată tăinuite? Prezenţa anglo-saxonilor în Balcani este binevenită şi poate fi folositoare. In schimb, resturile diviziei britanice aeropurtate, - care coborîseră în Olanda, dincolo de braţul Rinului, la Arnhem - sînt silite să treacă fluviul, înapoi, sub focul nimicitor al nemţilor. Operaţia nu a reuşit. A fost prea îndrăzneaţă.

- Este o victorie! strigă nemţii, care au mare nevoie de "victorii", în aceste zile.

- Este un epizod!, răspund englezii, ale căror armate înaintează mereu, în alte puncte ale frontului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Este o întîrziere!, suspină observatorii grăbiţi, care aşteaptă ca Germania să se prăbuşească, pentru ca situaţia, la răsărit, să se lămurească.

Guvernul De Gaulle anunţă că "misiunile străine" de la Vichy au sosit la Paris; printre acestea, "misiunea" mareşalului Antonescu , căreia i s-a dat, deocamdată, un domiciliu obligatoriu. Termenii nu sînt exacţi: misiunea lui Dinu Hiott era împlinită în numele regelui, nu a mareşalului. Era de aşteptat totuşi, că francezii Rezistenţei nu vor sta de vorbă cu niciun diplomat mare sau mic şi mai ales cu niciun român care a fost la Vichy, pe lîngă mareşalul Pétain, şi alături de K.von Nidau, sau cum îi spunea neamţului de acolo. Diplomaţii noştri s-au expus unor ofense care puteau fi evitate. (...)

28 septembrie

Reuter anunţă că vreo douăzeci de ofiţeri englezi şi americani, care se aflau la Sofia, au fost "îndepărtaţi" de ruşi. Adică, daţi afară. Comandamentul sovietic i-a trimis, sub escortă în Turcia.

In aceiaşi ordine de idei: Eden a recunoscut, în Camera Comunelor, că sovieticii au deportat polonezi din armata naţională polonă, care "luptau alături de trupele sovietice". Un deportat a rectificat: "Au deportat şi au ucis". Eden nu tăgăduieşte, dar aşteaptă explicaţii din partea ruşilor. Deocamdată, aceştia au răspuns că cele aflate de britanici "nu dau o imagine exactă a lucrurilor, aşa cum s-au petrecut".

Carul marei alianţe scîrţîie şi va scîrţîi tot mai mult. Iar lucrurile se strică, acolo unde totdeauna s-au stricat: în Polonia şi în Balcani. (Balticii sînt sacrificaţi). In Polonia, conflictul pare mai cumplit, dar interesele britanice sînt mai mici. In Balcani, vechea problemă a echilibrului se pune din nou (oricear scrie şi ar gîndi, şampionii anglo-saxoni ai zonelor de influenţă: Carr, Lippman & Comp!), englezii vor apăra cu orice preţ poziţia lor în Mediterana. De aceea, se ocupă cu atîta bunăvoinţă de Italia (declaraţia Roosevelt - Churchill, de ieri); tot de aceea nu au sacrificat încă pe Franco, în Spania; tot de aceea sprijină şi vor sprijini tot mai vîrtos, pe greci; în sfîrşit, tot de aceea au debarcat trupe în Albania. Sînt jaloane aşezate pe drumul unei mari clarificări, care nu se va putea împlini, înainte ca Reich-ul hitlerist să fi ajuns la aman. Dar, atunci problema se va pune,pe toată întinderea, şi cu toată gravitatea ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru noi, această clarificare, firește,va fi hotărîtoare. Pe unde va trece linia de echilibru? In Balcani, sau la Gurile Dunării? Aceasta-i întreaga problemă! Deocamdată, este util să urmărim cu încordată atenţie dezvoltarea evenimentelor, dar să nu ne pronunţăm. Sînt informat că, vorbind în faţa unor ziarişti străini, regele Mihai ar fi spus că România doreşte şi are interesul ca înţelegerea dintre Naţiunile Unite să fie întotdeauna desăvîrşită. - Foarte bine! Bravo, Buzeşti! Este limbajul pe care trebuie să-l ţinem, chiar dacă inima noastră bate pentru unii,sau pentru alţii.

Ruşii înţeleg şi ei să joace partida cu cea mai mare băgare de seamă. Brutalitatea lor (împotriva gazetarilor şi a militarilor anglo-saxoni) se împerechează cu atitudini şi gesturi dintre cele mai chibzuite. Ei slujesc, astfel, Aliaţilor occidentali (cum slujiseră, pe vremuri, complicilor germani) una caldă, una rece. Dacă guvernul bulgar - care, cu atîta însufleţire, se

orînduise la dispoziţia Moscovei - dă azi înapoi, se bate cu pumnul în piept, şi declară că "nu e bolşevic", ci numai "demo - crat", faptul se datoreşte, fără doar şi poate, instrucţiilor secrete primite de la sovietici. Tot influenţa sovietică explică faptul că armata bulgară a fost silită să ascundă drapelele roşii, să înalţe din nou drapelul tricolor naţional. Disciplina a fost întărită, salutul militar reintrodus: Bulgaria nu poate fi folosită pentru interesele Moscovei, decît dacă păstrează o înfăţişare cît mai naţională. ("Nu sînt pentru o Bulgarie comunistă, ci so - cial-agrară", ar fi spus Dimitroff, fostul preşedinte al Internaţionalei a treia, care, prin Ankara, a ajuns la Sofia!)

Cum se vor dezvolta raporturile turco-bulgare? Turcia este un pion hotărîtor în jocul britanic: rolul ei va fi deosebit de însemnat, într-un viitor apropiat. Bulgaria este pionul Moscovei. Bulgarii au nevoie de ruşi, iar ruşii de bulgari, pentru ca şi unii şi alţii să ajungă la Mediterana. - Vom asista oare la izbucnirea unui conflict turco-bulgar? (radio Moscova are cuvinte tot mai aspre faţă de Turcia).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

29 septembrie

Din nou, Churchill a rostit un mare discurs la Comune. Cu o siguranţă - pe care n-a putut-o avea pînă azi - a ana - lizat problemele războiului şi ale victoriei. Nu se arată grăbit: războiul va mai dura - după părerea lui - şi în anul viitor. Afirmă însă categoric: victoria trebuie să fie, şi va fi desăvîrşită. Cu obişnuita lui predilecţie pentru chestiunile militare, aminteşte, în amănunt, fazele prin care a trecut bătălia din Normandia, cea mai crîncenă bătălie din toate timpurile. Vorbeşte cu admiraţie de efortul de război al Statelor Unite şi de "minunata şi hotărîtoarea acţiune războinică" a Sovietelor. Recunoaşte meritele Rezistenţei franceze. Are cuvinte de necruţătoare ironie - şi de mult haz - pentru Hitler, pe care Providenţa l-a scăpat de la moarte, ca să poată contribui mai departe - prin geniul său de conducător - la victoriile militare ale Naţiuni - lor Unite!

Puţine cuvinte - prea puţine - despre armistiţiul român şi despre cel finlandez. Churchill recunoaşte doar că aceste acte diplomatice poartă pecetea voinţei ruseşti, şi dau dovadă

de "moderaţiune". Nimic mai mult. Este limpede;premierul britanic nu vrea să supere pe ruşi şi nu se amestecă în ceea ce deocamdată se află în zona lor de influenţă. In schimb, multe cuvinte de ocară pentru bulgari - cuvinte menite să mulţumească pe aliaţii greci (atît de neliniştiţi de planurile sovietice, în Bulgaria) şi prin care Churchill îşi varsă focul împotriva unor foşti prieteni răsfăţaţi, care i-au pricinuit cele mai multe dezamăgiri. (Imi amintesc străduinţele depuse de Churchill - pe lîngă mine, în 1939 - în favoarea bulgarilor).

Unde Churchill îşi dă drumul - cu o elocinţă străbătută de sincere simţăminte, înrîurită însă şi de o idee politică dominantă - este în asigurările pe care le dă Italiei (al cărei popor îi este drag) şi Franţei eliberate, "pe cale de a redobîndi poziţia ei de Mare Putere".

Faţă de Franţa, Churchill ţine să lămurească, precis şi cu o bine chibzuită sinceritate, răspunderile anglo-saxone: retragerea Statelor Unite (în ciuda declaraţiilor lui Wilson[1]) şi atît de nedreapta şi neîndemînateca politică de echilibru a Marei Britanii (în perioada 1918 - 1939), care a înlesnit reînnălţarea Germaniei, zădărnicind, astfel, politica de siguranţă a Franţei. Acest adevăr elementar se cuvenea să fie rostit de un conducător britanic, fiindcă numai pe o asemenea dreaptă împărţeală a răspunderilor - pentru cele întîmplate în trecut - se poate clădi o strînsă şi sinceră colaborare de viitor, între Franţa şi Anglia. Stăruinţa şi căldura cu care Churchill a ţinut să exprime acest adevăr, dau de înţeles că premierul britanic simte că partida pentru cîştigarea Occidentului nu este uşoară, şi trebuie jucată cu multă hotărîre şi cu înverşunare. In Franţa şi în Italia, sovieticii s-au pornit pe lucru. Popoarele înclină spre stînga. Tot în acea parte, se poate înclina şi poate cădea şi poporul german. Victoriile militare ale anglo-saxonilor nu sînt deci, îndestulătoare spre a cîştiga de partea lor Europa occidentală. Este nevoie de eforturi politice şi sufleteşti.Trebuiesc mîngîiate suferinţele. Trebuie trezit sentimentul de încredere. Churchill a încercat s-o facă, folosindu-se ca întotdeauna de talentul său. Peste Germania hitleristă, pe cale de a se

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Thomas Woodrow Wilson(1856-1924)-fost preşedinte al Statelor-Unite, în 1912, şi în timpul primului război mondial.

prăbuşi, peste ruinele şi mormintele nenumărate ale continentului, lupta pentru sufletul Europei a început.

Doctorul Müller, redactor important la "N.Z.Zeitung", vine să mă vadă, cerîndu-mi ştiri din România. Il pun la curent cu puţinele informaţii de care dispun, şi cu părerea mea că trebuie să aşteptăm înainte de a ne pronunţa: am credinţa că echilibrul se va restabili, că anglo-saxonii vor elabora o politică europeană şi chiar balcanică; şi că ruşii se vor retrage înlăuntrul hotarelor, pe care chiar ei au ţinut să le statornicească de pe acum. Faptul că armistiţiul a cuprins, la cererea ruşilor, şi clauze teritoriale, constituie un lucru bun, fiindcă ruşii, oricît ar înainta şi oricîte teritorii ar ocupa, nu şi-au închis calea retragerii; dimpotrivă: chiar ei au arătat hotarul înlăuntrul căruia înţeleg să se retragă. Onoarea lor şi prestigiul lor de Mare Putere, nu sînt puse în cauză de o eventuală şi foarte legitimă retragere, cînd sub presiunea tuturor învingătorilor (ca şi a celorlalte state interesate), Europa va trebui să reintre în ordine!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Expun lui Müller importanţa unei păci pe temeiul ordinei universale, de drept, în opoziţie cu o pace întemeiată pe o împărţeală în zone de influenţă. Si îi exprim convingerea mea că toată presa europeană ar trebui - încă de pe acum - să ia atitudine în această chestiune hotărîtoare.

La rîndul său, Müller mă informează că ideea zonelor de influenţă a pătruns şi în Germania. Majoritatea militarilor germani - ca şi foarte multă lume din Germania de sud şi de vest - este pentru o alipire a Germaniei (chiar cu sacrificiul teritoriilor de dincolo de Oder!) la acea Comunitate Atlantică, de care pomenesc Carr şi Lippman. Tema se discută cu aprindere, pretutindeni unde se mai poate discuta. Partidele, sindicatele, pînă şi familiile sînt împărţite: unii trag spre răsărit, majoritatea însă trage spre apus. (Procesul Lvischner, un fruntaş al sindicatelor, legat de procesul Goerdeter!)

Vorbim apoi, de planul de bolşevizare a Germaniei, atribuit lui Himmler. Ii expun părerea mea că nu cred ca un asemenea plan să poată mîntui Germania de urgia răzbunătoare - şi de intenţiile politice - ale Rusiei. Sînt două feluri de comu-

nism, azi: comunismul sincer, ideologic, revoluţionar - denumit "trotskyst" - şi comunismul naţional al lui Stalin. Dacă Germania va face trotskysm, ea va dezlănţui şi mai vîrtos furia lui Stalin. Inamicul - pentru Rusia stalinistă - nu este bancherul englez, nici industriaşul american, nici liberalul, ori de unde ar fi, ci comunistul sincer, independent, revoluţionar! Dacă Germania va face "stalinism", atunci ea se va supune, de bună voie, ţelurilor naţionale ale Uniunii Sovietice. Socoteala aceasta nu-i va ieşi însă la capăt, nici într-un fel, nici într-altul. (...)

30 septembrie

Zvonuri despre schimbarea guvernului român. Maniu refuză, ca totdeauna; de data aceasta pe bună dreptate. Se vorbeşte de Stirbey. Bietul Barbu îşi va urca, pînă la capăt, calvarul puterii. O veste din Moscova anunţă că misiunea militară engleză pentru armistiţiu a sosit la Bucureşti. Se aşteaptă misiunea americană. E o veste bună.

Primesc vizita unui cetăţean baltic. Fostul ministru Ş. înalt, slab, cu sprîncene stufoase şi ochi îndureraţi, pare a fi statuia Comandorului,[1], statuia veşnicei mustrări. Soarta statelor baltice e pe cale de a fi pecetluită chiar în aceste zile. Ruşii au ocupat Reval şi încercuiesc Riga. "Se înfăptuieşte o crimă de neiertat a lumii civilizate. Statele baltice îşi trăiesc cele din urmă clipe. Nemţii şi-au bătut joc de noi, apusenii ne-au părăsit; U.R.S.S. ne înghite". Baltul vorbeşte încet, amintind cu nesfîrşită tristeţe, jalnica tragedie a poporului său: "Cine va putea arăta vreodată, în adevăratele ei proporţii, uriaşa prostie a cuceritorilor germani, care din orbire şi trufie au înlocuit la răsărit, tirania sovietică, prin tirania nazistă, şi au îndepărtat de ei nenumăratele popoare dornice de libertate, de la Marea Baltică, pînă în fundul Caucazului. Dacă se sprijineau pe avîntul de eliberare al acestor popoare, Germania putea să răpună, pe vecie, în cîteva luni, colosul sovietic. Dispreţuind însă acest ajutor, şi aplicînd pretutindeni teoriile absurde ale d-lui Rosenberg, Germania hitleristă şi-a săpat singură mormîntul. In acest mormînt vom dispărea şi noi. Acum, întreaga populaţie a Estoniei şi a Letoniei, - femei, copii, bătrîni - fuge în faţa năvălitorilor. Va urma

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Este o aluzie la personajul operei lui Mozart, "Don Juan".

marea tăcere, pe care o cunoaştem atît de bine. Conducătorii vor dispărea. Elitele vor dispărea. Sate şi oraşe vor dispărea. Cei ce nu vor pieri, vor fi deportaţi. Sîntem sortiţi nimicirii totale şi definitive. Credeţi-mă: din ghiarele Gestapo-ului, mai putea să scape cineva; din ghiarele G.P.U.-ului, nimeni. Pentru neamurile cucerite, nu licăreşte, în Rusia, nici o lumină. Intrăm într-o noapte definitivă".

Intorcînd apoi privirea, pe care o coboară spre ochii mei: "Si ce se întîmplă cu voi? Cînd va bate oare şi ceasul vostru?" Am simţit adînc toată cruzimea acestei întrebări.

"Toate-s bune, a explicat baltul, dar credeţi-mă: soarta voastră atîrnă de timp. Dacă nemţii se prăbuşesc repede, şi dacă occidentalii mai au pofta de a face rînduială la răsărit, ruşii se vor retrage. Nici eu nu cred că îşi vor lua lumea în cap, nerezonabil. Dacă războiul se prelungeşte, stăpînirea rusească va lua forme hotărîtoare, la Dunăre şi în Balcani. Si chiar dacă se vor retrage, după un an sau doi, ce va mai rămîne în urma lor?"

La aceleaşi concluzii exprimate în formule "mai optimiste", am ajuns şi eu. Totul atîrnă de factorul timp. (...)

Baltul revine mereu, ca toţi compatrioţii săi cu care am avut prilejul să vorbesc, la "unica soluţie salvatoare", şi anume o pace reciproc înţelegătoare între occidentali şi o Germanie primenită, eliberată de nazism. Baltul însă nu mai crede în cuminţenia occidentalilor. El se teme că Germania va fi distrusă pînă la capăt, şi că astfel, vor fi deschise toate zăgazurile, în faţa apelor răsăritului. (...) Cînd se va putea avea încredere în occidentali? (Chiar şi azi, sînt porniţi pe cacialmale!)

Problema însă e bine pusă. Va sosi o clipă cînd distrugerea statului central al Europei va prezenta un pericol mai mare decît mîntuirea lui. (...) Victoria asupra Germaniei nu trebuie să însemne un act de oarbă răzbunare, ci un început de viaţă nouă. Si pentru ca viaţa popoarelor, pînă mai ieri înăbuşită de pretenţiile hitleriste, să nu fie înăbuşită mîine de un alt imperialism, se cuvine să nu fie distruse, pînă la temelie, toate forţele pe care s-ar putea sprijini o rînduială echilibrată. (...) Germania trebuie să fie învinsă; naţional-socialismul trebuie să fie stîrpit; militarismul prusac trebuie să fie înlăturat. Nici o tranzacţie nu e posibilă cu o Germanie neînvinsă, hitleristă sau mi-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

litaristă. Ceea ce va rămîne din Germania, după o asemenea victorie, va trebui şi va putea fi cruţat. Fireşte, aceste rămăşiţe nu vor putea constitui un element de bază al noului echilibru de forţe. Echilibrul cel nou se va stabili, la început, cel puţin, între anglo-saxoni şi sovietici. Ordinea de mîine va atîrna de puterea şi echilibrul puterilor apusene, şi nu de rezistenţa germană împotriva "bolşevismului". E necesar şi folositor ca Germania învinsă să nu facă jocul nerînduielii, sau al tendinţelor antieuropene. (...) Chiar dacă, împotriva Germaniei, se rostesc şi se vor mai rosti cuvinte severe şi amare, (este prea firesc să fie aşa) de pe acum, anumite "intenţii bune" coboară pe continent, şi se întind spre centrul şi răsăritul continental. Aşa cum am mai spus şi altădată: marea bătălie pentru sufletul Europei, a început.

1 octombrie

Am văzut (la cinematograf) "jurnalul" Naţiunilor Unite: Eliberarea Parisului zguduie, tulbură, emoţionează, adînc. Filmul redă admirabil fierberea marei capitale, cînd generalul de Gaulle, mergînd pe jos, înconjurat doar de cîţiva prieteni, coboară spre Champs Elysées. Aparatul cinematografic se mută la Moscova: pe străzile largi şi reci ale capitalei sovietice, defilează o turmă tăcută de 60.000 de suflete (spectacol măreţ şi înfiorător): este o parte din armata de odinioară a germanilor, căreia i-a fost hărăzit să intre, cel puţin pe această cale, robită, cu puteri sleite şi în zdrenţe, în oraşul care nu a putut fi cucerit. Ciudata şi uriaşa paradă se desfăşoară pe o întindere vastă: generalii în frunte, par nişte solemne şi jalnice caricaturi ale trufiei prusace; ostaşii ce urmează în rînduri dese şi compacte, păstrează, în cumplita lor mizerie, disciplina din timpurile lor bune. De-o parte şi de alta, se îngrămădesc spectatorii sovietici: o mulţime tăcută, cu priviri mustrătoare, care trăieşte fără să dea semne supărătoare de trufie, învăluită în veşmintele cenuşii şi sărăcăcioase ale proletariatului oriental, aceste clipe de tulburătoare glorie.

2 octombrie

"Journal de Genève" publică un lung interviu al lui

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iuliu Maniu (trimis telegrafic de la Bucureşti, de fiul lui Richard Pictet). Maniu vorbeşte de credinţa lui în victoria Aliaţilor; de atitudinea faţă de politica mareşalului; de misiunea pe care a încredinţat-o lui Stirbey şi Vişoianu; de zilele din urmă ale regimului trecut, în sfîrşit, de hotărîrea regelui: "Regele s-a purtat admirabil. El a fost curajos, demn şi consecvent. Fără rege, nu puteam face nimic", scrie ziarul.

Apoi cuvinte tari faţă de unguri: "Nu se poate imagina o pace durabilă în sud-est, fără ca problema Transilvaniei să fie definitiv rezolvată în favoarea României. Nu numai că nu trebuiesc reduse frontierele fixate prin Tratatul de la Trianon; dimpotrivă: după ce am văzut noul vandalism şi masacrele maghiare, frontierele trebuiesc readuse la linia adoptată prin tratatul încheiat de noi, în 1916, cu Rusia, Anglia şi Franţa[1]."

Vorbind de raporturile cu ruşii, Maniu declară că sînt excelente: "Si că în curînd vom pătrunde, alături de ruşi, pînă în inima Germaniei şi a Ungariei!" Aşadar, tot mai departe, pînă în Caucaz! - dar, de data aceasta, în direcţie opusă ...

Niciun cuvînt pentru Geneva, pentru "Journal de Genève", care a sprijinit cu atîta înţelepciune cauza românească, persoana domnului Maniu, nici un cuvînt (firesţe)pentru mine, nici o aluzie la străduinţele lui Beneş. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3 octombrie

"Preliminariile" viitorului conflict; punctele nevralgice: a/ Polonia, Polonezii (la cererea britanicilor) au înlăturat pe generalul Sosnkovski şi l-au înlocuit cu apărătorul Varşoviei, generalul Bor Komorovski. Ruşii însă nu sînt mulţumiţi. Nici Bor nu e pe placul lor. Comitetul polon din Lublin declară că noul comandant suprem este un trădător, şi că va fi judecat, deîndată ce va cădea în mîinile polonezilor "liberi". Anglo-saxonii încep să piardă răbdarea.

"Daily Mail" publică un articol în care arată că situaţia adversarilor italieni este astăzi mult mai bună decît situaţia

---

1) Este vorba despre tratatul de alianţă din 4/17 august 1916, cu Rusia, Franţa, Anglia şi Italia, semnat la Bucureşti, de St. Poklewski-Koziel, contele de Saint Aulaire, Sir George Barklay, baronul Fasciotii şi Ion I.C. Brătianu, prin care se recunosc României teritoriile stăpînite de monarhia Austro-Ungariei, Transilvania şi Banatul.

aliaţilor poloni. Articolul vădeşte o stare generală de amărăciune şi de nemulţumiri.b/Cordell Hull declară presei că ofiţerii americani expulzaţi de sovietici, se vor întoarce la Sofia.

Sovieticii iau sub comanda lor armatele bulgare (Tolbukin); însă nu se grăbesc să le retragă din Tracia occidentală şi nici din Macedonia. Anglo-saxonii, pe de altă parte, declară că nu vor semna armistiţiul cu bulgarii, pînă cînd trupele bulgăreşti nu se vor fi retras din Tracia! In spatele conflictului bulgaro-grec se precizează opoziţia de interese ruso-britanică.

Churchill în recentul său discurs are cuvinte violente împotriva bulgarilor. De ce? - Ca să priceapă ruşii. Ruşii răspund însă că, azi, ei consideră pe bulgari ca pe nişte cobeligeranţi, şi mîine ca pe nişte prieteni. Bulgaria este deci "cobeligerantă", înainte de a fi putut încheia armistiţiul. Ca şi depărtata Japonie, bulgarii în luptă cu anglo-saxonii, dar în tovărăşie cu U.R.S.S. (De altfel, Bulgaria nu a rupt relaţiile cu Japonia, după cum nu le-am rupt nici noi, mi se pare).

Această dramă interaliată apare şi mai bine ilustrată prin drama internă bulgară. Intre guvernul germanofilului Boşiloff şi guvernul de azi, rusofil şi slavofil, s-au perindat două formaţiuni ministeriale: guvernul Bagrianoff, "antantist" dar şovin, şi guvernul Muravieff, sincer democrat şi ... anglofil. Muravieff, fost tovarăş al lui Stambuliski, avea alături de el pe cei mai de seamă bărbaţi politici bulgari: Muşanoff şi Buroff. Această echipă era hotărîtă să ajungă la o înţelegere cu anglo-saxonii şi să încheie armistiţiul la Cairo. Atunci au intervenit ruşii: declaraţia lor de război a zădărnicit încheierea armistiţiului; "antantiştii" au fost înlocuiţi printr-o echipă rusofilă (nu comunistă) în frunte cu Gheorghieff, şeful mişcării "zveno", rusofil şi jugoslavofil înfocat. (Gheorghieff este un specialist al loviturilor de stat; el este acela care, pe vremuri, a răsturnat pe Stambuliski). Bulgaria a încăput, astfel, cu guvern şi armată, sub comandă rusească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Opoziţia de interese între cele două imperii este mai vie şi mai reală în Balcani, decît în Polonia. Fiindcă, în Balcani, sînt în joc interese britanice, pe cînd în Polonia, ruşii nu ameninţă decît interese ... poloneze. De pe acum, unele cercuri

britanice caută să se scuture de anumite răspunderi faţă de polonezi, arătînd că numirea lui Bor Komorovski a fost o greşală şi o nouă provocare la adresa ruşilor. Komorovski, care a pierdut partida la Varşovia, (unde "rezistenţa polonă", după lupte crîncene şi eroice a fost silită să capituleze, în cele mai tragice condiţiuni, chiar în aceste zile), înseamnă, pentru sovietici, un acuzator public, omul de care se leagă amintirea cruntei neînţelegeri polono-sovietice, care a pricinuit capitalei polone pierderi cumplice şi zadarnice.

In schimb, în Balcani, nu începe nici o diversiune: interesele "imperialiste" stau din nou faţă-n faţă, cum au stat veacuri de-a rîndul, iar popoarele ce se află la faţa locului, pot să potolească, sau să agraveze această opoziţie de interese; nu o pot însă înlătura. Unde va fi statornicită linia de echilibru? In Balcani? Pe Dunăre? La gurile Dunării? Pentru noi aceasta este problema capitală.

Socotesc că datoria noastră (datorie pe care cei de la Bucureşti par s-o fi priceput foarte bine, de pildă, declaraţiile lui Maniu, şi ale lui Buzeşti) este să căutăm, cu toată sinceritatea, să evităm izbucnirea unui conflict. Rusia trebuie să dobîndească asigurările necesare, că ţările limitrofe nu vor face politică împotriva ei; şi că aceste ţări, de bună voie, o vor ajuta să rezolve grelele probleme de comunicaţie, pe care le ridică situaţia geografică a Rusiei, de mai bine de un secol. Dunărea, Strîmtorile, Balcanii, trebuie să înlesnească, în mod real, schimburile între apus şi răsărit. România, ca şi Bulgaria, trebuie să dea cuvenitele asigurări că vor păstra strînse legături politice cu U.R.S.S., după război. Numai pe temeiul unor asemenea asigurări, menite să cîştige încrederea U.R.S.S., ruşii se vor putea hotărî (sub presiunea "prietenească" a anglo-saxonilor) să se retragă dincolo de hotarele pe care chiar ei le-au statornicit.

Românii de la Geneva şi Lausanne nu împărtăşesc optimismul meu, dar perspicacitatea lor politică lasă mult de dorit.

5 octombrie

(...) Bor Komorovski - noul comandant suprem al forţelor poloneze - s-a predat la Varşovia, împreună cu armata lui. Este un obstacol care dispare dintre ruşi şi polonezi (deoarece po-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lonii "liberi" din Lublin nu-l recunoşteau pe B.K.). Rămîne însă - din pricina căderii Varşoviei - prăpăstii tot mai adînci,între Aliaţi. Britanicii sînt foarte nemulţumiţi.

Germanii, în schimb, caută să cîştige ... simpatia polonezilor. Nădăjduiesc că ar putea profita de necazul armatei lui Komorovski. Este prea tîrziu însă pentru a încerca o manevră de împăcare.

6 octombrie

Englezii debarcă la Patras, în Peloponez, şi se apropie de Atena. Eliberarea Greciei a început. In sfîrşit! Primesc cu deosebită mulţumire ştirile bune ce-mi sosesc de acolo. Jalnica şi eroica epopee a poporului grec a tulburat toate conştiinţele oneste. Imi aduc aminte de grelele clipe pe care le-am trăit, cînd au căzut Termopilele, şi cînd eroica rezistenţă grecească a fost încă odată sfărîmată.

Ruşii înaintează spre Belgrad, dar nu mişcă în faţa Varşoviei, şi nici în Prusia Orientală.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Radio Moscova a anunţat, acum patru zile - sau mai de mult - că Stirbey formează noul guvern. Zilele trec şi Stirbey nu formează nimic. Ce se întîmplă în România?

Ungurii din Elveţia - care sînt numeroşi şi bogaţi - au început campania împotriva declaraţiilor lui Maniu. Era firesc. Elveţienii nu au apreciat anumite "exagerări". Fostul prim-ministru maghiar, Beszenyi , a trimis lui Payot o scrisoare ce va apărea mîine în "Journal de Genève".

Ce este de făcut? Primesc "telefoane" de la Stelian Popescu, Bossy, Pella. Toţi mă roagă să intervin. Aştept însă dezvoltarea ofensivei maghiare, ca să dau un răspuns colectiv.

Primesc vizita ministrului Lituaniei, care mă sfătuieşte ca nu cumva să mă întorc în ţară. Ministrul crede într-un iminent şi inevitabil conflict între britanici şi ruşi. Trebuie - în acele clipe hotărîtoare - să putem fi de "partea cea bună".

7 octombrie

In sfîrşit, un răspuns bun de la francezi. Verger[1] îmi telefonează de la Berna: a fost însărcinat să-mi comunice că dl.Bidault mă aşteaptă cu plăcere la Paris. Verger mă roagă să iau, marţea viitoare, dejunul la Ambasada Franţei, spre a "aranja" amănuntele plecării şi călătoriei mele. După tărăgănările englezilor şi răspunsul lor în doi peri, invitaţia atît de cordială a ministrului de Externe francez, îmi prilejuieşte o mare bucurie.

Englezii se mişcă şi ei. Livingstone şi Van der Heuvel mă poftesc şi ei la dejun, lunea viitoare. De ce oare? (Dejun de mîngîiere?). La voi anunţa, cu deosebită plăcere, plecarea mea în Franţa.

Primesc o telegramă de la Cădere (Lisabona): "Cartea a apărut în ediţia portugheză; lungi articole în presă; a fost expediată în Brazilia".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si o serie de ştiri mai rele:

D-na Manoliu mă înştiinţează telefonic, de la Berna, că ar fi primit două telegrame de la soţul ei din Bucureşti. Manoliu, prins de evenimente în ţară, pare să aibă anumite buclucuri, din pricina trecutului său legionar. Mă roagă să intervin pe lîngă Maniu, care s-a slujit, în mai multe rînduri, de bunele sale oficii. Aş face-o bucuros, dar mă tem să nu stric şi mai mult, printr-o intervenţie deschisă, şi "în clar". Mă voi gîndi.

"Reuter" răspîndeşte "zvonul" despre împuşcarea contelui Schulenburg, fiindcă ar fi acceptat postul de ministru de Externe, în guvernul răzvrătiţilor anti-hitlerişti. Nădăjduiesc că este numai un zvon. Bătrînul nu mai putea accepta însărcinări politice: era prea obosit şi descurajat. Aş fi peste măsură de mîhnit, dacă ştirea s-ar adeveri. (...)

---

1) Verger, ambasador al Franţei la Berna.

9 octombrie

Dejun cu Van der Heuvel (Livingstone nu a putut veni, fiind silit să cunune ... pe Aga Khan. Bătrînul se căsătoreşte pentru a nu ştiu cîte-a oară, cu o tînără franţuzoaică). Van der Heuvel care a venit de la Londra, îmi spune că, după părerea sa, "rezervele" britanice - privind planurile mele de călătorie - nu ar avea în vedere decît interesul meu. Nu trebuie să indispun Moscova (şi să împovărez astfel "cariera" mea), printr-o călătorie care ar putea stîrni unele nedumeriri şi îngrijorări, la răsărit. Părerea lui Van der Heuvel este că "nu e nevoie să mă întorc în ţară şi ar fi mai bine, poate, să mai aştept cîtva timp". (...)

lo octombrie

Vizită la Berna (Département Politique). Sînt primit cu multă prietenie. Cer veşti din ţară, de la De Weck. Berna nu ştie nimic: De Weck telegrafiază puţin şi "în clar". Cer - în cazul plecării mele la Paris - o viză de întoarcere în Elveţia. Sînt asigurat că voi primi întotdeauna o asemenea viză.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dejun la Ambasada Franţei. Verger îmi repetă răspunsul dat de Paris. Bidault ar fi foarte mulţumit să mă vadă. Discutăm despre vizele necesare şi mijloacele de comunicare.

După amiază, trec pe la Sullivan, pe care-l pun în curent cu planurile mele. Am impresia că vizita mea la Paris nu-l încîntă prea mult. Lozinca primită de la englezi cu privire la mine, pare să fie: Aşteptare! - De ce?

Churchill, abia întors de la Quebec, împreună cu Eden, au plecat cu avionul la Moscova. Bătrînul nu cunoaşte nici odihnă, nici oboseală. Foloseşte metoda directă pentru a discuta "diferendele". Va fi vorba de Polonia, de Balcani, poate de "organismul" de viitor aşa cum a fost prevăzut la Dumbarton Oaks.

Armatele ruso-române au trecut Tisa şi înaintează spre Budapesta. (Din Cuban pînă în Pusta maghiară: ce cale au lăsat, în urmă, bieţii noştri ostaşi!). (...)

11 octombrie

Vin să mă viziteze: Bossy, apoi Geblescu. Discutăm despre călătoria mea la Paris. Amîndoi văd în faptul că englezii îmi cer să "aştept" la Geneva, şi nu stăruiesc să mă întorc în ţară, o "indicaţie" foarte importantă.

Primesc vizita ziaristului elveţian Kinke, care vine de la Londra şi se întoarce la Londra. Colaborator al lui "Observer", (organ de presă al grupului Astor), Kinke îmi dă interesante amănunte despre mişcarea publicistică şi ideologică - în sens liberal şi european - al publicaţiilor "Observer", "The Economist" şi "News Chronicle". Scriitorii tineri de la aceste ziare şi reviste ar avea o mare influenţă în parlament şi îndeosebi la Foreign Office. Ei se interesează stăruitor de treburile continentale şi de problema echilibrului. Admiră Rusia, fără prejudecăţi, şi fără exces. Ei sînt adepţii unei politici de măsură şi de "limite drepte". Socotesc - pe temeiul unor informaţii precise - că Rusia a trecut de zenitul ascensiunii ei: e pe o cale coborîtoare. Echilibrul poate şi trebuie să fie restabilit. ("Răsăritul a obosit").

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ziarul "Times" se apropie de acest grup. Carr a fost înlocuit, acum trei luni, cu un redactor-şef mult mai "european". Anglia simte nevoia de a se apropia din nou de Europa, şi de a găsi un sprijin pe continent. Ii expun pe larg vederile mele despre echilibrul şi ordinea de drept internaţională.

Kinke îmi istoriseşte o anecdotă "adevărată", despre Stalin. O ştie direct de la Mikolaicik. Premierul polonez - în călătoria pe care a făcut-o la Moscova (cu prilejul căreia a avut o convorbire "cordială" cu dictatorul sovietic "amabil şi plin de humor") - a întrebat" -"Ce va face U.R.S.S., dacă Germania devine comunistă?" Stalin l-a privit lung şi a răspuns: -"Credeţi că Germania merită să devină comunistă?"... Si a adăugat: "Comunismul ar şedea Germaniei ca o şa pe o vacă!"

Seara, masă la Favre, cu Carl Burghardt şi cu soţii Radziwill. Carl, plin de vervă, îmi vorbeşte de tragedia internă a Germaniei, unde execuţiile nu contenesc. A întrebat pe un anumit Berber, nazist oportunist, care se află în treabă la Geneva,

dacă este adevărat că Schulenburg ar fi fost împuşcat. Neamţul a răspuns: - "Noch nicht"!... ("Incă nu!")

Este o situaţie care promite! ...

12 octombrie

In sfîrşit, a căzut Clujul. Ruşii înaintează în Pustă. Aripa lor stîngă se află în faţa oraşului Debreţin. Aceste evenimente militare îmbucurătoare vor grăbi, poate, şi dezlegarea crizei politice din ţară. Deocamdată nu avem nici o veste. Este îngrijorător.

La Moscova, Churchill se luptă cu Stalin pe tema Poloniei şi Balcanilor. Premierul polonez a fost din nou chemat la Moscova. In ceea ce priveşte Balcanii, s-ar părea (?) că bulgarii se retrag din Tracia occidentală. Ruşii pretind că ar fi semnat "armistiţiul" cu bulgarii. (Este o retragere "definitivă", sau numai o măsură "preliminară" în vederea negocierilor de pace, care vor statornici statutul teritorial şi politic al Balcanilor?)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alt bucluc în perspectivă: ruşii se apropie de Belgrad, dintr-o parte; Tito se apropie şi el din cealaltă parte. Ce vor face sîrbii? Cum vor suporta stăpînirea croaţilor? Intelectualii şi oamenii politici jugoslavi părăsesc Capitala. (...)

13 octombrie

Nemţii se retrag de la Atena. Partizanii greci - în frunte cu armatele aliate pătrund în Capitală. Pe Acropoles nu mai flutură drapelul încîrligat. Este o ruşine care ia sfîrşit, o bucurie care se propagă, pe care o resimte orice om de omenie; bucurie pe care o împărtăşesc din toată inima. Mă gîndesc la frămîntarea pricinuită - acum trei ani şi ceva la Moscova - cînd am primit vestea că zvastica a fost înfiptă pe Parthenon. Un colţ din suflet se luminează din nou. Mă gîndesc cu evlavie la defunctul meu prieten, generalul Metaxas.

Luminile care răsar pe continent nu sînt pretutindeni aceleaşi. Domneşte încă o neagră confuzie în stările politice şi în gîndirea oamenilor. Radio Londra anunţă că azi au fost "eliberate" trei capitale: Atena, Riga şi Belgrad. La Atena, da,

este liberare; la Belgrad dezamăgire;iar la Riga, măcel.

(Oraşul Belgrad nu este de altfel, decît încercuit:de sovietici pe de o parte, iar de Tito, pe de altă parte. Oştile victorioase nu vor intra în capitala Jugoslaviei, decît peste cîteva zile).

Din ţară, sosesc veşti puţine şi contradictorii. Telegramele vin des, dar sînt laconice. Nici un român nu a ajuns pînă la noi, ca să ne spună adevărul. Guvernul cel nou nu s-a format încă. Maniu şi Brătianu se abţin; despre Stirbey nu se mai aude nimic. Partidele de stînga se agită. Vor să stabilească răspunderi, să găsească vinovaţi. Oricine a făcut antibolşevism - probabil şi antisemitism - trebuie înlăturat! Este un avînt războinic care tulbură viaţa publică (cum s-a întîmplat şi la venirea legionarilor) şi sub înrîurirea căruia noţiunea de "criminal de război" se lărgeşte, dobîndind o interpretare dintre cele mai extinse. Probabil că dorinţa de a aplica sancţiuni este tot atît de vie şi nelimitată la comunişti, cum a fost şi la legionari: "sancţiunea" pierde caracterul ei legal şi devine un mijloc politic pentru a înlătura (sau şi mai bine, pentru a suprima) pe adversar, dobîndind astfel o cît mai nestînjenită şedere la putere. Fără a avea informaţii precise, îmi închipui că aceiaşi oameni rezistă curentelor extreme de azi, cum au rezistat, acum trei ani, Maniu şi Brătianu; şi că aceleaşi cercuri sînt ispitite să accepte "unele sacrificii" în credinţa că numai astfel s-ar putea salva pe ele însele, (şi anume, cercurile din jurul curţii). Mă tem anume că primejdiosul joc, pe care Carol - Urdăreanu l-au încercat cu legionarii, în ziua victoriei germane, să nu fie reluat azi de echipa Stîrcea - Buzeşti, în favoarea comunismului. Dacă tinerii consilieri ai şi mai tînărului rege ar vrea să joace mai departe rolul hotărîtor (pe care cu atîta curaj l-au jucat în noaptea de 23 August) atunci ar putea fi lesne convinşi de către tovarăşii lor întru conspiraţie, comuniştii lui Pătrăşcanu, că spre a salva coroana, - trebuiesc jertfite proptelele ei burgheze. Si odată pornit pe această pantă, regele Mihai va avea soarta regelui Carol, deoarece e greu de presupus că extremiştii de stînga ar dovedi mai multă lealitate, faţă de Mihai, decît au arătat-o legionarii, faţă de tatăl lui. Monarhia - cînd este cîrmuită de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

anturaj - poate prea uşor să fie folosită ca o unealtă de răsturnare, mai întîi a regimului politic şi apoi, inevitabil, de autorăsturnare. Soluţia? - O cît mai grabnică întoarcere la un regim constituţional, adică la o acoperire a tronului, prin cîrmuirea unor oameni politici (şi nu ca o prelungire a regimului de azi, care înseamnă o descoperire a coroanei, prin cîrmuirea unor curteni). Din păcate, guvernul este greu de alcătuit: comuniştii susţinuţi de ocupanţi ridică tot mai mari pretenţii,vechii bărbaţi politici rezistă, iar curtenii sînt prea bucuroşi să poată prelungi rolul lor de "arbitri"; şi în acest timp, regimul slăbeşte, iar coroana se clatină.

Temerile mele se întemeiază, în parte, pe spusele unor comunişti din străinătate (singurii care în aceste vremuri au "contacte" şi informaţii politice internaţionale). Tînărul Marin Goldenberg care ne dă veşti din tabăra comunistă, pretinde că sovieticii nu au nici o simpatie pentru tînărul rege şi pentru regina Elena, şi va veni vremea, cînd această "unealtă" - azi,încă folositoare - va putea fi înlăturată. De altfel, "întreaga familie"lucrează pentru prăbuşirea monarhiei. Ce altceva caută, bunăoară, Carol, care a părăsit, acum cîteva zile, Mexico (la îndemnul cui, dacă nu al Moscovei?), spre a-şi căuta un drum deschis spre Europa?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In ce mă priveşte, trăiesc zile de îngrijorare. Departe de ţară, am fost purtat, ani de-arîndul, de credinţa că pot sluji cauza "eliberării". Am trecut teafăr, cu acest gînd, prin cele mai grele încercări. Si iată că "eliberarea" dorită (şi vai!, atît de tîrziu împlinită) nu-mi înlesneşte întoarcerea în ţară. Nu primesc nici o chemare,nici un îndemn prietenesc. Si simt, fără a şti nimic precis, că pornirile extremiste ce s-au dezlănţuit acolo - ca şi ambiţiile celor cîţiva naivi care cred că pot stăpîni evenimentele - nu-mi sînt prieteni. Şederea mea, în străinătate, se prelungeşte fără voia mea. Pentru întîia oară, de cînd am părăsit ţara, - stăpînit de o credinţă care niciodată nu a slăbit - simt golul şi amărăciunea exilului.

(Redactorul diplomatic al ziarului "Times" consacră un articol Confefinţei de la Moscova, şi se pronunţă asupra problemei

balcanice, Anglia, Rusia şi Balcanii).

Politica noastră externă: Ruşii vor controla mai îndeaproape, politica noastră externă, decît pe cea internă. (Informaţii din izvor comunist).

Inseamnă aceasta, oare, că englezii vor renunţa la orice acţiune politică în Balcani? "Times" încearcă să stabilească un program de înţelegere şi atitudine comună anglo-sovietică.

Lucrurile nu vor merge însă atît de uşor cum îşi închipuie redactorul londonez. Dar nici atît de greu, cum ar dori-o mulţi prieteni de la noi. Nu va fi conflict (deşi este opoziţie de interese). Trebuie să adaptăm politica noastră la aceste realităţi.

Politica schiţată de "Times" îmi pare interesantă, pentru că este o încercare de compromis între politica zonelor de influenţă (apărată chiar în acel ziar, de Carr) şi politica ordinei unitare, urmărită pînă acum de cancelariile occidentale. Este o tendinţă care va prinde! In această direcţie, se vor îndrepta, fără doar şi poate. străduinţele conducătorilor politici şi diplomaţilor anglo-saxoni.

"Times" pleacă de la premiza că nu trebuie să fie conflict între Apus şi Răsărit (este un gînd care de pe acum, domină acţiunea externă a Foreign Office-ului). Si pentru a se feri de conflict, neagă că ar exista vreo opoziţie de interese între cele două grupuri de forţe. O asemenea tăgadă este un act politic. Pentru diplomaţi, nu există ceea ce ei nu voiesc să existe. Pe ce se întemeiază acest "act politic"? Pe "credinţa" (diplomatică, şi ea!) că Rusia "a renunţat în mod voluntar să-şi făurească o situaţie dominantă în aceste regiuni (limitrofe) şi să urmărească o politică de cucerire". "Times" trage aceste concluzii din declaraţiile lui Molotov cu privire la România.

Fireşte, credinţa ziarului "Times" nu e confirmată prin faptele ce se petrec astăzi în Polonia şi în Balcani, fapte potrivite cu unele tradiţii istorice, pe care Rusia totdeauna le-a cultivat, iar Anglia totdeauna le-a combătut. Dar ziarul londonez nu se interesează de ceea ce este, ci de ceea ce trebuie să fie. Credinţa pe care o afirmă e mai mult o condiţie pe care o formulează: "Dacă Rusia, potrivit declaraţiilor lui Molotov, nu va încerca să domine Balcanii, atunci, la rîndul nostru, trebuie să-i acordăm toate garanţiile că nu vrem să ne amestecăm în treburile balcani-

ce". Pe temeiul unei asemenea argumentări, care este implicit cuprinsă în afirmările ziarului londonez, "Times" socoteşte că schimbul de vederi de la Moscova ar trebui să fie urmat de o declaraţie cu privire la politica pe care cele două Mari Puteri înţeleg s-o urmeze cu privire la statele baltice.

Dacă pricepem bine, "Times" se gîndeşte la o declaraţie care ar cuprinde asigurări reciproce de neamestec în trebile interne, pe temeiul cărora fiecare dintre cele două Mari Puteri, ar putea atunci proceda (cu învoiala celeilalte) la complectarea sistemului ei de siguranţă, Rusia legînd de ea, prin pacte de asistenţă, România, Bulgaria, "poate chiar" Ungaria şi Jugoslavia (dar Polonia?), iar Anglia păstrînd în sistemul ei de siguranţă, Grecia. Numai astfel trebuie înţeleasă nenorocita frază care riscă să răstoarne măsurata argumentare a "Times"-ului: "Se poate înţelege cu uşurinţă că ţările limitrofe revin în mod inevitabil Rusiei, în timp ce Grecia ale cărei interese se orientează, în principal, spre mare, se integrează, în chip natural, în zona de influenţă a Marei Britanii". Această frază e nenorocită, nu numai fiindcă face o atît de străvezie aluzie la sistemul de împărţeală pe care "Times" tocmai se străduieşte să-l înlăture printr-un compromis, dar mai ales fiindcă invocă un principiu, ce i se pare firesc, şi care nu e deloc pe placul ruşilor. U.R.S.S. socoteşte, într-adevăr, că nu numai interesele Greciei, dar şi interesele marei Rusii se îndreaptă către mare. Sînt două veacuri de cînt împărăţia rusească tinde să-şi orienteze interesele în această direcţie; de aceea pretenţia Angliei că tot ce e mare cade "în chip firesc", în zona de influenţă a Marei Britanii, nu e împărtăşită la Moscova. Intre "siguranţa" pe care i-o poate garanta România, şi folosul pe care i-l poate da un port la Marea Egee, Stalin nu ar sta mult la îndoială. De aceea, năzuinţa diplomatului de la "Times" de a scăpa de orice opoziţie a intereselor ruso-britanice, stabilind mai întîi un principiu de dezinteresare generală, recunoscînd apoi Rusiei dreptul de a încheia pacte cu Bulgaria, România şi "perhaps"[1] chiar cu Ungaria, nu dezleagă cu desăvîrşire problema balcanică; există unele conflicte inventate de Dumnezeu, şi pe care diplomaţii cei mai destoinici şi cei mai conciliaţi nu izbutesc uşor să le înlăture.

---

1) Englezeşte în text: "poate".

Ceea ce ne interesează astăzi pe noi, mai mult decît rezultatul final, atît de îndepărtat, este metoda pe care o vor întrebuinţa înaltele părţi negociatoare.

Să reţinem planul schiţat de "Times":

a/ O declaraţie de principii (dezinteresare reciprocă, libertate şi suveranitate a statelor mici, etc., deci, "Charta Atlanticului".

b/ Fiecare Mare Putere cu "sistemul ei de siguranţă" (planuri de asistenţă, dacă pricep eu bine), deci România în orice caz, cade în zona sistemului rusesc.

c/ Un sistem de siguranţă general, cuprinzînd sistemele Marilor Puteri, inclusiv micile puteri aderente. ("Times" nu o spune precis, dar ştim că, în ziua cînd Churchill pleca la Moscova, Roosevelt a dispus să se publice proiectele de la Dumbarton Oaks).

Se pune firesţe întrebarea: De ce mai e nevoie de sisteme de siguranţă particulară, de vreme ce va exista un sistem de siguranţă general, şi toată lumea e hotărîtă să respecte suveranitatea statelor mici? Cum se poate împăca principiul "zonelor"(de siguranţă, dacă nu de influenţă), cu principiul organizării universale şi cu acela al suvernităţii naţionale?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este vădit că încă nu ne aflăm în faţa unor idei clare, şi a unui sistem logic. Lumea întreagă, politicienii, diplomaţii şi mai ales teoreticienii, şi ideologii "tatonează"... Si "tatonează", din păcate, cu viaţa şi cu drepturile popoarelor.

In ce ne priveşte, noi românii care nu sîntem părtaşi la marile hotărîri (dar care putem fi oricînd victimele acestor hotărîri) se cuvine ca, pînă în ziua cînd se vor lua hotărîrile "definitive", să ţinem seama de anumite puncte de orientare(pentru a nu agrava situaţia noastră):

1/ Marile Puteri nu doresc conflictul, şi vor face totul pentru a-l evita. E punctul hotărîtor. Cine ar juca la noi cartea conflictului, s-ar înşela şi ar prejudicia interesele ţării. Deci trebuie să căutăm să participăm la opera de conciliere.

2/ Nu vom scăpa, într-un fel sau altul, de a fi legaţi de politica de securitate a rusului. Caracterul acestei legături poate fi de diferite feluri: de la un pact de asistenţă, între state suverane, la un tratat de colaborare întinsă în domeniul

extern, ca între un protector şi state "satelite". Trebuie să ne străduim, de pe acum, să adoptăm o atitudine înţelegătoare şi prudentă: să dăm asigurările care trebuiesc date; să ne ferim de angajamentele care ne slăbesc şi ne desfiinţează. E o problemă care trebuie cercetată urgent, cu toată atenţia.

3/ Siguranţa noastră adevărată atîrnă de sistemul de siguranţă general (Dumbarton Oaks), în care trebuie negreşit să ne integrăm. Numai acest sistem ne poate garanta suveranitatea şi independenţa, pe temeiul unor principii de drept, universale. Trebuie să urmărim de aproape organizarea acestui sistem, ca şi aşezarea bazelor de drept pe care sistemul se va sprijini. Există unele dispoziţii (discutate la Dumbarton Oaks), şi care trebuiesc numaidecît înlăturate. Aşa, de pildă, felul cum sistemele de siguranţă regionale se vor integra în sistemul general, statele conducătoare avînd misiunea să reprezinte statele vecine în comitetul de securitate... Tot astfel, discriminarea în favoarea statelor mari, cerută de Rusia, şi care ar îngădui acestor state să fie simultan judecător şi parte, în cauze unde ele ar fi implicate.... Este nevoie de cît mai multe garanţii de "drept" şi de "egalitate", între state. Nu pretinde nimeni "egalitate", la conducerea politicii mondiale, dar o egalitate desăvîrşită pe bază de drept, în tratamentul ce se cuvine fiecărui stat, trebuie. (...)

16 octombrie

Se zvoneşte că mareşalul Rommel, pe care germanii îl făcuseră o figură legendară, a murit, în urma unui accident de automobil, acum cîteva luni. (...) In aceste vremuri, în care comandanţii armatei germane dispar pe capete, unii dintre ei prinşi de inamic, iar alţii atîrnaţi de proprii lor compatrioţi, cu un cîrlig în falcă, este o binecuvîntare pentru un mareşal al Reich-ului de a muri în pat[1], pentru a intra în istorie fără pată şi fără prihană.

Amiralul Horthy a cerut armistiţiu pentru Ungaria. Vestea a fost anunţată la Radio-Budapesta.

După cîteva ore, Radio-Budapesta a declarat că amiralul

1) Mareşalul Rommel, arestat în urma complotului împotriva lui Hitler, s-a sinucis în închisoare.

Horthy e un ticălos şi un trădător, iar Ungaria luptă mai departe, lîngă Hitler.

Nemţii au prins de veste la timp, şi au intervenit cu brutalitate. La Budapesta bîntuie războiul civil: de-o parte,honvezii rămaşi credincioşi lui Horthy, iar de altă parte nemţii şi legionarii maghiari (Crucile cu săgeţi). O nenorocire cumplită s-a abătut asupra capitalei maghiare, stăpînită de hitlerişti, pustiită de legionari, în timp ce cazacii înaintează între Tisa şi Dunăre. Cine va putea restabili un regim, oricît de puţin normal, în clipa cînd cazacii vor sosi în oraş? Va reînvia oare, printre ruine, domnia lui Bella Kun?

Horthy s-a grăbit să facă la radio, mai multe declaraţii imprudente, pentru a dovedi nevinovăţia Ungariei. Nemţii au pus lucrurile la punct, şi ne-au făcut un serviciu important.

Agenţia D.N.B. a publicat declaraţia guvernului german în care se afirmă: "..regentul Horthy a făcut la radio-ul maghiar o declaraţie potrivit căreia, înlăturînd parlamentul ungar, şi fără să consulte poporul său, a cerut bolşevicilor din Moscova să încheie un armistiţiu. In declaraţia sa, regentul Horthy pretinde că Ungaria a fost împinsă în război împotriva Aliaţilor, printr-o presiune germană; el a declarat, mai mult: că Ungaria a fost ocupată împotriva voinţei sale, de trupele germane, şi că el însuşi a fost reţinut în Germania, împotriva voinţei sale. Horthy impută trupelor germane de a fi comis distrugeri şi jafuri, în Ungaria, şi pretinde că administraţia militară germană ar fi abuzat de Ungaria, pentru a face din ea un teatru de operaţii militare germane.

Faţă de aceste afirmaţii ale lui Horthy, de o falsitate fără precedent, şi de o minciună care înroşeşte fruntea oricărui ungur onest, guvernul Reich-ului constată următoarele:

1/ Ungaria a intrat din voinţa ei, şi pe baza intervenţiei personale a regentului Horthy, în acest război. Pe baza mandatului personal al lui Horthy, ministrul Ungariei la Berlin a insistat atunci, pe lîngă guvernul Reich-ului, ca Ungaria să fie primul stat care să adere la pactul tripartit, legîndu-şi soarta pînă la moarte, de soarta Germaniei. Guvernul Reich-ului nu a aflat de intrarea în război a Ungariei, contra U.R.S.S.,de-

cît în clipa cînd starea de război exista deja, între cele două state. Astăzi, Horthy pretinde că Reich-ul german nu a fost credincios alianţei sale cu Ungaria.

2/ Horthy s-a angajat atunci, în politica de alianţă cu Germania, admiţînd cu certitudine că el îndeplinea ambiţiile teritoriale ale Ungariei, afirmate zadarnic după semnarea Tratatului de la Trianon. Exclusiv prin sîngele soldaţilor germani, şi prin marea fidelitate faţă de alianţă a lui Hitler, în timp de trei ani, Ungaria a putut să-şi satisfacă aproape în întregime aspiraţiile naţionale şi teritoriale.[1] Totuşi, Horthy n-a fost mulţumit de ajutorul german, şi a exprimat, fără încetare, alte noi revendicări. S-a observat, chiar în momentul arbitrajului de la Viena, unde Horthy a arătat anexările teritoriale ale Ungariei ca absolut insuficiente. Mai tîrziu, în timpul războiului, Horthy a căutat prin toate mijloacele, să obţină de la guvernul Reich-ului, asentimentul unei declaraţii de război contra României.

3/ Din primăvara anului 1942, Horthy, prin guvernul Kallay, a întreprins o conversiune completă a politicii sale. In timp ce Kallay dădea necontenit Germaniei asigurări de fidelitate în alianţă, guvernul căuta în realitate, prin toate mijloacele să abandoneze această alianţă cu Reich-ul. El a intrat în relaţii secrete cu inamicii Germaniei şi ai Ungariei. Guvernul lui Kallay a făcut de asemenea totul, pentru a sabota eforturile de război ale Ungariei. In pofida voinţei tuturor ofiţerilor şi soldaţilor cinstiţi, care erau hotărîţi să dea totul, într-o fidelă fraternitate de arme cu Germania, şi credincioşi trecutului lor istoric, el a provocat mari pagube, în direcţia comună a războiului.

4/ După ce toate avertismentele date de guvernul german s-au dovedit zadarnice la Budapesta, şi în timp ce dovezile documentare cu privire la atitudinea absolut dubioasă a guvernului Kallay se acumulau, Hitler a invitat pe Horthy, în martie 1944, la Klessheim. Această invitaţie a avut loc în momentul cînd bolşevicii ameninţau teritoriul maghiar, la răsărit. După ce i s-au arătat dovezile materiale incontestabile, potrivit cărora guvernul Reich-ului stabilise că guvernul maghiar se afla în negocieri directe cu inamicii Germaniei şi Ungariei, a intervenit, între Hi-

1) Aluzia priveşte teritoriile anexate de la Cehoslovacia, Jugoslavia şi România, "în timp de trei ani" :1938 - 194o.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tler şi regentul regatului maghiar, o limpede înţelegere. S-a hotărît că va fi instituit un nou guvern leal faţă de Germania, şi că vor fi trimise trupe germane în Ungaria, pentru continuarea comună a războiului, contra ruşilor. Guvernul Reich-ului trebuie să stigmatizeze aici, în faţa lumii întregi, infama minciună a declaraţiei lui Horthy, potrivit căreia el ar fi fost ţinut lîngă Germania, împotriva voinţei sale.

5/ In pofida voinţei primului ministru Stotzjay şi a guvernului său, Horthy şi clica de intriganţi, de laşi, de trădători, şi de afacerişti evrei care îl înconjurau, au sabotat imediat după întrevedere, toate actele noului guvern, şi de atunci, într-un mod mereu mai făţiş, au conspirat cu inamicii poporului german şi ai poporului maghiar. Intr-un mod nedemn şi ruşinos, contrar tradiţiei poporului maghiar, această clică a încercat să se arunce de partea inamicilor comuni. I s-a atras atenţia lui Horthy, în mai multe împrejurări, asupra acestor uneltiri, dar s-a stabilit, fără îndoială posibilă, că toate firele acestei conspiraţii, cu inamicul, se aflau în mîna lui.

6/ Declaraţia lui Horthy că Germania n-a fost credincioasă alianţei cu Ungaria, este istoriceşte, cea mai mincinoasă şi mai ridicolă care a fost pronunţată vreodată. Din clipa intrării de bună voie, a Ungariei, în război, Reich-ul german a tratat interesele ungare, ca pe ale sale proprii. Nu numai că, sub semnul a - cestei alianţe, Ungaria şi-a satisfăcut aspiraţiile teritoriale, îngăduind Marii Ungarii să existe din nou, dar Germania a pus armata sa în acţiune, îndată ce pămîntul maghiar a fost ameninţat. De atunci, Germania a apărat, cu sîngele soldaţilor germani pămîntul unguresc, ca pe al patriei sale. Faptul că Horthy nu se teme să acuze soldatul german care-şi varsă sîngele pentru Ungaria, acuzîndu-l în plus de jafuri şi de distrugeri, dovedeşte josnica lui înţelegere.

7/ Prin cererea sa de armistiţiu, adresată bolşevicilor, Horthy a lăsat să-i cadă masca, şi s-a recunoscut el însuşi ca un trădător al alianţei cu Germania. Această trădare înseamnă în acelaşi timp că Horthy e gata să capituleze şi să comită cea mai oribilă crimă, contra propriului său popor maghiar comisă de un om de stat vreodată, adică: el e gata să pună Ungaria şi poporul maghiar la dispoziţia bolşevismului. In ciuda destinului teribil

BCU Cluj / Central University Library Cluj

care a lovit ţările vecine, Bulgaria şi România, Horthy este gata să facă şi el acest pas.(...) Horthy speră mai mult: prin această trădare, el vrea să-şi asigure regenţa, şi succesiunea nepotului său, cu garanţia englezilor şi americanilor. El este atît de puţin scrupulos, încît jertfele de teritorii, de averi şi de sînge, consimţite de poporul maghiar, îi sînt indiferente. Pentru cazul cînd acest joc trădător şi infam faţă de poporul său ar eşua,Horthy s-a îngrijit, mai demult, ca familia sa să fie pusă la adăpost, într-o ţară neutră, trimiţînd acolo o avere "convenabilă".

Iată un preţios material care ne va îngădui să clarificăm unele pagini de istorie: aşadar, rămîne stabilit că Ungaria s-a înghesuit să fie statul numărul 1, care aderă "pe viaţă şi pe moarte" la Pactul Tripartit. Germania a avut grije să satisfacă toate pretenţiile teritoriale maghiare: sîngele soldatului german şi marea fidelitate a lui Hitler au reconstituit Ungaria Mare!Din aceste puneri la punct ale Reich-ului, decurg două consecinţe:

a/ Despărţirea României de un companion care considera Ungaria ca principală aliată, nu este, şi nu poate fi privită ca un act de "trădare". Era firesc să ne despărţim de un partener care se străduia - cu o mare fidelitate - să refacă pe socoteala noastră, regatul sfîntului Stefan; b/ Din moment ce sîngele soldatului german nu se mai varsă pentru Ungaria, este normal ca statul maghiar să piardă toate ţinuturile pe care le-a dobîndit cu preţul acestui sînge: Transilvania, sudul Slovaciei, Baska Jugoslavă, nu sînt cuceriri maghiare, ci strict germane; restituirea lor este consecinţa logică a înfrîngerii Germaniei. Interesante sînt, de asemenea, destăinuirile cu privire la duplicitatea lui Kallay, şi la uneltirile lui Horthy: alternativ, cînd împotriva noastră, cînd împotriva Naţiunilor Unite.

Acest strigăt "din inimă" al guvernului german - strigăt de ciudă şi de revoltă - cuprinde multe adevăruri care cu greu vor putea fi tăgăduite. El dezvăluie situaţia reală, în Bazinul Dunărean: alianţa germano-maghiară a fost unealta politică de bază, care a înlesnit toate operaţiile militare, şi a produs toate prefacerile politice şi teritoriale. Intre Germania şi Ungaria, a fost o legătură firească, pe viaţă şi pe moarte. Celelalte state nu s-au apropiat decît strangulate de acest sistem politic, pentru ca apoi să se îndepărteze de el, din propria lor voinţă,de

Babeş-Bolyai University Cluj

îndată ce faptul a fost cu putinţă. Ungaria însă, făcea parte organică din sistemul Axei. De aceea cuvîntul de "trădare" - atît de des rostit de germani în ultima vreme - dobîndeşte un atît de viu şi de pătrunzător răsunet, cînd e rostit împotriva faptelor bătrînului amiral.

Condiţiile de armistiţiu, impuse de Aliaţi, sînt similare cu cele impuse nouă. Ungaria trebuie să renunţe la beneficiile arbitrajului de la Viena. Transilvania - "în cea mai mare parte" - va fi restituită României. In "cea mai mare parte", înrîurirea britanică pro - maghiară începe să se afirme.

Criză în România? Ziarul "Der Bund" (United Press) scrie că şapte miniştri au demisionat (toţi cei ce avuseseră legături cu guvernele Antonescu şi Carol). Blocul democratic, probabil sub presiunea extremei stîngi, cere tot mai întinse sancţiuni. In schimb, faimosul bloc nu izbuteşte să formeze un guvern. Curtea - de voie sau de nevoie - cîrmuieşte mai departe.

Bătrînul Dinu Brătianu caută să potolească cuvîntul reformator al extremiştilor. Intr-un interview (apărut în "Gazette de Lausanne") şeful liberalilor declară că trebuie mai întîi restabilită viaţa normală şi producţia - şi numai pe urmă vor putea interveni "prefacerile de structură".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 octombrie

Din Vichy vin să mă vadă tînărul Pleşa[1] (inteligent, dezgheţat, care îmi face, cu multă precizie şi luciditate, o descriere a situaţiei) şi Coca Mănescu[2] (pe care sînt bucuros să o revăd, după doi ani de despărţire).

Amîndoi aduc mărturii despre atmosfera de îngrijorare, de apăsare (şi cumplită sărăcie) care domneşte în Franţa, după ce entuziasmul zilelor de eliberare s-a potolit. Marea naţiune ciopîrţită, umilită, înfrăjbită, trăieşte zile grele şi nu-şi găseşte decît cu greu, echilibrul material şi sufletesc. Patimile politice sînt în toi. Pornirile răzbunătoare nu pot fi frînate. Mulţi se gîndesc la adînci schimbări sociale: alţii, la neîngrădite "sanc-

1) Radu Plessia, fratele lui Ionel Pleşa (liberal).

2) Fosta soţie a prof.N.Mănescu, văduva lui Radu Săveanu fost deputat liberal de Putna.

ţionări" ale crimelor împotriva patriei; însă cei mai mulţi s-ar mulţumi să găsească putinţa unei aşezări de viaţă liniştită şi ordonată: lipsesc totuşi mijloacele, şi toate materiile prime, care sînt necesare unei normalizări a vieţii de toate zilele. (...)

De Gaulle a făcut un apel la ordine şi la unire,care ar fi amintit obişnuitele cuvîntări ale lui Pétain, dacă Generalul nu ar fi izbutit să dea simţămintelor de mîndrie naţională o expresie cît mai înaltă şi mai avîntată, formulînd îndatoririle dreptului şi prerogativele Franţei în politica internaţională.

Diplomaţii noştri de la Vichy s-au căznit zadarnic să ia un contact "diplomatic" cu autorităţile din Paris. Paul Zănescu (cel mai puţin chemat dintre toţi, din pricina tendinţelor sale rusofobe şi a capriciilor sale oportuniste cu atît de supărătoare nuanţă germanofilă) a izbutit totuşi, datorită energiei sale să pătrundă la Quai d'Orsay. Primirea a fost rece. A aflat totuşi acolo despre sosirea mea, şi-mi scrie următoarele: "Ţin în mod deosebit ca să ştiţi ce s-a petrecut la Paris, fiindcă la zvonul sosirii dvs., întreg Quai s'Orsay-ul s-a înviorat. Personal eu cred că prezenţa dvs. la Paris ar fi binefăcătoare, iar pe de altă parte Parisul va fi foarte interesant în iarna asta".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Zănescu îmi dă amănunte interesante despre întîlnirea sa la Paris cu amicul Panighian: "Am avut norocul să întîlnesc la Paris pe Panighian, armeanul acela atît de inteligent şi de românofil, în uniformă de ofiţer superior britanic. Mi-a spus multe lucruri pentru dvs., din care desprind punctele esenţiale: a/Prietenia dintre Winston şi Joseph[1] este astăzi fără îngrijorări.Nu se prevede nici o fisură. In consecinţă, orice reprezentant oficial al României nu poate şi nu trebuie să aibă astăzi decît o atitudine rusofilă. (E teza mea). b/ Cei care au insistat, la Moscova, ca să fie înscrisă restituirea Transilvaniei, către România printre condiţiile armistiţiului, au fost ruşii. c/ Ruşii se declară conştienţi de imensul serviciu militar pe care România l-a adus lor, şi au afirmat în mod public stima lor şi simpatia lor pentru armata română. d/ Fostul nostru rege[2] continuă să fie răuvăzut la Londra şi la Washington. In ceea ce priveşte întoarcerea sa la tron, dvs. trebuie să ştiţi, la Geneva, mai mult decît mine.

---

1) Precauţie de conversaţie:este vorba de Churchill şi de Stalin.
2) Aluzia priveşte pe Carol II.

(De ce?). e/ Cu un sentiment jalnic sînt priviţi românii de la Londra. f/ Lozinca actuală în Franţa este "Put all your money on Charles de Gaulle"[1]; (şi Zănescu adaugă: Sînt din ce în ce mai înclinat să fiu de acord cu el).

18 octombrie

Ziarele publică unele ştiri din ţară. Este vorba de tensiunea Maniu - Pătrăşcanu, şi de criza de guvern care dăi - nuieşte de atîta vreme.

Bietul Maniu, ca întotdeauna: bărbatul care rezistă. In această ipostază, atît de onorabilă,va trăi şi va muri. Ieri, era sperietoarea burgheziei eliberate,azi se luptă cu Revoluţia. Monarhia lui Ferdinand se temea de el, Carol îl urmărea cu neîm_ păcată ură. Azi, monarhia nu are alt sprijin real (în afară de tumbele curtenilor) decît lealitatea bătrînului luptător.

Maniu nu înţelege, dealtfel, să apere toate prerogativele burgheziei. Programul său, publicat în "Gazette de Lausanne", păstrează un caracter "ţărănist", dar cuprinde unele inovaţii îndrăzneţe. Aceste inovaţii nu sînt totuşi, prevăzute decît pentru viitor, adică "după pace". Inainte de pace, Maniu cere împlinirea programului de bază al grupului celor patru: război, victorie, înţelegere cu ruşii şi păstrarea "ordinei". (Aceasta este lozinca de azi a guvernului De Gaulle).

După pace, o serie de exproprieri şi naţionalizări adecvate timpului (exproprierea proprietăţii rurale mari şi mijlo_ cii) naţionalizarea Băncii Naţionale şi a unor mari industrii, in- terzicerea cartelurilor, etc. Băncile însă nu vor fi naţionalizate (cum ar dori Pătrăşcanu, ci numai supuse "unui sever control").

Un alt punct asupra căruia Maniu pare să nu fie de acord cu Pătrăşcanu, este pedepsirea "vinovaţilor". Maniu admite pedepsirea criminalilor de război şi a politicienilor care au arun- cat România în braţele Axei şi în războiul împotriva Rusiei. (Este o concesie foarte largă: cine a aruncat România în braţele Axei? Acordul de la München, şi apoi Acordul de la Moscova).

In ceea ce priveşte oamenii politici, vinovăţiile sînt de mai multe feluri şi greu de stabilit. Titulaxii vor spune: toţi

---

1) Englezeşte în text: "Pune-ţi toţi banii tăi pe cartea lui De Gaulle".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

aceia care au înlăturat pe Titulescu: adică Tătărescu, Victor Antonescu, Goga, apoi guvernul Gigurtu şi miniştri săi. Cine însă ne-ar putea asigura că Titulescu, el însuşi, nu ar fi făcut o politică germanofilă, după München? (Există unele indicii în această privinţă).

Problema războiului împotriva ruşilor este şi mai delicată. Cine a fost pentru acest război? - Toată lumea, în afară de mine! Maniu a aprobat participarea noastră, pînă la Nistru. Tot astfel, Dinu Brătianu. Cînd m-am întors de la Moscova, era o crimă să vorbeşti la Bucureşti despre primejdia pe care o reprezintă pentru ţara noastră acest război. (Alecu Creţeanu, cogeamite ministru, şi reprezentant al grupului Maniu-Brătianu, la Ankara, m-a învinuit, în scris, că aş fi susţinut, în cartea mea, că războiul împotriva Uniunii Sovietice ne-a fost impus de împrejurări, nesocotind astfel caracterul adevărat al acestui război <u>naţional</u>, voit şi aprobat de întreaga suflare românească).

Atunci? Cum, şi după ce criterii se vor stabili răspunderile? Naţional pînă la Nistru, războiul devine criminal dincolo de această apă? Vor admite ruşii această discriminare?

M-am străduit să cercetez această problemă în cartea mea, cu nepărtinire şi în deplină cunoştinţă de cauză.(...) Mi-am dat seama că problema se orînduieşte în cadrul ei istoric: nevinovăţia României apare limpede, iar vinovăţiile personale pierd orice însemnătate.

Dacă această cercetare se face cu părtinire, şi în mijlocul unor patimi şi resentimente politice dezlănţuite, se poate uşor ajunge la stabilirea unor nenumărate vinovăţii personale, care atrag fatalmente pe urma lor, răspunderea şi vinovăţia ţării. Aceasta ar însemna însă distrugerea platformei pentru apărarea cauzei româneşti - platformă pe care m-am străduit s-o netezesc şi s-o întăresc, pentru ziua păcii.

Trebuie să înţelegem un lucru: în curînd, vom avea de apărat marele proces al ţării. Este o cauză dreaptă pe care putem - şi trebuie! - s-o cîştigăm. Să nu tulburăm însă această cauză prin procese personale, incidentale şi lăturalnice, care - chiar dacă ar fi în parte îndreptăţite - ar atrage pe nedrept asupra noastră ponosul unor răspunderi cu care ţara nu trebuie să fie împovărată.

Pătrăşcanu este, în această privinţă, mult mai exigent, decît Maniu. Pentru el, şi pentru partidul comunist, orice bărbat politic care a slujit pe mareşal, sau pe regele Carol, este - a priori - un criminal, şi trebuie să fie judecat. Numai dacă el aduce dovezi că nu a păcătuit, nici în domeniul intern, nici în cel extern, va putea fi "achitat". Este un mijloc de a intimida toate vechile cadre, şi de a începe un şir nesfîrşit de procese politice.

- "Loc pentru cei noi"! Pentru cei tineri"! Comuniştii vorbesc cum au vorbit legionarii: judecaţii de ieri sînt judecătorii de azi - şi acest proces politic poate dura fără sfîrşit.

Se pare că, pe această chestie (poate şi pe altele), faimosul bloc s-a rupt în două. Maniu şi Dinu Brătianu au rămas deoparte: comuniştii şi socialiştii au înjghebat un nou front "democratic" şi "naţional", la stînga, şi au întocmit un program de guvernămînt.

Sarcina tînărului rege este tot mai grea. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 octombrie

Tînărul Marin Goldenberg va înştiinţa pe amicii săi despre plecarea mea la Paris.

Generalul Davet trece pe la mine; pleacă mîine la Paris; va duce o scrisoare către dl.Bidault, prin care îi mulţumesc pentru invitaţie, şi îi explic întîrzierea mea. (...)

20 octombrie

Primesc o telegramă de la Mihai Jora[1], care mă anunţă că: "Timpul" continuă să apară, iar casa noastră a fost cedată legaţiei britanice; apartamentul de sus l-a păstrat pentru noi cînd ne vom reîntoarce.

Mare şi neaşteptată bucurie. Casa noastră deci este sub oblăduirea drapelului britanic. Apartamentul de sus ne este "rezervat" : ne putem gîndi deci, la întoarcere. (...)

21 octombrie

Ieri, a fost ziua "victoriilor". Pe frontul de Vest a

1) Cumnatul său.

fost cucerit oraşul Aachen. Vechea reşedinţă a lui Carol cel Mare este acum un morman de ruine; mormîntul împăratului a fost totuşi - pare-se - salvat.

Pe frontul de est, ruşii au intrat în ruinele glorioase ale oraşului Belgrad şi la Debreţin, în Ungaria.

La Belgrad ca şi la Atena, învierea trezeşte o altă lume, decît aceia care s-a prăbuşit acum trei ani şi jumătate sub focul tunurilor germane. Lipsurile şi mizeria ocupaţiei au răscolit patimile şi au tulburat stările sociale. In faţa ameninţărilor germane, s-a înălţat, pe vremuri, rezistenţa cercurilor naţionale sprijinite pe rege şi pe armată, la Belgrad, ca şi la Atena. Azi, populaţia de la Atena cere abdicarea regelui. Iar în capitala neînduplecaţilor sîrbi, a pătruns ca liberator, Tito, croat şi "bolşevic", făgăduind prefaceri adînci şi nedorite. Este fenomenul care se produce şi la noi: "stînga" încearcă să exploateze eliberarea în folosul ei. Este o străduinţă care corespunde nu numai cerinţelor şi nevoilor maselor proletare, dar şi uneltirilor sovietice. Extremiştii sînt o garanţie pentru politica imperială a Moscovei (după cum legionarii erau o garanţie pentru expansiunea hitleristă).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Burghezia este anglofilă, la Bucureşti, ca şi la Atena, poate chiar şi la Belgrad. Luptele sociale interne se profilează pe fundalul întunecat al marelui conflict de interese între imperiile victorioase. Rezultatul acestor lupte atîrnă de rezistenţa "înţelegătoare" şi mlădioasă a claselor burgheze. La Bucureşti, eternul rezistent Iuliu Maniu făgăduieşte exproprierea marii proprietăţi, spre a sprijini rezistenţa lui naţională pe pătura ţărănească. Este o politică îndrăzneaţă şi meritorie. Rezultatul depinde şi de presiunea pe care o vor exercita, la răsărit, puterile anglo-saxone.

După zece zile de şedere la Moscova, - în intimitatea cîrmuitorilor sovietici - Churchill şi Eden s-au întors la Londra. Au schimbat, la Moscova, multe cuvinte bune şi au recunoscut sovietelor drepturi "preponderente", în Balcani. Aceste drepturi au fost recunoscute însă pe temeiul neamestecului reciproc în treburile interne. Cînd "amestecul" va fi vădit (şi nu poate să nu fie) convorbirea va fi reluată. Problema este prea gravă: împlinirea drepturilor "preponderente" ale Rusiei poate însemna bolşevi-

zarea Europei pînă la Adriatica. Jocul este prea primejdios, iar soluţia nu poate fi găsită prin învoieli de împărţeală, ci numai şi numai prin aşezarea unei ordini de drept, unitare, pe continent. Soluţie firească, de neînlăturat, dar pe care rezistenţa disperată a naziştilor, o poate întîrzia, încă o bucată de vreme.

24 octombrie

Guvernul "provizoriu" al generalului de Gaulle, a fost recunoscut ieri, în mod oficial, de cele trei mari Naţiuni Unite: Anglia, Statele Unite şi Rusia. Această recunoaştere (hotărîtă, mai întîi, la Quebec, la conferinţa Roosevelt-Churchill, apoi la Moscova, la conferinţa Churchill-Stalin) reintroduce Franţa în "concertul" Marilor Puteri. Franţa va lua parte la toate discuţiile privind soarta Germaniei, şi va ocupa locul "al cincilea" în "Comitetul de Siguranţă", prevăzut de Conferinţa de la Dumbarton Oaks.

Este un mare succes personal al generalului de Gaulle. (...) Franţa continuă. Este o adevărată fericire pentru întreaga Europă, o glorie nepieritoare pentru Charles de Gaulle, şi o supremă condamnare a străduinţelor acelora care - fie din oportunism, fie din patimă politică - au ţinut să scoată Franţa din rîndurile luptătorilor. Văzută în lumina acestei desfăşurări istorice, "revoluţia naţională" a lui Pétain, sprijinită pe teoriile unor doctrinari pătimaşi, (dintre care cel mai însemnat, bătrînul Charles Maurras se află azi în faţa judecătorilor săi, la Lyon), este,poate mai vinovată, decît "colaborarea", astfel cum o înţelegea Laval. Fiindcă "colaborarea" însemna adaptarea la o situaţie de fapt, pe cînd "Revoluţia naţională" constituia o încercare îndrăzneaţă, - lipsită de orice sprijin naţional real de a rupe cu trecutul - de a făuri o nouă "legitimitate", aşezată în afara războiului, în afara răspunderilor, - de obligaţiile şi de drepturile legate de ideea războiului, pe care Franţa l-a început alături de Anglia. O încercare deci, care dacă ar fi izbutit, ar fi statornicit ideea capitulării, şi ar fi scos Franţa, pe veci, din rîndul Marilor Puteri. (...)

Partidele de stînga - chiar cele mai extremiste - iau parte la această restauraţie a legitimităţii franceze, şi sînt silite să orînduiască postulatul naţional şi patriotic, înainte de a orîndui revendicările sociale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De Gaulle are în mînă o puternică pîrghie (reîntronarea Franţei în drepturile ei istorice) care îi îngăduie să stăpînească enormele greutăţi ale zilei şi dezordinele pe care elementele anarhice vor căuta să le întreţină în Franţa. Lozincile care vin, de la Moscova, se acoperă cu propriile sale năzuinţi: comuniştii vorbesc, azi, întocmai ca şi naţionaliştii de centru, sau de dreapta, de ordinea internă, şi de unirea naţională. Este un singur punct asupra căruia dăinuiesc unele grave neînţelegeri: urîtul cuvînt de "epuraţie" este altfel înţeles de extrema stîngă, decît de elementele burgheze. Folosindu-se de patimile aprinse ale populaţiei şi dorinţa de răzbunare a maselor, comuniştii ar vrea să înlăture, din calea lor, cît mai multă lume. Ei socotesc că a sosit ceasul unei însemnate răfuieli. Autoritatea lui De Gaulle se va putea aprecia în măsura în care va izbuti să potolească aceste patimi răzbunătoare, substituind justiţiei populare, o justiţie de stat, rostindu-şi sentinţele după criterii de drept, şi nu potrivit unor socoteli politice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Problema "epuraţiei" tulbură dealtfel, nu numai Franţa, ci mai toate statele eliberate de sub jugul nazist. Guvernul belgian care s-a reaşezat - atît de bine în aparenţă - la locul său, se loveşte acum de pretenţiile extremei stîngi, care doreşte - acum ori niciodată! - să isprăvească cu toţi "mişeii" şi "trădătorii". Pierlot[1] nu se învoieşte cu "baia de sînge", pe care o cere "poporul", şi este pe punctul de a cădea de la putere.

Aceiaşi criză politică şi morală, la Atena, unde "strada" cere capul tuturor "colaboratorilor". Acelaşi conflict şi la noi, unde pricina de căpetenie a crizei care se prelungeşte, stă în neputinţa de a da un înţeles asemănător şi o definiţie precisă cuvîntului de "trădător". La noi, ca pretutindeni, comuniştii au interesul de a "primeni" personalul politic, spre a face loc, spre a slăbi rezistenţa burgheziei, introducînd elementul de "teroare" în viaţa publică; ei cer o epuraţie cît mai largă. Ca pretutindeni însă, şi la noi, definiţia "trădătorului" rămîne neprecisă, în concepţia comuniştilor, deoarece ideea de patrie, de cauză naţională, de război naţional, nu a luat naştere, în mintea lor, de-

1) Prim-ministru al Belgiei, în acea vreme.

cît din ziua cînd a fost atacată Uniunea Sovietică. Pînă în acea zi, comuniştii - îndeosebi cei din occident - trăiau sub semnul Acordului de la Moscova, şi nu îndemnau pe nimeni să moară pentru patrie. Din aceste pricini, sancţiunile pe care le cer extremiştii au un înţeles exclusiv politic, nu juridic - şi nu ar putea astfel contribui la reaşezarea ordinei, în sensul vechi, al unei ordine de drept.

Rezistenţa partidelor moderate este deci, deplin îndreptăţită. Pentru restabilirea ordinei - atît naţională cît şi internaţionale - ideea de drept este hotărîtoare. Fără ea, nu poate fi linişte în interiorul statelor, nici libertate; şi nu poate fi libertate, măsură şi echilibru, în viaţa internaţională.

25 octombrie

Fac o vizită lui Paillard, care s-a întors de la Paris, unde nu a primit indicaţii precise, cu privire la misiunea sa. (...) Paillard este convins, ca şi mine, că echilibrul se va restabili, chiar şi în Balcani (deoarece americanii sînt tot mai puternici şi ruşii tot mai obosiţi). Deocamdată, "Balcanii" nu sînt o noţiune sovietică. Moscova se interesează îndeosebi de ţările limitrofe (România, Bulgaria, adică de Marea Neagră), recunoaşte interesele Angliei, în Grecia, şi caută soluţii de compromis pentru Jugoslavia şi Turcia. (Este rezultatul Conferinţei de la Moscova). Această împărţire în zone de influenţă nu poate fi definitivă. Vor fi presiuni deoparte şi de alta. Balcanii vor reapărea ca o soluţie (mai mult britanică), atunci cînd lucrurile se vor încurca. Este un joc diplomatic cu multe dedesubturi şi care va dura mult. Nu se va ajunge însă la un conflict; nu trebuie să se ajungă acolo. O formulă fericită: echilibrul european a fost restabilit în ziua cînd americanii au rupt frontul german la Avranches, dovedind calităţi militare, de manevră, şi de înaintare fulgerătoare.

Aceiaşi idee e reluată în timpul mesei de un tînăr intelectual antinazist - Beck[1] - care, deşi "comunist", se teme de Uniunea Sovietică; se interesează de soarta Europei, şi nădăjduieşte că, la Avranches, americanii au dobîndit o victorie nu nu-

1) Personaj din emigraţie.

mai împotriva Germaniei, dar mai ales împotriva Rusiei. Echilibrul poate fi - de aci, încolo - restabilit.

26, 27 octombrie

Călătorie la Berna, pentru a căpăta vizele necesare călătoriei mele la Paris.

Vineri dimineaţă, am vizitat pe Dulles, reîntors de cîteva zile din străinătate (Paris, Londra, Quebec şi Washington). Este preocupat de problemele ... păcii. Se simte solidar cu grijile şi simpatiile sale europene. Nu a găsit, poate, înţelesul şi interesul dorit, la Washington, pentru problemele vechiului continent. Toată lumea nu se gîndeşte decît la război, şi prea puţină la pace. Există şi o oarecare oboseală. Certurile şi complicaţiile politice din Europa irită şi dezamăgesc publicul american. Acţiunea diplomatică a Statelor Unite (inspirată de cele mai bune in - tenţii), urmăreşte ţeluri practice. Principiile ce nu pot fi împlinite pe cale practică sînt lăsate deoparte.

Ce înseamnă o acţiune diplomatică "practică"? - O acţiune care poate fi împlinită prin mijloacele de care dispune America, adică prin forţă. Tările, aflate în afara zonei în care Statele Unite(cred că)îşi pot exercita forţa militară, nu prezintă interes, deocamdată, pentru acţiunea diplomaţiei americane.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund: Puterea Statelor Unite este, astăzi, atît de mare, încît îşi poate întinde înrîurirea şi acolo unde forţele militare americane nu sînt prezente. Ideea e justă. Dulles pare însă impresionat de sentimentul compatrioţilor săi care socotesc că tot ce nu intră în zona lor de control militar, scapă de sub răspunderea lor politică. Este de acord însă că acest sentiment este eronat; o pace dreaptă şi statornică nu poate fi realizată decît dacă Statele Unite - ca şi celelalte Mari Puteri - vor extinde cît mai departe (şi în mod cît mai solidar) răspunderea lor politică.

Deocamdată numai problema ocupaţiei Germaniei a fost cercetată şi pusă la punct, de Aliaţi: o cîrmuire tripartită, şi trei zone de ocupaţie. Această împărţeală nu a fost fericită, deoarece ruşii nu se mai grăbesc să ocupe partea ce le-a fost rezervată: ei ştiu că această parte le va reveni, în orice caz. De aceea ruşii caută să rezolve singuri problemele care nu au fost dezlegate

de mai înainte: ei ocupă Balcanii, pătrund în Ungaria, rîvnesc să ocupe Austria. Chiar dacă unele din aceste ţări - ca de pildă Austria - vor dobîndi cîrmuiri tripartite, drepturile primului ocupant vor fi hotărîtoare. Dulles pare foarte îngrijorat de această goană a ruşilor pentru a pune mîna pe "gajurile" lesne de ocupat.

Ceea ce îl interesează - mai presus de orice - este salvarea "ordinei", în Europa răsăriteană. Franţa şi Italia sînt ţări unde comunismul se găseşte în minoritate; aceste ţări nu trebuiesc cu nici un chip, să devină comuniste. - "Numai dacă noi, americanii, am fi cei de pe urmă neghiobi, Franţa şi Italia ar aluneca spre comunism"!

Este foarte mulţumit de recunoaşterea lui De Gaulle (bănuiesc că a contribuit mult la această recunoaştere). Se bucură de asemenea că Italia intră cu toate formele, în Comunitatea Occidentală. Sforza[1)] a fost numit, chiar azi, ambasadorul Italiei, la Washington.

Răspund că problema ordinei Europene trebuie tratată în întregul ei, nu pe felii. Continentul vechi nu poate fi salvat numai pe jumătate: ori va fi salvat în întregime (printr-o hotărîre comună a Naţiunilor Unite), ori va cădea în întregime pradă anarhiei. Dezvolt ideile mele în această problemă, şi stărui asupra convingerii mele, şi anume că un conflict între anglo-saxoni şi ruşi poate fi - şi trebuie să fie - înlăturat. Problemele trebuiesc însă cercetate şi înţelese.

Dulles mă asigură că guvernul Statelor Unite este, în principiu, pentru o ordine unitară, şi este împotriva împărţirii în zone de influenţă. Din păcate, acest sănătos principiu este călcat prin "forţa lucrurilor", deîndată ce intervin metodele "practice", şi nevoia de a ţine seamă de interesele şi pretenţiile Rusiei. Dulles va informa guvernul său despre călătoria mea la Paris; îmi dă o foarte caldă scrisoare de recomandaţie pentru ambasadorul american de la Paris. Tot astfel Leland Harrison, pe care îl văd în timpul după amiezii.

Problema "ordinei unitare" este la ordinea zilei. De

---

1) Fost ministru de externe liberal, adversar al fascismului. A trăit tot timpul în exil.

Gaulle, primind, acum două zile, pe ziariştii străini, le-a spus între altele: "In ceea ce priveşte constituirea unui bloc occidental, guvernul Franţei n-a folosit niciodată acest cuvînt "bloc" şi se opune ideii de a constitui un grup de state occidentale, cu excluderea celorlalte ţări ale Europei."

Foarte bine. Franţa îşi rezervă deci libertatea de acţiune între "blocul" anglo-saxon şi "blocul" sovietic. Nu rîvneşte la rolul unei Belgii oarecare, sprijinită pe "Atlantic", ci caută să salveze de intrigi europene, libertăţile. E o idee care trebuie discutată la Paris.

"Gazette de Lausanne" se ocupă de uneltirile pe care Rusia le-ar îndrepta împotriva prietenilor ţărilor anglo-saxone, şi după ce vorbeşte de acţiunea de subminare a lui Beneş, adaugă: "Se pare că marele campion al rezistenţei române, Grigore Gafencu, ar fi ţinut la carantină pentru că este "omul Angliei".

De unde pînă unde?

Babeş-Bolyai Central University Library Cluj

1 noiembrie

Plecarea din Geneva, la Paris, cu Leopold Boissier. Dimineaţa, sosire la Paris: un cadru minunat, golit de substanţă. Un Paris proletarizat, sărăcit şi necăjit; parcă ar fi ieşit cu greu dintr-o revoluţie, sau pregătind una nouă. Străzile, bulevardele, pieţele, adînc schimbate, lipsite de vechea strălucire de vioiciune, de eleganţă, de efervescenţă, de tulburătoarea senzualitate de altă dată. O intensă animaţie militară: trăsuri şi camioane americane. Nenumăraţi flăcăi de dincolo de ocean: sănătoşi, frumoşi, lipsiţi de "culoare", de "spirit", de caracter parizian, neadaptaţi şi neadaptabili. Primiţi, la început, cu braţele deschise, de populaţia eliberată, ei sînt astăzi priviţi, pe nedrept, cu neplăcere şi supărare, uneori chiar cu antipatie. Populaţia e prea sărăcită, prea lipsită de orice mijloace, pentru a suferi "ocupaţia" acestor elemente străine, bine hrănite şi bine îmbrăcate, dar prost pregătite şi neputincioase de a veni în ajutorul parizienilor. Se dezvoltă o stare de spirit care poate fi dăunătoare bunelor raporturi interaliate, şi simţămintelor de caldă simpatie şi de devotament pentru cauza europeană, cu care cei mai mulţi americani au plecat la luptă.

Aspectul general: străzile pline şi zgomotoase din pricina camioanelor americane, dar lipsite de mijloace de comunicaţie. Nu se mai văd autobuze, taximetre, automobile particulare; singurele mijloace de comunicaţie sînt metro-ul (plin, murdar, nesuferit), birje trase de un cal, ca pe vremea lui Arvinte, şi mici cărucioare trase de o bicicletă. Magazinele au fost golite de cele mai elementare articole de consumaţie, sau de primă necesitate, ca: săpun, chibrituri, ciorapi, mănuşi, ghete, rufărie, etc. Casele, chiar şi cele mai frumoase palate, sînt rău întreţinute şi "învechite" purtînd urmele luptelor şi bombardamentelor. Totuşi, nici o distrugere mai însemnată. Cadrul a rămas intact, şi cînd străluceşte soarele, scăldînd în lumină uriaşa mizerie, e totuşi minunat, ca totdeauna. Din rîndurile populaţiei, eleganţa şi cochetăria de altădată au dispărut. Foarte puţine femei bine îmbrăcate, foarte puţini bărbaţi "corecţi". Toţi în haine simple, în vestminte de restriştе şi de mizerie. Multe femei, fără ciorapi, acum, în noiembrie. O mulţime cenuşie care aminteşte gloata de pe străzile Moscovei. Restaurantele, cafenelele, sînt părăsite ca după un cutremur de pămînt. La "Weber" vitrinele sînt sparte, şi nu se serveşte decît cu multă greutate o limonadă fără gust. E tot ce se poate consuma. Există şi cîteva restaurante de lux, de mare lux, care trăiesc din comerţul clandestin (negru), şi se află dosite pe străzile lăturalnice. Preţurile pentru parizieni sînt inaccesibile. Devalorizarea francului e cumplită, atît de cumplită încît, pentru un elveţian, viaţa la Paris pare ieftină. La plecarea din Geneva, pentru un franc elveţian, am primit 125 fr.francezi. Criza monetară e în toi, şi cere grabnice măsuri de îndreptare.

Lumea diplomatică se înghesuie în două hoteluri: la "Bristol" şi la "Lancaster". Celelalte hoteluri sînt rechiziţionate pentru americani. Numaidecît după sosire, dejunăm la "Bristol". Intîlnim în hol pe ministrul Greciei, Pericles Arghiropulos, pe Puiu Dumitrescu şi pe soţia sa Ella.

Facem înconjurul Parisului, pentru a găsi o locuinţă: totul e ocupat, totul e rechiziţionat.

Isprăvim totuşi prin a înduplеca autorităţile militare, care ne-au îngăduit să locuim la "Lancaster", într-un apartament rezervat de Quai d'Orsay, pentru noi (de aici, luptă şi ceartă între autorităţile civile şi militare; dezordine generală). Aparta-

mentul este, de fapt, o odaie de culcare spaţioasă şi un salonaş, neîncălzit, dar foarte plăcut şi confortabil.

3 noiembrie

De dimineaţă, mă duc la Quai d'Orsay, pentru cererea de audienţă. Citesc ziarele: au apărut ca ciupercile. Ziarele "Rezistenţei" apar, sub fel de fel de nume. Ziarele stîngii şi ale extremei stîngi, "Le Populaire", "L'Humanité" ... Un singur ziar de dreapta, solid şi bine redactat, "Le Figaro", pe care directorul său, Pierre Brisson, l-a salvat de urgia revoluţionară. Multe talente tinere şi necunoscute; articole scurte, vioaie, nervoase. Puţină cuminţenie: din aceste ziare se constată o mare sărăcie de cunoştinţe, şi de judecată cumpănită. Războiul "nu mai interesează" (deşi pierderile de pe front sînt cumplite). Politica internaţională nu interesează decît în măsura în care se pot exprima unele sentimente pătimaşe, de politică internă; o admiraţie nelimitată şi necontrolată, pentru armatele sovietice, o credincioasă admiraţie pentru anglo-saxoni. Franţei îi lipseşte un îndreptar serios, în problemele externe. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Trei sînt problemele care reţin atenţia ziariştilor şi a publicului: criza monetară, care poate duce la prăbuşire, sau la măsuri de salvare, ce pot agrava tensiunea socială; criza alimentară şi socială, cu lipsa mijloacelor de transport (poduri rupte, lipsă de vapoare pentru nevoile populaţiei) şomajul, foametea, lipsa de combustibil în toiul iernii, duc la pauperizarea populaţiei.

Criza autorităţii de stat: guvernul a hotărît dezarmarea gărzilor diferitelor grupări de rezistenţă. Miliţia patriotică s-a transformat în "Garda civică naţională". Grupările de stînga, sprijinite de partidele extremiste de stînga, se opun. De Gaulle, foarte hotărît, şi încă foarte popular, inteligent, sprijinit pe populaţia burgheză şi pe armată (sfătuit desigur şi de anglo-saxoni), caută să înlăture sau să absoarbă în sînul armatei organizaţiile civile purtătoare de arme, care nu mai au niciun rost, după eliberarea Franţei. Comuniştii caută să păstreze o armată - firește "patriotică" şi "naţională" -. Extrema stîngă, ca şi pe vremea marei Revoluţii, nu mai luptă decît pentru patrie şi naţiune, în vederea prefacerilor revoluţionare ce vor urma. Pe de altă parte, chestiunea prezintă şi o latură "externă": americanii nu pot îngă-

dui ca, în spatele frontului, să dăinuiască forţe armate, oricît ar fi ele de patriotice şi de naţionale. E prima încercare grea în calea lui De Gaulle. (...) Comuniştii doresc o Franţă puternică şi ordonată, şi vor evita tulburările de stradă.

De această problemă a dezarmării, este legată, în Franţa, ca pretutindeni în Europa, problema sancţiunilor împotriva colaboraţioniştilor. Patimile sînt dezlănţuite în această privinţă, denunţurile şi ameninţările se ţin lanţ, toate categoriile sociale, politicienii, profesioniştii, scriitorii, comercianţii, ţin să se facă o "epuraţie", cît mai rapidă şi mai desăvîrşită. Ca pe vremea "Teroarei", se cere făţiş decapitarea multor cetăţeni. Condamnările mai blajine produc revoltă şi scandalizează. Această pornire vijelioasă e influenţată, firește, de cele mai respectabile sentimente patriotice; pe alocuri însă ea capătă o înfăţişare pătimaşe şi interesată. Comuniştii caută să scape de cît mai mulţi fruntaşi burghezi, şefi de industrie şi de finanţe, politicienii din toate partidele caută să scape de cît mai mulţi colegi, ziariştii şi profesioniştii caută să scape de cît mai mulţi concurenţi supărători. "Epuraţia" a ajuns să fie o profesiune pentru unii, şi o teroare pentru alţii. Toată lumea e suspectată. Se ivesc cele mai gingaşe cazuri de conştiinţă. Se produc învinuiri nedrepte, şi o sumedenie de arestări greşite. Este o frămîntare a vieţii publice pe temei de patimi exasperate, care trebuie să aibă totuşi un sfîrşit. Ar fi de dorit o operaţie energică şi scurtă.

Dejun cu Puiu Dumitrescu. Seara, primesc vizita lui Ciotori[1] şi a altor români. Sînt pus în curent cu năzuinţele celor trei categorii de români din Franţa: românii naţionali şi antantişti, cu reminiscenţe "titulaxe" (Răutu, Ciotori ...); românii foşti oficiali, de la Vichy (Dinu Hiott, Paul Zănescu, Ion Dragu ...); şi românii "patrioţi", rezistenţi şi revoluţionari, care au ocupat cu de-a sila Consulatul României de la Paris.

4 noiembrie

Va fi, sau nu "revoluţie", la Paris?

Sînt unii care se aşteaptă la mişcări de stradă din

---

1) Fost consilier la Legaţia României din Londra.

pricina mizeriei şi a măsurilor de dezarmare. Ziarele de stînga au accente revoluţionare: "naţiunea nu se va lăsa dezarmată"... etc. Se ţin mari întruniri, unde comuniştii, în deosebi, rostesc cuvîntări înflăcărate "patriotice" şi războinice. Tonul cuvîntărilor e foarte "iacobin", dar sensul lor e mai puţin "iacobin": se vorbeşte prea puţin de lupta ce se dă la hotare. E treaba americanilor şi a ostaţilor lui Delattre[1] şi ai lui Leclerc. Toţi voiesc să apere patria, din lăuntrul hotarelor. Este patria "Drepturilor Omului" pe care nimeni dealtfel nu o mai ameninţă, patria marilor prefaceri de mîine.

5 noiembrie

Aflu compunerea noului guvern român: Vişoianu la Externe (e mai bine; epoca Buzeşti a luat sfîrşit); Penescu la Interne; George Fotino, la Culte, probabil[2], doctorul Danielopol la Sănătate; apoi vreo 2 - 3 oameni de-ai lui Maniu: Leucuţia, G. Solomon, Răutu ... vai, vai! Apoi vechiul Comitet de patronaj: Maniu, Brătianu, Pătrăşcanu. Preşedinte: Sănătescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sovieticii sînt foarte supăraţi pe elveţieni.

Acum o săptămînă. Agenţia "Tass" a vestit că U.R.S.S. nu va lua parte la Conferinţa de aviaţie civilă din America, pentru că acolo s-ar afla trei state participante "fasciste": Elveţia, Spania şi Portugalia. Azi "Tass" vesteşte că ministrul Elveţiei de la Londra (Ruegger), ar fi cerut domnului Guziev, ambasadorul sovietic, ca raporturile diplomatice să fie luate între Moscova şi Berna. "Deoarece această cerere nu a fost însoţită de nici o explicaţie cu privire la politica sovietică urmărită de Elveţia, pînă acum, cererea a fost respinsă de guvernul sovietic".

Moscova a adoptat tonul Berlinului: vestejeşte, ameninţă şi osîndeşte. Urmăreşte în mod evident, anumite schimbări, în politica internă a Elveţiei: o aliniere la stînga. Asemenea alinieri sînt însă greu de obţinut în ţări cu o veche democraţie, şi astfel Elveţia nu are de primit lecţii de democraţie din partea ruşilor. Incidentul va stîrni vîlvă în Occident, unde Elveţia e

---

1) Delattre de Tassigny, şef de stat major al trupelor generalului de Gaulle.
2) Fost ministru la Cooperaţie, în guvernul respectiv.

preţuită. Situaţia Genevei, ca centru internaţional, pare compromisă.

6 noiembrie

Seara, la Quai d'Orsay: întîlnire cu Chauvel, directorul general (secretar general al Ministerului). Expun ideile mele cu privire la politica europeană a Franţei. El recunoaşte că Franţa este ispitită de cele două blocuri, dar că va căuta să facă o politică "autonomă".

Răspund că, de valoarea şi de calitatea acestei politici autonome a Franţei, atîrnă soarta Europei şi independenţa noastră, a tuturor. Mi se confirmă că Jean Paul Boncour va pleca la Bucureşti mai întîi ca "chargé d'affaires" - apoi, văzînd şi făcînd - ca ministru. Depinde de latitudinea politică pe care ruşii o vor lăsa acţiunii diplomatice străine. Francezii, în orice caz, nu vor jigni pe ruşi. (Tendinţa generală e de a ţine seama - cu cea mai mare băgare de seamă - de intenţiile şi prescripţiile Moscovei: unii o fac din prudenţă, alţii din convingere, iar "stînga" din interes şi cu o însufleţire care nu cunoaşte nici rezerve, nici discernămînt). F. du Pau mi-a spus eri: Ce bine ar fi ca "Preliminariile" să fie cunoscute în Franţa. Ar aşeza politica Moscovei într-o lumină adevărată şi ar pune capăt multor discuţii între detractorii Moscovei şi admiratorii fără discernămînt .

Primesc vizita tînărului Igiroşeanu, diplomatul căruia Buzeşti i-a încredinţat delicata sarcină să reprezinte interesele ţării la Paris, fără a-i da o calificare precisă (este "girant" al consulatului). Igiroşeanu este inteligent, vorbeşte bine, dar e prudent. Simte "evoluţia" din ţară şi se teme să ia în răspăr "rezistenţa română", care a pus stăpînire pe clădirea Consulatului, cerînd să ia parte la controlarea arhivelor (!) şi a cassei de bani (!!).

Voi căuta să lămuresc această problemă tragi-comică, care frămîntă pe toţi românii de la Paris şi ne pune într-o lumină ciudată şi dăunătoare.

Rezistenţa a scos un ziar: "La Roumanie libre", cu articolaşe vehemente, curăţel scrise, şi cu o listă de morţi pe

care se înşiruie nume evreeşti - jertfa "naţională" pe care am adus-o cauzei libertăţii. Este vorba de nenorociţii evrei, pri - păşiţi în Franţa, dintre care unii au căzut pe baricade, cei mai mulţi însă au fost victimile urgiei antisemite a ocupaţiei germane. (Mi se spune că printre "eroii" Rezistenţei se găsesc cîţiva oameni foarte cumsecade, mai mulţi comunişti sinceri, şi firește,cîţiva oportunişti, secături interesate. Cine porunceşte şi cine îndrumează? Aceasta este problema care trebuie lămurită.(...)

7 noiembrie

Ziua Revoluţiei Sovietice: acum patru ani luam masa - şi ce masă! - cu dl.Molotov. Intre timp: războiul. Azi aştept un răspuns al d-lui Bogomolov, la cererea de audienţă ce i-am adresat. Ziarele pariziene sînt pline de isprăvile armatei roşii. Mareşalul Stalin este foarte popular la Paris. Extrema stîngă îndeosebi, îl ridică la cer: tot ce vine de la Moscova e bun şi bine venit. Dealtfel, Moscova nu vorbeşte Franţei decît de ordine, de producţie, de patrie şi de naţiune. Acest limbaj - ieri încă reacţionar - nu liniştește însă burghezia pariziană. Dar ce mai poate burghezia în zilele de azi - pătură oropsită, sărăcită, crunt lovită de război, vinovată în bună parte de multe scăderi de ordin moral şi material, şi aşteptînd fără curajul bărbăţiei, prefacerile ce sînt la ordinea zilei. In această atmosferă, laudele aduse armatei roşii au un puternic răsunet. "Nimic nu trebuie să despartă, în viitor, Franţa de Rusia!", a declarat dl.Bidault; iar Bogomolov a răspuns: "Trăiască Franţa liberă şi democratică!"

Adunarea Consultativă se întruneşte azi, la Palatul Luxemburg. Alcătuită de unele fracţiuni (care nu au votat armistiţiul), din vechiul parlament şi cu numeroşi reprezentanţi ai Rezistenţei, adunarea nu are încă pe deplin un caracter "parlamentar". Cum numele ei îl arată, ea trebuie să sprijine guvernul prin sfaturi şi este "provizorie", ca toată structura Franţei de azi.Ea nu poate dăinui decît pînă cînd "naţiunea" se va pronunţa, adică pînă la alegeri. Nu este exclus însă - dat fiind firea francezului şi tradiţiile revoluţionare ale Franţei - ca adunarea să-şi "aroge" şi alte atribuţii. Chiar în cuvîntul de deschidere, decanul de vîrstă - dl.Cuttoli - a vorbit nu numai de "consultare"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dar şi de "control". Adunarea a aplaudat zgomotos.

De Gaulle a fost aclamat de toată lumea, cu însufleţire. El este încă omul zilei. Va rămîne oare şi omul vremilor? Deocamdată, toată lumea se mîndreşte cu el şi-şi dă seama că este "indispensabil". (Nu lipsesc însă primejdiile: criticile se înmulţesc la extrema stîngă, ajutoare necerute şi compromiţătoare se oferă, la dreapta).

Boissier - care a asistat la această şedinţă - îmi istoriseşte că spectacolul cel mai mişcător l-au oferit parlamentarii bătrîni, - mulţi dintre ei veniţi din fundul provinciei - bărbaţi gîrboviţi înainte de vreme, modest îmbrăcaţi, purtînd semne vădite de viaţa chinuită şi plină de nevoi - care regăsindu-se în incinta Senatului, se îmbrăţişau plîngînd. De Gaulle a fost aplaudat frenetic: "pluteşte deasupra sferelor, unde a reînceput intrigăria politică. Multe şi zgomotoase aplauze pentru Anglia, care "a rezistat singură, mai bine de un an". Aripa burgheză îşi ia astfel, revanşa asupra extremei stîngi, care în toate adunările de partid nu aplaudă decît isprăvile armatei roşii, şi nu se sinchiseşte de anglo-saxoni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Parlamentarii aşteaptă cu nerăbdare să-şi reia vechile obiceiuri. Mulţi nu iartă cîrmuirii că a rupt firul "legalităţii" şi nu a întrunit, nici barem odată, vechea Adunare Naţională. (Cum era s-o facă? Vechea adunare a votat armistiţiul, iar De Gaulle ţine la ficţiunea unei Franţe care nu a depus armele. Continuitatea alături de Aliaţi, o preţuieşte mai mult decît legalitatea constituţională).

"Moderaţii" nu se tem de comunism. Sînt convinşi că Franţa, în marea ei majoritate, este anticomunistă, şi că rezultatul unor alegeri libere ar putea da succese surprinzătoare "dreptei". Louis Marin[1], mai tînăr decît oricînd, este propovăduitorul acestor năzuinţi conservatoare. (Sînt unii observatori atenţi ai evenimentelor care exprimă aceiaşi părere în alţi termeni: "Primejdia reală" este la dreapta, fiindcă la dreapta se pot afla multe cugete - şi multe voturi - ce nu au priceput şi nu vor să priceapă vremurile noi!)

Realitatea este însă că partidul comunist - chiar da-

---

1) Fost ministru francez, simpatizant al României.

că nu-i cel mai numeros - are totuşi, o organizaţie desăvîrşită şi trupe atît de hotărîte şi devotate, încît poate fi oricînd ispitit să dea asalt puterii. Cadrele partidului au fost răvăşite de nemţi care au ucis şi deportat mulţi fruntaşi. Marii şefi sînt însă, din nou, la locurile de comandă: bătrînul Cachin (la l'Humanité)Duclos, apoi Marty - pe vremuri dezertor - şi azi erou naţional, întors din surghiun, şi mai ales energicul Thorez - care şi el, dat dezertor la începutul războiului (înainte de 21 iunie 1941), şi oprit de a se întoarce în ţară - a beneficiat de o recentă amnistie, şi se află din nou în fruntea partidului. Partidul exploatează cu vîrf şi îndesat victoriile armatei roşii, avîntîndu-se pe calea comunismului "naţional" al lui Stalin şi lăsînd deoparte, ideologia trotzkistă şi internaţionalismul revoluţionar. Deosebirea între stalinism şi comunismul "naţional"-francez, rezidă în faptul că naţionalismul stalinist are un caracter sovietic - rusesc, pe cînd naţionalismul comuniştilor francezi este mai întîi rusesc şi numai în al doilea rînd, francez. Des - fiinţînd Internaţionala III-a şi adoptînd lozinci noi, Stalin a păstrat, totuşi, un picior pretutindeni, iar politica lui curat şi real naţională, e slujită de "naţionalismul" sui generis - roşu-stacojiu - al comuniştilor din ţările străine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8 noiembrie

La ora 3 şi jumătate, sînt la Ministerul de Război: întîlnire cu Gaston Palewski - şeful de cabinet al lui De Gaulle şi bărbatul cel mai ocupat în Republica a IV-a. Fostul om de lume şi de cercuri de joc, a fost de toate în timpul războiului: a comandat trupe negre în Abissinia, a fost confidentul Negusului (ce cap politic!) şi a ajuns cel mai devotat însoţitor al lui De Gaulle.

Mă primeşte cu multă prietenie, în splendida încăpere, unde acum 5 ani, întovărăşit de Tătărescu, făceam o vizită "oficială" bietului Daladier.

(Imi povesteşte de necesitatea în care se găseşte Franţa - oricare ar fi ambiţia ei - să păstreze cele mai strînse legături economice cu anglo-saxonii. Formula: Franţa independentă, în afara oricărui bloc, trebuie astfel corectată: contact economic şi financiar strîns cu Occidentul. Refacerea Franţei va fi cu atît mai grabnică cu cît acest contact va fi mai intim).

Sovieticii au dat un serios bobîrnac amicilor elveţieni. Agenţia "Tass" destăinuie o încercare, făcută de legaţia elveţiană de la Londra, ca să restabilească legăturile diplomatice între Berna şi Moscova. Guvernul sovietic a respins această ofertă, deoarece "nimic nu s-ar fi schimbat" în mentalitatea elveţiană. Procedeul este "foarte sovietic". Moscova profită de neîndemînarea diplomaţiei elveţiene spre a plăti o veche poliţă Consiliului Federal (politica stăruitor antisovietică a lui Motta şi a succesorilor săi)şi pentru a impune - în mod indirect - o aliniere a Elveţiei în rîndul puterilor occidentale care colaborează, vrînd-nevrînd, cu comunismul. Atitudinea Elveţiei prezintă pentru ruşi oarecare însemnătate, dat fiind că armatele roşii ştau în faţa Budapestei şi rîvnesc să ajungă la Viena.

La ora 4, sînt primit la Quai d'Orsay, de Bidault, tînărul ministru de Externe al Franţei. Are o înfăţişare simpatică,blîndă (ca orice luptător neînfricat care nu a depus armele) şi modest. Stăruie - nu fără oarecare cochetărie de intelectual şi luptător- că este încă străin de uzanţele diplomatice. Afişează un optimism vînjos cu privire la drepturile franceze: guvernul stăpîneşte situaţia, ţara a ieşit din "revoluţie" şi a pornit-o cu hotărîre pe calea refacerii, De Gaulle este conducătorul firesc şi statornic al republcii, etc. Are un optimism de patriot şi de ministru, încă foarte proaspăt. Cele dintîi impresii ale unui nou cîrmuitor, sînt mai totdeauna trandafirii: lucrurile par să meargă mai bine, cînd sînt privite de sus. Este o fericire, vai!, trecătoare. (...)

Cuvinte bune pentru România: nu sînt nevoit să "pledez" cauza noastră, ca de pildă faţă de un anglo-saxon, chiar binevoitor. Francezul simte şi ştie ce ne leagă de Franţa. Legătura se stabileşte numaidecît. Trecutul recent nu a lăsat în urma lui îndoială sau neînţelegere. Suferinţele comune ne apropie. Franţa, în ziua eliberării, s-a regăsit pe ea însăşi; şi în acea zi, a dat Dumnezeu că ne-am putut afla şi noi alături de ea. Este o stare sufletească de care trebuie să ştim să ne folosim!

Plec cu convingerea că politica externă a Franţei ne poate fi şi ne va fi de mare ajutor. (...)

Faţă de mine, personal, Bidault foloseşte cuvintele cele mai binevoitoare şi mai măgulitoare, asigurîndu-mă că oricînd îmi va fi îngăduit să mă întorc în Franţa. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 noiembrie

Massigli soseşte de la Londra, în vederea vizitei lui Churchill. Aflu despre o convorbire între Bullitt - fostul ambasador american care a luptat în rîndurile armatei lui Delattre de Tassigny, şi Odette Massigli. Bullitt i-ar fi declarat că România este de pe acum sacrificată şi lăsată pradă ruşilor, fiindcă s-a purtat peste măsură de rău cu Aliaţii. (Bullitt este un impulsiv şi informaţiile lui nu sînt totdeauna serioase.)

lo noiembrie

"L'Humanité" - marele ziar comunist - publică azi un articol care ar putea fi iscălit de mine (într-atît interesele sovietice şi cele româneşti se apropie între ele, cînd este vorba de independenţa Franţei!). Pomenind de viitoarea întrunire a celor "Trei Mari" (Stalin, Roosevelt şi Churchill) - întrunire unde "va fi vorba de reorganizarea internaţională care să asigure pacea omenirii" - "l'Humanité" scrie: "Nu mai poate fi vorba de a limita libertatea Franţei prin mijlocirea unei oarecare combinaţii "regionale". Noi stăruim, pentru că anumite cercuri engleze şi americane înţeleg să persiste în monstruoasa concepţie a împărţirii lumii în blocuri separate. Să se bage bine de seamă: "Blocul occidental" care are în persoana ministrului belgian al afacerilor Externe, dl. Spaak, un "supporter" neliniştitor (influenţă Pirenne?) nu ar fi decît cea dintîi angajare într-un angrenaj spăimîntător, provocînd un al treilea război mondial, mai înfricoţător decît cel actual. (Teoria mea: împărţeala duce la război - vezi Acordul de la Moscova şi cel de la Tilsit): De la "bloc occidental" s-ar merge la "bloc atlantic".

Şi concluziile: "S-ar împărţi astfel lumea în zone închise, prin forţa lucrurilor, ostile. Pentru Franţa - înglobată într-o astfel de galeră - aceasta ar însemna închisoarea, interdicţia de a avea legături cu estul, - care singur îi poate asigura securitatea - şi certitudinea de a fi atrasă într-un război atroce, pregătit de cartelurile internaţionale, autoarele acestor proiecte pe cît de absurde, pe atît de criminale.

Aceasta nu se poate întîmpla şi nu se va întîmpla, dat fiind că nici generalul de Gaulle, nici guvernul său nu pot să-şi asume această gravă responsabilitate. Noi sîntem convinşi că, după

vizita domnilor Churchill şi Eden la Paris, blocurile "occidental" şi "atlantic" vor fi suprimate - pentru ca să trăiască unirea pacifică a popoarelor libere şi democratice".

Foarte bine! Este tocmai ceea ce vrem şi noi: o unire între popoare libere, şi nu blocuri care ne vor despărţi de Franţa, aruncînd Franţa în blocul atlantic şi pe noi în blocul rusesc. Firește, motivele noastre nu sînt similare celor ale ziarului comunist. Comuniştii francezi vor ca Franţa să nu se alăture unui bloc anglo-saxon, capitalist, liberal şi anticomunist. Moscova nu vrea să piardă împreună cu Franţa, toată Europa occidentală. Iar noi, nu vrem să dispărem, ca stat şi popor, în uriaşa împărăţie sovietică. Lupta Moscovei împotriva blocurilor ne convine;printr-o deducţie logică şi firească, Moscova luptă astfel,pentru eliberarea noastră. Firește, logice nu are un loc hotărîtor în politica sovietică. Atitudinea Franţei însă, - unde logica joacă un rol de frunte - poate fi - pentru noi - mîntuitoare.(...) Fiindcă Franţa are autoritatea de gîndire trebuincioasă pentru a aşeza politica ei de stat liber pe anumite principii cu un caracter cît mai general, - principii care să aibă aceeaşi trecere la răsărit, ca şi la apus.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ora 3, pătrund în tabăra revoluţionarilor români care au pus mîna pe Consulatul din Rue Brémontier. Băieţi vioi, frămîntaţi de patimi (unii dintre ei şi de pofte băneşti, sau de patimi politice), dintre care unii îmi par simpatici (Victor Ionescu...) Imi expun pricina răzvrătirii lor: au fost nesocotiţi, ani de-arîndul, de diplomaţii şi consulii români, care au "colaborat" cu nemţii, au "compromis" renumele ţării, nu au ţinut seama de nevoile compatrioţilor sinceri, au năpăstuit (ba, au şi jefuit) pe evrei, şi nu au ţinut seama de jertfele şi de lupta "Frontului Naţional al Rezistenţei". Acest Front a dat, de trei ani, numeroşi luptători Franţei. Mulţi dintre ei au căzut în "maquis", sau pe baricade; unii au fost deportaţi, alţii au pierit prin închisori şi prin camere de tortură. Iată de ce "Frontul" cere să i se facă dreptate. Cere primenirea personalului consular; cere ajutoare pentru familiile celor căzuţi şi deportaţi; cere ca această mişcare românească să fie luată în serios. ("Noi am salvat prestigiul ţării; noi am spălat colonia română de ruşinea colaboraţionismului").

Imi dau seama că multe dintre aceste afirmaţii şi pretenţii sînt exagerate. Orice revoluţie cuprinde însă şi o parte de exagerare şi de exces. Rezistenţii români sînt fraţi buni cu rezistenţii parizieni, dintre care cei mai mulţi nu au căzut pe baricade, dar toţi au trăit cu înfrigurare zilele de glorie ale Parisului; au respirat atmosfera încărcată cu praf de puşcă. Si-au mai păstrat în firea lor ceva exploziv.

Nu e mai puţin adevărat că chiar dacă nu s-ar afla decît puţine elemente sincere, în acest Front, mişcarea este simpatică, în "gustul timpului" şi poate fi folositoare ţării. De ce nu ne-am mîndri cu morţii noştri, pentru eliberarea Franţei? Chiar dacă mulţi dintre aceşti băieţi ar avea năzuinţi "inavuabile", iar unii porniri dezlănţuite, îmi par totuşi mai simpatici decît tinerii diplomaţi mai mult sau mai puţin bine crescuţi, care au speculat devizele şi au făcut contrabandă de aur, de parfumuri şi de ciorapi de mătase.

Exprim deci unele simţăminte (fără a pierde din vedere că, printre băieţii sinceri, studenţi, ideologi socialişti şi comunişti, meşteşugari de toate felurile, muncitori din fabrici, ciubotari, etc. se află şi unele unelte politice ale diferitelor partide de stînga, pescuitorii în ape tulburi, şi poate unii profitori de rînd). Sînt mulţumit de "atmosfera" ce se stabileşte între noi. Plec cu convingerea că "răzvrătirea" ar putea fi potolită în cîteva ore, de un om cu autoritate, sprijinit de guvern şi dispunînd de mijloace băneşti. Primenirea personalului Legaţiei, fonduri de ajutorare pentru victime, un "Cămin al Frontului" şi întrebuinţarea unora dintre elementele cele mai bune, ca agenţi de propagandă românească, şi de apropiere româno-franceză, în rîndurile meseriaşilor, ale lucrătorilor şi ale studenţilor. Voi încerca să informez Bucureştii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ora 4: vizită la Ambasada Statelor Unite: domnul Jefferson Caffery, ambasadorul american, un om aşezat, cu o înfăţişare de gentleman, frămîntat totuşi de unele probleme politice şi intelectuale, mă primeşte cu multă amabilitate. Amicul Dulles - în scrisoarea lui de recomandare - a amintit că sînt "un prieten din primul ceas". Despre România nu vorbeşte, decît pentru a-mi pune unele întrebări. Imi exprimă, însă, cu multă tărie, încrederea lui în grabnica refacere a Franţei. Parisul "reînvie vă-

zînd cu ochii". Nu crede în primejdia "bolşevică". Franţa iese din grele suferinţi şi nu ţine să cadă, din nou, în şi mai grele frămîntări. Ii vorbesc de atitudinea noastră de sinceră reconciliaţiune faţă de Rusia, şi de nădejdile pe care le punem în opera de echilibrare a Europei care trebuie să se facă la pace.

La ora 5 şi jumătate sînt primit la Ambasada Sovietică, de dl.Bogomolov. Cerusem o audienţă, acum patru zile; am primit răspunsul trei zile mai tîrziu (atît cît trebuia unei telegrame ca să ajungă şi să se reîntoarcă de la Moscova), şi porţile de la Rue de Grenelle se deschid primitoare în faţa mea.(Este un semn bun. Dacă situaţia mea ar fi fost compromisă de cartea mea, nu aş fi fost primit cu atîta grabă şi bunăvoinţă).

Bogomolov, un bărbat încă tînăr, se exprimă destul de uşor în franţuzeşte, păstrînd, firesţe, obişnuita prudenţă în expresii, a diplomaţilor sovietici. Pare doritor să fie cît mai politicos. Vorbim despre timpul petrecut la Moscova. Apoi de intenţiile Moscovei, faţă de ţară: "Nu este "raionul" meu, dar sînt convins - dat fiind condiţiile generoase puse de Molotov - că România va fi chemată să-şi spună cuvîntul la reorganizarea păcii. Firesţe, va trebui o prefacere serioasă a stărilor de azi: trebuie să îndepărtaţi pe toţi duşmanii Uniunii Sovietice, pentru a întări pacea".

Ca şi colegul său american, Bogomolov este încrezător în viitorul Franţei pentru care U.R.S.S. manifestă un deosebit interes. Este împotriva blocurilor; stăruie cu însufleţire în acelaşi sens. Crede că Franţa se va ridica repede.

Mă întreabă apoi, despre reacţiunea pricinuită în Elveţia de refuzul sovietic de a sta de vorbă. Impresia a fost neaşteptat de vie, iar Pillet Golaz şi-a dat demisia, fapt fără precedent în istoria liniştită a Consiliului Federal. Spun cîteva cuvinte calde pentru Elveţia, arătînd că dacă acţiunea diplomatică faţă de U.R.S.S. a fost lipsită de abilitate, în schimb atitudinea poporului elveţian faţă de Germania hitleristă a fost fără cusur, şi a îngăduit Elveţiei să-şi păstreze - spre binele şi folosul Europei - întreaga ei libertate. Rusul ascultă şi dă din cap.

Deoarece convorbirea capătă un caracter plăcut, ridic cu hotărîre problema cărţii mele. - Am scris acum doi ani o carte, încep eu - Stiu!,cartea este cunoscută la Moscova, mă

întrerupe Bogomolov. - Atunci ţin să dau unele lămuriri, ca să nu socotiţi că am fost lipsit de curtenie faţă de gazdele mele de la Moscova, care s-au purtat frumos totdeauna cu mine.... Dau lămuriri demne şi precise, cuprinse în scrisoarea mea către Sokolin.

Bogomolov înregistrează cu atenţie cuvintele mele, cerîndu-mi informaţii despre Sokolin. Fireşte, îi dau cele mai bune informaţii.

Plec mulţumit, cu impresia că această vizită a slujit să înlăture unele intrigi, ţesute în jurul meu.

11 noiembrie

O zi a cărei amintire rămîne săpată adînc în sufletul şi în mintea mea. Un uriaş drapel tricolor despică în două Arcul de Triumf. Parisul sărbătoreşte din nou - după patru ani de tăcere şi umilinţă - ziua armistiţiului. Rezemat de un felinar pe Champs Elysées - acelaşi, ca acum un sfert de veac, cînd am privit marea defilare a Victoriei - am auzit cu emoţie răsunînd în depărtare cimpoaiele ostaşilor scoţieni. De Gaulle şi Churchill au trecut prin faţa unei mulţumi delirante. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

12 noiembrie

Circulă două versiuni asupra convorbirii mele cu Bogomolov. După Răutu (versiune engleză?), Bogomolov s-ar fi plîns că în cartea mea l-aş fi înfăţişat pe Stalin drept un "naiv", care s-a lăsat înşelat de Hitler. După Gramma, un evreu, "maior" de marină în trupele de rezistenţă (şi amic al lui Franasovici), Bogomolov s-ar fi exprimat faţă de el în termenii cei mai măgulitori despre mine.

Amîndouă versiunile îmi par exagerate; poate, că amîndouă sînt false. (...)

Aici, se impun unele constatări pe care le-am făcut în cursul convorbirilor mele. Anglo-saxonii sînt amabili şi curtenitori: amabilitatea lor nu depăşeşte însă cadrul raporturilor personale. Sînt foarte rezervaţi în chestiunile politice; ascultă şi pun unele întrebări; ne îndeamnă stăruitor să ne înţelegem cu ruşii şi să nu "contăm" pe ei. Se tem, ca întotdeauna, de răspunderi.

Francezii, în schimb, îmi arată o prietenie care nu

se îndreaptă numai către mine, ci către ţară. Sentimentele lor faţă de ţară au rămas aceleaşi. Sînt convins că ne putem bizui din nou pe o veche şi atît de încercată simpatie. Fireşte, trebuie multă băgare de seamă, pentru a nu crea falsa aparenţă că am vrea să fim cei dintîi profitori ai resurecţiei franceze.

După multă chibzuială, am refuzat să dau un "interviu" ziarelor; trebuie păstrată încă oarecare rezervă, în jurul cazului nostru. Putem întări poziţiile noastre la Paris, îndemnînd Franţa să joace din plin rolul european care o aşteaptă, şi să vorbească în numele majorităţii statelor continentale, cînd vor fi de stabilit principiile vieţii europene de mîine. Am simţit că Franţa ţine şi ea să-şi întărească poziţiile în Europa. Se interesează de vechii ei "clienţi", adică de statele ce i-au dovedit o statornică prietenie. Printre aceste state, la răsărit, se află România şi Jugoslavia. De aceea, soarta noastră îi pricinuieşte azi oarecare îngrijorare. Franţa nu e în stare, azi, să refuze ceva Rusiei. Rusofilia e generală: de sus pînă jos, de la dreapta la stînga. Teama de Rusia este un argument "colaboraţionist"; de aceea toţi "rezistenţii" sînt prosovietici; în această privinţă, "Le Figaro" nu se lasă mai prejos de "l'Humanité". In schimb, Franţa învinuieşte Anglia că ar fi jertfit prea multe interese continentale pentru a cîştiga şi a păstra pe ruşi. Si o învinuieşte mai ales, că ar fi făcut aceste jertfe cu oarecare egoism: salvînd Grecia, clienta Angliei şi jertfind România şi Jugoslavia, clientele Franţei.

In ce mă priveşte, cred că ar trebui să stimulăm acţiunea Franţei, la Londra, în favoarea unei reechilibrări a stărilor răsăritene, şi să coordonăm acţiunea noastră cu aceea a jugoslavilor, care se simt azi părăsiţi de toată lumea, şi sînt în culmea disperării. (...)

14 noiembrie

Colonia română (Comitetul prezidat de Vuia) mă aşteaptă la Biserica Română. Sînt pus în curent cu greutăţile şi certurile românilor. Ei fac un apel călduros la mine. In aceste vremuri cînd sîntem rupţi de ţară, fiecare român, aflat în străinătate, trebuie să apere interesele naţionale, cu atît mai mult cu cît nu avem încă reprezentanţe oficiale reorganizate. (...)

16 noiembrie

Fac o vizită d-lui Duff Cooper - ambasadorul Angliei -,autorul unui strălucit studiu despre Talleyrand. Primire plină de curtenie, dar nici o "indiscreţie". Cîteva întrebări despre ţară. Declaraţii de dragoste faţă de Franţa. Cîteva amintiri comune: lordul Lloyd, lordul Halifax, Cripps.

Trec din nou pe la Quai d'Orsay. Mă întreţin cu dl. Charbonière, directorul de cabinet al lui Bidault. Discutăm despre călătoria lui De Gaulle la Moscova. (Generalul va pleca însoţit de Bidault la Moscova, săptămîna viitoare).

Stărui asupra interesului care leagă toate ţările continentale (şi îndeosebi România) de această călătorie. Ea poate lămuri multe probleme europene şi mai ales răsăritene.

Seara, la 5, Răutu îmi prezintă - la el acasă - Comitetul Român (e al treilea Comitet Român, cu care iau contact!). Pe lîngă mai mulţi fruntaşi ai coloniei române (Ciotori, Comşa, etc.) acest Comitet cuprinde cîţiva francezi de vază şi în primul rînd pe vechii noştri prieteni Mario Roques şi de Martonne.[1)]

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe Mario Roques îl vizitasem, acasă, în ajun, într-un apartament depărtat, rece şi frumos aşezat pe cheiul Senei.Vorbim despre situaţia Consulatului. Imi exprim dorinţa că ar trebui să se ţină seamă nu de revendicările, ci de nevoile aşa-zisului Front al Rezistenţei. M.Roques aprobă cu vioiciune acest punct de vedere. Este şi el un "rezistent" înverşunat, îmbătat încă de atmosfera de praf de puşcă, pe care a respirat-o în zilele de eliberare a Parisului. Avem prea puţin timp ca să vorbim pe larg de situaţia României în mijlocul Naţiunilor Unite. Fac, totuşi, o scurtă expunere.

17 noiembrie

Dimineaţa, vizitez acasă, pe Paul Boncour. Micul apartament din Rue de Téheran e îngheţat. In camera de aşteptare,

---

1) Ambii savanţi de prestigiu mondial, prieteni ai lui Nicolae Iorga şi ai României.

tribunul socialist a îngrămădit trofeele carierii sale politice: fotografii ilustre, printre care trei portrete ale regelui Carol; albume fotografice printre care cele dobîndite la Bucureşti (unde în public se aflau în deosebi, Titulescu, Nicuşor Săveanu[1] şi Savel Rădulescu, în strălucitoare uniforme de diplomaţi) şi nenumărate portrete şi amintiri de la ... Robespierre, pe care blajinul domn Paul Boncour - cu părul creţ şi cu bărbia voluntară - se făleşte că îl reîntruchipează, în ajunul unor vremuri revoluţionare. Amfitrionul mă primeşte, tremurînd de frig şi învelit într-un şal scoţian din care nu se desprind, sus, decît cîteva din prea frumoasele sale plete albe. E îngheţat, dar plin de voie bună şi de însufleţire. Simte cum Franţa se reînalţă. Ascultă cu bucurie cuvintele mele de încredere şi de îmbărbătare, e fericit că va putea juca, în curînd, un rol de frunte în Parlament: preşedinte al Comisiei pentru Afacerile Străine. A cerut reînscrierea în partidul socialist şi este convins (pe bună dreptate) că partidul socialist va fi chemat să joace un rol foarte însemnat în politica Franţei: partid de "centru", între comunism şi burghezie, cu misiunea de a împăca cerinţele reformatoare ale muncitorilor şi drepturile individuale, moşteniri ale Marii Revoluţii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- "Aveţi un partid socialist puternic?"

- "Aşa şi aşa! (Pe măsura şefului, căruia i se spune "Titel")[2].

- "Ce păcat! Socialismul este azi pavăza cea mai sigură împotriva bolşevismului!"

- "Pavăza noastră, faţă de vecinii cu care vrem dealtminteri să trăim în bună înţelegere, noi o căutăm în Franţa. Şi ştim că o vom găsi. Franţa va fi în Europa, ceea ce socialismul trebuie să fie - după spusele dumitale - în Franţa: un imbold de progres şi un adăpost al libertăţii; şi mai presus de toate, un element de moderaţiune şi de împăciuire."

Paul Boncour este de acord cu această formulă.

La amiază, luăm masa la Palewski.

Palewski se pregăteşte să însoţească pe generalul De Gaulle la Moscova şi-mi făgăduieşte că va avea "grije" de noi.

---

1) Fost ministru liberal, fost preşedinte al Adunării Deputaţilor.

2) Aluzie la şeful socialist din România, în acea vreme.

(Socotesc util că i-am putut vorbi din nou, înainte de plecare. Este serviabil, gentil - băiat bun, cum s-ar spune la noi - şi cu bune sentimente faţă de ţara noastră, prieten cu Antoine Bibescu[1)], şi cu Magda Sturdza).

Ne vorbeşte despre raporturile Generalului cu Churchill, (care are momente de generozitate, dar şi de accese de "duplicitate medievală", reminiscenţe din vremea lui Marlborough), şi despre călătoria la Washington, unde Roosevelt a fost nevoit să deschidă braţele Generalului (pe care nu-l iubeşte), spre a nu pierde alegerile. Cu încăpăţînarea lui de mare patriot, De Gaulle a cîştigat chiar în rîndurile străinilor, o mare popularitate de care "marii şefi", vrînd-nevrînd, au trebuit să ţină seama.(...)

18 noiembrie

(...) Mă duc (împreună cu Răutu) să-l vizitez pe Louis Marin. Bătrînul ne primeşte în apartamentul său dosnic - rece ca toate apartamentele Capitalei neîncălzite - din Bulevardul St. Michel. Rosteşte calde cuvinte pentru ţara noastră. A rămas credincios şi tînăr. Este "optimist". Nu crede că ruşii ne-ar fi pus gînd rău. România va renaşte, cum a renăscut şi Franţa. Nu îi este teamă de blocuri şi de zone de influenţă; niciun bărbat politic nu doreşte aşa ceva. Ruşii sînt, de altfel, obosiţi, iar forţele anglo-saxone, în continuă creştere. (...)

19 noiembrie

Plecăm de la Paris - într-o zi frumoasă - care ne face despărţirea şi mai grea. In aceste 18 zile am prins rădăcini. (...)

2o noiembrie

Trecem pe lîngă coloane americane fără sfîrşit care se scurg spre front, unde - de două zile - a început o crîncenă ofensivă. Francezii lui Delattre de Tassigny au cucerit Belfort.

Am muncit mult şi nădăjduiesc, cu folos. Condiţiile de muncă au fost grele: am făcut tot din propria mea iniţiativă,

1) Fost plenipotenţiar al României, la Londra şi la Washington, între cele două războaie mondiale.

fără nici un îndemn şi nici un sprijin oficial. Va mai putea ţara să dea îndemnuri şi sprijin?

Am avut impresia că am putut să trezesc interes şi simpatie pentru ţară. Franţa nu ne-a uitat. In măsura în care se va ridica şi impune, ne va putea fi de mare folos. Trebuie să ne hotărîm însă - trebuie să mă hotărăsc - să păstrăm contactul. Parisul este din nou o capitală internaţională.

Franţa? Am rezumat impresiile mele politice din călătoria pe care am făcut-o, într-o lungă convorbire cu Payot - impresii pe care el le-a inclus, în parte, într-un articol al său din "Journal de Genève". In acest articol, Payot face aluzie la cuvîntarea pe care Bidault a ţinut-o, cîteva zile după ce m-a primit la Quai d'Orsay, cuvîntare în care a reprodus, spre marea mea mulţumire, una dintre tezele discutate.[1] (...)

21 - 26 noiembrie

Intorşi acasă, în Elveţia, găsim mai întîi războiul, care are, în această ţară neutră, o mai ascuţită realitate, decît în Franţa, preocupată îndeosebi de problemele reînvierii ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din Olanda, pînă la hotarul elveţian, Aliaţii atacă. Americanii au de luptat cu cea mai dîrză rezistenţă, în dreptul Coloniei. Francezii, mai sprinteni, au rupt frontul, la Belfort, au cucerit Mülhouse, şi au atins Rinul. Armata blindată a generalului Leclerc a intrat, joi 23 noiembrie, în Strassbourg. Cînd cerul se va limpezi, aviaţia anglo-saxonă va înlesni înaintarea englezilor, în Olanda, şi a trupelor americane, în Lorena.

- Este marea bătălie hotărîtoare!, anunţă crainicii lui Eisenhower.

---

1) Textual din articolul amintit: "Alături de aceste temeiuri strict franceze, care se împotrivesc formării unui bloc rigid, există şi temeiuri europene care pot fi opuse divizării continentului. A despărţi, sub pretextul zonelor de influenţă, Estul de Vest, o astfel de treabă înseamnă mutilarea şi slăbirea Europei. Independenţa şi prosperitatea tuturor naţiunilor, mari şi mici, sînt necesare înfloririi şi dezvoltării unei civilizaţii "unitare" în diversitate. Înţelegerile regionale sînt de dorit pentru reglementarea problemelor limitate. Dar constituirea unui sistem încuiat, în interiorul continentului ar fi, (fără a mai pomeni riscurile altor obstacole), o opreliştе majoră în calea soluţiei organice şi viabile a problemei europene. Este ceea ce guvernul francez a înţeles."

Găsim apoi, unele veşti din ţară. Prea puţine şi foarte puţin lămurite. Simţim totuşi, că în biata ţară - peste care s-a întins tăcerea Moscovei, şi din care nu scapă nimeni - se petrec dureroase zvîrcoliri. Toţi miniştri lui Antonescu au fost arestaţi, printre care, vai! şi George Creţeanu.

"Epuraţia" ia proporţii îngrijorătoare. Se pare că este o luptă între Interne - Nicu Penescu - şi Justiţia aşezată la ordinele lui Pătrăşcanu. Se pregătesc, pare-se, şi marile reforme sociale: exproprierile, naţionalizările.

Nici o telegramă pentru mine. Cum gîndeşte să-şi împlinească Vişoianu acţiunea lui externă?

Nici un îndemn, nici o sugestie. Tăcere deplină.

In schimb, prinţul Nicolae care a primit mai multe telegrame, vine să mă vadă şi îmi aduce unele veşti de la rege şi de la Maniu.

Regele i-a telegrafiat: "Cele mai afectuoase mulţumiri pentru urările care m-au emoţionat adînc. Mama mea îţi trimite,deopotrivă, întreaga sa amiciţie".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Buzeşti a însărcinat pe Atanasiu să transmită acest mesaj. Foarte bine: lucrurile intră în normal. In aceste zile tulburi, dinastia trebuie să statornicească unele legături între membri ei. Este ceea ce am dorit totdeauna. Cum rămîne însă, cu învinuirea absurdă ce mi s-a adus, şi cu fasoanele familiei Stîrcea?

Maniu telegrafiază: "Rog alteţa voastră să primească cele mai bune mulţumiri pentru frumoasele simţăminte exprimate cu prilejul eliberării Transilvaniei. Cu cele mai bune amintiri pentru vremea cînd împreună am lucrat pentru măreţia României". - Iuliu Maniu.

Aşadar, nu mai este vorba de "domnul Bran", ci de Alteţa Sa, fostul Regent al României. Nu am dorit altceva, niciodată. Felicit pe Nicolae.

Mă chinuieşte mult şi neîncetat, tăcerea lui Maniu. Cum este cu putinţă ca Maniu, sau Vişoianu, să nu-mi dea nici un semn? Sînt singur, aproape singur, care mă frămînt în străinătate şi mă zbat pentru a face ceva.

De la Lisabona, Victor Cădere îmi scrie: "După ştiri-

le sosite aici, se pare că ai luat drumul spre Paris; cu atît mai bine, şi succes în munca spinoasă care te aşteaptă în Franţa. Este probabil că, în chestiunea românească, ultimul cuvînt nu s-a pus şi încă sînt posibilităţi de ameliorare a situaţiei, care trebuiesc dezbătute, şi pentru care concursul prietenilor francezi ne va fi foarte preţios." (...)

Primesc vizita lui Stakici. E mai trist ca niciodată, din pricina dezamăgirilor crunte ale ţării sale. Tito s-a întîlnit cu ruşii, la Belgrad, de unde sîrbii (intelectualii, oamenii politici, militarii, preoţii) s-au retras. Un întreg popor rătăceşte în munţi. Incercările lui Tito de a cîştiga pe sîrbi şi a împlini idealul său federativ (potrivit dorinţei sovietice) dau greş: sîrbii sînt neînduplecaţi şi necazul lor creşte, fiindcă se simt nesocotiţi de ruşi şi "trădaţi" de englezi.

Cele două concepţii federaliste se ciocnesc şi nu se pot împăca: Tito vrea o federaţie cît mai largă, alcătuită din croaţi, bosnieci, sloveni, macedoneni, sîrbi şi bulgari - pentru a slăbi cît mai mult înrîurirea sîrbilor. Iar aceştia cer o federaţie în trei: sîrbi, croaţi, sloveni; Bosnia şi Macedonia urmînd să rămînă sub stăpînire sîrbească, iar bulgarii (a căror influenţă ar putea fi prea mare!) rămînînd deoparte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Teza sîrbească convine grecilor (care se simt ameninţaţi de imperiul slavo-bulgar al lui Tito) şi românilor. Se impune să ne dăm seama de aceasta, şi să strîngem legăturile cu sîrbii. Vechea idee balcanică poate renaşte dintr-o colaborare româno - sîrbo-greacă. In schimb, proiectul lui Tito, dacă se împlineşte, ne înăbuşe. Este o fericire pentru noi, că sîrbii - totdeauna atît de rusofili, - se simt năpăstuiţi de ruşi. Acest simţămînt creiază în Balcani o rezistenţă şi un punct de sprijin pentru o politică de independenţă. Care este marea putere ce ar putea avea înţelegere pentru "teza sîrbească"? Deocamdată, numai Franţa: o înţelegere "platonică" fireşte, dar folositoare. Trebuie sprijinit deci punctul de vedere sîrbesc, în Franţa. Mai tîrziu, vor pricepe şi englezii. Stakici îmi cere sprijin pentru a obţine viza franceză. Ii făgăduiesc.

Stakici îmi spune apoi că rezistenţa sîrbească nu se mai bizuie azi - în mod exclusiv - pe militari (Mihailovici,

conservator şi violent anticomunist, s-a adăpostit la Roma), ci pe curente ţărăniste. Regele Petru este compromis în faţa sîrbilor, care-şi îndreaptă privirile spre fratele lui mai mic.

Rînduiala pe care Moscova vrea s-o impună pe continent - uneori cu metodele cele mai brutale - se loveşte de centre de rezistenţă, a căror însemnătate va creşte în viitor, putînd determina o politică europeană nu antirusească, dar măsurată, cumpănită şi mult mai liberală decît o concep, azi, diriguitorii de la Kremlin.

Finlanda, Polonia, România sînt punctele nevralgice, unde se ciocnesc şi se vor ciocni concepţiile sovietice şi cele europene. Serbia este un punct nevralgic deosebit de însemnat, fiindcă este vorba de o ţară care totdeauna a fost rusofilă, şi îşi apără azi, cu deznădăjduită îndîrjire, idealul ei de viaţă liberă împotriva tendinţelor nivelatoare (şi deci antieuropene) ale politicii sovietice.

In curînd, se vor ivi şi alte puncte nevralgice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspunsul atît de brutal dat Elveţiei de Moscova, (apoi polemica urmată de presa sovietică, învinuind Elveţia de "fascism" (!), şi de "afacerism", fiindcă ar fi exportat numeroase mărfuri în Germania - ca şi cum Moscova nu ar fi exportat tot ce a putut, în Germania, înainte de 21 iunie 1941 !!), dovedeşte că Uniunea Sovietică înţelege să-şi extindă influenţa cît mai departe în inima Europei.

Germania va deveni, fără doar şi poate, un cîmp de luptă între tendinţele apusene şi cele sovietice: de pe acum americanii trimit numeroşi observatori, în Elveţia, ca să studieze de-aproape problema germană. Amicul meu Dulles - care va juca un rol de frunte în această activitate de "observaţiune" - mi-a mărturisit că - îndeosebi, problema austriacă va da mult de furcă Naţiunilor Unite, şi va pune la grea încercare alianţa cu Rusia. Uniunea Sovietică este la porţile Austriei şi are ambiţia să ajungă, cea dintîi, la Viena. Anglo-saxonii ar dori s-o ia înainte, dar n-au pe unde. Dulles - îmi spune: - Dacă nemţii ar fi inteligenţi, ar lăsa pe generalul Alexandre să treacă munţii şi să coboare la Viena!

Lupta în jurul acestui centru atît de însemnat -

punct de încrucişare a tuturor căilor europene - va hotărî poate, întreaga politică de viitor a Aliaţilor.

Punctele de fricţiune între ruşi şi anglo-saxoni,sînt numeroase şi în Mediterana, (criza politică grecească, criza politică fără sfîrşit, din Italia), şi în Occident: criza politică din Belgia şi lupta pentru Franţa.

Pentru noi, care am alunecat în spaţiul tăcut al împărăţiei sovietice, aceste probleme multiple sînt de cea mai mare însemnătate. De modul cum vor fi ele dezlegate - de rezistenţa şi contrapresiunea pe care Occidentul le va putea opune constantei presiuni sovietice, de echilibrul care se va statornici astfel - atîrnă libertatea şi viaţa noastră.

"Preliminariile"marelui proces de echilibrare a lumii: iată un ispititor subiect pentru o carte de viitor!

Problema "blocurilor" (pe care, printre cei dintîi,am încercat s-o desluşesc în cartea mea) frămîntă tot mai multe minţi. Payot - al cărui articol despre Franţa a avut un mare răsunet, - vrea să înceapă o campanie împotriva "blocurilor". Imi cere să scriu un articol, pentru a începe discuţia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In legătură cu aceste preocupări, mi se comunică următorul extras din revista engleză "The Economist": "Grupările occidentale regionale continuă a fi obiectul unor vii discuţiuni. Impotriva unor asemenea grupări, s-au ivit critici şi în Rusia şi în Statele Unite. In Franţa şi în Belgia, propaganda comunistă a atins apogeul, în această privinţă, în ajunul plecării generalului De Gaulle la Moscova. S-ar părea că obiecţiunile sovietice au produs impresie şi că miniştri francezi vor cerceta - cu prilejul călătoriei lor - în ce măsură aceste obiecţiuni corespund părerilor cercurilor oficiale de la Moscova. Atît De Gaulle, cît şi Bidault, au declarat în dezbaterile din Adunarea Consultativă că interesele franceze nu se limitează la Europa occidentală. Bidault a vorbit de interesele Franţei în Bazinul Dunărean. Asupra acestui punct, Moscova se află în faţa unei dileme. Este foarte puţin probabil că iniţiativele franceze în centrul şi orientul european să fie bine primite în Rusia. Cum se poate vorbi însă, în acelaşi timp de o exclusivitate sovietică la Răsărit, şi de o universalitate în Apus? Foarte just! Aci rezidă nodul problemei. Numai că unii teoreticieni britanici cred că este mai comod de a satisface pretenţiile exclu-

sive ale sovieticilor, la răsărit, opunîndu-le un asemănător exclusivism în occident în favoarea "Atlanticului", pe cînd interesele Europei cer ca universalitatea cerută de ruşi, în apus, să se întindă şi la răsărit!

Pentru moment, ruşii nu vorbesc decît de universalitate. Mareşalul Stalin a declarat delegaţiei poloneze că Polonia nu trebuie să-şi îndrepte privile numai spre răsărit, ci trebuie să caute stabilirea de legături şi cu Statele Unite, Anglia şi Franţa. Poate că politica sovietică este astfel ticluită, ca să împiedice unitatea în apus, propovăduind făţiş universalitatea, şi practicînd totuşi, în vecinătatea ei, regionalismul."

Este foarte bine că "The Economist" dă alarma. Problema e pusă cum trebuie. Totul este ca soluţia cea bună - singura bună! - soluţia europeană, să fie înţeleasă şi sprijinită.

28 noiembrie

Călătorie la Berna. Dejun la Dulles: foarte preocupat de problemele Europei centrale şi îngrijorat fiindcă războiul merge atît de încet.

Văd pe Anastasiu şi Pop; trimit o telegramă cifrată lui Alexandru Creţeanu, cu un raport despre cele văzute la Paris. Şi o telegramă directă lui M.Jora.

O lungă convorbire cu Pillet Golaz, care-mi explică de ce a demisionat (demisia lui în urma răspunsului negativ al sovietelor, a pricinuit supărare în Elveţia, fiind privită ca un gest de neîngăduită enervare).

Pillet Golaz se apără, spunîndu-mi că demisia lui era necesară, deoarece el este omul neutralităţii (omul războiului)care, pentru a feri ţara sa de vîltoarea războinică, a fost silit să întreţină raporturi "cît mai bune" cu Roma şi cu Berlinul. Azi,războiul a luat sfîrşit, în ceea ce priveşte Elveţia, adică primejdia de război a trecut. A trecut de asemenea epoca neutralităţii sută la sută; trebuie să se adapteze noii situaţii internaţionale şi trebuie să colaboreze la refacerea Europei şi reorganizarea lumii.

O deplină neutralitate (aşa cum o mai doresc unii din colegii săi din Confederaţia Elveţiană) nu mai este cu putinţă:nu poate exista o neutralitate deplină pe tărîm economic, tehnic sau intelectual. Elveţia trebuie să-şi facă datoria către comunitatea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

omenească: să ajute, să muncească, să plătească, adică să contribuie la opera de refacere generală. Este deci, nevoie de un alt om, la Departamentul Politic, decît de omul neutralităţii.

De aceea Pillet Golaz s-a grăbit să demisioneze, înnainte de sfîrşitul anului, cînd venea rîndul lui, să fie ales Preşedinte al Confederaţiei. Prin demisia lui, el a stricat jocul comuniştilor care căutau să lege de ei pe socialişti, împotriva politicii externe a guvernului. Elveţia are nevoie de sprijinul socialiştilor. Socialiştii, buni patrioţi, sînt gata să dea acest sprijin. Ei nu aprobau însă - nici nu puteau aproba - politica faţă de Moscova. Demisia lui P.G. a smuls socialiştilor orice motiv de a duce - alături de comunişti - o campanie fără rost împotriva guvernului.

P.G. îmi vorbeşte apoi, de viitorul Elveţiei. El crede că mica ţară, abia de acum înainte, va trece prin cele mai grele încercări: industriile vor fi lipsite de combustibil (fierul şi cărbunele german), şomajul va creşte, mişcările şi tulburările muncitoreşti se vor intensifica. Deabia acum, Elveţia va cunoaşte ce a însemnat pentru omenire, războiul: cu atît mai mare îi va fi datoria să facă orice sacrificiu spre a participa la opera de refacere generală. P.G. îmi mulţumeşte apoi pentru cuvintele, despre Elveţia, pe care le-am spus lui Bogomolov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 decembrie

Igiroşeanu a primit o telegramă de la Vişoianu care-i porunceşte să folosească forţa publică pentru a scoate cît mai repede pe "frontişti" din clădirea Consulatului: - "Autoritatea şi demnitatea statului nu îngăduie ca un local public să fie ocupat de oameni neautorizaţi, etc.".

Să se fi înţeles cu Moscova, înainte de a trimite această telegramă? Probabil. Aceasta nu va împiedica, ca tot Moscova să sprijine răzvrătirea "frontului". Această duplicitate se poate observa pretutindeni: guvernul sovietic vorbeşte mereu de ordine, disciplină, patrie şi naţiune, dar sprijină oriunde poate, direct sau indirect, elementele care se răzvrătesc împotriva patriei, a ordinei şi a disciplinei de stat.

Mă tem că evacuarea, fără o încercare de conciliaţiune, va provoca la Paris un scandal, pe care tînărul Igiroşeanu nu

este în măsură să-l potolească. Ce interes avem noi oare, să manifestăm din nou prezenţa noastră la Paris (după patru ani de rătăciri!) printr-un scandal? Adevărata autoritate a unui stat este în funcţiune de personalitatea celor care-l reprezintă şi de capacitatea lor de a înlătura incidentele neplăcute - şi nu de brutalitatea unor ordine, care în împrejurările haotice şi revoluţionare de azi, nu îndreaptă nimic.

Energia lui Vişoianu nu se datoreşte, de altfel, unui sentiment de siguranţă şi de statornicie. In cursul serii, aflăm că guvernul român a demisionat. Este ceartă, pare-se între naţional-ţărănişti şi frontişti. Sănătescu nu va mai supravieţui acestei a treia crize: va fi înlocuit printr-un alt cavalerist, generalul Rădescu. (Cine afirmă că în vremurile noi, cavaleria nu mai slujeşte la nimic?)

2 decembrie

Pretutindeni, crize politice. Criză în Belgia, unde grevele comuniste se întind. (Radio Moscova atacă pe Pierlot);criză în Grecia, unde elementele de stînga nu vor să fie dezarmate (trupele britanice sprijină guvernul); criză în Italia, unde guvernul britanic ia pe faţă atitudine împotriva uneltirilor "subversive" ale contelui Sforza; frămîntări premergătoare unei crize în Spania, unde elementele republicane ameninţă regimul Franco; criză politică în rîndurile emigraţiei polone, unde rezistenţa împotriva Uniunii Sovietice e tot mai îndîrjită; criză permanentă în Jugoslavia; criză, în sfîrşit, la Bucureşti, unde "frontul" a izbutit din nou să răstoarne un guvern.

Singura ţară care, deocamdată, pare scutită de zvîrcoliri, este Franţa, unde personalitatea lui De Gaulle a izbutit să domine situaţia. Pînă cînd? Moscova nu are interes să slăbească Franţa. Comuniştii francezi au primit deci, poruncă să fie"cît mai patrioţi". Thorez, ieri încă dezertor, a ţinut o înflăcărată cuvîntare în faţa unei mulţimi de 3o.ooo oameni, şi a cerut ca Franţa să-şi adune toate puterile spre a duce lupta militară pînă la capăt, pînă la Berlin! Mulţimea l-a aclamat, cîntînd "La Marseillaise". Nu a lipsit însă şi o înştiinţare, dată de bătrînul Cachin, guvernului francez: "Secretarul general al partidului comunist francez e un bărbat mai puternic decît Seful de Stat!",

BCU Cluj / Central University Library Cluj

a spus veteranul comunist. Cine are urechi de auzit să audă! Adică: deocamdată urmăm pe De Gaulle, fiindcă aşa ne place, dar ştim că sîntem mai tari decît el.

Va primi, oare, Generalul - care se află azi la Moscova - înştiinţări asemănătoare din partea tovarăşilor de la Kremlin? Nu-i exclus. Rusia cere Franţei să-i fie aliată şi să nu intre cu anglo-saxonii, în cine ştie ce bloc occidental. Dacă Franţa merge drept, comunismul "patriotic" şi "naţional" o va sprijini deocamdată. Dacă nu, comunismul va dovedi că el este cea dintîi putere în stat.

Cine merge cu Anglia, o păţeşte: guvernele naţionale formate în Anglia sau cu sprijinul Angliei, au toate de furcă cu o înverşunată opoziţie comunistă, ca în Belgia, în Grecia, în Italia, în Polonia londoneză. Nu cunosc cauzele crizelor politice din România. (Radio Moscova vorbeşte mereu de "neexecutarea" clauzelor de armistiţiu!), dar sînt convins că trebuie să fie vorba de o neînţelegere cu privire la nesinceritatea prosovietică a liberalilor şi a ţărăniştilor. Moscova sprijină pe comunişti, nu atît fiindcă sînt comunişti, ci fiindcă are încredere în ei: ea ştie că se poate sluji de ei pentru a-şi împlini proiectele ei de politică externă, adică pentru a lega România cît mai deplin, de interesele de securitate şi de dominaţia sa. Şefii ţărănişti şi liberali trebuie să fie socotiţi ca anglofili.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cred că asemănătoare socoteli înrîuresc acţiunea Moscovei pretutindeni: politica naţional-sovietică nu se poate împăca deplin cu pătrunderea englezilor în Grecia; criză politică deci, pricinuită de comunişti; politica naţional-sovietică nu se învoieşte cu năzuinţele atîtor belgieni de a intra într-un bloc atlantic; agitaţie deci, şi criză de guvern; politica naţional-sovietică nu poate admite ca destinele Poloniei să fie conduse de la Londra; criză permanentă deci, ameninţări, etc.

Lupta de preponderenţă între Anglia şi Rusia - înainte de a se da deschis pe teren internaţional - a şi început, pe întuneric, pe ascuns, în interiorul politicii de stat a fiecărei ţări eliberate sau ocupate. Această luptă va trebui urmărită, îndeosebi în Franţa. Acolo partida este hotărîtoare.

Dejun la "Hotel des Bergues", unde sîntem oaspeţii lui

Nubar Paşa- Este un mare prilej pentru inteligentul egiptean de a-şi dezvolta cauzele încrederii sale nemărginite şi entuziaste, în viitorul Marei Impărăţii a Răsăritului.

Rusia - spune el - este destul de mare pentru a ne cîştiga pe toţi de partea ei. Acei dintre vecini care nu sînt cu ea, se situează împotriva ei, şi sînt în primejdie de a fi desfiinţaţi. Dimpotrivă: cine se sprijină cu încredere pe Rusia - şi cine-i cîştigă încrederea - nu mai are a se teme de nimeni! Nubar Paşa care are o veche şi sinceră admiraţie pentru România, nădăjduieşte că ţara noastră va şti să fie un aliat credincios al Uniunii Sovietice, sau, cum s-ar fi spus pe vremuri: o santinelă înaintată a siguranţei sovietice! Rusia nu mai poate tolera duşmani la porţile ei. Ea trebuie, în sfîrşit, să-şi rînduiască treburile şi să pună capăt opoziţiei europene care - la Paris în 185o, la Berlin în 1879, şi la Versailles în 1919 - 192o - a oprit mersul ei firesc către propăşire. Tratatele vechi nu mai pot sta în picioare: problema Strîmtorilor trebuie rezolvată, Rusia trebuie să ajungă la Marea caldă. Nubar pare că ştie ceva în această privinţă. Ce vor cere ruşii la Strîmtori? O fîşie de pămînt spre a putea controla direct navigaţia? Un drept de a împlini, împreună cu Turcia - ţara cea mai direct interesată - hotărîrile unei Comisii Internaţionale de Control? Posibilitatea, în acest din urmă caz, să-şi păstreze forţe navale şi militare în apropierea Strîmtorilor, la Burgaz poate? Sau dincolo, la Cavala? Nubar admite toate aceste posibilităţi. Ii convine slăbirea Turciei; îi convine şi primejdia care ar apăsa, astfel, asupra căilor de comunicaţie britanice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nubar, care este foarte generos faţă de planurile de expansiune ale Rusiei (sprijinite - după cum admite şi el - pe jocul partidelor comuniste din fiecare ţară), este mult mai puţin generos faţă de poftele engleze. Ideea unui bloc occidental nu-i place şi este prea sincer francofil pentru a admite că Franţa ar putea vreodată să se "afunde" într-un "Commonwealth " anglo-saxon.

Această discuţie ne îndreaptă spre o concluzie logică: Franţa nu are nici un interes să se lege de un bloc occidental(deşi o colaborare economică cu anglo-saxonii îi este necesară);dacă rămîne independentă, ea are însă un interes vital (ca şi Anglia) să nu se formeze un bloc oriental, adică o Rusie uriaşe ce s-ar

întinde de la Praga la Trieste. Principiul "universalităţii" (în opoziţie cu "regionalismul") trebuie respectat la răsărit ca şi la apus. O Franţă liberă, înseamnă o Românie şi o Polonie libere. Libertatea nu poate fi salvată pe regiuni! Ea nu se poate sprijini decît pe principii cu caracter universal, principii pe care toată lumea trebuie să înţeleagă a le respecta, începînd cu puterile "mondiale", de la apus şi de la răsărit.

In ceea ce priveşte Europa, regimul de libertate - şi de drept - care singur poate asigura pacea (ceea ce nu poate face un regim de împărţeală) nu înseamnă firesţe, excluderea Angliei, sau a Rusiei, din Europa! Participarea cît mai activă a acestor Mari Puteri europene la viaţa continentului, este necesară şi indispensabilă. De asemenea, neparticiparea Franţei la un bloc occidental, sau a ţărilor limitrofe de la răsărit, la un bloc sovietic, nu înseamnă o atitudine ostilă sau de opoziţie a Franţei împotriva anglo-saxonilor sau a României, de pildă, împotriva Uniunii Sovietice. Dimpotrivă: condiţiile independenţei puterilor occidentale nu pot fi stabilite, decît în deplină înţelegere şi colaborare cu anglo-saxonii, după cum condiţiile libertăţii pentru statele limitrofe, la est, nu pot fi statornicite, decît în paşnică şi deplină înţelegere cu Uniunea Sovietică. Sistemul general de securitate, care va fi stabilit la pace, va fi cu atît mai desăvîrşit, cu cît diferitele regiuni occidentale îşi vor fi rînduit mai temeinic raporturile dintre ele. Ceea ce pare exclus însă - fiindcă ar zădărnici orice orînduire echilibrată şi orice pace adevărată - ar fi un aşa zis sistem de securitate regională, ale cărei principii şi aşezări ar fi dictate de o singură Mare Putere.

Toate aceste noţiuni sînt astăzi încă foarte puţin limpezite.

4 decembrie

Gilbert Simond, delegat al Comitetului Internaţional al Crucii Roşii, la Ankara, îmi aduce o lungă scrisoare de la Alexandru Creţeanu. Scrisoarea poartă data de 2o octombrie. Simond a rătăcit cu scrisoarea mai bine de şase săptămîni. Creţeanu îmi relatează, din auzite, (fiindcă "de şase săptămîni, nici o telegramă şi nici o scrisoare cifrată, şi nici un român" nu au ajuns pînă la el) ce se petrece în ţară, începînd cu desfăşurarea "istorică" a

evenimentelor. Maniu voia, încă din decembrie 1942, să-i trimită, la Londra pe Creţeanu, pe Vişoianu şi pe Savel Rădulescu. Ică a şovăit, apoi s-a opus. A propus, în schimb, numirea lui Creţeanu la Ankara. Numirea sa, sprijinită stăruitor de Maniu, s-a făcut abia în septembrie 1943. Acolo, el nu poate face mult. Aliaţii pregăteau conferinţa de la Moscova, (ni s-a cerut, cu acest prilej, capitularea fără condiţii). La întoarcerea lui Creţeanu la Bucureşti, el a fost însărcinat de Ică să declare turcilor că guvernul român e gata să capituleze (capitularea pe care turcii o vor remite Aliaţilor, în clipa cînd, sau turcii vor intra în război, sau Aliaţii vor începe o ofensivă în Balcani, în direcţia României). Turcii au refuzat să primească această comunicare.(Refuzaseră, cu cîteva zile mai înainte, la Cairo, propunerile Roosvelt - Churchill!) Despre Menemencioglu, Creţeanu scrie că "e o personalitate remarcabilă care n-a făcut, nici în privinţa asta, şi nici în alte privinţe, nimic decît să fie instrumentul de execuţie al unei politici tot atît de oarbă, pe cît de timorată,urmată de guvernul turc, cu consimţămîntul cvazi-unanim al opiniei publice". Urmează alte aprecieri foarte importante: "Turcia n-a făcut nimic pentru a ne ajuta să ieşim din alianţa noastră cu Germania; dimpotrivă ne-a împins în mod continuu să nu slăbim rezistenţa armată contra Rusiei. Turcii au avut satisfacţia de a vedea participarea României în războiul contra Sovietelor, prelungindu-se mai mult decît trebuie; în schimb, astăzi ei au bucuria mai puţin sigură de a vedea armatele sovietice prin meleagurile regiunii Adrianopole".

(Sprijinul pe care-l aşteptam noi de la turci, a fost deci greşit calculat; diplomaţia noastră nu a izbutit să dea avînt turcilor; dimpotrivă, diplomaţia turcă a izbutit să paralizeze acţiunea noastră. Rezultatul: ne-am desprins prea tîrziu; ruşii au pătruns în inima Balcanilor, şi astăzi ei pot să împlinească planurile lor balcanice în cele mai prielnice condiţii pentru ei,iar turcii au rămas de căruţă).

La Crăciun (1943 - 1944) a avut loc a doua călătorie a lui Creţeanu, la Bucureşti. Mareşalul a priceput că Germania e înfrîntă, şi a oferit lui Maniu locul său, dacă-i poate garanta nişte condiţii de pace mai bune. Maniu a cerut ca, în prealabil,să poată trimite un negociator în străinătate. Aci se află originea

misiunii lui Barbu Stirbey, ca şi convorbirile între Mihalache şi Mihai Antonescu.

La a doua sosire a lui Creţeanu la Ankara, el a pregătit călătoria lui Barbu Stirbey şi a obţinut eliminarea "capitulării fără condiţii". La mijlocul lunii martie 1944, Stirbey se afla la Cairo. La 15 aprilie, Stirbey a primit şi transmis condiţiile Aliaţilor,(în acelaşi timp cu mine). Condiţiile au fost trimise atît mareşalului Antonescu, cît şi lui Maniu. Ică promite că se va ocupa de ele, vorbeşte mult, şi nu face nimic. (Aci intervine acţiunea Ică - Pella, pe lîngă mine). Trebuie reţinut că Alexandru Creţeanu scrie: "Mihai Antonescu a reuşit să lase opoziţiei impresia că guvernul se sezisase în mod serios de propunere, şi că avea să-i dea urmare";iar mai departe: "Iuliu Maniu ar fi preferat, în mod firesc, ca guvernul să încheie armistiţiul şi după aceea să-i treacă succesiunea". Deci: a/ Barbu nu era emisarul exclusiv al lui Maniu, ci lucra de asemenea pentru guvern. b/ Maniu nu respingea ideea acestei "colaborări", ci dorea să se poată folosi de ea. c/ Intîrzierea răspunsului din partea lui Ică ("care pînă la sfîrşit, n-a dat nici un răspuns Aliaţilor, nici barem o confirmare de luare la cunoştinţă" nu cade numai în sarcina uşurinţei lui Ică, dar şi în sarcina socotelilor lui Maniu). Acesta "e nevoit" să continue discuţia "singur". (Deci: ar fi dorit s-o continue alţii).Apare Vişoianu în discuţii: el caută să cîştige timp. Aliaţii se plîng de încetineala guvernului român. Trec alte cîteva luni. La mijlocul lui iunie, Maniu vesteşte alcătuirea "blocului patriotic", şi se declară "gata" de a răsturna guvernul, cu ajutorul regelui. Cere o ofensivă rusească, sau trupe anglo-saxone aeroportate.

Aliaţii n-au răspuns. (De ce oare? Creţeanu are o bănuială: unul dintre Aliaţi nu s-a învoit să înlesnească o soluţie politică, care ar fi asigurat un prestigiu deosebit şi o mare autoritate regelui şi lui Iuliu Maniu. Ipoteza mea: propunerea lui Maniu nu a fost destul de stăruitoare şi de direct adresată Moscovei).

La 16 august, "obosiţi de aşteptarea unui răspuns sau încurajare, regele şi Maniu au înştiinţat că, în curînd, ei vor trece la acţiune, şi într-adevăr s-au ţinut de vorbă". (Deci:fără un angajament scris din partea Aliaţilor. Totuşi au trebuit să fie unele negocieri directe româno-sovietice, pe care Ankara nu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

le-a cunoscut. De unde a răsărit Pătrăşcanu? Ce e cu cîrdăşia Buzeşti - Pătrăşcanu - Stîrcea?). "Ruşii şi-au menţinut ofertele, şi nu s-a ţinut seama de faptul că nu fuseseră acceptate imediat".

Urmează unele informaţii despre situaţia "actuală", care nu mai sînt actuale, deoarece scrisoarea e din 2o octombrie. "Impresiile" lui Creţeanu sînt mai de grabă "optimiste". Ruşii nu sprijină partidul comunist român. Comuniştii totuşi pot să facă mult rău lui Maniu, cu atît mai mult cu cît acesta păstrează o atitudine intransigentă faţă de Tătărescu şi de Ralea (vechile certuri continuă, în sînul unei burghezii politice, care-i ameninţată cu moartea!) Maniu pare să încalece, şi acum, vechiul său cal de bătaie: alegeri libere. Cine să le facă, şi cum?'

Totul atîrnă de felul cum vor fi interpretate clauzele armistiţiului. Ruşii, foarte exigenţi, la început, s-au mai domolit. Christu conduce cu competenţă operaţiile de executare a armistiţiului. El e omul viitorului, împreună cu Vişoianu. (De atunci, Christu şi-a pierdut dacă nu viitorul, în orice caz prezentul, şi a fost înlocuit prin Savel Rădulescu, băiat bun, dar mediocru, om cu "viitoraş". Iar situaţia lui Vişoianu nu e clară).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acum se vădeşte scopul principal al lungii epistole de la Creţeanu: "Cu privire la oamenii de viitor, revin la cererea şi injoncţiunea ce ţi-am făcut de a te întoarce imediat. Viitorul nostru va atîrna mai ales de ceea ce putem realiza la noi acasă, şi nimeni nu trebuie să lipsească de la apel. Cred că nu există nici o dificultate de a veni în ţară, prin Marsilia - Algeria - Cairo - Ankara ..."

E cea dintîi "injoncţiune" de acest fel, pe care am primit-o de la un prieten. Toţi românii de peste hotare (Tilea, Cădere, Pangal, Coste, cei din Elveţia, ca şi cei de la Paris), m-au rugat să rămîn în străinătate (poate fiindcă şi ei voiesc să rămînă). Prietenii mei din ţară, dacă mai este vreunul pe acolo, nu mi-au dat nici un îndemn şi nici un sfat. Maniu, cu care am păstrat un contact amical pînă la 23 August, şi care cunoştea străduinţele, scrierile mele, acţiunea mea, nu numai că nu a găsit cu cale să-mi trimită un cuvînt de mulţumire, dar nu mi-a răspuns nici la telegrama mea de felicitare. Nimic. Iar din cercurile Palatului, a răzbit pînă la mine ecoul unor intrigi răuvoitoare şi absurde. E limpede că, în beţia primelor zile de e-

liberare, băieţii lui Maniu, băieţii lui Titulescu, şi băieţaşii regelui, au ţinut să înlăture, (şi la nevoie să bîrfească), pe oricine ar fi putut să împartă cu ei cinstea unei lupte salva - toare. Mîhnirea adîncă pe care mi-au pricinuit-o aceste semne vădite ,de duşmănie, ca şi faptul că cei din ţară nu au făcut nimic ca să mă recheme, şi să-mi înlesnească drumul de întoarcere, (în primele zile de eliberare, cînd erau încă liberi pe mişcările lor) (...), toate acestea nu m-ar fi împiedicat să mă întorc în ţară, dacă aş fi avut posibilitatea materială s-o fac, şi dacă aş fi socotit că e politic să iau o hotărîre imediată. In ce priveşte însă posibilităţile de călătorie, m-am lovit pînă acum de refuzul britanicilor, care n-au consimţit să-mi înlesnească repatrierea. Dar atîta vreme cît ţara nu-şi poate complecta personalul diplomatic, atîta vreme cît nimeni nu poate ieşi din ţară, consider ca o datorie să rămîn aici. Nimeni dintre români nu cunoaşte mai bine decît mine problemele internaţionale; nimeni nu poate exercita, în anumite împrejurări, o acţiune mai efectivă. Cînd îndemnurile oficiale lipsesc, iniţiativa personală trebuie să le ia locul. In acest gînd, am lucrat la Paris, şi voi mai lucra, dacă va fi nevoie. Am subordonat acestei datorii simţămintele fireşti ce mă îndeamnă să mă întorc în România, cît mai grabnic.

Telegrafiez lui Creţeanu: "Mulţumiri (...); posibilităţile de călătorie, pentru un particular, sînt încă inexistente chiar pe calea indicată de tine. Nimeni nu m-a rechemat în ţară. (...) Dacă prezenţa mea e socotită mai utilă, în România, sînt gata să mă întorc. Rog comunică neîntîrziat dacă stărui în cererea ta. (...) Gr. Gafencu.

5, 6, 7 decembrie

Lupta între Apus şi Răsărit ia, înlăuntrul fiecărei ţări, o înfăţişare tot mai aprigă şi pe alocuri, sîngeroasă.

In Grecia, guvernul Papandreu se află în primejdie: organizaţiile de "rezistenţă", cu tendinţe comuniste, se împotrivesc armatei regulate. Trupele de ocupaţie ale generalului britanic Skobie caută să înăbuşe răzvrătirea. Gruparea revoluţionară "Elas" a încercat să ocupe Pireul şi Atena. S-au dat lupte de stradă: infanteria, tancurile, ba chiar paraşutiştii au intrat în

acţiune. Sîngele curge la Atena şi în Epir. Unde este pricina? Rezistenţii învinuiesc "spiritul autoritar" al guvernului - care sprijinit de militarii britanici - a voit să dezarmeze "patrioţii" greci. Guvernul răspunde că o minoritate revoluţionară vrea să terorizeze întreaga populaţie. Si Churchill, în faţa Camerei Comunelor, ţine acelaşi limbaj: "Sîntem hotărîţi să nu îngăduim ca la Atena, o minoritate de răzvrătiţi să impună cu de-a sila o dictatură comunistă".

Cuvîntul cu bucluc a fost rostit. O dictatură comunistă! Adică: şah la Stalin. Churchill recunoaşte că se găseşte în luptă cu comunismul, şi că acest comunism tinde să stabilească "o dictatură". Cuvîntul, odată rostit, trece peste dictatura de la Atena, şi atinge dictatura de la Moscova. Nu vor da, oare, aceste declaraţii prilejul, dorit de guvernul sovietic, ca să sprijine, acolo unde poate, regimul comunist împotriva "uneltirilor fasciste"? La Bucureşti, "ordinea e păzită" de armatele sovietice - şi crizele politice se ţin lanţ.

Britanicii se ciocnesc cu comuniştii şi în Belgia, unde răzvrătirea nu este încă potolită.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tot de comunişti - şi de tovarăşii lor, socialişti - se lovesc autorităţile engleze şi în Italia. Criza de guvern nu poate lua sfîrşit din cauza uneltirilor de stînga. Nervos şi cam prea pornit, Sir Noël Charles - ambasadorul Majestăţii Sale - intervine în lupta politică şi interzice numirea contelui Sforza ca ministru de Externe. Eden sprijină în Camera Comunelor această interdicţie, mai mult cu lealitate, decît cu prudenţă. Fiindcă pilda "intervenţiilor" nu ar trebui dată de occidentali: este o încurajare pentru sovietici. Americanii îşi dau seama de această eroare şi dezavuează pe Eden, adică declară că nu au nimic împotriva lui Sforza. Incurcătura este în toi!

De Gaulle se află la Moscova. Stalin îl reţine mai multe zile şi îi vorbeşte în secret. Cu ce se va întoarce Generalul? Va căpăta cuvenitele asigurări că în Franţa comuniştii nu se vor mişca? Ii va fi cu putinţă să joace rolul dorit - şi atît de necesar - între interesele apusene şi cele ruseşti, şi va izbuti el să împace uneltirile, bine chibzuite ale sovieticilor, cu nerăbdarea tot mai vădită a anglo-saxonilor?

Primesc vizita ministrului lituanian Turanski care trăieşte cu înfrigurare aceste zile tulburi, unde tot "ce-a prezis el" se împlineşte. Ziua răfuielii a sosit! Englezii au pierdut răbdarea. Lupta nu mai poate fi înlăturată. Ruşii sînt obosiţi (o ştie precis; a primit rapoarte din ţară în această privinţă!). Dacă englezii se ţin bine, vor cîştiga partida cu ajutorul lui Dumnezeu şi al lui Roosevelt. Ar fi nevoie să se poată încheia o pace cu un nou regim în Germania. (Este vechea idee a lui Turanski: fără Germania - o Germanie schimbată şi pocăită, fireşte - la răsărit, nu poate fi pace).

Il interesează zvonurile, tot mai persistente despre negocierile dintre americani şi un emisar al lui von Kesselring - negocieri care aveau loc în Elveţia sub oblăduirea amicului Dulles. (??) Este adevărat că vorbindu-mi despre necazul său de a vedea pe ruşi intrînd în Austria, Dulles mi-a mărturisit, acum cîteva zile: "Dacă nemţii ar fi ceva mai cuminţi, ne-ar lăsa pe noi să ajungem, cei dintîi, la Viena!" Dar de aci pînă la zvonurile care circulă, este drum lung.

Intr-un cuvînt: Turanski se arată "pesimist" pentru pacea lumii, deoarece tot mai nădăjduieşte că - în urma unor zvîrcoliri sîngeroase şi prelungite - Lituania va fi salvată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O telegramă cu tîlc de la mama: "Fericiţi, ştiri bune - sîntem bine - rămîneţi la Castelet". Mama.

Rămîneţi la Castelet! - este un sfat hotărît şi potrivnic celui dat de Creţeanu. Că doar cine mai mult ca biata mamă doreşte grabnica noastră reîntoarcere! Ce se întîmplă, oare, în ţară?

Deocamdată, criza a luat sfîrşit: generalul Rădescu a înlocuit pe generalul Sănătescu. Nicu Penescu nu mai este la Interne. Vişoianu rămîne la Afacerile Străine. Restul ... a rămas.

8 decembrie

Rădescu a pus condiţii pentru a primi puterea. "Scopul său principal va fi de a întări pînă la maximum raporturile prieteneşti cu Uniunea Sovietică", dar generalul cere: dezarmarea imediată a gărzilor civice şi a Uniunii Patrioţilor; restabilirea

ordinei în ţară; restabilirea disciplinei şi a ordinei în fabrici; menţinerea autorităţii de stat în administraţiile publice - judeţene şi comunale. (Se pare că lucrătorii au pus stăpînire pe unele fabrici şi "elemente iresponsabile" au ocupat unele prefecturi şi primării. Această dezordine a determinat, se vede, telegrama de ieri a mamei!)

Respectarea armistiţiului, întărirea prieteniei, dar ordine. Aceasta este învoiala la care s-a ajuns. Invoială consimţită printr-un dejun la palat, la care au luat parte Vîşinski şi Vinogradov. Este interesant de a urmări dezvoltarea raporturilor ruso-române. Ruşii pun accentul pe raporturile externe şi se învoiesc cu "restabilirea ordinei". In acest sens au dat aprobare telegramei lui Vişoianu către Igiroşeanu. Datorită, probabil, unei aprobări similare, guvernul bulgar a dat ordin lui Silianoff - însărcinatul bulgar cu Afaceri la Paris, - să scoată şi el,pe răzvrătiţii şi "rezistenţii bulgari" din localul Consulatului bulgar de la Paris. Este o politică generală, spre a menţine ordinea în ţările ocupate de U.R.S.S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In acest timp, dezordinea bîntuie mai departe în Italia şi Grecia. Certuri, intrigi şi lupte. Politica energică a Marei Britanii este prinsă între două focuri: sovieticii încing răzvrătirea pe dedesubt, iar americanii dezaprobă măsurile de represiune. Noul şef al Departamentului de Stat de la Washington, dl. Stettinius, care a înlocuit, de cîteva zile, pe bătrînul Cordell Hull, a făcut o declaraţie neplăcută (şi de altfel, foarte puţin abilă) pentru colegul său britanic. Ziarele engleze de stînga critică violent pe Churchill.

In acest timp, De Gaulle este copleşit cu flori, la Moscova. Autoritatea Generalului creşte: după cuvintele bune ale lui Churchill, laudele şi asigurările lui Stalin. Radio Paris se mîndreşte că Franţa va fi, de acum înainte, un mijlocitor firesc între "interesele opuse" ale Naţiunilor Unite. O fi poate adevărat, dar nu e bine să se spună.

In Camera Comunelor, Churchill declară ceea ce ar fi trebui să spună Eden şi nu a spus. Bătrînul ia cu hotărîre întrea-

ga răspundere pentru represiunea din Grecia, şi afirmă ritos că va merge pînă la capăt, pînă la restabilirea ordinei la Atena! Este şi firesc: Churchill nu poate lăsa revoluţia să învingă pretutindeni unde debarcă trupele britanice, nici nu poate primi lecţii de la dl.Stettinius!

Intr-o scrisoare (din 2o octombrie) amicul Cămărăşescu îmi vorbeşte despre situaţia românilor de la Roma: el, Moscuna - Sion şi Ţimiraş au "repudiat" guvernul Antonescu şi au luat un contact amical cu autorităţile britanice. Grigorcea ar fi rămas închis la Vatican, pentru că nu a "repudiat" pe mareşal. Iar Horia Roman, corespondentul ziarului "Timpul", este închis într-o temniţă la Taormina, fiindcă poliţia britanică ar avea dovezi sigure, c-ar fi fost în slujba serviciului de siguranţă hitlerist! (De aceea, se vede, venea să mă vadă atît de des!). Cămărăşescu cere înfiinţarea unui Comitet Român pentru îndrumarea românilor din străinătate, care lucrează, fiecare de capul lui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 decembrie

Vor respecta ruşii cinstitele străduinţi ale generalului Rădescu? Este greu de presupus, dat fiind tonul critic pe care ziarele din Moscova îl păstrează faţă de vechile partide din ţară. Popularitatea lui Maniu îi supără şi îi jenează. "Izvestia" învinuieşte pe neînfricatul luptător ardelean c-ar fi un "fascist", vrăjmaş al adevăratei democraţii.

Dar ce înseamnă o adevărată democraţie?

Ieri, în Camera Comunelor, dînd frîu liber temperamentului său de polemist, Churchill a strigat: "Democraţia nu este o prostituată pe care oricine trece cu mitraliera la brîu, o poate lua în stăpînire".

Premierul britanic şi-a vărsat tot focul său împotriva bandelor de "gangsteri" care sub cuvînt de "democraţie" caută să pună mîna pe stat şi pe treburile publice, prin violenţă. Iar Eden a completat cuvintele şefului său, arătînd cu cîtă făţărnicie anumite cercuri întrebuinţează denumirea de "fascist": "Oricine dintre noi care nu împărtăşeşte părerile onorabilului coleg comunist, e în primejdie de a fi numit: fascist".

Procesul pare deschis între democraţia liberală şi anglo-saxonă, pe de o parte, iar pe de altă parte, democraţia totalitară sovietică. Sovieticii învinuiesc de fascism pe toţi aceia care păstrează anumite rezerve faţă de metodele şi ţelurile Moscovei. Englezii, care au pierdut răbdarea, numesc "gangsteri" pe acei răzvrătiţi, care cu armele în mînă caută să impună o dictatură a proletarilor. In luptă, sînt două concepţii neconciliabile despre viaţă, politică şi omenie. Lupta e cu atît mai aprigă, cu cît sub acoperirea ideologică se ciocnesc interese imperiale potrivnice. Churchill a jertfit Dunărea şi Balcanii, pentru a păstra Grecia sub oblăduirea britanică, ţară trebuincioasă siguranţei marilor căi de comunicaţie britanice. Iată însă că Moscova, care a coborît fără zgomot în România, în Bulgaria, în Iugoslavia, unde e pe cale de a împlini, cu îngăduinţa Marii Britanii, opera ei de democratizare, încearcă să-şi întindă influenţa, pe cale de răzvrătire pînă în Peloponez. Fiindcă Moscova nu a consimţit nici o împărţeală. Ea cere o rînduială "universală" şi încearcă să organizeze acest univers, aşa cum îi convine ei mai bine. Astfel, nu e dispusă să se retragă din Grecia, fiindcă teritoriul Greciei completează teritoriul balcanic, şi fiindcă ţelurile sovietice ajung pînă la mare. Lupta între generalul britanic Skobie, şi formaţiunile greceşti "Elas" şi "Eam",depăşeşte cadrul ideologic al unui conflict pentru împlinirea "adevăratei democraţii". E o luptă pentru stăpînirea Mediteranei orientale, este lupta pentru Strîmtori, pentru Egipt, pentru Indii. Lupta pentru dăinuirea Imperiului Britanic, ameninţat azi de o putere mai năvalnică şi mai şireată decît toate puterile care au pus vreodată în primejdie împărăţia "Majestăţii Sale Britanice". Dacă Churchill a dat drumul necazului său - în cuvinte atît de violente şi atît de puţin diplomatice - este că a simţit se vede, că uriaşa partidă a fost prost "angajată". A plătit foarte scump o favoare care pînă la urmă i-ar putea scăpa din mîini. Apetitul sovietic este mare şi nu cunoaşte limită.

Ce se petrece în Italia şi Belgia evidenţiază şi mai limpede cît de greşite au fost socotelile engleze. Rusia - după ce şi-a înghiţit porţia, nu renunţă la nimic. Principiul de universalitate, pe care-l pune înainte, îi slujeşte ca să strice jocul Angliei şi la Roma şi la Bruxelles. Pretutindeni, Anglia

BCU Cluj / Central University Library Cluj

este nevoită să lupte cu "gangsterii" care tulbură apele în cele mai occidentale ţinuturi. Numai în Franţa este încă linişte - pentru că De Gaulle nu s-a pronunţat pentru Blocul Atlantic - ci urmăreşte o politică independentă. Deocamdată, această independentă convine Moscovei. La Paris, ar putea izbucni tulburări, numai dacă independenţa franceză s-ar împotrivi, vreodată, politicii sovietice pe continent. Ar fi de dorit ca o organizare continentală, înrîurită de Franţa - care azi, se află într-o situaţie privilegiată - să intervină înaintea unor asemenea tulburări.

In fond, ceea ce se prăbuşeşte, azi - împreună cu unele iluzii şi unele teorii engleze şi belgiene - este politica împărţelii. Anglia a gîndit că poate împărţi Europa cu Rusia,fiindcă este "mai comod", mai lipsit de riscuri. Politica lui Carr este o politică de comoditate şi de frică, mai ales de frică: "Las Rusiei ceea ce nu-i pot lua imediat, îi împlinesc astfel toate dorinţele; iar pentru a nu rămîne prea slab în faţa imperiului moscovit,făuresc un imperiu al occidentului".

Rusia însă - după ce a ocupat tot ce a putut ocupa pînă acum, la răsărit - nu înţelege să cedeze nimic puterilor occidentale. Si se slujeşte "de oamenii ei" la Bruxelles şi la Atena, spre a zădărnici planurile engleze, pe cale "democratică". Atît Belgia, cît şi Grecia, ard în mîinile englezilor. (Si ar fi ars şi Franţa, spre marea pagubă a Angliei, dacă De Gaulle nu ar fi stăruit pe linie lui independentă. Churchill trebuie să fie recunoscător Generalului francez).

Englezii ar fi urmat, poate, o politică mai cuminte, dacă operaţiile lor militare nu s-ar fi găsit în întîrziere, faţă de operaţiile militare sovietice. Norocul ruşilor stă în faptul că au putut ocupa cît mai mult, înainte de a sta de vorbă.

Dacă anglo-saxonii ar fi sosit la timp - în Balcani şi pe Dunăre - desigur, nu ar mai fi fost vorba de împărţeală,ci ar fi apărat şi ei principiul universalităţii. Nici azi nu este însă prea tîrziu de a reveni la acest principiu; este chiar singurul mijloc de a ajunge la o rînduială care să nu provoace o nouă catastrofă; dar sforţările ce vor trebui făcute acum, spre a stabili o ordine cu adevărat unitară - unde aceleaşi principii de drept şi de libertate să fie respectate atît la est, cît şi la vest, vor fi cu mult mai grele. Izbînda lor atîrnă nu numai de

valoarea argumentelor, ci de însemnătatea şi realitatea forţelor care stau faţă-n faţă.

Ne apropiem de o nouă şi foarte gravă confruntare de forţe. Nu va urma, neapărat, un conflict. Pentru ca britanicii să nu piardă însă, definitiv, partida, (şi partida despre care este vorba nu poate fi pierdută pe jumătate, ci numai în întregime), nu trebuie ca perspectiva unui conflict să-i îndemne la noi concesii, sau la noi expediente. (...)

lo decembrie

La ora 6, primesc vizita lui Swinner, care se zbate cu disperare între ameninţările ce-i sosesc de la Berlin şi înştiinţările pe care le primeşte de la elveţieni, că va fi internat dacă nu se întoarce în Germania. Palid, cu ochii traşi, cu faţa obosită şi chinuită, bietul om îmi face milă. Cîţi expatriaţi rătăcesc aşa, - cum vor mai rătăci şi în viitor - pe drumurile lungi ale exilului!

Swinner îmi povesteşte această uimitoare întîmplare: Retras la Sion - unde trăieşte într-un schit de călugări dominicani - a primit o înştiinţare telefonică din partea departamentului politic, că legaţia germană cere cu stăruinţă întoarcerea lui în Germania. In acelaşi timp, un secretar al Legaţiei germane - von Nostiz - l-a rugat să vină la Berna, unde dl.Schroeder, directorul personalului de la Wilhelmstrasse, ar dori să-l vadă. Acest Schroeder, un nazist convins - însemnată personalitate în diplomaţia germană, - se află de cîteva zile în Elveţia. Swinner, firesţe, a refuzat şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să evite această întîlnire. S-a învoit totuşi - în urma stăruinţelor lui von Nostiz (care trece drept un băiat corect) - să întîlnească pe Schroeder, la Lausanne. Acesta s-a comportat cu o nemaipomenită amabilitate (cu totul neobişnuită pentru "austriacul" Swinner, care cunoaşte prea bine lipsa de atenţie şi de bunăvoinţă a celor de la Berlin) şi a făcut lui Swinner cele mai ademenitoare propuneri, spre a-l convinge să se întoarcă în Germania.L-a asigurat că nu i se va întîmpla nimic, deoarece nu există nici o învinuire şi nici o suspiciune împotriva lui; dimpotrivă: că va fi bine primit, înaintat, trimis în Austria, dacă doreşte; că Ribbentrop (pe care Swinner abia îl cunoaşte) "ţine foarte mult

BCU Cluj / Central University Library Cluj

la el!".

Cum era firesc, Swinner s-a zbătut cît a putut pentru a nu-şi lua nici un angajament precis. A căutat să afle ce este cu Schulenburg. Schroeder a început prin a spune "că-i merge bine", apoi a declarat că-i merge "aşa şi-aşa" şi a isprăvit prin a mărturisi că se află închis în castelul Fürstenberg, din Meklenburg, şi că se urmează o anchetă împotriva lui. (Ar fi vorbit prea mult, cu von Hassel, fostul ambasador la Roma, care a şi fost spînzurat!). Swinner a protestat categoric, declarînd că are deplină încredere în patriotismul bătrînului conte şi că se socoteşte deplin solidar. - "Nu spuneţi aşa ceva!", ar fi răspuns Schroeder; "împotriva dv. nu s-a găsit absolut nimic. De altfel, nici împotriva lui Schulenburg învinuirile nu sînt grave. El nu este implicat în complotul generalilor; este învinuit numai de unele cuvinte pe care le-ar fi spus lui von Hassel".

(Prin ce chinuri trebuie să fi trecut von Hassel, ca să fi făcut mărturisiri compromiţătoare pentru Schulenburg).

S-a hotărît ca Schroeder să trimită lui Swinner o invitaţie scrisă (cu toate asigurările necesare), iar Swinner "va aviza", atunci.

Swinner, bineînţeles este hotărît să rămînă, - cu orice preţ - în Elveţia. Mă roagă să intervin, în această privinţă, pe lîngă Carl Burghardt şi Schwartzenberg.

Această istorioară aruncă o lumină vie asupra stărilor tulburi din Reich, unde, în preziua catastrofei militare, procesele de trădare se ţin lanţ, şi unde demnitarii statului caută să prindă cu laţul martorii fugiţi în străinătate.

Swinner nu se îndoieşte că invitaţiile ademenitoare ce-i sînt adresate au scopul de a pune mîna pe un martor în procesul Schulenburg - şi că de cumva s-ar întoarce în Germania - călăii nazişti vor căuta, prin obişnuitele lor mijloace de tortură, să scoată de la el destăinuiri împotriva fostului său şef.

Swinner adaugă tremurînd, cu privirea îngrozită: - Nu mă simt destul de tare, ca să rezist unor asemenea torturi.

11 decembrie

De Gaulle a încheiat un pact de prietenie şi de asistenţă mutuală la Moscova. Este o înţelegere care elimină categoric

politica blocurilor. Este un frumos succes pentru General. De pe acum, Franţa se găseşte prezentă pretutindeni pe continent. Moscova îi arată încredere, înţelegere şi simpatie. Cu alianţa engleză deoparte, cu pactul sovietic de alta, Franţa iese din izolarea şi umilirea înfrîngerii, situîndu-se la punctul de întretăiere a legăturilor internaţionale care vor fi hotărîtoare, mîine.

Notez trei "concluzii":

1/ Prestigiul Franţei creşte, în ziua cînd cea dintîi umbră mai serioasă trece peste raporturile anglo-sovietice. Se desprinde de la sine, rolul de mijlocitor european al Franţei - ţară de mijloc - între cele două mari puteri periferice.

2/ Pactul cu Moscova înseamnă, cel puţin pentru o bucată de vreme, pace cu comunismul. Contrar celor pretinse de Cachin - acum vreo zece zile - şeful guvernului francez este un om politic mai însemnat decît secretarul general al partidului comunist, însemnat pentru Franţa, dar mai însemnat pentru Moscova. Stalin nu se va certa cu De Gaulle de dragul domnului Thorez, iar comuniştii francezi nu vor primi de la Moscova (cel puţin, deocamdată) decît sfaturi de cuminţenie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3/ Franţa va putea - cu tact şi fără grabă - să se intereseze de soarta prietenilor ei de la răsărit. Principiul universalităţii, pe care-l susţine - în deplină înţelegere cu Moscova, la apus, - îi va îngădui să-şi arunce privirea spre răsărit.

Este un cîştig de seamă pentru cauza noastră. Am prevăzut aceasta, cînd am stat de vorbă, acum o lună de zile, la Paris, cu fruntaşii vieţii politice franceze. Pentru aşezarea ordinei continentale de mîine, va fi tot mai multă nevoie de Franţa.

Reţin îndeosebi , această din urmă concluzie. Prietenia franco-sovietică poate ameliora raporturile româno-sovietice. După unele veşti, cei de la Bucureşti se gîndesc la o asemenea îndulcire. La plecarea lui Vîşinski din capitala noastră, Dombrovski i-ar fi oferit, din partea oraşului, o masă de 4oo de tacîmuri - cu lăutari şi chef. O fi avut această încercare de românizare a condiţiilor de armistiţiu, efectul dorit? (...)

13 decembrie

Stakici vine să mă vadă, şi-mi citeşte o lungă scrisoare trimisă de la Londra de şeful democraţilor iugoslavi - Groll. Scrisoarea oglindeşte suferinţele, dezamăgirile şi tot necazul fruntaşilor politici sîrbi - printre care se numără şi amicul Gavrilovici - ca urmare a politicii balcanice dusă de anglo-saxoni. Groll este unul dintre sîrbii cei mai potoliţi: el dezaprobă poniriile şovine ale generalului Mihailovici şi ale celorlalţi anti-croaţi pătimaşi. Spre deosebire de mulţi alţi fruntaşi politici ai neamului său, el a rămas credincios idealului iugoslav, şi ar dori să găsească un mijloc de împăcare cu Tito. Nu se poate însă învoi cu ideea federativă, aşa cum o prezintă şi o apără şeful "Mişcării de eliberare naţională", adică nu poate accepta totala jertfire a ideii pan-sîrbe şi crearea unor state "autonome" în Bosnia şi Macedonia. Groll vede viitorul - nu numai al Serbiei - în cele mai negre culori, deoarece se teme că anglo-saxonii au dezlănţuit aproape pretutindeni, forţe anarhice în faţa cărora nimeni nu va mai putea rezista.

Se desprinde totuşi din această scrisoare dorinţa de a încerca o înţelegere cu Tito; fără a crede în succesul unei asemenea încercări, Groll pare ispitit să nu elimine cu desăvîrşire această ultimă posibilitate, menită să pună capăt tragediei iugoslave. Stakici pare să fi "evoluat" şi el, în această privinţă, ca şi alţi compatrioţi ai săi cu care am avut prilejul să stau de vorbă, în zilele din urmă. Noul ministru al guvernului iugoslav la Berna, un sîrb, a iniţiat o acţiune de reconciliere a iugoslavilor din Serbia.

Punctul cu privire la care o tranzacţie pare posibilă este regimul politic şi social. Sîrbii sînt gata să se împace cu ideea comunistă. O evoluţie grăbită spre stînga nu-i îngrozeşte. Sînt, de asemenea, gata să se lepede de rege, care în urma căsătoriei sale şi a şovăielilor sale politice, ar fi pierdut orice popularitate în Serbia. Sînt însă, intransigenţi pe problema Marei Serbii: nu acceptă soluţia federativă, aşa cum o concepe Tito.

Stakici este convins (şi punctul său de vedere mi se pare interesant) că intransigenţa sîrbească poate fi folositoare tuturor ţărilor balcanice, şi că pe această intransigenţă se poate sprijini orice mişcare de rezistenţă care ar urmări eliberarea Bal-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

canilor de sub asupritoarea influenţă a unei singure Mari Puteri.

Englezii încep să-şi dea seama cît de greşită a fost politica lor de a lua în braţe pe mareşalul comunist. Ei au crezut că pot astfel, să-l cîştige de partea lor. Tito a rămas însă ceea ce a fost totdeauna: comunist şi "moscovit". De pe acum, începe să ridice glasul împotriva Angliei şi a Greciei. Statul autonom al Macedoniei - pe care l-a alcătuit - este îndreptat împotriva Greciei şi pune Salonicul în primejdie. O Macedonie autonomă, fără Salonic, nu ar avea nici un rost! Federalismul "titoist" este deci, îndreptat împotriva politicii mediteraneene a Angliei.

Mai mult: între Tito, macedonenii autonomi şi bandele greceşti din "Eam" şi "Elas", există vădite legături. Tito urmăreşte - sub îndrumarea Moscovei - o nouă orînduire în Balcani; de sus şi pînă jos; el ţine să sustragă de sub influenţa Angliei nu numai ţinuturile Iugoslave, ci Balcanul întreg, inclusiv ţara pe care Churchill o rezervase exclusivei înrîuriri a Marei Britanii, adică Grecia. Astfel britanicii, care-l sprijină mai departe pe Tito, în Iugoslavia, sînt nevoiţi să lupte în Grecia împotriva complicilor săi, şi împotriva politicii acestuia. Criza sîngeroasă din Grecia trebuie să deschidă ochii britanicilor. Ei au lăsat focul să se întindă pînă în preajma casei lor. Azi, sînt siliţi să-şi dea seama că dacă vor să-şi salveze casa, trebuie să stingă focul, acolo unde a început. De voie, sau de nevoie, vor fi siliţi să-şi revizuiască întreaga lor politică balcanică. Intransigenţa sîrbească le va fi atunci de mare folos: numai lepădîndu-se de politica zonelor de interese, şi sprijinindu-se pe popoarele dornice de libertate, vor izbuti să stabilească o pace statornică şi cumpănită în sud-est!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această apărare pro-domo, nu-i lipsită de abilitate. Ministrul iugoslav la Washington este un sîrb intransigent şi foarte influent în capitala americană. Dacă apără punctul de vedere al libertăţilor balcanice - sau mai exact,al libertăţii în Balcani - poate dobîndi sprijinul Departamentului de Stat, atît de dornic azi, să mijlocească între interesele contrarii ale Angliei şi Uniunii Sovietice, pe temeiul unor principii generale şi ale unei dezinteresate ideologii. Noul secretar de Stat, Stettinius

luînd în primire înalta sa funcţiune, a vorbit despre Charta Atlanticului, şi despre organizarea păcii, despre siguranţa colectivă şi nevoia de a asigura fiecărui popor "o existenţă democratică" (!)

America tinde să-şi rezerve un rol de arbitru, în afara certurilor europene. Criticile pe care le-a îndreptat împotriva politicii britanice în Italia şi Grecia, sînt astfel formulate, încît pot fi oricînd îndreptate împotriva uneltirilor sovietice. Dacă Statele Unite adoptă o politică de neintervenţie şi de ordine "universală", acţiunea lor ne poate fi foarte utilă. (...)

14 decembrie

Luptele de la Atena nu au încetat. Departe de a capitula, răzvrătiţii pun condiţii trupelor regulate. Englezii sînt foarte plictisiţi. Sindicatele muncitorilor din Anglia şi partidul laburist îşi exprimă, cu mai multă sau mai puţină energie, dezaprobarea faţă de politica guvernului. Au şi început unele greve. In timp ce Washington-ul exprimă tot mai apăsat (prin presă şi radio) rezervele sale cu privire la "intervenţiunea" Angliei în treburile "interne" ale Greciei, - Moscova tace. De pe acum, se vorbeşte de o Comisie Interaliată, anglo-ruso-americană, însărcinată să pună capăt tulburărilor. Astfel, ar lua sfîrşit "influenţa" britanică în Grecia! De ce nu ar fi însărcinată o asemenea Comisie să-şi arunce privirile şi dincolo de munţi: pînă la Dunăre şi pînă la Carpaţi? Este singurul mijloc de a introduce pretutindeni regimul "universal" despre care sovieticii vorbesc cu atîta stăruinţă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

George Bonnet petrece după amiaza la Rue des Granges. Are o faţă necăjită şi lungă, lungă, ca şuviţele de păr care-i brăzdează fruntea înaltă şi ca nasul ascuţit care-i despică privirea pornind din doi ochi uimitor de albaştri şi de senini. Poartă sub braţ o geantă ticsită cu hîrtii. A aflat că am fost la Paris şi că mă voi mai duce acolo. Tine să-mi comunice unele acte privitoare la originile războiului, ca să-mi fac o părere, s-o împărtăşesc şi altora. Este vădit îngrijorat de învinuirile ce i se aduc în cercurile Rezistenţei (îndeosebi de către comunişti). In singurătatea în care trăieşte, lîngă Montreux, aceste învinuiri îl

ating deosebit de dureros. Nu crede, de altfel, că este necesar să se "apere"; ţine numai să restabilească faptele, aşa cum s-au întîmplat.

I.- In ce priveşte antecedentele Pactului de la München, Bonnet îmi arată o telegramă a lui Halifax (mai 1938: în timpul primei crize cehoslovace): - Anglia înştiinţează Franţa că, solidarizîndu-se cu demersurile diplomaţiei franceze, întru apărarea Cehoslovaciei, ea nu înţelege să dea acestei solidarităţi, caracterul unui angajament de a intra în război alături de Franţa şi Cehoslovacia. Intr-un cuvînt: sprijin diplomatic, da!, sprijin militar, nu! In cursul verii, Bonnet încearcă în mai multe rînduri, să afle pînă unde ar merge Anglia alături de sistemul politic-continental al Franţei, şi primeşte mereu acelaşi răspuns: Dacă Franţa este atacată, Anglia intră în război; dacă Cehoslovacia sau alt aliat al Franţei este atacat, atitudinea Angliei va depinde de împrejurări. Prudenţa Angliei se bizuia, de altfel, pe binecuvîntate motive: în timpul unei vizite la Londra, Bonnet află de la guvernul englez (şi de la experţii militari britanici), că în caz de război, Anglia nu poate pune la dispoziţia Franţei decît două divizii nemotorizate şi 1oo de avioane. Ea cere în schimb, ca două crucişetoare franceze să întărească flota engleză în Atlantic.

Franţa nu a ţăinuit această situaţie aliaţilor cehi. In vara 1938, dl.Beneş a fost avizat să caute o soluţie în problema sudeţilor, fiindcă puterile occidentale nu sînt în măsură să-i dea decît un sprijin diplomatic. Englezii au fost şi mai expliciţi: ei nu şi-au ascuns părerea că problema sudeţilor trebuie rezolvată potrivit principiului naţionalităţilor; şi că, în nici un caz, Anglia nu se va bate pentru ca sudeţii germani să rămînă cu de-a sila cehoslovaci. Beneş a fost atît de bine informat de gîndurile (şi lipsurile) Aliaţilor occidentali, încît pentru a împiedica soluţii în genul celor preconizate de lordul Runciman, mare amator de plebiscite, (Beneş socotea că principiul plebiscitului putea să destrame întreaga Cehoslovacie) - a propus el însuşi o cedare către nemţi a unei felii din ţinuturile sudete. In această privinţă, există o propunere formală făcută de şeful guvernului ceho - slovac - Hodja - care cerea Aliaţilor să impună ei, această cedare (pentru ca guvernul să fie acoperit în faţa opiniei publice) şi apoi, să dea o garanţie precisă şi categorică pentru integrita-

tea noilor hotare cehoslovace. (Adică, aproximativ ce-au făcut nemţii faţă de noi, cu prilejul arbitrajului de la Viena).

Anglia nu s-a hotărît decît foarte greu să dea această garanţie: - Bonnet a trebuit să aştepte, o zi întreagă, la Downing Street, spre a afla rezultatul unui consiliu de miniştri care dezbătea problema garanţiei.

Este ştiut apoi, cum la Berchtesgaden şi la Goddesberg, Chamberlain a tot cedat din teritoriul pe care Beneş voia să şi-l rezerve, şi cum la cererea lui Hitler, a tot mărit porţia pe care Beneş, o oferise el însuşi s-o cedeze.

Faţă de sovietici, Bonnet pretinde că a fost tot atît de sincer. A întrebat personal, în două rînduri, (în martie şi în iunie, dacă nu mă înşel) pe Litvinov la Geneva, dacă Rusia ar interveni în cazul unui conflict provocat de o agresiune germană împotriva Cehoslovaciei. Litvinov a declarat în amîndouă întîlnirile, că Rusia este gata să intervină, dacă poate; adică, dacă Polonia şi România, care sînt "ţări suverane" vor îngădui trecerea armatelor sovietice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acelaşi răspuns a fost dat de Litvinov, lui Paillard, care fusese însărcinat să lămurească atitudinea Rusiei, chiar la Moscova. Litvinov a fost de părere să fie convocat un Consiliu al Societăţii Naţiunilor, care "să constate agresiunea" şi să ceară României şi Poloniei, autorizaţia de trecere a trupelor sovietice.

Bonnet s-a adresat, tot în două rînduri, lui Petrescu Comnen, (pe Beck nici nu a vrut să-l deranjeze, întrucît ştia de mai înainte răspunsul). Comnen a fost solemn şi categoric. A spus un nu hotărît şi definitiv. Ar fi lăsat chiar să se înţeleagă că trecerea ruşilor ar fi pentru România un "casus belli". Dar ridicînd ochii spre cer, a "sugerat" că ruşii ar putea alege calea aerului, unde nimeni nu s-ar gîndi să li se împotrivească, sau să le facă vre-un neajuns.

Atitudinea lui Comnen, pe care nu o cunoşteam, mă surprinde. Principiul politicii noastre externe era de a nu încheia un pact de asistenţă cu ruşii, pentru a nu le da dreptul să interpreteze după placul lor cazul, cînd "asistenţa" trebuia împlinită; şi în al doilea rînd, pentru a nu provoca în mod inoportun şi primejdios pe nemţi. Rezervele noastre erau îndreptăţite: în negocierile cu Aliaţii din vara anului 1939, ruşii au ridicat cu

stăruinţă problema "agresiunii indirecte"; iar în ceea ce priveşte supărarea Germaniei, era absurd din partea noastră s-o provocăm, în vremea cînd nici una dintre Marile Puteri nu era hotărîtă să ne dea vreun sprijin militar. Dovadă: scrisoarea lui Halifax către Bonnet!; dovadă: München; dovadă: atitudinea apusenilor,cînd Praga a fost ocupată. In schimb, ne-am ferit întotdeauna să declarăm că, în faţa unui caz precis de asistenţă, în folosul unui stat prieten, vom rezista cu armele împotriva unei încercări sovietice de a trece pe la noi.

Dimpotrivă: am lăsat să se înţeleagă - că într-un asemenea caz - vom accepta sprijinul oricui în folosul nostru, sau în folosul unei ţări prietene. Aceasta a fost, cel puţin, atitudinea pe care am adoptat-o ieri, şi pe care am comunicat-o din vreme, în timpul călătoriei mele la Londra şi la Paris. Mă mir că Petrescu-Comnen a adoptat altă atitudine, tocmai el, care a fost însărcinat să urmeze o politică foarte leală faţă de cehi. Faptul trebuie controlat.

In ce priveşte America - la o întrebare pusă de Bonnet în timpul crizei cehoslovace - guvernul din Washington a răspuns ritos că nu este în măsură să dea nici un ajutor.

Pe temeiul acestor fapte, adică: dat fiind hotărîrea Angliei de a nu îngădui ca acţiunea ei diplomatică s-o ducă la război; dat fiind hotărîrea Americii de a nu face nimic; dat fiind ostilitatea făţişă a Poloniei faţă de Cehoslovacia; dat fiind atitudinea României; dat fiind că Rusia părea mulţumită să-şi pună răspunderea la adăpostul intransigenţei vecinilor ei (şi nu părea doritoare să nesocotească această intransigenţă); dat fiind inexistenţa armamentului britanic şi nepregătirea trupelor franceze; dat fiind, în sfîrşit, că Beneş el însuşi făcuse "sugestia" referitoare la o cedare de teritoriu, Bonnet (în deplină înţelegere cu şeful său, Daladier, şi fără nici o opoziţie din partea secretarului său general, Léger) a consimţit să încheie Pactul de la München. Era o politică prudentă, spre a cîştiga timp. (Atît de prudentă şi de cuminte, încît elementele războinice ale Reich-ului au fost "consternate" de această amînare a izbucnirii războiului).

Această foarte strînsă şi bine documentată argumentare (Bonnet citeşte unele "piese" mai însemnate) prezintă, cred eu,

un punct slab. De ce au consimţit apusenii să se aşeze la masă fără Rusia?

Fireşte, nemţii, care au fost adevăraţii iniţiatori ai întrunirii (nu Mussolini), ar fi făcut mari greutăţi. Insă ei ar fi putut să se opună, pînă la capăt, unei cereri atît de firești? Şi nu este oare, îndreptăţit faptul că apusenii n-au pomenit nici măcar de ruşi, de aceşti ruşi care s-ar fi considerat părăsiţi şi înşelaţi de apuseni? Intr-un cuvînt: nu apare ca îndreptăţit oare, de mai înainte, sentimentul că Pactul de la München, cu tot ceea ce a urmat, adică bănuiala, umilirea, teama ruşilor, şi întărirea simţămîntului răspîndit în tot orientul, învederează că, la München occidentalii s-au înţeles cu Axa, şi au dat mînă liberă nemţilor, la răsărit?

Bonnet nu poate găsi argumente valabile şi convingătoare pentru a lămuri pentru ce occidentalii nu au cerut prezenţa ruşilor (cu care erau colegi la Geneva!) la München; şi de ce s-au mulţumit să ceară numai prezenţa cehoslovacilor, cerere care a putut să le fie refuzată mult mai uşor? Este greu de admis că această "discreţie" a occidentalilor - cu privire la participarea rusească - nu se datoreşte unui sentiment secret al cîrmuitorilor englezi, şi poate francezi, neamical faţă de sovietici, şi prea încrezător faţă de Axă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In schimb, argumentele prin care Bonnet caută să demonstreze, că nici chiar ruşii nu au privit Pactul de la Moscova (atunci cînd l-au încheiat), ca o consecinţă a Pactului de la München - îmi par foarte abile.

Teza lui Bonnet susţine că occidentalii au dovedit cu prisosinţă, după München, că nu au dat mînă liberă nemţilor, spre răsărit, şi că nu au renunţat să închege un sistem de siguranţă cît mai general, prin faptele următoare: englezii au sprijinit Polonia şi au încheiat un pact de asistenţă mutuală cu ea; anglo-francezii au dat garanţie României şi Greciei; şi în sfîrşit, mai ales, franco-englezii au dus, cu cea mai mare hotărîre, negocieri cu Rusia, spre a încheia un pact de asistenţă şi un tratat militar, iar ruşii au acceptat să negocieze, şi niciodată nu au invocat Pactul de la München, nici în timpul negocierilor, nici în ziua atît de neaşteptatei şi jalnicei rupturi.

II.- Negocierile franco-anglo-sovietice

Bonnet înţelege să sprijine apărarea sa, îndeosebi pe politica ce a urmat-o faţă de Rusia, şi pe stăruinţele sincere pe care le-a depus pentru ca pactul anglo-franco-sovietic să fie încheiat. Trebuie să recunosc, că în această privinţă, documentele pe care se sprijină sînt impresionante.

Negocierile pentru semnarea unui asemenea pact, au fost începute în aprilie, la Paris (între Bonnet şi Gurici[1]). Londra urmărea cu simpatie - dar cu oarecare rezerve - străduinţele guvernului francez. Ideea pactului era simpatică britanicilor şi se potrivea cu politica de siguranţă, largă şi destul de îndrăzneaţă, pe care guvernul lui Chamberlain o inaugurase după dureroasa surprindere pricinuită de ocuparea oraşului Praga şi nimicirea Cehoslovaciei. Echipa Chamberlain - Halifax nu avea însă o nelimitată încredere în sovietici, şi se îndoia mereu de bună - credinţă lui Stalin. (Am putut constata, personal, această stare de spirit la Londra. Primul ministru şi ministru de Externe, erau impresionaţi de unele argumente ale colonelului Beck, - şi în ciuda presiunii exercitată de laburişti şi de francezi - nu înţelegeau să înainteze decît încet şi cu multă prudenţă, pe calea unei înţelegeri cu Uniunea Sovietică). Imboldul, privind negocierile, venea deci exclusiv de la Paris; şi aceasta, fiindcă guvernul francez, cunoscînd slăbiciunea englezilor şi lipsurile de armament ale Franţei, îşi dădea seama că pacea nu putea fi salvată, decît cu sprijinul efectiv şi cît mai hotărît al ruşilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După înlocuirea lui Litvinov, cu Molotov, (care, după spusele Moscovei, nu trebuia să aibă nici un fel de înrîurire asupra politicii sovietice!), noul comisar la Externe cerea ca negocierile să fie mutate la Moscova. Acolo lucrurile au mers, firește, mai încet; sovieticii au formulat mereu noi condiţii, şi negocierile au ţinut toată vara. S-au perindat variate formule de siguranţă, pînă s-a ajuns la o formulă definitivă. Ruşii ridicau mereu noi pretenţii; englezii, la cererea francezilor, cedau mîrîind.

Pe la începutul lui iulie, negocierile politice erau destul de înaintate spre a se putea discuta şi clauzele militare. Aceste clauze erau cuprinse într-un tratat militar. Ruşii au ce-

1) Numele lui Maiski este şters slab, în text.

rut atunci, ca semnarea acordului politic să fie amînată pînă la încheierea tratatului militar. Englezii - care erau grăbiţi din pricina încordatei situaţii internaţionale - s-au supărat. Halifax telegrafiază la 13 iulie 1939 lui Seeds (ambasadorul englez la Moscova): "... Noi ridicăm cele mai riguroase obiecţiuni faţă de acest procedeu absolut anormal. Faptul că dl. Molotov prezintă o asemenea cerere, stîrneşte, faţă de sinceritatea şi buna noastră credinţă, bănuielile cele mai jignitoare şi cu atît mai nejustificate cu cît noi sîntem gata să deschidem, deîndată după semnare, convorbiri militare". (In realitate, ruşii nu se îndoiau de buna credinţă britanică, ci de adeziunea polonă, fără de care tratatul politic nu putea avea nici un efect practic. De aceea puneau înnainte negocierile militare sortite să lămurească, într-un fel sau altul, misterul polonez!)

Halifax dă în vileag supărarea sa în termenii cei mai vii: "Vă rog convingeţi pe dl. Molotov să nu mai insiste asupra acestei condiţii. Ajungem la punctul unde nu putem continua, în mod evident, metoda care constă în a accepta fiecare nouă cerere ce ni se propune de către guvernul Uniunii Sovietice; dacă guvernul sovietic nu este dispus să se înţeleagă cu dv. asupra celor două puncte în discuţie, guvernului britanic i-ar reveni reexaminarea în ansamblu a poziţiei sale ... Nu vă sugerez ca să i-o spuneţi în termeni formali - în acest moment - d-lui Molotov, dar ar fi util să găsiţi un mijloc de a-i da să înţeleagă că răbdarea noastră este aproape epuizată."

Este interesantă enumerarea pe care Halifax o face în această telegramă asupra punctelor "ridicate" şi cîştigate de ruşi: 1/ Noi am considerat cererea guvernului sovietic, ca tinzînd să înglobeze în tratat situaţia ţărilor baltice; 2/ Am renunţat să cerem ca ţările baltice, Elveţia şi Luxemburg (ţări care nu recunoscuseră U.R.S.S.) să fie incluse printre ţările pe care Acordul trebuie să le acopere; 3/ Am acceptat de a interveni în cazul unei agresiuni indirecte; (adică agresiune împotriva căreia cel atacat nu rezistă cu forţa: cazul Haha); 4/ Am acceptat să definim acest caz, pentru apărarea noastră; 5/ Sîntem gata să introducem această definiţie, chiar în Acord; 6/ Am acceptat - după cum propunea dl. Molotov - ca Acordul să conţină o clauză interzicînd semnatarilor de a încheia, în mod separat, un armistiţiu, sau "pacea".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Teama la Moscova de un nou München!)

Bonnet intervine (18 iulie, 1939) printr-o telegramă trimisă lui Corbin[1], cu rugămintea de a convinge pe Halifax să lase deplină libertate ambasadorilor de la Moscova. Corbin răspunde în aceiaşi zi că lordul Halifax se lasă greu.

Bonnet revine, a doua zi, printr-un mesaj telegrafic, adresat lui Halifax: "Doresc să vă exprim acest apel personal. Sînt conştient de concesiile foarte importante pe care le-am consimţit. Dar ajungem la un moment decisiv, unde mi se pare necesar să nu omitem nimic, pentru a izbuti. Nu trebuie să ascundem efectul dezastruos, nu numai pentru ţările noastre, dar şi pentru menţinerea păcii, în ipoteza eşecului negocierilor în curs. Mă tem chiar că ar fi semnalul unei acţiuni a Germaniei, asupra Danzigului. Aceste negocieri durează de patru luni. (...) Este de o importanţă capitală să ajungem la concluzia tratativelor, al căror succes mi se pare una dintre condiţiile esenţiale la menţinerea păcii".

Punctul de vedere francez triumfă, şi negocierile continuă. Aliaţii occidentali fac noi concesii.

La 24 iulie Molotov îşi exprimă mulţumirea sa (telegrama Naggiar) că guvernele au căzut de acord cu privire la art.6, (agresiunea indirectă). Protocolul politic e pus la punct; rămîne doar o divergenţă, relativă la "termenii ce trebuiesc întrebuinţaţi cu privire la două clauze politice" (definirea exactă a agresiunii indirecte). Ambasadorii ar dori să parafeze protocolul politic, dar Molotov propune redactarea unui simplu comunicat care să înregistreze acordul la care s-a ajuns, şi convocarea imediată, la Moscova, a unei conferinţe tehnice-militare. Ambasadorii susţin această propunere pe lîngă guvernele lor respective. (...)

Pentru Aliaţi, lucrul cel mai important este profitul psihologic, adică efectul pe care înţelegerea între cele Trei Mari Puteri îl poate avea asupra neastîmpărului german. Ruşii par să urmărească însă o altă idee: ei fac totul ca să lase impresia că urmăresc o înţelegere precisă, care să poată fi împlinită în mod practic, fie că vor să se încredinţeze astfel de buna credinţă a apusenilor, fie că vor să se pună la adăpostul unei puternice "im-

---

1) Ambasadorul Franţei la Londra.

posibilităţi de fapt", pentru a pune capăt atît negocierilor politice, cît şi celor militare. Trebuie recunoscut că felul de a negocia al ruşilor, chiar dacă cuprindea un gînd ascuns, era mult mai serios decît metoda Aliaţilor, care părea a fi un şir de improvizaţii, bizuite pe o nesiguranţă, adică pe adeziunea problematică a Poloniei.

Bonnet intervine din nou la Londra (24 iulie) rugînd pe Halifax să accepte propunerea lui Molotov. (...) Există o vie dorinţă de a începe numaidecît convorbirile militare, în acelaşi gînd de a nu compromite întru nimic "beneficiul psihologic" al legăturilor deja stabilite. Dar e o negociere pe vreme de furtună: se aud din depărtare tunete şi trăznete. Bonnet se grăbeşte să-şi ducă pactele şi tratatele la adăpost .

Londra se învoieşte. Delegaţiile militare pleacă la Moscova. Din partea Franţei, generalul de armată Doumenc. Dezbaterile militare încep într-o atmosferă de mare cordialitate. Toate chestiunile de amănunt sînt uşor dezlegate; se întrevede, în curînd, un sfîrşit fericit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atunci intervine cea dintîi "surpriză". La 12 august, Voroşilov primeşte pe şefii delegaţilor militare, şi le aduce la cunoştinţă că negocierile au ajuns la un punct care nu poate fi depăşit, deci nu există "certitudinea pentru armata sovietică, în cazul unei agresiuni contra Poloniei şi României, de a putea eventual să înainteze prin coridorul Vilna, prin Galiţia, şi prin teritoriul românesc". Voroşilov a adăugat unele asigurări, pe care Doumenc le-a transmis astfel: "Această condiţie nu pare a fi pusă decît în funcţiune de ajutorul foarte efectiv pe care ruşii sînt hotărîţi să ni-l dea, şi e foarte important din punctul de vedere al calmării temerilor poloneze, că ruşii limitează strict zonele lor de intervenţie, situîndu-se exclusiv din punctul de vedere strategic.".

Cererea ruşilor era logică şi normală. Nu se putea lua un angajament militar precis, nu se putea face un plan de operaţie, fără a lămuri poziţia ţărilor limitrofe. Tratatul militar în discuţie atîrnă de dezlegarea prealabilă a acestei chestiuni. De asemenea, nu se poate lua în nume de rău ruşilor că au legat încheierea protocolului politic, de reuşita prealabilă a negocierilor militare. In timpul crizei cehoslovace, Litvinov

lămurise verbal şi în scris, punctul de vedere sovietic, fără a primi răspunsul cuvenit. Chestiunea era însă pusă chiar de atunci. Nu era îngăduit Aliaţilor să nu-şi fi dat seama, înainte de 12 august 1944, de însemnătatea hotărîtoare a acestei probleme.

Aici, expunerea pe care mi-a făcut-o Bonnet pierde ceva din preciziunea ei. Ministrul pretinde că întrebarea pusă de Voroşilov nu l-a surprins, deoarece Beck fusese ţinut în curent cu negocierile urmate la Msocova, şi nu exprimase, cu privire la ele, nici o rezervă. Se pare, de asemenea, că niciodată nu exprimase, în mod lămurit şi explicit, intenţia sa de a nu participa, într-un fel sau altul, la pactele ce se încheiau la Msocova. Fapt este că Aliaţii nu aveau nici un angajament hotărît din partea Poloniei, care să le fi îngăduit să facă deîndată faţă cererii normale şi logice a lui Molotov.

Abia după 12 august, au fost siliţi să ceară stăruitor polonezilor, să-şi clarifice cît mai repede atitudinea. In această privinţă, Bonnet pare să fi fost de perfectă bună-credinţă, iar străduinţele sale nu au lăsat nimic de dorit.

Iată cum relatează el ambasadorului francez de la Varşovia - domnul Noël - întrevederea avută cu domnul Lukasievicz, ambasadorul Poloniei la Paris, (telegramele 5 şi 6, din 16 august): "Am ţinut eu însumi să marchez ambasadorului Poloniei întreaga însemnătate pe care o atribuiam reglementării rapide a chestiunii,şi l-am rugat să informeze despre aceasta guvernul polonez. El mi-a făgăduit s-o facă deîndată şi a adăugat că o va face fără nici un comentariu personal; dar nu trebuie să vă ascund că, vorbind apoi în numele său, el mi-a exprimat asupra acestei negocieri cu Uniunea Sovietică, unele rezerve care mi-au lăsat impresia că el nu-şi dădea seama de primejdia ce se creea ţării sale, prin această neînţelegere".

In adevăr, chemat în grabă de la Deauville - unde-şi petrecea în tihnă vacanţa de vară - Lukasievicz s-a prezentat,ars de soare şi foarte "în formă", la Quai d'Orsay, declarînd fără şovăire că este sigur, de mai înainte, de răspunsul negativ al guvernului său. Şi a adăugat: "- Voi francezii, aţi chema vreodată pe nemţi să vă apere Alsacia şi Lorena?"

In telegrama lui către Noël, Bonnet stăruie asupra argumentelor cu care ar dori să înduplece pe Beck; şi trebuie recu-

noscut, că apelul ministrului francez are o notă patetică:" Nu veţi şovăi să subliniaţi, cu toată forţa, că eventuala colaborare ruso-poloneză - pe cîmpul oriental de operaţii - este o condiţie indispensabilă pentru eficacitatea rezistenţei comune, împotriva planurilor de agresiune ale Axei; că această necesitate fiind recunoscută, în mai multe rînduri, de către guvernul polonez, ar fi primejdios să se aştepte începutul ostilităţilor, spre a prevedea una dintre modalităţile esenţiale; şi că noi nu putem presupune că, refuzînd să îngăduim a discuta condiţiile strategice ale intervenţiei ruseşti, Polonia ar lua asupră-şi responsabilitatea unui eşec al tratativelor militare de la Moscova, şi a tuturor consecinţelor care ar decurge de aici. Nu am nevoie să vă evidenţiez întreaga importanţă a acestei probleme, etc.".

Refuzul lui Beck a fost tot atît de categoric, ca şi cel al ambasadorului său. Bonnet nu mi-a arătat acest text. Nu ştiu dacă răspunsul ministrului polon a fost "absolut" sau numai "relativ". (Aşa cum s-ar putea deduce din textul telegramei lui Bonnet din 16 august, care dă de bănuit că Franţa, primise, de mai înainte, unele indicaţii din partea guvernului polon, că acesta nu s-ar opune să ia în consideraţie "unele modalităţi", în clipa cînd vor izbucni ostilităţile).

Ceea ce este sigur, stă în faptul că Beck nu a primit să-şi ia de mai înainte, nici un angajament ferm. Astfel că, în această privinţă, răspunsul său a fost cît se poate de intransigent.

Bonnet îşi dă seama că refuzul polonez poate pricinui o catastrofă: negocierile de la Moscova se vor sista, alianţa cu U.R.S.S. va fi compromisă, întreaga operă de securitate - singura stavilă în calea războiului - se va prăbuşi. Lunga telegramă pe care o trimite din nou la Varşovia (19 august 1939) dezvăluie starea lui de tulburare şi voinţa de a ajunge totuşi - în ciuda tuturor greutăţilor - la o grabnică rezolvare a problemei ruso-poloneze: "Oricît de puţin satisfăcătoare ar fi prima reacţiune a colonelului Beck şi a generalului Staskicevitz, ea apărea prea categoric de ordin politic şi psihologic, spre a o accepta ca definitivă, într-o chestiune cu caracter esenţial tehnic". (Incercarea de a face din dreptul de trecere prin Polonia, o ches-

tiune tehnică, strict limitată şi de ordin militar, are scopul de a înlătura obiecţiunile politice şi "psihologice" ale polonezilor. Generalul francez Musse a fost trimis la Varşovia spre a căuta posibilitatea unui acord "tehnic"). "In cazul cînd polonezii ar refuza să accepte o discuţie pe acest teren de studii preparatorii - prin forţa lucrurilor subordonate împrejurărilor, în realizarea lor, noi sîntem îndrituiţi - în calitate de aliaţi - să le cerem să precizeze limpede cum concep să organizeze, fără concursul ruşilor, rezistenţa lor militară, faţă de o eventuală agresiune germană. Intinderea angajamentelor noastre ne dă dreptul să obţinem un răspuns deplin, asupra acestui subiect. Pe acest teren tehnic, trebuie să aducem şi să menţinem, în mod neobosit, convorbirea noastră. Si tot din acelaşi punct de vedere, guvernul polonez trebuie să considere problema generală a organizării frontului defensiv în Europa orientală. Acţiunea nu poate fi mărginită la o chestiune a raporturilor polono-ruse. Acţiunea militară în curs de pregătire angajează, deopotrivă, Turcia, România şi eventual alte ţări. Reglementarea sa trebuie să fie totală, iar, dacă polonezii suprimă unul dintre elementele esenţiale ale articulaţiei, statul lor major trebuie să fie obligat fără întîrziere să ne facă cunoscut modul cum înţelege să facă faţă, din vina sa, - considerabilei creşteri a riscurilor care decurg din aceasta .... Noi nu ignorăm, desigur, valoarea temeiurilor psihologice şi istorice care inspiră primele reacţiuni poloneze, etc. Dar acestea nu ar putea fi suficiente pentru a justifica din partea guvernului polonez - care ar face să cadă asupră-i răspunderea eşecului negocierilor al căror succes constituie elementul esenţial al sistemului de rezistenţă faţă de agresor, - chemat să joace în primul rînd în chiar beneficiul Poloniei .... Adaug că dacă guvernul polonez ar hotărî să refuze acceptarea oricărui ajutor practic al Uniunii Sovietice - este inadmisibil să ne fi lăsat să ne angajem, fără a ne preveni asupra punctului său de vedere, în convorbiri politice; iar dl.Beck să vă fi putut spune, în mai multe rînduri că el dorea, în mod sincer, o încheiere favorabilă. Cum se poate dori o încheiere favorabilă a negocierilor politice, retrăgîndu-se de la acceptarea consecinţelor militare ineluctabile"?

Această chestiune - bine pusă în aparenţă - se poate întoarce împotriva anglo-saxonilor. Punctul de vedere negativ al lui Beck era, îndeobşte, cunoscut din vremea crizei cehos-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lovace. De atunci, Beck nu a dat nici o nouă asigurare cu privire la Rusia, şi nu a luat nici un angajament "răsăritean". Tăcerea lui şi cele cîteva cuvinte bune spuse ambasadorului francez, nu pot fi luate drept o schimbare a atitudinii sale, cunoscute mai dinainte. Se pune atunci întrebarea: cum au putut occidentalii să înceapă negocieri politice cu sovieticii, cum au putut urmări, cu atîta grabă, stăruinţă şi gravitate, negocieri militare, fără a avea siguranţa (fără a avea măcar o indicaţie mai precisă) că polonezii vor primi clauza "esenţială" a întregului sistem politico-militar, de securitate?

Bonnet continuă: "Vă acord o deplină încredere pentru a găsi o formulă satisfăcătoare în înţelegere cu dl.Beck. Dl.Daladier şi generalul Maurice Gamelin[1] atribuie, ca şi mine o însemnătate capitală fericitei încheieri a convorbirilor militare anglo-franco-ruse. Intrăm într-o perioadă hotărîtoare. Duminica viitoare dl.Hitler trebuie să-şi rostească discursul, la Tannenberg. De răspunsul polonez, atîrnă succesul sau eşecul negocierilor anglo-franco-ruse. Cade în sarcina guvernului polonez să măsoare întreaga întindere a răspunderilor sale, dacă atitudinea lui ar duce la ruptura negocierilor noastre cu U.R.S.S." - George Bonnet.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această telegramă poartă data de 19 august. Dl.Beck nu a putut fi înduplecat. Problema "răspunderilor" nu l-a preocupat. Bonnet simţea - în acele zile de gravă tensiune - că pacea era în primejdie. Nu prevăzuse însă lovitura uluitoare care trebuia să pună capăt negocierilor cu Rusia. Două zile mai tîrziu, agenţia D.N.B. anunţa plecarea lui Ribbentrop la Moscova.

Aflase oare dl.Bonnet această ştire, cînd, acceptînd sugestia generalului Doumenc, a dat poruncă acestuia "să trateze şi să semneze - pentru mai binele interesului comun - sub rezerva aprobării definitive a guvernului francez".

Bonnet explică lui Corbin (pentru Halifax) această hotărîre luată in extremis, în termenii următori: "Acţionînd astfel, - în ciuda rezervelor de principiu, menţinute încă la ora actuală, de guvernul polonez - noi ne asumăm în fapt responsabilitatea de a

---

1) General francez (1872-1958), colaborator al lui Joffre, în 1914, şi comandant al forţelor franco-britanice, din mai 1939, pînă în mai 1940.

susţine cu energie, la Moscova dispoziţiunile finale ale Poloniei - în ziua cînd asistenţa internaţională ar trebui să se exercite efectiv spre a o apăra împotriva unui atac german. Ţinem deci, să ne asigurăm solidaritatea guvernului britanic, pentru a nu îngădui, în chiar acest moment, nici o manevră diplomatică a guvernului de la Varşovia, împotriva Londrei şi Parisului. De asemenea, cînd părem a trece cu vederea peste primele acţiuni poloneze faţă de demersurile d-lui Noël, noi în realitate, ţinem seamă, totuşi de starea de spirit mărturisită de dl.Beck, acceptînd noi, - pentru a nu ne asuma responsabilitatea rupturii - să nu se facă caz la Moscova de răspunsul său negativ. Pe de altă parte, generalul Stakicevicz a admis în mod implicit, caracterul provizoriu al acestui răspuns declarînd că, odată ostilităţile angajate, obiecţiunile poloneze nu ar mai avea aceeaşi valoare".

Era prea tîrziu. Incercarea îndrăzneaţă şi disperată de a lua în numele occidentalilor un angajament polonez, pe care Polonia îl refuzase, nu mai putea izbuti. Dl.Ribbentrop se găsea la Moscova. Nu fără oarecare ironie, Molotov arăta negociatorului Naggiar că: "Polonia este o ţară suverană şi nimeni nu poate lua angajamente în numele ei"!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La 23 August, pactul germano-sovietic a fost încheiat. La 24 August, dl.Naggiar încă nu fusese primit de dl.Molotov.

Ruşii aruncau vina ruperii negocierilor pe polonezi. "Cei doi şefi ai misiunii au văzut pe mareşalul Voroşilov. In numele guvernului său, acesta din urmă le-a spus că negocierile anglo-franco-ruse nu mai aveau obiect în actuala situaţie politică. El a confirmat, totuşi, intenţiile pacifice ale guvernului său, fără îndoială, cu titlul de curtoazie. Mareşalul Voroşilov a aruncat asupra Poloniei răspunderea actualelor evenimente. El a incriminat campania dusă de presa poloneză - în timpul negocierilor - împotriva trecerii de trupe sovietice. Convorbirea a fost permanent cordială".

Naggiar a izbutit, în sfîrşit, la 25 august, să vadă pe Molotov. "Ca şi mareşalul Voroşilov, dl.Molotov a răspuns că guvernul sovietic socoteşte că negocierile tripartite nu mai au obiect, în actualele împrejurări. El nu s-a sprijinit pe articolele 1 şi 2, nici pe art.4 al Tratatului de la 23 August. El a

dezvoltat gîndirea sa în modul următor: guvernul sovietic constatînd - că în pofida tuturor eforturilor celor trei guverne - refuzul încăpăţînat al Poloniei de a accepta ajutorul militar rus, făcînd cu neputinţă pactul de asistenţă tripartită, - a trebuit să rezolve problema în ceea ce îl priveşte, prin semnarea pactului de neagresiune cu Germania... In ceea ce priveşte pactul franco-sovietic de la 2 mai, Molotov a declarat că nimic în Tratatul recent nu-i interzicea menţinerea. El a subliniat totuşi că, lipsit de mijloace concrete de aplicare prin absenţa convenţiei militare, acest pact păstrează un caracter platonic ... Cu privire la acţiunea armată a Germaniei împotriva Poloniei şi în chestiunea Danzigului - Molotov mi-a spus că guvernul sovietic urmărea în chip atent ceea ce îşi propuneau să facă în această privinţă celelalte ţări - ... Am crezut de datoria mea să împing mai departe convorbirea, întrebîndu-l, brusc, dacă guvernul sovietic nu s-a angajat, prin clauze secrete faţă de Germania, (ca şi cum clauzele publice nu erau destul de lămurite în această privinţă!)[1], Molotov s-a mărginit să spună că în ceea ce îl priveşte, el nu ar întreba dacă clauze secrete ar exista în tratatele semnate de Franţa ... Cu referire la proiectul de pace cu Turcia, dl.Molotov declară că va trebui studiat chestionarul de guvernele de la Moscova şi de la Ankara, în lumina noii situaţii politice. (Schimbarea în politica balcanică!, cum am arătat în cartea mea). Incheind, comisarul Afacerilor Externe şi-a exprimat regretul său cu privire la eşecul negocierii noastre. El a aruncat întreaga responsabilitate asupra guvernului de la Varşovia. O ţară mare ca Uniunea Sovietică nu putea merge pînă acolo încît să roage Polonia să accepte o asistenţă rusă pe care nu o voia cu nici un preţ."

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ţin să observ - că în tot timpul acestor negocieri - Franţa nu s-a adresat României pentru a-i cere un drept de trecere. Eram ministru de Externe în acea vreme, şi nu am primit nici o cerere în acest scop. Am fost doar informat - din cînd în cînd - prin Thiery[2] de mersul negocierilor de la Moscova, şi

1) Observaţia din paranteză este a lui Gr.Gafencu.

2) Ambasadorul Franţei la Bucureşti, în acea vreme.

m-am declarat totdeauna de acord cu ele. Am arătat chiar, că ar fi bine să dea acestor negocieri un caracter "tehnic" cît mai pronunţat, - pentru a înlesni - faţă de bănuielile agresive ale Germaniei, poziţia ţărilor limitrofe şi eventualele hotărîri pe care ar fi trebuit să le ia.

Bonnet a recunoscut că nu s-a adresat nouă, fiindcă nu eram vecinii Germaniei şi că nu eram expuşi, direct, unei agresiuni germane. Problema trecerii se punea, mai ales pentru Polonia, răspunsul acesteia fiind hotărîtor.

Este bine de ştiut şi de reţinut că nu purtăm nici o răspundere pentru cele ce s-au întîmplat.

Actele pe care dl.Bonnet mi-le-a pus la dispoziţie mai cuprind şi unele însemnări interesante asupra evenimentelor care au urmat îndată după lovitura de teatru de la 23 August 1939.

Chiar în ziua de 23, "prevăzînd încheierea pactului germano-sovietic", dl.Bonnet cere lui Daladier convocarea Comitetului Permanent al Apărării Naţionale. Ţinînd seama de slăbirea internaţională a poziţiei Franţei, de răspunderea Poloniei, de atitudinea schimbată a Rusiei, atitudine care va influenţa Turcia şi Balcanii - Bonnet a ţinut să dezbată două probleme: "1/ Incheierea unui pact germano-rus nu impunea reconsiderarea atitudinii noastre şi angajamentelor noastre? (Adică ruperea legăturilor de alianţă cu Polonia!) şi 2/ Armata, marina, aviaţia erau pregătite pentru cazul de război?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şedinţa a avut loc chiar în acea zi, la Ministerul de Război. După discuţii scurte, s-a ajuns la următoarele hotărîri: a/ Singura soluţie care se impune este să ne ţinem angajamentele noastre faţă de Polonia, angajamente anterioare deschiderii negocierilor cu Uniunea Sovietică; b/ Cu toate că noi cunoaştem forţele germane (4ooo avioane de război în linie, 5ooo avioane în rezervă, 3ooo avioane de cooperare), situaţia aviaţiei noastre nu trebuie deci, să mai apese asupra hotărîrii guvernului (ca în anul 1938), (cum a spus Guy La Chambre). "Armata terestră, marina, sînt gata!". (Cum au spus Daladier şi Darlan). Deci se menţine politica alianţelor (pe care Bonnet ar fi dorit s-o slăbească puţin), se completează trupele de acoperire şi se aşteaptă izbucnirea războiului".

Şi acum - Concluziile.

Este limpede că Bonnet înţelege să se slujească de aceste texte spre a apăra tezele sale, şi anume: 1/ Acordul de la München nu a cauzat şi nu a provocat Acordul de la Moscova. Intre aceste două acte istorice, se aşează o perioadă de negocieri, propuse de occidentali, acceptate de Uniunea Sovietică, în cursul cărora Anglia şi mai ales Franţa, au dovedit cu prisosinţă buna lor credinţă şi voinţa lor hotărîtă de a ajunge la o înţelegere cu Uniunea Sovietică.

2/ In ceea ce priveşte, îndeosebi pe ministrul de Externe francez, acesta a făcut tot ce i-a stat în putinţă spre a cîştiga încrederea ruşilor, pentru a stimula zelul britanic, şi pentru a cîştiga adeziunea polonezilor. Stăruinţele, îndemnurile şi injoncţiunile lui nu au slăbit o clipă, pînă în ziua catastrofei.

3/ Vina întreruperii negocierilor o poartă, în întregime, Polonia. Ea a fost de acord mai întîi "tacit", cu negocierile începute şi a refuzat apoi să le înlesnească încheierea. A rămas intransigentă, în ciuda tuturor rugăminţilor şi înştiinţărilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bonnet nu învinuieşte guvernul sovietic de rea-credinţă. Ministrul francez este convins că dacă Polonia ar fi dat adeziunea cerută la 12 august, guvernul sovietic - chiar dacă între timp începuse un "flirt" pe furiş cu nemţii - nu ar fi avut încotro şi ar fi iscălit tratatele politice şi militare. De altfel, chiar Moscova ar fi recunoscut sinceritatea străduinţelor Aliaţilor (deci, a înlăturat de mai înainte, argumentul cu precedentul de la München) şi a aruncat întreaga vină asupra Poloniei.

4/ Ca o consecinţă a acestor fapte, Bonnet nu ar fi dorit să se mai pună accentul pe alianţa polonă, pentru a evita un război care cerea sacrificiul Franţei. Ar fi dorit "o amînare, pînă ce Rusia şi Germania, ar fi fost din nou rivale".

Comandamentul francez însă, şi guvernul, au fost pentru Polonia şi pentru război.

In ce mă priveşte, gîndesc, după cercetarea acestor acte, ce capitol de filozofie politică s-ar putea scrie!

Problema "răspunderilor" şi a "vinovăţiilor" este

greu de clarificat în cadrul unei situaţii politice, cuprinzînd atîtea "imponderabile", atîtea interese potrivnice, strîns legate între ele, şi atîtea capricii ale fatalităţii.

Nu se poate tăgădui că Bonnet a făcut tot ce-a putut pentru a duce la bun sfîrşit negocierile cu Rusia. Odată scurta euforie - pricinuită de făgăduielile de la München şi de pactele anglo-german şi franco-german, trecută şi risipită, şi îndată ce primejdia neastîmpărului german s-a ivit din nou, ameninţătoare, Anglia şi Franţa au luat în grabă, cu sîrguinţă şi bunăcredinţă, drumul Moscovei. Şi pe acest drum, Bonnet a dat nespus mai multe dovezi de stăruinţă, de răbdare, de înverşunare chiar, decît blîndul şi distinsul său coleg, lordul Halifax. Rămîne totuşi obiecţiunea pe care am subliniat-o în mai multe rînduri, că, de la început, negocierile aveau un viciu fundamental, şi anume lipsa unei adeziuni formale şi precise din partea Poloniei. (Ba dimpotrivă: o atitudine poloneză bine cunoscută, de mai înainte). S-ar părea că occidentalii ar fi voit să se ferească de această piedică, încercînd să ajungă la o înţelegere politică de principiu, spre a putea opune acest principiu, primejdioaselor uneltiri ale Germaniei. Şi numai datorită manevrei abile a sovieticilor, au fost nevoiţi să pună din nou boii în faţa carului, adică să discute posibilităţile de executare practică a angajamentelor de asistenţă. Şi atunci s-a spart buba poloneză. Se poate pune întrebarea: dacă sovieticii ar fi fost atît de migăloşi, atît de prudenţi şi atît de cîrcotaşi?; dacă politica de mai înainte a occidentalilor nu ar fi vădit atîtea semne de slăbiciune, de incoerenţă şi de lipsă de unitate? După cum se pune întrebarea, dacă Molotov ar fi putut scoate atît de uşor şi de grabnic din mînecă pe dl.von Ribbentrop, dacă apusenii nu ar fi dat ei însăşi, la München, pilda unor hotărîtoare schimbări la faţă?

Colonelul Beck este, fireşte, foarte greu de dezvinovăţit. De la începutul negocierilor între Aliaţi şi ruşi - pînă în clipele tragice ale celor din urmă zvîrcoliri - el a dat dovadă - ca de obicei, de uşurinţă, de îndrăzneală, de trufie şi de încăpăţînare. Intrebat în cursul verii, de Noël, ce gîndeşte despre posibilitatea unei înţelegeri ruso-germane, i-a rîs în nas. Cu alt prilej, s-a făIit cît de bine stă el la Moscova, şi că dacă apusenii nu vor ajunge la o înţelgere cu ruşii - va

BCU Cluj / Central University Library Cluj

drege el problema, aşa cum se pricepe. In fond, credea în posibilitatea unui aranjament de ultimă oră cu sovietele. (Telegrama lui Noël, din 15 iulie. (...) "Beck crede că U.R.S.S. vrea să fie liberă pe mişcările sale, cît mai mult posibil, şi că dacă acordul s-ar putea face, textul lui ar fi destul de vag". (Dimpotrivă, ruşii cereau texte cît mai precise, nu numai politice, cît şi tehnice. Cine ar fi dorit să rămînă "în vag", era tocmai dl.Beck ."El m-a lăsat să înţeleg de altfel că în ziua în care războiul ar izbucni, Polonia, pe care Rusia doreşte s-o păstreze, în propriul ei interes, s-ar afla într-o situaţie mai bună decît a oricui (sic!), pentru a putea obţine, de la Moscova, o colaborare comună".

Iar la 22 august, cînd lovitura de teatru s-a produs: "Dl.Beck este foarte calm şi nu pare nicidecum tulburat. El recunoaşte marea însemnătate a punctului de vedere al opiniei mondiale cu privire la manevra combinată de Berlin şi de Moscova. El consideră totuşi că "materialmente" lucrurile nu se vor schimba mult; el reaminteşte că Polonia a refuzat întotdeauna să creadă că Uniunea Sovietică ar fi fost dispusă să se angajeze în mod serios, într-un conflict; va fi acum rîndul d-lui Ribbentrop de a măsura buna credinţă sovietică. Pe deasupra tuturor acestora, el face observaţia punînd, după cum a şi făcut-o, chestiunea colaborării poloneze, guvernul sovietic, vedea bine care ar fi reacţia Varşoviei şi se pregătea să facă din reacţia asta un pretext pentru a rupe negocierile, cu Franţa şi cu Anglia, şi că, în realitate, convorbirile între Moscova şi Berlin, sînt în mod evident anterioare răspunsului Poloniei".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A spus omul tot ce putea spune în această împrejurare, şi toate vorbele lui nu pot şterge amintirea uşurinţei cu care a tratat această problemă, atît de hotărîtoare pentru pacea şi chiar existenţa ţării sale. Intervin însă aici capriciile fatalităţii.Nu era oare greu, foarte greu, pentru un polonez, să dea ruşilor un drept de trecere prin ţara lui, chiar în clipele deznădăjduite din august 1939 ? Polonia trăia sub ameninţarea uriaşei mînii a lui Hitler. In bună parte, provocase această mînie prin Pactul încheiat, în martie, cu Anglia. De atunci, Hitler tuna şi spumega. O nouă alianţă, şi războiul era gata! Aşa, cel puţin, credea Beck, care nu admitea putinţa unei apropieri ruso-germane, şi nu se îndoia de adîncimea şi virulenţa antagonismului între Moscova şi Berlin.Pînă

aproape de sfîrşit, Beck mai nădăjduia în putinţa unei destinderi germano-polone, şi se ferea să provoace Germania. Nu credea în puterea Rusiei (aici greşea!) dar se temea (aici avea, poate, dreptate) că ruşii, odată pătrunşi în Polonia, nu vor mai părăsi teritoriul republicii, cel puţin partea situată dincolo de linia Curzon. (Ceea ce se întîmplă azi, cînd ruşii şi polonezii sînt din nou "aliaţi" - confirmă temerile lui Beck). De aceea Beck a jucat soarta Poloniei pe o singură carte: rezistenţa polono-apuseană, sprijinită la răsărit, doar pe neintervenţia rusească. Jocul putea izbuti, dacă Polonia nu cădea. Polonia era însă sortită să cadă, şi Moscova ştia aceasta.

Fatalitatea politicii de siguranţă europeană rezida în faptul că între Rusia şi ţările limitrofe, se întindeau ţinuturi, rîvnite pe drept sau pe nedrept, de Uniunea Sovietică. Din pricina acestui hotar "flotant", sistemul de siguranţă colectivă nu se putea închega la răsărit, iar jocul Germaniei era, astfel, liber.

Ţările limitrofe nu puteau primi protecţia unui sistem general, decît jertfind propriile lor interese la răsărit; iar occidentalii nu puteau organiza instrumentul de luptă şi de apărare de care aveau neapărată nevoie, decît dacă izbuteau să împace capra cu varza, adică veşnicile pofte ale Rusiei, cu îndreptăţitele temeri ale vecinilor ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rusia a urmărit, în toate aceste împrejurări, o politică bine chibzuită şi bine întemeiată. A fost gata să stea de vorbă, în timpul crizei cehoslovace, ca şi în vara 1939, şi a pus în amîndouă împrejurările, condiţii serioase şi normale. Cerînd clauze politice bine precizate - şi clauze militare uşor de împlinit - a dat dovadă de cuminţenie. Oprind negocierile pe temeiul neputinţei de a ajunge la un acord practic, a pus înainte un argument îndreptăţit şi greu de răsturnat. Fost-a Rusie tot atît de bine chibzuită, cînd şi-a ales, în locul tovarăşilor de mai înainte, neputincioşi de a se înţelege, pe tovarăşul cel nou, pe care şi-l pregătise în taină şi în care îşi pusese întreaga nădejde? In clipa acestei schimbări la faţă, care trebuia să încunune politica prevăzătoare a marelui Stalin, aripa fatalităţii a atins şi cetatea Moscovei. Si au trebuit patru ani de jertfe şi îngrozitoare măceluri, pentru ca Uniunea Sovietică să răscumpere pă-

catul unui război, pe care l-ar fi putut, poate, împiedica, negociind în 1939, mai departe, cu Aliaţii, cu răbdare şi voie bună.

15 decembrie

Mi se semnalează următoarea informaţie apărută în Gazette de Lausanne": "Ankara 13. - Aflăm de la Moscova că toate problemele războiului, şi de după război, au fost cercetate în detalii. Aşa se explică motivul pentru care generalul De Gaulle şi-a prelungit şederea la Moscova. S-a discutat mult în afară de problema germană, despre problema blacanică şi despre Orientul Apropiat. A fost îndeosebi vorba despre salvgardarea intereselor franceze în aceste regiuni, - dintre care unele ocupate de armata rosie, ca şi despre convenţiunile ce s-ar putea încheia cu unele ţări balcanice, într-un spirit care să ţină seamă de noile acorduri franco-sovietice".

Mă bucur de aceste ştiri bune, şi nu mă pot împiedica să fac, în gîndul meu, o legătură între ele şi tot ce am discutat la Paris la Ministerul de Război şi la Quai d'Orsay.

16 decembrie

Mă simţeam ceva mai bine, şi mai liniştit cu privire la ţară şi la mine, cînd mi-a sosit, prin Liviu Pop, o veste de la Ankara, care mă tulbură din nou şi mă chinuieşte. Este vorba de o telegramă a lui Alecu Creţeanu, drept răspuns la întrebarea pusă de mine la 4 decembrie: "Cu toată dorinţa mea de a te revedea cît mai curînd, nu stărui acum, în sensul sugestiilor făcute prin scrisoarea mea de acum două luni. Am motive de a socoti că este preferabil să aştepţi. Nu trebuie însă să ştie absolut nimeni că îţi amîni întoarcerea, pentru alt motiv, decît acela pricinuit de greutăţile călătoriei. Cu toată îngrijorarea, prilejuită de situaţia actuală, toţi sperăm că se va produce o ameliorare. Vom reexamina deci, chestiunea peste cîteva luni. Imbrăţişări ..."

Atît cuprinsul acestui mesaj, cît şi forma lui mă neliniştesc. Imi pare evident că sfatul lui Alecu Creţeanu (în contrazicere cu acela pe care mi-l dădea în scrisoarea lui din 2o octombrie) nu este influenţat de consideraţii de politică generală. (Deşi Creţeanu vorbeşte de "îngrijorarea prilejuită de si-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tuaţia actuală"). Este vorba de consideraţii care mă privesc personal, determinate, fireşte de situaţia îngrijorătoare din ţară. Dacă sfatul nu ar privi îndeosebi persoana mea, începutul telegramei nu ar fi atît de liric! Alecu Creţeanu după întoarcerea secretarului Popescu din Bucureşti - îmi spune deci, ca şi mama, în telegrama ei din 5 decembrie: "Rămîi la Geneva!" De ce? Ce s-a întîmplat? Ce s-a putut născoci împotriva mea? O ameninţare rusească? (Din pricina cărţii?) Dar atunci, de ce m-a primit Bogomolov, la Paris, cu atîta curtenie? (...)

17 decembrie

Lucrurile merg prost (sau, poate, supărarea mea aruncă o umbră asupra lor?) Nemţii contraatacă în Alsacia, şi la hotarul dintre Belgia şi Luxemburg. Cîştigă teren şi fac prizonieri. Se vorbeşte tot mai stăruitor de oboseala americanilor. Această oboseală constituie un temei de îngrijorare şi de speculaţii politice: cu cît soldaţii americani sînt mai obosiţi, cu atît cîrmuitorii de dincolo de Ocean sînt mai socotiţi şi vorbesc mai mult de drepturile şi libertatea popoarelor, a tuturor popoarelor mari, şi mici. Un soldat obosit nu se poate lupta pentru interesele imperialiste ale unor puteri străine; el nu se mai poate lupta, la nevoie, decît pentru un ideal; americanii redevin idealişti. Dacă izbutesc să ţină frontul, cu atît mai bine!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Totuşi, lucrurile merg prost. Englezii nu izbutesc să potolească pe greci. Absurdul şi odiosul război civil din Grecia bîntuie mai departe, iar la Londra, stînga se mişcă în spatele răzvrătiţilor care din "anarhişti" şi "gangsteri" au ajuns acum să fie socotiţi"nişte mîndri ostaşi"care luptă pentru neatîrnarea desăvîrşită a patriei". Prost merg lucrurile şi în Polonia. Bătrînul Churchill a rostit un curajos discurs în chestia poloneză: curajos faţă de poloni, curajos faţă de ruşi. Va avea, fireşte, şi pe unii şi pe alţii, împotriva lui. In chestia ruso-polonă, totul e putred şi nimeni nu are dreptate: azi, ca şi acum un veac şi jumătate, şi mai înainte.

De Gaulle s-a întors de la Moscova aducînd cu el textul Tratatului franco-rus.

Este un Tratat care consfinţeşte autoritatea Generalu-

lui: de acum înainte soarta Germaniei şi a lumii va fi orînduită şi de Franţa. (Art.3). Ruşii au obţinut garanţii împotriva unei păci separate la Vest. (Art.2)., pace despre care s-a vorbit mult, în timpul din urmă. Se dau ruşilor, de asemenea, garanţii împotriva constituirii unui bloc occidental sau atlantic. (Art.5).

Americanii se plîng că noul Tratat vorbeşte puţin,prea puţin, despre Dumbarton Oaks. Cum se vor integra, oare aceste alianţe directe, într-un sistem general de siguranţă? Aceasta este problema viitorului.

18 decembrie

Atmosferă posomorîtă. Ofensiva germană în regiunea Malmédy se dezvoltă şi cîştigă teren. Mari concentrări de trupe, de artilerie, de tancuri, chiar de avioane. A reapărut aviaţia germană Arme noi. (...)

21 decembrie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Puterile victorioase" trec printr-o foarte grea încercare. Ofensiva germană prin sudul Belgiei şi Luxemburg, nu a fost oprită; dimpotrivă: folosindu-se de ceaţă şi de vremea rea (care împiedică zborul aviaţiei aliate), tancurile germane au înaintat pe alocuri mai mult de 8o km. Din punct de vedere strategic, situaţia nu pare compromisă. Pierderile sînt însă foarte mari, iar populaţia belgiană este expusă unor noi şi cumplite suferinţi; războiul se prelungeşte. (...)

Despre situaţia din ţară, Tilea a fost direct informat prin N.Caramfil care a venit la Londra. (...) El e "foarte pesimist". Vîşinski va căuta să creeze o situaţie politică clară şi absolut sigură pentru ruşi. Tilea adaugă că Maniu se plînge, în mod public, că "englezii l-au părăsit". Acest necaz se datoreşte unor iluzii bine înfipte în capul lui Maniu. Eu cred că (...) problema cea mai importantă, pentru noi, ar fi să primim statutul de cobeligeranţă. (...)

23 decembrie, Gstaad

De Gaulle şi Bidault au vorbit în faţa Adunării Consultative.

Tînărul ministru de Externe a apărat cu însufleţire politica europeană, pe care o propovăduieşte, ca ziarist, de atîta vreme. Tratatul cu Rusia este o însemnată verigă în lanţul unor alianţe care vor putea fi cuprinse într-un sistem general de securitate. Franţa nu înţelege să facă "partidă aparte" cu Rusia; alianţei orientale trebuie să-i urmeze, în mod firesc, o alianţă apuseană (care să mulţumească Anglia) şi un sistem universal de siguranţă (care să mulţumească Statele Unite). Franţa este legată prin cele mai calde şi puternice sentimente de suferinţele, de jertfele şi minunatele izbînzi ale poporului rus. Ea nu uită însă că este prietena de totdeauna a Poloniei. Problema atît de migăloasă de a fi prieten, în acelaşi timp, cu poporul rus, şi cu poporul polonez - Bidault o rezolvă pe socoteala Germaniei. (Ca şi Churchill în ultimul său discurs). Adică: Polonia va trebui să se împace, la răsărit, cu linia Curzon, dobîndind în schimb la apus, în afară de vechile ei teritorii Prusia Orientală şi Silezia Orientală.

Ideea nu e rea, în principiu: o compensaţie la vest, spre a putea stabili la est un hotar statornic, pe care ruşii să-l accepte şi să nu-l depăşească. Linia Curzon, prelungită cu linia Prutului, poate, dacă apusenii sînt hotărîţi să dea acestei linii integrala însemnătate a unui hotar şi dacă ruşii acceptă şi respectă această interpretare, să asigure popoarelor limitrofe o viaţă liniştită; ea înlesneşte, de asemenea, participarea laolaltă a Uniunii Sovietice şi a ţărilor limitrofe, la acelaşi sistem de siguranţă generală, ceea ce nu a fost cu putinţă atîta vreme cît ţinuturile aşezate între ţările limitrofe şi Rusia erau în discuţie. Mult mai greu va fi însă de a executa pe trupul Germaniei amputarea uriaşă prevăzută de d-nii Churchill şi Bidault, chiar dacă Germania va fi zdrobită în aşa hal, încît să nu se mai poată opune unei atît de catastrofale operaţii; nu va rămîne însă, ca o veşnică şi inevitabilă primejdie, posibilitatea unei noi înţelegeri germano-sovietice în vederea unei noi împărţiri a Poloniei? Polonia răvăşită şi pustiită de război, va fi foarte slabă; faptul de a înghiţi cele mai dîrze şi înverşunate provincii ale germanismului, nu o va întări; dimpotrivă: o va expune, pentru mult timp, unor cumplite crize interne. Dacă în timpul acestor crize, Polonia va voi să trăiască, ea va fi silită să se sprijine foarte strîns

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pe Rusia: vom avea o influenţă, dacă nu chiar o stăpînire rusească,pînă în inima Europei! Dacă Polonia va încerca să reziste Rusiei, Moscova va fi ispitită oricînd, să se înţeleagă, peste capul Poloniei, cu poporul sau cu popoarele germane. De cîte ori se ridică problema unei păci statornice pe continent, azi ca şi în 1815, chestia Poloniei pare de nerezolvat!

In darea de seamă, firește prescurtată, a discursului Bidault, nu găsesc nici o aluzie la Bazinul Dunărean sau la Balcani; francezii menajează, vădit, pe ruşi. Totuşi nădăjduiesc că ţara noastră este inclusă în acel spaţiu european, căruia Bidault, în numele Franţei, îi făgăduieşte un regim de drept şi de libertate.

Discursul lui De Gaulle cuprinde în excelente formule, folosind o limbă minunată (Generalul este un mare orator), aceleaşi idei ca şi cele expuse de Bidault. Temperamentul şi tendinţele bine conturate ale Generalului dau acestor idei un colorit deosebit. Pentru De Gaulle, negocierile urmate la Moscova au fost un mijloc de emancipare de sub o tutelă - binevoitoare dealtminteri,generoasă şi salvatoare - supărătoare totuşi, pentru mîndria sa de francez. La Londra, şi mai ales la Washington, unde Roosevelt nu l-a înţeles, nu l-a preţuit, şi nu l-a iubit, Generalul nu s-a simţit niciodată în largul său. A fost tratat pe măsura forţelor efective pe care le reprezenta, fără a ţine seamă de năzuinţele sale de viitor şi de ambiţiile ce-i sfredeleau sufletul. Ruşii, psihologi abili, au priceput că pentru a pune un capăt pe veci, planurilor atît de supărătoare, pentru ei, privind formarea unui bloc occidental, trebuiau să dea Franţei, aşa cum dorea Generalul, locul pe care glorioasele ei tradiţii îi îngăduiau să-l rîvnească. Primirea la Moscova a fost, desigur, deosebit de călduroasă şi de înţelegătoare.

De Gaulle nu şi-a putut ascunde mulţumirea. A pus piciorul pe continent, acum lo luni de zile, ca un luptător credincios, în rîndurile Aliaţilor. La 11 noiembrie - prin vizita lui Churchill la Paris, el a fost consacrat ca partener al principalelor Naţiuni Unite. De la Moscova, s-a întors ca o Mare Putere continentală, fără de care nu se poate hotărî nimic pe continent.

Generalul vorbeşte deci, de la început, ca reprezentantul unei Mari Puteri: "Alianţa franco-sovietică constituie un act

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de uniune,sigilat între două mari puteri ale continentului." (Celelalte Mari Puteri nu fac parte din continent!)

Scopul alianţei? - Victoria asupra Germaniei şi o strînsă colaborare în viitor, pentru a împiedica Germania "de a mai face rău". (...)

Urmează apoi un istoric al colaborării franco-ruseşti, care a dat roade bune, cînd a fost activă, şi roade catastrofale (în 187o, şi în 194o-41). Si-apoi cuvinte bune pentru Rusia, pentru poporul rus, pentru mareşalul Stalin, cuvinte dictate de o simpatie "care vine din adîncul istoriei". "Toţi bravii ofiţeri şi soldaţi, luptînd acolo pentru apărarea sfîntului lor pămînt, toţi bunii muncitori şi ingineri, făurind armele bătăliilor, toţi ţăranii şi curajoşii conducători, îndîrjindu-se să dea rodnicie pămîntului, să ştie că munca lor, durerea lor, valoarea lor, luminează pentru întreg poporul Franţei, tratatul pe care în numele său,noi l-am semnat". (...)

Un gînd pentru Europa (din care, vai!, lipseşte ţara noastră; să nădăjduim însă că este subînţeleasă printre celelalte ţări continentale). Pacea şi ordinea Europei nu pot fi întemeiate în întregime numai pe un sistem defensiv - adică negativ, îndreptat împotriva Germaniei. Franţa are de spus un cuvînt hotărîtor în această privinţă şi de felul cum îl va spune atîrnă în ce măsură va fi cu adevărat o mare putere.

Un gînd pentru America: "Fără puternicul concurs al ei, nu se vede cum ar fi posibile victoria şi pacea durabilă".

Un gînd - cel mai de preţ, firesc, pentru Franţa: "... Franţa revendică toate răspunderile sale". Adică, un loc de seamă la masa verde şi un loc cît mai însemnat pe frontul de luptă! Revendicînd astfel, răspunderile ce se cuvin Franţei, De Gaulle întăreşte situaţia sa externă aşezînd succesul său, la Moscova,în cumpăna cîntarului Naţiunilor Unite; şi situaţia sa internă, înregimentînd pe toţi francezii, atît de învrăjbiţi încă, în slujba unui ideal care se împlineşte: o patrie reînălţată pe piedestalul ei de Mare Putere.

(...) Discursul va fi, desigur, bine înţeles şi bine simţit în Franţa: el este o verigă din acea înlănţuire de stră-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

duinţi prin care De Gaulle încearcă să închege unitatea Franţei la un nivel cît mai demn de tradiţiile ei istorice. (...)

25 decembrie

(...) Ofensiva germană nu a fost încă oprită. Aviaţia aliată a intrat însă în acţiune. Se vorbeşte de 7ooo de avioane. Avîntul nemţilor pare zdruncinat.

Am recitit discursul lui De Gaulle. Limba, formulele, sînt minunate. Mă impresionează însă lipsa unei părţi constructive europene. Generalul se bucură de prestigiul ţării sale care a reînviat ca prin minune, şi înalţă mîndria sa de îndrumător al "marei puteri franceze" pe credinţa care îl leagă de gloriosul ei trecut. Nu este însă deajuns. Destinul Franţei, ca Mare Putere, nu se poate bizui în viitor decît pe Europa. Fără o Europă liberă, organizată, trainică, apărată printr-o ordine de drept, Franţa - oricît de glorios i-ar fi trecutul ei - nu mai poate fi o Mare Putere. De cîte ori va vorbi numai în numele ei, oricine îi va putea descoperi slăbiciunea şi lipsurile, şi se va spune că s-a supus înrîuririi unui mare tovarăş, fie el blocul anglo-saxon,fie colosul sovietic. Cînd Franţa va vorbi însă în numele altora, în numele tuturor acelora care năzuiesc să li se facă dreptate într-o lume mîntuită, glasul ei limpede va dobîndi o putere, pe care nu o are nici o împărăţie; şi aşezînd-o în fruntea ţărilor europene - acolo unde-i este locul - îi va da, în adevăr, strălucirea unei foarte mari puteri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pacea nu e niciodată ceea ce trebuie să fie, fiindcă cei care luptă şi învinge o privesc ca un sfîrşit al războiului. O pace adevărată este cu totul altceva. Nu este încheierea "dreaptă" a unui război prezent, ci ar trebui să fie o piedică statornică şi cît mai temeinică, în calea războaielor viitoare. Pacea impune deci, o privire şi o năzuinţă cît mai avîntată, îndreptate spre viitor, deoarece istoria îşi urmează cursul şi stările prezente se schimbă. Atîta vreme cît o pace nu îndreaptă decît stările greşite, care au pricinuit războiul trecut, ea nu este de nici un folos. Străduinţa bărbaţilor politici care încheie pacea, trebuie să rînduiască astfel stările viitoare, încît să înlăture pricinile unui nou război.

Talleyrand a vorbit, mai cuminte decît De Gaulle,pen-

tru că nu a pomenit de "glorie" şi de "mare putere", ci de principii generale; şi a căutat să dea o viaţă nouă Europei: să respecte "diversitatea" continentului, nevoia lui de măsură, de lege, de drept, şi să împiedice alcătuirea noilor împărăţii excesive şi lacome, în locul împărăţiei excesive şi abuzive care căzuse. Ce rost, pentru pace, şi pentru binele Europei (pacea şi binele Europei se confundau atunci, ca şi acum) ar fi fost, dacă Rusia lui Alexandru I, bunăoară, ar fi luat locul Franţei lui Napoleon? Talleyrand şi Metternich au înţeles acest lucru. Aceiaşi problemă se pune şi azi: Germania trebuie, firește, pedepsită, iar Hitler trebuie desfiinţat. Aceste operaţii sînt operaţii de război. Este ultimul act al ostilităţilor. După aceia, începe opera de pace. Iar problema de căpetenie ce se pune, este: cum vor putea fi împiedicate alte puteri să ia locul Germaniei hitleriste? Sau mai exact: cum vor putea fi stăvilite puterile care au tendinţe excesive (printre care şi Germania, dacă va mai putea) să-şi întindă stăpînirea dincolo de hotarele lor? Dacă Rusia trece dincolo de hotarele pe care ea însăşi şi le-a impus (Prutul - linia Curzon) nu va mai fi viaţă europeană, iar Franţa - cu sau fără alianţa rusească - nu va mai fi o mare putere. Şi nu va fi nici pace, în înţelesul adevărat al cuvîntului. De aici, marea însemnătate a cuvîntului: Europa. Este expresia care cuprinde azi, ca şi ieri, noţiunile de drept, de măsură, de cumpănă, deci de viaţă şi de pace. Alianţa lui De Gaulle, cu Rusia, poate fi sau nu folositoare, (nu atît în măsura în care va ţine în şah Germania de mîine; această Germanie va fi o foarte mică putere faţă de Rusia de mîine), după cum va izbuti, sau nu, să se integreze într-un sistem politic general care să îngăduie Europei să trăiască, şi drept consecinţă, Franţei să fie o Mare Putere. Dacă nu, alianţa aceasta va fi o pricină de bucurie şi de mîndrie, înşelătoare şi trecătoare. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

26 - 27 decembrie

Insoţit de Eden, Churchill a zburat la Atena ca să împace pe greci. Neastîmpărul bătrînului este în adevăr uimitor, precum şi curajul său fizic şi moral. Firea sa de luptător îl împinge mereu înainte şi îl îndeamnă să înfrunte direct toate greutăţile. Zborul la Atena dovedeşte cîtă însemnătate are pentru

Imperiul Britanic acest absurd şi odios conflict între greci. Liniştea Mediteranei orientale, marile căi de comunicaţie imperială ale Marei Britanii, ca şi valoarea regimurilor naţionale - înscăunate de Naţiunile Unite - sînt în joc. Churchill va căuta să îmblînzească pe acei "gangsteri" coborîţi din munţi care la îndemnul cine ştie cui (şi cine nu ştie despre cine este vorba?), caută prin fier şi sabie să impună "o democraţie" pe placul lor, în ţinuturile pe care Anglia caută să le ferească de influenţa sovietică. Intîlnirea dintre gloriosul vlăstar din neamul lui Marlborough şi "regii" munţilor, sub înalta proteguire a patriarhului Damaskinos din Atena, nu este lipsită de o notă hazlie. Cinstea pe care Churchill o face grecilor poate îndupleca pe îndîrjiţii rebeli. Ea poate avea însă şi nefericite urmări, dacă palikarii generalului Serafis vor interpreta dovada de bună credinţă a premierului britanic, ca pe un semn de slăbiciune. Orientul şi Occidentul nu judecă în acelaşi fel anumite virtuţi, printre care buna credinţă. Şi ar fi păcat, ca partida de la Atena (partidă a cărei adevărată însemnătate depăşeşte cu mult răzvrătirea palikarilor), să fie "prost angajată".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Americanii se laudă că au izbutit să "frîneze"înaintarea nemţilor. S-o frîneze, poate, dar s-o oprească, nu! In ciuda celui mai înfricoşător bombardament care a bîntuit vreodată, nemţii merg înainte. Inverşunata lor ofensivă, în Belgia, este însoţită de înverşunata defensivă la Budapesta, unde oraşul, încercuit de sovietici şi mistuit de flăcări, se apără totuşi, mai departe.

Pentru ce două atitudini deosebite: înaintare cu orice preţ, spre apus, şi retragere înceată, dar continuă, la răsărit? O fi oare vechiul plan al lui Hitler, pe cale de împlinire, şi anume: o încercare supremă de a "forţa" pacea la apus, iar de nu, o prăbuşire totală, împreună cu toate ţinuturile ocupate de pe continent, în braţele revoluţiei?

28 decembrie

Primesc o scrisoare de la Nicu Caramfil (din 6 decembrie, de la Londra), care-mi dă veşti de la mama şi îmi vorbeşte de îngrijorarea lui, în ipoteza că războiul s-ar prelungi (şi vai!, se prelungeşte) şi-mi confirmă arestarea lui George Creţeanu, a

lui Buşilă şi a altora, care sînt "la umbră". (...)

29 decembrie

L. îmi aduce textul unei telegrame, care mi se transmisese în formule lacohice, acum trei zile (la 25 decembrie): "Comunicarea mea din 9 decembrie era inspirată de consideraţiuni de ordin personal şi general. In ceea ce priveşte consideraţiile de ordin personal: am fost informat că ai avea împotriva ta pe comunişti, şi că vei fi atacat cu cea mai mare violenţă (Maniu însuşi este calificat de ziarele comuniste drept fascist şi ocrotitor al coloanei a V-a!) Pe de altă parte, o importantă personalitate de aici, mi-a spus, acum două săptămîni, că socoteşte "că Grigore Gafencu n-ar trebui să se grăbească a se întoarce în ţară".

In ce priveşte consideraţiile de ordin general, ele s-au bazat pe ştirile primite din ţară la începutul lunii, arătînd o situaţie foarte îngrijorătoare şi posibilitatea unor tulburări interne. De atunci au intervenit două elemente noi, care pot permite o apreciere ceva mai optimistă a situaţiei:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. Inlocuirea generalului Sănătescu, care s-a dovedit de o extremă slăbiciune, şi a putut fi înlocuit cu generalul Rădescu. Sperăm că acesta va avea mai multă autoritate şi va putea dezarma unele elemente iresponsabile, şi proceda la alegeri comunale libere.

II. Plecarea lui Vîşinski, care spusese la sosirea sa, că va sta cît timp va fi necesar, pentru a ajunge la aplicarea normală a clauzelor armistiţiului şi care, la despărţire, a făcut declaraţii, indicînd oarecare destindere. Adevăratele intenţii ale sovieticilor ne rămîn însă cu totul necunoscute. Nu ştim, de exemplu, dacă voiesc să sprijine făţiş infima minoritate de extremă stîngă.

De aceea, cred că e mai bine să aştepţi. Este evident însă, că întîrzierea întoarcerii tale trebuie să pară a fi datorită greutăţilor - de altfel reale - ale călătoriei". -"Secret - în interes comun."

Situaţia pare mai puţin gravă decît o credeam. Atacul "extrem de violent" ce se pregăteşte împotriva mea, este pus la cale nu de sovietici, ci de "infima minoritate" a comuniştilor.

Imi convine, cu atît mai mult cu cît o potolire a comuniştilor este cu putinţă (de pildă: isprava mea de la Paris). Si-apoi, o discuţie pe teren intern şi ideologic, nu are aceiaşi gravitate. Ar fi mai neplăcut şi mult mai nedrept, dacă sovieticii mi-ar căuta nod în papură, pentru atitudinea mea externă, care nu are de ce să fie atacată şi nu trebuie să fie atacată.

Ştirile de pe front sînt mai bune. S-ar părea că Eisenhower ar fi găsit, în sfîrşit, ac de cojocul lui von Rundstedt. Nemţii dau înapoi, în Ardennes, sub focul nimicitor a 7ooo de bombardiere anglo-saxone.

In schimb, Churchill luptă mai departe cu palikarii răzvrătiţi. Bătrînul a scăpat teafăr din două atentate îndreptate împotriva lui. Ostaşii lui Serafis sînt turbaţi, iar anarhia din Grecia pare să fie cumplită şi fără soluţie.

Auzim la radio Sottens că anglo-saxonii ar fi protestat, fiindcă misiunile lor diplomatice nu pot lucra la Bucureşti, şi fiindcă ruşii şi-ar fi însuşit toate uneltele de exploatare ale industriilor de petrol.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3o decembrie

Masă cu ministrul Angliei Norton şi cu soţia sa. După amiază, conversaţie aprigă despre probleme de conştiinţă şi despre "datorie", în viaţa publică. Doamna Norton îmi reproşează că nu m-am dus la Londra, cînd am fost invitat de Cripps. Ministrul, funcţionar conştiincios şi "cu conştiinţă", pare însă convins de argumentele mele. (...)

1 9 4 5

1 - 8 ianuarie, Gstaad

Anul nu începe cum ar fi trebuit să înceapă.

Pe toate fronturile Aliaţii par obosiţi de sforţările victorioase făcute în lunile din urmă, iar germanii care şi-au scurtat linia de bătaie, se luptă cu o nemaipomenită îndîrjire. Contraatacul prin Belgia şi Luxemburg - care tulburase zilele de Crăciun - a fost oprit de americani. Imbărbătaţi însă de succesele lor, nemţii caută alte puncte slabe pe frontul aliat şi izbutesc să-şi menţină iniţiativa în unele sectoare. Luptele care bîntuie necontenit nu au pus armatele aliate în primejdie, dar le-au încurcat socotelile, dovedind lipsuri şi slăbiciuni, atît în comandament cît şi în rîndurile ostaşilor. Toată lumea care e de partea Aliaţilor - a fost prea încrezătoare. E nevoie acum de noi sforţări, de aruncarea în foc a unor noi rezerve (păstrate pentru socotelile de pace!), de regrupări a efectivelor, şi de schimbări în comandament.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceleaşi frămîntări, neaşteptate pe frontul răsăritean: armatele lui Tolbukin şi ale lui Malinovski, au împresurat Budapesta, unde dau o luptă cumplită împotriva unei garnizoane care apără fiecare colţ de stradă, fiecare casă. Frumoasa capitală se preface în ruine şi-n cenuşe. O contraofensivă germană se căzneşte acum să scoată pe ruşi din ruinele Budapestei. Soarta Stalingradului se repetă.

Aceste isprăvi aduc, firesţe, apă la moara propagandei germane. Hitler a vorbit din nou. O fi fost cu adevărat Hitler? Vocea şi intonaţiile păreau aceleaşi; acelaşi nivelul gîndirii. Dar nu este greu de a imita vocea Führer-ului, şi mai uşor este de a atinge nivelul său de gîndire. Omul care vestea victoria definitivă şi milenară! - de acum doi ani, - îşi bate joc azi de socotelile greşite ale Aliaţilor. E plin de fiere, de dor de răzbunare şi de turbare. Cît va mai dura această turbare, care de pe acum, pare să vină din fundul unor vremuri, pe veci încheiate?

Este limpede că nemţii încearcă totul, nu pentru a învinge, aşa cum se laudă, ci pentru a obosi pe Aliaţi şi spre a ajunge la o pace albă. Deocamdată, au izbutit să provoace în rîn-

durile Aliaţilor unele dezbinări. Francezii critică, nu fără asprime, felul cum este condusă de americani, campania din Franţa. Americanii s-ar lupta prost, şi ar fi slab comandaţi. Ş-au încrezut, pare-se, prea mult în superioritatea aviaţiei şi a armamentului lor: au nădăjduit că pot cîştiga repede războiul, cu economie de oameni şi risipă de bombe. Din această pricină, efectivele lor sînt insuficiente, iar rezervele strategice lipsesc. Pentru a sparge frontul german, ar fi nevoie - pretind francezii - de cel puţin treizeci divizii noi. Americanii se apără, afirmînd că soldaţii francezi s-ar lupta fără însufleţire. (Versiunea lui Brigham, corespondentul lui N.Y.Times). După Brigham, americanii ar fi nevoiţi să înlocuiască pe francezi, în locurile critice. Payot - întors, de asemenea, de pe front - respinge cu indignare aceste învinuiri. Francezii se bat, cu cap şi cu suflet, dar sînt puţini. Iar americanii sînt ostaşi - amatori. Eisenhower a dat ordin lui Delattre de Tassigny să se retragă din Alsacia, pentru a apăra mai uşor trecătoarele Vosgilor. Delattre s-a opus, categoric. A intervenit De Gaulle. Francezii au rămas la Strassbourg, pe poziţiile lor înaintate, dar lupta este foarte grea. Se pare că asemenea dezbinări s-au produs şi la Nord, între englezi şi americani. Churchill a fost silit să intervină personal pentru a mări atribuţiile excelentului Montgomery, pe care americanii l-au înghesuit în sectorul olandez. Acum mareşalul englez comandă, din nou, un front întins.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste neînţelegeri - inevitabile în orice război de coaliţie - sînt, azi, prielnice nemţilor care se luptă cu deznădejde, în formaţii unitare sub un comandament unic. Mîine, ele ar putea aduce apă la moară sovieticilor, dacă Stalin, care adună din nou o mare mulţime de oameni în Polonia, ar izbuti să dea, la răsărit, lovitura hotărîtoare ce întîrzie atît, în apus. Cu cît Aliaţii occidentali se ceartă mai mult, cu atît se vor înrăutăţi pretenţiile sovietice. Nemţii înlesnesc jocul sovietic, opunînd o rezistenţă înverşunată mai ales în apus. Strategia lor militară este legată în această privinţă şi de o socoteală politică: ei doresc să exploateze în folosul lor, teama firească pe care înaintarea sovietică o provoacă în lumea întreagă.

Războiul intră astfel, în etapa lui cea mai dramatică. Deosebirile dintre aliaţi izbucnesc, pe teren militar, ca şi

pe teren politic, înainte ca rezistenţa germană să fie înfrîntă. Si este cu putinţă ca aceste dezbinări să crească pe măsură ce rezistenţa germană se va prelungi. Pare îndreptăţită teama care se întinde tot mai mult în Europa, că victoria nu va izbuti să statornicească o pace de dreptate şi de echilibru. Stăruie în minţi şi în suflete o tulburare de care toţi cei de rea-credinţă se vor putea folosi.

O situaţie asemănătoare s-a ivit în 1814, înainte de prăbuşirea lui Napoleon, cînd lumea se temea ca tendinţele de hegemonie ale împăratului francez, să fie înlocuite de imperialismul moscovit. Napoleon însuşi vestea că, în curînd, "Europa întreagă va fi moscovită". Rusia ţaristă nu reprezenta însă atunci, nici puterea, nici voinţa Rusiei de azi, iar în Europa, cîrmuiau cîţiva europeni de mare înţelepciune. Unde există azi un Metternich sau un Talleyrand? Cine are astăzi, acest simţ al măsurii şi al echilibrului - adevăratul simţ european - cu care bărbaţii politici de atunci au ştiut să se ferească de a aluneca din rău în mai rău? Nici politic, nici milităreşte, occidentalii nu au ştiut pînă acum să rînduiască jocurile astfel, încît să aibă putinţa, mîine, de a ţine în frîu pe aliatul răsăritean. Dificultăţile de care se izbesc - şi pe care nu le-au prevăzut decît în parte - îi pun într-o situaţie care-i sileşte să facă tot mai multe concesii. Dilema în faţa căreia se află, este, de altfel, greu de rezolvat: sau se leagă tot mai strîns cu ruşii, pentru a pune capăt rezistenţei germane (dar atunci sînt nevoiţi să lase Polonia şi statele limitrofe, adică jumătate din Europa, în voia Moscovei); sau caută o înţelegere cu nemţii, pentru a opri pe sovietici, dar atunci toate străduinţele lor de a elibera lumea de "hitlerism" sau "fascism" au fost zadarnice. Interesul apusenilor (şi al Europei întregi)era, ca înaintarea lor să fie hotărîtoare, şi armatele anglo-saxone să se găsească pretutindeni: în Renania, în Austria, în Balcani. Lucrurile s-au întîmplat, vai!, pe dos. Războiul mai poate fi cîştigat, şi va fi negreşit cîştigat. Pentru a cîştiga pacea însă, va fi nevoie de o încordare înverşunată.

In "mesajul său" de Anul Nou, către Congres, Roosevelt dezvăluie o parte din îngrijorările sale. El mărturiseşte că, între Aliaţi, s-au ivit unele neînţelegeri. Dar războiul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

trebuie cîştigat, adică unirea trebuie păstrată. Iar Charta Atlanticului va fi, negreşit, înfăptuită "pe cît este omeneşte cu putinţă". Printre nenumăratele bune intenţii ale Preşedintelui, s-au strecurat şi unele îndoieli. Europa este greu de dres.

Sovieticii s-au folosit de greutăţile prin care trec Aliaţii, pentru a "reglementa" unele probleme, aşa cum le convine. Au recunoscut astfel, ca "provizoriu", dar oficial, guvernul revoluţionar polonez de la Lublin. Guvernul de la Lublin a "demis" şi a retras cetăţenia poloneză a membrilor guvernului polonez de la Londra. Englezii şi americanii au răspuns, păstrînd legăturile lor oficiale cu guvernul de la Londra. Fiecare aliat are acum polonezii săi. Cearta este deschisă.

Aceleaşi frecături pretutindeni. In Grecia, Churchill a izbutit să treacă puterea în mîinile energice ale generalului Plastiras, care, sub proteguirea preacuviosului mitropolit Damaskinos, a reuşit să pună capăt rezistenţei comuniste. Aceşti "comunişti", sprijiniţi de "stînga" de pretutindeni, şi mai ales din Anglia (unde îndîrjirea împotriva lui Churchill a luat proporţii) s-au dat acum de gol. Prin ţinuturile greceşti se descoperă "gropi comune", şi fel de fel de urme ale unor acte de barbarie. O ceată de bandiţi, sprijiniţi de nemţi (şi probabil şi de Tito), au încurcat, mai bine de o lună socotelile Aliaţilor şi planurile de pacificare ale Marii Britanii.

In timp ce lucrurile se dreg în Grecia, ele se strică în Iugoslavia. Si acolo "stînga" a încercat să înlocuiască pe rege, printr-o regenţă, menită să aprobe şi să ratifice prefacerile adînci rînduite de Tito şi de preşedintele de consiliu, croatul Subacici. Regele care pînă acum făcea jocul lui Tito, (pentru a nu supăra pe ruşi şi a nu pricinui greutăţi englezilor), s-a opus cu energie proiectului de regenţă, şi fără a se sfătui cu oaspeţii săi britanici, a dat o proclamaţie, nădăjduind, se vede, să recîştige pe această cale încrederea sîrbilor, (care nu iartă regelui abdicările sale succesive faţă de Tito). Conflictul sîrbo-croat a intrat, astfel, într-o nouă fază. Răzvrătirea sîrbilor pare să fi cîştigat acum şi sprijinul tînărului monarh. Englezii vor avea, acum, greaua sarcină de a lua din nou, de la capăt, migăloasa problemă iugoslavă.

In ceea ce priveşte România, regimul oblăduit de

sovietici, funcţionează fără nici un fel de amestec occidental. La noi, Moscova domneşte fără nici o îngrădire. Apusenii sînt mulţumiţi, cînd membrii misiunilor diplomatice americane şi britanice reuşesc să ajungă pînă la Bucureşti, şi nu sînt expulzaţi de poliţie. In afară de aceasta, nu mai au nici o pretenţie. Ruşii fac ce vor. Din puţinele ştiri care străbat pînă la noi, se pare că ruşii nu abuzează - pe faţă - de nelimitata lor putere. Guvernul român - compus din mai multe partide - dăinuieşte. Comuniştii români (sprijiniţi sau nu, de ruşi)sînt buclucaşi şi pretenţioşi, dar încă nu au pus mîna pe putere. Păturile burgheze rezistă, iar sovieticii tolerează această rezistenţă. Din cînd în cînd, Comisia de Armistiţiu se încurcă. Atunci soseşte cîte un comisar de la Moscova, care caută să înlăture neînţelegerile. Se spune, că trecerea lui Vîşinski pe la Bucureşti, a potolit multe temeri, şi că a fost binefăcătoare.

Nu este mai puţin adevărat că procesul de adaptare al României la noua situaţie, creată de victoriile sovietice în Europa răsăriteană, îşi urmează cursul. Grija cea dintîi a ruşilor ţinteşte să elimine pe "duşmanii" Uniunii Sovietice. Cea de a doua lor grijă va fi de a elimina pe toţi românii independenţi. Elitele trebuie să se ascundă, apoi să dispară. De pe acum, străduinţele lui Maniu - spre a păstra ţării legile şi deprinderile ei, - sînt criticate cu îndîrjire de comuniştii de la Bucureşti şi de Radio Moscova. In curînd, Maniu - dacă va scăpa cu viaţă (se zvoneşte că ar fi bolnav!) - va ajunge să fie "duşmanul" Nr.1 al regimului. Este firesc - şi nu poate fi altfel - ca Moscova să încerce la noi, cum încearcă în Polonia, cum se căzneşte în Iugoslavia, cum va îndrăzni probabil, în Ungaria şi în Cehoslovacia, - să întindă o ordine unitară, adică anumite aşezăminte de stat asemuitoare, strîns legate de Uniunea Sovietică, şi înrudite de-aproape cu regimul intern al Marii Republici.

Această străduinţă nu va duce la o desăvîrşită împlinire, decît treptat, prin etape. Jocul Moscovei e destul de larg în această privinţă şi destul de mlădios. Pentru noi, totul atîrnă de timp. Dacă războiul se va sfîrşi în curînd şi, dacă apusenii vor reuşi să impună unele principii de ordin general, pentru Europa, - vom scăpa în parte sau în întregime, de sub

exclusiva tutelă a Moscovei. Dacă războiul ţine, dacă rezistenţa noastră slăbeşte (dacă Maniu dispare!), atunci influenţa sovietică va pătrunde tot mai adînc şi va fi foarte greu să scoatem ţara noastră de sub stăpînirea puternicilor vecini. Trecem acum, prin cea mai grea încercare dintre toate cele cîte am avut de străbătut, în anii din urmă. Problema existenţei noastre naţionale este pusă şi rezolvarea ei atîrnă de factori străini asupra cărora nu avem nici o putere.

Ce mă înspăimîntă, mai mult decît presiunile pe care sovieticii le-ar face în ţară (unde simţul naţional este încă atît de puternic!) este încetineala apusenilor şi lipsa lor de îndemînare diplomatică. Bătrînul Stalin este singurul care joacă jocul, aşa cum trebuie jucat. Nici o greşeală tactică, nici o zăbavă, nici un gest zadarnic. Tot este socotit pentru a asigura izbînda, acolo unde trebuie, în clipa în care trebuie, şi în domeniul politic şi în cel militar. Pe cînd Apusenii...

Mă înspăimîntă deci, nu stăpînirea sovietică de azi, ci pacea arbitrară şi dezechilibrată care poate fi statornicită mîine; fiindcă nu din greutăţile de azi, ci din pacea de mîine ni se poate trage moartea.

Nădejdea mea că francezii vor vorbi despre România la Moscova (cum îi rugasem) nu s-a împlinit. Gaston Palewski îmi trimite vorbă prin Igiroşeanu (Paris 27 decembrie): "Spuneţi d-lui Gafencu că nu s-a intrat în nici un detaliu, din nici un punct de vedere. Tot ce am făcut la Moscova nu are decît valoarea unei prefeţe. Important era - înainte de orice - de a marca prezenţa noastră în Orient. Pe de altă parte, este limpede că recunoaşterea acestei prezenţe implică anumite asigurări din partea Rusiei. Cred că vom putea obţine mult, în mod treptat. Aceasta este o chestiune de timp. Am deopotrivă sentimentul că Rusia are tot interesul de a menţine un minimum (sic!) de suveranitate şi independenţă, ţărilor limitrofe".

Impresiile lui Palewski - pe care Igiroşeanu le-a formulat, poate, cu unele erori - sînt interesante, deoarece Palewski este cel mai apropiat prieten al Generalului, şi cunoaşte păsurile noastre.

Igiroşeanu continuă: "La întrebarea mea, dacă măcar

în treacăt, s-a vorbit despre noi, mi-a răspuns categoric: nu. Nu s-a pus nici măcar chestiunea numirii unui ministru la Bucureşti".

Aşadar, francezii s-au mărginit să pregătească terenul. Nu au ridicat chestiunea românească. Poate că e mai bine aşa. Cu o condiţie: să fim alături de ei, cînd vor avea prilejul - şi curajul - s-o ridice.

In scrisoarea lui Igiroşeanu - adusă de Şoneriu de la Paris, - se mai află şi următoarele: "Intr-o lungă convorbire cu Chauvel (directorul politic de la Quai d'Orsay), l-am convins de necesitatea de a cere la Bucureşti, guvernului român, să numească un ministru la Paris; cu, sau fără voia dvs., dar în interesul ţării, am pus în fruntea celor cîteva nume sugerate, pe al dvs.".

In legătură cu această sugestie a lui Igiroşeanu, Şoneriu mă informează că a fost însărcinat de Ciotori, Hiott şi Răutu, să telegrafieze la Bucureşti lui Vişoianu, spre a cere de urgenţă numirea unui reprezentant al ţării, cu autoritate, la Paris. Telegrama sugerează trei nume: în frunte, şi "la cererea generală", numele meu, (dat fiind modul cum am fost primit la Paris); apoi, dacă nu se poate numi "o personalitate politică" - numele lui Antoniade, şi în sfîrşit, numele lui Răutu.

Telegrama - în ce mă priveşte, nu va avea succes. Nu sînt însă nemulţumit ca să ajungă la Bucureşti şi să rămînă în dosarele ministerului.

In ceea ce priveşte situaţia mea, Soneriu face următoarele destăinuiri, pe care i le-ar fi încredinţat Spitzmüller, proaspăt întors de la Bucureşti. Buzeşti, în dorinţa de a mă ponegri şi compromite, pe lîngă sovietici, ar fi dat unele dosare, de la Externe, pe mîinile ruşilor, dosare în care se află "pasaje" din scrisorile mele către Ică, (sau poate din rapoartele mele, trimise de la Moscova.) Din această pricină, "supărarea" comuniştilor, care vor să înceapă o campanie împotriva mea.

Nu-mi aduc aminte că aş fi scris ceva, care m-ar putea compromite faţă de ruşi. Atitudinea şi scrisul meu nu s-au schimbat niciodată. Este totuşi foarte caracteristic că se pot spune asemenea lucruri despre Buzeşti care, de altfel, pare a fi

el însuşi "culat", faţă de ruşi.

9 - 15 ianuarie, Gstaad

Vremea frumoasă nu s-a sfîrşit. Sezonul de iarnă pare cu atît mai strălucit cu cît veştile care sosesc din valea Ronului şi din împrejurimile lacului Leman, anunţă ceaţă, umezeală, vînt.

Mica noastră staţiune de munte adăposteşte toate "fostele" mărimi, de odinioară,care pribegesc prin Elveţia, de la arhiducele Max de Habsburg, fratele împăratului Karl, care-şi petrece serile în micul local de noapte de la Hotelul Olden, pînă la contele de Barcelona, care, înconjurat de frumoase femei din Grecia, domneşte în barul de la Hotel Palace. Fratele său, ducele de Segovia, fiul surdo-mut al regelui Alfons al Spaniei, şi tînăra sa soţie morganatică, Manuela de Dampierre - Ruspoli, locuiesc la Alpina. Fosta "béguină"[1], soţia părăsită a lui Aga-Khan, frumoasa Rose-Caron, locuieşte într-un "châlet", alături de casa prinţesei Clementina de Saxe - Cobourg, soţia d-lui de Heller, elveţian proaspăt încetăţenit. La Palace, trăieşte în umbră, ocolit de compatrioţii săi, bătrînul conte Volpi, pînă mai ieri gazda cea mai primitoare, din Veneţia; alături, o căsuţă de lemn adăposteşte pe fata şi pe nora mareşalului Badoglio, care caută să ascundă titlul lor buclucaş de "ducese de Addis-Abeba". Cîţiva foşti miniştri, foşti ambasadori, foşti înalţi demnitari desăvîrşesc acest tablou de glorii perimate.

Sîntem prinşi, fără voia noastră, în vîrtejul unor "mondenităţi" princiare şi ducale, şi fostele noastre excelenţe, prinse în hora fostelor alteţe, sînt nevoite să consume şi să ofere "cocktail-uri" şi pahare de porto, la nenumărate întîlniri.

16 ianuarie

Intoarcere la Geneva.

Ruşii au pornit la atac pe tot frontul. In timp ce mareşalul Tolbukin cucereşte ce a mai rămas din Budapesta, mareşalul Malinovski împinge de-alungul Dunării, spre Slovacia, iar

1) In vechea limbă franceză,-o eretică medievală,care trăia din pomeni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dincolo de Carpaţi, mareşalul Koniev îndreaptă un număr însemnat de divizii, prin Galiţia occidentală, spre Silezia, devenită azi cel mai însemnat focar de muncă şi de producţie al Germaniei. La centru, mareşalul Jukov atacă, în regiunea Varşoviei, iar mareşalul Rokosovski, Cernatovski şi Bagramian îşi îndreaptă oştile spre Prusia Orientală.

Asaltul general împotriva poziţiilor germane a fost bine pregătit; telegramele vorbesc de un număr "nemaipomenit" de oaste şi de armament. Succesul sovieticilor pare să fie deplin, din chiar primele zile.

17 ianuarie

Stalin a vestit cucerirea Varşoviei, de către Jukov, şi a Cracoviei, de către Koniev. Radio Moscova anunţă: "Am început marşul triumfal înspre Berlin. Nu ne mai despart de capitala Reich-ului decît 5oo km. Nimic nu va mai opri armata roşie, în calea ei". Inaintarea e fulgerătoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18 ianuarie

Comunicatul sovietic anunţă că avangărzile ruseşti au trecut frontiera germană, în Prusia Orientală, şi în Silezia. Ruşii se îndreaptă înspre centrul industrial Oppeln. "A început cea din urmă fază a războiului".

Această uimitoare înaintare sovietică, (despre care ziarele germane pomenesc cu mare îngrijorare), poate să aibă în adevăr, consecinţe decisive. E atît de însemnată, nu numai din punct de vedere militar, dar şi politic. Stalin şi-a ales bine ceasul: a lovit în clipa cînd izbînda armatelor sale îi putea da numaidecît o desăvîrşită autoritate politică.

Pe cînd armatele anglo-saxone sînt oprite, din Olanda pînă la Basel, (şi-au pierdut iniţiativa din pricina unor socoteli greşite: o prea mare încredere în efectul superiorităţii tehnice a armamentului anglo-saxon; o economie primejdioasă de efective; şi o lipsă totală de rezerve strategice), ruşii aruncă în luptă, pentru a hotărî ei soarta războiului, toate uriaşele efective şi rezerve de care dispun. Cine hotărăşte soarta războiului, îşi păstrează dreptul şi putinţa de a rosti un cu-

vînt hotărîtor, la ora păcii. (...)

E drept că apusenii vor încerca, şi încearcă de pe acum, să frîneze avîntul prea îndrăzneţ al pretenţiilor sovietice.

Roosevelt şi Churchill cer, cu tot mai multă stăruinţă, o nouă întîlnire a celor "Trei Mari". (Americanii nu voiesc, nici în ruptul capului, ca De Gaulle să ia parte la aceste întîlniri). De pe acum, principiile pe care le pun înainte occidentalii au scopul vădit de a îngrădi, prin reguli de drept, stările de fapt, care sînt atît de prielnice ruşilor. Tezele americane, aşa cum sînt date ele în vileag, ar fi următoarele: (telegramele "Exchange" din Washington): a/ Toate popoarele trebuie să fie libere să-şi aleagă guvernele ce-şi vor dori. b/ Se "va face opoziţie" oricărei politici de forţă, ca şi constituirii unor blocuri sau sfere de interese.

Dar aceste principii, pe care ruşii nu le resping, şi nu le tăgăduiesc (dimpotrivă, sovieticii au apărat totdeauna pe faţă, principiul "universalităţii" păcii generale şi securităţii colective) atîrnă de felul cum vor fi tălmăcite de fiecare învingător. Dar cine îi va mai putea împiedica pe sovietici ca să le tălmăcească, cel puţin în ce priveşte Europa răsăriteană, aşa cum le vine lor mai bine? Cine-i va putea împiedica, de pildă, să privească guvernul polonez din Lublin, ca singurul guvern dorit şi voit de poporul polon? De pe acum, acest guvern a fost adus la Varşovia, şi aşezat printre ruinele capitalei polone. Eliberarea patriei se face acum sub "oblăduirea" acestui guvern. Se statorniceşte astfel o situaţie de fapt, care cu greu va putea fi răsturnată, ori cîte principii şi reguli de drept ar îngrămădi acum occidentalii, de partea lor.

Pentru ţara noastră, felul cum se desemnează astăzi, victoria aliaţilor are o necontestată însemnătate. Apusenii stau pe loc, iar ruşii înaintează: e un fapt care slăbeşte, la noi, unele partide, şi întăreşte altele; slăbeşte voinţa de rezistenţă, şi întăreşte pofta de adaptare, păgubind pe Maniu, şi aducînd apă la moara lui Pătrăşcanu. Mai puternic încă decît la noi, va fi răsunetul victoriilor sovietice în Balcani, şi în toate ţinuturile slave. "Echilibrul" devine tot mai greu de restabilit. După cum debarcarea anglo-saxonilor, pe continent, şi victoriile

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lor, în Franţa, au fost succese dobîndite nu numai împotriva nemţilor, dar şi asupra sovieticilor, tot astfel succesele sovieticilor vor influenţa, astăzi, nu numai situaţia Germaniei, dar şi cumpăna dintre Aliaţi. Această din urmă influenţă va fi cu atît mai mare, cu cît succesele vor fi mai "decisive", adică vor grăbi sfîrşitul războiului.

19 ianuarie

Churchill a vorbit, în Camera Comunelor, despre tulburările din Grecia, (unde generalul Plastiras face acum "ordine", cu metodele cele mai nimerite, metode pe care britanicii nu au îndrăznit să le întrebuinţeze).

Cuvîntările recente ale premierului britanic îmi par mai încîlcite şi mai pătimaşe decît minunatele sale discursuri din anii tinereţii. E obosit şi pare plictisit. In treburile greceşti, (unde are deplină dreptate), el a fost atacat de americani, (care l-au învinuit că face o politică de forţă), şi a fost greu încolţit de stînga şi de extrema stîngă britanică. Din naivitate, sau din rea-credinţă, "umanitariştii" britanici fac jocul bandelor de palikari "comunişti" care însîngerează Grecia. Churchill încearcă să explice. Din păcate, e greu de a spune adevărul întreg. Lupta pentru putere, pe care minoritatea comunistă din Grecia o dă, prin toate mijloacele, pune în cauză nu numai libertatea şi independenţa statului grec, ci şi interesele imperiale ale Marii Britanii. In tot cuprinsul Balcanilor, problema libertăţii nu se mai pune. Acolo s-a impus, pretutindeni, realitatea victoriilor sovietice. Grecia singură mai poate lupta, azi, pentru a-şi salva neatîrnarea. Ea poate avea parte de sprijinul Marii Britanii, fiindcă face parte din zona mediteraneană. Sprijinul britanic nu este însă o realitate tot atît de indiscutabilă, ca realitatea sovietică. Politica guvernului britanic, chiar atunci cînd apără libertatea statelor amice şi interesele imperiului, e supusă celor mai înverşunate critici, înlăuntru şi în afară. De aici primejdia, pentru Londra, de a face o politică de împărţire pe zone de influenţă, cu Moscova. Acţiunea Moscovei va fi nelimitată şi neînfrînată, pe cînd acţiunea guvernului britanic se va izbi la fiecare pas (cum s-a izbit în Grecia), de tot felul de obstacole şi de îngrădiri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Impărţeala va fi totdeauna strîmbă. (Nimeni nu ştie ce se petrece în Polonia, în statele baltice, în România. Pe cînd lumea întreagă urlă, fiindcă armatele britanice au încercat să împrăştie, în Grecia, o bandă de tîlhari!) Churchill pare să-şi fi dat seama de acest adevăr, pe care nu poate să-l rostească. De aceea discursul său a părut mai puţin convingător decît celelalte.

Insemn, printre alte declaraţii ale premierului englez: O nouă şi puternică aprobare faţă de Tito, "care merită să fie salvatorul şi unificatorul patriei sale;" (şi deci o mustrare la adresa tînărului rege Petru, care încearcă să se împotrivească planurilor federaliste ale mareşalului Tito); o aluzie, puţin clară, la înţelegerea stabilită la Moscova, cu privire la politica comună ce trebuie urmată faţă de Iugoslavia, Bulgaria, România (înţelegere care nu ar prevedea o împărţire în zone de influenţă), şi numeroase răspunsuri polemice, printre care unul îndreptat contra americanilor, cărora le convine să vorbească de politică de forţă, "deoarece au o flotă de două ori mai mare, şi cea mai puternică aviaţie din lume".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tînărul Reveil vine să mă vadă. A scăpat, luna trecută, din Budapesta, şi povesteşte lucruri înfiorătoare despre regimul totalitar din Ungaria, despre crimele Gestapo-ului, despre brutalitatea şi cruzimile actuale, despre marea jale care domneşte la Viena.

Ziarele franceze se plîng că De Gaulle nu e invitat la Conferinţa celor "Trei Mari". Dacă această Conferinţă nu are de hotărît decît planuri militare (şi acea faimoasă întîlnire, la Berlin, la care Aliaţii apuseni vor ajunge cu întîrziere, iar ruşii cu un uimitor "avans") e firesc ca discuţiile să fie duse în trei. Sforţarea militară pe care o poate presta Franţa de azi, nu o îndreptăţeşte să ia parte la asemenea convorbiri. Dacă va fi vorba despre pace, şi despre o nouă rînduială europeană, ar fi o greşeală de neiertat de a exclude singura Putere care poate vorbi (datorită trecutului ei glorios şi a suferinţelor ei recente) în numele Europei. Franţa învinsă, a fost primită, în 1814, la Conferinţa de la Viena, spre binele Europei. Cum ar putea fi astăzi exclusă Franţa, care luptă în rîndurile învingătorilor?

20 ianuarie

Anglo-saxonii sînt intransigenţi în ceea ce priveşte neparticiparea Franţei la viitoarea Conferinţă a celor Mari. Roosevelt nu vrea să audă de De Gaulle. Englezii (...) nu îndrăznesc să iasă din cuvîntul americanilor. Soarta Europei se va hotărî deocamdată în trei. (Imi amintesc de un articol citit în vara trecută, în "Observer": "Sîntem pentru siguranţa micilor naţiuni şi pentru o lume guvernată de lege? Sîntem încă cu scopul de a restaura adevărata măreţie a Europei? Tinde victoria noastră către victoria democraţiei şi a libertăţii? Desigur, aceasta este tendinţa tuturor. Dar aceste principii generale necesită definiţia lor, ca şi afirmarea lor. Charta Atlanticului, se pare, nu ne leagă pe unii de alţii în întregime. Care este politica noastră? Care ne sînt principiile? Avem noi o politică franceză? Franţa este cel mai apropiat vecin, deopotrivă de aproape în Europa, ca şi dincolo de mări şi printre toate ţările lumii, Franţa este, poate, ţara cea mai egal maturată şi mai experimentată, ca şi noi în privinţa puterii. Dar, în mod aparent, noi nu o mai considerăm ca pe un partener egal, în conferinţele mondiale, fiindcă noi am ajuns unul dintre cei "Trei Mari" (...)"Simptomele care nelinişteau redacţia "Observer", în vara trecută, par astăzi mult mai neliniştitoare).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mai mult decît oricînd, Franţa e necesară în sfatul celor "Mari". Charta Atlanticului e plină de principii, aşa cum este iadul plin de bune intenţii. Dar fără a reîmprospăta unele idei despre dreptul public internaţional, nu poate fi pace în Europa. (...)

Intr-un text oficial, Franţa, 1814, a cerut Congresului să fie aşezat sub egida dreptului public. D.von Hardenberg, reprezentantul Prusiei, s-a supărat ... "Cu pumnii pe masă, aproape ameninţător, striga: "De ce dreptul public? E inutil ...Ce are-a-face aici dreptul public?" Talleyrand a răspuns: "Pentru treaba asta sînteţi dv. aici!" (Către Humboldt, care striga şi el).

In 1814 (ca şi azi), pentru Franţa, şi pentru strălucitul ei diplomat[1], stăruitoarea pomenire a dreptului public şi a drepturilor Europei nu avea firesc numai pricini filozofice şi dezinteresate. Franţa era o mare putere, fără puteri,

1) Talleyrand.

în 1814. Faţă de statele învingătoare, ea era slabă şi izolată. De aceea a fost nevoită să-şi găsească o platformă morală. Cu atît mai însemnat este faptul că ea şi-a ales, ca platformă, dreptul public, şi că a izbutit, pe această cale, să îndeplinească, la Viena, un rol cel puţin egal cu acela jucat de puternicele state învingătoare, cu cît s-a simţit nevoia unor lozinci constructoare şi organizatoare, pentru a împiedica întunecarea şi tulburarea operei de pace, prin opoziţiile de interese, convenienţele celor mari, şi cumplita nerînduială sufletească rămasă în urma războiului.

Ideea pe care francezii au avut-o atunci de a se aşeza în fruntea statelor mici, pentru a apăra anumite principii de drept, a avut unele rezultate practice imediate. Ea a slujit politicii franceze, ca o călăuză, de-alungul veacului trecut. La toate conferinţele internaţionale (chiar pe vremea lui Napoleon III), Franţa s-a străduit să lămurească şi să apere dreptul public european. Şi de fapt, datorită în bună parte Franţei, Europa şi drepturile ei au ieşit mai totdeauna întărite din conferinţele secolului al 19-lea. Talleyrand a expus unele dintre aceste principii în faimoasa scrisoare pe care a trimis-o, la 19 decembrie 1814, lui Metternich: (...) "Echilibrul european nu ar fi decît un cuvînt lipsit de înţeles, dacă se face abstracţie nu numai de forţa efemeră şi înşelătoare pe care patimile o produc, ci şi de veritabila forţă morală care constă în virtute, fiindcă, în raporturile de la popor la popor, virtutea primordială este dreptatea." (...)

De aceea, o mare Putere, fără puteri mari, cînd are experienţa şi conştiinţa politică a Franţei, nu poate lipsi din rîndul Puterilor hotărîtoare.

21 ianuarie

Radio Moscova a anunţat semnarea armistiţiului cu Ungaria, la Debreţin. Punctul 2 al clauzelor de convenţie: "Ungaria va evacua toate trupele sale şi funcţionarii săi de pe teritoriile cehoslovace, iugoslave şi române, pe care le-a ocupat, în limitele frontierelor ungare, aşa cum existau ele la 31 decembrie 1937. Ungaria va anula toate dispoziţiile de ordin legislativ şi administrativ privitoare la anexarea şi încorporarea la

Ungaria, a tuturor teritoriilor cehoslovace, iugoslave şi române". Punctul 13: "Sentinţa arbitrală de la Viena, din 2 noiembrie 1938, şi cea de la Viena, din 13 august, sînt declarate nule şi neavenite".

22 ianuarie

Reprezentanţii guvernului maghiar "liber", din Debreţin, au încheiat un armistiţiu cu sovieticii la Moscova. In afară de condiţiile obişnuite, impuse de ruşi, se găsesc, pentru noi, însemnatele clauze care anulează arbitrajul de la Viena (cele două arbitraje din Viena, şi anume cel referitor la Rusia subcarpatică şi cel referitor la Transilvania). Ungaria este redusă la frontierele ei din 1937[1] (adică pierde tot ce a dobîndit cu sprijinul Axei, în dauna Cehoslovaciei, Ungariei şi României). Ungaria este silită să-şi retragă autorităţile şi administraţia din Ardealul de Nord. Faţă de noi, ruşii se ţin de cuvînt. Aşa cum au făgăduit lui Beneş, aşa cum a declarat Molotov, aşa cum ne-au promis şi nouă prin armistiţiul sovieto-român, Ungaria este obligată să restituie tot ce domnii Csaky şi Bardossy au anexat, cu sprijinul nemţilor. Astfel se pune capăt, chiar înainte de încheierea păcii, urmărilor nenorocite ale Dictatului de la Viena.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paul du Bochet a publicat în "Tribune de Genève": "Se revine astfel la starea de lucruri anterioară Münchenului.(...) Naţiunile Unite nu recunosc nici o anexiune teritorială realizată prin Dictate ale forţei. Ungaria, printr-o tragică întoarcere a lucrurilor, se află exact la punctul de plecare din 1918. După ce a comis, între cele două războaie, greşeală peste greşeală, îi revine astăzi să reînceapă totul, cu noi cheltuieli."(...)

Cu cît acţiunea anglo-saxonilor e mai şovăitoare, cu atît sovieticii se afirmă cu mai multă fermitate, cu mai multă pregătire, şi cu o necontestată autoritate.

Cu aceiaşi hotărîre, sovieticii îşi netezesc terenul, în ţările ocupate. Sub vădita înrîurire a comuniştilor români, guvernul din Bucureşti a emis un decret-lege, organizînd în amănunt represiunea şi sancţiunile împotriva "criminalilor de război".

Aceşti "criminali" sînt împărţiţi în trei categorii:

1) Anul care a precedat Acordul de la München.

"criminalii de război" propriu zişi, adică aceia care au rînduit, poruncit sau tolerat acte de neomenie, de "oprimare" sau de "exterminare" a populaţiei civile (din motive rasiale, sau politice), sau a prizonierilor de război; apoi profitorii de război, ofiţeri sau civili, care au realizat "profituri ilicite de pe urma războiului"; şi în sfîrşit, răspunzătorii dezastrului naţional, adică aceia care au "instaurat sau ajutat să se instaureze regimul de dictatură", au încheiat sau ajutat să se încheie alianţa cu Germania, au provocat sau au ajutat să se provoace războiul cu U.R.S.S.; au chemat pe nemţi în ţară, ori au înlesnit venirea lor; "au militat în favoarea unei politici externe filogermane"; au lucrat cu scopul de a înrobi România, sub jugul hitlerist.

Pedepsele prevăzute prin decret sînt straşnice: pedeapsa cu moartea şi munca silnică pe viaţă, pentru prima categorie; aceleaşi pedepse, cu putinţa de a fi îndulcite, pentru celelalte categorii. In sfîrşit, decretul prevede constituirea unor Curţi Criminale speciale, pe jumătate juridice, pe jumătate politice, (cu reprezentanţi ai diferitelor partide: liberalii lo; naţional-ţărăniştii lo; Frontul Naţional 2o), - tribunal special -, şi rînduieşte competenţa procurorilor şi a prezidenţiei instanţei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Marele cusur al acestui "decret" este că e influenţat de considerente politice. Criminalii de război, ca şi profitorii, nu merită milă; e drept şi bine să se dea unele exemple moralizatoare. Felul însă cum vor fi constituite curţile şi tribunalele "speciale", vădeşte grija de a substitui justiţiei ordinare, o justiţie politică şi populară. Dat fiind deprinderile noastre politice, şi patimile populare întreţinute de comunişti, de evrei şi desigur de sovietici, se va porni o goană după adversari politici, şi totul va degenera într-o luptă între partide şi între clase sociale. Viaţa noastră publică poate să încapă astfel, în întregime, sub ameninţarea urei, a răzbunării şi teroarei. In ce priveşte categoria a treia, cîmpul de activitate al procurorilor politici va fi nelimitat. Nimeni nu a simţit mai dureros ca mine (al cărui cap a fost cerut, în mai multe rînduri, pentru crima de "anglofilie"şi "francofilie", şi mai în urmă, de "rusofilie") cît de porniţi, de orbiţi de patimă şi de vinovaţi au fost foarte mulţi dintre germanofilii noştri. A cere însă capul tuturor acelora care au avut tendinţe germanofile, înseamnă a nesocoti cu desăvîrşire pricinile

adevărate pentru care sărmana noastră ţară a alunecat, împotriva voinţei sale, în tabăra axistă: adică politica de slăbiciune a Aliaţilor (München, septembrie 1938), şi de duplicitate a sovieticilor (Moscova, august 1939), şi prăbuşirea tuturor speranţelor în vreun sprijin extern antigerman. Foarte puţini români au avut bărbăţia, în vara anului 194o, de a-şi păstra convingerea lor, în temeinicia vechii noastre politici, alături de occidentali. Eu am fost printre aceştia; am dovedit prin faptele mele, şi nu-mi aduc aminte ca, în rîndurile noastre, să fi existat vreun comunist. Nu îndrăznesc însă de a pretinde că toţi românii, care nu împărtăşeau credinţa mea, şi care au crezut că unica noastră scăpare ar fi alături de nemţi, ar fi nişte criminali care merită pedeapsa cu moartea. Decretul cu pricina aminteşte cele mai întunecate pagini ale istoriei noastre de stat mărginaş, înghesuit între marile împărăţii, cînd sultanul intra în ţară ca să taie pe toţi prietenii Rusiei, sau cînd năvăleau ruşii ca să nimicească pe toţi prietenii sultanului. In acest decret al d-lui Pătrăşcanu, (fiul, dacă nu mă înţel, al germanofilului prieten al lui Constantin Stere) se află o vădită exagerare, care duce fie la neîmplinirea lui totală (cum se întîmplă adesea cu atîtea decrete la noi, în ţară), fie la dezlănţuirea unui crîncen şi sîngeros război civil.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 ianuarie

Ingrijorarea pe care marea ofensivă sovietică o pricinuieşte în Anglia, (unde, de mult, se credea că forţele Moscovei ar fi sleite şi istovite) se dă în vileag, în ciuda obişnuitei discreţii britanice. Criticii militari londonezi, cu toate laudele pe care ei le aduc "minunatelor isprăvi" ale Armatei Roşii, se străduiesc să arate că apărarea germană, mai elastică decît oricînd, nu e încă înfrîntă, şi că drumul spre Berlin nu e încă deschis. Pe cine vor să liniştească aceşti critici atît de cumpătaţi?

Churchill, în toate manifestările sale oratorice, nu pare să fie în firea sa: e nervos şi arţăgos. Premierul britanic e prea înţelept ca să nu fi priceput toată însemnătatea greşelii strategice a Aliaţilor, care din socoteli eronate, şi din dorinţă de economie, au atacat frontul de pe Rin cu forţe insuficiente, şi s-au poticnit în pragul Reichului, lăsînd ruşilor gloria militară şi folosul politic de a sosi ei, cei dintîi, la "rendez-vous".

"Observer", care dintre toate publicaţiile britanice urmăreşte cu cea mai mare pătrundere evoluţia situaţiei politice şi militare, scrie: "Viitoarea Conferinţă a celor Mari Trei, va fi cea mai însemnată dintre toate conferinţele de pînă acum. Cea mai mare dilemă, de la 1939 pînă azi, se îndrumă către dezlegare. Impărţirea Europei în zone de influenţă, aşa cum s-a hotărît la Teheran, dar cum nu a fost încă mărturisită, este pe cale de împlinire într-un fel neprevăzut. Prin succesele ei răsunătoare, Rusia a dobîndit o sferă întinsă de influenţă la răsărit, în centrul şi în sud-estul Europei. Pe de altă parte, Franţa s-a apropiat de Rusia, pe o cale diplomatică. In Statele Unite, răspunderea pentru această evoluţie este pe nedrept aruncată pe spinarea Angliei, cu toate că ea se împlineşte în dauna acestei ţări". "Observer" cere alcătuirea unei alianţe a Europei occidentale care să nu fie orientată împotriva nimănui. Această alianţă trebuie să fie "o contribuţie la o alianţă mondială ulterioară, şi nicidecum o replică la zona de influenţă sovietică".

Precum se vede, opinia publică, atît în Statele Unite, cît şi în Anglia, se află sub impresia stărilor de fapt pe care succesele sovietice le statornicesc în Europa răsăriteană, şi caută un mijloc politic pentru a îngrădi copleşitoarea influenţă a Moscovei. Faţă de proporţiile fenomenului sovietic, mijloacele de îngrădire nu pot avea însă un caracter meschin şi proporţii reduse. Zadarnic se străduieşte Churchill să impună un regim de libertate în Grecia (ridicînd împotriva sa pe extremiştii din Anglia şi de pretutindeni) atîta vreme cît, la Dunăre şi în Balcani, domneşte neîngrădită voinţa lui Stalin, a lui Tito, şi a d-lui Pătrăşcanu. Şi degeaba se gîndeşte "Observer" la o alianţă occidentală, care în cazul cel mai bun va avea obişnuitele avantaje şi cusururi ale alianţelor multilaterale, atîta vreme cît răsăritul european va fi, de fapt, închegat într-un bloc, sub îndrumarea unei forţe nestăvilite. Presiunii sovietice care tinde la universalitate (şi care nici nu are nevoie să accepte teoria împărţirii în zone de influenţă) nu i se poate opune decît o tendinţă tot atît de universală. Iată de ce trebuie să se părăsească domeniul înşelător şi primejdios al "zonelor" şi al "alianţelor regionale", şi trebuie atacată în plin, pe temeiul principiilor de drept şi politice, cu caracter general, problema ordinei mondiale, iar dacă e

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nevoie, de a face "un început", rezolvînd problema ordinei europene. Cine nu înţelege aceasta, va pierde partida, la apus, în mod definitiv. Principiile, cînd sînt oportune şi juste, pătrund oriunde, chiar şi în ţinuturile ocupate de sovietici, şi găsesc acolo, nu numai autoritatea care acceptă, în aceste vremi tulburi, orice idee salvatoare, dar şi sprijinul unor populaţii, care sînt tot atît de însetate la răsărit, ca şi la apus, de rînduiala de drept şi de libertate. Pe această cale se poate restabili un echilibru necesar, echilibru răsturnat deocamdată prin succesele sovietice, şi anume în loc de a înfrunta un bloc oriental, pe care nimeni nu-l discută, organizaţii regionale apusene sau mediteraneene, pe care minorităţi puternice (legate sufleteşte de Moscova) le discută înlăuntru, se va putea opune tendinţelor de universalitate ale Moscovei, un plan de organizare generală, pe care cei mai vajnici "democraţi" din ţinuturile ocupate de ruşi, îl vor sprijini cu însufleţire.

Fireşte nu e nimic mai primejdios decît acea pornire împotriva Moscovei, care împinge pe mulţi să judece toate întîmplările vremilor noi cu bănuială, cu prejudecăţi şi cu temeri nejustificate. Moscova nu e o împărăţie babiloniană, nu e o împărăţie sub semnul unei fiare apocaliptice, care să tindă să prefacă totul în scrum şi cenuşe, în urma ei. Armatele sovietice au înaintat pretutindeni în bună rînduială, şi de pretutindeni se vesteşte că au dat numeroase dovezi de disciplină, de bunăvoinţă şi de omenie. Ocupaţia sovietică, acolo unde s-a înscăunat, a fost mai totdeauna călăuzită de o idee politică. Populaţia a putut să dăinuiască, fără a suferi umiliri sau ofense grave. Legăturile pe care învingătorii au încercat să le strîngă cu ţările şi cu popoarele învinse, au vădit dorinţa şi planul de a statornici raporturi normale, şi stări de viaţă trainice. Faţă de regimul de ocupaţie german, trufaş şi jignitor, lipsit de înţelegere, de îndemînare şi de omenie, regimul sovietic pare deocamdată mai blînd şi mai înţelept. Ideea de libertate naţională pe care sovieticii au apărat-o în ţara lor, respingînd armatele cotropitoare, îi leagă de popoarele vecine, care şi ele năzuiesc să elibereze pămîntul ţării lor, de invadatori. Mai mult încă, degradarea morală la care au fost împinse popoarele "satelite", şi "compromisurile", tot de ordin moral, pe care au fost nevoite să le consimtă aceste popoare, cu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

propovăduitorii teoriilor rasiste şi totalitare, îngăduie sovieticilor să se înfăţişeze ca apărători şi îndreptători ai principiilor de morală socială. Nu ar fi de mirare ca, în avîntul lor războinic, şi în urma jertfelor uimitoare, pe care ei le-au făcut, pentru a elibera Rusia, sovieticii să dea la iveală puteri sufleteşti, care să împrospăteze, şi să primenească atmosfera europeană, otrăvită prin şase ani de dominaţie naţional-socialistă. Poporul rus e un foarte mare popor, care în zile de încercare e capabil de pilde minunate de credinţă, de înţelegere şi de omenie. Orice se va întîmpla, de acum înainte, Rusia sovietică va ocupa un loc de frunte, la aşezarea păcii, iar înrîurirea ei va fi statornică, nu numai în Europa răsăriteană, ci în lumea întreagă.

Ceea ce trebuie însă împiedicat, este ca această influenţă să fie exclusivă. Ea nu trebuie să fie exclusivă nicăieri.(...)

Nu e cu putinţă de a se face pace pe temeiul unei împărţiri a lumii, chiar dacă forţele strînse, de o parte şi de alta, a liniei de demarcaţie, ce se va trage între zonele deosebite, vor respecta această împărţire (ceea ce nu e de crezut, fiindcă forţele care încep prin a-şi împărţi lumea, tind în mod firesc, la hegemonie, şi isprăvesc totdeauna prin a se ciocni între ele); chiar dacă forţele ar putea fi potolite, ideile se vor răzvrăti necontenit împotriva unui hotar artificial. Şi cum ideile răsăritene vor trece totdeauna acest hotar, purtate pe aripile propagandei, şi sprijinite de nenumăraţii partizani pe care comunismul oriental îi are în apus, e firesc şi drept ca ideile liberale şi democratice apusene să poată trece şi ele dincolo de orice zonă, pentru a ajunge la nenumăraţii răsăriteni, care doresc să rămînă credincioşi vechilor valori ale civilizaţiei europene. Legea echilibrului (care, în politică, aşa cum prea bine a spus Talleyrand, nu e problemă aritmetică, ci e legată de forţele morale şi de ideea de justiţie), cere ca Apusul să aibă aceleaşi "şanse" de partea lui, ca şi Răsăritul.

Se pare că americanii au priceput acest adevăr, şi că sînt hotărîţi să lupte pentru o rînduială universală, care să asigure popoarelor dreptul de a alege şi dreptul de a fi. Preşedintele Roosevelt a rostit în această privinţă, cuvinte mişcătoare şi a reamintit voinţa Americii de a impune o pace dreaptă. Iată cuvintele Preşedintelui: "(...) Dorim şi putem să obţinem o pace

dreaptă. S-ar putea întîmpla să comitem greşeli, dar niciodată ele nu vor fi comise sau provocate prin lipsă de suflet, sau prin abandon al principiilor morale. Nu vom putea obţine o pace durabilă, dacă noi ne apropiem de ea cu bănuieli, sau cu lipsă de încredere, sau sub apăsarea fricii".

Propaganda maghiară este din nou foarte activă. A doua zi după lovitura de măciucă dată de armistiţiul de la Moscova, a început să tălmăcească, după cum îi venea mai bine, clauzele atît de precise (articolele 2, 13, 14), ale actului iscălit cu sovieticii. E ajutată în această privinţă de amicii ei din străinătate (printre care, vai!, şi Payot), care-şi exprimă nădejdea că, la pace, unele dintre clauzele prea severe ale armistiţiului vor fi revizuite, şi că ţinuturile unde ungurii s-ar afla în majoritate, (care or fi aceste ţinuturi?) vor fi restituite Ungariei. Asemenea tălmăciri sosesc şi de la Londra. Mai neliniştitoare este o voce din America: ea pretinde că ruşii şi-ar fi rezervat dreptul de a controla "la infinit" împlinirea clauzelor de armistiţiu cu România, pe cînd, în Ungaria, controlul lor ar înceta, odată cu războiul împotriva Germaniei. (E vădit, o şurubărie ungurească).

Dr.Hoffmann, redactor la "Neue Zürcher Zeitung", a ţinut o conferinţă la radio despre România, în termeni foarte inimoşi, citînd cartea mea.

24 ianuarie

Criza iugoslavă continuă. Micul rege Petru, sprijinit, se vede, pe fruntaşii sîrbi de la Londra, rezistă cu înverşunare împotriva coaliţiei Tito-Subacici.

Este vădit că jocul guvernului englez nu a izbutit: Churchill a sprijinit pe Tito, împotriva sîrbilor, pe temeiul unei simpatii personale (întreţinută de fiul său, Randolf, care a fost, luni de-arîndul, oaspetele mareşalului croat), dar mai ales pentru a nu nemulţumi pe ruşi, şi pentru a nu lăsa să se creeze la Londra, în chestia iugoslavă, ca în atîtea altele, un curent antisovietic. Premierul englez a izbutit astfel să îndepărteze pe tînărul rege Petru de vechea gardă sîrbească, şi să-l apropie de Subacici şi de

Tito. Pentru rege, această alunecare spre croaţi, nu putea fi decît fatală: pierdea sprijinul şi dragostea fruntaşilor şi a poporului sîrb, fără a putea cîştiga încrederea şi lealitatea unor bărbaţi care nu aveau nici o legătură cu dinastia Caragheorghevici, şi înclinau făţiş spre republică şi comunism. Churchill însă, putea nădăjdui că sprijinind năzuinţele sovietice, în Iugoslavia, s-ar putea să se bizuie pe bunăvoinţa ruşilor, în Grecia. Si aici a dăinuit, spre paguba tuturor, sistemul "împărţirii" pe zone. Nimeni nu s-a sinchisit de voinţa adevărată a popoarelor în cauză, adică nimeni nu s-a sinchisit de latura de drept public a problemei. Rezultatul e că nici sovieticii, nici Tito nu au înlesnit sarcina lui Churchill, în Grecia (dimpotrivă!), şi că regele Petru simţind că alunecă spre prăpastie, a încercat să îndrepte situaţia cu sprijinul unor sfătuitori devotaţi. Englezii s-au supărat, şi au lăsat să se înţeleagă că se vor dezinteresa de soarta tînărului rege. Sprijinul lor rămîne asigurat combinaţiei Tito-Şubacici, care pretinde să aibă toate popoarele iugoslave de partea ei. (Nu e momentul potrivit pentru ca englezii să ia în braţe un nou guvern antisovietic; pacostea poloneză este suficientă). Adevărul este însă că nu e în joc numai capriciul unui rege, ci voinţa unui popor viteaz, care vede cu disperare că eroica lui răzvrătire nu i-a servit la nimic, deoarece începe sub o stăpînire pe care nu o doreşte. Este una dintre laturile cele mai tragice ale situaţiei generale de azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi iată că, spre surprinderea generală, americanii iau act de această tragedie. Un comunicat oficial din Washington, vesteşte că guvernul Statelor Unite are "multă înţelegere" pentru atitudinea regelui Petru, şi că punctul de vedere al acestui guvern nu se potriveşte neapărat cu politica guvernului britanic. Ce s-a întîmplat? Să fie oare o intervenţie izbutită a iscusitului diplomat Fotici? O nouă afirmare a politicii de "independenţă" a lui Roosevelt, în ajunul Conferinţei Tripartite?

George Bonnet îmi aduce un nou şi foarte voluminos dosar, care cuprinde schimbul de telegrame între Paris - Londra - Moscova - Varşovia, referitor la negocierile începute în martie 1939, şi isprăvite fără succes, în august al aceluiaşi an pentru închegarea unui sistem de siguranţă anglo-franco-sovietic. Aceste acte sînt de cea mai mare însemnătate, şi-mi vor îngădui

să desăvîrşesc lucrarea la care mă gîndesc (călătoria mea, din 1939, şi originile marelui război).

Teza lui Bonnet, (care caută să se apere de gravele învinuiri ce i se aduc, în Franţa) este că răspunderea pentru nereuşita negocierilor cu Rusia, şi deci pentru încheerea Acordului Ribbentrop - Molotov, şi pentru începerea războiului, cade în întregime pe spinarea polonezilor.

25 ianuarie

Americanii aruncă "o bombă". United Press anunţă din Washington că Roosevelt a trimis lui Churchill o notă cuprinzînd punctul de vedere american, referitor la Polonia "şi la celelalte state eliberate, din Europa".

United Press pretinde că Roosevelt arată, în notă, intenţia sa de a lua o parte activă la reglementarea tuturor problemelor europene. Statele Unite voiesc o Europă democratică, nicidecum un continent unde dominaţia germană ar fi înlocuită prin alt regim totalitar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E puţin probabil ca "nota" lui Roosevelt să fie atît de categorică. Nu e exclus însă ca, faţă de uimitoarea înaintare politică şi militară sovietică, americanii să reacţioneze în felul lor, adică să încerce să opună ruşilor nu un sistem de căpătuială şi de "zone" rezervate (cum se străduiesc să facă britanicii), ci o organizare generală "democratică" în stare să se măsoare cu influenţele ideologice care năvălesc dinspre răsărit.

26 ianuarie

Din ţară sosesc veşti îngrijorătoare, pe care colonia română le interpretează cu nervozitate. Un comunicat al Consiliului de Miniştri anunţă că regele nu s-a gîndit niciodată să părăsească România.

De ce această apărare a regelui?

Radio Moscova şi "Pravda" atacă din nou pe Maniu. Fruntaşul transilvănean este învinuit că ar fi avut, odinioară, legături cu Garda de Fier, şi că ar "proteja coloana a V-a". De ce aceste învinuiri de rea-credinţă?

Bănuiala că "se întîmplă ceva" în ţară, se răspîndeşte printre compatrioţii fără rosturi, care pribegesc prin Elveţia.

Guvernul a cerut "agrementul" pentru colonelul Dămăceanu, om de încredere al regelui, care a fost desemnat ca "ataşat militar", în Elveţia. Dacă Dămăceanu izbuteşte să ajungă pînă la Berna, el ne va putea spune multe.

30 ianuarie

(...) Mai trăieşte şi dl.Hitler pe undeva, în Germania scuturată de fiorii premergători uriaşei prăbuşiri. Mai trăieşte şi mai vorbeşte. E ziua lui, ziua înscăunării la putere a regimului hitlerist. Ce prilej pentru a ţine un mare discurs:ruşii năvălesc în Pomerania, în Brandenburg, în Silezia; armatele lui Jukov se află la 150 km. de Berlin; anglo-americanii sînt pe Rin; cele mai mîndre oraşe germane sînt prefăcute în cenuşe; împrejurul Reich-ului care se prăbuşeşte, fierbe ura răzbunătoare a unui continent, strivit, rătăcit şi umilit de trufia nazismului. Ce jalnică aniversare! Si ce prilej nimerit pentru a-i cînta o veşnică pomenire!

In aceste zile de urgie domnul Hitler descoperă pe Dumnezeu şi îi atribuie titlul suprem din ierarhia nazistă, "titlul" de "Atotputernic". (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hitler nu va cădea, fiindcă Atotputernicul nu-l va lăsa să cadă! Intre Atotputernicul, şi el, există ca o legătură tainică, pe care Führerul nu o va desface, atîta vreme cît Dumnezeu se va ţine de cuvînt! Este drept, că pe vremuri, făgăduise că ori se va întoarce învingător din război, ori îşi va face singur dreptate. Acum, ori niciodată: cînd ruşii au năvălit în ţară, a sosit, pentru el, termenul fatal. Cum ar putea el însă nesocoti astfel, hotărîrile Providenţei, şi rupe sfînta camaraderie care-l leagă de Dumnezeu? Ii vine mai uşor să ceară noi jertfe "poporului său": "Voi urma şi în viitor calea neprihănită pe care m-a aşezat Atotputernicul ... Aştept însă ca fiecare german să-şi facă datoria, pînă la jertfa supremă. Toţi cei voinici şi sănătoşi trebuie să se arunce în luptă. Toţi cei bolnavi şi infirmi trebuie să lucreze pînă la sleirea puterilor lor. Orăşenii trebuie să călească armele ce vor sluji ostaşilor, ţăranii trebuie să dea pîinea care va hrăni oastea", etc., etc. Este rezistenţa totală, înaintea totalei prăbuşiri. Această luptă disperată pentru a împlini o menire, care nu mai poate fi împlinită (oprirea Asiei,pe

pragul Europei!), aminteşte tragica întîmplare a acelui personagiu de care pomeneşte Goethe[1], care prin formule magice - al căror înţeles nu-l cunoştea - a dezlănţuit urgia unor forţe ale naturii şi pe care nu le mai putea stăvili. Domnul Hitler s-a dus pînă-n Cuban, ca să taie pofta "Jidanilor de la Kremlin" de a mai cuceri vreodată Europa. Azi, forţele Asiei îi întorc vizita, şi se află numai la cîteva poşte de Berlin. Este o nenorocire cum - plită, nu numai pentru poporul d-lui Hitler. Dar cine-i de vină?

Niciodată, în decursul vremurilor, nimeni n-a reuşit să tulbure şi să nenorocească mai înfricoşetor întreaga lume; şi niciodată - pentru a se salva - nu a rostit mai zadarnic, numele lui Dumnezeu!

31 ianuarie

Ziarele anunţă: ruşii sînt la 110 km. de Berlin, la 36 km. de Frankfurt pe Oder, la 80 km. de Stettin.

1 februarie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ruşii sînt la 90 km. de Berlin.

Ziarele germane recunosc că sovieticii urmăresc cu înverşunare "visul" lor de a cuceri capitala Reich-ului. De la Nietzsche citire: "Problema cea dintîi: cîrmuirea lumii" britanică. Elementul german este un bun ferment, dar nu se pricepe să cîrmuiască. Rusia trebuie să ajungă stăpîna Europei şi Asiei, ea trebuie să colonizeze China şi India".

Tot de la Nietzsche citire: "Puterea se va împărţi între slavi şi anglo-saxoni. Influenţa spirituală ar putea reveni atunci europeanului tipic (atenianul de altădată; azi parizianul). Dacă Europa cade însă pe mîna plebei (canaliei), atunci s-a isprăvit cu cultura europeană: lupta dintre bogaţi şi săraci va fi cel din urmă fulger care spintecă noaptea". (...)

Conferinţa celor "Trei Mari" - de care se tot vorbeşte de o bucată de vreme - se va ţine în curînd. Poate a şi început. Dar unde?

---

1) "Ucenicul vrăjitor".

Pînă mai ieri se vorbea de Roma. Azi, se zvoneşte că delegaţia ar fi plecat la Cairo. Este un zvon, menit să încurce lumea. Pratl ne anunţă, la telefon, că ar fi vorba de un loc, undeva în Balcani, şi adaugă că vom avea poate o "surpriză". - Bucureşti? - ar fi prea frumos!

2 februarie

Ce se întîmplă în ţară? Radio Bucureşti - pe care toţi românii încearcă să-l prindă noaptea, la ora 11 - anunţă întocmirea listei de una mie criminali de război. S-au putut auzi cîteva nume: generalul Dobre, Brătescu-Voineşti, Romulus Seişanu ... cîteva nume dintr-o mie!

Procesele au început, arestările s-au făcut, se aşteaptă hotărîrea justiţiei populare.

Sofia ne-a luat-o însă înainte. Acolo, tribunalele populare au condamnat la moarte peste 120 foşti demnitari, printre care foştii regenţi - cu prinţul Cyril în frunte - foştii miniştri din ultimele guverne ale regelui Boris, înalţi demnitari de la curtea regală (Grueff), foşti diplomaţi (Pomenoff) etc. etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Justiţia populară nu s-a sfiit să condamne la pedepse grave şi infamante pe membrii fostului guvern Muravieff, care au schimbat politica bulgară şi au început negocierile de armistiţiu. Bănuiţi că ar fi fost prea anglofili, mai toţi fruntaşii acestui guvern au fost loviţi: Muravieff, osîndit la muncă silnică pe viaţă, Muşanoff şi Buroff (cele mai reprezentative figuri ale vieţii publice bulgare şi cei mai autentici reprezentanţi ai politicii antigermane), au fost sancţionaţi cu cîte un an de închisoare.

Membrii Consulatului bulgar au venit să mă vadă. Sînt foarte necăjiţi de ştirile care le sosesc de la Sofia. Sancţiunile sînt cerute şi impuse de partidul comunist - puternic şi bine organizat - şi sînt suferite, fără rezistenţă, de celelalte partide (inclusiv de partidul agrar, cel mai puternic partid din Bulgaria) care par să fie buimăcite, terorizate şi depăşite de evenimente. Este limpede că ruşii îşi impun voinţa lor. Victimele sînt alese dintre vinovaţi şi nevinovaţi, după influenţa şi puterea pe care le-au avut, şi le-au mai păstrat în ţară. Toţi cei care stau în ca-

lea Revoluţiei, sînt înlăturaţi.

Se desprind acum, pare-se, liniile mari ale politicii de penetraţie sovietică. Procedeele sînt pretutindeni aceleaşi: la început corectă, aproape blajină, ocupaţia sovietică năzuieşte să prindă rădăcini în anumite straturi ale maselor populare. Autorităţile sovietice nu intervin direct în treburile publice; şi militarii şi funcţionarii civili îşi impun o desăvîrşită rezervă. Singura lor grije este de a izola ţinuturile ocupate, cuprinzîndu-le integral în zona de tăcere a împărăţiei sovietice. Puterea centrală îşi alege însă, pretutindeni, un instrument politic local, zis democratic şi naţional: partidul comunist sau organizaţii ad-hoc de muncitori şi politicieni extremişti. Aceste instrumente sînt sfătuite să lucreze, mai întîi, în colaborare cu partidele de stînga, - chiar şi cu cele de centru, (după repartiţia forţelor în fiecare ţară) apoi, să caute să elimine, treptat şi metodic, pe tovarăşii de drum, spre a rămîne singure la putere. Această "evoluţie" politică trebuie să aibă aspectul unui fenomen exclusiv intern şi naţional, spre a nu stîrni rezistenţa forţelor cu adevărat naţionale, şi pentru a nu trezi, prea devreme, bănuieli şi opoziţii, la Londra şi Washington. "Evoluţia" trebuie să se realizeze sub presiunea (şi sub controlul) lentă şi discretă a unor "specialişti" sovietici, dispunînd de aparatul poliţienesc, şi sub influenţa unei atmosfere de teroare, întreţinută prin procesele politice îndreptate împotriva "criminalilor" şi a vinovaţilor de război.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această metodă se aplică nu numai în ţările ocupate de armatele sovietice. In Grecia, în Italia, în Belgia, se pot constata fenomene asemănătoare. Pretutindeni comuniştii au propus "colaborarea" şi au sfîrşit prin a zădărnici orice putinţă de muncă laolaltă. Pretutindeni au stăruit să extindă cît mai mult numărul "vinovaţilor", şi au încercat să-şi facă o armă de luptă, din procesele politice şi din politica de sancţiune. Iar acolo, unde comuniştii nu s-au putut folosi de sprijinul discret, dar binevoitor al forţelor de ocupaţie - ca de pildă, în Grecia - au încercat să provoace, numaidecît, insurecţii şi tulburări "naţionale".

Este greu de spus dacă, procedînd astfel, ruşii urmăresc să-şi extindă şi să-şi statornicească stăpînirea politică, sau dacă se silesc (cu formule şi metode noi) să generalizeze revoluţia socială. Convingerea mea este că interesul lor politic depăşeşte azi

idealul revoluţionar, şi că prin politica sancţiunilor, ca şi prin politice "democratizării" tot mai desăvîrşită a ţărilor ocupate, Stalin urmăreşte, în primul rînd, înlăturarea tuturor elementelor dubioase - din punct de vedere rusesc - care se găsesc în ţările limitrofe, ca şi în alte state interesînd politica externă a Rusiei. Comuniştii se bucură de un sprijin deosebit, fiindcă simţămintele lor rusofile (în parte sincere, în parte interesate), îi feresc deocamdată, de a fi bănuiţi, şi îi înfăţişează ca instrumentul cel mai potrivit spre a sluji politica Moscovei.

N-ar fi exclus însă de a vedea în curînd, izbucnind o criză adîncă şi în rîndurile comuniste; fiindcă dualitatea între politică şi credinţă, de care se foloseşte Moscova, în aceste zile, cu atîta iscusinţă, are şi gravele ei cusururi! Comuniştii sau rămîn credincioşi crezului lor revoluţionar, şi se îndepărtează, în mod fatal, de oportunismul şi compromisurile Moscovei - (este fenomenul trotzkist care se întinde tot mai mult, în Occident), sau încap cu adevărat pe calea "naţională" şi "democratică", spre care îi împinge Stalin, dar atunci vor fi ademeniţi să slujească ideea naţională a neamului lor, şi nu ţelurile naţionale ale statului moscovit. Este marea încercare care aşteaptă atît de bine chibzuita politică a sovietelor. Pînă atunci însă, Moscova va mai înregistra încă multe izbînzi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La noi în ţară, "evoluţia" se desfăşoară în plin. Lista "criminalilor" se măreşte, procesele au început, atmosfera de "teroare" se răspîndeşte şi extrema stîngă revendică puterea. (...)

Extremiştii s-au şi grăbit să-şi exprime nerăbdarea printr-o proclamaţie publică: ei se plîng că vechile partide (Maniu şi Brătianu) nu doresc în mod sincer "democratizarea" ţării, că ele ar fi vinovate că situaţia ţării faţă de Aliaţi ar fi rămas "echivocă", şi că vechile partide împiedică încadrarea ţării în rîndul "naţiunilor democratice".

Frontul Naţional Democratic (care nu mai e nici naţional, fiindcă ascultă de porunci străine, nici democratic, fiindcă tinde la un totalitarism comunist), pretinde că e singurul care poate îndrepta situaţia.

Iată programul său: 1/ Intensificarea sforţărilor noastre războinice (bieţii noştri ostaşi luptă acum în Tatra, şi sînt mereu citaţi, în ordinele de zi, de către mareşalul Stalin); 2/ Împlinirea scrupuloasă a condiţiilor de armistiţiu. (Mai este cineva

în ţară care să vrea, sau să poată zădărnici executarea acestor condiţii?) 3/ Strîngerea relaţiilor României cu ţările democratice, şi în primul rînd, cu Uniunea Sovietică. (Pînă azi, statul român nu a putut numi şefi de misiune în străinătate; raporturile diplomatice între ţara noastră şi occidentul democratic, sînt îngrădite şi îndeaproape controlate de ruşi; ţara nu mai are nici cifru, nici diplomaţi, nici propagandă externă. Si doar nu-i lipseşte dorinţa de a strînge raporturile, cît mai mult şi cît mai bine, cu democraţiile britanice, americane şi franceze. Acest punct de program nu se poate deci referi decît la raporturile cu Rusia. Fireşte, aceste raporturi sînt foarte însemnate şi trebuie să ne străduim a le dezvolta cît mai temeinic. Dar, cum am putea să concepem aceste raporturi, mai strînse decît azi? Ruşii sînt la noi, ne controlează munca, producţia, viaţa; ne împiedică să avem legături cu străinătatea; soldaţii noştri luptă dincolo de hotarele noastre, alături de soldaţii ruşi. Un singur lucru ne-a rămas: aluzia la independenţa şi suveranitatea noastră, care e cuprinsă în clauzele de armistiţiu. Nu înseamnă oare acea "strîngere de raporturi" - la care se gîndesc extremiştii - suprimarea şi acestei aluzii care ne mai leagă de un trecut independent?) 4/ Democratizarea ţării, printr-o politică în măsură să înlesnească încadrarea Transilvaniei de Nord în administraţia românească, încadrare împiedicată pînă acum prin atitudinea reacţionară a partidelor vechi şi a guvernelor Sănătescu şi Rădescu. (Despre ce-o fi vorba? Argumentul nu poate fi decît tendenţios, dar e bine ales. Extremiştii vor să fie mai democraţi decît Maniu, dar şi mai naţionali decît el, şi mai buni patrioţi ardeleni).

In sfîrşit frontul extremist cere o nouă reformă agrară (pentru tot ce întrece 5o ha.); confiscarea bunurilor funciare ale nemţilor şi ale "criminalilor de război"; imediata "epuraţie" a administraţiei publice, arestarea şi judecarea criminalilor, etc...

Cum vor mai putea rezista şi reacţiona vechile partide? Este o dureroasă şi crudă ironie pentru Maniu, că după ce a primit lecţii de naţionalism de la legionari, să primească lecţii de democraţie de la comunişti. Biata ţară se zbate, dintr-un exces în altul; după valul de la apus, o acoperă acum, tot atît de năvalnic şi de cumplit valul de la răsărit; patimile sînt dezlănţuite, poporul chinuit de nevoi, şi îmbătat de vorbe goale, cere

nu dreptate, ci sînge; iar sub cuvînt de ideologie, - interese străine, slujite de unelte româneşti,-caută să-şi împlinească rosturile împotriva neamului şi a statului românesc.

3 februarie

Bulgarii s-au grăbit să execute sentinţele de moarte, împotriva celor o sută şi zece "criminali", osîndiţi de justiţia populară.

Imi închipui că acest fioros măcel a avut un puternic şi tulburător răsunet la Bucureşti, unde procesele au şi început pe temeiul unor liste foarte cuprinzătoare.

Completare la notele privind negocierile anglo - franco - sovietice

Noile dosare pe care Georges Bonnet mi le pune la dispoziţie, îmi îngăduie să întregesc notele redactate (la 14 decembrie 1944), cu privire la negocierile franco-anglo-sovietice[1].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Negocierile între puterile occidentale şi Uniunea Sovietică, au fost precedate - şi în parte provocate - de două drame mari ale politicii europene, dintre care una a luat sfîrşit la 15 martie 1939, iar cealaltă s-a prelungit pînă la 3o septembrie, în acelaşi an, întreţesîndu-şi peripeţiile cu nefericitele convorbiri de la Moscova.

Prima dramă a fost aceea a Cehoslovaciei. Acordul de la München, care a rupt ţara sudeţilor, de Boemia cehă, a zdruncinat sistemul securităţii continentale, pe care, nu fără trudă, se încercase a fi schiţat la Geneva.

Churchill, într-un faimos discurs, din 5 octombrie 1939, - a prevăzut consecinţele fatale ale compromisului de la München:

---

1) Expunerea ce urmează, rezumată de Gr.Gafencu, prescurtată şi în copia de faţă, este cunoscuta "Teză Bonnet", susţinută de fostul ministru de Externe al Franţei, în lucrarea "De Munich, à la guerre" (Ed.Plon). Acolo se află descrisă cursa de viteză dintre două diplomaţii rivale, pentru a obţine alianţa sovieticilor. Acordul Aliaţilor, cu Moscova, era gata de parafat, cînd Polonia s-a opus trecerii trupelor sovietice prin teritoriul polonez. Imediat, Acordul sovieto-german a fost semnat, în august 1939, iar consecutiv Acordului, U.R.S.S. a obţinut Basarabia, Nordul Bucovinei şi regiunea Vilno,care făceau parte,din teritoriul României, şi respectiv al Poloniei.

"Ne găsim în faţa unui dezastru de prima mărime. Sistemul de alianţe cu ţările Europei centrale - pe care Franţa se bizuia pînă acum, pentru a-şi garanta securitatea sa - a fost măturat, şi nu văd nici un mijloc de a-l reconstitui. Calea care însoţeşte valea Dunării pînă la Marea Neagră, şi duce pînă în Turcia, a fost deschisă". S-ar fi putut spera cel puţin, că politica de "securitate colectivă" ar putea fi înlocuită printr-o pacifică colaborare, între marile puteri occidentale. Acordul de la Moscova părea că trebuie să îndreptăţească ideile lui Mussolini, cînd a preconizat un "pact în patru".[1)]

Insă Neville Chamberlain s-a grăbit să semneze cu Hitler, înainte de a părăsi Münchenul, o declaraţie "de colaborare paşnică". Franţa a făcut acelaşi lucru, la 6 decembrie 1938.

Germanii au considerat că aceste două acte le deschideau drumul către est (interpretarea lui Churchill). Bonnet a trebuit, mai apoi, să tăgăduiască, în mod formal, o asemenea interpretare a declaraţiei sale din 6 decembrie. Bonnet declară: "Vă aprob de a fi răspuns,aşa cum aţi făcut, cu privire la afirmaţia extravagantă a d-lui von Weizsäcker[2)], după care - cu prilejul convorbirii mele la Paris, cu dl.von Ribbentrop - eu aş fi afirmat că Cehoslovacia nu ar mai putea fi obiectul unui schimb de păreri. Am subliniat, în cursul acestei întrevederi, şi dl.von Ribbentrop a luat act de aceasta, că declaraţia noastră lăsa neatinsă existenţa integrală a acordului franco-polonez, şi a pactului franco-sovietic şi rezerva de altfel "relaţiile lor particulare, cu puterile terţe". Am stăruit, apoi, îndelung ca garanţia făgăduită prin Acordurile de la München să fie acordată Cehoslovaciei, de către guvernul german. Cu toată stăruinţa mea, n-a putut fi obţinută nici o asigurare, în ceea ce priveşte momentul cînd această garanţie ar fi dată. In aceste condiţiuni, v-am cerut să vedeţi din nou pe dl.von Ribbentrop, în numele guvernului francez, în cursul lunilor ianuarie şi februarie, spre a obţine garanţia germană. O notă scrisă a fost remisă de dv., cu privire la acest subiect, etc.etc. Binevoiţi a nu lăsa să vă scape nici un prilej spre a protesta împotriva unei afirmaţii ca-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1)Hitler,Mussolini,Laval,Mac Donald. Tentativa a eşuat din cauza opoziţiei U.R.S.S. şi a Micii Inţelegeri.

2) Diplomat german, ambasador hitlerist în acea epocă, la Paris.

re constituie o nouă dovadă de rea-credinţă a guvernului german".

Această garanţie - pe care guvernul german se angajase s-o dea la Munchen - era de fapt piatra de încercare a sincerităţii sale faţă de occidentali, şi de sentimentele şi intenţiile sale faţă de Cehoslovacia.

Insă, guvernul Reich-ului nu s-a gîndit niciodată în mod serios, s-o dea, şi această dureroasă atingere adusă Acordului de la München făcea "colaborarea pacifică" dintre cei patru semnatari, deosebit de precară.

Se pare totuşi, că diriguitorii Reich-ului n-au întrevăzut - îndată după München - împărţeala Cehoslovaciei, şi anexarea Boemiei. "Ei s-au străduit mai întîi să menţină în limitele sale de aci înainte reduse, integritatea noului stat. Ei socoteau atunci, că Cehoslovacia vasală şi docilă ar constitui pentru Reich o bază de plecare pentru expansiunea sa către sud-est, expansiune care n-avea decît să urmeze coridorul Rusiei subcarpatice pentru a ajunge pînă la petrolul românesc şi la grînele Ucrainei. Din această pricină opunerea lor la proiectul maghiaro-polonez al unei frontiere comune, şi tenacitatea de a salvgarda la Viena (la 2 noiembrie) existenţa unei Ucraine carpatice independente, în cadrul unui stat cehoslovac". Este foarte interesant de a urmări în raportul susmenţionat, al lui Coulondre[1], fazele politicii germane faţă de Cehoslovacia, şi cauzele de schimbare bruscă, constatate de ambasadorul francez. După Coulondre, acţiunile ungurilor (susţinuţi de polonezi), şi îndîrjirea lor de a revendica Rusia subcarpatică, au îndemnat pe nemţi să-şi revizuiască politica lor cehoslovacă, şi să privească cu interes ideea unei împărţeli, care ar fi îngăduit să cadă, în lotul lor, partea leului.

Imi amintesc că unul dintre motivele - motiv mărturisit - ale lui Beck, pentru a susţine frontiera comună cu Ungaria, era de a constitui, în locul Cehoslovaciei prăbuşite, - la care prăbuşire contribuise şi el - un bloc polono-maghiaro-român, ca "barieră la est", în calea Germaniei. Beck înţelesese sensul politicii de la München şi începea să se înfricoşeze. Impărţeala nu

---

1) Diplomat francez, colaborator al lui Bonnet, ambasador în acea vreme, la Berlin.

s-a făcut, totuşi, cum o visase "colonelul". Rusia subcarpatică a revenit, în adevăr Ungariei, care se grăbise s-o ocupe milităreşte. Acest nou ajutor dat revizionismului ungar, de către Reich, era firesc să lege "organic" Ungaria de Germania: cele două ţări duceau în mod paralel politica lor revizionistă, iar impulsul pentru tulburarea Europei venea în chip repetat, (ca şi în 1914) de la Budapesta. Polonia însă nu trebuia să profite de această împărţeală, întrucît Boemia a revenit Germaniei, Slovacia "independentă" a trecut, deopotrivă, sub protecţiunea Reich-ului, iar Republica d-lui Beck s-a văzut astfel, mai încercuită, de forţele germane, şi expusă viitoarelor lovituri ale expansionismului nazist.

Coulondre a explicat şi în alte rapoarte, redactate în zilele critice de la 14, 16 şi 18 mai, desfăşurarea politicii germane care, în cinci luni după Acordul de la München, a dus la invazia Boemiei. El stăruie din nou asupra concepţiei germane, conform căreia Reich-ul "avea dreptul (în urma declaraţiilor engleză şi franceză) să organizeze, după placul ei, Europa centrală şi sud-orientală". (...) "Dl. von Ribbentrop şi Weizsäcker îşi exprimau mirarea lor ori de cîte ori eu le atrăgeam atenţia că Franţa, mare putere europeană, înţelegea să rămînă prezentă, pretutindeni în Europa, şi că, asupra acestui subiect, nu trebuia să existe nici greşită înţelegere, nici rea înţelegere. In fapt, exista o rea înţelegere."

Trebuie reţinut din acelaşi raport, şi un alt punct: "Este posibil ca mîine Reichul să recurgă împotriva României, sau a Poloniei, la aceiaşi metodă, care i-a reuşit atît de bine împotriva Austriei şi a Cehoslovaciei". La 15 martie 1939, la Berlin, se credea în mod ferm că România este în primejdie. Această teamă a lui Coulondre mi-a fost comunicată direct, la începutul lunii martie. România contribuise nu cu puţin, la negocierea Acordului Economic, singurul mijloc de a opri pe germani în acest moment, cînd evenimentele din Boemia aveau s-o dovedească, şi cînd nici Franţa, nici Anglia nu erau în măsură să intervină. Acest fapt este atît de adevărat, încît ambasadorul francez dezvăluie, în acelaşi raport, că "după informaţiile primite, se întrevede că armata germană ar încerca să ocupe toată Slovacia, şi chiar Rusia subcarpatică, pentru a pătrunde mai adînc, la Est!

Insă o asemenea ocupaţie, care ar fi adus armata ger-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mană pînă la frontiera românească, nu avea politiceşte şi militareşte nici un sens decît dacă alte operaţii ar fi fost proiectate, fie contra României, fie contra Poloniei. La ora actuală, în cercurile cele mai bine informate de la Berlin, este tendinţa de a susţine că aceste ţări erau cele mai imediat ameninţate".

Supărarea Poloniei, Coulondre o atribuie schimbării acestor planuri germane. Dar mai este şi alt motiv. Avem în această privinţă deopotrivă, informaţii precise, referitoare la intenţiile conducătorilor germani "care atunci cînd ticluiau operaţia împotriva Boemiei", se gîndeau "să se înfigă cît mai adînc, la est", şi pregătiseră, în acest scop, proclamaţii în limba română! Dar, în ziua cînd s-a înfăptuit ocuparea Boemiei, Acordul Economic cu România era semnat. România a fost cruţată. Atacul politic şi militar, urma să se îndrepte contra Poloniei.

La 15 martie 1939, s-a încheiat ultimul act al dramei cehoslovace.

Anexînd Boemia, Hitler depăşise politica revendicărilor naţionale, pe care o afişase pînă atunci. "De la politica de expansiune, a trecut la o politică de cucerire, iar revendicările întemeiate pe comunitatea de rasă au cedat pasul, de acum înainte, imperialismului militar".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Puterile occidentale se găseau deci, în faţa unei situaţii dezastruoase: securitatea continentală era definitiv lichidată; "colaborarea paşnică" între cei "patru", care o înlocuise, dăduse faliment; încrederea U.R.S.S. fusese zdruncinată; "greşita înţelegere" cu privire la libertatea de acţiune a Reich-ului, la est, subzista; un nou stat căzuse; regiunile de la est şi sud-est erau expuse unor noi agresiuni germane.

Cum nici Franţa, nici Anglia nu puteau încerca să răstoarne "faptul împlinit" (şi "acceptat" de conducătorii cehi) al ocupării Boemiei, printr-o împotrivire militară, trebuia cel puţin să opună o anumită politică tendinţelor de expansiune şi de cucerire, tot mai întinsă, a conducătorilor nazişti.

După ce au constatat, în mod oficial, eşecul eforturilor lor de la München, guvernele francez şi englez, aveau să inaugureze o politică de oprire, spre a risipi "greşita înţelegere"

cu privire la libertatea de acţiune a Germaniei, manifestînd public voinţa lor de prezenţă, pretutindeni pe continent, străduindu-se să acopere Polonia, România, Grecia, - schiţînd un nou sistem de securitate pentru estul european, - şi silindu-se să recîştige încrederea şi colaborarea Uniunii Sovietice.

Ar fi interesant de a examina mai deaproape problema "greşitei înţelegeri". A fost un factor decisiv, pentru desfăşurarea ulterioară a evenimentelor. Prin spărtura deschisă de Acordul de la Moscova, germanii au împins către asaltul estului, scopurile lor politice, ca şi teoriile şi "doctrina" lor geo-politică. Ceea ce la început era o interpretare de rea-credinţă, s-a transformat, sub presiunea ambiţiilor, patimilor şi "ideilor"(...) într-o convingere profundă, de nezdruncinat: ei credeau - după München că au dobîndit un consimţămînt general (expres, sau tacit) spre a dispune de spaţiul de la est. Democraţiile occidentale erau considerate "Raumfremd"[1], în această regiune; ele n-aveau nimic de căutat acolo, şi orice imixtiune, din partea lor, în chestiunile orientului, apăreau germanilor drept o incursiune în propriul lor domeniu, o ofensă adusă prestigiului lor, chiar violarea unui acord prestabilit. In acest mod avea să judece Berlinul garanţiile date României şi Greciei, pactul anglo-polonez, şi sprijinul dat Poloniei, de Franţa şi Anglia. Ca adesea, în politica germană, reaua credinţă, chiar de la început se transformase într-un sentiment de drept sacru. Francezii încercaseră să risipească această greşită înţelegere, prin explicaţiile date şi cerute de Bonnet, prin aceste proteste categorice, etc.

Nu este mai puţin adevărat, că germanii nu mai ascunseseră interpretarea pe care ei o dădeau Acordului de la München, amînînd, şi apoi respingînd garanţia dată Cehoslovaciei, şi hotărînd, ei singuri, asupra soartei Slovaciei şi Ruteniei, (primul arbitraj al Vienei) etc. Refuzul garanţiei, (stipulată în mod expres prin Acordul de la München), n-a împiedicat pe Bonnet să semneze declaraţia de la 6 decembrie. El a semnat-o în pofida primului arbitraj de la Viena, care fusese încheiat, fără încunoştiinţarea şi cu excluderea puterilor occidentale, la 2 decembrie 1938. Se părea atunci să Occidentalii protestau, prin anumite cuvinte, şi

1) Spaţiu străin, spaţiul altuia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

consimţeau prin anumite gesturi. Campaniile presei de dreapta, (abandonarea Europei, întoarcerea la imperiu, etc.) - întăreau impresia că Franţa abdicase la est, făcînd deosebit de grea, redresarea politicii franceze, între 15 martie şi începuturile războiului.

Cealaltă dramă care s-a grefat pe dezordinea provocată în Europa, de afacerea cehoslovacă, este cea privitoare la raporturile germano-poloneze. Această dramă începe de la München, se accentuează la începutul anului 1939, se agravează după ocuparea capitalei Praga (15 martie) şi a oraşului Memel (22 martie) şi se dezvoltă apoi, paralel cu eforturile desfăşurate de Occidentali, spre a crea un sistem de securitate la est, cu concursul Rusiei. Dată fiind natura relaţiilor polono-sovietice, sistemul unic la care se gîndiseră englezii, (circulara de la 2o martie), este împărţit în trei sisteme suprapuse care nu parvin să se unească între ele, înlesnind astfel tragicul deznodămînt: sistemul de securitate polonez (alianţă polono-engleză, hotărîtă la 31 martie, şi semnată la 25 august 1939); garanţia anglo-franceză faţă de Grecia şi România; şi Acordul anglo-franco-sovietic, care a eşuat definitiv, în august 1939[1].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Neputinţa de a uni aceste trei specii de acord într-un singur sistem de securitate, a fost una dintre cauzele principale ale prăbuşirii păcii, la răsărit, - urmată de războiul general.

Iată faptele principale privind criza germano-polonă: pînă la München, relaţiile între cele două ţări se desfăşoară "în spiritul acordului din 1934", şi sînt excelente. Germania nu urmăreşte deodată decît un singur ţel. Polonia se crede atît de asigurată, încît ea participă la desmembrarea Cehoslovaciei (problema Teschen). Totuşi, arbitrajul de la Viena (2 decembrie) o dezamăgeşte. Ea ar fi vrut să aibă o frontieră comună cu Ungaria, în timp ce Germania voia să păstreze un coridor către România. Căci, cu toată încrederea sa în Hitler, Beck se gîndeşte să opună expansiunii germane (aşa cum mi-a mărturisit, cu prilejul vizitei mele la Varşovia, la 5 martie, 1939) un bloc polono-maghiaro-român.

---

1) Data Acordului Ribbentrop - Molotov.

Ciano era fitilul acordului.(Ciano şi Beck au, în aceleaşi zile, aceleaşi gînduri mărturisite şi nemărturisite). Starea de satisfacţie polono-germană este întemeiată pe declaraţii de acest fel: "Cum în Polonia, un mare patriot şi om de stat[1] a fost gata să semneze un Acord cu Germania, am fost şi noi deîndată gata să-l semnăm, şi am pus în studiu un aranjament care are mai multă importanţă pentru pacea europeană, decît toate pălăvrăgelile laolaltă, care se rostesc în templul Societăţii Naţiunilor de la Geneva". (Din discursul pronunţat de Hitler, la Nürenberg, la 12 septembrie 1938, în ajun de München).

Alt exemplu: "Statul polonez respectă situaţia naţională în acest stat; atît acest oraş, cît şi Germania, respectă drepturile polonezilor; astfel s-a reuşit să se netezească o cale către o înţelegere care, plecînd de la Danzig, a putut astăzi, cu toate încercările de a tulbura pacea, să dezintoxice în mod definitiv, raporturile germano-poloneze, transformîndu-le într-o colaborare sinceră şi amicală; (Discursul lui Hitler de la 2o februarie, 1938).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Incă un exemplu: Declaraţiile guvernelor, făcute de la 5 noiembrie, şi declaraţia făcută de Hitler în faţa lui Lipski[2], din aceiaşi zi: "Cu privire la politica Danzigului nu va interveni nici o modificare".

Dar de îndată ce s-a aranjat de mîntuială problema sudeţilor, la München, tonul german s-a schimbat. Dl.von Ribbentrop a propus lui Lipski o "Gesamtlösung", adică o alipire a Danzigului, la Reich, şi căi de comunicaţii, exteritoriale, între Germania şi Prusia Orientală, (25 octombrie 1938).

Beck s-a emoţionat, şi a trimis instrucţiuni precise lui Lipski. El a amintit ultimele declaraţii ale lui Hitler, care erau mai "precise" şi "mai puţin în două luntre decît oricînd", ca prevederile Acordului din 1934, care "şi-a dovedit întreaga capacitate în momentul celei mai mari tulburări pe care a cunoscut-o Europa de după război".

---

1) Mareşalul J.Pilsudski (1867-1935) şeful republicii polone restaurate, după primul război mondial.

2) Ambasadorul Poloniei la Berlin.

(Adică acest Acord a înlesnit desmembrarea Cehoslovaciei, şi care era fatal să înlesnească desmembrarea Poloniei). Chiar acceptînd ideea unui "Gesamtlösung", şi preconizînd o întîlnire "tête-à-tête", la adăpostul extravaganţelor şi a încurcăturilor pe care le proclamă Societatea Naţiunilor, Beck a respins "încorporarea" teritorială, şi a amintit "elementele" care determină problema Danzigului. Din această clipă, întîlnirea cu Hitler apare ca una ce riscă să devină furtunoasă.

Totuşi, germanii nu împing încă spre o discuţie cu privire la fond. Inainte de orice, trebuie lichidată Cehoslovacia, şi trebuie luat Memelul.-

Cuvintele adresate de Hitler lui Beck, la Berchtesgaden, (5 ianuarie, 1939) sînt îmbibate de cordialitate. Problema Danzigului a fost menţionată "în trecere". Aceste vorbe n-au neliniştit mai puţin pe ministrul polonez. El a rugat, a doua zi, pe dl.von Ribbentrop să repete Cancelarului că "dacă a fost totdeauna optimist, după convorbirile şi contactele avute cu oamenii politici germani, el se simte astăzi, pentru prima oară copleşit de pesimism. Indeosebi, în ce priveşte chestiunea Danzig, aşa cum a fost înfăţişată de Cancelar, Beck nu vede o posibilitate de înţelegere".

Totuşi germanii continuă să aplice metodele dulci. La 25 ianuarie, Ribbentrop se află la Varşovia: un nou schimb de vorbe bune; nu-i vorba de vreun acord referitor la Danzig; dar de un "gentlemen's agreement"[1]: "In cazul cînd Societatea Naţiunilor ar abandona problema Danzig, această retragere ar fi urmată numaidecît de o declaraţie polono-germană, constatînd că statu quo la Danzig va fi menţinut pînă în momentul în care ar interveni o înţelegere între Polonia şi Germania".

"Realismul" lui Beck îl împinge să renunţe la sprijinul pe care i-l putea da Societatea Naţiunilor (foarte slăbită, la începutul anului 1939), pentru a-şi afirma deplina încredere într-un "gentlemen's agreement", şi în nişte gentlemeni care şi-au dovedit deplina lor măsură în evenimentele de la München şi de la Viena. Jucătorul Beck îşi dezvăluie încăodată înclinarea lui în spre cele riscante.

Hitler însă continuă să-şi ascundă jocul. El cloceşte

---

1) Înţelegere neîntemeiată pe forme legale, ci bazată pe cuvîntul de onoare al părţilor.

problema Boemiei: "Au trecut 5 ani, de cînd am semnat un pact de neagresiune cu Polonia. Astăzi, cu greu s-ar mai găsi vreo divergenţă de opinii printre adevăraţii prieteni ai păcii, cu privire la valoarea acestui pact. Să se întrebe oricine, ce s-ar fi întîmplat cu Europa, dacă această înţelegere, într-adevăr eliberatoare, nu ar fi intervenit acum 5 ani". (Discursul lui Hitler,3o ianuarie, 1939). Luna februarie trece fără incidente.

In primele zile de martie, mă aflam la Varşovia, în vizită oficială (4,5,6 martie). Găsesc acolo o opinie publică neliniştită şi pornită contra lui Beck, căruia i se impută prea marea lui încredere faţă de Hitler. Beck însă "bravează" şi simulează o linişte desăvîrşită. Pretinde că şi-a păstrat întreaga sa încredere în cuvîntul Führerului, pentru că este o vorbă de la om la om, de la soldat la soldat, pe care totdeauna s-a putut sprijini, de şapte ani. Constat că şi-a păstrat vechea lui aversiune faţă de Franţa, o oarecare simpatie pentru Anglia, şi o vizibilă înclinare înspre metodele totalitare. Tot atunci, mă înştiinţează de sfîrşitul probabil al statului cehoslovac. Nu înţelege să se încline în faţa Reichului, şi se va împotrivi lui Hitler, "ca de la om, la om". "Gentlemen's agreement"-ul nu e strălucit, dar e mulţumit de el: îi place numele ăsta! Se simte mîndru de a se măsura cu o personalitate de talia lui Hitler, care nu l-a decepţionat niciodată, pînă azi (Problema Ucrainei). (...) Beck crede în virtutea eternă a Acordului din 1934. Această atitudine e periculoasă, fiindcă dacă buna-credinţă germană, pe care Beck o garantează în faţa poporului, ar fi dezminţită de fapte, el îşi va risca pielea, lăsînd Polonia în faţa unei prăpăstii. (...) Prin orgoliul său, şi prin uşurinţa sa, Beck pare destinat să fie o jucărie a fatalităţii. Vorbele pe care mi le-a spus cu privire la Uniunea Sovietică, merită să fie reţinute. Occidentalii nu cunosc Rusia; ei trec de la o extremitate la alta: anglo-francezii trec, de la politica cordonului sanitar, la politica securităţii colective, sprijinită pe Moscova; iar germanii trec de la politica de la Rapallo[1)], la Pactul Anti-Comintern. In ce priveşte Polonia,ea îşi urmează calea de mijloc: nici o duşmănie, şi nici o intimitate cu nimeni; nici politică de securitate colectivă; nici Pact Anti-Comintern; ci un pact de neagresiune care menţine Uniunea

1) Mică staţiune climaterică şi balneară, lîngă Genua, unde au fost restabilite printr-un tratat, relaţiile diplomatice, între URSS şi Germania, după primul război mondial (17 aprilie, 1922).

Sovietică acolo unde se află, în neputinţă de a fi utilă Europei. Echilibru.

Interesantă este înclinarea faţă de Italia: Ciano şi Beck au o mentalitate asemănătoare faţă de Germania; ei "flirtează" cu nazismul, şi se cred destul de şireţi, pentru a nu-şi arde degetele. Totuşi, ei uneltesc să ridice obstacole, pe care uraganul nazist le va risipi ca pe nişte căpiţe de paie.

Reaua lună martie va dezlănţui drama poloneză care va fi precedată de drama personală a colonelului Beck. La 15 martie, Boemia a fost invadată şi a dispărut. La 23 martie, Reichul şi-a asumat "protecţia şi independenţa politică a statului slovac". Trupele germane obţin dreptul "de a proceda la crearea unor instalaţii militare, şi de a întreţine garnizoane de-alungul frontierelor orientale şi occidentale ale Slovaciei". Astfel el va strangula şi mai mult Republica Poloneză. Totuşi, Hitler consideră statul Slovaciei ca pe o piesă de schimb, şi a spus-o lui Lipski. Mi-a spus-o şi mie, la 18 aprilie 1939. La 22 martie, alte avansuri germane, şi o nouă încercuire a Poloniei, de data asta pe la nord, prin ocuparea Memelului.

BCU Cluj / Cotos University Library Cluj

In ajunul acestei acţiuni, Ribbentrop îşi descoperă jocul său faţă de Polonia. Prima discuţie "acră-dulce", între Ribbentrop şi Lipski! Invinuiri reciproce. Ribbentrop face propuneri (aceleaşi!): Incorporarea Danzigului, şi a căilor de comunicaţie exteritoriale. Cere un răspuns. E grăbit. N-ar vrea să se supere Führerul!

E limpede: Germania îşi propune să treacă la o nouă etapă. După Praga, Bratislava şi Memel, vrea Danzig. Si asta grabnic!, fiindcă simte cum vîntul îi suflă la pupă, şi succesul îi surîde. Mai mult: vrea să evite complicaţiile. Anglia s-a şi emoţionat! Presa engleză tună şi fulgeră. Churchill, în Camera Comunelor, e din ce în ce mai clar-văzător şi mai îndrăzneţ. Chamberlain furios şi personal lovit de evenimentele de la Praga, a lansat (la 2o martie) propunerea unui pact de securitate între Londra - Paris - Varşovia - Moscova. Reichul n-are timp de pierdut. Trebuie să bată fierul cît e cald: să tragă orice profit posibil decurgînd din cunoscutul "gentlemen's agreement" cu Polonia.

In aceste zile istorice a izbucnit criza de conştiinţă a lui Beck. A înţeles şi el că a fost păcălit. Trebuie să se

proptească în faţă Reichului, şi să se apropie de poporul său,şi de sine însuşi. A sosit vremea să-şi caute legătura cu ţările pe care el le părăsise de mult; să facă o mişcare hotărîtă, de basculă. Chiar acum, Anglia îi întinde prăjina. Această prăjină trece pe deasupra multor vinovăţii, pentru a se împiedica prăbuşirea consecutivă a tuturor ţărilor de la răsărit. El nu va pierde această ocazie. Dar înţelege să rămînă "întreg"; el nu se va integra în sistemul politic propus de Chamberlain, acest occidental care nu înţelege nimic din Rusia! El va obliga Anglia să facă politica lui Beck, să se adapteze la sistemul de securitate al Poloniei, alegînd Polonia ca prim pilastru de susţinere, stîlpul securităţii independente orientale. (...) Asta-i toată politica lui Beck: doreşte o înţelegere "fără întîrziere", că e grăbit, şi doreşte "să stopeze" cît mai repede, pe de-o parte activitatea diplomatică subversivă a unui partener neleal, iar pe de altă parte, să oprească agitaţia opiniei publice poloneze care-l face responsabil de a fi mizat atît de mult, pe o carte greşită. Îşi menţine neîncrederea în U.R.S.S. de a cărei intervenţie în politica internă poloneză, el se teme, după cum se teme şi de efectul apropierii sale de Rusia, în Germania. (...) Astfel, Beck nu abandonează definitiv speranţa unei împăciuiri cu Germania. El propune un pact bilateral. (...) pentru a face faţă emoţiei poloneze, şi va accepta, în mod provizoriu declaraţia unilaterală în favoarea Poloniei, pe care Chamberlain o va face, la 31 martie, în Camera Comunelor.

Intre 21 martie (ziua deschiderii ostilităţilor diplomatice cu d.von Ribbentrop), şi 31 martie, ziua de "garanţie" britanică a d-lui Chamberlain, n-au trecut decît 10 zile. Beck a avut noroc, şi a manevrat bine. Se pare că a căzut în picioare. El se va sili, numaidecît, să-şi consolideze poziţia: faţă de germani, Beck îşi va multiplica explicaţiile şi demersurile, (fără să renunţe la intransigenţa sa în afacerea Danzig), pentru a reveni la un acord în "spiritul" celui din 1934. De asemenea, el va obţine în timpul unei vizite la Londra, în primele zile din aprilie, asigurarea că obligaţiile de asistenţă de care Polonia va beneficia, nu vor fi întemeiate nici pe angajamente unilaterale (fiindcă Polonia doreşte să evite sprijinul Uniunii Sovietice), ci să se sprijine numai pe un pact bilateral de asistenţă, pe care Anglia

îl acceptă în aprilie şi pe care îl vă semna la 25 august, adică la cîteva zile înainte de izbucnirea războiului. (...)

Pînă la începutul lunii iunie 1939, vizitatorii străini care veneau de la Berlin, erau convinşi că Reichul îşi păstrase vechile sentimente de neîncredere faţă de U.R.S.S., şi că era interzisă orice apropiere de Moscova. Hitler şi Goering au fost categorici asupra acestui punct, în conversaţiile cu mine, iar prinţul Paul al Iugoslaviei s-a întors cu aceleaşi impresii de la Berlin: Moscova era "tabu"; cine o atingea, se frigea. Beck era deci de perfectă bună-credinţă cînd susţinea că atît timp cît el nu va face un pas înspre Rusia, nu se va dezlănţui războiul cu Germania. "Reasigurarea" pe care o încheiase cu Anglia, nu era şi nu putea să fie un "casus belli"; după cum nici intransigenţa, la urma-urmei naturală, arătată în problema Danzigului. Mai mult decît atît, - gîndea Beck - că unul singur ar fi fost pasul iremediabil, putînd să declanşeze în mod automat războiul cu Reichul: încheierea unui pact cu U.R.S.S.

Acest pas, Beck era hotărît să nu-l facă (şi m-a rugat în timpul întreverii ce am avut-o cu el în tren, în noaptea de 16-17 aprilie 1939, să repet acest lucru, la Berlin); era convins că, menţinînd actualul statu quo faţă de U.R.S.S., el salva pacea cu Germania.

In realitate această hotărîre îl lega de mîini şi de picioare, faţă de Hitler. Führerul nu era dispus, după răsunătoarele succese, în Austria şi în Boemia, să tolereze intransigenţa d-lui Beck. (...) Şi cum refuzul îndărătnic al lui Beck de a-şi uni sistemul de securitate cu acela al unei securităţi generale, avea să împiedice încheierea acordului anglo-franco-rus, Hitler nu a şovăit să ofere guvernului sovietic acest tîrg ademenitor care avea să-i deschidă porţile Moscovei şi să-i permită de a face un război în cele mai bune condiţiuni. Convingerea lui Beck că Reichul se temea de participarea sovietică la apărarea securităţii orientale, se baza pe declaraţii de acest fel: (...) "Orice război ar putea să aducă, în Europa, comunismul care e un pericol groaznic. Polonia e un bastion în faţa Asiei. Distrugerea Poloniei ar fi o nenorocire pentru statele care ar deveni astfel vecine ale Asiei. (...)"

(...) Conversaţia dintre Ribbentrop şi Lipski, (25 oct.

1938) ridică pentru prima oară problema Danzig, conţine o invitaţie adresată Poloniei "pentru a lua o atitudine comună, faţă de Rusia sovietică, în cadrul Pactului Anti-Comintern".

Cearta cu privire la Danzig a revenit pe primul plan, şi s-a vorbit mai puţin despre pericolul comun de la Răsărit.

Cu toate acestea, Hitler îi spune lui Beck, la 5 ianuarie 1939: "Comunitatea de interese a Germaniei şi Poloniei,în ceea ce priveşte Rusia, este completă. Pentru Germania, oricare Rusie, fie ea ţaristă sau bolşevică, este egal de periculoasă. Pentru aceste motive, o Polonie puternică este o necesitate a Germaniei. Cancelarul a subliniat că fiecare divizie poloneză angajată contra Rusiei, economiseşte Germaniei o divizie corespunzătoare".

După şase luni de la aceste vorbe, Hitler cădea de acord cu Moscova, şi distrugea ţara pe care o considerase, nu fără dreptate de a fi "pur şi simplu o necesitate pentru Germania". (...)[1)]

In mijlocul acestor tulburări, - două drame politice: prăbuşirea Cehoslovaciei, şi criza germano-poloneză. Puterile occidentale reluară negocierile cu Moscova, în vederea încheierii unui pact multilateral de securitate şi de asistenţă reciprocă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 februarie

Se zvoneşte că întîlnirea celor "Trei" are loc undeva, în România, sau în Rusia de sud.

De Gaulle nu a fost invitat. Anglo-saxonii se tem,probabil, că francezul e prea legat de ruşi. Aceştia, mai bine informaţi, ştiu că De Gaulle, dacă se va înclina vreodată într-o parte, nu va fi de partea lor. Nici unii, nici alţii nu au socotit deci, că ar avea interesul să-l invite.

6 februarie

De Gaulle a vorbit ieri seară, pentru a-i înştiinţa pe "Cei Trei", care negociază undeva, în Europa, despre vederile şi năzuinţele Franţei.

---

1) Relatarea "Dosarului Bonnet" se întrerupe aici, rezervîndu-şi 24 de pagini albe, în caiet, la care Grigore Gafencu nu a mai putut să revină.

Generalul o ia de sus: Franţa nu va recunoaşte ca obligatorii, în sarcina sa, cele ce nu s-au discutat cu Franţa şi nu au fost aprobate de Franţa însăşi. (Este greşeala celor "Trei", dacă au aşezat Franţa într-o postură în care-i ademenită să dea semnalul răzvrătirii, în loc de a da exemplul disciplinei). Naţionalist integral, ca totdeauna, Generalul este totuşi mai european decît de obicei. Declarînd că Europa suferă atunci cînd Franţei nu-i merge bine, recunoaşte implicit că Franţa are interesul şi voinţa ca Europa să nu sufere. Este calea solidarităţii europene,pe care aş dori s-o văd progresînd. In rest, cuvinte bune pentru independenţa Poloniei, a Cehoslovaciei, a Austriei şi a "Statelor Balcanice". De ce acest termen generic şi impropriu, pentru foştii aliaţi ai Franţei, şi pentru ce o specificare binevoitoare, în favoarea Austriei, care a contribuit cu cel puţin 5o%, dacă nu mai mult, la procesul de "nazificare" a continentului? (...)

Colonia română caută să prindă, la radio, lista numelor "criminalilor" de război. Radio Moscova felicită pe fraţii bulgari, care au dat dovadă de sinceritate, osîndind şi împuşcînd fără nici o zăbavă, peste o sută de foşti regenţi, miniştri şi parlamentari. Acest masacru pare Moscovei un act de ispăşire şi de reînoire sufletească, demn de a fi urmat şi de alţii. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7 februarie

(...) Fac o scurtă vizită lui Dulles, care este gata de plecare la Paris. Ii încredinţez un pachet pentru Răutu (cu ziare), şi-i vorbesc de ţară, de ruşi, de Elveţia. Ii expun şi lui ideile mele despre totalitarism, despre Europa, particularism şi neutralitate. In curînd, un trimis al preşedintelui Roosevelt va sosi la Berna. Are de gînd să zgîlţîie neutralitatea elveţiană, care "indispune" şi pe Roosevelt, şi să ceară unele măsuri, pentru a putea controla, mai deaproape, evaziunile de capital din Germania. Intreb pe Dulles: "Ce interes aveţi să slăbiţi poziţia de neutralitate şi de rezistenţă a democraţiei elveţiene? Este singurul colţ al Europei care se mai ţine pe picioare, şi mai rezistă. Vă străduiţi chiar acum, undeva, pe malul Mării Negre, să refaceţi Europa. Vă veţi ciocni, desigur, de nenumărate tendinţe şi presiuni anti-europene. De ce vă îngreunaţi vouă înşivă, sarcina, şi de ce ne slăbiţi, nouă tuturor, poziţiile? Elveţia este un "à tout" în jo-

cul vostru. Nu pricep de ce doriţi să-l pierdeţi". Dulles mi-a strîns mîna, şi m-a asigurat că vede lucrurile 100% aşa cum le văd eu.

Vizită la Sullivan. Imi dă lămuriri şi amănunte despre vizita sa la Londra, şi îmi prezintă un tînăr colaborator, pe dl. Richard Jellinek. Imi aduce vestea de la Foreign Office că "amicul meu Caramfil" se află la Londra, şi că va veni probabil, curînd, în Elveţia.

8 februarie

Un subsecretar de stat de la Foreign Office - să fi fost, oare, lordul Cranborn ? - a declarat, în Camera Comunelor, că relaţiile diplomatice dintre Anglia şi România, Bulgaria, Ungaria (adică ţările ocupate de U.R.S.S.), nu vor fi restabilite înnainte de pace.

De ce? Nu poate fi vorba de un principiu general, deoarece Italia fascistă, mult mai vinovată decît cele trei ţări dunărene (şi în orice caz, mult mai vinovată decît România), a putut restabili legăturile ei diplomatice cu Naţiunile Unite. E o măsură de "curtenie", deci faţă de U.R.S.S. O curtenie unilaterală, deoarece U.R.S.S. are un ambasador la Roma, şi urmăreşte o acţiune diplomatică în Italia, (şi ce acţiune!), ţară ocupată de armatele anglo-saxone.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această complezenţă a Angliei este de foarte prost augur, pentru felul cum pacea va fi pregătită. Sovieticii vor fi pretutindeni, iar englezii numai acolo unde nu jenează. De mai înainte, occidentalii ţin să afişeze lipsa lor de interes pentru tot ce se pregăteşte în Orient: nu vor să aibă prieteni acolo, care să-i cheme în ajutor; nu vor să aibă nici informatori, nici sfătuitori, nu vor, cu nici un chip, să aibă vreun bucluc cu U.R.S.S. De ce le e frică, nu vor scăpa! Buclucul de care fug ei, la Răsărit, îl vor avea în "zona" lor, şi apoi la ei acasă. Fiindcă sovieticii nu sînt dispuşi să le restituie actul de politeţă. Ei sînt, de pe acum, prezenţi pretutindeni, şi dau pretutindeni îndemnuri, sfaturi şi înştiinţări.

Englezii pierd astfel, fără nici un folos nişte poziţii de rezistenţă, absolut necesare, în lupta politică începută pentru reorganizarea şi reechilibrarea Europei. Cu U.R.S.S., nu sînt

de rigoare nici jena, nici delicateţa, nici discreţia. Iar cînd asemenea însuşiri sînt date la iveală, în dauna celor mai elementare principii de drept, ele sînt considerate ca o dovadă de slăbiciune, şi pot avea cele mai jalnice urmări. Trebuie repetat (o fac de cîte ori pot, şi faţă de oricine) că ordinea europeană nu poate fi statornicită, nici salvată, decît pe temeiul unor principii generale, valabile la est ca şi la vest, la nord ca şi la sud, principii care să poată fi sprijinite şi apărate, de toate forţele continentale disponibile. (...)

Curierul de la Paris îmi aduce numărul 2 al ziarului "Ordre" care a reapărut sub direcţia lui Emile Buré, un prieten încercat al ţării noastre. Sub titlul ziarului, s-a tipărit o "manşetă" din cuprinsul cărţii mele: "Neîncrederea Occidentului, faţă de U.R.S.S., a produs tranzacţia de la München, în 1938; neîncrederea Uniunii Sovietice, faţă de Occident, a provocat tranzacţia de la Moscova, din 1939". (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 februarie

Aflu azi că De Gasperi, ministrul Afacerilor Străine, la Roma, a cerut Naţiunilor Unite să revizuiască clauzele armistiţiului (cu Italia), şi că negocieri, în această privinţă, au şi început. Aşa dar, pentru Italia, "revizuire" binevoitoare (ba, se găsesc chiar şi ziare americane care să ceară ca Italia să fie admisă ca "membru integral", în rîndul Naţiunilor Unite); iar pentru noi, cea mai cumplită izolare şi tăcerea cea mai desăvîrşită. Nu e rău ca armistiţiul italian să fie revizuit: pentru consolidarea Europei de mîine, e nevoie de colaborarea tuturor popoarelor cu tradiţii şi cu însuşiri europene; Italia, dezbărată de fascism, poate fi un sprijin temeinic al noilor rînduieli. Este însă revoltător ca aceste măsuri de generoasă înţelegere, să fie luate numai faţă de Italia, unde politica "Axei" a luat naştere, şi de unde s-a întins, cu forţa, în Balcani, în timp ce România s-a zbătut cît a putut, ca să nu ajungă victima acestei politici, România este ignorată şi nu are nici măcar dreptul să rostească un cuvînt autorizat, în Occident.

Atîta vreme cît am opus rezistenţă forţelor aliate, nu am fost lăsaţi numai în seama propagandei sovietice: Radio Londra ne îndemna, în fiecare seară, să depunem armele, şi ne oferea asi-

gurări, prin glasul unor vechi prieteni ai României, ca Seton Watson şi ca Henri Wickham Steed, ca să ne încredem în generozitatea Aliaţilor. (...) Făcînd aluzie la un recent mesaj adresat de Roosevelt şi de Churchill, către poporul italian, Steed a lăsat să se înţeleagă (...) că Naţiunile Unite se adresau României, în acelaşi spirit adresat Italiei. (...)

Prin îndemnurile şi mesajele lor către poporul român, autorităţile britanice au luat asupra lor o răspundere (...) de care ei nu se pot lepăda acum, sub cuvînt că împrejurările s-au schimbat.

O senzaţie: Tanda Bragadiru (fata lui Coste şi a Tincuţei Caragea) vine să mă vadă. A ieşit, de curînd, din ţară, cu un avion american, a văzut în Italia colonia română şi pe Cămărăşescu, a trecut prin Paris, şi a ajuns, în fine, la Geneva: "dorul de ducă", comisioane, cumpărături ... Din convorbire, se desprinde că această "excursie" e autorizată de generalul Rădescu (unchiul doamnei Bragadiru), şi că se face cu protecţia autorităţilor americane. D-na Bragadiru îşi aşteaptă curierul la Berna,la amicul Dulles. Ea "lucrează" la Bucureşti, pe lîngă misiunea americană. Din povestirile ei, colorate, pitoreşti, se desprinde imaginea unei ţări greu încercate, suferind "economiceşte, mai mult decît politiceşte". Ruşii nu sînt nici mai blînzi, nici mai răi, decît îi bănuiam. Trecerea armatelor prin ţară a pus satele şi oraşele la grea încercare: siluiri, jaf, asasinate. Apoi cu începutul, ordinea s-a restabilit. Se mai întîmplă "incidente", pe străzi şi în localuri. Viaţa şi-a reluat firul, capitala se mai şi distrează, pînă la orele lo noaptea. Ruşii iau parte la această viaţă, intră în localuri, se amestecă cu populaţia. Echipa lor mondenă,cu Vinogradov în frunte, ia parte la anumite petreceri, dansează. Ruşii nu se amestecă în politică. Greutăţile de care se loveşte guvernul au un caracter intern. La început, a fost o uniune sacră. Apoi, au început certurile: cutezanţa comuniştilor, şi atacurile din ziarul "Scînteia", neîndemînarea lui Maniu, atitudinile sale negative, obişnuita şi îndărătnica fugă de răspunderi şi de putere ale lui Maniu, toate acestea au pricinuit crize prelungite la nesfîrşit. Generalul Rădescu s-a dovedit a fi un bărbat de curaj.Se străduieşte să ţină piept anarhiei. Pînă cînd? Faptul că n-au fost

numiţi miniştri plenipotenţiari în străinătate, doamna B. îl atribuie nu unui veto sovietic, ci numai certurilor interne. Deîndată ce unii se gîndesc la un candidat, ceilalţi se aruncă asupra lui, şi îl sfîşie. Ruşii nu s-ar opune ca guvernul român să-şi numească diplomaţi în străinătate. Regele e iubit, serios, muncitor şi bine văzut. Echipa Stîrcea - Buzeşti a feştelit-o! Era îmbătată de succes, şi copleşită de ambiţii. S-au retras la ţară. Amîndoi sînt "en froid" cu regele. Sînt multe ziare, la Bucureşti. "Timpul" se ţine bine. "Scînteia" e ziarul comunist. Lumea îl citeşte, dar nu-l iubeşte. Anglo-saxonii urmăresc evenimentele din ţară, fără a interveni. Englezii sînt foarte curtenitori faţă de ruşi, şi nu îndrăznesc să ridice glasul. Şeful delegaţiilor de armistiţiu, vice-mareşalul aerului Stephenson, locuieşte în casa mea. Americanii au mai mult curaj, şi la nevoie, ne pot fi de mai mare folos. Ruşii ne judecă cu severitate, din pricina stricăciunilor din Ucraina, dar nu exclud posibilitatea unei mai bune înţelegeri, în viitor. Saşii şi săsoaicele au fost ridicaţi, din capitală, ca şi din Braşov şi trimişi "la muncă", în Rusia (sistemul german în Franţa, şi pretutindeni). Maniu a fost, la început, menajat de sovietici. El însă a comis imprudenţa să atace "hoardele" care au jefuit unele sate din Transilvania, într-un discurs ţinut la Sibiu. A doua zi, el a fost atacat de Radio Moscova, şi de atunci, atacurile nu mai contenesc. Vişoianu lucrează şi vînează ...

<u>lo februarie</u>

Ştiri proaste din ţară, şi de la Moscova. Radio Moscova anunţă: "România se află în ajunul unor evenimente însemnate. Un nou guvern va fi constituit pe baza programului Frontului Naţional Democratic, publicat la 28 ianuarie. O demonstraţie la care au luat parte 300.000 de muncitori, comunişti, socialişti şi sindicalişti, la Bucureşti, a cerut formarea unui nou guvern. Manifestaţiile organizate în fabrici, tind spre acelaşi scop. Frontul Naţional-Democratic cere în plus, mai bune condiţii sociale, pentru clasa muncitoare, împlinirea numaidecît a reformei agrare, reorganizarea armatei române prin "democratizarea" corpului de ofiţeri, şi alcătuirea unui front politic comun. Şeful ţărănist Maniu, Dinu Brătianu şi alţi reacţionari se ridică deschis, prin organele lor de presă, împotriva Frontului Naţional Democratic. Muncitorii din cele mai

multe tipografii refuză să tipărească ziarele reacţionare".

Aşadar, revoluţia e în mers, şi se îndeplineşte în etape. Etapa colaborării cu clasele burgheze e pe sfîrşite. Cît va dura încă etapa Frontului "democratic"? Ceea ce e grav şi neliniştitor, este că aceste evenimente se desfăşoară în România, simultan cu "Conferinţa celor Trei", întrunită în vecinătatea ţării noastre.

Ruşii fac ce voiesc, iar anglo-saxonii înghit, tolerează şi se supun.

11 februarie

Rădescu se apără şi rezistă. Radio Bucureşti ne transmite ecoul unei întruniri, la Bucureşti (la ARO; dacă nu mă înşel), unde, în faţa unei mulţumi numeroase, generalul a făcut mărturisiri de credinţă.

Mai întîi, el respinge cu energie învinuirile de "fascism" de "reacţionarism" şi de "hitlerism", pe care "anumite cercuri" le aruncă asupra colaboratorilor săi. Primul ministru a făcut apel la unire, la potolirea patimilor, la acea "pace internă" fără de care ţara nu poate fi salvată. El are curajul să pună deschis problema însăşi a existenţei statului român! (Existenţă pe care unele porniri lăuntrice, mai rele şi mai primejdioase decît pofele din afară, sînt pe cale de a o compromite).

Cercetînd unele revendicări extremiste, generalul arată că sancţiunile împotriva "criminalilor de război" sînt luate, şi vor fi luate cu deplina bună-credinţă; că omisiunile vor fi îndreptate; dar că, în ce priveşte exproprierea rurală, ea nu poate fi împlinită numaidecît, din două motive binecuvîntate: mai întîi, obligaţiile care decurg din armistiţiu, şi care obligă ca producţia agricolă să nu scadă, (şi să nu fie tulburată printr-o reformă care ar dezorganiza posibilităţile de muncă; şi în al doilea rînd, dreptatea cea mai elementară cere ca exproprierea să nu se facă înainte de întoarcerea de pe front a ostaşilor noştri, care luptă alături de Aliaţi, pînă la capăt.

Stăruind apoi asupra hotărîrii guvernului de a împlini întocmai clauzele armistiţiului, Rădescu respinge cu demnitate insinuarea comuniştilor, că un alt guvern ar putea căpăta mai uşor calitatea de cobeligerant, şi autorizaţia de a pătrunde în Transil-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

vania de Nord. Cu multă dreptate, generalul declară că "cobeligeranţa" o putem cîştiga, şi trebuie s-o cîştigăm, prin vitejia trupelor noastre, şi nu prin viclenia unor combinaţii politice; iar "autorizaţia" de a intra în Transilvania nu este o favoare, c un drept, un lucru firesc care ni se datoreşte. In sfîrşit, primul ministru aduce laude tînărului rege Mihai. Datorită transmisiunii radiofonice, am auzit acest discurs rostit cu voce tare şi hotărîtă, stîrnind cele mai însufleţite aplauze. Lumea a aclamat pe rege şi a cîntat Imnul regal. (...)

13 februarie

Taina s-a risipit şi s-a făcut lumină. Conferinţa celor Trei a avut loc la Livadia, în Crimeea. Locul a fost ales acolo, fiindcă îi convenea lui Stalin. Cei doi anglo-saxoni s-au supus din nou voinţei celui de la răsărit. Conferinţa din Crimee redă Rusiei, o bună parte din prerogativele pe care i le luase s le limitase războiul din Crimeea. Rolul "european" al Rusiei a fost consimţit în modul cel mai solemn. Formulele comunicatului sînt "atlantice" (adică împrumutate din Charta Atlanticului), fondul însă apare deseori moscovit. De pildă: soluţia privind Polon atît cu referire la linia Curzon, cît şi la Comitetul de la Lubl poartă pecetea Moscovei, şi nu a fost modificată de Aliaţi decît amănunte: o deplasare a liniei Curzon, pe alocuri cu cîte opt-ze km., şi o completare a Comitetului de la Lublin cu elemente cule de la Londra şi dinlăuntrul Poloniei. O asemenea Polonie-peste c re se întinde aripa ocrotitoare a Moscovei-poate creşte cît mai parte în spre Apus. De ce nu pînă la Oder?(Este de aşteptat o puternică reacţiune şi cumplită dezamăgire în cercurile emigraţiei poloneze). (...) Pentru noi, comunicatul de la Yalta cuprinde do lucruri îmbucurătoare: 1/ Mai întîi, desprinde cu desăvîrşire soa ta ţărilor satelite de soarta Reichului; "sateliţii" sînt asimil (în repetate rînduri), cu celelalte state din Europa "liberată". S ta lor a fost, de altminteri, orînduită prin tratate de armistiţi separate; de acum înainte, aceste state vor fi admise (firește, ipotecele ce apasă asupra lor) în ordinea care trebuie organizat şi statornicită.

2/ Această ordine trebuie să fie generală, universală nu împărţită în compartimente şi zone de influenţă. Organizarea prevede metode comune şi o acţiune comună între cei Trei Mari, c rora se va adăuga, probabil şi Franţa, cel puţin pentru treburil

europene.

In principiu deci, nu sîntem lăsaţi pe seama ruşilor. In principiu! ... In realitate, sovieticii se grăbesc să statornicească, la noi, şi în împrejurimi, stări şi aşezări de fapt, ce nu vor putea fi uşor modificate.

Franţa e tratată cu mănuşi, dar încă nu i se recunoaşte un drept de egalitate. Roosevelt nu vede în De Gaulle un frate, ci numai un coleg provizoriu!

Pentru Germania, nici un cuvînt de nădejde. Capitulare, deci, distrugerea hitlerismului şi a militarismului (adio, guvernu von Paulus!) şi control. In ce măsură această categorică severitat - fără nici o portiţă de scăpare - e bine socotită, rămîne de văzut. Totul este astfel chibzuit, ca şi cînd nu ar mai exista în lume, decît o singură primejdie: primejdia germană. Este o concepţie veche de şase ani. Azi mai sînt şi alţi factori ce ar trebui luaţi în seamă.

De altfel, comunicatul este plin de bune intenţii. Prin tre rînduri, se simte străduinţa lui Roosevelt de a se ridica la u cît mai înalt nivel (cel puţin în cuvinte); bunăvoinţa lui Stalin, dornic de a se arăta conciliant în toate chestiunile de principiu (adică formale); şi iscusinţa lui Churchill de a împăca şi capra ş varza.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este un început meritoriu, ce nu esclude însă posibilit tea unor noi şi grele neînţelegeri; nu exclude, totuşi, nici putin ţa unei paşnice colaborări.

Călătorie la Berna, unde un Comitet de doamne "aliate" a organizat o mare serbare de binefacere, în folosul "copiilor francezi". (...)

Legaţiile ţărilor "satelite" n-au fost invitate "oficial la serbare (care era, de altfel, o serbare "oficială"), sub cuvînt că relaţiile diplomatice nu fuseseră încă reluate cu Aliaţii. Motivul era cu atît mai puternic, cu cît tinerii noştri diplomaţi de la Berna încă nu izbutiseră să stabilească raporturi personale cu diplomaţii aliaţi, cum a izbutit, de pildă ministrul Finlandei, poftit la serată. Am ţinut, totuşi, să exprim regretul meu că doamnele

din comitet nu au găsit cu cale să trimită o invitaţie la legaţie. (...)

Am avut prilejul să leg mai multe convorbiri interesante cu membrii corpului diplomatic şi cu delegaţii aparţinînd comisiunilor străine. Evenimentul zilei: Comunicatul de la Livadia. Anglo-saxonii sînt încîntaţi, deoarece înţelegerea pare deplină, iar formulele folosite le sînt familiare. Nu am putut însă constata păreri îmbucurătoare, pentru noi. Englezii - îndeosebi, cei care vin de la Londra, ca amicul meu Sullivan, de pildă - sînt pesimişti, în ceea ce ne priveşte, întrucît par convinşi, că într-un fel sau altul, cu desăvîrşire am fost lăsaţi în seama ruşilor. Nu-i mai interesăm. Si această dezinteresare, de fapt, poate anula toate foloasele, cuprinse în principiul "tripartit", consfinţit prin comunicatul de la Livadia. Pînă la acea ordine universală, făgăduită de Roosevelt - cu aprobare lui Stalin - avem o pantă foarte greu de urcat, cu clauzele armistiţiului în spate, şi supraveghiaţi îndeaproape de "ocupanţi". O notă mai optimistă se desprinde din convorbirile cu ziarişti. Am întîlnit pe Schuhmacher, pe Bassecher, şi cîţiva ziarişti străini.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

B. pretinde că e bine informat cu privire la intenţiile sovietice: aceştia vor linişte şi pace la hotare, se tem să întreţină stări de tulburare, care ar putea aduce apă la moara anglo-saxonilor, şi nu vor să înlăture de la putere decît pe inamicii Uniunii Sovietice. De aceea, rezistenţa lui Rădescu nu le displace; generalul e considerat ca leal. (...)

In ceea ce priveşte aplicarea sancţiunilor, Bassecher nu crede că ruşii ar dori cumplite vărsări de sînge; el este precis informat, de pildă, că Moscova nu ar fi preţuit execuţiile din Bulgaria. Tot ce vrea U.R.S.S.-ul este înlăturarea de la putere, şi dacă este cu putinţă, din viaţa publică, a adversarilor statului sovietic. Bătrînul Paasikivi - acum prim-ministru finlandez - cunoscînd aceste dorinţi sovietice, a izbutit să fereasca ţara sa de procese zgomotoase şi execuţii sîngeroase. Adversarii Uniunii Sovietice - ca de pildă, şeful socialist Tanner - au fost îndemnaţi să se retragă, de bună voie, din viaţa politică. Pe această cale liniştită şi demnă a fost "epurată" via-

ţa publică din Finlanda. Fireşte, această metodă cere moravuri politice foarte civilizate şi o desăvîrşită disciplină naţională. La sud, patimile sînt mai vii, dorul de răzbunare mai aprig, iar lumea politică nu este în stare să-şi impună nici o măsură şi nici o îngrădire. De aceea, vedem fiecare popor reacţionînd - după cum îi este firea - în această jalnică problemă a sancţiunilor. Românii se denunţă unii pe alţii (dornici totuşi, de a nu duce cearta prea departe), iar bulgarii se măcelăresc. (...)

14 februarie

Ruşii au cucerit în întregime Budapesta. Armatele lui Malinovski şi Tolbukin au luat vreo 120.000 prizonieri şi o însemnată pradă. Oraşul este în flăcări şi în ruină. Calea spre Viena este deschisă.

Mişcările sovieticilor sînt tot mai îndrăzneţe: armatele lui Koniev şi ale lui Jukov au trecut fluviul Oder în numeroase puncte, înaintînd spre inima Reichului. Frontul ofensiv al lui Jukov ţinteşte spre Berlin şi Stettin. Koniev a tăiat Silezia în două şi îşi îndreaptă armatele spre Dresda. Situaţia nemţilor este tot mai grea. Anglo-saxonii, sprijină mişcările ruşilor, bombardînd oraşele.

Frumosul centru al oraşului Dresda - ce păcat! a fost greu bombardat, "distrus" spun nemţii. Dresda - Leipzig - oraşe unde pe vremuri s-a hotărît soarta lui Napoleon, au ajuns pe linia de bătaie: războiul distrugător se apropie de centrul Europei.

Pe frontul occidental, Montgomery încearcă o ofensivă în Flandra. Apărarea nemţilor este înverşunată.

15 februarie

Comunicatul de la Livadia a produs o mare bucurie în rîndurile anglo-saxonilor. Ei privesc hotărîrea manifestată de Roosevelt de a lua parte, de acum înainte, la organizarea Europei (şi angajamentele precise asumate în această privinţă) ca evenimentul cel mai însemnat din ultima vreme.

America nu va mai putea deci "dezerta" ca în 1919! Fenomenul Wilson nu se va mai repeta. Statele Unite rămîn strîns legate de înfăptuirea, de organizarea şi de apărarea păcii. Si

aceasta, s-a realizat prin voinţa tuturor bărbaţilor politici cu răspundere; cu aprobarea expresă a celor mai mari partide de guvernămînt. Faptul este atît de covîrşitor (spun americanii), încît pentru a-i înlesni împlinirea, atît englezii, cît mai ales sovieticii, au făcut numeroase concesii. Comunicatul final nu este ecoul unor simple declaraţii, ci expresia unei depline înţelegeri.

Dl.Byrnes[1] (care a luat parte la Conferinţă şi s-a reîntors la Washington) a dat la Conferinţa presei, unele lămuriri şi unele amănunte asupra celor ce s-au petrecut la Livadia, de cea mai mare însemnătate pentru noi.

După ce stăruie asupra faptului că multe hotărîri nu au putut fi date încă publicităţii, Byrnes arată că declaraţia privitoare la ţările eliberate (şi satelite) este datorită preşedintelui Roosevelt, şi că este "de cea mai mare importanţă". Ţările europene se temeau - spune B. - ca nu cumva America să fie nevoită a accepta, şi ea, pînă la urmă, sistemul "sferelor de acţiune şi al hotărîrilor unilaterale". Byrnes afirmă că declaraţia de la Livadia "asigură o acţiune unitară", ("by this declaration, unified action was assured"). Şi adaugă o foarte semnificativă lămurire: "El a reamintit că unele dispute în regiunile eliberate au fost încheiate prin violenţă. Faptul real că cele trei guverne au înştiinţat hotărîrea lor de a acţiona prin bun acord, în regiunile eliberate, va fi o descurajare a actelor de violenţă". Byrnes stăruie asupra bunelor intenţii ale preşedintelui Roosevelt faţă de micile naţiuni: "Reafirmarea Chartei Atlanticului avea scopul de a da speranţă micilor naţiuni". In acelaşi spirit B. dă următoarele pilde lămuritoare: "In toate ţările, unde sînt anumite grupări care urmăresc să ajungă la putere, există o mare primejdie ca ele să caute o îmbărbătare, fie de la una din Marile Puteri, fie de la alta; şi apoi, aceste grupări să acţioneze, ca şi cum ar avea, în adevăr, sprijinul unei Mari Puteri".

Această "supoziţie" înşelătoare şi primejdioasă trebuie oprită. Iată înţelesul şi scopul declaraţiei impuse de Roosevelt. (...) Planul este că, dacă unul dintre ambasadorii celor Trei Mari Puteri va constata o greutate serioasă, el va aviza guvernul său, şi atunci cele trei guverne vor numi o comisie specială care se va ocupa de situaţie ("a special comission to take charge of the si-

1) Secretarul Departamentului de Stat American.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tuation").

(...) Chiar dacă datorită principiilor de la Livadia nu vom face parte din "zona de influenţă a Rusiei" - vom rămîne totuşi vecinii cei mai imediaţi ai Uniunii Sovietice. Geografia este mai tare decît toate teoriile, iar politica noastră nu trebuie să nesocotească necesităţile impuse de geografie. Deoarece occidentul nu este dornic (şi nici în măsură) să facă o politică continentală precisă; deoarece Franţa nu poate trece - încă multă vreme - drept un "factor de putere" hotărîtor; deoarece Germania va ieşi zdrobită din război, şi nu va mai putea fi un factor de echilibru; deoarece, în împrejurările actuale, formarea unor blocuri de state mici sau mijloci pare exclusă, sîntem siliţi - pentru întîia oară în istoria noastră - să căutăm punct de sprijin în Rusia. Politica noastră generală trebuie să ţină seama de principiul tripartit, care poate fi o garanţie pentru independenţa noastră şi pentru participarea noastră, ca unitate autonomă, la viaţa popoarelor libere. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15 - 16 februarie

Presiunile pe care delegaţiile străine - engleze, americane şi franceze - le exercită la Berna, spre a aşeza,cu de-a sila, Elveţia "în cadrul războiului mondial", sînt prevestitoare de vremuri noi, în care neutralitatea şi suveranitatea statelor mici nu va mai avea mare însemnătate.

Timp de cinci ani şi jumătate, Elveţia a trăit cu spaima că armatele germane, care o înconjurau de pretutindeni, să nu fie ispitite să-i ocupe teritoriul. (...)

Elveţia a fost nevoită să se adapteze acestei primejdioase situaţii. A făcut-o, nu fără a trage anumite foloase din colaborarea ei silită cu Reichul, pe plan tehnic, industrial şi economic. In schimbul cărbunelui, pe care Germania l-a procurat în tot timpul războiului, industriei elveţiene, Elveţia a lucrat din plin, şi a dat "maşinii de război" germane, un preţios concurs. In afară de această colaborare fatală, Elveţia a păstrat, faţă de politica germană, o rezervă demnă, iar opinia publică elveţiană nu s-a sfiit să condamne pe faţă - deseori, cu multă bărbăţie - ţelurile şi metodele de război ale Reichului nazist. Acest spirit critic - care s-a manifestat cu hotărîre şi aceas-

tă rezistenţă morală au fost de mare folos, nu numai celor care s-au adăpostit în Elveţia, ci tuturor popoarelor europene: Elveţia a rămas în vîltoarea războiului, păstrătoarea tradiţiilor de libertate, de gîndire cumpătată şi de cîrmuire democratică. Germania a simţit şi a înţeles valoarea şi însemnătatea acestei rezistenţe. De aceea, - în ipoteza unei victorii germane, soarta Elveţiei ar fi fost pecetluită; pedeapsa pe care o pregăteau naziştii, nu a fost tăinuită de nici un fruntaş al gîndirii şi acţiunii hitleriste: patria lui Wilhelm Tell nu mai avea nici un rost de a mai dăinui în cuprinsul unei ordini totalitare. Aceste planuri urmau însă să fie împlinite, după război; în timpul războiului, Germania avea altă grije, decît aceea de a ataca mica Elveţie, dealtfel temeinic fortificată şi astfel, Elveţia a scăpat pînă azi, de urgia războiului.

Ceea ce nu au îndrăznit să facă armatele naziste, încearcă să îndeplinească - pe cale paşnică - delegaţiile aliate. Elveţia nu-i încă despresurată de nemţi: Aliaţii au eliberat Savoia, munţii Jura şi Alsacia, dar nemţii se mai găsesc încă în Italia de Nord, iar linia Gothardului uneşte mai departe Germania de sud cu armatele mareşalului Kesselring. Este totuşi de presupus, că forţele germane nu mai au - şi nu mai pot avea - intenţii agresive. De aceea, presiunea aliată nu poate pune Elveţia în faţa unei primejdii de ordin militar. Sfîrşitul războiului poate fi de pe acum, prevăzut; partida militară apare ca şi cîştigată, iar Aliaţii pot cere elveţienilor să contribuie la anumite operaţii care ar avea în vedere nu cîştigarea războiului, ci pregătirea cît mai temeinică a păcii. In acest sens, se îndreaptă de pildă, străduinţele americane. Americanii cer ca Elveţia să blocheze bunurile germane (conturile de la bănci şi depozitele din sefuri!) şi să controleze aceste averi, pentru ca "nazismul care trebuie desfiinţat din temelii, în interesul păcii şi al binelui general, să nu păstreze noi izvoare de putere în băncile elveţiene".

Sub pretextul de a seca aceste izvoare de putere nazistă, delegaţii americani cer deci, ca secretul băncilor să fie înlăturat, iar neutralitatea Elveţiei să fie supusă unei netăgăduite ştirbiri. Cererile franceze nu sînt mai puţin tulburătoare. Statul francez, care supune azi bunurile franceze aflate în Fran-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ţa celui mai sever control, - ar vrea să poată controla şi bunurile franceze "evadate" în străinătate, şi îndeosebi însemnatele depozite adăpostite în Elveţia. Dornic de a-şi constitui un stoc de devize, cît mai însemnat în Elveţia, statul francez cere tuturor francezilor să verse fondurile depozitate în Elveţia, într-un fond comun; iar sumele vor fi restituite fiecărui interesat - la cursul oficial - în Franţa, adică la un curs de mizerie: şase franci francezi, în loc de o sută, pentru un franc elveţian. (...)

Celelalte cereri privesc traficul german prin St.Gothard (care trebuie oprit) şi livrarea de mărfuri confecţionate de industria elveţiană, Reichului german. Mijloacele de presiune: înştiinţarea că întreagă alimentare a Elveţiei, şi trecerea mai tuturor materiilor prime pentru industria elveţiană, se va face prin Franţa sub protegüirea şi cu concursul Aliaţilor. Orice zăbavă, din partea Aliaţilor, ar pricinui în Elveţia foamete, şomaj, tulburări.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In aparenţă, cererile Aliaţilor nu sînt neîndreptăţite. In fond însă, ele nu pot fi susţinute decît fiindcă Aliaţii au forţa de partea lor; mai toate tind să destrame o organizare economică şi bancară, potrivită dezvoltării liberalismului european, liberalism care nu a mai putut supravieţui decît în Elveţia. (...) Elveţia e o insulă, de unde ar putea să înceapă greaua operă de reorganizare şi de reconstrucţia a Europei. Ea a păstrat o legătură vie şi sănătoasă, cu trei popoare deosebite, un spirit de vînjoasă rezistenţă împotriva pornirilor totalitare, un echilibru între clasele sociale şi între partidele politice. Ea a putut salva pînă acum, creditul, depozitele şi ideia de proprietate. Care e interesul occidentalilor de a răsturna toate aceste valori, azi, cînd sovieticii, mult mai conştienţi de ţelurile lor, vestesc că Elveţia trebuie zdruncinată pînă în temelii, fiindcă e cel din urmă adăpost al "reacţiunii"? (...)

18 februarie

La dejun, un foarte simpatic ziarist englez, Filip Jordan, de la "Daily Mail", care a fost în Rusia (îndată după

plecarea mea) şi apoi în Iugoslavia, unde a cunoscut bine pe Tito, pe care-l consideră un bărbat "with great personal charme"[1] şi mult mai iugoslav, decît comunist.

19 februarie

De Gaulle a făcut o poznă. Poftit de Roosevelt - în termeni foarte curtenitori - să vină spre a se întîlni cu el, la Alger (în drumul de întoarcere al Președintelui, de la Yalta la Washington) generalul a refuzat. Acest refuz a provocat aprige discuţii în sînul guvernului francez. Mi se comunică, că Bidault, René Mayer şi alţii, au fost pentru acceptarea invitaţiei. Generalul însă, ţîfnos ca întotdeauna, şi adînc ofensat că nu a fost poftit în Crimeea, a spus: Nu! Acest "nu", menit să rămînă "confidenţial", a fost dat în vileag de un ziarist, sau un diplomat american.

De unde, firește, mare vîlvă internaţională.

Înţeleg mîhnirea Generalului care nu poate suferi ca Franţa să fie privită ca o putere de mîna a doua. Toate "atenţiile" comunicatului de la Livadia pentru Franţa, au fost mai degrabă jignitoare pentru nemăsurata şi nobila sa mîndrie de francez.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se dădeau Franţei "satisfacţii" de formă, şi nu recunoaşterea unui drept. Generalul este cu atît mai jignit, cu cît simte - şi ştie! - că Aliaţii privesc Franţa nu numai ca o ţară slăbită şi sărăcită, ieşită de fapt din război, şi ieşită, fiindcă în majoritatea ei, ar fi acceptat înfrîngerea şi politica lui Pétain. (...)

Invitaţia întîrziată a lui Roosevelt, oricît de bine intenţionată, nu mai putea drege nimic. Nu inviţi la cafea pe un om care doreşte să stea la masă cu tine. Este o subtilitate care a scăpat diplomaţiei americane. (...)

Talleyrand însă, s-ar fi dus la Alger. Si ar fi făcut bine.

La dejun: Tanda Bragadiru, care se mai plimbă cu avionul prin Europa, şi apoi se întoarce în ţară. Ii arăt toată

---

1) "Cu mare farmec personal".

încrederea şi o pun în curent cu munca mea, la Geneva. Ii dau unele lămuriri (pe care şi le înseamnă) pentru Rădescu şi Vişoianu. Vreau să cunosc intenţiile celor din ţară, şi îi rog să caute să stabilească un contact cu mine.

20 februarie

Lupte crîncene pe frontul de răsărit. Nemţii rezistă cu înverşunare în Pomerania şi în Silezia. Nu reuşesc să pună în primejdie poziţiile înaintate ale ruşilor.

Din ţară, sosesc veşti despre o tensiune tot mai mare între stînga şi Maniu.("Pravda"califică pe Maniu: şeful fasciştilor şi al criminalilor). Luptă grea şi plină de însemnătate.

21 februarie

Concert simfonic la "Victoria Hall" cu Dinu Lipatti, ca solist: succes uriaş. Lipatti şi-a impus, cu multă autoritate, excepţionalul său talent în lumea muzicală elveţiană. Sala era ticsită de lume. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 februarie

"Pravda" - care pînă mai ieri ataca pe Maniu - îşi îndreaptă, acum, atacurile împotriva generalului Rădescu. Unul după altul. La Bucureşti, muncitorii provoacă tulburări şi ciocniri cu poliţia, la "Malaxa".

Se anunţă începerea unei mari ofensive americane, în centrul frontului de vest.

Doriot, comunistul antimoscovit, şef al Partidului Poporului, a fost ucis în Germania, de bombele unui avion aliat.

24 februarie

Turcia a intrat ieri în război. Ne aflam la Consulatul turc, unde consulul dădea o recepţie, cînd ştirea a sosit prin radio, provocînd o atmosferă de entuziasm factice şi de jenă. E prea vădit că e foarte tîrziu. Prea tîrziu pentru noi, care am fi

putut beneficia mult, dacă preşedintele Ismet s-ar fi hotărît să facă pasul mai devreme; prea tîrziu, chiar pentru turci, care nu mai pot nădăjdui să joace un rol însemnat, nici sub aspect militar, nici politic. Gestul are totuşi un înţeles: turcii vor participa la Conferinţa de la San-Francisco. Se pare, că toţi cei ce vor fi declarat război Germaniei, pînă la 1 martie 1945, vor putea beneficia de această favoare. Egiptul şi toţi arabii vor urma, deci, pilda turcilor; firește, la îndemnul Angliei.

Neutrii nu vor fi convocaţi la San-Francisco. Nici "sateliţii". Vom rămîne, aşadar, şi noi în afara Conferinţei, cu toate că avem 15 divizii în foc, şi am avea mai mult de spus decît alţii, despre modul cum trebuie organizată ordinea internaţională - pentru ca statele mici şi leale să nu mai cadă din nou victimele combinaţiilor şi compromisurilor celor mari.

Ce nedreptate! Nu e o ţară care să fi rămas mai multă vreme credincioasă rînduielilor europene, ca România. Am respectat toate angajamentele noastre, pînă la capăt. Cu toată anarhia provocată - îndeosebi la răsărit - prin Acordul de la München, am refuzat să luăm parte la împărţirea Cehoslovaciei, după cum am refuzat apoi, să ne înfruptăm din împărţirea Iugoslaviei. Am sprijinit cu hotărîre politica de securitate a anglo-francezilor şi ne-am străduit, îndeosebi, să întărim Inţelegerea Balcanică, spre a o putea opune expansionismului german, în sud-est. Dacă nu am favorizat pe faţă negocierile anglo-franco-sovietice din 1939, nu am făcut însă nimic - în faza lor finală - pentru a le zădărnici. Dimpotrivă: am încercat, pe calea Turciei şi a Inţelegerii Balcanice, să stabilim o legătură mai strînsă cu Uniunea Sovietică (convorbirile mele din iunie 1939, cu Ismet Inonu şi cu Saracioglu). Toată această politică de lealitate a fost însă, dată peste cap prin Acordul de la Moscova, care a transformat întreg sud-estul în obiect de împărţeală, de ocupaţie, de tranzacţie. Rusia a părăsit frontul rezistenţei şi al securităţii, s-a lepădat de Inţelegerea Balcanică, a devenit ameninţătoare. Războiul a izbucnit, Franţa a căzut, Anglia a fost alungată de pe continent, ordinea europeană a fost ruptă în bucăţi. Numai atunci - ameninţaţi de pretutindeni, deznădăjduiţi şi părăsiţi - am alunecat spre Germania şi acum, tot noi sîntem

BCU Cluj / Central University Library Cluj

urgisiţi, cei care trebuie să stăm deoparte, cînd cei "mari" - dintre care unii sînt tocmai cei care, la München şi la Moscova, au dat rînduiala lumii peste cap, ne vor impune o nouă ordine,de care ne vom putea bucura, dacă "dacă vom fi cuminţi". Voi transmite această revoltă sufletească mai departe. (...)

După o agreabilă plimbare la Mont Pellerin, sosim seara la Geneva şi găsim colonia românească în mare agitaţie. Radio Bucureşti a transmis un ciudat discurs al generalului Rădescu (care aminteşte, vai! întocmai cuvîntările generalului Antonescu, în timpul revoltelor legionare). Rădescu denunţă ţării tulburările provocate de nişte indivizi "fără neam şi fără Dumnezeu, care au trădat poporul, pornind cu foc, în ţară, peste mormintele proaspete ale ostaşilor noştri". (Aceşti indivizi au tras în armată,cum au tras legionarii, acum patru ani). Ceea ce este deosebit de grav, rezidă în faptul că primul ministru numeşte pe aceşti indivizi: "o mînă de inşi, conduşi de doi venetici, Ana Pauker şi ungurul Vasile Luca, caută prin teroare să pună mîna pe ţară".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aşadar vechea noastră cunoştinţă, copila răsfăţată a Moscovei, comunista Ana Pauker, e în fruntea răzvrătirii. Conflictul capătă deci un caracter tragic: Rădescu, sprijinit pe armată şi pe marea majoritate a poporului român, rezistă uneltei comuniste Ana Pauker (cum se apăra Antonescu împotriva uneltei naziste, Horia Sima), în timp ce armatele sovietice ocupă ţara, iar Radio Moscova atacă guvernul român şi aşezările ţării.

Guvernul nu se teme de cuvinte tari: "Vor cădea însă striviţi. Acest neam - care totdeauna a ştiut să-şi apere fiinţa - nu se va lăsa acum îngenunchiat de cîţiva neisprăviţi. Sub masca democraţiei, democraţie pe care la fiecare pas o calcă în picioare - aceste fioroase hiene nădăjduiesc să ajungă stăpînii ţării".

Si Rădescu vesteşte "blestematele fapte" care au tulburat ţara: răscoale la Craiova, la Caracal, manifestaţii şi împuşcături la Bucureşti, (împotriva palatului şi a Ministerului de Interne), ciocniri cu armata, care a primit ordin să nu tragă, decît dacă este atacată, etc.

Generalul face această mărturisire: "In ce mă priveşte, am făcut tot ce este cu putinţă ca să împiedic orice tulburare.

Am interzis adunarea populară, proiectată de naţional-ţărănişti, şi am lăsat liberă demonstraţia pe stradă a Frontului Naţional Democratic, anunţată mai dinainte. Sufletul negru al celor fără neam şi Dumnezeu, trebuia să se încarce cu noi păcate. Acestea sînt faptele! Putem să ne mulţumim numai constatînd acest lucru, fără ca să nu vină atunci, pedeapsa de la Dumnezeu? Fără îndoială că nu. Ca un singur om trebuie să ne ridicăm şi să facem faţă primejdiei. Eu şi armata ne vom face datoria pînă la capăt. Fiţi şi voi toţi, la posturile voastre"!

Aşadar, generalul nu se mulţumeşte să înfiereze "acţiunea blestemată" a "veneticilor": el făgăduieşte o reacţiune energică şi cere sprijinul armatei şi al poporului. Nu se gîndeşte deci, să demisioneze, ci e gata de luptă. Pe cine şi pe ce se sprijină această rezistenţă? Pe rege probabil, pe păturile burgheze şi ţărănişti. Dar în afară? E greu de presupus că şahul la Ana Pauker, nu înseamnă şi şah la Moscova. Cum ar putea sovieticii să nu acopere pe această vajnică şi atît de supusă revoluţionară? (pe care mi-au cerut-o cu atîta stăruinţă, cînd eram la Moscova, şi care a fost schimbată cu Moş Ion Codreanu!)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atunci? O răzvrătire împotriva Moscovei? Sau o rezistenţă pentru a atrage atenţia Aliaţilor, şi pentru a da prilejul ca hotărîrile de la Yalta să fie împlinite? Clauzele privitoare la Europa eliberată: "... cele trei guverne vor asista împreună popoarele oricărui stat liber sau fost satelit, oricînd situaţia o vor cere, pentru a instala guverne provizorii, reprezentînd larg toate elementele democratice". A sosit ceasul ca cele trei guverne să înţeleagă că se cuvine să intervină "lao - laltă".

25 februarie

Numărăm clipele guvernului Rădescu. (...) Azi dimineaţă Radio Bucureşti a repetat apelul generalului, apoi în timpul zilei, a vestit, cu calm, lucruri fără însemnătate. Am dori să putem crede într-o potolire a tulburărilor. Ziarele elveţiene au aflat de apelul generalului, şi l-au reprodus.

"Băieţii" noştri, (Haralamb, Geblescu) au lucrat bine şi obiectiv. (...) Le recomand o atitudine cît mai potolită. Românii din afară nu trebuie să intervină în polemica dintre par-

tide. (...)

Marin vine să mă vadă; e convins că "provocarea" vine din partea guvernului şi a partidelor "reacţionare". Tînărul socialist e plin de foc şi de patimă. Reacţionarii nu fac nimic pentru a linişti neîncrederea maselor populare. Si-au dat seama că ruşii sînt răbdători şi îngăduitori, de aceea reacţionarii îşi fac de cap. Nici un colaboraţionist nu a fost încă arestat sau judecat. Muşamaua se întinde peste tot şi peste toate. De aceea, poporul s-a răzvrătit. Ruşii vor pierde răbdarea. Vor lua în mîinile lor conducerea ţării. Vor demobiliza armata română şi o vor trimite la vatră, ca să poată începe numaidecît împărţirea pămîntului etc.

Caut să-l potolesc. Aceste patimi dezlănţuite, de o parte sau de alta, fac ţării cel mai mare rău.

26 februarie

Mi se comunică telefonic o ciudată telegramă Reuter (din Bucureşti, din Moscova, sau din Londra?), telegramă care apare apoi şi în unele ziare elveţiene: "Se spunea luni seara, la Londra, că Comisia Interaliată de Control, din Bucureşti, făcea o anchetă privitoare la originile conflictului dintre generalul Rădescu şi Frontul Democratic, şi a sfătuit pe general să-şi suspende, în mod provizoriu, exercitiul funcţiunilor sale. Comisia recomandă constituirea eventuală a unui guvern în care partidele politice să fie reprezentate în aceeaşi proporţie ca şi în prezent (adică: o majoritate liberal-tărănească). Nu se ştie dacă o asemenea formaţiune ar putea limpezi atmosfera. La Londra, domneşte părerea că unica soluţie ar fi formarea unui guvern ieşit din alegeri democratice. (Cine va garanta însă caracterul democratic al acestei alegeri?). Generalul Rădescu, între timp, a criticat cu severitate (şi încă cum!) pe şefii comunişti şi Frontul Democratic care deţin 4o% din locuri, în guvern. Generalul are sprijinul ofiţerilor superiori.

La Londra, se urmăreşte cu cel mai mare interes evoluţia situaţiei în România. Azi, situaţia e asemănătoare aceleia care exista în Grecia, la începutul războiului civil (e o constatare interesantă, adică: o majoritate pentru ordine şi pace, o mi-

noritate de răzvrătiţi, de "gangsteri", cum a spus Churchill, dornică de gîlceavă şi de revoluţie) dar nu trebuie să se uite că Grecia e o ţară aliată, iar România deabia o ţară cobeligerantă. (Ce înseamnă această stranie discriminare? Au oare numai ţările aliate dreptul de a se apăra împotriva "gangsterilor", de care vorbea Churchill, iar ţările cobeligerante trebuie "mușai" să se supună voinţei minorităţii neastîmpărate?). In sfîrşit, această concluzie îngrijorătoare şi dureroasă: autorităţile sovietice au evacuat, în mod provizoriu, trupele române, din Nordul Transilvaniei, fiindcă ar fi "maltratat" populaţia actuală. (Să fie oare o presiune rusească asupra guvernului? Deci: Frontul Naţional-Democratic, - fiindcă de nu, "ioc" Ardealul!)

Şi finalul: Aliaţii, în nici un caz nu mai pot suferi, multă vreme, situaţia din România. (Există oare o înţelegere între Aliaţi cu privire la situaţia din România? E un fapt îmbucurător: Londra pretinde că se interesează de soarta României. Numai dacă acest interes ar putea îndupleca pe anglo-saxoni să ia o atitudine energică întru apărarea principiilor de la Yalta, începînd cu România, chiar acum. Fiindcă principiile, dacă nu sînt apărate numaidecît, nu mai pot fi apărate niciodată. Dacă noua rînduială se prăbuşeşte, la răsărit, ea se va prăbuşi pretutindeni).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

27 februarie

Churchill a ţinut un mare discurs, la Comune, lămurind şi interpretînd hotărîrile de la Yalta. Nu a pomenit de noi, nici de criza politică din România. A stăruit însă mult asupra problemei poloneze, azi (ca şi în 1814 - 1815) problema europeană cea mai grea de dezlegat, şi lămuririle pe care le-a dat în această privinţă, ne pot sluji şi nouă. Răspunzînd unor critici, şi preîntîmpinînd altele, premierul britanic a apărat teza: independenţa şi suveranitatea sînt bunuri mai preţioase decît hotarele. Anglia nu a putut salva hotarele vechii Polonii (cu atît mai mult cu cît cererile sovietice[1] păreau în mare parte sovietice). Polonia va primi compensaţii teritoriale: Danzig, o parte din Prusia Orientală, Silezia Superioară, şi "unele ţinuturi, la est de Oder".

---

1) Eroare în manuscris: se va citi: "poloneze".

Nu pe aceste compensaţii însă a pus Churchill accentul, ci pe deplina independenţă a statului polon, independenţă pe care Anglia e hotărîtă să o restaureze; formula întrebuinţată de bătrîn este semnificativă, şi cuprinde unele întrebări tulburătoare. (Voiesc polonezii să fie "liberi", ca noi în Anglia; în Statele Unite, în Franţa? Fi-va oare neatîrnarea lor desăvîrşită, sau Polonia va fi un protectorat sovietic?) Churchill citează mai întîi asigurarea sovietică, apoi asigurarea anglo-americană, care întăreşte intenţiile şi hotărîrile ruseşti. (Mareşalul Stalin şi Uniunea Sovietică au declarat în mod solemn că suveranitatea şi independenţa Poloniei vor fi respectate, iar Anglia şi Statele Unite s-au unit cu această hotărîre). E un mod abil de a lega pe Stalin de asigurările solemne date Poloniei.

Cuvinte de reţinut: "Cu ajutorul Aliaţilor, polonezii vor trebui să ajungă la unitatea lor naţională, şi să constituie un nou guvern. Guvernul britanic va întrebuinţa atunci întreaga lui influenţă, pentru ca alegerile să fie libere şi întemeiate pe toate garanţiile democratice". Churchill adaugă, ca să fie mai clar: "In toate problemele care privesc continentul şi regiunile eliberate, ne inspirăm din principiile următoare: sprijinim pe toţi aceia care în timpul războiului, ucid cîte un "hun", iar după război, ne vom strădui să organizăm alegeri libere şi democratice". Adică : mai întîi războiul, şi toate urgenţele de război; apoi acţiunea politică pentru a apăra libertăţile pe continent. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Altă idee care trebuie reţinută: "Polonezii au viitorul în mîinile lor, cu această singură restricţie, că vor trebui să urmeze faţă de Rusia, în deplină armonie cu ceilalţi Aliaţi, o politică amicală şi sinceră". E firesc. Totul atîrnă de sensul exact ce trebuie dat acestei politici de amiciţie. Este vorba, firește, de o alianţă. Cum vor fi cîntăriţi termenii acestei alianţe, pentru ca siguranţa Rusiei să se "armonizeze" cu independenţa statelor limitrofe?

Oricum ar fi, aceeaşi "restricţie" ni se va impune şi nouă: raporturi cît mai amicale şi mai sincere cu U.R.S.S.

Despre U.R.S.S., Churchill nu are decît cuvinte bune. Increderea pe care o exprimă se aseamănă mai mult cu o dogmă religioasă, cu un act de credinţă, decît cu o convingere: "Am sen-

timentul că ruşii se simt legaţi prin cuvîntul lor. Nici un guvern nu-şi respectă angajamentele mai bine decît guvernul sovietic, contractate de el, chiar dacă aceste angajamente îi sînt defavorabile. Refuz în mod absolut de a intra în discuţie în privinţa bunei credinţe a ruşilor. De acest lucru atîrnă viitorul lumii. Soarta lumii ar fi întunecată dacă am ajunge la o desolidarizare între democraţiile occidentale şi poporul rus". (Nenorocirea unei neînţelegeri ar fi prea mare, ca s-o putem lua în considerare. Chiar aşa e, din păcate!)

Veştile din ţară sînt tot mai îngrijorătoare. Criza se întinde, se adînceşte. Radio-Moscova ia, pe faţă, apărarea Frontului Democratic, cere arestarea lui Rădescu, şi denunţă "fascismul" lui Maniu. Ştirile de la Londra sînt cam în doi peri. (Tot e bine că sînt ştiri şi de la Londra, şi că Londra a aflat că se petrece ceva în România. Incetul cu încetul, va înţelege. Si după moartea celui din urmă "hun", poate că va reacţiona).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sînt invitat de o Societate - "V.Z.", la o masă. După cină, ţin o conferinţă, cu subiectul viitoarei mele cărţi: călătoria mea prin capitalele Europei, în aprilie - mai, 1939. Asistenţa foarte numeroasă mă primeşte şi mă ascultă cu o atenţie încordată.

28 februarie

Vîşinski a sosit la Bucureşti. E un om capabil, inteligent şi primejdios. Mă tem de ce va pune la cale.

Ziarele din Elveţia se ocupă mult de criza din România.

Presa burgheză, prin care se exprimă teama generală care domneşte aici, cu privire la influenţele pe care o Rusie victorioasă le poate avea pretutindeni, în Europa, ia o poziţie hotărîtă împotriva uneltirilor de stînga.

Primesc din nou vizita lui Georges Bonnet. Stăm de vorbă trei ore: un lung şi interesant schimb de vederi. Bonnet insistă asupra faptului că niciodată el nu s-a gîndit, la München, să

dea mînă liberă nemţilor,la răsărit: "Vă asigur ... vă afirm ... vă dau cuvîntul meu ..." (...)

Seara aflăm că 11 ofiţeri superiori români, printre care şi generalul Dămăceanu, au fost puşi, din oficiu, în disponibilitate, fiindcă ar fi urmat o politică "personală", interzisă de Constituţie şi de legile ţării. (?) Ar fi posibil ca aceşti ofiţeri să fi luat asupra lor represiunile de sîmbăta trecută? Dămăceanu era aşteptat la Berna, unde fusese agreat ca "ataşat militar", şi unde îl aşteptau anumite fonduri.

Noaptea, radio vesteşte că Rădescu a demisionat. Nu s-a putut apăra pe poziţii mai mult de trei zile. Viteaz, dar imprudent. Apostrofele sale din urmă, adresate împotriva "hienelor" cu care colabora în guvern, erau inutile. Imprudent şi viteaz: ca un adevărat cavalerist !...[1)]

1 martie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un articol editorial, apărut în "Bund", reproduce versiunea măsurată asupra crizei, pe care am dat-o ţărilor anglosaxone. Criza din ţară interesează tot mai mult întreaga nouă ordine europeană.

Discuţia ce a urmat cuvîntării lui Churchill a fost interesantă. Mai mulţi deputaţi conservatori şi laburişti au criticat hotărîrile luate la Yalta, cu privire la Polonia. Astfel, maiorul Petherich a arătat că, la Yalta, Polonia, fără a fi fost consultată, a pierdut o jumătate din teritoriul ei, o treime din populaţie, 85% din petrol şi gaz natural, jumătate din lemn şi din industria ei chimică, 4o% din forţele ei hidraulice, din fosfaţi şi potasă. De asemenea, a pierdut oraşele istorice Lwow şi Vilna. Ce mai rămîne din Charta Atlanticului? "Este a cincea împărţire a Poloniei", a spus deputatul conservator, şi a adăugat: "Nu va fi pace în Europa, timp de o sută de ani, dacă tratatele care au stabilit hotarele, în urma unor discuţii libere, nu vor

---

1) Este o aluzie ironică la "şarja de cavalerie de la Robăneşti", comandată de Rădescu, în timpul primului război mondial.

fi respectate". Petherich a întrebat de asemenea, dacă e cu putinţă, în împrejurările actuale, să se facă alegeri libere în Polonia.

Alţi deputaţi au vorbit în acelaşi fel, arătînd că, ieşind din domeniul principiilor generale, deîndată ce a fost de rezolvat un caz concret, dreptatea a trecut pe planul din urmă al convenienţelor şi intereselor unei Mari Puteri. Polonia este,pentru Marea Britanie, un caz de conştiinţă, a spus deputatul independent Brown.

Eden a intervenit în dezbateri, şi a apărat cu succes, şi se pare că, de data aceasta, chiar şi cu talent, teza guvernului. El a amintit (nu fără oarecare dreptate) cele două pricini de slăbiciune ale fostului stat polon: prezenţa unei minorităţi mult prea numeroase, la răsărit (şi prin urmare, ţinuturi veşnic revendicate, pe temei etnic, de către Rusia: imposibilitatea de a garanta pacea acestor ţinuturi printr-un pact general de siguranţă); şi în al doilea rînd, o ieşire la mare, foarte anevoioasă. La Yalta, s-a ţinut seama de nevoia de a lecui Polonia de aceste "slăbiciuni". S-a acceptat acolo linia Curzon, fiindcă spune Eden,: "Nu cred că structura statului polon ar fi fost întărită, dacă ar fi cuprins, ca mai înainte, numeroasele elemente nepoloneze". In ce priveşte ieşirea la mare (după Eden) nu există decît o alternativă: sau suprimarea oricărei ieşiri la mare, sau suprimarea Prusiei Orientale, şi aşezarea portului Danzig şi a celei mai însemnate părţi din Prusia Orientală, sub stăpînirea statului polon. "Am ales fără şovăire, a doua soluţie. Si astfel Polonia cea nouă va fi tot atît de puternică, dacă nu şi mai puternică decît cea veche". Eden a stăruit apoi, cum făcuse şi Churchill, asupra necesităţii de a asigura alegeri libere în Polonia. Cu acest prilej, ministrul de Externe mărturiseşte că: "personal, nu-mi place guvernul de la Lublin". Anglia nu va recunoaşte acest comitet, şi va recunoaşte numai un guvern constituit după toate regulile democratice. Eden face şi o "profesiune de credinţă": a rămas credincios vechii tradiţii britanice, care urmăreşte statornicirea unui echilibru de forţe, în Europa: "Timp de veacuri, politica externă a Marei Britanii a fost întemeiată pe ideea că nici o ţară nu trebuie să domine Europa. Facem parte integrantă din Europa, şi sînt convins că nici o ţară nu va domina vechiul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

continent. Datorită acestei atitudini, avem o poziţie specială în Europa şi ne bucurăm de încrederea deosebită a lumii". (Foarte just; cu o singură condiţie: ca politica britanică să poată justifica oricînd această încredere, adică să rămînă apărătoarea echilibrului european şi a libertăţii vechiului continent). Punînd punctele pe "i", Eden vorbeşte despre "sperietoarea" primejdiei de dominaţie sovietică, primejdie pe care hitleriştii o exploatează atît de bine. "Cine se poate îndoi, se întreabă Eden, că dacă această sperietoare nu ne-ar fi îngreunat sarcina de a ajunge la o înţelegere cu Rusia, în 1939, războiul nu ar fi izbucnit?"

Această discuţie prezintă, pentru noi, cel mai mare interes. Este vădit că mulţi englezi nu sînt prea mîndri de toate rezultatele de la Yalta; că opoziţia, slabă numericeşte, este totuşi de calitate (Strauss, subsecretar de stat la Interne, şi-a dat demisia, în urma cazului de conştiinţă pe care i l-a pricinuit soluţia problemei poloneze); şi că Anglia, vrînd-nevrînd, sub îndemnul opiniei publice, ca şi din pricina "tradiţiilor" ei de echilibru, e silită să privească tot mai mult înspre statele limitrofe, ce se află în calea Rusiei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Eden a rostit vorba cea mare: pofta de dominaţiune a Rusiei. Eden nu crede în această "sperietoare". După cum nu crede nici Churchill, care "vrea" să creadă în deplina bună-credinţă a Moscovei. Totuşi, şi unul şi altul, sînt siliţi, de pe acum, să aibă "sperietoarea" în vedere. E o problemă capitală, de care atîrnă nu numai echilibrul, dar însăşi existenţa Europei, care a intrat în domeniul discuţiei publice şi al atenţiei cancelariilor.

E interesant că unul dintre corespondenţii ziarelor elveţiene, din Londra, a telegrafiat, azi dimineaţă, că: "Ochii se întorc înspre România. Atenţia este îndreptată acum asupra evenimentelor din România. Vorbim puţin despre ele, dar ne gîndim mult la ele. Pare evident că dacă se vrea a se evita, la Bucureşti, repetarea evenimentelor de la Atena (cu o variantă care comportă succesul sigur al unei minorităţi revoluţionare) devine indispensabil ca Marile Puteri să înceapă consultări, în spiritul Acordului de la Yalta. Impresia generală este că, puţin după încheerea lor, acordurile de la Yalta au fost supuse unei interesante încercări".

E într-adevăr, o impresie generală. Toată lumea în Occident socoteşte că experienţa României va fi decisivă, pentru a se putea judeca valoarea înţelegerii de la Yalta. Discuţia cu privire la Polonia ne poate fi de oarecare folos.

Radio Bucureşti vesteşte că regele după ce a consultat pe toţi şefii de partide, a însărcinat să formeze un guvern de largă concentrare, pe ... Barbu Stirbey! Formula Stirbey e neaşteptată şi elegantă , mai ales pentru a pune capăt unei crize bolşevice. Numai dacă Stirbey ar izbuti să cîştige concursul tuturor partidelor. (Stirbey a şi făcut o vizită lui Vîşinski).

2 martie

Ofensiva anglo-saxonă, între Meuse şi Rin, face progrese. Americanii au intrat în München, Gladbach şi Trier; ei se află la 10 km. de Köln şi de Duisburg. Pe o largă întindere, linia Sieg - fried a căzut. Ruşii se pregătesc pentru o nouă lovitură. Aviaţia aliată e tot mai activă şi mai pustiitoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Roosevelt a vorbit în faţa Congresului. După Churchill şi Eden, preşedintele american aduce şi el tălmăciri şi lămuriri de la Yalta. Reţin lămurirea cea mai însemnată pentru noi: "O regulă pentru ţările eliberate şi satelite a fost statornicită cu unanimi - tate: problemele politice şi economice ale ţărilor eliberate şi satelite cad sub răspunderea comună a Statelor Unite, Marii Britanii şi U.R.S.S.; iar cele Trei Mari Puteri se vor uni pentru a ajuta popoarele eliberate (ex - satelite) ca să dezlege, prin ele însele, gravele lor probleme interne, potrivit unor reguli democratice, temeinic stabilite".

Nota generală a discursului: optimismul. Inţelegerea între Marii Aliaţi e deplină; Europa va fi consolidată pentru multă vreme Franţa a primit şi va mai primi toate satisfacţiile cuvenite; pacea va fi organizată potrivit unei idei care-şi urmează firul, de la Dumberton Oaks, prin Yalta, spre San Francisco.America îşi va face datoria şi va rămîne prezentă pretutindeni. Iar la sfîrşit, o nouă afirmaţie care ne umple de bucurie (numai dacă această minune s-ar putea împlini!): "Conferinţa din Crimeea a fost o tentativă a celor

trei mari naţiuni, cu scopul de a găsi terenul înţelegerii pentru pace. Această încercare a fost încoronată de succes. Conferinţa de la Yalta însemnează sfîrşitul sistemului unor acţiuni unilaterale şi a aliaţelor exclusive, al sferelor de influenţă şi al echilibrului puterilor, ca şi, în general, sfîrşitul tuturor expedientelor care au urmat de-alungul secolelor, şi care au eşuat totdeauna. Propunem substituirea acestor soluţii ale întîmplării, cu o organizaţie universală la care vor putea să adere toate naţiunile iubitoare de pace. Am încredere. Pe această organizaţie permanentă a păcii, vom putea construi, cu ajutorul lui Dumnezeu, o lume mai bună".

Să dea Dumnezeu, fiindcă de el e vorba! După fiecare război, s-au vestit prefaceri nemaipomenite şi nemaivăzute! Dar lumea a alunecat din nou spre făgaşuri împotmolite. Este însă o fericire că bărbatul care reprezintă astăzi puterea cea mai mare, cea mai proaspătă, şi cea mai sănătoasă, pare să aibă o viziune clară, dreaptă, despre ideile şi tendinţele care trebuiesc opuse politicii de împărţeală şi de forţă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La 5, vizita lui Stambovski, intelectual polon, inteligent, pe care nu l-am mai văzut de mult. Imi spune zîmbind, că Marile Puteri sînt pe cale să organizeze,cu succes, un sistem de siguranţă care să ne apere de orice agresiune venind din partea ... micilor puteri! Astfel, pacea lumii va fi salvată! Declaraţiile lui Roosevelt îmi amintesc cartea pe care marele umorist Mark Twain a închinat-o călătoriei unor americani în străinătate, sub titlul "Innocence abroad"[1]. (...)

In ce priveşte "compensaţiile" teritoriale pe care Aliaţii vor să le dea Poloniei, pe socoteala nemţilor, Stambovski se îndoieşte, nu fără dreptate, de "permanenţa" lor. După război, conflictul de forţe se naşte, nu între Aliaţii de astăzi şi Germania, ci foarte probabil între anglo-saxoni şi ruşi. Si unii şi alţii vor avea tot interesul să cîştige Germania de partea lor. Si unii şi alţii vor fi ispitiţi să ofere ... ţinuturile germane din Polonia!

Seara, aflăm la radio, că Stirbey n-a izbutit să formeze guvernul, şi că regele a însărcinat cu această misiune pe Petru Gr.

1) "Nevinovăţia pe drumuri".

Groza "Peter" prim ministru?

Căruţa alunecă spre stînga, în ciuda declaraţiilor însufleţite ale lui Roosevelt.

De altfel, Radio Moscova ridică tonul tot mai sus. Pretutindeni nu vede altceva decît "fascişti" şi trădători. Atacă violent Vaticanul şi pe toţi clericii, monarhiştii şi ofiţerii din Italia. Atacă, cu o expresie de ură, pe generalul polon Andler, numit sub-şef al armatei polone. Atacă pe Rădescu, pe generalii români care, la porunca Berlinului, ar fi pregătit o lovitură de stat, în România. Atacă, atacă, atacă. ...

Ce departe sîntem, vai!, de armonia pe care o vestesc Roosevelt, Churchill şi Eden!

Soţia primului-ministru polon socialist, Arczişevski, a fost arestată de sovietici, la Varşovia, împreună cu mulţi ofiţeri superiori. Eden a promis că va cere lămuriri la Moscova.

Pe cerul înţelegerii, se adună nori de furtună.

3 martie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Anglo-saxonii înaintează. In curînd, Rinul va fi atins pe toată întinderea lui. Toate marile oraşe de pe malul stîng al fluviului, sînt în bătaia tunului anglo-american. Regiunea Ruhr cade sub stăpînirea Aliaţilor.

Despre criza din ţară, care nu a luat încă sfîrşit, deoarece Groza nu a izbutit încă să-şi constituie guvernul, circulă zvonurile cele mai felurite şi mai îngrijorătoare. Sovieticii dau, în mod oficial, prin Radio Moscova şi prin agenţia Tass, versiuni atît de exagerate, încît tind, în mod vădit, să întunece adevărul. Ei denunţă astfel: pe Rădescu, că împreună cu capii armatei, ar fi pregătit o lovitură de stat, pentru a institui un guvern "dictatorial", cu tendinţe (nici nu se putea altfel) fasciste şi legionare; pe Maniu, care ar fi contribuit la acest mare complot reacţionar! (Din izvor sovietic, se vorbeşte de o scrisoare a fiului generalului Rădescu, care ar fi acuzat pe tatăl său de a fi poruncit armatei să tragă asupra populaţiei paşnice).

Cine poate şti, de departe, în ce măsură aceste ştiri, vădit umflate şi denaturate, au fost provocate prin unele măsuri greşite ale generalului Rădescu, care nu e pe degeaba general de

cavalerie, (cu mijloace care nu sînt la înălţimea bunelor intenţii), şi în ce măsură sînt ele datorite voinţei cercurilor politice de la Moscova, de a pune stăpînire pe ţară? Este greu, din păcate, (dat fiind antecedentele, adică metodele întrebuinţate de U.R.S.S. în Statele Baltice şi în Polonia) de a nu duce grija că U.R.S.S. urmăreşte un plan bine chibzuit, pe care nimeni mai bine decît Vîşinski nu-l poate îndeplini. Dacă U.R.S.S. izbuteşte să decapiteze armata (măsurile luate împotriva generalilor i-a şi îngăduit să facă un pas însemnat în această direcţie), şi dacă înlătură definitiv rezistenţa lui Maniu (învinuit de fascism şi de reacţionarism), atunci nu-i va fi greu să-şi aşeze oamenii la Interne şi-n toată administraţia ţării, pentru a făuri cît mai grabnic instrumentul prielnic şi ascultător, care-i lipseşte deocamdată, în vederea cîrmuirilor şi a alegerilor viitoare.

E de presupus, în orice caz, că Groza se va ţine de formulele stabilite la Yalta, şi că va încerca să formeze un guvern de "largă concentrare". (Am arătat că această formulă corespunde azi unei necesităţi internaţionale). Care sînt însă elementele care pot înlocui, în acest scop, partidul ţărănesc al lui Maniu? Iar în lipsa lui Maniu, (chiar dacă d-nii Lupu sau Tătărescu consimt să joace rolul de coadă de topor), cum s-ar mai putea constitui o coaliţie cu adevărat "naţională"?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intorsătura pe care evenimentele au luat-o la noi, ne îndepărtează tot mai mult de "principiile" de la Yalta. U.R.S.S. va căuta să salveze litera hotărîrilor; spiritul lor este însă, de pe acum, compromis.

"Manchester Guardian" ziar de stînga, rusofil, scrie: "Situaţia din România se aseamănă cu aceia din Grecia şi noul Front Naţional Democratic pare foarte dispus să facă demonstraţii violente. In România însă, ruşii care sînt putere ocupantă, au sprijinit Frontul Naţional-Democratic, şi presa sovietică a publicat mai multe articole violente acuzînd pe generalul Rădescu că ar fi pregătit o dictatură fascistă. Generalul a răspuns prin "remarcabilul său apel radio-difuzat", învinuind pe oamenii fără Dumnezeu şi fără patrie, care se străduiesc să distrugă ţara. Generalul Rădescu a trebuit să plece. Situaţia nu e mai simplă decît în Grecia. Am vrea să ştim: cum vor juca, în acest caz, declaraţiile din Crimeea?"

Iată, într-adevăr, marea problemă: cum vor juca declaraţiile din Crimeea? Cum şi cînd vor interveni Aliaţii, (potrivit procedurii stabilite la Yalta, şi de care au pomenit, cu atîta precizie Roosevelt şi Byrnes)? U.R.S.S. prin învinuirile sale, caută să tulbure şi să întunece problema. Din fericire pentru ţară, aceste învinuiri vin împreună cu multe altele, tot atît de umflate, de neverosimile şi de supărătoare.

Radio Moscova cere judecarea, pentru trădare şi fascism, a capetelor militare din Polonia, din Italia, ba chiar din Serbia. Cere osîndirea lui Draga Mihailovici. Atacă Vaticanul şi întreg clerul catolic.

Atît de şiretul Stalin pare să fie depăşit de zelul compromiţător al partizanilor. Dacă occidentalii au ochi să vadă, urechi să audă, şi minte să priceapă, adevărul adevărat, (cu toate consecinţele lui ameninţătoare), nu poate să le scape.

Marin mă caută să mă întrebe (pretinde că ar fi primit un mandat în această privinţă) dacă aş primi o însărcinare din partea unei coaliţii "mai de stînga". Răspund că nu m-am împins înainte, pînă acum, şi că nu mă voi împinge nici de acum înainte. De cîte ori voi putea sluji ţara şi interesele naţionale, o voi face cu hotărîre, indiferent cine ar fi la cîrma statului. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 şi 5 martie

Guvernul britanic şi guvernul Statelor Unite au înştiinţat Moscova că înţeleg să ia asupra lor răspunderea dezlegării crizei politice din România. Aşa, cel puţin, vestesc posturile radiofonice străine. O clauză a protocolului din Yalta a prevăzut o astfel de acţiune tripartită.

Maşina construită la Yalta (şi care poate fi prea bine o maşină infernală) este deci pusă în acţiune. După felul cum va funcţiona, vom putea judeca valoarea ordinei ce ni se făgăduieşte.

Pentru noi românii, ca şi pentru Europa întreagă, experienţa este hotărîtoare, iar clipa de azi capătă cea mai mare însemnătate.

Din păcate, "frecăturile" vor fi mari, deoarece Moscova şi-a dat dintr-odată arama pe faţă: învinuirile împotriva complotului fascist al lui Maniu şi al lui Rădescu, se ţin lanţ; şi sînt

însoţite de alte polemici, tot atît de absurde şi de odioase împotriva fruntaşilor finlandezi, împotriva fruntaşilor politici polonezi (pe care Londra ar vrea să-i includă în guvernul naţional de la Varşovia), împotriva aşa zişilor fascişti din întreaga lume.

Nu-i o simplă întîmplare că Moscova atacă pretutindeni pe aceiaşi bărbaţi politici, pe care ieri, îi ataca Berlinul. Elementele de rezistenţă nu sînt preţuite de regimurile totalitare, iar lupta ce se dă astăzi împotriva lor este aceiaşi pe care o dădea guvernul hitlerist, fără a o putea duce la izbîndă.

Azi, primejdia apare mai mare, fiindcă pretutindeni se ridică masele populare, tulburate de lozincile imperiului sovietic victorios!

6 martie

Köln a căzut. Anglo-americanii au ajuns pe Rin: oraşele Bonn şi Koblenz vor cădea în curînd. Războiul la vest a luat, în sfîrşit, un avînt mai mare.

Stricăciunile din valea Rinului par să fie deosebit de grele. Se prăpădesc astfel ţinuturile cele mai civilizate ale Germaniei. Prăpădul continuă, fără răgaz. Ce va rămîne pînă la sfîrşit din bietul nostru continent? Din cercuri anglo-saxone, mi se spune că, şi la Londra şi la Washington, domneşte o oarecare nesiguranţă cu privire la viitor. Europa se desface, în vreme ce Rusia înaintează, ridicînd tot mai mult glasul. Au fost luate toate măsurile pentru a împiedica o "revanşe" a Germaniei. Nici o măsură însă nu a fost încă împlinită, spre a statornici un echilibru real, şi nu numai prin cuvinte între Aliaţi. (...)

7 martie

In timp ce criza din ţară era urmărită cu interes la Londra şi la Washington, ea a fost rezolvată la Bucureşti, în acest timp: guvern Dr.Petru Groza - Guţă Tătărescu; cu miniştri comuniştri, la Interne, la Instrucţie, la Comunicaţii, la Propagandă, la Justiţie, şi la prezidenţie.

8 martie

Aşadar, amicul Guţă Tătărescu e din nou la putere. S-a

înclinat în faţa realităţii sovietice, aşa cum pe vremuri, se înclinase în faţa realităţii Carol, şi în faţa realităţii Hitler; şi ca întotdeauna, s-a folosit de greşelile lui Maniu. Tătărescu va rămîne, în istoria noastră politică, omul care a zis da, de cîte ori Maniu a zis nu. De pe lista "criminalilor" a trecut în fruntea listei ministeriale, alături de "şeful nostru iubit": Petru Groza (cum l-a numit G.Tătărescu, în primul său discurs). Rămîne de văzut dacă nu cumva adevărata "crimă" o făptuieşte acum. Dînd, prin prezenţa sa în guvern, (alături de două nulităţi liberale: o nulitate simpatică, Dimitrie Alimănişteanu, la Finanţe, şi una suspectă, Bejan, la Industrie) o spoială burgheză guvernului comunist al lui Petru Groza, - el zădărniceşte jocul lui Maniu, care - prin rezistenţa lui, nădăjduia, se vede, să dobîndească un sprijin anglo-saxon, spre a statornici un echilibru, în ţară, între vechile partide şi forţele noi.

Acum, echilibrul a fost dat peste cap. Comuniştii conduc. (Nu Guţă Tătărescu îi va putea împiedica să-şi împlinească rosturile; el va putea fi înlăturat oricînd!) Iar Aliaţii nu pot interveni, deoarece guvernul este alcătuit perfect legal, din toate punctele de vedere: numit de rege cu participarea tuturor păturilor sociale ale ţării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar să nu fiu prea nedrept cu Guţă Tătărescu.

Ce-a făcut Maniu, de opt luni, de cînd tot "rezistă"? Era şeful, admis de toţi, al Blocului Naţional. A respins pe carlişti. S-a luptat cu stînga, pentru locurile în guvern. Nu a îndrăznit să ia singur, în mînă, puterea. A trimis, în guvernul de colaborare, nişte nătărăi: pe dr.Gigi Solomon, pe Leucuţia; vai! A încercat, prea pe faţă, jocul primejdios de a se propti pe anglo-saxoni pentru a rezista muscalilor (după cum în negocierile de pace, s-a ferit de ruşi, căutînd numai alipirea de anglo-saxoni); într-un cuvînt, a făcut faţă vremurilor noi, care cer înţelegere şi mlădiere, cu un caracter de bronz, dar cu moravuri învechite. A pierdut astfel - ceea ce este foarte grav: încrederea ruşilor. A pierdut-o prea devreme, cînd putea încă, datorită ei, să fie folositor ţării; a pierdut-o degeaba, fiindcă azi, nimeni nu-i mai poate veni în ajutor. Guţă Tătărescu va juca în plin cartea rusească. Va căuta să fie campionul burghez al sovieticilor. Dacă va izbuti, cu atît mai bine pentru el. Dacă nu va face însă altă ispravă, decît aceia de a fi

cîştigat cîteva luni - tot este bine, pentru ţară. In orice caz, o încercare trebuia făcută, în rîndurile burgheziei noastre, de a primi, fără reticenţe, realitatea rusească, şi de a pregăti ţării un loc cinstit şi neatîrnat, la hotarul marei împărăţii. Numai dacă această încercare ar fi făcută cu seriozitatea cuvenită! Sovieticii au multe cusururi, dar sînt serioşi, cu mult mai serioşi, decît politicienii noştri, îndeosebi cei de nuanţa Guţă Tătărescu. Oportunismul nu are trecere la Moscova. Nu-i nevoie de a îmbrăţişa cauza comunistă. Este neapărată nevoie, de a privi politica altfel, decît sub unghiul portofoliilor ce trebuiesc ocupate.

Dacă Moscova nu ne-a pus gînd rău (ceea ce nu este exclus), o asemenea încercare ar putea reuşi: sîntem datori, s-o facem. Dacă ne-a pus gînd rău, sîntem datori să prelungim existenţa naţională, pînă la eliberarea acelor forţe internaţionale care ne-ar putea veni în ajutor.

Guvernul constituit de Petru Groza, cuprinde în afară de comunişti, vechea cîrdăşie Guţă Tătărescu - Ralea - Petre Constantinescu-Iaşi, (faimosul bloc pe care Franasovici l-a recomandat la Moscova!). Mintea gînditoare şi hotărîtoare o au comuniştii. Am ascultat, la radio, discursurile noilor miniştri. Petru Groza, măsurat şi nu fără demnitate, a declarat că "poporul şi monarhul s-au întîlnit pe acelaşi drum istoric de la 23 August". (Criza nu a slăbit monarhia; dimpotrivă, deocamdată. Dămăceanu a intrat în guvern. Generalii demişi au fost cu toţii reintegraţi şi decoraţi; nu fuseseră - cum credeam noi - complicii lui Rădescu, ci adversarii lui).

Guţă Tătărescu a vorbit de uniunea sacră şi de alte lucruri sacre. Din partea comuniştilor, a vorbit Gheorghiu-Dej (ministrul Comunicaţiilor) cu tîlc şi cu mult miez; politica externă: strîngerea legăturilor cu Aliaţii, pact de asistenţă cu Uniunea Sovietică; războiul: reorganizarea, înarmarea, echiparea armatei noastre naţionale. Totul pentru armată! (Aceiaşi notă ca şi Thorez!) agricultura: unelte pentru toţi, mari şi mici, pentru o producţie sporită; industrie şi comerţ: siguranţă pentru toţi, mari şi mici, pentru că munca lor e productivă; apoi reîntoarcerea prizonierilor de război şi reintroducerea administraţiei româneşti în Transilvania de Nord, provincie românească, pe care nimeni nu ne-o poate

BCU Cluj / Central University Library Cluj

contesta. A fost o cuvîntare <u>naţională</u>, cu făgăduieli (autorizate, firește, de autorităţile sovietice), dintre cele mai însemnate. Moscova pare hotărîtă să sprijine conducerea comunistă, nu numai cu vorba, dar şi cu fapte decisive: alimentarea industriilor cu materii prime; restituirea prizonierilor de război, eliberarea Ardealului de Nord. Iată, incontestabil, atu-uri puternice, în mîinile lui Groza.

Numai să nu-i alunece printre degete ... (Timeo Danaos.[1]) Nu cumva toate aceste daruri făgăduite să fie săpunul de care vorbea Trotzki, menit să poleiască panta pe care, împreună cu mulţi alţii, vom aluneca spre bolşevism?)

<u>9 martie</u>

Elveţienii au încheiat cu succes negocierile lor cu Aliaţii. Neutralitatea s-a aplecat, ca trestia, pentru a nu se frînge, c stejarul. Elveţienii şi-au luat angajamente precise, uşor de împlinit, fiindcă nemţii se află la ananghie: blocarea fondurilor german oprirea tranzitului pe căile ferate, păstrarea unui export simbolic către Reich.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In schimb, Aliaţii au făcut unele promisiuni - care se vor împlini văzînd şi făcînd - în ceea ce priveşte alimentarea Elveţiei. La sfîrşit, s-a dat un comunicat şi s-au schimbat multe cuvinte bune.

Americanii au bombardat oraşul Basel şi Zürich. Aceste bombardamente nefericite au urmat asigurărilor formale - date de aviaţia aliată, (după stricăciunile pricinuite la Stein am Rhein) că de acum înainte va fi cu băgare de seamă! Azi, şeful - sau unu dintre marii şefi - al aviaţiei anglo-saxone, generalul american Spaatz, a sosit la Berna, spre a exprima cuvenitele regrete.

Mai mult însă decît de riscurile unor erori aeriene, elveţienii sînt însă tulburaţi de o problemă de gaze! Nu de gazele pe care Hitler le tot făgăduieşte, fără a le folosi pînă acum, din fericire, ci de gazul de bucătărie pe care Confederaţia l-a "raţionat Bucătăresele se simt atinse în prerogativele şi în neutralitatea lor

---

1) "Timeo Danaos et dona ferentes", - Teama faţă de cei socotiţi du mani, chiar cînd aduc daruri.

este o jale ce s-a întins în toate paşnicele gospodării elveţiene. Să ferească Dumnezeu de mai rău!

lo martie

R.Franasovici mă roagă să potolesc zelul amicilor mei, ziarişti elveţieni, care - după ce au tot auzit vorbindu-se, de Maniu "rezistentul României" - se tem de noul guvern comunist, şi nu prea au mare încredere în forţele morale şi politice ale lui Guţă Tătărescu. A izbucnit chiar un ciudat antagonism între presa din Lausanne, Guţo-filă, şi ziarele de la Geneva, credincioase lui Maniu. Deoarece socotesc că orice polemică îndreptată împotriva guvernelor noastre poate fi, în împrejurările de azi, dăunătoare ţării, voi interveni. Voi ruga, îndeosebi pe Payot să-şi ţină în frîu pornirea lui împotriva lui Guţă Tătărescu, care - pretinde el - a crescut mult, după ce a recitit cu atenţie faimosul memoriu politic al actualului vice-preşedinte.

Mă gîndesc la criza din ţară. Mă tem că Maniu a luat o atitudine care va săpa din nou, ca pe vremea lui Ferdinand, şi apoi, pe vremea lui Carol, o prăpastie între putere şi partidul său.

Intransigenţa lui Maniu, lipsa lui de mlădiere, şi de spirit de tranzacţie, - frumoase din punct de vedere moral - au dus însă, de mai bine de două decenii, la complecta falsificare a vieţii noastre publice. Sîntem guvernaţi în şir, de o minoritate, fiindcă majoritatea nu vrea. De cîte ori a fost stăpîn pe o situaţie, Maniu a scăpat-o din mîini, din nepricepere, din nehotărîre, sau din teama de răspundere. Apoi, s-a încăpăţînat în anumite atitudini care l-au îndepărtat tot mai mult de la putere. Iar viaţa noastră politică a fost mereu viciată de nedreptăţile ce i se făceau, în şir, lui Maniu. Am trăit sub semnul nedreptăţii. Si am tot trăit aşa, de la Ferdinand, la Carol pînă am încăput sub ruşi.

De ce nu a primit Maniu puterea, la 23 August? A împins înainte pe un general, apoi pe un altul, pînă cînd a păţit-o: din fruntea cercurilor conducătoare, a trecut în coada opoziţiei. Şi era firesc să se întîmple aşa!

Un bărbat cu popularitatea şi cu autoritatea lui politică, este o forţă care, dacă nu se afirmă la putere, este aruncată cît mai departe spre a nu stînjeni pe cei ce cîrmuiesc.

Mi se pare tot mai vădit că Maniu a încercat să "joace" pe anglo-saxoni împotriva ruşilor, potrivit formulelor de la Yalta. A jucat însă prea încet, şi ruşii i-au luat-o înainte. Avem acum un guvern de coaliţie pe placul lor. Vîşinski a ştiut să "dozeze" astfel compunerea acestui guvern, încît a închis gura englezilor - care începuseră să mîrîie, fără a pierde întru nimic puterea din mînă. Principiile anglo-saxone s-au împăcat, odată mai mult, cu realitatea sovietică. Acordul între cei Trei Mari a rămas desăvîrşit.

Noi însă, sîntem mai slabi ca înainte. Guţă Tătărescu şi "burghezii" săi, se găsesc la cheremul comuniştilor, iar comuniştii noştri, militarişti şi naţionalişti, sînt la cheremul Moscovei. Dacă Moscova va da, ca zestre a guvernului, Ardealul de Nord şi prizonierii, va înlătura din calea guvernului, orice "rezistenţă" românească.

Dacă Moscova nu ne-a pus gînd rău, va fi mai lesne aşa. Deoarece încrederea Uniunii Sovietice ne este trebuincioasă şi ne poate fi de mare folos. Dar dacă gîndurile nu sînt curate? Atunci vom aluneca. Vom aluneca tot mai rău!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 martie

In Germania, e ziua eroilor. Hitler vorbeşte, iar Aliaţii îl ascultă acum, mai din apropiere. Anglo-saxonii au trecut Rinul, ruşii au trecut apele fluviului Oder. Ca întotdeauna, Hitler vorbeşte de evrei, de plutocraţi, de bolşevici. "Incercarea prin care trece poporul german este cumplită, dar va lua sfîrşit". El, Führerul, e sigur de victorie. Şi poporul german va lovi în duşman, va lovi pînă vor striga: "aman!" Luaţi-i de pe mine, că-i omor!

Cam în acelaşi fel, a vorbit şi Goebbels.

Aliaţii au reţinut o singură frază: "Să mă ierte Dumnezeu - ar fi spus Hitler - pentru ceea ce voi face în cele din urmă zile ale războiului!" La ce grozăvii se mai gîndeşte oare?

Ştirile din Germania sînt tot mai întunecate. Intregul imperiu este azi un morman de ruini şi de cadavre.

12 martie

Franţa a refuzat să semneze invitaţiile la San Francisco. Astfel, nu este legată de nici un text, stabilit fără consimţămîntul

ei. Se va duce la San Francisco ca "invitată", şi nu ca putere care invită. Se va putea aşeza, dacă va fi nevoie, în fruntea nemulţumiţilor. (Pentru Franţa, este poziţia cea mai "tare".)

13 martie

Serbare mare la Cluj: o neobişnuită solemnitate,administraţia Ardealului de Nord a trecut în mîinile noastre. Toţi membrii guvernului şi generalii, sînt de faţă; de asemenea, regele şi Vîşinski.

După multe şi cumplite dureri, ţara trăieşte, în sfîrşit, o zi de sărbătoare. Vîşinski a vorbit cu miez şi cu tîlc, despre Ardealul românesc!

Guvernul Groza are, acum, o frumoasă zestre.

Presa elveţiană se ocupă mult de noi. A sunat alarma, acum o săptămînă - la cererea multora dintre ai noştri. Acum (tot la cererea noastră) trebuie să caute să potolească temerile. Payot scrie un articol bine cumpănit, în care stăruie asupra necesităţii de a ne înţelege cît mai bine cu Rusia (şi dezvoltă, din nou, o veche teză a mea).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Du Bochet - care pune în comentariile sale, de altfel foarte judicioase - o notă mai de stînga, laudă pe ruşi, pentru că au dezlegat atît de repede criza din România, şi fiindcă au consolidat noile stări din ţară prin alipirea administrativă a Ardealului: "Făcînd acest lucru, Rusia a respectat cu lealitate angajamentul pe care îl luase în timpul negocierilor de armistiţiu, iar restituirea Transilvaniei va avea, ca efect, reconcilierea naţiunii române cu ideea împăciuirii definitive cu U.R.S.S. Dacă această impresie se confirmă, ar fi cea mai bună dovadă că metodele diplomaţiei ruse sînt preferabile şi superioare celor ale imperialismului germanic".

Aceste tălmăciri, care trebuie să fie similare cu toate cele care apar acum în presa mondială, dovedesc că tovarăşul Vîşinski a dat o lovitură de maestru la Bucureşti: a dezarmat pe Aliaţi (gata să intervină), a potolit pe români (gata să se bată), şi a înscăunat pe comunişti (gata să dea acum, pilde uimitoare de

civism, naţionalism şi militarism!)

Şi mai presus de toate, a întregit România. Să fie într-un ceas bun!

14 martie

Intors de la Paris, Bădărău îmi povesteşte o convorbire pe care a avut-o cu Harold Nicolson[1] (la Ministerul de Instrucţie din Paris). Nicolson susţine că englezii ar fi dispuşi să intervină în treburile româneşti, iar Eden i-a declarat personal, că a şi luat măsuri în această privinţă. Englezii nu-şi fac însă prea mari iluzii. Ruşii sînt şireţi şi de rea-credinţă. Ei "lucrează pe dedesubt"; Nicolson vede situaţia noastră "în negru". Nu ne sfătuieşte să ne întoarcem în ţară. - "Cine intră acolo, nu mai iese, timp de 2o de ani". S-a interesat de mine şi de intenţiile mele. Socoteşte că bine am făcut, rămînînd în Elveţia; românii din Anglia - cu Tilea în frunte - sînt compromişi, fiind consideraţi de Moscova, ca nişte unelte anglofile. Numai dacă am putea rezista în străinătate "materialiceşte". H.N. a întrebat dacă am avut grije să-mi pun bani deoparte. Vai!

In ce priveşte oficialităţile franceze, Bădărău le-a găsit dispuse să reia, cu noi, raporturi culturale cît mai strînse. Deocamdată însă, nimeni nu poate trece prin reţelele de sîrmă ghimpată ale protectorilor noştri sovietici. (...)

15 martie

"N.Z.-Zeitung", ziar foarte bine informat, publică un editorial serios, chiar grav şi foarte îngrijorător, despre treburile din ţară. Ziarul nu are nici o încredere în combinaţiile d-lui Vîşinski şi în noul guvern. Este o încercare de a impune, cu de-a sila României, un regim pe care ţara nu-l vrea. Mîntuirea atîrnă de voinţa şi putinţa de rezistenţă a partidelor liberalo - ţărăniste şi de sprijinul anglo-saxon. (...)

Zvonuri despre oferte şi negocieri de pace. Ziare-

---

1) Personalitate politică britanică, istoric al Tratatului de la Versailles, în cartea "Peacemaking", autor al unei lucrări despre lordul Carnock, şi alta despre lordul Curzon.

le suedeze au dat alarma. Ribbentrop ar fi convins pe Führer să stea de vorbă cu Aliaţii. S-au şi urmat unele convorbiri,la Stockholm. Hitler ar apăsa pe primejdia bolşevică. Ar oferi pacea anglo-saxonilor, în cele mai bune condiţii pentru ei, cu condiţia ca el, şi ai săi, să rămînă la putere, spre a salva Europa orientală de bolşevici. Cam în acelaşi fel, ar exista şi o propunere de capitulare a mareşalului von Rundstedt, (ale cărui trupe se retrag în ordine şi nu fără chibzuială în faţa americanilor, pe Rin); mareşalul propune: capitulare la vest şi apărare la est.

Este firesc ca anglo-saxonii să fi refuzat. Atîta vreme cît Hitler se agaţă de putere, o pace cu Germania nu este cu putinţă. Pentru noi, este totuşi interesant - în aceste zile, cînd anglo-saxonii vor încerca să intervină în problemele noastre - ca propunerile germane să fie discutate pretutindeni în lumina primejdiei bolşevice de la Răsărit. Pînă acum, lumea era uimită de vitejia şi de nemaipomenitele isprăvi ale armatei roşii, şi uita de "primejdia roşie". Azi, ştirile din Finlanda, din Polonia, din România, din Balcani, sînt tot mai îngrijorătoare şi lumea a căzut pe gînduri. Mîine ...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16 martie

Zi neagră. Ştiri tulburătoare şi dureroase.

Mai întîi de la mama. Mihail Jora telegrafiază, prin legaţie, că mama este bolnavă şi foarte slăbită; cere veşti de la noi. (...)

Celelalte ştiri privesc ţara. Este greu de a cumpăni şi judeca drept, zvonurile atît de contradictorii pe care le răspîndesc agenţiile şi posturile de radio. Zilele bune ale gu - vernului Groza - Tătărescu, par să fi luat sfîrşit! Azi, postul de Radio Bucureşti, tuna şi fulgera împotriva "fasciştilor criminali" ai lui Maniu, care trebuiesc desfiinţaţi. Ministrul de Interne, Teohari Georgescu, făcea apel la ţară spre a pune capăt... războiului civil (!), provocat de bandele criminale liberalo-ţărăniste. Se pare, că au şi fost luate măsuri, în această privinţă: cluburile partidelor de opoziţie au fost închise, iar fruntaşii acestora sînt ameninţaţi cu fel de fel de sancţiuni. Stările politice "evoluează" spre constituirea unui partid unic şi cu sugru-

marea opoziţiei. Este ceea ce Vîşinski a numit: alinierea cu Moscova! In ciuda declaraţiilor sale atît de cumpănite, guvernul alunecă pe panta bolşevismului integral.

Statele Unite şi Anglia par să fie şi ele informate în acest sens. S-au hotărît să intervină. Guvernul american a cerut azi, în mod formal şi categoric, întrunirea unei Comisiuni Tripartite - potrivit înţelegerii de la Yalta - pentru cercetarea problemei româneşti. (Ştirea aceasta a fost repetată în tot cursul zilei de posturile de radio de pretutindeni). Lămuririle ce vin de peste ocean, arată că guvernul american "nu este convins că criza din România ar fi fost rezolvată potrivit voinţei poporului român", şi este nevoie deci, ca această chestiune să fie cercetată şi rezolvată din nou, în "Trei". Acum e acum! Problema românească capătă dintr-odată o însemnătate mondială: valoarea şi înţelesul păcii de mîine atîrnă de felul cum vor fi aplicate principiile şi procedura de la Yalta; adică, fondul şi forma pactului de colaborare, statornicit între Naţiunile Unite.

Dacă problema nu ar fi fost ridicată, jalnica deosebire dintre cele hotărîte la Yalta, şi cele ce se întîmplă în România, poate că ar fi putut fi trecută cu vederea. O parte din presa britanică a şi început, de cîteva zile, să minimizeze criza din România. Intervenţia, pe faţă, a guvernului de la Washington nu mai îngăduie însă o muşamalizare a problemei. Lumina proiectoarelor se îndreaptă acum spre ţară. Si orice tranzacţie ruşinoasă poate fi (acum, în ajunul Conferinţei de la San Francisco) compromiţătoare pentru autoritatea colaborării tripartite şi prestigiul personal al preşedintelui Roosevelt. Pînă acum, s-au folosit vorbe. Acum se hotărăşte înţelesul care trebuie dat acestor vorbe. Se hotărăşte înţelesul victoriei - şi rostul luptelor care continuă - pentru desăvîrşirea victoriei. Socotesc deci, intervenţia guvernului de la Washington, care a trebuit să aibă puternice motive spre a acţiona astfel, ca fiind de cea mai mare însemnătate.

De altfel, sovieticii au reacţionat imediat, violent şi puternic. "Poporul" român a manifestat în aceste zile în faţa Legaţiei sovietice. Moscova opune "masele" care aclamă, partidelor care rezistă şi care "pîrăsc".

Si Vîşinski a declarat poporului că Moscova are încredere în noul guvern, şi că socoteşte rezolvarea crizei, ca fe-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ricită şi definitivă.

Stalin a luat - sub garanţia lui - independenţa României, şi nu va îngădui nimănui să se atingă de această independenţă! Rusia ar fi putut intra în România, ca un inamic neîmpăcat. Insă a ţinut să intre în ţară ca prietenă şi aliată. Nu îngăduie însă ca cineva să strice rosturile ei, şi hotărîrile poporului român. Impotriva cui sînt îndreptate toate aceste ameninţări?

Un general sovietic a vorbit apoi despre frăţia de arme româno-sovietică, şi despre bunele intenţii ale Uniunii Sovietice faţă de noi. Iar Ana Pauker a vorbit - tot de la fereastra Legaţiei sovietice - despre modul cum va fi salvat poporul român.

Este limpede: Uniunea Sovietică opune intervenţiei anglo-saxonilor - şi grijii pe care aceştia o arată pentru stările din România - o manifestare de frăţietate ruso-română şi entuziasmul rusofil al "maselor". Biata ţară: de o parte, şi de alta, numai prieteni, numai protectori dornici de a-i asigura independenţa, cît mai desăvîrşit! (...) O rază de lumină ... o chezăşie de linişte.. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmărim de departe (şi fiind foarte anevoios informaţi) desfăşurarea acestor dramatice întîmplări.

17 - 21 martie

Lucrez de zor la cartea cea nouă,[1] şi de aceea am rămas în urmă cu însemnările mele.

Războiul tinde către sfîrşit: anglo-saxonii cuceresc, rînd pe rînd, toate oraşele renane: Mayenţa, Worms, Ludwigshafen. La est ca şi la vest, luptele nu se mai dau decît pe teritoriul german; e rîndul oraşelor germane să fie pustiite şi dărîmate de uriaşul flagel.

Cît vor mai ţine nemţii? Si cum vor cădea? Lumea se teme de un sfîrşit spectaculos şi catastrofal, potrivit ideologiei, spiritului exaltat şi prostului gust al regimului nazist. Se spune că fruntaşii acestui regim sînt hotărîţi să tragă împreună cu el

1) Este vorba de lucrarea: "Derniers jour de l'Europe", care va apărea la 28 ianuarie 1946. Intîrzierea apariţiei cărţii a fost determinată de elementele noi dezvăluite de Georges Bonnet, ca şi de rezervele lui Gr.Gafencu faţă de propria sa concepţie despre "politica de echilibru", (V.28 ianuarie),expunînd o teorie a "suprastatului".

în prăpastie, întreaga suflare germană. Este faimosul sfîrşit al neamului Niebelungen, la care visează Führerul, de atîta vreme. Intr-un asemenea caz, cele dintîi jertfe ar fi prizonierii, lucrătorii şi deportaţii politici străini (aproape lo milioane!). Ar fi un măcel, demn de bătrînul zeu al germanilor.

După alţii, şantajul cu prizonierii a şi început:-Restituim zălogii străini, dacă ajungeţi la o pace "dreaptă" cu noi, sau dacă garantaţi viaţa fruntaşilor noştri, etc., etc. -

Problema este tragică şi de cea mai mare importanţă pentru toate ţările, şi îndeosebi pentru Franţa care are în Germania mai bine de două milioane de bărbaţi tineri, toată floarea unei generaţii ce a suferit atît de cumplit, pe urma celor două războaie. Franţa, atît de slăbită din punct de vedere biologic, atît de sleită şi de anemiată, nu poate renunţa la acest tineret, fără de care întreaga ei dezvoltare ar putea fi compromisă.

Zvonuri despre negocieri de pace, zvonuri mereu dezminţite şi mereu reînoite, dovedind interesul care, de pretutindeni, se îndreaptă spre ideea de pace.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Greutăţile - ivite între Aliaţi - încurcă însă socotelile celor dornici de a pune capăt războiului. Aliaţii ar dori să încheie cît mai grabnic lupta cu nemţii, pentru a se socoti între ei, cît mai nestînjeniţi, pe cînd nemţii se căznesc să prelungească lupta, pentru ca să izbucnească, mai înainte, certurile între Aliaţi. In amîndouă taberele, acţiunea militară este din ce în ce mai legată de acţiunea diplomatică.

Din ţară, primim ştiri liniştitoare prin canalul Guţă Tătărescu - Richard Franasovici, în vreme ce ziariştii străini - îndeosebi anglo-saxonii - par neliniştiţi şi pesimişti. Cu prilejul unei recepţii solemne la Geneva, a corespondenţilor străini de la Berna - am primit vizita unor englezi şi americani: toţi vorbesc cu îngrijorare şi cu necaz despre uneltirile sovietice din Polonia, (unde guvernul naţional nu se poate constitui); despre uneltirile sovietice în România (unde guvernul Groza "nu reprezintă adevăratele curente politice din ţară"); şi despre Iugoslavia, (unde mînia şi revolta sîrbilor împotriva lui Tito, creşte necontenit).

In schimb, Guţă Tătărescu trimite veşti "zîmbitoare"

şi răspîndeşte în jurul lui, vînjosul optimism care-l cuprinde ori de cîte ori se află la putere. Se pare, că ar fi dat o lovitură în interiorul partidului liberal: partidul s-a reîntregit, păstrînd ca şef pe Dinu Brătianu, şi alegînd secretar-general, pe Guţă Tătărescu. Dacă ştirea se adevereşte, Maniu rămîne singur pe poziţie, încercînd să treacă altuia şefia nominală a partidului: doctorului Lupu - redivivus.

22 martie

(...) Ruşii au denunţat tratatul de prietenie din 17 decembrie 1925, care-i lega de Turcia, fiindcă "din pricina schimbărilor care au intervenit, îndeosebi în urma actualului război, tratatul nu mai corespunde situaţiei actuale, şi are nevoie de însemnate modificări".

E o denunţare unilaterală, care dovedeşte caracterul atît de activ al diplomaţiei sovietice, şi care va trezi bănuieli fireşti, şi o firească îngrijorare în tabăra britanicilor, aliaţii turcilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stalin pare să urmeze (în ciuda hotărîrilor şi promisiunilor de la Yalta) metoda "loviturilor" şi a "faptelor împlinite", metodă pe care o întrebuinţa odinioară, alături, şi în bună înţelegere, cu Hitler.

Turcii au pierdut vremea. Puteau fi prinşi de ofensiva diplomatică a Moscovei care era de neînlăturat, într-o poziţie mai bună. Azi, Balcanii aparţin ruşilor. Imperiul moscovit îşi exercită presiunea în faţa Strîmtorilor, ca şi în Caucaz. A sosit vremea pentru o veche răfuială.

Ce vor face englezii? Sînt legaţi de Turcia, nu atît prin alianţa care-i uneşte (alianţă pe care, după opinia britanică turcii au nesocotit-o, refuzînd să intre în război mai devreme)cît prin puternice interese comune. Turcia ca şi Grecia (mai mult cu Grecia) acoperă marile căi imperiale ale Angliei. Anglia nu poate admite ca, fără voie, şi în afară de colaborarea ei, să intervină "unele modificări" în situaţia internaţională a Turciei. Un vechi conflict se poate aprinde din nou, (după întîmplările din Polonia, din România, din Iugoslavia, atmosfera e încărcată). Echilibrul între puterile mondiale se hotărăşte în parte, la Strîmtori. Ruşii au ţinut să angajeze partida hotărîtoare, înainte ca Hitler să se fi

prăbuşit. Se simt mai tari, şi cred că englezii sînt încă şovăitori. Uniunea dintre Naţiunile "Unite, e din nou la grea încercare.

Eden a vorbit la o conferinţă a partidului conservator, ca ministru de Externe şi ca viitor şef. Ţinînd seama de unele nemulţumiri pricinuite de politica uneori şovăitoare a Marei Britanii şi de îndrăznelile tot mai făţişe ale Moscovei, Eden s-a străduit să lămurească energic principiile statornice ale politicii externe britanice.

"In împrejurările de azi, evocarea acestor principii este de o deosebită importanţă: a/ Principiul dominant al răspunderii puterii executive, faţă de parlament. b/ Consultarea cons - tantă cu guvernele din Dominioane. c/ A nu se admite niciodată ca Europa să cadă sub stăpînirea unei singure puteri.

Am purtat trei mari războaie pentru a apăra aceste principii, şi sîntem hotărîţi ca Europa să fie unită numai prin libera ei voinţă (prin libera voinţă a fiecărui stat). Cînd această zi fericită va sosi, nădăjduim că vom fi şi noi membri ai acestei Uniuni. Marea Britanie nu a căutat niciodată să formeze coaliţii împotriva marilor puteri europene, decît atunci cînd acestea urmăreau o politică de agresiune. Această politică nu a fost niciodată mai necesară ca azi".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

À bon entendeur, salut !...

23 martie

Contele de Barcelona publică un apel către Franco, cerîndu-i să se retragă de la putere, unde nu se mai poate menţine în împrejurările de azi, lăsînd ca monarhia să-şi împlinească rolul ei împăciuitor. Niciodată formula "ridică-te de acolo ca să mă aşez eu", nu a fost folosită cu o mai regească mărinimie. Numai să nu fie prea tîrziu! Spania nu e ţara măsurilor de mijloc: în spatele regimului Franco, care e pe ducă, se înalţă de pe acum, drapelele mai mult sau mai puţin roşii ale Republicii.

Sundermann, subşeful presei, la Berlin, a vorbit pe şleau: Germania trebuie să reziste ca să dea răgaz Naţiunilor Unite să se încaiere între ele. Acest gînd, care pînă mai ieri era

exprimat în şoapte, a ajuns să fie exprimat în gura mare, şi să capete importanţa unui cuvînt de ordine: - Rezistaţi pînă ce opoziţia făţişă dintre ruşi şi anglo-saxoni va duce la război, la al treilea război mondial.

Cuvinte ca acestea, rostite de Sundermann, vor îndupleca pe Aliaţi să se ţină cît mai strînşi laolaltă.

24 martie

Pe Rinul de jos, între Düsseldorf şi frontiera olandeză, a început marea ofensivă a mareşalului Montgomery. In faţa lui luptă Kesselring care a înlocuit pe von Rundstedt. Churchill a sosit pe front. Ruşii răspund prin noi opinteli ale lui Jukov, în faţa Berlinului şi Koniev în jurul oraşului Breslau. E o întrecere între anglo-saxoni şi ruşi: cine va da lovitura de graţie? Cine a păstrat mai multe trupe proaspete, pentru răfuiala ce urmează?

Payot îmi spune că anglo-saxonii sînt foarte "montaţi" împotriva ruşilor. Serviciile de informaţie britanice (Intelligence Service) au şi început să alcătuiască liste negre, cu numele celor care sînt bănuiţi de rusofilie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mizeria Germaniei e de nedescris.

Inainte ca Germania să fi căzut, foametea îşi face apariţia şi se întinde pe continent. Veştile cele mai neliniştitoare sosesc din Franţa, Olanda, Italia ... Pretutindeni e nerînduială, şi foametea deschide calea bolşevismului. Englezii sînt îngrijoraţi, pe bună dreptate.

La Paris s-a sinucis Drieu la Rochelle, romancierul doriotist, care îmi făcuse acum doi ani, o jalnică şi impresionantă vizită.

Radio Bucureşti vesteşte că regele ar fi semnat decretul lege hotărînd exproprierea, pînă la 50 de ha. Colonia română e în doliu. Din patrimoniul ei au dispărut numeroase hectare.

26 martie

Vizita lui Payart, care vine de la Paris. E întunecat în privinţa treburilor franceze. Căruţa glorioasă a Rezistenţei scîrţîie, în bună parte din pricina politicii personale a Genera-

lului. Criticile au început. Cearta cu americanii poate fi fatală guvernului.

Guvernul Groza a fost literalmente impus regelui. Vîşinski a dat lui Mihai un termen de două ore, ca să se hotărască. Englezii şi americanii cunosc acest fapt şi nu-l uită. Vîşinski ar fi ales pe Tătărescu, fiindcă acela e omul care a denunţat garanţiile anglo-franceze.

Vizita lui Crok Moretti, de la Londra. Din relatările sale se desprinde atmosfera de îngrijorare şi de oboseală care domneşte în Anglia. Englezii au pierdut mulţi oameni, au trecut prin cumplite încercări, şi îşi dau seama că ziua mult aşteptatei victorii va fi întunecată de excesele şi brutalitatea Moscovei. Intrunirea de la Yalta este privită, la Londra, ca o reîmprospătare a întrunirii de la München, septembrie 1939: o înţelegere încheiată pe baza celor mai supărătoare jertfe de ordin politic şi moral.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şoneriu vine să mă pună în curent cu unele veşti din ţară. Tătărescu ar fi chemat cu toată stăruinţa pe Franasovici, la Bucureşti, garantîndu-i că el se va putea întoarce în străinătate. (Guţă a stabilit un contact cu Tilea, la Londra, cu Pangal la Lisabona, iar în Elveţia lucrează fireşte, prin Richard).

Şoneriu pretinde că Richard e jenat, fiindcă ar vrea să se poată folosi de mine, dar nu e sigur dacă aş accepta să sprijin pe Guţă. Răspund că nu am nimic de propus, nici de oferit.

27 martie

Ziarele vestesc, la rubrica "Ştiri diverse", moartea lui David Lloyd George[1]. Este sfîrşitul celui din urmă mare învingător din războiul trecut. Peste ruinele proaspete de azi, se înalţă alte nume mari.

Pe Rin, puterea de apărare a Germaniei se sfarmă şi se prăbuşeşte.

Ruşii împing prin şesurile Ungariei, spre Viena. Se apro-

1) A fost şeful partidului liberal britanic, ministru al Armamentului, în timpul primului război mondial, şi factor preponderent în negocierile Tratatului de la Versailles.

pie sfîrşitul.

28 - 29 martie

Victoria Aliaţilor, pe întreg frontul de vest, se a - dînceşte. Tancurile americane se plimbă între Rin şi Elba, pătrund nestînjenite în oraşele din centrul Germaniei, tăind Reichul în două. După un oftat de fericire, lumea se gîndeşte la mizeriile ce vor urma: mizerii politice (certurile anglo-sovietice); mizerii sociale (şomajul, deplasarea celor zece milioane de deţinuţi politici, şi prizonieri din Germania, etc., mizerii fizice, bolile care au şi început să bîntuie pretutindeni, lipsa de adăposturi, şi foametea).

Franasovici, necăjit dar "foarte important", vine să mă vadă. Imi face unele mărturisiri cam încurcate, din care pricep că el se aşteaptă să fie numit ministru la Berna. Va fi ochiul lui Guţă Tătărescu spre occident. Din Berna, va supraveghea împrejurimile: Franţa, Spania, Anglia, etc. La Berna, va găsi "interesele ţării", de care nu se mai ocupă nimeni, şi o sumă însemnată de milioane de franci elveţieni, pe care Mihai Antonescu le-a plasat în bănci pe numele lui Pella, care, din ordinul lui Buzeşti, a fost nevoit să le lase Legaţiei. Urmaşul lui Vespasian Pella le va putea culege pentru "scopuri de propagandă".

30 martie

"Băieţii" m-au înştiinţat că au primit veşti senzaţionale de la Creţeanu şi de la Coste, pentru ei şi pentru mine. Foarte misterioşi, mi-au cerut o întîlnire, pe o culme de deal, unde m-am şi oprit în această după-amiază.

Creţeanu îmi face un tablou sinistru şi tulburător despre cele ce se întîmplă în ţară: noul guvern a fost impus regelui, printr-un ultimatum de două ore; palatul fusese înconjurat cu tancuri sovietice, iar trupele româneşti din ţară erau dezarmate. Creţeanu, priveşte aceste măsuri ca o etapă spre bolşevizarea şi anexarea ţării; guvernul Groza ar fi un guvern Quisling, cu Tătărescu ca prizonier. Datoria românilor din străinătate e de a se constitui într-un grup de opoziţie făţişă, care să facă stăruitor apel la ... anglo-saxoni. El, care "formal" se mai află în funcţie.

va da în curînd o demisie răsunătoare, şi va porni la luptă. Face apel la mine, pentru ca, în calitatea mea de cel mai "talentat" român din străinătate, să mă situez în fruntea mişcării. De altfel, degeaba aş căuta eu să-mi cruţ situaţia, fiindcă sînt compromis faţă de ruşi, "ceea ce mă onorează", deoarece Creţeanu ştie precis că s-ar fi cerut de către comunişti arestarea mea, chiar în timpul guvernului Sănătescu, şi că sovieticii mă urmăresc, (cum ar fi spus-o Steinhardt). Am înţeles că astfel de apeluri şi instrucţiuni au fost trimise "băieţilor" şi lui Coste. Tonul telegramei lui Creţeanu mă surprinde: îl ştiam mai cumpănit. Evenimentele pe care le dezvăluie sînt îngrijorătoare, dar nu atît de recente. Pînă acum nu mi-a telegrafiat nimic. Imi închipui că o fi primit vreun îndemn de la Maniu, foarte energic, ca să se hotărască, printr-o atitudine bătăioasă, păgubitoare pentru fratele său Georges, şi pentru un - chiul Barbu Stirbey, ca să ia astfel taurul de coarne.

Reţin (deşi aceste consideraţii personale nu prezintă interes pentru mine) că singurul apel pe care grupul Maniu - Stirbey l-a îndreptat către mine, mi-a sosit după opt luni de zile de la lovitura de stat! Mi se cere astăzi de a lua o atitudine de răzvrătire după ce, trei ani de zile, am fost singurul răzvrătit oficial, împotriva regimului axist; atît de singur, încît mai toţi "prietenii" se desolidarizau de mine, cînd nu le convenea, şi mă uitau în izolarea mea, cînd le venea bine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Creţeanu îmi serveşte unele argumente personale, cu privire la atitudinea ruşilor. Cererea de arestare, dacă sînt bine informat, se datoreşte faptului că "amicul" Buzeşti a ticluit un dosar cu rapoartele mele, pe care l-a predat sovieticilor, pentru a scăpa de un "concurent", la Externe. (...)

Răspund lui Creţeanu că mă voi chibzui. Coste i-a răspuns cam în acelaşi sens. El mă roagă "în numele tuturor românilor din străinătate" să nu accept nici o demnitate din partea noului regim, pentru ca să pot fi şeful, în jurul căruia să se strîngă românii din străinătate, atunci cînd va fi nevoie.

Inţeleg din telegramele lui Creţeanu că (probabil la cererea celor din ţară) este vorba de a fi puse în siguranţă fondurile de propagandă. Orice mişcare va avea nevoie de fonduri.

31 martie, 1 - 2 aprilie

Problema ridicată de Creţeanu mă tulbură. El nu face nimic de capul său. Trebuie să fi primit instrucţii din ţară. De la Maniu? De la Stirbey? Situaţia trebuie să fie într-adevăr gravă, pentru ca acest om prudent şi calculat, să compromită cu desăvîrşire situaţia fratelui său, (pus sub acuzare, potrivit ultimelor legi Groza), şi a întregii sale familii, ieşind ca un răzvrătit la drumul mare. Imi vine greu, în aceste împrejurări, să-i refuz sprijinul meu.

Pe de altă parte, nu-mi pot împiedica bănuiala că acţiunea pornită de Creţeanu este eventual influenţată de anumite considerente cu caracter personal şi de partid. Probabil, a simţit că misiunea sa, la Ankara,nu va mai dura mult, că va fi schimbat, sau rechemat, şi că doreşte, cît mai e cu putinţă, să reacţioneze în calitatea sa de ministru. Prăbuşirea grupului Maniu - Stirbey, cu toate anexele sale, apare în ochii lui ca o nenorocire catastrofală, definitivă, şi care nu mai poate fi îndreptată. Aşa se explică pornirea sa împotriva lui Tătărescu şi a lui Franasovici. Ar dori să împiedice pe Franasovici da a ajunge ministru la Berna. Evenimentele l-au depăşit, cum au depăşit pe mulţi alţii, iar reacţiile lui violente sînt semne de oarecare zăpăceală. Firesţe, drama în faţa căreia ne aflăm, e cumplită. (...)

Trebuie o mare îndemînare, o perfectă cunoştinţă a orientului, un spirit deosebit de mlădios, pentru a putea, cu o formaţie intelectuală occidentală, să inspiri totuşi încredere ruşilor. Paasikivi a izbutit; se va vedea pentru cîtă vreme. Beneş încearcă şi el, cu zor: a şi plecat la Moscova, în acest scop, pentru a-şi "orientaliza" guvernul. Vrea să revină în patrie cu o vopsea moscovită. Va izbuti? Pînă acum, Beneş a fost un profesor în arta de a convinge pe englezi, şi de a menaja pe ruşi. Mă tem că vor fi găsiţi alţi profesori, mai dihai decît el, la Moscova, şi că i se va înfunda şi lui, acum. Veştile care vin din Moscova, cu privire la Beneş, nu sînt dintre cele mai bune.

Aici este marea nenorocire a raporturilor cu Rusia.Pentru a putea fi siguri de statele limitrofe, ruşii se simt nevoiţi (este vai!, în logica lucrurilor) să caute tot mai la stînga, cîrmuitorii care să nu poată fi ademeniţi de occident. Nu numai din pricina deosebirilor ideologice, (care au fost cam uitate, în tim-

pul războiului, şi apar din nou în ajunul păcii), dar şi din pricina opoziţiei de interese politice, între lumea sovietică şi lumea anglo-saxonă (acest factor joacă un rol din ce în ce mai mare). Ruşii îşi caută "oamenii lor" printre comunişti. Numai de comunişti sînt siguri (fiindcă au nenumărate mijloace pentru a-i controla, îndruma, înlătura şi sancţiona). (...) Oamenii sprijiniţi de occident se vor întoarce, în mod fatal împotriva lor; deşi ei au fost singurii care au "eliberat" Europa răsăriteană, totuşi această Europă va fi împotriva lor (cum a fost totdeauna), iar hotarul între cele două lumi nu va coincide cu hotarul isprăvilor lor militare, ci se va ridica din nou de-alungul graniţelor vechii Rusii. Este un cerc vicios, din care e greu de ieşit, şi ale cărui victime sîntem sortiţi să fim noi, statele limitrofe.'Drama Poloniei, mai mult chiar decît drama României, ilustrează acest raţionament. Politica de siguranţă, aşa cum o pricep ruşii, şi care nu e îndreptată numai împotriva unei Germanii noi (fiindcă ruşii au priceput mai bine decît occidentalii că primejdia de mîine nu va mai fi Germania) ci e îndreptată împotriva întregii lumi din afară, impune luarea unor garanţii categorice în Polonia, ca şi în România; ruşii vor lua aceste garanţii, (care, în speţă, sînt tocmai măsurile interzise prin Acordul de la Yalta), cu o încăpăţînare îndîrjită, şi fără a ţine seama de nici o împotrivire slabă,şi fireşte, de nici un principiu democratic. Două lucruri se desprind: a/ Uneltirile sovieticilor din ţară; schimbarea ultimului guvern, cu ameninţări şi înştiinţări brutale; formarea guvernului Groza, toate acestea sînt îndreptate nu atît împotriva României, cît împotriva lumii "din afară", împotriva lumii anglo-saxonilor. b/ Intervenţiile anglo-saxone, departe de a îndulci pe sovietici, îi vor îndîrji şi mai mult, fiindcă le vor dovedi că măsurile luate sînt pe deplin îndreptăţite.

Numai dacă intervenţia anglo-saxonă se va sprijini pe o forţă hotărîtă şi hotărîtoare, pe o forţă în stare să meargă pînă la capăt, conştientă că ceea ce trebuie să se impună Rusiei e o limită care să corespundă cu graniţele ei, numai atunci vom putea fi salvaţi. (...)

Aceste rînduri nu au alt scop decît acela de a-mi limpezi gîndurile (care-mi tulbură cumplit zilele şi nopţile), nu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

condamnă în mod definitiv acţiunea lui Creţeanu. Voi fi alături, sau în fruntea răzvrătiţilor, atunci cînd voi socoti că o asemenea acţiune poate avea mai multe foloase, decît ponoase. (...)

1 aprilie

Seara, masă în oraş cu De Beaumont, cu Guy de Pourtalès şi cu Odette Massigli, care s-a întors de la Londra. Francezii sînt nemulţumiţi de clauzele pactului lor cu Rusia. Massigli a fost "furios" de felul cum acest pact a fost redactat, în grabă, de cîţiva diplomaţi "amatori". Apoi, francezii au aflat că au fost excluşi de la Yalta, la cererea ruşilor, şi nicidecum a anglo-saxonilor. Deci supărarea lor, împotriva anglo-saxonilor, proptită pe prietenia ruşilor, nu a fost îndreptăţită.

Tot de la Odette: Spitzmüller venit de la Bucureşti, i-ar fi spus că Niculescu-Buzeşti pretinde a avea dovezi că aş fi trimis aceleaşi rapoarte lui Maniu, şi lui Antonescu, şi că aş fi primit bani de la guvernul Antonescu. Pentru aceste fapte, regele şi cercurile politice ar vădi supărare pe mine. Reîmprospătarea acestor ticăloşii m-a supărat peste măsură. Aşadar un "agent" al guvernului din Vichy declară că "şeful de cabinet" al lui Ică Antonescu m-ar fi denunţat că n-aş fi urmat politica mea de om independent (şi făţiş răzvrătit împotriva guvernului axist), cu destulă "independenţă". El întrebuinţează ştiri voluntar pocite, sau absolut false. E fals că aş fi primit bani de la vreun guvern. Iar în ce priveşte "rapoartele" mele, eram liber să le trimit oricui voiam, fiindcă nu eram trimis de nimeni, nu eram omul nimănui, ci slujeam ţara şi onoarea, aşa cum le înţelegeam eu, pe răspunderea mea, folosindu-mă de metodele care-mi păreau cele mai potrivite scopului urmărit. Acest scop era scoaterea ţării din blestemul războiului în care a fost aruncată. Scrierile mele n-au cuprins niciodată altceva decît un lung şi continuu îndemn la ieşirea din război. Cele mai multe scrieri le-am trimis lui Maniu. Am trimis unele îndemnuri şi lui Antonescu. Nu eram omul nimănui, dar oricine ar fi scos ţara din nenorocire, acela ar fi fost omul meu. Iar dacă am trimis îndemnuri lui Antonescu, este fiindcă nu aveam altă cale deschisă, decît Legaţia României, şi era firesc să cred că un răvaş, trimis prin Legaţie, la Direcţia de Cabinet, pentru a fi remis lui Maniu, va fi cunoscut şi de ministru. (...) Nu ştiu ce

BCU Cluj / Central University Library Cluj

voi face, dar una ştiu: cu bunătatea mea proverbială, s-a isprăvit. De pe urma faptelor mele, nu se va bucura nici unul dintre ei.

Neînţelegerea dintre Aliaţi creşte. Ruşii au cerut ca un reprezentant al guvernului polon din Lublin, să fie admis la San Francisco. Americanii au zis: "Nu"! Tot aşa, şi englezii.

Trupele sovietice se află la Wiener Neustadt, la 3o km. de Viena.

3 aprilie

Zvonuri despre amînarea conferinţei de la San Francisco. Lucrurile nu merg bine. Anglo-saxonii învinuiesc pe ruşi că ar vrea să "saboteze" conferinţa. Molotov a anunţat că nu poate lua parte la dezbateri (e prea ocupat la Moscova, scuză îndreptăţită în aceste zile decisive de lichidare a războiului). Ruşii pretind să aibă trei voturi la Conferinţă (un vot pentru Rusia albă, şi unul pentru Ucraina). Se pare că în această privinţă, s-au înţeles "în secret" cu americanii, care şi ei şi-au rezervat trei voturi. Darea în vileag a acestei înţelegeri a pricinuit o surpriză generală. Au izbucnit numeroase nemulţumiri.

Problema polonă, mai "deschisă" decît oricînd, provoacă cea mai vie îngrijorare. Ruşii au împiedicat împlinirea prevederilor de la Yalta: Comitetul de la Lublin a fost menţinut, şi guvernul naţional nu a putut fi constituit. Cererea Moscovei de a trimite la San Francisco reprezentanţi ai Comitetului de la Lublin, s-a izbit de un veto energic al Aliaţilor. Mai bine fără polonezi, decît cu astfel de polonezi! Iar dacă nu se amînă Conferinţa, ea se va ţine fără reprezentanţii Poloniei, care a fost cea dintîi victimă a agresiunii germane.

4 aprilie

Nemţii se retrag în munţi, luînd cu ei toată prada de război: aur, hrană şi ostateci străini. Pe toate şoselele germane care duc spre sud, e o învălmăşeală înfiorătoare; exodul unui întreg popor, zăpăcit şi îndîrjit, care după ce s-a revărsat ca un potop asupra lumii, îşi caută acum, în zile de cumplită restrişte,

cel din urmă adăpost, în strîmta încăpere a munţilor tirolezi. De jur împrejurul Pădurii Negre, pînă sus la Bremen, şi dincolo, de la Danzig pînă la Breslau, de la Breslau pînă la Viena, Germania e mistuită de flăcări. Americanii au pătruns pînă în Harz, în chiar inima Reichului. Englezii au trecut prin faimosul Teutoburger Wald, şi se întind de-alungul fluviului Weser. Francezii au cucerit Karlsruhe şi înaintează spre Stuttgart, iar ruşii se luptă în mahalalele Vienei. Marea capitală e încercuită şi bombardată; de pe turlele catedralei St.Stefan, sună clopotele supremei alarme; mîine, sau chiar azi, toate minunile Vienei, vor fi prefăcute în cenuşe.

O mînă de bezmetici, aceiaşi care pînă ieri au poruncit nemaipomenitele crime împotriva omenirii (pustiirile din Polonia şi din Ucraina, metodele de tortură ale Gestapo-ului, în Franţa ocupată, şi în nordul Italiei, uzinele de moarte din Silezia şi din Galiţia, vivisecţiile de la Facultatea de Medicină din Strassbourg), rînduieşte acum rezistenţa inutilă şi disperată a poporului german, mînat de geniul rău, spre o prăbuşire totală şi spectaculoasă. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 - 6 aprilie

Creţeanu stăruie, telegrafic, în necesitatea de a informa străinătatea, despre cele ce se petrec în ţară. Pare însă mai puţin grăbit de a începe o "acţiune". Telegrama mea - pe care a primit-o - a avut, fără îndoială, un efect liniştitor.

Am trimis o nouă telegramă lui Creţeanu - în şapte puncte - spre a-i lămuri punctul meu de vedere: "Am citit mesajul tău şi îmi dau pe deplin seama de gravitatea faptelor semnalate. Socotesc însă, că pentru atingerea scopului urmărit de noi toţi - salvarea independenţei naţionale - este încă nevoie de răbdare:

1/ Confirm în totul sfatul pe care l-am dat, de a ţine seama în hotărîrile tale, de apropiata scadenţă a războiului. Să ne ferim de acţiuni care - din pricina împrejurărilor - ar putea fi nesocotite de unii, provocînd altora primejdioase reacţiuni. Pentru a urma o politică înţeleaptă, trebuie să putem cunoaşte precis respectiva atitudine a celor Trei Mari Puteri. Aceasta nu va fi cu putinţă decît după victoria comună. Pînă atunci,

este nevoie numai de o acţiune de informare exactă.

2/ Tot ce se întîmplă în România - ca şi drama politică a Poloniei - nu sînt fenomene locale, ci consecinţele firesti ale uriaşei lupte de influenţă ce se dă astăzi între sovietici şi anglo-saxoni. Prima noastră grijă trebuie să fie, ca nu cumva ţara noastră să iasă strivită din această luptă. Este de dorit pentru noi, ca lupta de influenţă să se încheie printr-o înţelegere în care să figurăm ca un element de conciliaţiune, şi nu printr-un conflict armat; trebuie să ţinem seama că orice vom face, noi vom rămîne veşnic vecini cu ruşii.

3/ Dat fiind opoziţia de interese - existentă încă de pe acum între Marile Puteri - e de presupus că există o tendinţă puternică, la anglo-saxoni, de a restabili pe continent un echilibru necesar unei bune înţelegeri generale. O asemenea tendinţă nu ar putea fi decît jenată, prin intervenţia noastră făţişă. Este şi în interesul nostru - dat fiind nevoia de a ne asigura raporturi de încredere cu sovieticii - ca această înţelegere să fie restabilită, fără o intervenţie românească îndreptată împotriva Uniunii Sovietice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4/ Este o condiţie de elementară prudenţă ca o acţiune politică atîrnînd de sprijinul hotărîtor din afară, să nu fie întreprinsă decît cu deplina aprobare a celor ce sînt chemaţi a acorda acest sprijin.

5/ Sînt categoric împotriva oricărei dezorganizări, de orice fel, a serviciului nostru diplomatic din afară, care, în aceste vremuri critice, reprezintă un element de continuitate a statului; iar în ziua preliminariilor de pace, este mai necesar decît oricînd. Dezorganizarea lui ar impune numiri noi, în cele mai neprielnice condiţiuni. O acţiune politică nu se poate sprijini numai pe diplomaţi, care din datorie, au slujit statul, sub mai multe regimuri. In această privinţă, trebuie să ţinem seamă că toate ţările neutre caută, azi, să strîngă legăturile diplomatice cu Uniunea Sovietică.

6/ Aceasta este punctul meu de vedere, întemeiat pe datele de care dispun. Deosebirea dintre noi nu este o chestiune de fond, ci de metodă, şi această deosebire nu poate schimba întru nimic sentimentele de sinceră prietenie şi de preţuire care ne leagă.

7/ Părerile mele sînt adecvate unei atitudini păstrate cu consecvenţă şi nu sînt înrîurite de considerente personale. Invinuirile pe care mi le-ar aduce comuniştii, mă ating cu atît mai puţin, cu cît ele se datoresc - după cum sînt precis informat - uneltirilor domnului Buzeşti. - Cu toată dragostea - Grigore Gafencu.

Spre a-mi descărca conştiinţa (dat fiind faptele atît de grave pe care mi le semnalează Alecu Creţeanu, voi remite două scrisori: una lui Leland Harrison, cealaltă lui Norton, pentru a fi comunicate guvernelor respective; în aceste scrisori voi arăta care pot fi, după părerea mea, consecinţele păgubitoare pentru întreaga Europă, a regimului introdus de sovietici în statele limitrofe. Aceste scrisori sînt menite, fireşte, să rămînă secrete, ca toate legăturile care există între mine şi cele două cancelarii prietene. (...)

Sfatul de moderaţiune ce i l-am dat lui Creţeanu (de moderaţiune în metode, fiindcă nimeni nu-l poate împiedica să comunice mai departe ştiri exacte şi comentarii îndreptăţite) poate fi întărit prin argumentele pe care mi le servesc trei evenimente ulterioare.

Si anume:

I. Ruşii au denunţat (5 - 6 aprilie 1945) acordul lor cu japonezii, faimosul Acord Molotov - Matsuoka, despre care pomenesc pe larg în cartea mea. Este interesant că multe ziare elveţiene se folosesc în comentariilr lor de azi, de cele expuse în cartea mea. Ruşii îşi recapătă deci, întreaga lor libertate de acţiune împotriva americanilor[1]. Ziarele, radio, opinia publică americană, sînt în sărbătoare, şi laudă cu însufleţire "lealitatea" sovietică faţă de Naţiunile Unite . Nu este momentul să tulburăm cu doleanţele noastre, o asemenea sărbătoare de familie!

II. Foreign Office-ul dă în vileag un protocol secret care întovărăşea tratatul de alianţă anglo-polonă din 1939. Se specifică în acest protocol, că garanţia britanică nu se referă, decît

1) Eroare în manuscris: împotriva japonezilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

la o agresiune germană şi nu la o agresiune sovietică.

Guvernul britanic a dat în vileag acest protocol secret, pentru a pune capăt învinuirilor, pe care i le aduc polonezii de la Londra, şi spre a dovedi că niciodată Anglia nu s-a gîndit să garanteze hotarele răsăritene ale Poloniei, care, încă de pe vremea lui Curzon, păreau mult prea întinse.

Presa britanică se slujeşte de această destăinuire pentru a potoli neastîmpărul polonez! Indirect, tot ce se întîmplă acum la Londra, constituie o încercare de apropiere şi de înţelegere cu Moscova.

III. Agenţia Exchange pretinde că expunerea de politică externă a lui Tătărescu ar fi făcut la Londra "o excelentă impresie". Cuvintele vice-preşedintelui Tătărescu au aprobarea generală a Naţiunilor Unite!, pretinde corespondentul diplomatic al Agenţiei, (foarte apropiată de Foreign Office).

Urmează lungi interpretări care duc la concluzia că "România se găseşte la începutul unei perioade noi, gata să intre pe o cale ce cuprinde toate forţele constructive ale naţiunii,etc. Nu elementele extremiste şi radicale, ci bărbaţi de stat chibzuiţi, care au largi perspective, au ajuns azi la cîrmă". etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tabloul fireşte, este prea frumos şi nu corespunde realităţii. Vîşinski - Groza - Tătărescu! Este o încercare de a prezenta lucrurile, aşa cum le-ar dori Londra, nu aşa cum, din păcate, sînt. Este mai ales o încercare de a lăuda şi măguli pe ruşi.

7 - 8 aprilie

Cartierele mărginaşe ale Vienei ard. In centrul frumoasei capitale cad obuzele artileriei sovietice. Hitler a hotărît ca populaţia oraşului să reziste pînă la ultimul bărbat. Bezmeticul a gîndit întreg neamul său la moarte. La 1 septembrie 1939 - cînd a declarat război lumii - Hitler s-a legat să-şi facă singur dreptate, în caz de înfrîngere. Aud şi acum glasul lui supraexcitat, la radio: "Nu vreau să fiu altceva decît cel dintîi soldat al Reichului german. Am îmbrăcat din nou tunica ce mi-e scumpă şi sfîntă. Nu o voi părăsi pînă în ziua victoriei; de nu, eu nu voi vedea acest sfîrşit!"

Sfîrşitul se apropie, Hitler îl vede şi se gîndeşte să se ascundă în munţi. (...) Pînă la cel din urmă bărbat!... Numai el, conducătorul să scape!

Jalnic sfîrşit al dictaturilor continentale!

Conducătorii care au împins lumea spre o viaţă "primejdioasă", o împing azi spre moarte; nu-i cruţă nici o durere, nici o umilinţă; ei înşişi se dau în lături, şi caută un adăpost. Trufaşul Mussolini îşi prelungeşte mizerabila agonie, undeva, prin munţii Tirolului; Führerul se ascunde - de mînia lumii şi a lui Dumnezeu - în cetatea de la Berchtesgaden; Franco cerşeşte bunăvoinţa democraţiilor occidentale; iar Antonescu - "mareşalul-conducător" - care, atît de des, s-a lăudat că "ştie ce are de făcut" în caz de înfrîngere, - aşteaptă tremurînd judecata domnilor Vîşinski, Groza şi Pătrăşcanu.

9 aprilie

Zi bună pentru Aliaţi: englezii pătrund la Bremen şi ating Hanovra. Americanii curăţă "punga" regiunii Ruhr şi ocupă Essen. Ruşii cuceresc Königsberg şi pătrund pînă în centrul Vienei. In Italia, armata a VIII-a britanică porneşte la atac. Este o întrecere între ruşi şi anglo-saxoni: care dintre ei ajunge cel dintîi la Trieste şi la Veneţia.

Beneş a plecat, cu toate onorurile, de la Moscova spre Kosice. Molotov şi Vîşinski erau la gară; s-au vărsat lacrămi de duioşie pentru marea frăţietate slavă.

Abilul Beneş a scăpat destul de uşor din braţele lui Stalin; a jertfit doar, unele portofolii (printre care, Internele) colegilor comunişti; a păstrat însă Externele (Ian Masaryk) şi Preşedinţia.

Mă gîndesc de cîte crize ar fi putut fi scutită ţara noastră, dacă Maniu ar fi avut curajul şi înţelepciunea să treacă pe la Moscova. Toată lumea merge azi la Moscova: Churchill, De Gaulle, Beneş, Tito ... numai dl. Maniu s-a codit şi a trimis "un reprezentant". Si s-a pomenit cu Ana Pauker şi cu Gheorghiu-Dej. (...)

Mi se trimite din Londra, buletinul "East Europe", cu informaţii din ţările ocupate de armata roşie, România, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria:

"Strict confidenţial. Unul dintre corespondenţii noştri din Istanbul ne-a comunicat următoarea descriere a crizei guvernamentale din România: In ianuarie 1945, d-na Ana Pauker (comunistă) şi dl.Gheorghiu-Dej (de asemenea comunist), s-au dus de la Bucureşti la Moscova. Ei s-au întors cu instrucţiuni pentru partidul comunist român, recomandînd să organizeze o "criză" a guvernului Rădescu, şi apoi înlocuirea lui cu un guvern al Frontului Naţional Democratic. Ana Pauker şi Dej au explicat că Uniunea Sovietică doreşte să menţină relaţii prieteneşti numai cu guvernul Frontului Naţional Democratic. Numai un astfel de guvern ar putea să obţină soluţia favorabilă a celor trei probleme esenţiale ale României: a/ eliberarea şi restituirea, din Rusia, a prizonierilor de război români; b/ transferul administraţiei din Transilvania de Nord, către România; c/ recunoaşterea cobeligeranţei României sau ca ţară aliată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ca rezultat al acestor instrucţii, încă din februarie au început să se producă demonstraţii. Generalul Rădescu şi Maniu au fost acuzaţi de fascism. Presa guvernamentală a fost paralizată printr-o grevă a tipografilor. Au avut loc incidente, în toată ţara. Acest moment critic a survenit după conferinţa de la Yalta. La 24 februarie, a curs sînge pe străzile capitalei. Generalul Rădescu a denunţat, în mod public, în întruniri şi la radio, pe autorii acestor incidente. La 26 februarie, Vîşinski a venit la Bucureşti. El a cerut imediat să fie primit de rege. Prima lor întrevedere a avut loc într-o atmosferă de prietenie şi curtenie,cu toate că tancurile ruseşti patrulau pe străzile capitalei. Vîşinski a declarat regelui că Rusia nu va tolera guvernul Rădescu.Regele totuşi, s-a arătat potrivnic de a-şi retrage încrederea în general.

La 29 februarie la amiază, Vîşinski a anunţat, la palat, că doreşte să vadă pe rege la orele 15. Această a doua întrevedere a fost mult mai "energică", şi mai puţin curtenitoare. Vîşinski a cerut formarea unui guvern democratic, potrivit voinţei poporului. Regele a răspuns că voinţa poporului nu se poate exprima decît în alegeri libere. Vîşinski a replicat că sînt împrejurări cînd voinţa

poporului se exprimă fără alegeri, prin demonstraţii de masă.

La orele 16, Vîşinski a întrerupt brusc această conversaţie, şi într-un mod peremptoriu a spus regelui că pînă la orele 20, el doreşte să cunoască numele persoanelor pe care regele le va însărcina cu formarea noului guvern. In această situaţie, regele a apelat la Barbu Stirbey, să formeze un nou guvern. Stirbey a acceptat, cerînd ca diferitele partide să se conformeze următoarelor trei condiţii: a/ Formularea unui program, şi acceptarea scrisă a acestui program, din partea tuturor partidelor. b/ Libertatea presei şi încetarea vremelnică a polemicilor. c/ Participarea în guvern a personalităţilor ireproşabile din punctul de vedere al unei democraţii reale".

10 aprilie

Scrisoarea remisă, miercuri 12 aprilie, domnilor Norton şi Leland Harrison, în două copii, pentru a lămuri celor două legaţii prietene punctul de vedere:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Domnule ministru,

"Aş dori să vă împărtăşesc anumite consideraţii privind problemele ţării mele şi v-aş fi foarte recunoscător, dacă aţi avea bunătatea să le comunicaţi - la rîndul dvs. - guvernului dvs.

Ultima schimbare de guvern în România pare să fi avut loc împotriva voinţei majorităţii populaţiei, şi în condiţii anormale. Nu sînt în situaţia de a verifica amănuntele ce mi s-au dat în această privinţă, dar presupun că guvernul dvs. este direct informat, şi poate să-şi facă o idee exactă despre ceea ce se petrece în România.

Nu deci cu intenţia de a formula o plîngere, îmi îngădui să vă scriu aceste rînduri. Aş dori numai să aduc la cunoştinţa dv. că ştirile din România au impresionat în mod deosebit compatrioţii mei, din străinătate. Unii dintre aceştia m-au prevenit în speranţa că eu m-aş asocia la o acţiune de protest formal şi public.

Am socotit că trebuie să-mi rog compatrioţii să se abţină în aceste zile de la orice manifestaţie publică, pentru următoarele raţiuni:

1/ Războiul din Europa se apropie de sfîrşit. Acest eveniment capital, dorit cu ardoare de toate popoarele continentului, centrează atenţia generală; ar fi zadarnic de a voi să îndreptăm

această atenţie către alte probleme. De altfel, numai după suprimarea rezistenţei germane - adică după victoria comună - ne vom putea da seama exact de intenţiile şi poziţia Marilor Puteri, privind problemele pe care le ridică reorganizarea Europei.

2/ Problema românească, ca şi problema poloneză -adică problema statelor limitrofe - nu poate fi definitiv rezolvată, decît în cadrul organizării generale a păcii. Valoarea acestei organizări şi sensul însăşi al păcii, depind de modul în care principiile şi normele de drept - cu caracter general - vor fi aplicate tuturor cazurilor particulare.

3/ Greutăţile în care se zbate România n-au un caracter specific românesc; ele sînt o consecinţă a imensei lupte de influenţă care se dă, încă de pe acum, între puterile mondiale. (Se pare că, după informaţiile provenind din România, oamenii şi instituţiile cele mai apropiate de civilizaţia şi concepţiile politice şi juridice ale occidentului, sînt în mod deosebit vizate). Este de dorit în gradul cel mai înalt, ca această luptă să nu degenereze într-un conflict, ci să ajungă la un acord, în care ţările limitrofe să se poată integra ca un element de conciliaţiune. Declaraţiile categorice ale conducătorilor cu răspundere ai Naţiunilor Unite, dovedesc că Marile Puteri îşi dau seama că singurul mijloc de a evita consecinţele dezastruoase ale luptei de influenţă, este stabilirea în Europa a unei ordini unitare şi echilibrate, deopotrivă echitabilă pentru toate regiunile vechiului continent.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste trei puncte ar putea fi dezvoltate fără sfîrşit: ele cuprind, în fond, marea şi tulburătoarea problemă a păcii. Nevoind să abuzez de timpul dvs., mă mulţumesc de a le fi menţionat.

In ceea ce priveşte atitudinea mea personală, cu privire la ştirile neliniştitoare din România, doresc - pentru pacea conştiinţei mele - să adaug următoarele:

Dacă am socotit înţelept să descurajez un protest public, cu scopul de a nu stînjeni acţiunea moderatoare a guvernului dvs.; cum şi pentru a nu învenina raporturile dintre România şi Uniunea Sovietică (eu mai cred cu fermitate, nu numai în necesitatea, ci şi în posibilitatea unei reconcilieri reale ruso-române), - n-am înţeles prin aceasta să micşorez gravitatea faptelor, dacă

ele sînt în realitate aşa cum mi le relatează informaţiile sosite din România.

Falsificarea voinţei naţionale, într-o ţară limitrofă, poate duce la suprimarea - prin etape succesive - a tuturor drepturilor şi chiar a existenţei acestei ţări; ea poate de asemenea, ceea ce este încă mai grav, să compromită în ansamblul ei, situaţia europeană. Ordinea europeană nu se poate apăra decît în ansamblul ei, iar statele europene de la est reprezintă, în raport cu această ordine - din toate punctele de vedere - poziţii esenţiale.

Este inutil, cred, să stăruiesc asupra caracterului strict confidenţial al acestei scrisori, pe care am întocmit-o în dorinţa de a sluji o cauză căreia, după cum ştiţi, domnule ministru, i-am fost totdeauna credincios: cauza unei păci juste, datorită victoriei comune a Naţiunilor Unite.

Vă rog, domnule ministru, să primiţi expresiunea desăvîrşitei mele consideraţii" - Grigore Gafencu -

BCU Cluj / Central University Library Cluj

12 aprilie

Acum două zile, rugasem pe Albert Pictet să se intereseze la Departamentul Politic de la Berna, de ce întîrzie atîta agrementul lui Richard Franasovici, îndemnîndu-l să sprijine, din partea mea, cererea guvernului român. A.Pictet îmi telefonează că "chestia este aprobată".

A vorbit cu von Steiger, Preşedintele Confederaţiei, şi cu Petitpierre, Consilierul Federal la Externe. Von Steiger i-a spus: "Regretăm mult că nu este domnul Gafencu, dar am dat totuşi - agrementul!"

Aşadar Richard va trece la Berna.

Călătorie la Berna.

In ajunul noului ministeriat, Richard Franasovici (care va relua, în sfîrşit, raporturile cu anglo-saxonii şi cu francezii), fac o vizită la Legaţia britanică şi la cea americană, pentru a pune la punct şi a strînge legăturile mele personale cu prietenii cu care am lucrat, mai bine de trei ani.

Am lungi convorbiri amicale cu Dulles, Harrison, Sullivan

şi Norton. Le dezvălui punctul meu de vedere personal: sînt mulţumit de numirea lui Richard Franasovici, fiindcă e un om cumsecade, cumpănit şi bun patriot; însă ţin să le împărtăşesc neliniştea românilor din străinătate, cu privire la ceea ce se petrece în ţară. (...)

Aflu că Mişu Ghelmegeanu a intrat în guvern.

Dulles m-a felicitat pentru scrisoarea trimisă Legaţiei americane. El este convins că se potriveşte perfect cu părerile,cu intenţiile şi cu posibilităţile americane. "Germania ne e deschisă; înaintarea trupelor noastre întrece toate prevederile; vom ocupa mai mult decît ne era rînduit, şi nu vom retrage trupele decît dacă cuvîntul nostru dezinteresat va fi ascultat".

Seara, masă la"Amphitrion" - oferită de Horace de Pourtalès - şi tulburată brusc de vestea morţii lui Roosevelt.

Este o mare nenorocire. O intervenţie brutală a fatalităţii, în mersul istoriei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ideea de "echilibru", ideea de "moralitate" vor suferi. Mă gîndesc cu îngrijorare la cauza ţării noastre.

14 aprilie

Roosevelt a murit tînăr, - 62 ani. După o viaţă frămîntată de cele mai dureroase chinuri trupeşti, şi încununată de cele mai uimitoare succese politice.

Naziştii înfrînţi şi încercuiţi pretutindeni, îl denunţă drept cel mai cumplit "criminal de război". Este o cinste supremă şi deplin meritată: intrat cel din urmă în războiul provocat şi aproape încheiat de Hitler, - Roosevelt a fost, în adevăr, cel mai hotărîtor adversar al nazismului şi a ajuns să fie, în ajunul morţii sale, Invingătorul Numărul 1. (...) Am auzit pe Hitler bătîndu-şi joc de mesajul de pace al Preşedintelui Roosevelt: "...Nu primim lecţii de la un neam de negustori" - mi-a spus Führerul, în audienţa mea de la 19 aprilie 1939 (...) Neamul de negustori e stăpîn în Atlantic, şi în Pacific, şi e cea dintîi putere militară din lume.

Si aceasta este numai una din înfăptuirile preşedintelui Roosevelt. Mai însemnată încă, decît puterea lui militară, este în-

rîurirea pe care a avut-o asupra lumii, generozitatea sa sufletească. Preşedintele a ştiut să încălzească şi să înalţe spiritele în împărăţia sa de "negustori", şi să dea poporului american tînăr, vînjos şi aprig, (ca toate popoarele tinere) un ideal care depăşeşte ţelurile unei complecte victorii naţionale şi este legat de salvarea întregii omeniri. (...)

15 aprilie

(...) Churchill a voit să plece cu avionul la Washington pentru a lua parte la funeraliile lui Roosevelt; a fost însă reţinut de ştirile "nemaipomenite" care vin de pe front. Se spune că se aşteaptă la Londra, din clipă în clipă, veşti hotărîtoare. Bătrînul om de stat nu se deslipeşte de masa lui de lucru, de radio, de telefon.

Armatele anglo-saxone au tăiat Germania în două; mîine, poate chiar azi, se vor uni cu armatele sovietice, undeva în Saxa, în Silezia, sau în Boemia.

Americanii au intrat la Bayreuth în cetatea celor din urmă Niebelungen: răsună acordul final din "Asfinţitul Zeilor".

La Castelet, culegem cei dintîi lilieci şi ne odihnim la soare, în livadă, sub irişii înfloriţi.

Payot revine de pe front. A fost cu Delattre la Karlsruhe. A vizitat locurile unde se afla marele oraş Mannheim, fărîmat una-cu-pămîntul. El povesteşte despre ruinele războiului,(...) despre sălbăticia copiilor care, cu ciocolata în gură, trag cu pistolul.

18 aprilie

Americanii au intrat la Leipzig, la Magdeburg, şi au curăţat întreaga regiune Ruhr. Ruinele oraşelor germane sînt apărate cu o sălbatecă îndîrjire de bande de copii fanatizaţi. Nebunia hitleristă şi-a găsit cel din urmă adăpost în capetele generaţiilor neisprăvite.

Sovieticii înjură pe elveţieni şi le caută nod în papură. Spun că prizonierii sovietici ar fi îndurat chinuri grele în lagărele elveţiene de concentrare. Adevărul este că în aceste lagăre,

regimul a fost aspru, niciodată însă crud! S-au întîmplat unele cazuri de indisciplină, cu urmări supărătoare. Dat fiind însă iadul în care a trăit omenirea, vreme de şase ani - din pricina moravurilor totalitare - a vorbi de "chinurile" celor adăpostiţi în Elveţia, este o glumă de gust îndoielnic, sau un semn de vădită vrăjmăşie.

Noul preşedinte al Statelor Unite[1] - despre care americanii nu ştiu nimic, dar absolut nimic - a făcut excelente declaraţii de politică externă: solidaritate cu Europa, luptă pînă la victoria desăvîrşită şi pînă la instaurarea unei păci statornice: "America a luat conducerea lumii, şi este răspunzătoare de pace".

Aceste cuvinte înţelepte - spun amicii noştri americani - dovedesc că noul preşedinte are, deocamdată, sfătuitori buni.

19 aprilie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Mulţi americani din Elveţia, îndeosebi "republicanii" se mîngîie cu gîndul că Truman e mai conservator din fire, mai puţin legat prin făgăduieli demagogice, şi mai hotărît să pună piciorul în prag[2], dacă lucrurile ar tinde să alunece prea mult spre stînga. I se atribuie, pe drept sau pe nedrept, porniri antisemite (?)

Presa apuseană (inclusiv radioul) au pornit o vijelioasă campanie împotriva taberelor de concentrare, unde naziştii au îngrămădit zeci şi sute de mii de deportaţi politici şi muncitori străini. Armatele anglo-saxone au desfiinţat mai multe tabere de acest fel, descoperind cele mai cumplite şi mai revoltătoare grozăvii. Chinurile şi înjosirile de toate felurile, pe care le-au suferit deportaţii, sînt de neînchipuit. Nemţii au dat în vileag un sadism şi un nivel de degradare morală care vor păta pe veci numele lor. Printre sutele de mii de crime odioase: prinţesa Mafalda de Hessa, fiica regelui Italiei, a fost închisă într-o ta-

1) Este vorba de succesorul lui Roosevelt, la Casa Albă, Harry S. Truman, preşedinte al S.U.A., între anii 1945 - 1953.
2) Sub prezidenţia sa, relaţiile S.U.A., cu URSS şi cu China, au fost înăsprite, şi s-a declanşat războiul din Coreea.

bără "de plăcere", care e un lupanar pentru soldaţi şi poliţişti, unde ea a şi murit, în urma unui bombardament.(...)

20 aprilie

Ziua "Führerului". Goebbels şi-a păstrat încrederea în sine: "Vom învinge, sau vom muri, împreună cu Führerul nostru!" Cu şase ani în urmă, Hitler îşi serba, cu o deosebită solemnitate, aniversarea a 50 de ani. Cumplita nebunie a durat şase ani.(...)

21 aprilie

Buletinul Agenţiei "Exchange" (care publică o corespondenţă specială despre România, datorită unui domn Maximo)transmite o expunere de politică externă a lui Guţă Tătărescu, care stăruie asupra necesităţii de a lega, odată pentru totdeauna, politica noastră de cea sovietică. Toate bănuielile şi greutăţile trebuie să piară; sîntem sortiţi să trăim alături ca fraţii; ar fi trebuit s-o facem totdeauna; etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu mă pot împiedica să-mi amintesc discursul prin care Tătărescu oferea plenipotenţiarului german Fabricius (la 30 mai, 1940), o amiciţie eternă, invocînd aceleaşi argumente istorice şi geopolitice, ca şi azi. Geblescu, care are o memorie mai bună decît a mea, îşi aminteşte de broşura în care Tătărescu povestea: "Cum am zdrobit răscoala de la Tatar-Bunar".

Hotărît lucru: Tătărescu ştie să facă politică!

Preşedintele Beneş se pricepe să vorbească limba zilei de azi. Iată, după buletinul Legaţiei Cehoslovace, care este politica Republicii reînviate: "Politica externă a Republicii Cehoslovace este determinată de comunitatea de luptă, cu marea noastră aliată, Uniunea Sovietică. Guvernul se străduieşte, în spiritul tratatului dintre ţările noastre, astfel cum a fost încheiat în 1943, să consolideze relaţiile politice, economice şi culturale, între statul nostru şi U.R.S.S. Chestiunea Ucrainei carpatice, va fi rezolvată în conformitate cu voinţa populaţiei şi, în orice caz, de acord cu Uniunea Sovietică. Guvernul doreşte de asemenea să stabilească o înţelegere frăţească cu Ucraina, Republica Sovietică vecină, unde, în curînd, ne vom trimite reciproc, reprezentanţii. Noul guvern consideră, ca pe o sarcină deosebit de importantă, să

consolideze şi să lărgească relaţiile amicale cu noua Polonie. Sperăm că, în viitor, alianţa ruso-cehoslovacă va fi transformată şi lărgită într-un pact amical, "în Trei", legînd între ele Rusia, Polonia şi Cehoslovacia. Noul guvern înţelege de asemenea să menţină tradiţionala prietenie cu celelalte state slave, ca Iugoslavia şi Bulgaria. Sperăm că principiile democratice vor triumfa şi în ţările din vecinătatea apropiată, şi că vom putea trăi în bună înţelegere cu Austria, Ungaria şi România. Această orientare slavă a politicii noastre externe nu ne va împiedica niciodată să continuăm de a întreţine relaţii amicale cu Marea Britanie, America şi Franţa".

Iată deci, roadele lecţiei primită la Moscova. Elevul Beneş a ascultat, a priceput, şi a vorbit cum i s-a cerut.

Orientare slavă. Comunitate de luptă cu U.R.S.S. Legături frăteşti cu Ucraina. Speranţe într-un pact tripartit cu Polonia nouă de la Lublin. Legături amicale cu sîrbii şi bulgarii. Relaţii de bună înţelegere cu austriecii, cu ungurii, şi "last but not least"[1], (totuşi "last"):cu România.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La urma urmei, cîteva cuvinte de mîngîiere, pentru occidentali, gazdele de pînă mai ieri ale domnului Beneş, şi pe care Preşedintele nu-i uită, orice s-ar întîmpla.

E probabil că Beneş nu gîndeşte chiar aşa. Miniştri comunişti pe care i-a încărcat în guvern, la Moscova, nu-i vor fi făcut o deosebită plăcere. Sfaturile pe care le-a primit de la Stalin, au trebuit, negreşit, să-l pună pe gînduri. Beneş ţine prea mult la independenţa statului cehoslovac, ca să se fi lepădat de gîndul de a fi un fel de trăsătură de unire între Occident şi Orient (şi de a nu aluneca prea mult nici la dreapta, nici la stînga). E foarte probabil că, înainte de a pleca din Londra, a vorbit în acest sens domnilor Churchill şi Eden. Le-a vorbit însă la ureche. Fiindcă în gura mare, un stat slav, apropiat de U.R.S.S., nu mai îndrăzneşte să vorbească decît de simţămintele frăţeşti care-l leagă de Moscova (pentru a nu păţi ca Polonia).

De asemenea, e de presupus că are sentimente pentru România mai bune decît pentru Polonia, sau pentru Ungaria. Totuşi a crezut că-i mai cuminte să nu pomenească de noi decît la sfîrşi-

---

1) Locuţiune engleză: "La urmă, dar nu de cea mai mică importanţă".

tul declaraţiilor sale, pentru a nu trezi bănuieli, şi a nu da speranţe deşarte, unei ţări care astăzi e supusă celui mai riguros control sovietic.

"Programul" pe care Beneş a fost autorizat să-l schiţeze, prevede o apropiere "frăţească" între toate statele slave, şi un sistem de alianţă deosebit, între slavii de la nord: U.R.S.S., Cehoslovacia şi Republicile "democratice şi independente", adică Polonia şi Ucraina. (...)

Aflu că prinţul Nicolae (care e din nou înconjurat de Halpern, Sokolin, etc.) s-ar gîndi să dea un interviu "rusofil" unui ziar apusean. Răspund că trebuie mai întîi să văd pe prinţ.

Cîteva ore mai tîrziu, prinţul îşi anunţă sosirea în Rue des Granges. E necăjit că regele Mihai nu-i răspunde şi nu-i trimite bani. Il întreb dacă se gîndeşte să dea un interviu. Nicolae tăgăduieşte.

22 aprilie

Biblioteca Centrală University Library Cluj

Sovieticii luptă în periferiile Berlinului. Englezii dau asaltul la Bremen, Lübeck şi Hamburg. Francezii au intrat la Stuttgart.

Un corespondent al ziarului "Times" presupune că sovieticii nu urmăresc bolşevizarea ţinuturilor limitrofe, ci înscăunarea, la periferiile Uniunii, a unor regimuri de compromis: naţionalizarea marilor industrii, împroprietărirea ţăranilor, măsuri "progresiste" de ordin social şi cultural în favoarea claselor muncitoare, cum şi înlăturarea tuturor "inamicilor" statului sovietic din viaţa publică.

Cum se va proceda însă, la o asemenea îndepărtare? Ci sînt aceşti "inamici"?

In timp ce Molotov e în drum spre San Francisco, Vîşinski a încheiat o alianţă cu guvernul polon din Lublin. Stalin a vorbit, consfinţind din nou autoritatea acestui guvern, numit de Moscova, şi pe care occidentalii nu-l recunosc. A vorbit de puterea şi de independenţa noului stat "democratic" polon, care deocamdată îşi vădeşte independenţa, neputînd alege guvernul pe care-l vrea.

Metoda este pretutindeni aceeaşi: Stalin este hotărît să asigure fiecărui vecin o deplină fericire, cu o singură condiţie: să fie o fericire pe placul său. E o metodă care nu e lipsită de unele însuşiri: rînduiala, la răsărit, ar putea avea o înfăţişare unitară, şi ar înlătura duşmăniile şi crizele, între statele mai mici. Primejdia este însă că ea cere o putere tutelară tot mai cotropitoare, care să statornicească, prin intervenţii directe tot mai supărătoare, ideea de unitate deasupra intereselor deosebite, adică naţionale. Dacă puterea tutelară ar fi o autoritate "federală", răul n-ar fi mare. Această putere fiind însă ceea ce este, adică o dictatură poliţistă şi comunistă, primejdia pentru statele "democratice" şi "independente" din jur, e nespus de mare.

23 aprilie

Al treilea Reich se prăbuşeşte şi se desface în bucăţi. Anglo-saxonii şi ruşii şi-au dat întîlnire pe Elba. Deoparte şi de alta a marelui fluviu german se înşiră oştile învingătoare ale Aliaţilor. Berlinul este un iad, bombardat din aer şi de pe uscat, înconjurat de armatele roşii, şi unde luptă printre ruine, nişte copii de 15 ani. Se anunţă azi că Hitler ar fi părăsit adăpostul său din munţi, pentru a lupta şi a muri la Berlin. Führerul, spun ziarele suedeze, s-ar afla în prada unor grozave crize de turbare, vecine cu crizele de epilepsie. Goebbels luptă pînă la capăt, pentru a da acestei rezistenţe disperate caracterul unei prăbuşiri epice: "Sînt două poziţii pe care nu le putem părăsi în faţa bolşevismului: Berlinul şi Praga. Dacă bolşevicii intră la Berlin, Europa va înceta de a mai fi. Trebuie să ne ţinem de cuvînt: Sîntem îndrumătorii Europei. De aceea Hitler a rămas la Berlin".

Prinsă între nazism şi bolşevism, Europa a încetat,de mult, de a mai fi ce-a fost odată. Acum, la prăbuşirea nazismului, Europa va răsufla uşurată. Rămîne de văzut apoi, cum se va putea împăca, sau dacă se va putea împăca, sau nu, cu bolşevismul.

24 aprilie

Curier din Ankara: o scrisoare de la Creţeanu, şi un lung raport despre evenimente. Creţeanu exprimă speranţa sa: "Sper că telegrama mea de ieri împinge într-o uşă deschisă". Fiindcă: "ar trebui ca tu să nu mai fii tu însuţi pentru a nu simţi care e

datoria sacră ce revine celor cîţiva români ce încă n-au în ceafă pistolul sovietic". Si Creţeanu cere cu stăruinţă: "Trebuie să povestim faptele, să strigăm adevărul pe toate drumurile. Toţi aceia care, ca tine şi ca mine, fiind liberi pe acţiunile lor şi pe vorbele lor, dacă ar crede că e mai înţelept să tacă, aceia ar comite o crimă mai mare decît aceea de a fi colaborator al lui Stalin".

Despre ruşi: "Guvernul sovietic ar fi putut să cîştige de partea sa pe toţi românii ca pe nişte prieteni leali, dacă ar fi vrut. Ar fi fost deajuns să respecte declaraţia Molotov, şi termenele armistiţiului. Dar a ales o altă cale, şi anume aceea folosită, acum cîţiva ani, de Hitler. El nu vrea o colaborare prietenească, de la stat la stat. El vrea să ne ducă în robie".

Despre noi şi viitorul nostru: "Avem în faţa noastră o luptă groaznică. Ea este, poate, fără speranţă, poate fără ieşire. Unii dintre noi vor cădea pe parcurs. Dar trebuie să ducem această luptă, dacă n-ar fi decît pentru că nu ne rămâne altceva de făcut". (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Mareşalul Pétain însoţit de suita sa, a intrat azi în Elveţia, venind din Germania, şi a cerut să treacă în Franţa, la dispoziţia autorităţilor şi a Justiţiei.

Laval nu a fost lăsat să intre; nici Déat.

25 aprilie

Zi mare în America: deschiderea Conferinţei de la San Francisco. Preşedintele Truman vorbeşte la radio, stăruind asupra noţiunilor de dreptate, de ajutor, de respect pentru individualitatea fiecărui cetăţean şi a fiecărei naţiuni. Este concepţia anglo-saxonă despre pace şi ordinea de drept, care se opune de la început cu toată fermitatea unor concepţii care ar putea fi cam diferite. Un punct negru: neînţelegerea adîncă în problema poloneză. (Congresul de la Viena, de veşnică pomenire!) Anglo-saxonii dau un comunicat: Nu recunosc Comitetului de la Lublin caracterul unui guvern naţional, şi nu-l vor admite la San Francisco. (Sovieticii s-au şi grăbit să încheie cu acest Comitet un tratat de alianţă, semnificativ şi hotărîtor în privinţa politicii lor).

Stettinius ţine să pună în evidenţă că: la San Francis-

co nu se discută pacea, ci organizarea păcii de mîine, adică noua Societate a Naţiunilor. (...)

26 - 27 - 28 aprilie

In Germania, lichidare generală! Niciodată dreptatea lui Dumnezeu n-a lovit mai crud şi mai drept, pe un vinovat. (...)

(...) Fruntaşii fascişti şi nazişti sînt fugăriţi peste tot. Mussolini a căzut în mîinile partizanilor. Goering a demisionat. Ar fi fugit undeva cu avionul. Despre Hitler nu se mai aud decît ştiri contradictorii. Nimeni nu ştie unde îşi petrece el cele din urmă clipe de turbare şi de nebunie. Armatele americane (Hodges) şi sovietice (Koniev) s-au întîlnit, la nord-est de Dresda.

In schimb, lucrurile merg greu la San Francisco. De la început, s-au ivit unele grele ciocniri, între sovietici şi anglo-saxoni. Molotov a avut două succese: "Republicile autonome" ale Ucrainei şi Bielorusiei, vor fi printre membrii fondatori ai noii organizaţii mondiale: trei voturi pentru U.R.S.S. De asemenea, preşedinţia Adunării, pe care Eden a vrut s-o încredinţeze lui Stettinius, se va împărţi între cele patru delegaţii "invitante": U.R.S.S., Statele Unite, China şi Anglia. Cu Polonia, însă lucrurile s-au încurcat: anglo-saxonii s-au arătat intransigenţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Reuter anunţă, din Londra, că acolo s-ar fi organizat un comitet naţional cehoslovac care va lupta împotriva politicii bolşevizante a lui Beneş. La Londra? Cu, sau fără sprijinul britanic?

Sfîrşitul Reichului hitlerist. La 28 aprilie, ziarele anunţă: "Prăbuşirea germană pe toate fronturile".

29 aprilie

Tragedia sfîrşitului se desfăşoară într-o buimăceală lipsită de orice măreţie. Zeii se prăbuşesc fără ca nimeni să-i mai bage în seamă. Mizeria lor personală se confundă în grozăvia mizeriei generale pe care ei au provocat-o. Oameni care, pînă mai ieri, sfidau lumea, şi dădeau lumea peste cap, dispar în flăcările care mistuie oraşele şi ţările lor.

Himmler a oferit anglo-saxonilor o capitulare fără condiţii. Unde e Hitler? Nimeni nu ştie. E bolnav, zic unii; a înnebunit, cred alţii; e în agonie, declară partizanii săi. In locul său, se predă şeful său de poliţie. (...)

Soarta lui Mussolini e şi mai cruntă. Ducele a rătăcit pe şoselele Lombardiei, însoţit de cîţiva credincioşi, ca aprigul şi neînduplecatul Farinacci, apoi Pavolini, Graziani ... In două rînduri, fugarii au încercat să treacă frontiera elveţiană, şi au fost respinşi. Căutînd apoi un adăpost, în statele din jurul lacului Como, au căzut în mîinile partizanilor, care s-au grăbit să-i judece în mod sumar. Cel dintîi împuşcat a fost Farinacci, chiar în piaţa satului unde a fost prins. Apoi au fost executaţi ceilalţi "prizonieri", în frunte cu Mussolini. Trupurile lor au fost aduse la Milano şi expuse într-o piaţă publică. (...)

30 aprilie

Trupul ducelui a fost expus în piaţa Loretta din Milano, spînzurat de un picior. Sic transit! O mulţime sălbăticită a defilat în faţa lui, cu strigăte de ură şi de însufleţită bucurie. Aliaţii şi guvernul din Roma sînt mulţumiţi că au scăpat de pacostea procesului. Fascismul a fost lichidat astfel în cîteva ore. (...)

Istoria nu a rostit însă cel din urmă cuvînt cu privire la Mussolini. Ducele nu va fi confundat cu Hitler. Cu toate greşelile sale, cu toate crimele sale împotriva poporului său şi a Europei, Mussolini nu a vrut războiul: el a fost tîrît în război de tovarăşul său bezmetic, de Hitler. Opera sa constructivă nu poate fi tăgăduită, şi dacă a fost vinovat de a fi introdus în viaţa publică italiană un element de forţă şi de violenţă (ca mijloc de luptă împotriva principiului de violenţă a extremei stîngi, comuniste şi anarhiste), în schimb, nu a căutat să dezlănţuie niciodată porniri rasiste de ură oarbă şi distrugătoare. In domeniul internaţional, nu şi-a pierdut capul decît după primejdioasele şi răsunătoarele succese ale lui Hitler, discipolul geniului rău. Din trufie, poate şi din invidie, dintr-o fudulie bolnăvicioasă, a alunecat pe panta "triumfurilor" antieuropene, pînă în prăpastie. Imbătat de gloria romană, imitator al unei epoci măreţe, pe care

de altfel nu o cunoştea decît foarte superficial, i-a fost dat să împlinească destinul unui "imperator" de altă dată (sau al unui îndrăzneţ "condottiere" din vremea Renaşterii), cunoscînd gloria "Capitoliului", ca şi osînda Stîncii Tarpeene. Azi, el e spînzurat de un picior, în piaţa Loretta, din Milano.

Iubita lui, artista Petacci, a fost ucisă împreună cu el, şi expusă alături de el.

In piaţa Loretta, a fost împuşcat ieri de dimineaţă Achile Starace, fostul secretar general al partidului fascist, micul trepăduş, care mă plimba prin Roma, într-o "Topolino".

De pretutindeni, veşti de sinucideri şi de moarte: fruntaşii fascişti şi nazişti se lichidează, pe capete. (...)

1 mai

Pacea aşteptată întîrzie. Contele Bernadotte, preşedintele Crucii Roşii, ţine legătura între Himmler (care se află în Danemarca) şi Aliaţi. Se pare că nemţii au făcut o nouă propunere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Berlin măcelul continuă. Ruşii înaintează din casă în casă,din stradă-n stradă, în ciuda rezistenţei înverşunate a populaţiei: bătrîni, femei, copii. Pînă în clipa din urmă, nemţii se luptă cu o disperată îndîrjire.

Americanii au ajuns în Austria, după ce au ocupat München. Francezii fac înconjurul lacului Constanza (...) Sovieticii, fără a se sinchisi de părerea Aliaţilor, au instalat un guvern "comunizant", la Viena, sub prezidenţia bătrînului Renner. Englezii şi americanii protestează. (...)

(...) Primesc un "Buletin balcanic" redactat, se pare, de un diplomat sîrb, care apără teza unei grupări regionale balcanice: "Tările balcanice înţeleg foarte bine că nu pot urma o politică contrară intereselor ruse. Dar ele nu vor consimţi niciodată să se supună nici imperialismului rus, nici ideologiei sovietice. Scopul acestui buletin va fi acela de a dovedi rezistenţa unanimă a popoarelor balcanice, în faţa acestor tendinţe. Balcanii, prin unirea lor, vor putea să formeze una dintre temeiurile păcii viitoare, echilibrul între Orient şi Occident".

2 mai

Hitler a murit. (Cel puţin aşa vesteşte cel din urmă post de emisiune radiofonică al Reichului).

Succesorul său, care e amiralul Doenitz (şi nu Himmler), pretinde că "Führerul nostru" a căzut cu arma în mînă, în luptă cu "bolşevismul". Ştirea aceasta, care ieri ar fi părut uriaşă, pare neînsemnată, în lungul şir de prăbuşiri, în care se află necontenit lumea buimăcită. A murit prea tîrziu, după ce a făcut tot răul pe care-l putea face. Şi prea devreme, fiindcă nu avut timp destul să se căiască. Singura tălmăcire care provoacă oarecari emoţii este aceea referitoare la crezămîntul ce trebuie dat acestei morţi "glorioase". Fiindcă, în ciuda unor manifestaţi de ultimă oră, şi a melodiilor solemne care au însoţit vestea sfîşitului (firește, marşul funebru din "Götterdämmerung"[1]), lumea este atît de obişnuită cu cacialmalele regimului hitlerist, încît nimănui aproape că nu-i vine să creadă că Hitler ar fi murit într-adevăr. Imi amintesc cuvintele lui Neville Chamberlain, cînd i-am relatat convorbirea mea cu Hitler: "He is a liar"[2]! Aceste cuvinte răsună astăzi pretutindeni. Vestea morţii sale a fost primită cu cea mai deplină neîncredere; mort sau viu, Hitler a rămas, pentru toţi contemporanii săi, eternul mincinos. (...) Prezenţa lui Hitler la cîrma statului, ar fi împiedicat orice fel de capitulare (...) Cu, sau fără glorie, trebuia să dispară (...)

Imediat după ce a fost vestită moartea şefului, Doenitz şi-a luat poziţia: a declarat că Germania luptă mai departe (înfierînd astfel, implicit, acţiunea de capitulare oferită de Himmler); dar că luptă împotriva bolşevismului, lăsînd să se înţeleagă că, oricînd, el e gata să se împace cu anglo-saxonii. Lui Hitler i se făureşte, de pe acum, o coroană de martir, căzut în lupta împotriva bolşevismului cotropitor ... Este vechea metodă de a exploata deosebirile de vederi dintre Aliaţi, pentru a salva ce mai poate fi salvat. Nemţii ştiu ei ce ştiu ... Explozia de porniri comuniste din unele ţări (îndeosebi, în Italia de nord, unde toată acţiunea de eliberare a luat un caracter "foarte roşu") îngrijorează occidentul. Neînţelegerile de la San Francisco au stîr-

1) Din opera lui Richard Wagner.

2) Englezeşte în text: "E un mincinos".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nit de asemenea unele speranţe, în rîndurile ultimilor luptători naziști. (...)

In ce mă priveşte, cred mai departe (cum am fost convins de prăbuşirea fatală a nazismului) în putinţa şi trebuinţa unei înţelegeri, între Occident şi Orient. Intrăm în era marilor răfuieli, şi a marilor împăcări. Din nevoia de a clădi o lume nouă, vor trebui să fie învinse, pînă la capăt, reaua credinţă (şi bănuielile) sovietice, ca şi atît de supărătoarele prejudecăţi burgheze. Va trebui începută numaidecît, după prăbuşirea rezistenţei germane, o acţiune în vederea unei noi sinteze europene.

3 mai

A murit, sau n-a murit? Şi dacă da, unde a murit? Cînd şi cum? Pe treptele Cancelariei Reichului, cum pretinde noul Führer? Ucis de ai săi? Lovit de paralizie, sau istovit de boală? Trupul său nu a putut fi găsit nicăieri, în ruinele Berlinului, unde se înalţă azi flamura roşie a armatelor "bolşevice". Această dată ca şi atît de oportună dispariţie, vor rămîne ca un izvor nesecat de poveşti şi de legende. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Schwering von Krossing, succesorul lui Ribbentrop, la Externe, vorbeşte în acelaşi sens, ca şi Doenitz: "O Europă bolşevizată este primul pas spre o revoluţie mondială: scopul suprem al Sovietelor, de 25 de ani. Realizarea acestui scop, sau un nou război mondial, iată alternativa în faţa căreia ne aflăm".

(...)

Aşa îmi explic capitularea armatelor germane şi italiene, de pe frontul de sud. Forţele de uscat, de pe mare şi din aer ale acestui însemnat sector, au capitulat "fără condiţii", în mîinile mareşalului Alexander. Italia de Nord, Tirolul de sud, Carintia, Istria[1], au fost astfel, eliberate. Mareşalul Alexander - pe care mai ieri, englezii îl însărcinaseră să discute problemele politice din Austria - va putea face un important salt înainte: o bună parte din Austria şi întreaga Germanie de sud, vor fi astfel ferite de ocupaţia sovietică. Au şi început mîrîieli între Aliaţi: americanii, de o parte, pro-italieni ; Tito, de altă parte: pentru

1) Peninsula adriatică iugoslavă, numită azi Croaţia.

Trieste!

Se anunţă şi alte capitulări parţiale, pe mare şi pe uscat, în faţa Aliaţilor. Aliaţii nu pot refuza, fiindcă este vorba de operaţiuni militare şi nu politice. Intreaga lor situaţie însă, politică şi militară, se consolidează faţă de ruşi. Evenimentele au luat o întorsătură ciudată: ruşii se bat şi apusenii învinge. Nemţii rezistă într-o parte, şi se predau de altă parte.

Hitler a dispărut, fiindcă persoana lui împiedica orice capitulare şi orice lichidare a războiului.

A urmat Himmler care a propus o capitulare politică şi militară, numai faţă de Aliaţi. Propunerea a fost respinsă; Himmler a căzut.

A apărut Doenitz, amiral şi nu om politic, care a proclamat rezistenţa împotriva bolşevismului, şi sub conducerea lui, comandanţii de oaste se supun apusenilor. (...)

Englezii au cucerit Hamburg şi Kiel, ajungînd la Marea Baltică. Ei taie astfel calea ruşilor spre Danemarca. Sovieticii însă au atacat pe mare, şi cu aviaţie, insulele daneze, şi au coborît cu paraşutele, lîngă Copenhaga. Punctele de fricţiune ce se desprind de pe acum: Trieste, Adriatica, Austria, Viena, Danemarca şi mai ales, problema Strîmtorilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 mai

(...)

Am primit ziarul "Times" cu un articol (din 12 aprilie) despre "Influenţa sovietică în reconstrucţia continentului"..

Iată cele susţinute de "corespondentul diplomatic"al marelui ziar: "Democraţia înseamnă, pentru sovietici, democraţie la stînga". Uniunea Sovietică se gîndeşte deci să se înconjoare cu un brîu de asemenea democraţii, un fel de cordon sanitar, în sens invers. Regimul prevăzut pentru aceste state: "Un regim intermediar între cel sovietic şi cel capitalist - securitate socială, controlul statului asupra industriilor principale, întinsă reformă agrară, şi o cîrmuire excluzînd partidele de dreapta, şi cuprinzînd toate forţele de la centru pînă la comunişti". Sovieticii se întreabă - scrie corespondentul lui "Times" - dacă

nu este şi în interesul Angliei, de a sprijini o asemenea evoluţie spre o democraţie de stînga, în Europa.

Această concepţie, pe care "Times" o atribuie sovietelor, nu poate fi decît vremelnică; ea înseamnă o etapă,un pas înainte spre un regim mai omogen, adică spre comunism. In mai toate statele limitrofe, această etapă a şi fost depăşită: partidele comuniste conduc în Bulgaria, în România, în Ungaria şi în Iugoslavia. (...)

Ceea ce este semnificativ, cu privire la evoluţia stărilor interne în ţările limitrofe, este că nu se mai respectă nici un compromis în domeniul libertăţilor individuale. Intoleranţa, patimile şi pornirile necruţătoare sînt dezlănţuite, iar cenzura sovietică acoperă tot ce se întîmplă în această regiune. (...)

Brutus Coste îmi trimite un articol al lui Citta Davila, din revista americană "Free World", în care "ambasadorul" nostru din U.S.A. îşi bate joc de familia noastră regală, "de origină germană" care ar fi compromis ţara în străinătate prin isprăvile "ex-regelui Carol şi ale fostei Regine Maria".Pentru un vlăstar dintr-un neam de curtezani, crescut la curte, şi folosindu-se necontenit - vreme de trei generaţii - de binefacerile curţii, amicul Citta "merge puţin cam departe". Aluziile răutăcioase la adresa reginei Maria sînt, îndeosebi, revoltătoare. Oricare ar fi fost isprăvile ei în America, regina Maria rămîne o mare figură care - mai ales în aceste vremuri - trebuie amintită cu folos în lumea anglo-saxonă. Coste scrie cu îndreptăţire: "M-a indignat tonul ex-catedra cu care se adresează, din culcuşul său confortabil, oamenilor care au luat asupra lor toate riscurile, - şi limbajul scandalos adoptat, despre rege şi dinastie". (Sînt aluzii răutăcioase, privind şi pe regele Mihai: Citta joacă o carte pro-sovietică şi republicană; şi, fiindcă nu este în curent cu evenimentele, sprijină cu căldură pe Maniu).

5 mai

Capitularea nu a fost încă anunţată. In schimb, capitulările se ţin lanţ. Operaţia se împlineşte aşa cum am prevăzut-o. Nemţii se apără, cît mai pot, la răsărit; se predau unde pot, la apus. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In Austria, două mari oraşe - Linz şi Salzburg - S-au grăbit să se predea americanilor, spre a nu cădea în mîinile ruşilor. Intreaga armată germană cu tot materialul de război, cu generali şi mareşali (în uniforme, şi civili), se scurge spre a - pus. Toţi vor să cadă, cît mai este timp, în mîna anglo-saxonilor Dacă, Doamne fereşte!, se va naşte un bucluc între americani şi ruşi, - primii vor avea de partea lor, ca masă de manevră, mai multe milioane de ostaşi şi întreg statul major al armatei germane.

Sorţii vor cădea în curînd. Va fi neapărat, o confruntare de forţe între Apus şi Răsărit. La San Francisco, ruşii sînt izolaţi (cum erau nemţii, la Geneva - observă P.du Bochet). Trebuie să nădăjduim că, din această confruntare de forţe - datorită excelentelor poziţii de ultimă oră ce şi le-au asigurat anglo-saxonii - se vor naşte libertăţile Europei, şi nu alte războaie!

Mă deosebesc hotărît de numeroşi români care, la Geneva, ca pretutindeni, (şi mai ales la Londra, după cîte mi se spune) vorbesc necontenit de un nou război. Să ne ferească Dumnezeu de o asemenea nenorocire, care ar pustii lumea şi România.

Punctul meu de vedere rămîne acelaşi. Soluţia - singura soluţie salvatoare - este o îngrădire politică a Rusiei (în cuprinsul unor hotare cît mai juste) prin mijloace paşnice.

Iată spiritul în care Doenitz a ţinut să capituleze, la apus: radioul german răspîndeşte azi un apel al mareşalului, către soldaţii de pe frontul de est şi sud - est. "Armatele germane după lupte onorabile, au depus armele la apus şi sud, fiindcă lupta dusă mai departe, împotriva puterilor apusene, nu mai avea nici un rost. Singurul temei pentru care trebuie să mai luptăm este acela de a scăpa de sclavie şi de bolşevism. Menirea noastră cea mai înaltă, este de a lupta mai departe. Ascultare, disciplină, colaborare", etc.

In timp ce mareşalii se predau americanilor, ruşii scotocesc printre ruinele fumegînde ale Berlinului să găsească rămăşiţele sau măcar urmele fruntaşilor nazişti: Hitler, Goering, Ley ... dar nu găsesc nimic.

Drapelul american flutură, de ieri seară, pe Berghoff, cetatea lui Hitler de la Berchtesgaden.

Seara, aflăm că a izbucnit ceartă la San Francisco: Eden şi Stettinius au întrerupt convorbirile cu Molotov, privind Polonia - fiindcă au aflat că 7 bărbaţi politici polonezi, plecaţi de o lună de la Londra (şi care au dispărut fără urmă) sînt ţinuţi închişi de sovietici. Radio Londra anunţă apăsat acest "incident", folosind cuvîntul "grav". In adevăr, este un semn grav de neînţelegere. (...)

(E semnificativ că polonii eliberaţi în Germania, de armatele anglo-saxone, pot "opta" fie pentru întoarcerea lor în ţară, fie pentru aşezarea lor în alte ţări, - pe cînd toţi ceilalţi eliberaţi sînt repatriaţi din oficiu).

6 mai

Noaptea Invierii. La miezul nopţii, cu prieteni din colonia română, sîntem la Biserica Rusească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E cea din urmă zi a războiului. (...)

7 mai

"Tribune de Genève" publică:

"Sfîrşitul războiului în Europa; - Amiralul Doenitz ordonă capitularea generală a Wermachtului

Londra, 7 (Reuter) - "Radio Flensbourg, controlat de germani, anunţă că marele amiral Doenitz a ordonat capitularea fără condiţii a tuturor forţelor combatante germane".

Agenţia "Reuter" adaugă că ştirea era concepută astfel: "Aici Radio German! Difuzăm acum o cuvîntare: "Germani şi germane, înaltul comandament al forţelor armate a decretat azi - în urma ordinului marelui amiral Doenitz, - predarea fără condiţii a tuturor trupelor germane combatante".

Caut să-mi stăpînesc emoţia şi îngrijorarea adîncă pentru soarta ţării. (...)

Gîndul meu se îndreaptă către toţi cei ce nu s-au în-

doit: mai întîi, către mama, bătrîna de 80 de ani care nu a şovăit o clipă, 6 ani de-arîndul, în credinţa care o lega de victoria dreptului şi a libertăţii. Apoi către acei prieteni care au căzut în lupta politică: Nicolae Iorga, credincios pînă în ziua groaznicului său sfîrşit, "vechilor noştri Aliaţi"; Armand Călinescu cel mai vajnic soldat al cauzei româno-aliate, şi care pînă în ajunul morţii sale, mi-a mărturisit statornica lui credinţă în victoria noastră alături de Aliaţi; către moş Pisani[1], mort la datorie, ziarist pînă în ultima clipă, şi care nu pricepea cum şi de ce Anglia întîrzie atît de mult să cîştige cea din urmă bătălie. Închin un gînd pios lui Virgil Madgearu, lui Petre Andrei - şi atîtor alţi prieteni, căzuţi înainte de a vedea cu ochii izbînda în care credeau. (...)

8 mai

Ziua victoriei. Ziarele sînt pline cu veşti de izbîndă şi de capitulare. Toate casele sînt împodobite cu drapele aliate. In Rue des Granges, flutură şi drapelul românesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...)

Printre strigăte de bucurie ce izbucnesc pe străzile Parisului, auzim şi glasul lui Charles de Gaulle. Este un imn scurt şi inimos - desăvîrşit ca totdeauna, ca formă - închinat gloriei nepieritoare a Franţei.

Scriu mereu la cartea mea nr.2. Armistiţiul m-a prins cu pana în mînă, la capitolul IV al noii lucrări.

Seara, toate clopotele sună la Geneva şi în împrejurimi. (...) Comuniştii încearcă să tulbure atmosfera, plimbînd pe străzi drapelele roşii. In această seară însă, lumii nu-i arde de revoluţie; mulţimea vrea să asculte cuvîntul bisericilor.

9 mai

Ruşii s-au hotărît, în sfîrşit, să ia şi ei parte la

---

1) Timoleon Pisani, vechi ziarist şi filolog; în timpul războiului redactor la ziarul "Timpul".

serbarea victoriei. De ce or fi şovăit două zile? Nu s-au împăcat cu clauzele armistiţiului? Cu capitulările care de fapt, înclinau spre anglo-saxoni? Azi, vocea Moscovei a vestit, şi ea, pacea! (In sfîrşit: pace şi pentru ostaşii noştri).

Armistiţiul fusese semnat la Reims, la Marele Cartier Aliat, de către Friedenburg şi Jodel. Ceremonia solemnă a capitulării s-a desfăşurat azi, la Berlin, în sectorul sovietic, unde din partea nemţilor, a iscălit mareşalul Keitel, amiralul Friedenburg, generalul de aviaţie Strumph; dintre Aliaţi, au fost de faţă: mareşalul Tedder, mareşalul Jukov (gazda!) şi francezul Delattre de Tassigny.

Acum începe "partida" păcii. Armistiţiul a prins ruşii şi anglo-saxonii în ceartă pentru Polonia. Atmosfera de la San Francisco a fost foarte încărcată. Pînă acum, patimile au fost ţinute în frîu, de o parte şi de alta. Acum însă, şi unii şi alţii vor fi siliţi să-şi lămurească poziţiile. Pricinile de ceartă nu lipsesc: linia de demarcaţie, împărţirea prăzii,(şi a capitulaţiilor), regimul care trebuie organizat, la Berlin şi la Viena, (regim cvadripartit); forma de stat care trebuie organizată în Germania, pentru a nu mai pomeni de problema poloneză, şi de altele.

"Maximo" vine să mă vadă. E un om de afaceri care se ocupă şi de politică, publică un buletin foarte guvernamental. Imi cere sfaturi. I le dau cu măsură şi prudenţă. El îmi arată o ciornă de telegramă, pe care Xeni l-a rugat s-o răspîndească: oamenii politici români din Elveţia ţin să asigure guvernul român că ei nu întreţin în presă, sau în opinia publică elveţiană, nici o agitaţie împotriva faptelor patriotice ale guvernului; ei dezaprobă pe românii din alte ţări care s-ar preta la asemenea lucruri.(Xeni pînă mai ieri, era "omul lui Maniu"). Maximo mă întreabă dacă mă asociez la o asemenea declaraţie. E o întrebare cu tîlc! Răspund: - Doamne, fereşte! Nu am nici o asigurare de dat. Faptele vorbesc. Există atacuri împotriva guvernului, în presa elveţiană? Nu. A - tunci, nu există nici uneltiri din partea "oamenilor politici"! Maximo, ca făuritor de buletine, n-are decît să comunice faptele. E destul. Nu are însă căderea de a fi interpretul meu, sau al altor români. (...)

10 - 11 - 12 mai

(...) Dulles a jucat un rol foarte însemnat în negocierile pentru armistiţiu. A dovedit multă energie şi simpatie pentru Italia. Italienii îl privesc ca pe un binefăcător. Simpatia lui Dulles, pentru Italia, se datoreşte, în bună parte, ochilor vioi şi negri ai contesei de Castel Barco, fata lui Toscanini.

Aflu că, de trei zile, ruşii nu mai permit nici un fel de corespondenţă, nici poştală, nici telegrafică, spre Romînia. Telegramele legaţiei au fost înapoiate de oficiul telegrafic din Bucureşti. Sîntem cu desăvîrşire rupţi de ţară, (în afară de buletinele entuziaste ale d-lui Maximo, care vestesc serbările păcii din Bucureşti, coincidente cu serbările de 1o mai, şi unde s-ar fi strigat cu stăruinţă: "Trăiască regele! Trăiască Stalin"! (...)

"Der Verschwundene[1]" sub acest titlu, un ziarist din Basel publică un articol despre sfîrşitul misterios al lui Hitler. (...)

Discipolii acestuia au pierit, fiecare în felul său: Goebbels s-a sinucis, împreună cu soţia şi cu două fete. Trupurile lor au fost găsite. Bormann a fost ucis. Hennlein, Seis-Inquardt şi mulţi alţii s-au sinucis. Este o adevărată epidemie de sinucideri, în Reich.

In schimb, Goering, îndrăzneţ sau inconştient, s-a predat generalului Patch, cu toate decoraţiile pe piept, cu toate inelele pe degete, cu o uriaşă poftă de mîncare, şi cu o nelimitată poftă de viaţă. Englezii nu sînt emoţionaţi. Dacă Hitler a dispărut într-adevăr, atunci Goering a rămas să fie vinovatul nr.1. Va fi nevoie de o cracă groasă pentru a-l spînzura!

La San Francisco, lucrurile nu merg bine. Supărarea între Aliaţi şi Sovietici, pare să fie adîncă. La chestiunea poloneză, se adaugă felul cum s-au îndeplinit capitulările succesive, apoi pretenţiile ruşilor de a "controla" regimul colonial din lume, etc. Molotov s-a întors la Moscova; Eden la Londra;

---

1) Pieritul, dispărutul.

Conferinţa continuă.

Sîmbătă, la Berna, dejunez cu prinţul Nicolae. Vrea să plece la Londra. Telegrafiază tuturor; la felicitările trimise de el, a primit răspunsuri binevoitoare, de la "Aunt Marry"[1], şi de la generalul De Gaulle. (...)

14 mai

Churchill a vorbit la radio: o cuvîntare foarte îngrijorătoare. Bătrînul dezvăluie în cuvinte potolite, reţinute şi totuşi semnificative, tensiunea dintre anglo-saxoni şi ruşi: "Aş dori să vă pot spune azi că toate grijile şi toate suferinţele noastre au trecut. Aş putea încheia atunci, cu bucurie, misiunea mea care a durat cinci ani. Dimpotrivă însă trebuie să vă înştiinţez, aşa cum am făcut-o încă de la începutul sarcinii mele, că sînt încă multe de făcut, şi că trebuie să fiţi gata pentru eforturi intelectuale şi fizice, şi să consimţiţi noi jertfe, pentru cauza supremă, dacă nu vreţi să cădeţi în inerţie, în confuzia ţelurilor, şi în teama de a privi lucrurile în mare. Să nu fiţi timizi; trebuie să fiţi gata. Pe continentul european, să facem astfel ca ţelurile simple şi onorabile, pentru care am intrat în război, să nu fie nesocotite sau înlăturate, în lunile care vor urma victoriei noastre, iar noţiunile de libertate, de democraţie şi de eliberare să nu fie schimbate într-atît, încît ele să-şi piardă înţelesul adevărat pe care l-am dat, totdeauna. Nu ar sluji la mare lucru pedepsind pe hitlerişti pentru crimele lor, dacă legea şi justiţia nu ar domni, şi dacă alte guverne totalitare şi poliţiste ar înlocui pe cotropitorii nemţi. Nu cerem nimic pentru noi, însă trebuie să avem siguranţa că acele cauze pentru care am luptat, vor fi recunoscute la masa păcii, verbal şi în fapte. Si mai presus de orice, trebuie să luptăm pentru ca organizarea mondială a Naţiunilor Unite să nu ajungă a fi un simplu nume, un scut pentru cei puternici şi un travesti (a mockery) pentru cei slabi. Este datoria învingătorilor de a fi generoşi, în ceasul victoriei, şi de a fi demni de noblețea for - ţelor uriaşe pe care le stăpînesc".

---

1) "Tanti Marry", - văduva regelui George al V-lea.

Nu e nici un cuvînt în acest discurs, care să nu fie îndreptat împotriva ruşilor, şi să nu însemne: "Şah la Moscova"! (...) Rusia victorioasă trebuie limitată. Dacă occidentalii vor fi abili, dacă "limitrofii", şi îndeosebi, polonezii, vor fi potoliţi, şi dacă ruşii vor fi cuminţi, lupta se va isprăvi cu bine (ca la Viena, în 1814-15).

15 mai

Cearta se înteţeşte. Pretutindeni, se ivesc puncte de fricţiune. Tito împins de ruşi, după Trieste, a ocupat Klagenfurt, unde fîlfîie drapelul britanic. Anglo-americanii i-au trimis un ultimatum ca să evacueze cît mai degrabă regiunile "ocupate fără drept". Presa engleză a luat foc: prestigiul colaborării trebuie restabilit, acum ori niciodată. (...)

Tînărul Marin Goldenberg, în schimb, care-mi aduce ecouri din lumea comunistă, este foarte pornit împotriva "ipocriziei britanice". Anglia s-a grăbit să dea Dodecanezul Greciei, şi înfierează Rusia că ar fi făgăduit iugoslavilor Triestul. De ce cuvinte atît de deosebite, pentru a judeca acelaşi lucru? Englezii ameninţă, dar nu vor putea face nimic. Lumea nu-i ascultă, fiindcă lumea e cu Stalin. Italia de nord, Franţa, mîine Germania întreagă, alunecă spre comunism. Alegerile comunale din Franţa (care de fapt au fost cît se poate de "la stînga") ar trebui să deschidă ochii "negustorilor" din Londra. Şi chiar (continuă Marin) dacă ruşii ar fi nevoiţi să facă unele concesii la Trieste, sau la Klagenfurt, poziţiile lor la Bucureşti şi la Budapesta nu sînt puse în discuţie. Degeaba se bucură "reacţionarii români"!

Aflu pe această cale, din multe alte "informaţii" pe care mi le dă tînărul meu amic, că "fronturile naţionale" duc cea mai aprigă campanie împotriva anglo-saxonilor. Toate cuvîntările lui Churchill sînt răstălmăcite şi ponegrite. Este o explozie de ură care a izbucnit împotriva fruntaşilor anglo-saxoni.

(...) A doua zi după prăbuşirea Germaniei naziste, lumea se găseşte în faţa unei probleme de forţă, cum nu a fost alta mai uriaşă pînă acum. Şi lumea e mai împărţită ca niciodată, împărţită în întindere şi în adîncime: Moscova sau Occidentul?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hotarul între cele două tabere taie nu numai continentul în două, ci desparte în două fiecare popor, ba chiar fiecare suflet omenesc.

Este oare cu putinţă o contopire a celor două tendinţe opuse şi făurirea unei noi sinteze europene?

Păstrez speranţa că da. Totul atîrnă însă de modul cum se va face împăcarea: pe temei de principii (cum ar fi mai sănătos) sau de compromis (cum ar fi mai comod). Biata noastră Românie este încă foarte departe de ceasul mîntuirii.

Primesc la Castelet vizita lui Raul Bossy, care se declară cu desăvîrşire de acord cu răspunsurile ce le-am dat lui Creţeanu; şi vizita prinţului Nicolae, care se gîndeşte să plece la Paris şi la Londra, spre a sluji ţara, şi a-şi aranja chestiunea personală. "Prinţesa" ar fi consimţit să se mulţumească cu numele de Hohenzollern, renunţînd la numele de "România"(!). Prinţul Nicolae ar vrea - pe temeiul acestui sacrificiu să-şi redobîndească titlurile şi gradele în armată. Se gîndea să discute aceste chestiuni la Paris, cu Bogomolov. (Cine i-o fi băgînd în cap asemenea năzbîtii?) Fireşte am protestat. Chestiunea prinţului nu priveşte decît pe rege şi ţara. Ruşii nu pot da în această privinţă decît sfaturi interesate. Singurii care ar putea fi consultaţi sînt membrii familiei regale engleze: regele şi regina-mamă. Ce însemnătate mai au însă toate aceste mărunte frămîntări!(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16 - 17 - 18 mai

Nu cumva o să rămînă nemţilor sarcina şi nespusa cinste de a face noua "sinteză" europeană? Teritoriul Reichului va fi împărţit în patru, şi guvernat în patru feluri. Nici un plan de "ansamblu", nici o metodă unitară. (...)

De pe acum, - trei zile după victoria comună, - se vădeşte cît de paradoxală va fi administrarea acestui imperiu care a capitulat fără condiţii: apusenii sînt severi în cuvinte, închid cinematografele şi localurile de noapte, şi se ocupă cu opera de reclădire şi de alimentare; sovieticii întind marea tăcere, pînă la linia lor de demarcaţie, deschid teatrele, operele, cinematografele, dar siluesc femeile şi deportează bărbaţii. (...)

Cheia misterului în faţa căruia ne aflăm - mister care a scăpat de sub îndrumarea bărbaţilor de stat şi unde se cioc-

nesc forţele dezlănţuite ale naturii - este în mîna ruşilor. Pe occidentali îi cunoaştem. Ştim ce pot şi ce nu pot. Straşnici în domeniul tehnic, puterea lor de a reclădi sufleteşte un foarte vechi continent, este însă limitată. Francezii ar putea fi de mare folos, dacă înlăuntru nu ar fi rupţi în bucăţi, iar în afară, deosebit de pretenţioşi, pe tărîm naţionalist.

Rusul este şi rămîne marele necunoscut. Ca şi "limba" fabulistului Esop, el poate fi elementul cel mai rău, sau cel mai bun, în marea învălmăşeală a neamurilor din care trebuie să iasă lumea de mîine.

Cu ce ne vom pomeni de la Răsărit? Cu un trăznet ucigător, pustiitor de ţări, de neamuri, de civilizaţii, sau cu scînteia mîntuitoare? Cu mintea mea de român (şi cu o inimă prin care curg două feluri de sînge, în care s-au încins la luptă strămoşii scoţieni, cu strămoşii ruşi) mă simt aşezat la mijloc de drum, şi împărţit între două năzuinţe şi două griji.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din ţară sosesc cele mai bune ştiri, ca şi cele mai rele. Telegramele d-lui Maximo au atins maximum de optimism. Ţara trăieşte, nădăjduieşte, se schimbă în bine. Din păcate, unii mentori - care sosesc de acolo - par îngroziţi: ţara se ofileşte şi piere în atmosfera atît de străină - mai mult străină, decît duşmănoasă - a ocupaţiei slave.

Kopetsky - acum, ministru cehoslovac la Berna - a petrecut seara, împreună cu soţia sa, la Castelet. Amîndoi sînt rusofili sută la sută, şi foarte puţin "francofili". Ne aduc veşti despre primirea lui Beneş, la Praga. Pentru aprigul şi neînfrîntul patriot, a fost apoteoza vieţii sale zbuciumate: după stăruitoarele sforţări pentru a crea un stat, după experienţele de la Geneva şi Locarno, după prăbuşirea de la München, după catastrofa ocupaţiei străine, după chinurile înfricoşetorului război - iată, din nou, lumina izbînzilor: calea triumfală, acoperită de flori, pe care Preşedintele pribeag a urmat-o prin capitala sa liberată, pînă la splendida sa reşedinţă din Hrad.

Kopetsky nu admite că Boemia ar fi "ocupată" de ruşi; armatele roşii se vor retrage de pretutindeni, cît mai degrabă, spre a nu tulbura marea operă de înfrăţire slavă, etc. Are cuvinte de dojană pentru Maniu, care nu a priceput chemarea vremii, şi nu

s-a încumetat să joace în România acelaşi rol ca "Preşedintele", în Cehoslovacia. Cine nu arată încrederea ruşilor, nu se poate sprijini pe ei. Şi cine caută, azi, alt sprijin decît al lor, se prăbuşeşte, etc.

La Geneva, au sosit - într-o tabără izolată - unsprezece prizonieri civili români, eliberaţi din Germania. Colonia română se bate pe ei, pentru a le da cele dintîi ajutoare. Poliţia federală nu lasă însă pe nimeni, să ajungă pînă la ei.

In urma conferinţelor mele de la Geneva şi Basel, (care au avut mult răsunet), sînt invitat pretutindeni: la Zürich, La Neuchâtel, etc. Voi avea o vară frămîntată; însă, vai!, numai cu "recapitulări", şi priviri aruncate spre trecut.

19 mai

Un raţionament pe care-l vom auzi, de acum înainte: "La ce ne-a slujit să facem război?" Este mareşalul Alexander - comandantul trupelor din faţa Triestului, care vorbeşte aşa. "Mareşalul Tito caută să impună revendicările sale, prin forţă. Am luptat în acest război pentru a împiedica asemenea apucături. Politica noastră cere ca schimbările teritoriale să fie făcute numai după o serioasă cercetare şi chibzuială. Acţiunea lui Tito aminteşte metodele lui Hitler, ale lui Mussolini şi ale Japoniei. La ce ne-a mai slujit atunci războiul? Datoria noastră rezidă în a garanta teritoriile în litigiu, pînă cînd se va găsi pentru fiecare din ele o soluţie dreaptă: acesta este principiul cardinal pentru care au luptat şi s-au jertfit popoarele Naţiunilor Unite ..."

O fi fost aşa, în închipuirea lui Alexander, Nu însă în realitate. Ruşii s-au luptat nu pentru a schimba "principiile" şi "metodele" lui Hitler (pe care le-au urmat, de cînd au iscălit Acordul de la Moscova, faţă de Statele Baltice, de Polonia, de Finlanda şi de România), ci pentru a se apăra împotriva năvălitorilor germani. Naţiunile "Unite" au fost unite din întîmplare, datorită "strategiei" politice şi militare a lui Hitler. De fapt, ele au dus două războaie: unul la răsărit, altul la apus. Cele două războaie s-au întîlnit acum, în urma unei victorii comune, pe

o linie de demarcaţie pe care răsăritenii se grăbesc s-o depă - şească. E firesc, din păcate. Unul dintre aceste puncte de în - tîlnire, este Trieste, care aşează pe Aliaţi, nu în faţa unor principii comune, ci în faţa unor realităţi deosebite. Si e mai mult decît atît: e un ţel şi un punct de sprijin pentru imperialismul slav. Fiindcă, în istorie, principiile şi metodele se schimbă adesea; un lucru însă pare etern: pornirea spre cuceriri, tot mai întinse, a neamurilor care vin de la răsărit. Cînd un "imperialism" se prăbuşeşte, un altul îi ia locul. Deabia a amuţit Hitler, strivit sub ruinele cancelariei imperiale, şi glasuri asemănătoare cu glasul său au şi început să vorbească: "Armata iugoslavă are dreptul să rămînă pe teritoriile pe care le-a eliberat, declară Tito, exact ca oricare altă armată Aliată". Numai că armata roşie, a lui Tito, se aşează în teritoriile "liberate", ca la ea acasă, şi se grăbeşte să pună "rînduială" printre neamurile eliberate, în aşa fel încît sentinţa definitivă a Naţiunilor tot mai puţin Unite nu va mai putea îndrepta nimic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

20 mai

Un cinematograf din Geneva reprezintă un film cu vederi retrospective, începînd cu zilele păcii de la Versailles, pînă în ajunul războiului. Apar pe ecran personalităţi de mult uitate: Wilson, Lloyd George, Clémenceau . Ii vedem umblînd şi zîmbind, îi auzim vorbind. Apoi, nenumăraţi suverani dispăruţi: împăratul Wilhelm, regele George al Angliei, regina Maria a României, regele Alexandru asasinat la Marsilia, în automobil, cu Barthou. Apar apoi "dictatorii", Mussolini exuberant şi imperios, Hitler încruntat şi înfuriat, şi monştrii anonimi creaţi şi crescuţi de ei;uriaşele mulţumi urlătoare, masele anonime şi însufleţite care se întind la picioarele "Ducelui" şi ale camaradului său german.Cîteva figuri mai potolite: Briand, călătorul fără noroc în slujba păcii generale, figura pocită a lui Laval, şi umbrela lui Neville Chamberlain. Parăzi, răscoale, înmormîntări, vizite diplomatice, conferinţe şi adunări populare: toate scenele mai de vază, care s-au înşirat între cele două mari războaie. Ciudat lucru: "eroii" care par cei mai depărtaţi de noi, ale căror vorbe par mai greu de priceput şi ale căror gesturi par mai stranii, sînt Hitler şi Mussolini, care deabia ieri au dispărut. Cînd "Ducele" scrîşneşte din

dinţi, holbează ochii şi bate cu pumnul în masă, cînd Fuhrerul, ca un apucat într-un acces de epilepsie, spumegă, urlă, latră şi ameninţă, lumea din sală e cuprinsă de hohote de rîs. Şi se întreabă uimită: cum au fost cu putinţă toate astea? Cum au putut aceşti doi caraghioşi să stăpînească uriaşe imperii, şi să arunce omenirea în cele mai cumplite abisuri?

21 mai

O telegramă din Washington (United Press): Statele Unite ar cere U.R.S.S. să respecte înţelegerea de la Yalta în ce priveşte România, Ungaria şi Bulgaria. Guvernul american e de părere că guvernele din aceste ţări ar trebui lărgite. Ajutor pentru opoziţia lui Maniu. Foarte bine. Numai dacă ruşii n-ar strînge şurubul şi mai mult.

22 - 23 mai

Am fost ocupat cu pregătirea conferinţelor pe care le voi ţine la Zürich, şi cu a doua mea carte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O săptămînă de frămîntări şi de nesiguranţă. Cu toată tensiunea care există şi se adînceşte între Anglia şi U.R.S.S., (cearta pentru Trieste se află într-o fază critică), Churchill îşi schimbă guvernul, şi se pregăteşte de alegeri (în iulie viitor). Faptul că laburiştii n-au vrut să-i asigure concursul lor, pînă la sfîrşitul războiului (cu Japonia), a înfuriat pe bătrîn, care s-a hotărît să se prezinte singur, cît mai repede, în faţa alegătorilor. El va pune astfel imensa lui popularitate în slujba partidului conservator, şi va căuta să-şi asigure o majoritate de guvernămînt, omogenă. Socoteşte că va avea nevoie de o astfel de majoritate, deoarece problemele ce se ridică sînt foarte grele. E vorba de "echilibrul Europei", adică de punctul cardinal al politicii britanice. Acum se va vedea dacă victoria va folosi, sau nu va folosi Angliei. Churchill este hotărît să cîştige pacea, aşa cum a cîştigat războiul. Dar nu vrea să fie împovărat de nişte parteneri cu "gărgăuni ideologici". Are nevoie de o libertate de acţiune cît mai mare.

Nu-i mai puţin adevărat că, pînă la alegeri, Anglia nu va putea opune Uniunii Sovietice decît un guvern provizoriu. Un preşedinte nou, improvizat la Washington! Un provizorat la Londra!

Stalin are noroc! Cu atît mai mult, cu cît şansele rusului sînt în creştere. La alegerile comunale din Franţa, comuniştii (camuflaţi în listele Rezistenţei), au dobîndit un răsunător succes. Toţi comuniştii din Europa sprijină politica imperialistă a Uniunii Sovietice. "Chestia poloneză - a declarat Thorez - nu priveşte decît Rusia şi Polonia". Şeful comunist italian, Togliatti, declară că problema Trieste nu are nici o însemnătate, deoarece frontierele nu vor mai avea nici o importanţă, după pace. La Trieste, comuniştii italieni "fraternizează" cu trupele lui Tito.

27 iunie

Am întrerupt aceste însemnări, timp de o lună, în urma unei adînci tulburări sufleteşti. La 27 mai, am fost înştiinţat de Creţeanu, din Ankara, că Mihai Jora l-ar fi vestit că mama se află "în cele din urmă clipe". Nici o altă lămurire. Am încercat, pe toate căile, să aflu ceva din ţară. Tăcerea e bine păzită în lumea "democraţiei orientale". Incepusem din nou să nădăjduiesc. Nu-mi venea să cred că o veste despre moartea mamei ar putea să-mi fie tăinuită. Abia ieri, am putut afla, prin Legaţia americană, prin amicul Leland Harrison, că mama şi-a dat obştescul sfîrşit, la 25 mai. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

28 iunie

In timpul acestei lungi tăceri, am ţinut trei conferinţe, la Zürich, organizate de Institutul Elveţian, pentru cercetarea problemelor externe (la 28 mai; 4 şi 11 iunie). Succesul a fost deplin. Am vorbit mai întîi, într-un amfiteatru al Şcolii Politehnice, apoi, din pricina afluenţei publice, în marea aulă a acestei înalte şcoli. La sfîrşitul celei de a treia conferinţe, a avut loc o mare recepţie, în casa D-nei H.Schindler. (...)

Nici o veste din ţară.

Situaţia internaţională: discuţii necontenite între cei Trei Mari, cu privire la: Polonia (se ajunge la o tranzacţie, potrivită tezei ruseşti); ocuparea Germaniei (Aliaţii pătrund în sfîrşit la Berlin şi la Viena); şi la Turcia (ruşii deschid problema Strîmtorilor, şi cer Kars-ul şi Armenia turcească).

Frămîntări grele şi nici un plan de ansamblu.

Supărare grea între Anglia şi Franţa, pe chestia Siriei. Francezii bombardează Damascul. Churchill se arată violent; De Gaulle, mai ţîfnos ca niciodată, pierde din popularitatea sa, pe chestiunile externe. Preşedintele Truman dă dovezi de inteligenţă şi de caracter. La Departamentul de stat, Byrnes înlocuieşte pe Stettinius (foarte bine).

La San Francisco, se votează cu unanimitate Charta de Siguranţă.

Discuţii în Franţa, pe chestia Constituantei. Vechea ceartă dintre partizanii sistemului legislativ unicameral, cu partizanii sistemului bicameral, reînvie. De Gaulle se teme de o Constituantă atît de puternică, şi caută să impună o procedură prudentă, dar complicată.

Stalin decorează pe regele Mihai cu o mare decoraţie de război. Mareşalii sovietici felicită pe rege.

Războiul cu Japonia continuă. Americanii conduc jocul: masive bombardamente.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In ziarele elveţiene, apar fragmente din memoriile lui Ciano. Găsesc unele însemnări interesante, care se potrivesc cu părerile ce le expun în noua mea lucrare. Datele cu privire la Ribbentrop sînt de un interes deosebit; de asemenea cele referitoare la relaţiile dintre Mussolini şi Ciano. Sînt pagini vioaie, şi nu fără talent. Au fost salvate de Edda Ciano, care le-a adus în Elveţia, şi a izbutit să le negocieze, pe dolari buni, cu un editor american, Trebuiesc urmărite.

România liberă, - Marin Goldenberg şi Pîrvulescu - un cizmar, fost portar la Consulat, devenit azi preşedintele unei asociaţii "culturale" româneşti, sînt în ceartă cu legaţia, unde Anastasiu domneşte în spiritul Creţeanu - Buzeşti.

Stelian Popescu, judecat şi condamnat de guvernul din ţară, (închisoare pe viaţă, cu confiscare) a mai avut şi nenorocirea să-şi piardă soţia.

14 iulie

Românii încearcă să se strîngă în jurul meu: masă românească, de ziua naţională a Franţei; în Parc des Eaux Vives. 3o de

români şi cîţiva evrei. Bădărău, care a făcut invitaţiile, a exclus deopotrivă pe toţi extremiştii şi de stînga şi de dreapta, lucru din care au decurs supărări. Argetoianu a închinat pentru rege; Pella a vorbit despre "meritele" mele; eu, despre credinţa mea.

16 iulie

La Berlin, se întruneşte Conferinţa celor Trei. E o desăvîrşire a Conferinţei de la Yalta, ale cărei hotărîri nu s-au împlinit decît în parte. Zone de influenţă, sau ordine de drept generalizată, pe întregul continent? Europa va mai rezista, sau nu? Vor mai fi independente ţările "limitrofe"?

Problema atît de des ridicată în aceste caiete, începe, în sfîrşit, a fi discutată public.

Prin radiogramă, de la un corespondent din Londra, citãm:

(...) "Poate fi înfăţişată o cooperaţie cu Rusia în vederea refacerii Europei? Va mai exista o Europă, sau o cortină de fier va separa vechiul continent, de regiunile Europei ocupate de Rusia? (...) Partea liberă a lumii vechi va fi oare redusă la rolul de cap de pod pentru lumea anglo-saxonă, care se numeşte astăzi Comunitate Atlantică? (...) Totuşi cercurile economice şi politice se arată neliniştite văzînd cea mai mare parte din Europa: Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Austria, România, jumătate din Germania şi Polonia şi chiar Cehoslovacia, complet închise influenţei occidentale. De luni de zile, ziarele cer să fie autorizată barem trimiterea de reporteri şi corespondenţi. Timp pierdut: o ceaţă deasă acoperă cea mai mare parte a Europei, şi prima chestiune care nu poate fi împiedicată de a fi pusă în cercurile politice, este aceasta: Conferinţa de la Potsdam va ajuta s-o risipească? (...) Cînd Aliaţii anglo-saxoni au impus Germaniei capitularea fără condiţii, sau predarea totală, adică soluţia cartagineză a problemei germane, ei nu măsurau sarcina imensă care le revine din chiar faptul distrugerii Germaniei, care împarte Europa în două, o parte occidentală şi o parte orientală. Cu toate că opinia publică se exprimă cu sfială, începe să măsoare gravele consecinţe ale politicii "zonelor de influenţă", pe care empirismul anglo-saxon a lăsat, cu încetineanlă, să i se impună". (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 iulie

Primesc, prin tînărul secretar de legaţie Koenig, (pe care ziarele elveţiene l-au dat ca mort, dar care, de fapt, a săvîrşit lungul drum de întoarcere din Berlin, prin Moscova - Baku - Tiflis - Erzerum - Ankara - Cairo - Alger - Marsilia - Geneva), o foarte lungă scrisoare de la Creţeanu. Cuprinde date îngrijorătoare despre gospodăria sovietică şi comunistă, din ţară. El a ascultat sfatul meu şi a rămas la postul său. E hotărît însă, cînd "momentul va fi oportun", să înceapă războiul cu ... Moscova!

18 iulie

Tăcere desăvîrşită sovietică în jurul convorbirilor de la Potsdam. Opinia publică engleză e supărată. Cele două principii se ciocnesc din nou: războiul a izbucnit pentru că Hitler voia să împartă lumea cu englezii, şi fiindcă Churchill nu s-a învoit. Principiul împărţelii se ciocnea de principiul ordinei echilibrate. Azi, războiul s-a sfîrşit, după 6 ani de cumplit prăpăd; Europa e pustiită; un imperiu s-a prăbuşit, a dispărut; iar cele două principii se află tot faţă-n faţă. Care pe care! Unul reprezintă ceartă, lupte noi, moarte; celălalt însemnează pace şi viaţă. Numai dacă principiul de viaţă va triumfa, războiul va fi slujit la ceva. Dacă nu, totul va fi fost în zadar. Cu cît cei Trei Mari care hotărăsc soarta lumii vor pricepe mai repede acest adevăr, cu atît va fi mai bine. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 iulie

Primesc vizita ardeleanului Faur, care-mi prezintă un certificat de la Maniu, şi-mi transmite salutări de la Augustin Popa. Imi împărtăşeşte păreri interesante despre Maniu. Se pare că, între Maniu şi Buzeşti, au fost unele neînţelegeri, în timpul "loviturii de stat". Maniu ar fi pregătit totul; Buzeşti ar fi dorit să profite de lovitură. Comuniştii s-au folosit de aceste "lucraturi". Groza e de bună credinţă, nu poate înşela pe nimeni, dar e înşelat de toţi. Tătărescu a intrat în guvern pentru a ieşi de pe lista criminalilor de război. Nu avea de ales, decît între termenii acestei alternative. Maniu rezistă, va rezista şi este optimist. Instrucţiile sale (care au fost reîmprospătate prin Gibson[1]), se

1) Corespondentul ziarului "Times", la Bucureşti.

aseamănă cu sfaturile pe care le-am dat lui Creţeanu: nu trebuie "să se reziste" pe faţă, decît avînd în spate o forţă reală. Pînă atunci trebuie pregătit terenul.

21 iulie

La Paris, a început durerosul proces al lui Pétain. E în fond procesul Franţei. A vrut - sau nu - Franţa, un armistiţiu? A încetat războiul de bună voie, sau nu? Teza lui De Gaulle este că Franţa a fost "trădată". Ea a rămas cu sufletul alături de Aliaţi. Nu există nici o întrerupere în şirul adevăratelor manifestări de voinţă ale Franţei. De aceea, Franţa trebuie tratată azi,ca şi celelalte Mari Puteri învingătoare.

Este teza politică. Chiar dacă nu ar fi cu desăvîrşire întemeiată, este în interesul Franţei ca această teză să se impună în faţa lumii întregi. Din păcate, Pétain nu a avut bărbăţia şi patriotismul să apere, cel puţin acum, în ceasul din urmă, cauza Franţei. El şi-a apărat propria lui cauză, şi a încercat, prin fraze meşteşugite, de o falsă noblеţe (care a pricinuit totuşi o revărsare de şiroaie de lacrimi, din mii de ochi de nătărăi) să provoace din nou împărţirea Franţei: bătrînul s-a aşezat în ipostaza unui erou, îndrăgit de popor şi păstrător al tradiţiilor sale naţionale. Un simplu "peccavi"[1] ar fi fost mai nobil şi mai folositor. Dar personajul e mărunt, iar sfătuitorii lui sînt la fel.Problema a fost pusă aşa cum e mai rău: ea va pricinui certuri grele şi neînţelegeri adînci. Martorii care au vorbit la bară au pledat fiecare cauza sa:Reynaud, mic şi arţăgos; Daladier mai inimos şi mai decent; preşedintele Lebrun, plin de bonomie şi cu o resemnată melancolie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

26 iulie

Alegerile generale din Anglia au fost desăvîrşite treptat, prin votul soldaţilor; începute la 4 iulie, rezultatele au izbutit să fie cunoscute abia azi. Spre surprinderea generală, laburiştii au obţinut un succes imens: 38o locuri, în Camera Comunelor, faţă de 19o (conservatori, cîţiva liberali şi doi comunişti).

---

1) Latineşte în text: "am păcătuit".

Alunecarea spre stînga e categorică şi decisivă. Laburiştii, pentru întîia oară în istorie, dispun de o majoritate absolută; ei vor putea guverna singuri. Influenţa acestor alegeri, în treburile internaţionale, nu va fi imediată; va fi totuşi foarte mare. Pacea va fi edificată şi încheiată la "stînga", sub oblăduirea ideii socialiste. Problema cea mare e cum se vor înţelege laburiştii cu Moscova? In principiu foarte bine. De pe acum laburiştii vestesc că nu vor mai da nici un fel de sprijin reacţionarilor din Madrid (lui Franco?; pretendentului la tron?); din Bruxelles (regelui Leopold); şi nici polonezilor din exil. Dar în realitate? Cum se va împăca idealismul laburist cu realismul bolşevic?

Rezultatul imediat al alegerilor: demisia lui Churchill. Bătrînul şi-a încheiat victorios cariera, printr-o cruntă şi deplină înfrîngere. Eleganţa tradiţiilor politice engleze îi va uşura această cădere. Anglia întreagă se înclină în faţa personalităţii sale. Nu-i mai puţin adevărat că lucrurile nu au ieşit aşa cum le dorea el. Vremurile au dat năvală şi au trecut peste capul lui. El este al doilea dintre cei "Trei Mari" care cade. Stalin, mareşalul, a rămas singurul în picioare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Colonia română e tulburată de o tragedie îngrozitoare. Stelian Popescu, care, abia acum cîteva săptămîni, şi-a pierdut soţia, s-a simţit rău, în urma unor medicamente ce i s-au dat, şi a fost internat la spital, unde cu greutate a mai putut fi salvat. Două zile mai tîrziu, o tînără servitoare, care slujea la el, şi la fiul său Victor, a fost găsită pe moarte. Poliţia a stabilit numaidecît, că simulacrul de sinucidere, care fusese pregătit, ascundea în realitate o crimă: servitoarea fusese otrăvită. Afacerea se complică printr-un furt comis, acum cîtăva vreme, în casa lui Stelian Popescu. Bănuielile cad asupra soţiei lui Victor Popescu şi a unui văr, care trăia în casa lui Popescu, un anume Raneti. Cei doi tineri au şi fost arestaţi.

Această dramă înfiorătoare are un caracter macabru: cadavrul d-nei Stelian Popescu va fi deshumat şi supus unei analize. Biata femeie, deşi suferea de cancer, a murit pare-se cu zile, şi atît de subit, încît a provocat mirarea medicilor. Cele din urmă zile le-a petrecut în tovărăşia nurorei sale, care o îngrijea cu un "devotament" neaşteptat şi mişcător. Tot nurorei sale, i-a dic-

tat un scurt testament. Toate aceste amănunte şi altele, dau de bănuit că a fost o lungă înşiruire de crime, puse la cale cu un cinism uimitor, şi cu un calcul diabolic, de către un monstru: o femeie tînără, plină de vioiciune, de viaţă şi de energie, care se bucura, în colonia română, şi în unele cercuri geneveze, de simpatie şi de încredere. E o poamă a generaţiei de război: lacomă de bani, dornică de viaţă uşoară, străină de orice problemă de conştiinţă, cu o închipuire deşănţată, cu patimi dezlănţuite, şi cu putinţa de a îndeplini cele mai cumplite grozăvii, cu sînge rece.

Colonia română se acoperă cu lauri. Crime şi coţcării. Aflu prin doi compatrioţi, sosiţi de la Paris, că vameşii francezi au primit ordinul de a cerceta, pînă la piele, pe toţi "diplomaţii" români. Pricina? Un cufăr "cu fund dublu", descoperit acum de curînd, şi care slujea soţilor Grigri Ghica ("Prinţului şi Principesei") pentru obişnuitele lor îndeletniciri de contrabandă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

28 iulie

Colonia română care nu face afaceri, face politică. Articolul meu, atît de potolit, a stîrnit bucuria unora, emoţia şi întristarea celorlalţi. Antisovieticii văd, în acest articol[1], începutul unei acţiuni hotărîtoare. Comuniştii (Marin & Co.) îl socotesc un atentat împotriva Moscovei sacrosancte!

Si unora şi altora le-am răspuns, încercînd să-i potolesc, că înţeleg să apăr interesele ţării, fără a provoca pe nimeni, şi fără a mă teme de nimeni.

Nu înţeleg să duc o luptă politică, astăzi, cu aparenţa de a fi inoportună. Nu lupt cu morile de vînt! Mă voi strădui însă, neîncetat, să integrez interesele ţării în cuprinsul marilor interese europene, ce trebuiesc lămurite şi precizate.

In sfîrşit, Richard Franasovici a primit decretul de numire la Berna. Este mulţumit: situaţia lui financiară se consolidează. Operaţia acestei numiri a durat mai bine de patru luni: trei

1) Din 25 iulie, în "Journal de Genève", despre "Conflictul celor două principii", unde Gr.Gafencu scrie: "Zonele închise există. N-ar trebui să fie, dar sînt. Şi atît timp cît va fi aşa, popoarele nu vor fi nici democrate, nici libere, iar unirea lor va fi o himeră.(...) Principiul împărţelii cîştigă teren chiar şi în Anglia".

săptămîni, agrementul; restul: durerile facerii la Bucureşti.

29 iulie - 1o august, Zermatt

(...) In timpul şederii noastre la munte, s-au întîmplat următoarele evenimente:

In primele zile ale lunii august, a luat sfîrşit Conferinţa de la Potsdam. In principiu, succesul a fost mare, întrucît partenerii nu s-au certat, ba s-au învoit chiar, cu "însufleţire", să rămînă veşnic asociaţi. De fapt, în afară de unele hotărîri privind Germania, toate celelalte probleme au fost lăsate la o parte. Nici un hotar stabilit, nici un principiu de drept acceptat în comun; numai vorbe şi "deziderate". Stalin, avînd de-aface cu negociatori neiniţiaţi, (ca preşedintele Truman, şi noul său ministru de externe Byrnes, apoi cei doi laburişti englezi, Attlee şi Bevin) pare să-şi fi impus voinţa în unele probleme poloneze şi germane. Linia Oder va rămîne probabil, hotarul răsăritean al Germaniei: o victorie însemnată, plină de consecinţe, a slavismului; o fatală lovitură pentru bietul echilibru european. Ruşii au obţinut învoiala Aliaţilor lor ca să prădeze cu desăvîrşire zona ocupată de ei (în contul reparaţiilor); ceea ce au şi făcut, de altfel. Drept despăgubiri, li se vor ceda şi materiale industriale, din zona anglo-saxonă.

Nici o influenţă franceză; totul s-a petrecut fără Franţa.

Cîteva cuvinte bune pentru "foştii" Aliaţi ai Germaniei. Tratatele de pace cu România, Finlanda, etc. vor fi puse la punct de conferinţa miniştrilor de externe (cu cei Trei, plus Franţa, şi ... China)! care va avea loc la Londra.

Relaţiile diplomatice vor fi restabilite cu aceste ţări, chiar înainte de încheierea păcii. (Important! Să vedem însă: cum?). S-a exprimat "nădejdea" că ziariştii vor putea pătrunde în zona rusească; cum şi cînd? Tot ce este gînd anglo-saxon se formulează cu nemaipomenită sfială. In schimb, ruşii îşi urmăresc planurile cu hotărîre şi precizie, şi îşi dau aerul că ne-ar fi luat sub protecţia lor!

Este posibil că anglo-saxonii vor rezista mai bine la Londra, cu prilejul conferinţei miniştrilor de Externe!

Polonia a fost pierdută; rămîne problema Turciei, care poate sluji de îndreptar: de altfel, Turcia pare hotărîtă să reziste. Nenorocirea este că formulele se confundă, dar nu au acelaşi înţeles; fiecare vorbeşte mai departe pe limba sa, şi face ce vrea în zona ocupată de el. Cu tot interesul pe care ni-l arată, din cînd în cînd, anglo-saxonii, rămînem supuşi ruşilor, iar soarta noastră atîrnă de ei. Bunele cuvinte pe care aceştia le rostesc despre noi, bunele intenţii ce le arată faţă de noi (ce bine ar fi dacă ar fi sinceri!),ne leagă şi mai strîns de stăpînirea lor.

Vor putea Externele noastre - unde Guţă Tătărescu vorbeşte pe placul ruşilor, cum a vorbit pe placul nemţilor, în iunie 1940! - să urmărească îndeaproape lupta pentru Europa ce se va da la Londra?

La 4 august, primesc o nouă scrisoare de la Creţeanu, conţinînd extrase din ziarele turceşti. Scrisoarea mi-o aduce De Weck care a sosit, în sfîrşit, în Elveţia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Creţeanu duce mai departe lupta cu îndîrjire. El este convins că tot ce vine de la Moscova e gînd rău. Decorarea regelui, cuvîntările lui Guţă Tătărescu, etc., toate sînt pricină de îngrijorare. Interesante îmi par extrasele din presa turcă: ziaristul Yalschin rezistă cu tărie şi cu talent împotriva pretenţiilor sovietice: îndîrjirea bărbătească a turcilor este uimitoare.

Vorbesc la telefon cu De Weck. Mă întăreşte în bănuiala mea că Creţeanu este cam "prea pornit"; vede tot prin ochii lui Stirbey şi ai lui Maniu. Nu ţine seama de unele ... fatalităţi.Aştept cu nerăbdare să am un mai larg schimb de păreri, cu De Weck.

7 august

Marea senzaţie care trebuie să schimbe faţa lumii;americanii folosesc împotriva Japoniei "bomba atomică", adică o invenţie pusă, în sfîrşit, la punct, pentru disocierea atomilor. Efectul pare a fi fost "fenomenal": întreg oraşul Hiroshima a dispărut în fum şi flăcări. Truman şi Attlee dau lămuriri "oficiale". După Statele Majore - nădăjduind acum într-o grabnică încheiere a războiului cu Japonia - politica încearcă şi ea să tragă foloase de

pe urma înfricoşătoarei invenţii. Anglo-saxonii sînt, deocamdată, singurii care pot construi "bombele atomice"; secretul invenţiei va trece şi în alte ţări; posibilitatea de a construi armele ucigătoare rămîne, deocamdată, un monopol american. De aci, fel de fel de speculaţii (cărora ziarele le dau cea mai largă răspîndire) despre creşterea potenţialului de război american faţă de cel rusesc - cu toate consecinţele politice ce pot decurge din acest fericit "dezechilibru" de forţe. Este posibil ca anglo-saxonii să fi dobîndit - cel puţin deocamdată - unealta hotărîtoare spre a face pace.

Ce se va întîmpla însă, mîine, cu această unealtă, a cărei forţă scapă, de pe acum, de sub controlul omenesc, - unealtă ce pare sortită să slujească visului anarhic al unui distrugător "totalitar". Ce mijloc de sinucidere pentru întreaga omenire, sinucidere voită sau nevoită, după cum atomii disociaţi vor asculta, sau nu, de porunca şi de voinţa omului!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe lîngă aceste născociri demonice, cît de mărunte par zvîrcolirile celor "Trei Mari"! Şi totuşi, nu sînt lipsite de interes. Informaţiile lui Payot confirmă impresia mea intuitivă despre nereuşita conferinţei de la Potsdam. Payot scrie în "Journal de Genève" din 8 august, între altele: "Toate informaţiile care ne parvin, asupra Conferinţei de la Potsdam, evidenţiază că această reuniune atît de importantă a fost un eşec. S-au despărţit şi unii şi alţii cu impresia că problemele esenţiale nu au fost deloc rezolvate şi că, pentru moment, un acord nu este cu putinţă nici asupra chestiunii Austriei, nici asupra celei a Dardanelelor". O altă "informaţie" însemnată: "Pe de altă parte, se constată că Anglia şi Statele Unite au renunţat să se intereseze de bunurile germane care se găsesc în Bulgaria, Finlanda, România, Ungaria şi în Austria orientală. O astfel de împărţeală consacră, în fapt, existenţa zonelor de influenţă".

Ziarul "Times", din 1 august, reia tema lui favorită: necesitatea împărţirii Europei în zone de influenţă. Amicul Carr îi dă înainte cu năzbîtiile sale ...

După Hiroshima, dispare oraşul şi portul Nagasaki. Bomba atomică îşi continuă uriaşa operă de distrugere. Se ridică însă, în

rîndurile anglo-saxonilor, unele voci care exprimă o îngrijorată nedumerire: unde va ajunge omenirea, atunci cînd energiile descătuşate ale materiei vor scăpa cu desăvîrşire de sub stăpînirea ei?

In vreme ce lumea - sub înrîurirea invenţiilor anglo-saxone şi a "dinamismului" american - este cuprinsă într-un vîrtej ameţitor, la Paris se desfăşoară, cu o încetineală din alte vremi, procesul bătrînului Pétain.

In jurul faptelor lipsite de strălucire ale acestui biet moşneag şiret, mediocru, de o falsă blîndeţe, se ciocnesc toate gîndurile şi toate simţămintele care azi, tulbură Franţa. Cum s-a întîmplat de mai multe ori în istorie, Franţa se paralizează ea însăşi, închinînd toate puterile unei opere de "justiţie", care nu este în fond decît o uriaşă şi sterilă luptă între patimi potrivnice. Din şirul martorilor care defilează, necontenit, de trei săptămîni, s-au desprins cele mai urîte figuri din vremea "colaborării": Laval (restituit de spanioli), De Brion, Darnand...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8 august

- Ruşii declară război Japoniei. Potsdam? Bomba atomică? Presimţirea unui sfîrşit grabnic al războiului şi dorinţa de a lua parte la împărţirea Extremului Orient? Totuşi lumea saxonă este în sărbătoare.

9 august

- Preşedintele Truman vorbeşte, la Washington, despre Potsdam, cu mult "optimism", şi cu multe cuvinte bune pentru URSS. La sfîrşit, cîteva gînduri bune, pentru noi: - "România, Bulgaria, Ungaria nu vor face parte din zona de influenţă a nimănui. Presa va putea controla ce se petrece în aceste ţări, unde vor avea loc alegeri libere" Hotărîri? Făgăduieli? Iluzii deşarte? Datoria noastră este să nădăjduim.

Acelaşi Truman - la începutul cuvîntării sale - a vestit că, în cadrul noilor orînduiri de pace, Statele Unite pentru a veghia asupra siguranţei lor şi a păcii mondiale, vor păstra "unele baze" militare în străinătate. Mă tem că ruşii vor face la fel. De ce n-ar face? Creţeanu - în ultima lui scrisoare- exprimă aceeaşi temere. Dacă ruşii rămîn la Galaţi, sau la Cons-

tanţa, "independenţa" noastră va fi iluzorie.

10 august

Japonia capitulează, cerînd ca Mikado-ul să rămînă neatins. Bomba atomică şi participarea U.R.S.S. la război, au avut un efect fulgerător. Aşadar, revolta galbenilor a fost înfrîntă pentru mai multe generaţii. Albii au păstrat întîietatea şi cuvîntul cel din urmă. Pacea americană se va întinde din Pacific, - de la Singapore, în Filipine; din fundul Chinei, pînă în Coreea; Japonia îşi va retrage trupele, odinioară victorioase. Frumosul ei vis ce se întinsese peste o treime a globului, s-a sfîrşit.

Ruşii participă la această victorie fără să fi luat parte la luptă. Înţelegerea Molotov - Matsuoka a durat pînă în penultima zi. - De-ar da Dumnezeu, ca împărţirea Extremului Orient să aibă drept consecinţă micşorarea presiunii sovietice asupra ţărilor limitrofe din Europa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 august

- Extras din discursul rostit de preşedintele Truman, la 9 august 1945: "(...) Procedurile de control ameliorate au fost acceptate la Berlin. Aceste state vor fi controlate laolaltă pînă cînd ele vor fi integral restabilite ca membre ale familiei internaţionale. Presa aliată se va bucura de complectă libertate, începînd chiar de pe acum, spre a informa lumea în privinţa evoluţiei în România, Bulgaria, Ungaria şi Finlanda. Acelaşi acord a fost reafirmat în ceea ce priveşte Polonia".

"Una dintre cauzele persistente ale războaielor, în Europa, în ultimele două secole, a fost controlul egoist al căilor fluviale ale Europei. Mă refer la Dunăre, la Marea Neagră, la Strîmtori, la Rin, la canalul Kiel, şi la toate căile fluviale europene care formează frontiere între două state sau mai multe. Statele Unite au propus, la Berlin, să existe o navigaţie liberă şi fără restricţie, pe aceste căi fluviale interioare, cu organizaţii care să asigure un tratament egal pentru toate naţiunile. Statele membre ale acestor organizaţii ar fi Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică şi Franţa, ca şi statele care ţărmuresc aceste căi fluviale. Propunerea noastră a fost studiată de confe-

rinţă, şi a fost supusă consiliului miniştrilor de Externe. Acolo, Statele Unite au intenţia să insiste pentru adoptarea ei".

17 august

(Extrase din discursul rostit de dl.Churchill în Camera Comunelor). - Vorbind despre bomba atomică, dl.Churchill a spus că informaţiile asupra experienţelor făcute în deşertul statului New-Mexico, au sosit în timpul Conferinţei de la Potsdam: "Succesul descoperirii aliaţilor noştri americani întrece toate speranţele. Experienţele din New-Mexico n-au lăsat nici o îndoială celor mai puţin informaţi, că un factor nou a pătruns în relaţiile generale dintre oameni. Am intrat în posesia unei forţe căreia nimeni nu-i poate rezista. Decizia de a folosi bomba atomică a fost luată de preşedintele Truman şi de mine. Am aprobat planurile de folosinţă prezentate de militari. Mareşalul Stalin a fost informat de preşedintele Truman de hotărîrea folosirii energiei atomice contra Japoniei. Bomba atomică a contribuit, mai mult decît oricare alt factor, la încheierea războiului, contra Japoniei, cu succes, şi într-un termen scurt".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Oratorul a declarat că el dezaprobă pe aceia care susţin că bomba atomică n-ar mai trebui folosită. "Şase ani de război total au convins pe cei mai mulţi că germanii şi japonezii ar fi folosit bomba atomică, dacă ar fi descoperit-o ei, pînă la completa distrugere a Aliaţilor". (...) "... Statele Unite se găsesc astăzi în fruntea lumii. Mă bucur că este aşa. Să lăsăm Statele Unite să se folosească de puterea lor şi să-şi asume această răspundere. (...) După cîte ştiu, va fi nevoie de trei sau de patru ani, pentru a depăşi marile progrese realizate în Statele Unite. In acest timp, trebuie să reglementăm relaţiile noastre cu celelalte ţări şi cu ceilalţi oameni, în aşa chip încît nimeni să nu mai nutrească dorinţa de a se năpusti asupra celuilalt. Pe plan internaţional, trebuie să făurim o autoritate superioară care să salvgardeze pacea lumii şi să vegheze asupra păcii". (...) Dl.Churchill a cerut apoi noului ministru de Externe, dl.Bevin, să întreprindă demersurile necesare pentru ca asemenea tragedii să nu se mai producă în dosul cortinei de fier, care taie acum Europa în două. (...) "Noi trebuie să spunem limpede care este atitudinea noastră în problemele Balcanilor şi în Europa orientală." (...)

"In politica noastră externă trebuie să facem totdeauna să reiasă grija de libertate şi de "fair play", astfel cum o înţelegem noi".

19 august

O săptămînă dintre cele mai însemnate, pentru soarta lumii, şi pentru soarta ţării.

Pe plan mondial, capitularea Japoniei şi aşezarea Statelor Unite, tot mai vădită, în fruntea puterilor mondiale. Intr-un discurs rostit de Churchill el a recunoscut acest rol de întîietate Statelor Unite. Stăpînă pe flotele aeriene şi maritime cele mai puternice, stăpînă pe cea mai uriaşă putere de producţie industrială, stăpînă în Pacific şi în Atlantic, stăpînă pe bomba atomică, America a luat locul Marii Britanii care, pe vremuri, "cîrmuia valurile". ("Rule Britain, rule the waves"[1]).

"Este bine - a accentuat Churchill - ca Statele Unite să se afle în fruntea lumii; să le lăsăm să-şi asume răspunderile". (Apare vădit că bărbatul de stat englez nu-i grăbit să recunoască noului imperiu sovietic acest loc de frunte, care pînă mai ieri revenea Angliei).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Discursul acesta al lui Churchill are o covîrşitoare însemnătate: bătrînul a vorbit, din nou, ca pe vremea cînd glasul său era "liber"; victoria laburistă în alegeri, a avut, ca o fericită consecinţă, eliberarea acestui glas, de care lumea are neapărată nevoie, în aceste împrejurări. (...)

In Anglia, schimbarea de regim s-a făcut cu vechiul ceremonial: Attlee a omagiat pe rege, apoi şi-a dus colegii la biserică, unde toţi s-au închinat: epoca guvernării de "stînga", începe bine, la Londra.

In schimb, în Franţa, abisul se adînceşte între partide: mareşalul Pétain a fost condamnat la moarte. Procesul nu a dezvăluit mai mult decît ce se ştia: a fost o jalnică înşiruire de învinuiri şi de dezvinovăţiri, care au compromis întreg personalul politic al Republicii.

Cuvîntările, foarte "elocvente" ale avocaţilor (şi rechizitoriul bătrînului procuror, care se simţea cu musca pe căciulă, fiindcă fusese silit odinioară să depună jurămîntul de credinţă faţă de mareşal), nu s-au ridicat, niciodată, la un nivel mai înalt, de politică generală. Ca în toate marile procese

1) "Guvernează Britanie, guvernează mările (valurile)"

din Franţa, s-au luptat"morţii" între ei. De aceea, sfîrşitul procesului nu putea să împace pe cei vii. A rămas, în istoria Franţei o nouă pricină de veşnice dezbinări.

Si totuşi juraţii chiar dacă nu ar fi fost în majoritate evrei - nu puteau face mai bine. Odată început, procesul trebuia dus pînă la capăt, adică pînă la fatala condamnare. Dacă n-ar fi fost aşa, întreaga politică a lui Pétain rămînea îndreptăţită, spre cel mai mare rău al Franţei. Numai mareşalul ar fi putut scuti ţara sa de neplăcerile acestei judecăţi, dacă ar fi rămas liniştit în Elveţia (unde autorităţile l-ar fi ocrotit,chiar la cererea guvernului francez) sau recunoscîndu-şi greşelile, în faţa tribunalului.

De Gaulle s-a ţinut în afară de proces, în timp ce extrema stîngă, cu mai mulţi "Bloch" în frunte, a cerut cu stăruinţă "executarea pedepsei". Mai cuminte, De Gaulle a ţinut seama chiar de cererea juraţilor, şi a comutat pedeapsa cu moartea, în detenţiune pe viaţă.

"Totuşi sînt gentili..." ar fi spus mareşalul, aflînd de această graţiere.

Din Germania, sosesc ştiri din cele mai îngrijorătoare, privind măsurile luate de ruşi, polonezi şi cehoslovaci, împotriva nemţilor din zona rusească. Fruntaşii politici şi Biserica Angliei, încep să se mişte.

Pentru ţara noastră, evenimentele au luat o bună întorsătură. Truman a vorbit în discursul său apăsat, de independenţa statelor limitrofe - şi ceea ce este tot atît de însemnat pentru noi - de regimul de libertate care trebuie să dăinuiască pe Dunăre (ca şi la Strîmtori). Prezenţa unui delegat american trebuie să garanteze această libertate. Foarte bine! Churchill a vorbit, cu supărare, de ceea ce se petrece în Polonia, în Iugoslavia, în Cehoslovacia. Sah la "zona sovietică". A amintit şi de statele balcanice. De acum înainte, bătrînul polemist care, singur, este mai puternic decît partidul său, poate chiar - dat fiind influenţa sa, în America - şi decît guvernul laburist, nu are decît să reia filipicele sale îndreptate împotriva nazismului cotropitor, spre a da cel mai preţios ajutor, tuturor oropsiţilor de pe continent.

Ceea ce prezintă mai mult interes, rezidă în faptul că

declaraţiile Truman - Churchill au fost urmate de o acţiune "practică" a guvernului american. Dat fiind modul cum se pregăteau alegerile din Bulgaria, Statele Unite au luat poziţie: nu vor recunoaşte decît alegeri libere şi controlate. Această hotărîre a fost adusă la cunoştinţa guvernului bulgar şi a provocat unele demisii din guvern. Opoziţia ţărănistă începe să se mişte; şeful ei, Dimitroff, s-a refugiat la Legaţia Statelor Unite. Pentru noi, aceste întîmplări prezintă numeroase avantaje: sub presiunea americanilor, sovieticii vor fi siliţi, de voie, de nevoie, să diminueze presiunea pe care o exercită în ţară; opoziţia noastră va căpăta curaj, iar restaurarea unui regim de libertate poate fi, din nou, nădăjduită. La aceasta, se adaugă faptul că îndreptarea situaţiei nu se face, deocamdată, pe pielea noastră; ceea ce este bine; şi încă un fapt mă bucură: democraţia bulgară, care năzuieşte să se ridice împotriva comunismului, va avea, fără îndoială, un caracter naţional, slujind ideii naţionale în întreg Balcanul. (Ideea Înţelegerii Balcanice independente poate astfel renaşte).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21 august

Ministrul de Externe laburist, Bevin, a stăruit ieri în Camera Comunelor asupra continuităţii politicii externe britanice. Vorbind "în general" despre refacerea politică a ţărilor ocupate, Bevin a declarat: "Alegerile în teritoriile eliberate nu vor avea, firește, aceeaşi valoare ca alegerile pentru parlamentul britanic. Este posibil să nu se ajungă, chiar de la început, la desemnarea unor guverne care să corespundă, cu adevărat, voinţei libere a popoarelor respective. Se vor petrece multe lucruri, în acest răstimp, ce nu ne vor fi pe plac. De la început însă, trebuie să ne opunem categoric unei forme de stat totalitar, care ar tinde să înlocuiască alte forme totalitare".

După ce a aruncat astfel, cît mai categoric, mănuşa tendinţelor comuniste, Bevin defineşte astfel "sarcina principală a Marilor Puteri": "Sarcina principală a Marilor Puteri nu este de a domina celelalte ţări, ci de a crea condiţii permanente care să îngăduie tuturor statelor de a contribui la prosperitatea generală, luînd parte, astfel, la binefacerile păcii..."

Cercetînd apoi, situaţia fiecărei ţări în parte, Bevin apără politica urmată de Marea Britanie, în Grecia; vorbeşte de

controlul ce se va exercita asupra alegerilor, şi respinge cu hotărîre învinuirile pe care iugoslavii lui Tito le aduc Greciei. (Toţi slavii de sud - atît iugoslavii cît şi bulgarii - sînt îndemnaţi să atribuie grecilor intenţii agresive. Bevin declară ritos că, potrivit rapoartelor primite de la autorităţile militare din Grecia, aceste învinuiri nu pot fi susţinute).

Vorbind despre "Bulgaria, România şi Ungaria" (apare caracteristic faptul că britanicii, fie de stînga, sau de dreapta, încep întotdeauna enumerarea ţărilor din sud-est, în acest mod, corespunzător intereselor lor: mai întîi bulgarii (vecini cu Strîmtorile), apoi românii (aşezaţi la Gurile Dunării), apoi ceilalţi. - Bevin spune textual[1]: (...) "In ceea ce priveşte alegerile în teritoriile eliberate, Camera Comunelor n-ar putea să le aşeze pe aceeaşi scară, ca alegerile parlamentare britanice. Este posibil ca, la început, să nu se ajungă la o alegere de guverne care să reprezinte, în aceste ţări, voinţa liberă a poporului. Se vor petrece multe evenimente, în această perioadă, care nu ne vor fi deloc pe plac. Dar chiar de la început trebuie să ne opunem categoric unei forme de stat totalitar care să ia locul unei forme identice.(...) Nu trebuie să ne îndîrjim de a pedepsi, sau de a ne răzbuna. In toate negocierile, trebuie să ne întrebăm dacă se întrevede pacea viitoare. Trebuie să considerăm Europa ca pe un întreg. Trebuie să facem totul pentru a smulge spiritul războinic din inimile germane. Sînt convins că atunci vor exista posibilităţi de a uni pe europeni." (...) Vorbind despre Grecia, Bevin, în continuare, a spus printre altele: "Regretăm că Rusia nu vrea să ia parte la supravegherea alegerilor din Grecia". (...) Vorbind despre Bulgaria, România şi Ungaria ministrul Bevin a spus: "Guvernele stabilite în aceste ţări nu reprezintă, din punctul nostru de vedere majoritatea populaţiei. Evenimentele recente întăresc impresia noastră că, în aceste ţări, un fel de regim totalitar a fost înlocuit de un alt regim totalitar. Nu este ceea ce înţelegem noi, prin acest cuvînt, atît de frecvent de democraţie, şi care să aibă nevoie de a i se da definiţia. Formele de guvernare care au fost stabilite nu ne lasă impresia de a fi suficient reprezentative şi de a răspunde nevoilor relaţiunilor diplomatice. Ştim că vor avea loc alegeri, în curînd, în Bulgaria. Legea electorală pe baza căreia se vor face alegerile nu este, din punctul nostru de vedere, conformă cu princi-

1)Textul cuvîntării se află reprodus,în "Jurnalul" lui Gr.Gafencu, de două ori, "ad libitum".Am optat pentru versiunea oficială şi neprescurtată,publicată în ziarele elveţiene.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

piile noastre asupra libertăţii. Nu putem deci să considerăm ca reprezentativ un guvern ieşit din astfel de alegeri. Concepţia noastră în privinţa unor alegeri libere este binecunoscută. Dar o consultare cu toate restricţiile şi excluderile prezentate de legea bulgară, se împotriveşte integral concepţiei noastre referitoare la alegerile libere. (...)"

Cu privire la Polonia, Bevin pare să fie mai optimist, pe temeiul celor hotărîte cu reprezentanţii guvernului polon la Potsdam. Totuşi, şi în această privinţă, Anglia îşi va ţine ochii deschişi: "Nimic nu va putea stingheri bunele relaţii între guvernul britanic şi cel polon, afară doar de nerespectarea de către guvernul polon a făgăduielilor date".

Mi se par, a fi de reţinut,-declaraţiile lui Bevin privind Germania şi Europa: "Nu trebuie să ne înverşunăm într-o politică de pedepsire şi de răzbunare. In toate negocierile noastre,trebuie să ne întrebăm, dacă vom ajunge vreodată la pace. Trebuie să privim Europa ca un întreg. Trebuie să stîrpim din Germania spiritul războinic. Sînt convins că atunci vor exista mijloace pentru a uni Europa".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Ideile mele - exprimate acum trei ani în cartea mea - revin necontenit. Intr-atît este de adevărat, că nu se poate, în mod onest, concepe viitorul în diferite feluri. Europa trebuie privită în întregimea ei, şi cuprinsă, cu toate popoarele ei, într-o ordine de drept întemeiată pe aceleaşi principii).

Eden a felicitat pe Bevin şi i-a urat spor la muncă:"Socotim că punctele de vedere exprimate de dl.Bevin, reprezintă, în adevăr, politica noastră externă, sprijinită de toate partidele".

Si Eden a ţinut să revină, cu stăruinţă asupra problemei balcanice; Eden vesteşte criticile îndreptate de iugoslavi şi de bulgari împotriva grecilor: "In ceea ce priveşte pe iugoslavi, Marea Britanie, împreună cu aliaţii ruşi şi americani, a recomandat recunoaşterea guvernului iugoslav actual pe temeiul unei înţelegeri între Tito şi Şubacici. Este vădit că nu există în Iugoslavia o eră de libertate, cum fusese prevăzută de această înţelegere. Anglia are dreptul să ceară ca angajamentele luate faţă de ea să fie respectate!"

Ne aflăm deci, în faţa unei politici "concertate" între

anglo-saxoni; laburiştii vorbesc, ca şi conservatorii; britanicii apără aceleaşi poziţii ca şi americanii. După declaraţiile lui Truman, discursul lui Churchill, apoi acţiunea lui Byrnes în Bulgaria, intervine acum expunerea lui Bevin, şi aprobarea lui Eden: o desăvîrşită unitate de concepţie şi, pare-se, o categorică voinţă de acţiune.

Ţelul: rezolvarea problemei Europene în întregimea ei.

Problema Balcanică face parte integrantă din problema europeană. Ţările anglo-saxone sînt hotărîte să apere neatîrnarea Balcanilor!

Pentru noi, această atitudine nu este însă lipsită de primejdie: tensiunea internă poate creşte şi sovieticii pot fi ispitiţi să ia severe măsuri de represiune. Nu este mai puţin adevărat totuşi, că interesul pe care ni-l poartă anglo-saxonii, poate fi salvator.

Sub vădita impulsiune a americanilor, anglo-saxonii revendică dreptul de a fi prezenţi la Dunăre şi Balcani. Acum, ori niciodată, "echilibrul" atît de necesar poate fi restabilit. Americanii se simt tari. Cu buzunarele pline de dolari şi de bombe atomice, Truman nu se sfieşte să ridice glasul.

Seara, primesc vizita lui Stakici şi a unui ziarist sîrb din Paris. Groll, vice-preşedintele de Consiliu, a demisionat. Tensiunea între regele Petru (Londra) şi mareşal, e în creştere. Anglo-saxonii sprijină şi în Iugoslavia, mişcarea de rezistenţă, împotriva regimului totalitar. Sîrbii sînt convinşi că a sosit ceasul eliberării Balcanilor.

22 august

Discursul lui Bevin a produs o adîncă şi excelentă impresie, în lumea întreagă. Numai comuniştii sînt dezamăgiţi. "Stînga" engleză vorbeşte ca şi "dreapta": e o uimitoare continuitate în politica imperială britanică. Laburiştii au ţinut să se situeze numaidecît pe marea linie a tradiţiei imperiale. Au făcut însă ceva mai mult. Au ţinut să tragă hotarul între "democraţia socială", şi "democraţia totalitară". S-au deosebit astfel de comunişti, pe plan intern, ca şi pe plan internaţional. Au zădărnicit astfel noua tactică a comuniştilor, care tinde să răspîndească o confuzie între i-

deologiile de "stînga", încercînd să unească, în diferite fronturi populare sau naţionale, lumea muncitoare şi partidele aşa zise "democratice". Exemplul englez va fi urmat pe continent. Socialiştii francezi au zădărnicit, prin anumite condiţii socotite de comunişti ca "umilitoare", frontul comun pe care l-a propus Thorez. (Norvegienii, la fel). Socialismul se dezvoltă pretutindeni ca o grupare de guvernămînt care caută să împace reformele sociale cu libertăţile individuale. Va fi silit să lupte tot mai hotărît cu tendinţele şi cu ideologia comuniştilor. "Lumea muncitoare" se va împărţi deci în trei fracţiuni învrăjbite: socialiştii, comuniştii moscoviţi, şi trotzkiştii. Lupta hotărîtoare se va da la "stînga". Acolo se zămisleşte viitorul lumii. (...)

Dejunez cu Pangal, care vine de la Lisabona, şi trece drept un emisar al regelui Carol. Pretinde că are în scris, de la Carol, o declaraţie în care acesta se leapădă de orice pretenţie la tron, "atîta vreme cît acest tron va fi ocupat de Mihai". (Ce-o fi însemnînd această formulă?). Mă întreabă ce trebuie să comunice lui Carol, care soseşte, la 15 septembrie, la Lisabona. Răspund că trebuie să-i arate, pe lîngă simţămintele mele cele mai respectuoase, bucuria mea de a şti că regele Carol va sprijini, ca şi noi, domnia fiului său. (...) Se pare că răspunsul meu nu l-a încîntat pe Pangal, care a declarat lui Florin Zaharia, că sînt foarte "simpatic", dar că sînt ... hotărît! In schimb, Pangal trebuie să fi fost mai mulţumit cu făgăduielile lui Franasovici, la Londra, ale lui Şoneriu şi ale altora, care au aşteptat cu înfrigurare pe trimisul fostului rege.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 august

A trecut un an de la ieşirea noastră din Axă. Dl. "ministru" Franasovici ne aşteaptă cu prăjituri şi fel de fel de băuturi, la Legaţia din Berna. A poftit pe toţi românii la această serbare, printr-un anunţ publicat în ziare. Am aşteptat să fiu invitat şi eu, verbal şi direct, ca să plec la Berna. Meritam această atenţie, deoarece eram singurul român, dintre cei 2oo de prezenţi, care am luptat, trup şi suflet, şi cu toate riscurile, pentru libertatea ţării.

Ne aştepta pe toţi, o nouă şi adîncă emoţie. Agenţiile anglo-saxone au publicat vestea că regele Mihai ar fi cerut, peste

capul guvernului său, celor Trei Mari Puteri, ajutorul făgăduit la Yalta şi la Potsdam, ca să poată alcătui un guvern cu adevărat democratic, care să poată relua legăturile diplomatice cu Aliaţii. Formula aleasă de Mihai e foarte dibace, şi legată cu declaraţiile solemne ale lui Truman, Byrnes şi Bevin. Faptul va provoca o ruptură între rege şi guvern, şi o mare supărare ruşilor. Ce va urma? Cine e în spatele regelui? Maniu, sau numai Buzeşti? Buzeşti ar fi cam puţintel!

Formula pare să fi fost potrivită în înţelegere cu americanii. In conferinţa de presă, la Washington, Byrnes a dat cererii regale de la Bucureşti cea mai largă publicitate: (...) "Reprezentanţii Statelor Unite în Comisia de Control Aliat de la Bucureşti, au transmis guvernului (american) o comunicare, de la regele României, care a explicat că note similare au fost trimise mareşalului Stevenson, pentru guvernul Angliei, şi generalului Susaikov, pentru guvernul guvernul U.R.S.S. Comunicarea regelui precizează că el a luat în considerare hotărîrea Conferinţei de la Berlin, în legătură cu care o recunoaştere a guvernului democratic din România ar putea să încheie tratativele necesare de pace, cu cele Trei Puteri principale, pentru admiterea României în Organizaţia Naţiunilor Unite; astfel el a ţinut seamă de vederile guvernelor Statelor Unite şi Marii Britanii,în privinţa compoziţiei actuale a guvernului român. Regele a explicat că, în consecinţă, a cerut primului ministru să îndeplinească soluţia cea mai lesnicioasă, în sensul reconstituirii actualului guvern. Se pare că formaţia acestui guvern nu a fost posibilă, pentru că primul-ministru nu a privit favorabil această sugestie. Regele a cerut apoi guvernelor Statelor Unite, şi Marii Britanii, în conformitate cu hotărîrile Conferinţei din Crimeea, şi cu aplicarea în comun a responsabilităţilor proclamate de ei, să contribuie cu asistenţa lor, în vederea formării unui guvern care, potrivit cu hotărîrea Conferinţei din Berlin, ar putea fi recunoscut de către cele trei principale Puteri Aliate,iar pe această cale să pună România în situaţia de a încheia tratativele de pace, şi să fie îndreptăţită să intre în Organizaţia Naţiunilor Unite. Guvernul Statelor Unite a şi comunicat speranţa sa că situaţia politică, în România, s-ar putea dezvolta pe o astfel de cale, încît să îngăduie a se stabili relaţii diplomatice cu România, care n-au putut fi legate pînă în prezent, din cauza faptului că guvernul d-lui Groza nu a fost reprezentativ al elementelor democratice". In continuarea documentului, se spune : "Incheierea Confe -

BCU Cluj / Central University Library Cluj

rinţei din Crimeea a hotărît (...) să fie sprijinite condiţiile în care libertatea popoarelor să poată exercita aceste drepturi, iar cele trei guverne vor sprijini orice ţară europeană eliberată, sau fostă satelit al Axei, unde condiţiile impun aşezarea unui guvern interimar, larg reprezentativ al populaţiei, cît mai curînd posibil, şi care să ducă, prin alegeri libere, la stabilirea unor guverne corespunzătoare voinţei poporului". (...)

Iată-ne deci, în faţa unei crize constituţionale: vodă ba, şi Groza da! Regele pare să fie aprobat de anglo-saxoni; iar Groza este, fără doar şi poate, sprijinit de ruşi. Este o ceartă internă; sînt discuţii între Aliaţi.

Gestul regelui este tot atît de îndrăzneţ ca acela de acum un an, dar poate fi mai primejdios pentru el. Trebuie neapărat sprijinit.

După recepţia de la Legaţie, trec pe la englezi şi la americani. Văd pe Norton şi pe Sullivan; fac cunoştinţa lui Joyce, înlocuitorul amicului Dulles. Exprim, şi într-o parte, şi-n alta, simţămintele de simpatie şi de recunoştinţă ale românilor din străinătate, pentru declaraţiile Truman - Byrnes - Bevin, ca şi speranţa noastră că, prin asemenea cuvinte şi atitudini, se va ajunge la o deplină şi paşnică înţelegere, între cele Trei Mari Puteri. Stărui asupra faptului că aceste mulţumiri nu se datoresc vreunei porniri împotriva ruşilor. Dorim o înţelegere între Aliaţi, şi o deplină înţelegere între ruşi şi noi. Sîntem hotărîţi să ne ferim de ceartă. Insă dorim să se pună capăt zonelor de influenţă, care duc la război, şi să se instaureze regimul ordinei de drept făgăduit la Yalta şi la Potsdam.

Mulţumirile mele au fost transmise telegrafic guvernelor din Londra şi din Washington. Norton mi-a exprimat surpriza faţă de faptul că Richard Franasovici, pe care l-a primit ieri, "à titre personnel",[1], ar fi protestat împotriva cuvintelor lui Bevin, (la întîlnirea dintre ei, cu o zi înainte) cînd Franasovici ar fi încercat să-i arate că legea electorală românească este mai democratică decît cea engleză. O văzurăm şi pe asta: pe amicul Richard dînd lecţii

1) Pentru persoană, nu pentru rang.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de democraţie lui Bevin! "Protestul" lui Franasovici nu e un act de diplomat, ci de agent electoral, după vechea tradiţie a diplomaţiei "liberale".

- Franasovici e plictisit fiindcă instalarea lui, la Berna, coincide cu o serioasă criză de guvern. Nu-i mai puţin adevărat că reacţiunile sale sînt lipsite de eleganţă şi de dezinteresare. A ţinut un mic discurs, la serbarea de la Legaţie, inimos, cu efecte ieftine, ca pe vremea alegerilor de la Turnu-Severin.

Sînt foarte mîhnit, văzînd cum unitatea de gînduri, între românii din Elveţia, va dispărea. Marea lor majoritate e cu regele. Prietenii lui Tătărescu, şi comuniştii, susţin guvernul. Cearta lor poate lua proporţii, dacă nu băgăm de seamă. Si n-ar fi bine.

25 august

Convoc pe Pangal, la o gustare, şi îi atrag atenţia asupra primejdiei ce ne paşte: cearta între românii din străinătate. Trebuie, cu orice chip, să ne ferim de ea. N-ar avea nici un rost să luăm partea unora sau altora, Maniu, Tătărescu, sau Groza. Sîntem departe de ţară. Nu ne preocupă decît interesele ei. Să ne ferim de a exploata, în gura mare, eveimente de ieri şi de azi, împotriva ruşilor. Să ne ferim de a critica, sau denatura, gestul regelui. Cine ştie cînd ne vom mai pomeni cu ajutorul pe care mi-l dau astăzi anglo-saxonii. A respinge acest ajutor, ar fi un act de mare gravitate, o adevărată trădare a intereselor ţării.

"Izvestia" apără "marea operă" a guvernului Groza. Teza sovietică este: Nu vă amestecaţi în treburile interne ale unor ţări suverane.

5 septembrie

Groza şi Tătărescu la Kremlin. Primire solemnă. Stalin şi întreg guvernul sovietic. Moscova ia pe Groza sub aripa ei. Discuţiile durează mai bine de o săptămînă.

La lo septembrie, se deschide la Londra Conferinţa celor cinci miniştri de Externe. Programul: executarea celor hotărîte la Potsdam; pregătirea tratatelor de pace, cu "sateliţii", şi cu Italia.

Polemici vii între presa occidentală şi ziarele sovietice, cu privire la "democraţie", şi la situaţia economică a ţărilor răsăritene.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 septembrie

S-a încheiat la Moscova Acordul ruso-român. Sovieticii acordă înlesniri aparente la reparaţii, şi făgăduiesc alimente, pentru a dovedi buna lor voinţă faţă de lealitatea lui Groza.

25 septembrie

Ruşii nu admit ca Franţa, ţară nebeligerantă, să negocieze tratatele de pace, cu "sateliţii".

Primele ciocniri în problema Trieste.

29 - 3o septembrie

Conferinţa a luat sfîrşit fără nici o hotărîre însemnată. Se vorbeşte de un "eşec complet". Părţile au rămas pe poziţiile lor.

26 octombrie

Washington şi Moscova încep negocieri cu privire la Extremul Orient, unde americanii ar vrea să rămînă singuri, fără amestec sovietic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Primejdia de compromis, între americani şi ruşi, poate fi în dauna Europei.

Paris, 2o noiembrie

Au trecut săptămîni,fără nici o însemnare. Va trebui să desăvîrşesc odată, (cînd, şi dacă voi mai avea timp) "memoriile" mele, amintind faptele ce s-au petrecut în acest răstimp: Conferinţa de la Londra a fost ciocnirea tot mai vădită între Apus şi Răsărit (la mijloc, problemele balcanice şi îndeosebi "rezistenţa" regelui Mihai), insuccesul răsunător al Conferinţei; retragerea pe poziţiile proprii a celor Trei Mari; confuzia şi nesiguranţa ce se statornicesc în lume; în ţară: cîrmuire fără sancţiuni regale; Mihai eroic şi cuminte, retras sub cort; Maniu şi Brătianu învinuiţi de "fascism"; guvernul sprijinit de Moscova, cîrmuind fără decrete;perspective de război civil (8 noiembrie) şi de reacţiuni sovietice. In străinătate, sciziunea dintre români este mereu mai adîncă; agitaţia comunistă, de o parte, neliniştea celorlalţi români, de altă parte.

Ce înseamnă comunismul extern? E o ciudată împerechere între "ideologi" evrei, oportunişti neoliberali, şi numeroşi oameni de afaceri mai toţi escroci. Concentrarea "prietenilor" la Geneva. (In cursul lunii octombrie, s-au întîlnit Nicu Caranfil, V.Tilea, C.Antoniade, G.Caranfil, G.Asan, Raul Bossy, Ghiţă Cruţescu, ş.a.

Intre timp, termin lucrarea mea "Derniers jours de l'Europe". Nu are greutatea "Preliminariilor".

De la 15 noiembrie, ne aflăm la Paris (Hotel Lancaster) Cădem în plină criză: după alegerile care au dat aceiaşi putere celor trei mari partide (comuniştilor, socialiştilor şi membrilor partidului M.R.P.), De Gaulle, ales cu unanimitate ca şef al guvernului, avea să-şi desemneze colaboratorii. Conflictul a luat naştere din pretenţia comuniştilor de a avea unul din cele trei ministere "hotărîtoare": Externele, Internele, Armata. De Gaulle s-a opus, şi-a dat demisia, apoi a primit să fie reales şi a propus o tranzacţie: patru miniştri fără portofoliu (un fel de vice-preşedinţi), şi scindarea ministerului de război: Armata pentru un ministru "amic iar Armamentul pentru comunişti. Aceştia s-au învoit. De ieri, Franţa are un guvern. Atmosfera este însă tulbure: războiul a fost declarat între comunişti şi restul Franţei (socialiştii la mijloc, carneştiind încotro s-o apuce, se menţin în rolul de mijlocitori). Cearta poate izbucni din nou, de la o zi, la alta.

Intîlnim pe Martha Bibescu, care a scăpat din ţară. Vorbeşte mult şi frumos, despre lume şi despre ea. Pare convinsă (faţă de mine) de succesul final al anglo-saxonilor. ("Noi care ştim, îmi spune Martha, cine va fi biruitor pînă la sfîrşit, nu avem dreptul să fim pesimişti"). Istoriseşte poveşti duioase despre ruşi. A izbutit să împace amintirea Brîncovenilor cu năzuinţele sovieticilor, şi a ferit astfel Mogoşoaia de ocupaţie. Aşteaptă viza engleză, pentru a trece în Anglia. (Tilea şi Caranfil îmi spun că viza nu i se va da; Martha este convinsă de contrariu).

Elena Văcărescu şi-a închinat talentul şi bătrîneţele în faţa regimului roşu din ţară. Drept răsplată, a fost confirmată în postul de "consilieră culturală". La 80 de ani, s-a priceput să "evolueze" cu evenimentele, şi să păstreze, ca totdeauna, contactul cel mai strîns cu patria, cu guvernul, şi cu fondurile de propagandă

Acest lucru nu a împiedicat-o să verse lacrimi, din pricina "groaznicei tragedii a României". A lăudat cu aprindere cartea mea. Totuşi nu a cerut să mă vadă. Sînt prea compromiţător!

Femeile "antifasciste" ale României, au sosit în zbor, la Paris. In fruntea lor, Ana Pauker, adusă cu avionul de Bîzu Cantacuzino; (acesta aleargă-glonţ, la noi, şi ne povesteşte multe, foarte multe din ţară, din vremea războiului, şi de atunci încoace)

Amicul Răutu e din ce în ce mai pesimist şi pregăteşte bucate din ce în ce mai bune. Pînă acum, am luat trei mese la el!

Sînt fericit că am regăsit la Paris pe înţeleptul diplomat turc Menemencioglu, care urmăreşte, cu un spirit pătrunzător de diplomat oriental, întîmplările atît de ciudate şi de dezamăgitoare care se ţin lanţ în politica internaţională. E singurul bărbat pe care l-am întîlnit aici, cu mult simţ politic, şi care îndrăzneşte să vorbească, între două suspine, despre Europa. "L'homme malade"[1] nu mai este astăzi Turcia, ci bătrîna Europă, care trece prin încercări pe care imperiul sultanilor le-a trăit de mult. Menemencioglu este de părere că "expansiunea" sovietică şi-a atins apogeul, în această toamnă, şi că acum e în regres. Anglo-saxonii s-au trezit şi au priceput primejdia. Politica lor nu e însă pusă la punct; se simte dispariţia îndemînaticului Roosevelt; totuşi americanii, urmaţi de englezi, urmăresc un scop, şi nu se vor lăsa pînă cînd nu-l vor atinge. Din păcate, a fost pierdut timp mult. Ruşii stăpînesc Balcanii; Tito se întăreşte în Iugoslavia; republica proletară (şi întreg Occidentul aplaudă) întinde un braţ prevenitor spre Bulgaria, ameninţă Salonicul şi Trieste, izolează România, şi întinde umbra slavismului cotropitor asupra Mediteranei orientale, adică asupra căilor imperiale ale Angliei. (Cu acest prilej, Menemencioglu îmi dezvăluie un plan, însemnat într-un memoriu, care poartă semnătura lui Churchill, pe care britanicii l-au propus turcilor, la Adana. Cîtva timp mai tîrziu, Eden la Moscova, temîndu-se că ruşii se vor înţelege cu nemţii, a renunţat la acest plan. Balcanii au fost jertfiţi. Al doilea front a fost hotărît să ia fiinţă în occident).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Este o aluzie istorică. In tratativele diplomatice care au avut loc între Rusia ţaristă şi Anglia, în 1853, înainte de războiul Crimeei, prin expresia "Omul bolnav" se înţelegea imperiul otoman, propus la împărţeală, "pentru a-l vindeca".

Visul lui Menemencioglu este un bloc balcanic "independent".

In aceste vremi tulbure, lipsa de simţ politic a francezilor pare adînc îngrijorătoare. Toţi cunoscătorii problemelor diplomatice au dispărut, sau sînt compromişi. Quai d'Orsay e pustiu. Presa e goală. Tinerii sînt uneori (nu întotdeauna) plini de avînt. Dar s-au depărtat de unele tradiţii, care nu pot fi înlocuite în diplomaţie. E greu de a vorbi cu ei despre problemele politice.

Proclamarea republicii, în Iugoslavia, stîrneşte un entuziasm unanim, în presă şi în parlament. Adunarea Constituantă se grăbeşte să ia act de această reformă cu "nespusă bucurie". De ce? Măsura aceasta nemulţumeşte adînc poporul sîrb, prieten sincer şi credincios al Franţei. O Iugoslavie republicană înseamnă o Iugoslavie sovietică: un pas însemnat, înspre apus, pe care-l fac muscalii, în dauna puterilor occidentale, în primul rînd în dauna Franţei. Nimeni nu simte şi nu înţelege ce se întîmplă, aici.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paris, 2o noiembrie - 15 decembrie

Atmosfera grea pe care am simţit-o, la sosirea în Franţa, e tot mai apăsătoare. Lumea a suferit prea mult şi a aşteptat prea mult. Sfîrşitul suferinţelor nu a coincis cu sfîrşitul războiului. (...) In locul nazismului, a intrat în faza dinamică imperialismul sovietic. El e pretutindeni activ şi ameninţător, (în ciuda răzvrătirilor şi a dezertărilor din armata roşie); pretutindeni Occidentul (deşi mai bine pregătit, mai puternic, mai primejdios), este sătul de lupte şi de suferinţe, şi se codeşte; tremură şi se retrage. In Germania, ruşii care stăpînesc Berlinul, tind să înfiinţeze un regim la porunca lor. Colaborarea cu Aliaţii e tot mai anevoioasă. Procesul de la Nürenberg, unde se agită unele umbre ale unui trecut depăşit de evenimente, şi aproape uitat, se căzneşte, în zadar, să lămurească răspunderile trecutului. Lumea tremură în faţa viitorului. Polonia, mutată cu de-a sila la 3oo km. spre apus, încearcă, fără nici un avînt, să-şi lege soarta de aceea a Rusiei. In Austria şi Ungaria, alegerile au dat rezultate anticomuniste. Ocupaţia rusească dăinuieşte însă, şi tinde să înainteze. Din România,

sosesc ştiri afirmînd că un milion şi jumătate de sovietici vor petrece iarna în oraşele noastre. Situaţia este tulbure în Bulgaria, şi încordată în Iugoslavia. Turcii sînt ameninţaţi la Strîmtori, şi în Asia, unde ruşii pregătesc răzvrătiri, în regiunea kurzilor. In Persia, sub nasul englezilor, ruşii dezlipesc "Republica autonomă" a Azerbaidjanului, de statul iranian. Occidentul protestează, dar înghite. Trăim zile care amintesc epoca Tratatului de la München. Conferinţa de la Londra s-a încheiat cu bucluc. Puterile au rămas pe poziţii. O lună şi jumătate mai tîrziu, americanii au luat iniţiativa unei noi conferinţe "In Trei", adică fără Franţa, pe care ruşii nu voiau s-o lase să se amestece în treburile balcanice. Byrnes şi Bevin au şi plecat în zbor la Moscova. Alte şovăiri, alte pertractări, alte capitulări sînt în perspectivă.

Tragedia este că, în această lume unde, pe bună dreptate, nimeni nu mai vrea să lupte, lucrurile sînt hotărîte, nu după chibzuieli oarecari, ci aşa cum hotărăsc forţele de inerţie. Conferinţele nu au alt rost decît acela de a consfinţi situaţiile create prin forţele de inerţie. Americanii nu se simt bine în Europa, şi voiesc să se întoarcă acasă. Ruşii se simt oriunde mai bine decît la ei acasă. Apa trece, pietrele rămîn. Apusul e apa, răsăritul sovietic este piatra de mormînt a continentului european.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prinsă la mijloc, între aceste puteri potrivnice, Franţa nu ştie de care parte să se alăture. Mulţi francezi îşi dau seama că înaintarea sovieticilor nu poate fi decît fatală ţării lor: într-o Europă copleşită de ruşi, nu mai e loc pentru o altă mare putere. Totuşi, politica occidentalilor este încă atît de nelămurită şi de schimbătoare (şi atît de puţin înţelegătoare faţă de interesele imediate ale Franţei), încît oamenii politici francezi nu se hotărăsc să se apropie de anglo-saxoni. Controlul comuniştilor (cu desăvîrşire legaţi de Moscova), stînjeneşte libertatea de acţiune a guvernului de la Paris. Comuniştii intervin mereu, pe plan internaţional. Sub cuvînt că au de luptat împotriva "blocului occidental", ei caută să împiedice orice apropiere între Franţa şi anglo-saxoni. "Blocul occidental" a ajuns să fie o gogoriţă pe care Moscova o agită, şi de care se foloseşte pentru a deştăma orice rezistenţă a Occidentului. Pe această cale, sovieticii ajutaţi de comuniştii de pretutindeni, împiedică nu numai alcătuirea unui "bloc" în faţa lor;

ei zădărnicesc de asemenea desluşirea unor principii comune de politică europeană, care ar putea fi opuse uneltirilor lor. O solidaritate europeană nu mai poate fi imaginată. Fireşte, lupta împotriva "blocului occidental" nu stînjeneşte întru nimic pretenţia Moscovei de a cîrmui singură, aşa cum îi place, întregul răsărit european. Niciodată cuvintele nu au fost întrebuinţate cu mai multă rea-credinţă, şi niciodată nu s-au întîlnit mai multe gînduri rele pentru a da peste cap rînduiala lumii: Moscova urmăreşte ţeluri naţionale, adică o politică de forţă; comuniştii sprijină această politică; unii fiindcă sînt orbiţi de preocupări ideologice şi sentimentale, alţii fiindcă sînt mînaţi de mărunte ambiţii de partid;iar "bărbaţii de stat" din apus, şovăiesc în faţa acestei uriaşe ofensive de fapte şi de vorbe, fiindcă simt că popoarele sînt obosite, şi se tem de noi zdruncinări. Lumea trăieşte în plin, cu aceleaşi scăderi morale şi cu aceleaşi capitulări mintale, perioada catastrofală din preajma marelui război.

Printre numeroasele persoane pe care le-am văzut, (ziarişti, politicieni, "rezistenţi" de toate felurile) reţin trei întîlniri mai însemnate:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe Léon Blum l-am vizitat la Luxembourg, unde bătrînul este găzduit după ce locuinţa lui a fost prădată de "ocupanţi". Bătrînul e încă foarte reavăn, foarte vioi şi lucid. Simte ce se petrece, şi îşi expune gîndurile cu o deosebită eleganţă. Idealul său se află în stare de luptă cu bolşevismul. Înţelege mai bine decît oricine însemnătatea acestei lupte. Libertatea e din nou ameninţată. Autoritarismul totalitar tinde să acopere din nou o lume abia salvată din urgia nazistă. Ca socialist din vechea şcoală, şi ca intelectual, Blum simte că poziţiile socialismului se află din nou în primejdie. Lupta e mai grea decît fusese odinioară. Impotriva "dreptei" burgheze, socialismul putea întrebuinţa vocabularul cel mai avîntat şi cel mai îndrăzneţ. Impotriva extremiştilor de "stînga", socialismul clasic este în defensivă. Nu poate răspunde decît prin vorbe alese şi creştine, întinzînd celălalt obraz atunci cînd primul obraz a primit prea multe lovituri. Şi e silit să vadă cum mulţi dintre urmaşii săi, cei mai credincioşi, îl părăsesc, ademeniţi de lozincile revoluţionare, şi îngrijoraţi de consecinţele electorale ale unei alunecări spre centru.

Pe plan internaţional, Blum e silit să se sprijine pe Occident. Londra laburistă ţine piept Kremlinului bolşevic;privirile

socialiştilor se îndreaptă necontenit peste Canalul Mînecii. Faţă de problemele răsăritene, socialiştii francezi sînt nevoiţi să adopte un punct de vedere occidental: adică să aibă înţelegere pentru dorul de libertate al ţărilor limitrofe, ocupate de sovietici. Léon Blum pricepe şi simte cazul României. Are cuvinte bune pentru ţara noastră. E optimist. Crede că România va fi salvată. - "Sînt optimist în ce priveşte ţara dv." - "Atunci, sînteţi optimist şi cu privire la soarta Europei", răspund eu, "fiindcă nu cunosc o cauză deosebită de a ţării mele; cunosc numai o cauză europeană". Blum pare să fie de acord.

Vorbim de soarta socialismului, la răsărit. Îi cer să trimită cîţiva prieteni ca observatori, în România. - "Dacă laburiştii englezi, vor trimite observatori, vom trimite şi noi", îmi făgăduieşte bătrînul fruntaş.

Îi prezint pe Bădărău, care are relaţii bune printre oamenii de ştiinţă socialişti.

Bîzu Cantacuzino a venit cu "ideia" că ar fi nimerit să mă întîlnesc cu Ana Pauker. De ce nu? Cu o singură condiţie: cum nu am nimic de cerut, înţeleg să nu mi se ofere nimic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intîlnirea a avut loc pe teren neutru, în micul restaurant "Voltaire", din spatele Odeonului. Ana Pauker şi prinţul Bîzu, şedeau la masă cu patru duzini de stridii în faţa lor. Am luat loc lîngă vajnica comunistă, care părea foarte bine dispusă. Convorbirea a durat vreo două ore. Statură îndesată, ochi aprigi, vorbă vioaie, minte ageră, o inteligenţă solidă, încătuşată însă în formule împietrite, şi un gust vădit pentru "controversă".

Incepem prin a vorbi de Rusia şi de cunoştinţele noastre comune: Molotov, Vîşinski, ... Imi mulţumeşte pentru rolul pe care l-am jucat în acţiunea de eliberare a ei. Imi pomeneşte apoi de interesul pe care ni-l poartă ruşii, şi de simpatia ce o au faţă de noi. Stalin personal ţine la noi (!), şi ar vrea să ne vadă mari şi puternici. Am avea, după el, un mai mare viitor decît Italia, dacă ne-am sili să lucrăm şi să producem. Rusia ne va da tot sprijinul de care vom avea nevoie. Numai dacă am şti să ne folosim de acest ajutor, şi dacă nu ne-am lăsa orbiţi de patimă. (Aci, ea începe să spună cuvinte grele, pentru Maniu, care nu pricepe nimic!). Răspund că învinuirile aduse lui Maniu mi se par nedrepte, ca şi acelea adresate multor deţinători ai puterii, în România. Ana Pauker

nu-mi lasă impresia de a fi priceput îndeajuns fenomenul Maniu. Maniu e un sprijin pentru orice cîrmuire cuminte, fiindcă reprezintă o opoziţie absolut necesară. Dacă numai 10% din încrederea comuniştilor noştri de la Moscova, nu s-ar adeveri, ţara ar fi pierdută. Din fericire, există bănuielile lui Maniu, care chiar dacă nu ar fi decît cu 10% îndreptăţite, pot sluji, la caz de nevoie.

- Ţin să-ţi vorbesc deschis, îmi spune Ana Pauker. Noi, dorim o asociaţie paşnică şi trainică între state, mai întîi pe continent, apoi în lume. La temelie: rînduială comunistă. Independenţă însă pentru fiecare naţiune. Legături frăţeşti între toate popoarele. Ne dăm seama că mai sînt multe greutăţi de înlăturat. Va fi nevoie de un nou război. Nu trebuie ca ţara noastră să se afle atunci în altă tabără decît în aceea a vecinilor sovietici.

(Această ciudată spovedanie îmi aduce apă la moară. Război?).

Răspund: Asociaţie da. Temelie comunistă? Vom vedea. Doctrinele trec, popoarele rămîn. Anglo-saxonii tind spre mai multă justiţie socială; ruşii tind spre mai multă libertate: e posibilă o întîlnire la mijloc de drum. Război însă, nu! Războiul distruge tot, - popoarele, ţările, ideile. Impotriva bombei atomice nu pot să reziste nici o naţiune şi nici o doctrină. Pace, aşadar, şi sforţări pentru o pace imediată. In primul rînd, din partea ţărilor limitrofe, aşezate între lumi deosebite. Menirea României: un sol de pace, o propovăduitoare a păcii. Pentru acestea însă, este nevoie de o Românie liberă, naţională, şi de un client anglo-saxon sau sovietic. Deci: guvern naţional, expresiune cinstită a naţiunii, etc. etc. (Bîzu, cam surprins de energia mea, mi-a mărturisit apoi că s-a temut că Ana Pauker se va supăra; a fost mulţumit să afle că, dimpotrivă, convorbirea i-a făcut o bună impresie. Apoi Bîzu s-a plîns că ne-am despărţit "fără concluzii". La ce concluzii era să ajungem? Nu fusese vorba decît de un "contact". Acest contact a fost luat. Am spus ce aveam de spus).

La 14 noiembrie am fost primit la Quai d'Orsay de Bidault. Ministrul, care, de acum un an, a mai dobîndit experienţă, îmi spune că este îngrijorat de Conferinţa de la Moscova (care începe chiar astăzi). De fapt, e mai mult decît îngrijorat. Conferinţele "în Cinci" au fost întrerupte la Londra, ca să reînceapă "în Trei", la Moscova. Seamănă a "chiul". Exprim părerea că aceas-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tă din urmă conferinţă a trebuit să fie pregătită pe cale diplomatică. Bidault tăgăduieşte cu ardoare: - "N-au pregătit absolut nimic! Eu nu ştiu nimic în această privinţă, dar sînt sigur - cum a spus Maurras". Deci: îşi vor rupe nasul! (E vorba de americani). Iar noi vom aduna bucăţelele.

Despre ţară, lucruri bune. Fac din nou teoria "Europei". Bidault se declară de acord, sută la sută: - Nu vă temeţi, vom fi prezenţi. Nici nu poţi să-ţi închipui cît de prezenţi vom fi! - Foarte bine!, iau act. Este în interesul nostru şi al vostru.

Despre Carol, Bidault mărturiseşte că se depun noi străduinţi "pe toate căile", (am aflat că chiar comuniştii francezi intervin în această chestiune!) ca Franţa să-l primească. "Eu însă, nu-l voi primi. Nu vreau complicaţii. Să rămînă acolo unde este!"

Despre regele Mihai, Bidault spune că a fost rău sfătuit de americani. S-a pripit. Răspund că americanii ar greşi, dacă nu l-ar sprijini acum; regele Mihai nu s-a pripit însă, a intervenit ca să împiedice ţara să alunece pe cel mai primejdios povîrniş. De aceea întreg poporul român este cu el. Bidault ia act.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Impresia generală: multă bunăvoinţă, simpatie; fireşte însă, tînărul ministru este copleşit de vremi! (Am avut ciudata impresie - care corespunde unor anumite zvonuri şi glume - că junele urmaş al lui Talleyrand, cam trage la măsea; ceva în gesturile, în vorbele şi în atitudinile sale, mi s-a părut uşor întunecat de vraja vinului).

Ziarele franceze se ocupă de "regii din Balcani". Foarte puţină înţelegere pentru monarhii care au fost credincioşi Franţei. Si în această privinţă, punctul de vedere politic intern (adică înrîuririle de extremă stîngă) e mai puternic decît punctul de vedere internaţional (adică mai puternic decît adevăratul interes naţional al Franţei). Atît presa pariziană, cît şi Constituanta, se leapădă de tradiţionalele legături franco-sîrbe şi de atît de îndreptăţita simpatie pentru dinastia francofilă a Karagheorghevicilor, şi îmbrăţişează cu căldură cauza croatului comunist şi rusofil, Tito. De ce? Ziarul "Le Monde", care încearcă să înlocuiască vechiul "Le Temps" (suprimat de "Rezistenţă"), are un articol în care situează pe regele Mihai în rîndul suveranilor, a căror poziţie este zdruncinată şi compromisă. (Tendinţa comuniştilor şi comunizanţilor români din

Franţa, este de a se lepăda de regele Mihai care ar fi făcut jocul "fasciştilor"). Trimit o scrisoare directorului Hubert Beuve-Méry; aceasta apare în ediţia de la 14 decembrie.

Geneva; 16 decembrie - 3o decembrie

Intors la Geneva, mă ocup de cartea nr.2, şi urmăresc cu interes şi cu îngrijorare Conferinţa de la Moscova. Negocierile întrerupte la Londra între cei Cinci Mari, sînt reluate cu o grabă ciudată (şi în urma stăruitoarei iniţiative a Statelor Unite), la 16 decembrie, la Moscova. Acolo nu se mai întrunesc însă decît cei "Trei Mari". De la început, este un succes pentru U.R.S.S. care la Londra, nu izbutise să înlăture amestecul Franţei în treburile balcanice şi asiatice.

Acest succes al Uniunii Sovietice se accentuează în cursul negocierilor; anglo-saxonii părăsesc, una după alta, poziţiile lor de rezistenţă, şi caută cu o stranie stăruinţă (bine exploatată de sovietici) o "înţelegere deplină", care să îngăduie paşnica colaborare mai departe a puterilor mondiale. In primul rînd, sînt jertfite interesele Europei; rolul Angliei e micşorat, rolul Franţei este înlăturat. Deşi se discută "în Trei", se hotărăşte,"în Doi": este o uriaşă confruntare între imperiul sovietic şi cel american, în care puterea mai bine pregătită din punct de vedere politic, mai hotărîtă, mai dîrză, cîştigă în şir, împotriva unui imperiu care nu are nici idei, nici bărbaţi politici, la înălţimea succeselor lui militare şi a marilor răspunderi mondiale.

Cele dintîi ţări europene care au fost jertfite sînt România şi Bulgaria. Alegerile măsluite, din Bulgaria, sînt recunoscute ca bune şi "democratice". Guvernului Gheorghieff i se va cere să primească, în sînul său, doar doi reprezentanţi ai opoziţiei. Cam acelaşi lucru, la noi: o primenire a guvernului Groza, cu doi opozanţi, o făgăduială că alegerile vor fi libere; iar anglo-saxonii - pînă mai ieri atît de zeloşi de a salva "principiile" - vor recunoaşte guvernul Groza şi regimul comunist în România. Pentru a nu compromite cu desăvîrşire pe regele Mihai,o comisiune compusă din Vîşinski, plus ambasadorii englez şi american de la Moscova, se va duce la Bucureşti, pentru a propune şi a împlini durerosul compromis. Astfel va scăpa regele,deocamdată. Partidele istorice, umilite faţă de Groza & Comp., vor primi to-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tuşi asigurarea că vor putea lua parte la alegeri. Cum rămîn însă anglo-saxonii? După declaraţiile atît de categorice şi de mîndre ale lui Bevin şi ale lui Byrnes, cu privire la idealul democratic ce trebuie apărat pretutindeni, soluţiile româno-bulgare sînt o totală capitulare. Gheorghieff şi Groza, cu sau fără doi opozanţi, sînt două unelte impuse de Moscova; regimul lor rămîne arbitrar, şi va tinde mai departe să cuprindă ţările balcanice, în lumea sovietică. Este vădit că americanii au părăsit principiile şi au încercat să facă, la Moscova, o politică "imperialistă", adică să sacrifice unele interese care nu-i ating de aproape, spre a cîştiga altele, mai importante. Cedăm Balcanii pentru a salva Extremul Orient, sau cam aşa. Socoteala este însă greşită. Nu se poate împărţi lumea în zone de influenţă, cu Rusia, fiindcă Moscova urmăreşte un plan universal, iar ţările, pe care pune mîna, nu potolesc nelimitata ei poftă de a se întinde. Cuceririle politice ale Uniunii Sovietice, înseamnă numai o verigă în lungul lanţ pe care sovieticii sînt hotărîţi să-l întindă în jurul lumii; mai întîi prin diplomaţie, apoi, dacă e nevoie, prin război. (In această privinţă declaraţiile pe care mi le-a făcut Ana Pauker, sînt foarte caracteristice: unirea lumii, în cuprinsul unei asociaţii între state comuniste, asociaţie închegată laolaltă, prin puterea armelor! In acelaşi sens, vorbesc toţi militarii sovietici mai importanţi, din zonele ocupate. Ei exercită astfel, o presiune morală, înainte de a putea împlini proiectele lor militare).

Care este pricina pentru care apusenii au părăsit atitudinea lor de rezistenţă (din zilele Conferinţei de la Londra), şi au capitulat în faţa Uniunii Sovietice?

"Am voit să salvăm pacea şi colaborarea între Naţiunile Unite"! - răspund miniştri anglo-saxoni - "şi am izbutit. Colaborarea este asigurată!" (Spre a ilustra intimitatea acestei colaborări, Byrnes şi Molotov s-au pupat, în loja imperială a Teatrului "Balşoi", în faţa unei mulţimi "entuziaste"; public, firesţte, ales pe sprînceană, de G.P.U.).

Cum să nu fie "salvată" o colaborare care se bizuie pe renunţări neîncetate, de o parte, pe succese neîntrerupte, de alta? München redivivus: - Si-atunci miniştri "democraţi" s-au făli t, în aplauzele unei mulţimi însufleţite, că au salvat colaborarea mondială. Cele ce se întîmplă azi, reabilitează pe autorii, azi atît

de crunt atacaţi, ai compromisului de la München. Pilda lui Chamberlain şi a lui Daladier nu a putut să împiedice pe Bevin şi pe Byrnes să pornească pe aceeaşi cale de umilinţă, faţă de un adversar hotărît, neînduplecat şi bine pregătit. Aceasta dovedeşte că sînt unele imperative politice care împing pe bărbaţii cei mai luminaţi spre aceleaşi fatale greşeli. Democraţiile mari şi mici nu pot accepta, atunci cînd urmează negocieri internaţionale, riscul de a provoca un război. Această neputinţă morală şi organică, le pune într-o vădită inferioritate faţă de statele autoritare şi totalitare, care riscă <u>totul</u>, pentru a obţine <u>totul</u>. Aşa se explică de ce, şapte ani după greşelile de la München, care au pricinuit atîtea polemici - marele discurs al lui Churchill! - atîtea dezamăgiri, atîtea catastrofe, şi care azi încă dau prilej de învinuiri şi de procese împotriva "trădătorilor democraţiei", reprezentanţii statelor democratice au înfăptuit, cu inima uşoară, greşelile de la Moscova.

Aceste greşeli se datoresc, în bună parte, şi următoarelor două pricini:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

-1/ Ruşii trăiesc mai departe pe picior de război; anglo-saxonii caută să revină, cît mai repede, către o viaţă paşnică. Ştirile care vin de pe linia de demarcaţie, sînt foarte îngrijorătoare (relatările amicului Stambovski, etc.); pe cînd armatele anglo-saxone sînt împrăştiate într-un dispozitiv de ocupaţie (cu un moral scăzut, şi cu o nestăpînită dorinţă de reîntoarcere în patrie), armatele sovietice sînt strînse laolaltă într-un dispozitiv de luptă (cu ofiţerime care nu-şi ascunde intenţiile ofensive şi agresive). Ruşii exercită astfel o continuă presiune care zdruncină moralul populaţiilor (exodul de la răsărit spre apus, nu conteneşte!) şi înrîureşte politica anglo-saxonilor care nu tinde la război, şi caută "colaborare" cu orice preţ. Această "presiune" pricinuieşte unele stări care nu corespund adevăratului raport de forţe: milităreşte, America este, fără doar şi poate, mai puternică decît Rusia. Nu numai bombele atomice, dar şi aviaţia americană asigură Statelor Unite, chiar şi azi, o netăgăduită superioritate de forţe; pe cînd ruşii ştiu să se folosească politiceşte de armata lor, americanii nu îndrăznesc să bizuie negocierile lor diplomatice pe superioritatea lor de forţe. De aceea, sînt nevoiţi în faţa unor presiuni ca acelea exercitate acum, de ruşi, de-a lungul

liniei de demarcaţie, să caute să stabilească şi să păstreze un contact diplomatic cu Moscova. Ei nădăjduiesc (cum nădăjduia Chamberlain, în 1938), că numai stînd de vorbă şi păstrînd "contactul", vor putea scăpa de război. Şi Byrnes a zburat la Moscova cu aceleaşi simţăminte, cu care Chamberlain a zburat la Berchtesgaden şi la München.

2/ Anglo-saxonii, şi îndeosebi americanii, nu sînt destul de bine pregătiţi politiceşte, pentru a face faţă situaţiei. Statele Unite, cea mai mare putere militară, nu este încă o mare putere politică. Cîrmuitorii anglo-saxoni nu dispun de informatori lucizi, nici de sfătuitori cu o matură judecată politică. Principiile şi lozincile politice care influenţează lumea apuseană sînt încă de o spăimîntătoare naivitate. Chiar "experţii" cei mai de seamă, dovedesc o necunoaştere şi o nepricepere a istoriei europene, şi a problemelor europene, care - ori ce s-ar zice, şi ori ce s-ar face - rămîn în centrul greutăţilor ce trebuiesc rezolvate, azi. Acolo însă, unde naivitatea apuseană atinge culmi uimitoare, este în felul de a judeca Uniunea Sovietică. Prea puţini sînt aceia care-şi dau seama că au în faţa lor un program politic, metodic alcătuit, şi a cărui împlinire guvernul sovietic o urmăreşte, în ciuda greutăţilor zilei de azi, cu o înverşunată tenacitate. Diplomaţii americani - cei mai mulţi improvizaţi - caută să facă faţă greutăţilor, pe măsură ce se ivesc. Ei îşi concentrează atenţia cînd în Balcani, cînd în Iran, cînd în Asia Mică, cînd în China, şi caută să dezlege fiecare chestie în parte. Ruşii ştiu să ridice cu măiestrie un incident după altul: căutînd să obţină dezlegarea în favoarea lor, a incidentelor celor dintîi, prin însemnătatea şi gravitatea pe care o dau incidentelor următoare. Occidentalii au astfel, impresia că ajung la o compensare a intereselor în cauză, atunci cînd, în adevăr, cedează necontenit, într-o chestiune, după alta. Faptul că ruşii înţeleg să rămînă stăpîni în zona lor, în vreme ce se împotrivesc ca apusenii să alcătuiască un bloc "Atlantic" sau occidental, ar fi trebuit să deschidă ochii cîrmuitorilor anglo-saxoni. Aceştia însă nu se încumetă să "dezlege" alte probleme, decît cele ridicate de sovietici. De aceea, pierd o poziţie, după alta. Pierderea Europei orientale nu numai că nu va întări situaţia lor în Europa apuseană, ci dimpotrivă, va duce neîntîrziat (Franţa e gata, gata să alunece spre răsărit), la pierderea Europei întregi. Planul Anei Pauker e pe cale de împlinire. La

sfîrşit, va sosi şi momentul războiului prevăzut de Ana Pauker. Un plan de hegemonie nu se poate împlini fără război. Totul pentru ruşi, este ca războiul să vină cît mai tîrziu, cînd toată Europa va fi de partea lor. (Ideea de a atrage cît mai multă lume "de partea lor", îi stăpîneşte. Din spusele Anei Pauker, această idee se desprinde izbitor. De aci, şi teama ca nu cumva englezii să folosească şi să înarmeze pe nemţi împotriva lor. Lupta pentru nemţi: cine va pune mîna pe ei?) (...)

Speranţa anglo-saxonă de a salva pacea, păstrînd "contactul", stăruind în "colaborare" şi acceptînd compromisuri, este înşelătoare, tocmai din pricina existenţei unui plan universal. Această speranţă împiedică o reacţiune imediată care singură ar mai putea stăvili războiul. Lipsa unei reacţiuni, care azi ar mai putea opri pe sovietici (foarte conştienţi de inferioritatea lor militară), întîrzie momentul fatalei ciocniri: fiindcă succesele parţiale nu mulţumesc pe ruşi, nu împacă şi nu potolesc patima lor de stăpînire, ci îi încurajează să stăruie în continuare pentru îndeplinirea planului lor universal. Si atunci, ciocnirea va veni, cînd îndeplinirea acestui plan va pune în primejdie interesele vitale ale anglo-saxonilor, (...) iar popoarele apusene vor fi silite să le recunoască drept vitale. Politica de concesiuni faţă de ruşi (ca şi politica de concesiuni faţă de Hitler) nu numai că nu împiedică războiul: ea îl face inevitabil.

Singura concepţie universală pe care anglo-saxonii au fost în stare s-o opună ruşilor şi politicii lor, este cuprinsă în Organizaţia Naţiunilor Unite, de care americanii sînt atît de mîndri. Această organizaţie însă, în ciuda principiilor generoase aşezate la temelia ei, are mai toate cusururile Societăţii Naţiunilor, (adică o procedură greoaie, o sumedenie de paragrafe întortochiate, şi o componenţă din cele mai largi: de pe acum a început cearta asupra interpretării juridice a textelor, ca şi seria nesfîrşitelor discursuri ale tuturor tenorilor republicilor americane, din Panama, pînă în vîrful sudic al Argentinei), fără a avea însuşirile iniţiale ale vechii organizaţii internaţionale, adică o netăgăduită însufleţire, o elită de colaboratori competenţi şi talentaţi, şi un grup de state conducătoare, cu aceleaşi ţeluri şi principii politice. Pentru politica urmărită de Uniunea Sovietică, Organizaţia Naţiunilor Unite, constituie o adevărată binecuvîntare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este un mijloc de a prelungi discuţiile, de a încurca ideile şi de a împiedica orice soluţie. Prin dreptul de veto, pe care şi l-a asigurat, Uniunea Sovietică este sigură că O.N.U. n-are s-o pună niciodată într-o situaţie dificilă. De aceea, se poate juca cu ea, cum îi vine mai bine. De cîte ori o problemă se va agrava, în sînul organizaţiei mondiale, anglo-saxonii sînt cei dintîi care se vor strădui s-o scoată din dezbaterile diferitelor comitete pentru ca să nu se strice, de la început, o jucărie pe care au pus atîta preţ. Problema va trece pe la O.N.U. în dezbaterile celor Cinci sau celor Trei, şi se va întoarce apoi în faţa areopagului mondial, pînă ce în acest du-te - vino neîncetat, va pierde tot înţelesul ei, şi va putea fi rezolvată într-un fel sau în altul, potrivit intereselor Uniunii Sovietice, şi conform planului universal al cîrmuitorilor de la Moscova.

Adevărul este că planul pe care se duc astăzi dezbaterile politice, atît în Comitetele de Trei sau de Cinci, cît şi în faţa organelor O.N.U., a fost de mult depăşit de evenimente. Toate străduinţele lumii occidentale sînt îndreptate spre un ţel ce nu mai poate fi atins: aşezarea unei păci între naţiuni, cum au fost păcile de altă dată, adică a unei liniştite convieţuiri laolaltă a unor state libere, aşezate doar sub controlul unei organizaţii internaţionale cît mai largi, şi cu felurite atribuţii, lipsite însă de precizie şi de autoritate efectivă. O asemenea pace nu mai este însă cu putinţă, în împrejurările de astăzi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mijloacele de luptă moderne -- bombardamentele la mare distanţă, avioanele fără piloţi, bombele atomice - împiedică de fapt pe beligeranţi, (chiar prieteni şi aliaţi), să se despartă cu adevărat şi să se aşeze din nou în stări paşnice. Naţiunile nu se mai pot desprinde unele de altele. Fiindcă stările de pace, aşa cum erau pe vremuri, sînt prea primejdioase pentru fiecare stat în parte. Din senin, pe neaşteptate, un stat paşnic - chiar o mare putere, mai ales o mare putere - poate fi distrus în cîteva ore, de un vecin îndrăzneţ şi neastîmpărat. Nimeni nu se mai poate apăra cu mijloacele obişnuite împotriva unor asemenea surprinderi, şi de consecinţele lor catastrofale. Si stăruind în dezvoltarea punctului său de vedere adaugă: Nimeni nu mai

poate trăi liniştit în condiţiile de viaţă paşnică, odinioară normale. Armele moderne ţin întreaga omenire pe pragul distrugerii: adică statornicesc o stare de război permanentă. Impărtăşirea secretului unor anumite unelte de distrugere (problemă care se discută necontenit, de o bucată de vreme încoace) tuturor statelor, sau cel puţin tuturor marilor puteri, nu poate micşora întru nimic primejdia care ameninţă întreaga omenire. Teza susţinută de unii naivi (sau partizani de rea-credinţă) că generalizarea acestor "secrete" ar putea fi o garanţie de pace, este falsă şi tendenţioasă. Fiecare stat mic sau mare, care ar avea arme de distrugere, ar fi ispitit să le întrebuinţeze, pentru ca vecinul să nu aibă prilejul să le folosească mai devreme. Iar o Mare Putere, cu ambiţii şi planuri universale, - ca Rusia, de pildă - le-ar întrebuinţa cu atît mai vîrtos, cu cît e conştientă că numai un război victorios îi va îngădui să înfăptuiască organizaţia universală spre care tinde.

In asemenea împrejurări de cumplită şi tulburătoare nesiguranţă, organizaţiile mondiale - după vechiul model al Societăţii Naţiunilor - nu slujesc la nimic. Numai constituirea unei autorităţi tutelare, deasupra tuturor statelor, poate exercita o supraveghere îndestulătoare pentru a împiedica surprinderile şi pentru a garanta lumii o oarecare siguranţă. Această autoritate tutelară nu poate fi compusă însă, nici de reprezentanţii unor "Naţiuni Unite" şi nici de reprezentanţii unor Mari Puteri, întruniţi într-un oarecare Comitet! Este nevoie de organul executiv al unui <u>suprastat</u>, care să fie suprapus în mod real şi efectiv tuturor statelor mici şi mari. Mai ales celor mari, fiindcă cele mici au pierdut de mult exerciţiul deplinei lor suveranităţi. Numai suveranitatea Marilor Puteri - mai ales a celor foarte mari - stă în calea alcătuirii unei asemenea autorităţi tutelare. Problema zilei, problema de care atîrnă viaţa sau moartea lumii întregi (vezi profeţia lui Wells: "Dacă sînt un bărbat fără minte şi fără nici un pic de înţelegere, atunci omenirea este sortită să dispară într-un viitor cît mai apropiat!") <u>este deci problema "marilor puteri"</u>. Degeaba se discută despre "democraţie" în România sau Bulgaria, despre dorul de neatîrnare al kurzilor, în Azerbaidjan, sau despre rolul armatelor de ocupaţie în Grecia şi Indiile Neerlandeze. In cauză este existenţa mai departe a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

foarte Marilor Puteri, care nu mai este compatibilă cu siguranţa lumii. Vor accepta aceste puteri să renunţe la planurile, la ambiţiile, şi la suveranitatea lor, pentru a se integra într-o organizaţie, înzestrată cu organe de sine stătătoare, de control, de conducere, de sancţiune? Organe constituite nu de reprezentanţi ai diferitelor state, ci de demnitari ai organizaţiei mondiale unitare, ai suprastatului mondial? Dacă da, se va putea ajunge la o nouă formă de pace la singura formă de pace, azi cu putinţă. Dacă nu, se va ajunge la un nou război mondial, război ce nu va putea fi înlăturat, război prin care una din foarte marile puteri va încerca să alcătuiască, nu pe temei de consimţămînt general, ci prin forţă, şi pe cale de hegemonie, organizaţia unitară care singură va mai putea dăinui, pe globul pămîntesc.

Lumea este prinsă deci, de pe acum, în acest vîrtej, care o împinge fie spre o aşezare politică unitară şi universală, fie spre distrugere. Toate străduinţele politice şi diplomatice sînt şi vor rămîne deşarte, dacă nu duc la singura formă de convieţuire paşnică, în zilele de azi, adică suprastatul unitar şi universal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu privire la acest adevăr ce se desprinde din fapte, dar pe care mulţi nu l-au priceput încă, marile puteri urmează politici deosebite şi potrivnice.

Ţările anglo-saxone nădăjduiesc încă în virtutea unor aşezări ale O.N.U.-ului, care să permită "o colaborare sinceră, paşnică şi democratică", între naţiuni. Această speranţă trădează dorinţa de a se mulţumi cu o străduinţă minimă în domeniul gîndirii şi al acţiunii. Ideile nu sînt gîndite pînă la capăt; acţiunile începute nu sînt duse pînă la sfîrşit. De cîte ori însă problema bombei atomice vine să încurce cinstitele străduinţi pentru "o colaborare cît mai paşnică", între naţiuni, se pune însăşi problema existenţei lumii. Atunci, chiar cei mai naivi dintre conducătorii anglo-saxoni îşi dau seama că pe calea organizaţiei existente nu se poate ajunge la pacea mult rîvnită. Bărbaţi de stat, ca Eden şi Bevin, vorbesc de necesitatea de a transforma Charta de la San Francisco (desigur, în sensul unor legături mai organice între naţiuni, legături care ar duce negreşit la alcătuirea acelui suprastat universal de care am amintit). Aceiaşi conducători politici propun suprimarea dreptului de "veto", adică a acelei bariere ri-

dicate în calea suprastatului (drept de "veto" care, întărind deplina şi intransigenta suveranitate a marilor puteri, întreţine în lume ameninţarea războiului iminent!), după cum propun transformarea adunării generale a O.N.U.-ului într-un adevărat parlament, al Naţiunilor Unite, adică într-un organ legislativ şi de control, federal. Sînt însă, chiar aceşti conducători clar văzători, hotărîţi să tragă toate consecinţele din gîndurile care-i stăpînesc? Işi dau, adică deplin seama că numai prin jertfirea deplinei suveranităţi a marilor puteri, se poate ajunge la acea pace pe care vor s-o împlinească? In cazul acesta, ar putea mai uşor înţelege politica stăruitoare urmărită de sovietici.

Ruşii au priceput că pacea nu mai poate fi atinsă pe calea "colaborării paşnice". Ei cred, în necesitatea unei asociaţii de state, aşezate sub autoritate tutelară, unitară şi universală. Nu vor să ajungă însă la o asemenea alcătuire printr-un consens general: nu au nici o încredere în posibilitatea de a închega laolaltă, într-un organism politic comun, state capitaliste, liberale, şi state comuniste totalitare. (La aceasta, se adaugă şi înţelegerea ce o au pentru greutatea de a uni două lumi cu concepţii şi organizări economice atît de osebite. Cum ar putea dăinui, sub oblăduirea aceluiaşi suprastat, liberul schimb, libertatea comerţului, principiile de viaţă ale anglo-saxonilor, şi sistemul autarhic şi închis al economiei dirijate şi comuniste?). De aceea, Uniunea Sovietică se împotriveşte transformării O.N.U.-ului, într-o confederaţie; U.R.S.S. apără cu înverşunare dreptul său de veto, şi nu acceptă un parlament universal cu drepturi de control şi de legislaţie (discursul lui Guziev, ambasadorul sovietic de la Londra).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Suprastatul universal - pe care-l consideră util Uniunea Sovietică - este acela care va uni toate statele, mai întîi cele europene, apoi şi celelalte, pe temeiul politic, economic şi social al comunismului. Autoritatea tutelară va fi determinată de principiile şi disciplina comunistă: ea va fi deci, deplin efectivă, şi desăvîrşit universală. Toate acţiunile, toate metodele, toate procedeele Uniunii Sovietice, sînt determinate de voinţa de a atinge acest scop.

In aceasta constă superioritatea politică a Moscovei: pe cînd anglo-saxonii s-ar mulţumi cu jumătăţi de măsură şi sînt

gata, în consecinţă, să accepte tranzacţii şi compromisuri, încercînd să menţină, să dezvolte şi să întărească unele stări şi unele organizaţii depăşite de evenimente, sovieticii în schimb, înţelegînd rostul vremurilor, şi singurele ţeluri ce pot fi atinse, în împrejurările actuale, urmăresc sistematic şi cu înverşunare să profite de situaţie, şi să îndrume evoluţia firească a stărilor şi aşezărilor mondiale, în folosul lor şi al sistemului lor politic.

De aceea, ori de cîte ori se ciocnesc în anumite chestiuni de amănunt, cu anglo-saxonii, ei ies învingători. Si năzuinţa lor, este de a rămîne învingători pînă cînd se va pune problema hotărîtoare, aceia a aşezării hegemoniei comuniste în lume; raportul de forţe care azi este încă în favoarea anglo-saxonilor, trebuie, în acea clipă hotărîtoare - cînd jocul lor nu va mai putea fi ascuns - să se încline de partea lor.

Superioritatea politică a sovieticilor nu poate fi pusă în cumpănă de anglo-saxoni, decît dacă şi aceştia se hotărăsc să urmărească o acţiune politică potrivită cu vremurile şi cu noile stări. Jumătăţile de măsură, atitudinile adoptate ad-hoc, pentru fiecare incident în parte, jocul cu O.N.U. şi toate expedientele care înlocuiesc o acţiune unitară, bine chibzuită, nu pot duce decît la cele mai crunte dezamăgiri: reacţiunea, cînd va interveni, va fi întîrziată şi va provoca în mod fatal - şi în cele mai grele condiţiuni - noul război mondial. Anglo-saxonii nu vor putea lupta, pe teren politic, cu arme egale, împotriva Uniunii Sovietice, decît dacă vor opune planului universal sovietic, un plan tot atît de universal, potrivit cu tendinţele şi posibilităţile vremurilor de azi. Acest plan trebuie să prevadă organizarea unui suprastat (înlăturînd toate "veto"-urile şi toate rezervele şi reticenţele actuale), şi a unei autorităţi tutelare, organ federal care să garanteze tuturor statelor, siguranţa de care au nevoie. Ideea de siguranţă şi apărarea efectivă a acestei siguranţe, scăpînd din diferitele zone naţionale, pentru a fi o funcţie supranaţională, încredinţată unei autorităţi suprastatale, ar pune capăt astfel, pretinsei politici de siguranţă, urmată de Rusia, care sub cuvîntul de a întări siguranţa uriaşului imperiu sovietic, tinde să cotropească şi să ab-

soarbă toate statele mici şi mijlocii dimprejur. Nici o tranzacţie nu va mai fi îngăduită în dauna acestor state limitrofe: ele vor trebui să beneficieze de protecţia suprastatului, ca şi toate celelalte state mari şi mici. Principiul federativ înlătură atît de primejdioasele şi înşelătoarele teorii, asupra zonelor de influenţă (sub care se ascunde tendinţa de hegemonie a Uniunii Sovietice).

Orice excepţie cu privire la autonomia şi drepturile unui stat, loveşte în ideea de drept care stă la baza noii alcătuiri internaţionale, şi atinge deci drepturile tuturor celorlalte state. Această idee de drept trebuie să fie hotărîtoare, în organizaţia mondială urmărită de anglo-saxoni. Ca izvor al dreptului, noua alcătuire va avea "Marea Chartă", pe temeiul căreia statele se vor lega între ele, şi vor constitui noul suprastat; izvor de drept va trebui să fie de asemenea un organ legislativ federal. (Ideea lui Bevin despre un parlament internaţional, este perfect îndreptăţită: ea trebuie numai gîndită pînă la capăt; un "parlament" internaţional cere o putere executivă internaţională, adică un organism internaţional temeinic închegat laolaltă = un suprastat). O deosebită atenţie trebuie dată, de la început, factorului economic într-un asemenea organism unitar. Se poate admite, la nevoie, ca alături de economia deschisă şi liberă, dorită de anglo-saxoni, să existe economia închisă a împărăţiei sovietice. Legături deosebite vor trebui să fie stabilite între cele două sisteme diferite; ceea ce însă nu se poate admite, este întinderea mai departe a economiei închise a Moscovei, căutînd să cuprindă ţările limitrofe mari şi mici. Aici, interesul economiei mondiale va trebui de la început, să joace în acelaşi sens ca dreptul, adică să îngrădească în mod hotărît tendinţele de "expansiune" ale Uniunii Sovietice, şi să împiedice formarea unor zone de influenţă, potrivnice atît principiilor generale de drept, cît şi interesului economic general.

Pe temeiul unei asemenea politici - şi numai pe un asemenea temei - anglo-saxonii ar putea ţine piept ruşilor (şi profita de superioritatea lor militară). Toate problemele ce ar veni în discuţie, s-ar discuta potrivit planului de ansamblu; anglo-saxonii ar avea un motiv binecuvîntat pentru a fi intransigenţi, ori de cîte ori "planul" ar fi primejduit; ei se vor putea feri de tranzacţii păgubitoare, şi nu vor mai accepta să piardă poziţii, necesare politicii lor generale şi planului lor universal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ar avea astfel, un îndreptar hotărîtor, în lupta grea ce au de dat în toate domeniile, şi în toate colţurile lumii, spre a împiedica Uniunea Sovietică să-şi întindă peste tot hegemonia.

Dacă ruşii acceptă planul anglo-saxon - adică alcătuirea prin bună învoială a suprastatului, şi concomitent, aşezarea unei ordine de drept în lume, care exclude zonele de influenţă şi abuzurile împotriva statelor mici - atunci pacea va putea fi salvată. O pace, firește, potrivită cu noile stări, cu realităţile cele noi, cu cerinţele vremii.

Dacă nu, războiul va fi de neînlăturat. Nu însă din pricina şi din vina planului occidental (care exclude ideea de hegemonie), ci fiindcă planul sovietic, care cuprinde ideea de hegemonie şi se întemeiază pe ea, nu se va putea concilia cu ordinea de drept universală, urmărită de occidentali. Această idee de hegemonie sovietică, dacă nu este demascată din vreme şi înlăturată, ar duce oricum la război, fiindcă occidentalii nu ar putea răbda ca o ţară după alta, să alunece în lumea comunistă, şi să fie cuprinsă în spaţiul economic închis al imperiului bolşevic. Mai ales, această din urmă eventualitate, ar provoca un inevitabil război. Singura cale de a împiedica războiul, este deci, de a opune planului rusesc un plan occidental tot atît de universal şi mai drept, eliminînd orice tendinţă de hegemonie. Dacă nu se face această încercare, planul sovietic, pe măsură ce se va împlini, va contribui ca războiul să fie tot mai de neînlăturat, şi tot mai greu, pentru Aliaţi.

Iar dacă încercarea se va face şi nu va izbuti, se va şti, cel puţin, din care pricină şi pe temeiul căror idei se va duce lupta cea nouă. Lumea va avea de ales atunci între o asociaţie de state, pe baze comuniste, şi sub tutelă sovietică; - sau o federaţie sub oblăduire anglo-saxonă, înrîurită de principii liberale în domeniul economic, ca şi în cel politic.

Gstaad, 1 ianuarie 1946

Sărbătorim Anul Nou, la Hotel Olden, cu Magda, D.Hiott, Bossy.

(...) In barul hotelului "Parc", (...) întîlnesc pe Biddel, fostul ambasador american la Varşovia. Purtînd tunica de colonel sau general american, dansează cu patimă, strîngînd în braţe o tînără franţuzoaică. Ne revedem cu bucurie şi pomenim de vremurile de altă dată şi de ceasurile tragice trăite împreună în septembrie 1939. De o zgomotoasă şi exuberantă amabilitate, Biddel mă sfătuieşte să plec în America, şi se oferă să-mi deschidă calea, prin cele mai calde recomandaţii. (...)

28 ianuarie

Au apărut cele dintîi exemplare ale lucrării mele "Derniers jours de l'Europe". In ce mă priveşte, nu mă mai împac cu teza "echilibrului" pe care o apăr în cele două cărţi ale mele. Dacă aş fi avut timp, aş fi scris o prefaţă închinată acelei "ordine universale", spre care omenirea este silită să tindă în împrejurările de azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă urmăreşte gîndul de a pleca, pentru cîteva luni, în ţările anglo-saxone. Răutu care a trecut prin Elveţia, de curînd, a izbutit să mă convingă că o asemenea călătorie ar putea fi, azi, de mare folos. Nu am primit nici un răspuns de la Creţeanu, căruia îi trimisesem vorbă că a sosit vremea călătoriilor. Nu ştiu ce încredere mai pot avea în grupul de diplomaţi care pretindea, pînă mai ieri, că e dornic să mă urmeze, şi care-mi arată, cu orice prilej, că e înzestrat mai mult pentru îndeletniciri şi intrigi de gaşcă, decît pentru o acţiune adevărat naţională. Gaşca lucrează în ascuns, spionează pe toţi românii din străinătate, şi întreţine zîzaniile între ei; nu a fost însă în stare să întreprindă nici o acţiune cu adevărat folositoare. Singurul care se desprinde din această mediocritate, îmi pare a fi Brutus Coste, de la Lisabona, vioi, inteligent şi capabil.

Mi se trimite un număr din "Le Populaire", organul partidului socialist francez, (din 17 ianuarie), care apără o teză apropiată de teza mea: "Intre o politică de aliniere sub cutare sau cutare Mare Putere (teza comunistă: aliniere spre Moscova) şi poli-

tica internaţională a socialismului, noi trebuie să cerem poporului acestei ţări să aleagă". Iar politica internaţională a socialismului este definită astfel: "Securitate colectivă, dezarmare simultană, şi control, federaţia mondială a popoarelor, superioară în drept şi în fapt suveranităţilor naţionale şi păzitoare a păcii". Cea din urmă formulă exprimă necesitatea suprastatului. Celelalte două idei, adică securitate colectivă şi dezarmare simultană, nu mai sînt trebuincioase: într-o federaţie, siguranţa nu mai este "colectivă", ci e asigurată de organul federal, singurul care mai are dreptul să întreţină o forţă armată, controlul său întinzîndu-se asupra tuturor poliţiilor naţionale.

Superioritatea concepţiei comuniste (pe care organul socialist o combate cu bărbăţie) este că idealul spre care tinde (o rînduială universală sub oblăduirea Sovietelor), se sprijină pe o putere reală şi foarte activă, pe cînd concepţia socialistă constituie numai un ideal; victoria federaţiei asupra suprastatului comunist, atîrnă de forţa pe care anglo-saxonii vor fi hotărîţi s-o pună în slujba unei politici de libertate universală, şi de însufleţirea, cu care celelalte popoare, mai slabe, vor îmbrăţişa şi sprijini această politică.

(Aci, intervin şi greutăţile de ordin social şi economic: pe cînd lumea organizată pe plan sovietic este supusă nu numai unei discipline politice comune, dar este aşezată pe o temelie economică unitară - mai exact, pe principii economice asemănătoare; lumea organizată pe plan "liberal" trebuie să ajungă să împace între ele concepţiile liberalismului economic anglo-saxon şi concepţiile socialiste).

Citind ziarul "Le Monde", aflu că "Preliminariile"au fost "prezentate" de către ambasadorul François Charles Roux, Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice, de la Paris.

(...) Primesc o scrisoare de la Alecu Creţeanu (din 19 ianuarie). Este alcătuită în termen foarte afectuoşi şi cu o tendinţă vădită de a pune capăt unor procedee care m-au jignit. Intre altele îmi scrie: "Trebuie să fi primit în ultimul timp, un mesaj de la Bucureşti, care îţi va fi procurat desigur satisfacţie". (?) (Aflu, în cursul zilei, prin telefon, că Anastasiu ar fi

primit vestea că Maniu îmi mulţumeşte pentru tot ceea ce am făcut, şi că îmi păstrează deplina încredere).

La rîndul lui, Creţeanu îmi mulţumeşte pentru scrisoarea din "Le Monde"[1], pentru o veche scrisoare trimisă reprezentantului Statelor Unite, ca şi pentru o scrisoare prin care am împiedicat îndepărtarea din Elveţia a foştilor membri ai Legaţiei române. Si adaugă:"In ceea ce priveşte pe Niculescu-Buzeşti, sînt dezolat să aflu că dai atîta importanţă celor ce ţi s-au povestit cu privire la intriga pe care ar fi urzit-o. Nu sînt şi alte intrigi care s-au suprapus? Sînt cu atît mai dezolat de aceasta, dat fiind că am fost martorul eforturilor pe care tu le-ai făcut, pentru a obţine - în timpul cît ai fost ministru al Afacerilor Externe - ca el să nu mai fie obiectul ostracismului regal. Ştiam că îţi era pentru aceasta, foarte recunoscător. El este grav bolnav, şi asta explică, poate, anumite lucruri. Trebuie să ai îngăduinţă pentru el şi să-ţi aminteşti că puţini oameni la noi, posedă în acelaşi grad, ca el, curajul şi îndrăzneala, aceste două calităţi primordiale sub regimurile Gestapo-ului şi N.K.V.D.-ului". Aceste cuvinte bune nu ascund faptul că a existat o intrigă. Care însă? Şi de ce? Iată ce nu voi afla decît după ce totul va fi trecut.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stakici şi Bădărău care se află amîndoi la Gstaad,pledează cu însufleţire cauza plecării în America. Stakici ar dori să fiu capul unei mişcări "dunărene şi balcanice", pentru a lămuri,în Occident, întreaga problemă a Europei răsăritene. Ar trebui, crede el, să stabilim legături strînse între români, sîrbi, polonezi, greci, apoi bulgari şi maghiari, şi să pregătim o călătorie în America, cu un grup cît mai numeros, pentru a trezi acolo un cît mai viu interes pentru cauza noastră, atît de strîns legată de cauza generală. Indemnurile vin deci, din toate părţile. Cine ştie, poate, călătoria se va face, în sfîrşit!

La Londra, credincioşii organizaţiei O.N.U. sînt în fierbere şi plini de bucurie, fiindcă, în discuţiile cu privire la Iran, ruşii ar fi fost înfrînţi. Ce s-a întîmplat? Procesul intentat de persani a fost pus la ordinea zilei. Ruşii (care se străduu-

---

1) Este vorba de articolul "Soarta monarhiilor europene", publicată în "Le Monde", la 14 decembrie 1945.

iesc să-şi impună voinţa lor direct, la Teheran, noului guvern persan, guvern pare-se sovietofil), au cerut ca problema să fie scoasă de pe ordinea de zi, ca să poată interveni o înţelegere directă între părţi. Bevin a cerut atunci, ca în timpul negocierilor directe, O.N.U.-ul să rămînă "sezisată" de această chestiune, ca la nevoie să poată controla discuţiile spre a înlesni o împăcare. Vîşinski s-a opus, cu hotărîre. Toate statele mici (în afară, firește, de sateliţii Moscovei) au votat pentru moţiunea Bevin. Invins "la puncte", Vîşinski s-a supus, şi moţiunea finală a fost votată în unanimitate. Victorie pentru O.N.U., strigă toţi. Şi implicit: înfrîngere pentru U.R.S.S.

Aparenţele pot fi însă înşelătoare. Pentru a fi cedat la Londra, Uniunea Sovietică trebuie să fi aflat că va avea cîştig de cauză la Teheran. Ceea ce o interesează, la urma urmei, nu este votul adunării de la Londra, ci Azerbaidjanul persan. Mă tem că aci, ca în multe altele, apusenii jertfesc realităţi, de dragul unor succese de fudulie!

Sovieticii se mulţumesc cu realităţile. Astfel, Iugoslavia "liberă" şi-a dat o constituţie sovietică, la fel cu aceea pe care Stalin a dăruit-o popoarelor sale. Iată deci Iugoslavia aşezată - fără voia ei - pe linia victorioasei expansiuni a comunismului, spre apus. Pe cînd apusenii "votează" la Londra, ruşii lucrează pretutindeni şi împlinesc, zi de zi, uriaşul lor plan de dominaţie mondială.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2 februarie

Şi totuşi, parcă s-a schimbat ceva în lume şi la O.N.U.

Bevin a fost de o uimitoare şi înviorătoare mojicie cu domnul profesor Vîşinski, şi lumea întreagă a răsuflat, mulţumită. (...) In sfîrşit, cuvinte nemeşteşugite, spuse pe şleau, în gura mare, în faţa lumii întregi. Domnul profesor de drept internaţional Vîşinski a început prin a tălmăci, în felul său, problema greacă, şi a tot vorbit despre "primejdia" ocupaţiei britanice, şi despre problemele "naţionale" ale poporului grec, popor care nu se poate dezvolta în libertate, fiindcă ostaşii britanici ocupă încă poziţii, acolo unde nu au ce căuta.

Bevin asculta, fumînd liniştit ţigare după ţigare. Apoi,

cu o minunată şi măreaţă mitocănie, vînjosul "muncitor" călcă în străchinile politicii sovietice. El a povestit cum ruşii - cu Stalin în frunte - se învoiseră cu ocupaţia militară britanică în Grecia. Ei ridică acum, cu o ciudată stăruinţă, această chestiune, de cîte ori în Apus se vorbeşte despre România, sau despre Bulgaria. (Aci, un atac bărbătesc împotriva "acestei extraordinare organizaţii care se numeşte partidul comunist", şi care unelteşte pretutindeni, în aşa fel, că băieţii de prăvălie comunişti din Anglia, protestează zgomotos, de cîte ori el, Bevin, nu e pe placul lui Vîşinski).

Urmează unele adevăruri, din care putem trage folos: armatele britanice, în Grecia, s-au străduit să potolească luptele interne (şi să împiedice războiul civil dorit de comunişti), şi au înlesnit închegarea unui guvern majoritar; pe cînd sovieticii au impus, în România, un guvern minoritar. Anglia favorizează, în Grecia, alegeri libere, sub control aliat - control la care ruşii nu au vrut să participe - "probabil că ştiu ei de ce", etc. etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In sfîrşit, în atmosfera apăsătoare în care nu se mai auzeau decît îndemnurile, învinuirile şi muştruluielile presei şi radioului de la Moscova, a explodat o bombă binefăcătoare. Un "democrat" autentic s-a răzvrătit zgomotos împotriva relei credinţe, care tinde să înăbuşe şi să destrame lumea. (Răzvrătirile adevărate, sincere şi bărbăteşti, sînt la stînga, în Anglia, ca şi în Franţa). Cearta a izbucnit pe o chestie, strîns legată de dezvoltarea politicii sovietice în "Estul Apropiat". Este foarte bine că a izbucnit acolo. Grecia este în calea politicii sovietice, în Bulgaria şi în Iugoslavia: republicile surori trebuie să fie ajutate spre a ajunge la Salonic, la Marea Egee şi la Adriatică. Grecia trebuie să ajute la desăvîrşirea sovietizării Balcanilor, etapă hotărîtoare pentru împlinirea planului de stăpînire universală (organizaţiile revoluţionare greceşti, care slujesc drept unealtă pentru îndeplinirea acestui scop, trebuiesc deci, ajutate, "liberate" de supravegherea britanică).

Răspunsul hotărît şi puternic al lui Bevin va răsuna în întreaga Peninsulă Balcanică. El va întări pe greci, şi va încuraja pe turci (care nu se sfiesc, în presa lor, să spună şi ei adevărul pe faţă!), România, Bulgaria vor prinde nădejde. Sîrbii

vor afla cu bucurie că Tito nu este omul tuturor Aliaţilor.

Răspunsul lui Bevin va avea un răsunet binefăcător, în toate ţările unde minoritatea comunistă exercită de cîtva timp o activitate tot mai îngrijorătoare; în Franţa îndeosebi, unde jocul comunist pune libertatea ţării în primejdie.

Numai dacă o asemenea atitudine nu ar rămîne răzleaţă, ci ar duce la organizarea unei politici sistematice şi universale pentru apărarea libertăţilor lumii.

In faţa "sistemului" sovietic, trebuie făurit sistemul ţărilor libere. Exploziile răzleţe fac plăcere, ele nu sînt însă eliberatoare!

3 februarie

Cuvintele lui Bevin - "pline de demnitate, dar foarte hotărîte", cum spune presa engleză - au făcut senzaţie, şi au produs pretutindeni o nespusă satisfacţie. Din păcate, după relatările corespondenţilor de la Londra, ceilalţi delegaţi de la ONU, sînt mult mai bine crescuţi decît vînjosul bădăran Bevin. Au început tîrcoalele, în jurul Uniunii Sovietice, încercările de a"concilia" lucrurile, adică de a da dreptate ambelor părţi, şi de a linguşi pe sovietici, în faţa cărora toată lumea tremură. Marea frică - generatoare de jalnice expediente diplomatice - şi care împiedică orice acţiune salvatoare de a fi dusă pînă la capăt! De teamă, ca nu cumva ruşii "ofensaţi" să părăsească Londra, a intervenit americanul Stettinius - cu cap de berbec - sugerînd formule tranzacţionale.

Nu începe însă nici o tranzacţie. Problema grecească nu poate fi dezlegată cu dulceaţă, fiindcă constituie piatra de încercare a rezistenţei anglo-saxone. Bevin a observat cu dreptate că, în faţa slabelor contingente britanice (învinuite că ar tulbura pacea), stau concentraţi mai bine de opt sute de mii de ostaşi slavi: muscali, iugoslavi, bulgari. Cu ce intenţii? In ce scop? Planul universal al Moscovei tinde spre sud: Grecia trebuie cu orice preţ legată de republicile slave. Dacă Anglia cedează, dacă ONU trădează interesele lumii, presiunea lumii sovietice va înnăbuşi întreaga Peninsulă Balcanică.

Problema care se dezbate azi, prezintă şi un alt interes. Reiese limpede acum, din cearta dusă pe faţă, că la Yalta, au

fost împărţite zonele de influenţă. Stalin s-a obligat, să lase Grecia pe seama englezilor. Implicit sau explicit, România şi Bulgaria au fost "încredinţate" Rusiei. Englezii îşi dau seama acum cît de înşelătoare este o asemenea împărţeală; fiindcă ruşii nu vor "o zonă" (după cum nu voiau nici nemţii). Ei vor lumea întreagă. Orice li se recunoaşte, nu-i mulţumeşte. Ambiţiile lor depăşesc socotelile diplomaţilor apuseni. Aceştia nu au asigurat şi nu au cîştigat nimic, jertfind România; dimpotrivă, au ajutat ca greoaia maşină sovietică să se pună în mişcare pentru a călca o ţară după alta!

A urma deci, o politică de "zone", cu nădejdea de a opri şi a împăca pe sovietici, este o jalnică prostie, o păgubitoare şi primejdioasă prostie. Jertfele politice şi morale nu slujesc la nimic: ele slăbesc toate poziţiile şi deschid calea (ca pe vremea lui Hitler) unor pofte neîngrădite. Numai un plan universal, opus planului universal pe care ruşii încearcă să-l înfăptuiască, poate stăvili "dinamismul" sovietic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din păcate, lumea "internaţională" este plină de berbeci. Amicul Bourquin, profesor de vază, "internaţionalist" eminent, şi expert în organizaţii universale (delegat al Belgiei la O.N.U.) scrie, în ultima sa lucrare "Vers une Nouvelle Société des Nations", lucrare pe care mi-a dedicat-o în termenii cei mai măgulitori, la pag.147: "In Europa de mîine, U.R.S.S. va constitui zidul de susţinere al tuturor construcţiilor orientale. Nu este de ajuns a spune că ţările vecine nu pot să se organizeze contra Uniunii. Trebuie să recunoască, în mod limpede, că nu se pot organiza fără ea. Numai ea va dispune de mijloacele suficiente pentru a ocroti în mod eficace statu quo-ul în această regiune" ... Frază de o prostie epocală. Rusia, revoluţionara Rusie, tinzînd la întinderea hegemoniei sovietice în lume, adică la răsturnarea tuturor aşezămintelor, la început continentale, apoi mondiale, Rusia în mers, protectoare a statului quo al vecinilor ei?!

Dacă organizaţia internaţională se va sprijini pe asemenea lozinci, şi pe asemenea experţi, nu va fi de mirare dacă o vom auzi troznind, într-o bună zi, de la un capăt la altul.

Mareşalul Montgomery a sosit la Gstaad, pentru a se odihni, înconjurat de un întreg stat major. Se va odihni cercetînd

faimosul adăpost (réduit)[1] elveţian. Cine ştie ce poate aduce ziua de mîine!

4 - 5 februarie

Ne-am întors la Geneva. La Londra, fierbe cazanul Satanei. O nouă încăierare, între Bevin şi Vîşinski. Vîşinski atacă. Se încăpăţînează pe chestiunea grecească. Cere cu stăruinţă (deşi simte ostilitatea Consiliului de Securitate) retragerea trupelor britanice din Grecia. Bevin, mai energic decît oricînd, cere dimpotrivă o recunoaştere solemnă că trupele britanice nu primejduiesc pacea. (Cum ar putea primejdui pacea, cîteva divizii britanice, în timp ce ruşii strîng milioane de oameni, între Dunăre şi Balcani!). Americanul Stettinius propune o formulă tranzitorie, după ce recunoaşte verbal că "nu vede întrucît britanicii ar primejdui pacea": trecerea, pur şi simplu, la ordinea zilei. In cazul cînd ruşii ar fi stăruit, în cererea lor, să obţină punerea la vot, Consiliul ar fi reabilitat, în mod formal şi categoric, Anglia. Pentru a împiedica un asemenea rezultat, ruşii au ameninţat că vor face uz de dreptul lor de veto. Senzaţie şi consternare. Vîşinski a făcut o impresie rea. S-a purtat la Londra, ca la Bucureşti. Şedinţa este amînată. Incordarea şi enervarea au atins culmi. Ce va ieşi din toate astea?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De la Bucureşti, radio anunţă - cu un nestînjenit entuziasm, că occidentalii au recunoscut guvernul Groza (cu toate că cele făgăduite de guvern nu au fost încă înfăptuite). De ce această grabă? O compensaţie pentru "rezistenţa" în treburile greceşti? Politica "zonelor" opusă politicii universale sovietice.

7 februarie

Un semn al vremii: tînărul (scriitor) Claude Bourdet, erou al Rezistenţei şi director al postului Radio-France, s-a gîndit să răspîndească, prin undele herziene, o scenă închipuită de dezagregarea atomică. Reprezentaţia a fost atît de reuşită, încît ascultătorii îngroziţi au intrat în panică. Leşinuri, avorturi, două cazuri de moarte subită. Lumea a suferit emoţii prea mari. Nervii nu

1) "Réduit" exprimă exact situaţia locală: un loc retras, dar şi o fortificaţie defensivă.

mai rezistă. Lumea buimăcită de vorbăria de la O.N.U., mai are o singură mîngîiere: bomba atomică. (...)

Drama de la O.N.U. nu s-a sfîrşit în tragedie, ci în vodevil. După trei zile de încordare grozavă, şi de straşnice înjurături reciproce, adversarii s-au împăcat. "Soluţia" care a salvat pacea lumii e la înălţimea vremurilor de azi. Vîşinski nu a admis ca cei din Consiliul de Securitate să voteze o moţiune de reabilitare a Angliei (adică o recunoaştere formală că prezenţa trupelor britanice în Grecia nu pune pacea în primejdie). "Onoarea Uniunii Sovietice" (sic!) nu se putea împăca cu o asemenea rezoluţie. In schimb, intransigentul reprezentant al Uniunii Sovietice s-a învoit ca preşedintele Comitetului, după consultarea colegilor, să declare verbal că armatele britanice nu pun în primejdie pacea în Grecia, şi să treacă apoi, la ordinea zilei. Adversarii şi-au strîns mîinile, rînd pe rînd, apoi şi-au făcut reciproc declaraţii de pace şi de prietenie. Jocul va continua: Siria, Palestina, Egiptul vor cere, rînd pe rînd, plecarea trupelor britanice de ocupaţie. Lupta împotriva Imperiului Britanic va fi continuată în ascuns, cu stăruinţă şi înverşunare. (...)

Rezultatul pozitiv al acestei încăerări diplomatice pentru sovietici: - Recunoaşterea, de către anglo-saxoni, a guvernului Groza! (Recunoaştere legată de anumite condiţii, totuşi recunoaştere!) Unde dai, şi unde crapă!

8 februarie

Bîzu Cantacuzino ne vizitează acasă. A venit în zbor din ţară. Ne-aduce veşti despre o viaţă care - după spusele lui - nu este aşa de "rea". Pretinde că ar fi povestit întîlnirea mea cu Ana Pauker, lui Stîrcea şi Buzeşti, stăruind asupra faptului că aş fi avut "le dessus".

In "Gazette de Lausanne" apare pe pagina a treia, un atac îndreptat împotriva "românilor rezistenţi", cu ironii la adresa lui Maniu, şi cu o mojicie la adresa mea. Sînt învinuit că în calitate de "briliant secund" al lui Maniu, aş fi părăsit partidul, pentru a îmbrăca uniforma regelui Carol, şi pentru a ceda nemţilor prin Acordul Economic, din 23 martie 1939, întreg potenţialul eco-

nomic al ţării. Această infamie este semnată A.A.; mi se spune că este vorba de Alexandru Androniu, un evreu, ginerele lui C.Xeni, care caută să se dea bine cu regimul.

9 februarie

La dejun: Eliza Stirbey[1] (care vine de la Ankara prin Cairo şi Roma). Ne aduce veşti de la Alecu Creţeanu şi veşti din ţară. Lucrurile par să se fi potolit în România; regele încearcă să joace jocul; mare fierbere în cercurile diplomatice: se fac noi numiri. Alecu Creţeanu trage spre America (pricep că ar dori să mă duc în Anglia, şi nu în America). Turcii sînt hotărîţi să reziste. Războiul nervilor este atît de încordat, încît mulţi doresc ca, în sfîrşit, să înceapă războiul. (Mulţi fruntaşi politici sînt convinşi că ruşii vor ataca, la primăvară). In Egipt, militarii englezi se aşteaptă şi ei ca războiul să izbucnească. - Război şi iarăşi război! De pretutindeni, veşti de frămîntare sufletească. Toată lumea nu vorbeşte decît de războiul de mîine.

Eliza Stirbey ne dă vestea că Martha Bibescu a fost rugată să părăsească numaidecît Anglia. Ştirea nu pare să supere peste măsură pe fata lui Barbu Stirbey!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lo - 17 februarie

Intrigile "oficioase", în jurul meu, se ţin lanţ. Sînt ţinta uneltirilor şi atacurilor Legaţiei şi a tuturor trepăduşilor care se învîrtesc în jurul ei. Vremurile "naziste" reînvie. Ca atunci, toţi oportuniştii simt în mine un rezistent. Nu un "complotist", cum pretind unii. Comploturile la întuneric nu s-au potrivit niciodată cu firea mea; şi n-am cu cine să complotez. "Rezistenţii" din străinătate, cu foarte puţine excepţii, nu pot fi de nici un ajutor, de nici un folos. Sînt însă rezistent - din toată inima - împotriva urgiei care s-a abătut asupra ţării. Imi dau seama de uriaşa tragedie ce se pregăteşte în lume. Pricep; şi nu am decît un gînd şi o dorinţă: să-mi păstrez libertatea gîndurilor, a cuvîntului şi a scrisului. Este tocmai ceea ce nu ar vrea să-mi îngăduie toate slugile regimului. (...)

---

1) Fiica lui Barbu Stirbey, prin căsătorie Boxhall.

Am un schimb de cuvinte, pe un ton violent cu C.Xeni care pretinde că nu are nici o legătură cu Al.Androniu. ("Gazette de Lausanne", sub noua conducere a lui Pierre Beguin, sprijină cu perfidie atacul îndreptat împotriva mea. Nu pot încă să-mi dau seama de ce?)

La Londra, cearta se prelungeşte în şedinţele Organizaţiei Mondiale. Vîşinski atacă mereu.

După problema indoneziană, problema Siriei şi a Libanului. Trupele britanice care "pun pacea în primejdie", trebuie să plece! Fireşte, ca să poată înainta trupele sovietice şi pentru ca Turcia să rămînă izolată. Asaltul sovietic se desfăşoară pe toată linia. Englezii - cel puţin parte dintre ei - înţeleg. Astfel, "Observer" scrie: "Plecarea trupelor britanice, cerută de ruşi, va lăsa un mare vid, în Orientul Apropiat. Natura are însă oroare de vid. Cu alte cuvinte, o altă putere va pătrunde în acest vid, pentru a lua locul Marei Britanii".

Americanii se arată slabi. Stettinius şi Byrnes propun mereu tranzacţii. Străduinţa lor de a nu supăra pe ruşi, apare vădită. Rezultatul acestei diplomaţii e jalnic. Pofta ruşilor creşte, cu toate tranzacţiile propuse de americani, iar demagogia deşănţată pe care o fac pretutindeni, tulbură tot mai mult popoarele africane şi asiatice. Niciodată falsa omenie nu a fost exploatată pe o scară mai întinsă, cu mai multă îndrăzneală şi o mai netulburată şi senină rea-credinţă. Cu toate voturile neprielnice, Vîşinski zîmbeşte neîncetat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şedinţele dramatice care se ţin lanţ la O.N.U., au totuşi un folos. Incetul cu încetul, anglo-saxonii deschid ochii şi urechile. Primejdia se apropie. Mediterana este înconjurată, de pe acum, din toate părţile: ruşii împing pe sîrbi şi bulgari spre sud, cer Dodecanezul, "tutela" coloniilor italiene, "liberarea" Siriei, a Libanului, a Palestinei, a Egiptului. Reacţiunea trebuie să intervină odată şi odată; altfel, se prăbuşeşte întreg Imperiul Britanic.

Americanii sînt treziţi de un eveniment senzaţional: în Canada, o întinsă conspiraţie sovietică a izbutit să pună mîna pe însemnate secrete militare. Se vorbeşte de dezvăluirea tainei bom-

bei atomice. Enervare, arestări, cuvinte grele ...; evenimentul are cel mai viu răsunet în Statele Unite, (unde Churchill stă de veghe, gata să-i dea cuvenita tălmăcire!).

Acţiunea lui Churchill (atît de apropiat de americani) poate fi hotărîtoare. El singur este în măsură să provoace o reacţiune salvatoare şi solidară anglo-americană. De strînsa, cît mai strînsa colaborare anglo-americană, atîrnă pacea, şi atîrnă libertatea lumii. Churchill propune o cetăţenie comună anglo-americană, cum propusese pe vremuri o cetăţenie anglo-franceză.

18 februarie

Aflăm despre noua mişcare diplomatică românească. Franasovici e numit la Londra. Răsplata oportunismului său creşte necontenit şi este invers proporţională cu meritele lui reale şi capacitatea sa. Incolo, numirile nu sînt foarte rele. Mai mulţi tineri savanţi - distinşi în profesiile lor, pleacă în străinătate. La Washington nu vine Vasile Stoica[1], cum fusese vorba, şi Dumitru Bagdasar[2]. La Paris, în locul lui Mihail Ralea, - pentru care se ceruse agrementul - este desemnat prof.Stoilov. Cărturari de stînga, dar nu comunişti. Extrema stîngă se rezervă, se vede pentru echipa a doua.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 - 24 februarie

Săptămînă grea pentru Imperiul Britanic. Se vădeşte efectul cuvîntărilor lui Vîşinski: Egiptul este în plină frămîntare, răzvrătiri şi mişcări de stradă, la Cairo şi la Alexandria, ciocniri sîngeroase, manifestări zgomotoase, morţi, răniţi şi o schimbare de guvern. In India, imperiul se cutremură şi mai tare: mulţimea pradă şi incendiază oraşele, trupele indigene se răscoală, grevele se întind pretutindeni.

Moscova întinde tot mai departe aripa oblăduirii sale (ca pe vremea cînd oblăduia constituţia liberală a Poloniei, sau creştinii din Balcani).

---

1) Diplomat de carieră, fost plenipotenţiar la Sofia.

2) Medic neurolog, profesor universitar, fost ministru al Sănătăţii, după 1944.

Mîine, tulburările vor începe în China, în zona americană. De pe acum, uneltele sovietice se înmulţesc şi se aşează tot mai temeinic în Manciuria. La Cem-King, studenţii protestează şi înfierează "imperialismul" sovietic: pe străzi circulă pancarte cu deviza semnificativă: "Germania + Japonia = Rusia".

Englezii se necăjesc, dar nu se grăbesc să înţeleagă. "Ce vor ruşii?", se întreabă "Times".

Alegerile din Rusia - pe temei de liste unice - au dat, firește, guvernului şi partidului comunist, majorităţi compacte: 100%! Această unanimitate ascunde, pare-se unele frămîntări. Stalin este silit să fie mai marxist decît oricînd; rămînînd firește, militarist sută la sută. Discursul său electoral, unde făgăduieşte Rusiei o armată tot mai puternică, a stîrnit îngrijorare în rîndurile anglo-saxonilor.

Walter Lippman scrie în "New York Herald Tribune" : "Stalin dă mai departe tunurilor întîietate, asupra untului", şi cere Statelor Unite să se îngrijească să-şi menţină superioritatea militară.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intrecerea a început între Aliaţi. Care pe care? Numai că azi, cu armele moderne, perioada de supralicitaţie a armamentelor nu poate dura multă vreme. Catastrofa e în aer: poate să se întîmple oricînd.

Soluţia lui Lippman (pînă mai ieri, partizanul Moscovei, şi propovăduitorul unei politici de împărţeală): o armată cît mai puternică, un potenţial industrial cît mai ridicat, şi un bloc occidental temeinic închegat. Adică: o grabnică pregătire de război.

Nu este destul, fiindcă nu-i o soluţie. Mă chinuieşte gîndul pe care vreau să-l exprim pe larg, într-o nouă carte: numai constituirea unei autorităţi superioare - constituirea unui suprastat - poate fi o garanţie de pace, adică o soluţie. Şi e singura soluţie ce poate fi opusă planului universal sovietic.

Dezvolt această temă în faţa unei societăţi studenţeşti (cu scopul de a-mi lămuri ideile, şi a-mi pregăti noua carte). Vorbesc despre raporturile dintre cei "mari", astfel cum s-au desfăşurat după război; de greutatea de a pune capăt, prin una şi aceeaşi pace la două războaie deosebite. (Războiul pentru libertate şi echi-

libru, în Apus, şi cel de împărţeală şi de hegemonie, la Răsărit;) de greutatea de a integra Rusia, dinamică şi expansionistă în ordinea de drept a lumii şi a continentului; amintesc Conferinţele secolului trecut; vorbesc de străduinţele Apusului, pentru a opri pe ruşi pe pragul unui continent prăbuşit; de "doctrina" Carr, Lippman, Pirenne; de încercarea disperată de la Yalta (pe temei de împărţeală şi de zone); de dezamăgirile de la Moscova 1945, de dureroasa surprindere de la Londra (O.N.U - Vîşinski - Grecia - Egiptul - Asia Mică); de planul universal al Uniunii Sovietice, şi lămuresc punctul meu de vedere cu privire la pacea de mîine, care este în funcţie de armele de distrugere ce au aşezat omenirea pe pragul prăbuşirii.

25 februarie

Ziarele care oglindesc opinia publică engleză se fălesc că Anglia nu va rupe niciodată legăturile cu Uniunea Sovietică. Un război anglo-rus "este de neînchipuit".

De neînchipuit? Cine poate şti cît de întinsă, de vie şi de bogată este închipuirea cîrmuitorilor sovietici? Bunele intenţii britanice şi răbdarea îngerească a celor de la Londra nu pot fi dealtminteri, decît pe placul Moscovei. Nu a sosit încă ziua pentru a rupe punţile. Armata roşie mai are încă multe de împlinit, înnainte de a putea fi învingătoare.

Din toate taberele, se aud totuşi voci care vestesc furtuna ce se apropie. Un călugăr catolic scrie într-o revistă a Vaticanului (Civitta catolica), că Aliaţii îşi pregătesc singuri groapa, îngăduind întinderea "întunecatului imperialism rusesc". Si autorul adaugă: "Aşezaţi în turnul lor de fildeş, cei Trei Mari hotărăsc soarta popoarelor, plămădesc teritoriile cum le convine, şi împart între ei foloase şi zone de influenţă. Polonia a fost jertfită pe altarul imperialismului rusesc, şi părăsită de aceia care au împins-o în război. România, Bulgaria au căzut sub jugul rusesc".

Sub titlul "Cad măştile", "Journal de Genève" publică în fruntea ziarului, o lungă corespondenţă de la Berlin, semnată Georges Blun. Este o curajoasă dezvăluire a uneltirilor sovietice în Germania, unde ruşii caută să alcătuiască o unitate politică, sub

îndrumare comunistă, pentru a împinge Germania comunistă, unealtă supusă în mîinile lor - cum au împins Polonia şi celelalte state răsăritene, - tot mai departe spre apus. Mijlocul de a cîştiga Germania este trezirea lozincilor naţionaliste; Germania trebuie să se adune la extrema stîngă, cum se trezise şi se strînsese acum cîţiva ani, la extrema dreaptă; sovieticii întrebuinţează spre a se folosi de ele, toate cusururile neamului german: megalomania, voinţa de a se întinde spre apus, pofta de răzbunare. Ei pregătesc, în chiar inima Europei, cea mai primejdioasă dintre toate bombele atomice: o Germanie răzvrătită, încărcată cu explozivul patimilor comuniste. (...)

In timp ce Moscova îşi dezvoltă continuu ofensiva în Germania, spre apus, în Balcani, spre sud, pretutindeni în lume, împotriva poziţiilor anglo-saxone, şi îndeosebi împotriva Imperiului Britanic, peste tot cu acelaş scop: <u>aşezarea unei rînduieli comuniste unitare şi universale</u>. (Scop pe care ziarele de la Moscova nici nu-l mai tăinuiesc, cerînd insistent ca trupele britanice să fie retrase din Grecia, din Siria, din Egipt, de pretutindeni).

Ziarele anglo-saxone dau dovadă de o neînchipuită "naivitate". "Sunday Times", răspînditul ziar de dimineaţă, scrie: "Trebuie să lămurim pe ruşi, să înlăturăm neîncrederea lor, să restabilim bune relaţii cu Moscova". Fireşte că ar trebui. "Observer" se întreabă: "Să fi început oare cursa spre hegemonie"? (Ba bine că nu!). "O fi adevărat că există de pe acum sfere de influenţă?" (Vai! Vai! Vai!).

Americanii nu se lasă mai prejos . "New York Times" scrie că: "E greu uneori de a pricepe politica rusească", şi că "Marea Britanie şi Statele Unite trebuie să pună totul în mişcare pentru a cîştiga încrederea sovietelor". <u>Pentru a cîştiga încrederea sovietelor</u>! Prostia anglo-saxonilor e fără margini şi fără fund!

<u>26 februarie</u>

Sînt invitat la Florenţa ca să vorbesc în faţa Institutului de Politică Externă, între 23 şi 27 aprilie. (...)

Cine ştie unde vom fi în aprilie? Dau un răspuns dilatoriu. (...)

Petru Groza vesteşte că alegerile din ţară nu vor avea loc înainte de octombrie viitor, din pricina muncilor agricole! Cum rămîne cu recunoaşterea anglo-saxonilor care era legată de împlinirea condiţiilor de la Moscova, şi în primul rînd de efectuarea unor alegeri grabnice. (Se specificase chiar data, mi se pare: cel mai tîrziu pînă la primăvară!). Se vor retrage oare recunoaşterile, tocmai acum cînd soseşte, în apus, trenul diplomaţilor noştri? Ori îşi vor călca din nou pe inimă şi pe principii, marii noştri Aliaţi apuseni? (...)

27 februarie

Cazanul Satanei fierbe.

Studenţii şi "lucrătorii" (au apărut, în sfîrşit, vajnicii lucrători egipteni!) vor să proclame războiul sfînt în Egipt. Noul prim-ministru, Sidky-Paşa, este gata să hotărască independenţa Egiptului, "dintr-o trăsătură de condei".

Ambasadorul sovietic îndeamnă la luptă: "Rusia are mare simpatie pentru micile naţiuni" (sic!), a spus el lucrătorilor şi studenţilor; "Ea cinsteşte principiile democraţiei", (vai! vai!) "Tineretul a fost totdeauna în avangarda luptelor naţionale".

Bătrînul Churchill, care se odihnea în America, a hotărît să se întoarcă în ţară: "Ştirile ce-mi vin din Marea Britanie, şi care oglindesc greutăţile cărora trebuie să le facă faţă Anglia, ca şi situaţia lumii, care e tot mai rea, mă îndeamnă să mă întorc în ţară".

28 februarie - 4 martie

Churchill nu se întoarce în Anglia, ci face un "turneu" de conferinţe în America: o sforţare pentru a întări solidaritatea între cele două Mari Puteri anglo-saxone (solidaritate care a lăsat de dorit în timpul Conferinţei de la Londra a O.N.U.-ului).

De atunci se pare însă că America îşi revine în fire (voia, din exces de diplomaţie, să joace un rol de arbitru între ruşi şi englezi!) şi că e hotărîtă să sprijine cît mai puternic o politică de îngrădire a expansionismului sovietic: discursul lui Byrnes, care spune acum ceea ce nu a spus, cu toate că ar fi trebuit să spună, la Londra. Statele Unite vor pune în joc toate puterile lor pen-

tru ca anumite limite să fie depăşite. ("Nu vrem să ne găsim în nişte împrejurări, cînd deşi nimeni nu vrea războiul, nimeni nu poate să-l înlăture; nu trebuie să îngăduim să se creeze o asemenea situaţie, fiindcă se poate ivi un moment în care diplomaţia se dovedeşte neputincioasă de a găsi soluţia unui conflict").

Alarma în Statele Unite a fost pricinuită de politica de înarmare a ruşilor, şi de discursurile electorale ale lui Stalin şi Molotov. Ea se datoreşte, de asemenea, hotărîrii guvernului sovietic de a nu evacua, la data de mai înainte stabilită, (adică în cursul acestei luni) ţinuturile din nordul Persiei, ocupate de armata roşie.

Interesant este că senatorul Vandenberg, fruntaş republican (şi reprezentant al Statelor Unite la O.N.U.) împinge spre o politică mai energică, de rezistenţă. Partidul republican care frîna mai totdeauna politica de intervenţie în treburile internaţionale, îşi dă seama de primejdie (primejdie politică şi socială), şi ţine să se aşeze în fruntea rezistenţei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cele două probleme la ordinea zilei: Spania şi Persia (tulburările din India s-au potolit; cele din Egipt mai dăinuiesc). Bidault a izbutit să solidarizeze pe anglo-saxoni cu Franţa, în problema spaniolă: cele trei puteri vor "publica" o notă comună. Deocamdată, atît. Franţa obţine sprijinul anglo-saxonilor, dar acest sprijin îi mărgineşte libertatea de acţiune (aşa cum o doreşte Bidault, sîcîit de comuniştii francezi). Anglo-saxonii îşi manifestă "indignarea" lor împotriva lui Franco, însă nu se gîndesc să netezească drumul revoluţiei. Totuşi, situaţia lui Franco este zdruncinată: americanii au publicat scrisorile lui de dragoste, către Hitler şi Mussolini.

Dezvolt o nouă conferinţă despre "La difficile paix de demain", la Casa Internaţională a Studenţilor. Foarte multă lume - profesori, ziarişti, consuli străini - şi mult tineret, (din coloniile române, polone, maghiare, iugoslave). Succes neprecupeţit, însă problema ridicată, şi teza susţinută[1] stîrnesc discuţii şi

1) In "Journal de Genève" din 5 martie, conferinţa lui Gr. Gafencu este rezumată astfel: "Două soluţii sînt posibile: soluţia autoritară

controverse însufleţite.

6 martie

Un discurs al lui Churchill rostit în America, la Colegiul Westminster de la Fulton, în Missuri. Bătrînul reîncepe lupta ca în 1938 - 1939: (... "Am o adîncă admiraţie şi un mare respect pentru curajosul popor rus, şi pentru tovarăşul meu din anii războiului, mareşalul Stalin. Marea Britanie manifestă bunăvoinţă şi simpatie - n-am nici o îndoială, în această privinţă - pentru toate popoarele Rusiei şi Anglia va stărui, în pofida tuturor divergenţelor şi refuzurilor, să stabilească o prietenie trainică". (...) Churchill acuză guvernul polonez care comite "incursiuni mari şi nejustificate, în Germania", şi constată: "Partidele comuniste care erau foarte mici în toate aceste state orientale, au fost ridicate la o putere şi o influenţă preponderente, care depăşesc de departe însemnătatea lor numerică, şi ele caută pretutindeni să dobîndească o dominaţie totalitară. (...) Este nevoie de o reglementare, şi cu cît întîrziem, cu atît va fi mai greu s-o realizăm, şi cu atît primejdiile la care ne expunem vor fi mai mari. Guvernele politice domină peste tot şi - cu excepţia Cehoslovaciei - nu există adevărată democraţie. (...) Din ceea ce am văzut, în timpul războiului, la prietenii şi aliaţii noştri ruşi, ei nu admiră nimic mai mult, ca forţa, şi nu respectă nimic mai puţin ca slăbiciunea militară. Din această cauză, vechea politică a balanţei forţelor este inaplicabilă". (...) Recentul război ar fi putut fi evitat, fără să se fi tras nici un glonţ, iar Germania ar fi putut să fie puternică, prosperă şi respectată, astăzi. Dar nimeni nu asculta, şi unul după altul, am fost atraşi în groaznicul vîrtej. Trebuie să facem totul, pentru ca acelea să nu se mai repete, şi vom ajunge acolo numai dacă vom obţine astăzi o bună înţelegere asupra tuturor problemelor, cu Rusia, sub autoritatea O.N.U., menţinînd buna înţelegere prin mij-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

preconizată de sovietici, sub forma unei Federaţii de state, pe temei comunist, şi sub egida Moscovei; sau soluţia federalistă cu integrarea tuturor regimurilor într-un suprastat, care să-şi exercite autoritatea supremă, şi controlat de un parlament mondial. In timp ce prima soluţie este susţinută de o politică dinamică, unde constanţele geografice se întîlnesc cu universalismul comunist, a doua soluţie, care corespunde totuşi idealului occidental, n-a izbutit să se impună la O.N.U.".

locirea acestui instrument mondial susţinut de forţa lumii de limbă engleză şi de toate relaţiile ei. (...)".

Un strigăt de alarmă bărbătesc şi din nou, ca pe vremuri, o profetică viziune a evenimentelor.

Bătrînul se cutremură, presimte primejdia de moarte, şi dă o supremă înştiinţare: "Umbra se aşterne peste o lume pe care victoriile aliate o scăldaseră în lumină".

Insă realitatea noilor vremuri îi scapă. El se mai întreabă: ce vrea Rusia, şi crede că dacă anglo-saxonii strîng rîndurile şi rămîn uniţi, mai este posibilă o colaborare paşnică cu Rusia. Aici se înşală. O asemenea înţelegere nu mai este cu putinţă, fiindcă nu ne mai este îngăduit să nu ştim ce vrea Rusia. Rusia vrea întemeierea unei ordine universale, sub oblăduirea ei. Singurul mijloc pentru a salva lumea - poate chiar pacea - este de a-i opune o voinţă tot atît de hotărîtă, şi de a o întîmpina pe plan universal. Lupta trebuie să se dea pe culmi.

Comentariile presei anglo-saxone vădesc cumplita dezorientare a cercurilor conducătoare şi gînditoare, din Apus. Ziarele aprobă, în general, caracterul de "strigăt de alarmă" al discursului; ele se întreabă însă dacă nu cumva Churchill a depăşit măsura. Teama de a nu supăra cumva pe ruşi este generală. Nădejdea că mai este totuşi "ceva" de încercat, cu Rusia, stăruie încă, în cercurile dirigente americane. Propunerea lui Churchill de a se încheia o alianţă militară, între anglo-saxoni (ideea "Marii coaliţii" din 1938, apare din nou, şi este expusă în cartea mea!), a speriat pe amicii ONU-ului, care vor să dezvolte şi să cultive această înaltă organizaţie, născută moartă!

Aceste voci discordante vor prejudicia efectul pe care cuvîntarea lui Churchill ar fi trebuit să-l pricinuiască. Apusul este şi rămîne mai greu de mobilizat decît Răsăritul. Atitudinea americanilor, faţă de primejdiile care ameninţă Imperiul Britanic, aminteşte atitudinea Angliei faţă de grijile continentale ale Franţei, în 1919 - 1920.

Dan Geblescu îmi semnalează, în "N.Y.Herald Tribune", din 5 martie, un articol al lui Sumner Wells, polemizînd cu amicul Lippman.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Wells pretinde: "adînca" deosebire, între el şi Lippman, stă în faptul că acesta socoteşte posibilă menţinerea păcii prin aşezarea cîtorva sfere de influenţă, dominate fiecare de o mare naţiune militară.

Dimpotrivă, Wells susţine: "Pe de altă parte, cred că nici pacea lumii, nici libertatea umană nu pot fi restabilite printr-o reîntoarcere la vreun mod de balanţă militară a puterii. Cred că aceste idealuri pot fi atinse numai printr-o dezvoltare a unei ordine mondiale care să trăiască sub puterea legii, şi care şi-a dovedit capacitatea de a-şi impune hotărîrea".

(Deci: nu împărţeală, nu zone de influenţă, ci ordine de drept şi autoritate superioară - teza din "Preliminarii" (1943!), apoi din "Derniers jours", şi din conferinţa mea de alaltăieri).

Wells crede că O.N.U. dă Americii o posibilitate de a atinge aceste obiective, nu însă folosită ca un front, în spatele căruia să fie nesocotite drepturile micilor puteri. Wells stăruie asupra protecţiei pe care O.N.U. trebuie s-o întindă în mod real asupra micilor puteri şi a libertăţilor acestora.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Interesantă şi oportună este importanţa pe care Wells o dă - spre deosebire de Lippman - ideii că o mare putere - în propriul ei interes - trebuie să se ţină de cuvînt, şi să aibă grijă ca hotărîrile luate să fie realmente împlinite. Prin puterea lor, Statele Unite au un rol conducător, pe care-l pot pierde, dacă asigurările pe care le dau nu sînt împlinite în fapt.

Sfîrşitul e demn să fie reţinut: "Nici Statele Unite şi nici o altă mare putere nu-şi vor putea consolida siguranţa lor dacă vor consfinţi actuala necinstire a drepturilor micilor naţiuni, şi dacă se vor înclina în faţa puterii, şi nu a dreptăţii; sau dacă, de dragul unor foloase aparente, se vor lepăda de principiile temeinice, în raporturile internaţionale".

Aşadar, lumea anglo-saxonă temîndu-se de una şi aceeaşi primejdie, oscilează între mai multe mijloace, pentru a-i face faţă; strîngerea relaţiilor cu Rusia (şi cîştigarea încrederii Moscovei), contactul permanent între cei "Trei Mari" (respectînd nevoia de siguranţă a Rusiei - teza Lippman), respectarea întocmai a procedurii O.N.U. (senatorii americani), consolidarea şi dezvol-

tarea Organizaţiei Naţiunilor Unite, spre a crea o autoritate în măsură să împlinească efectiv hotărîrile pe care le ia, şi de a apăra dreptul internaţional, libertăţile micilor state, adică o ordine de drept (Wells); în fine, o legătură permanentă de ordin politic şi militar, între puterile anglo-saxone, pentru apărarea păcii (teza Churchill).

7 - 14 martie

Săptămîna Churchill: lumea se trezeşte. Englezii, pînă mai ieri foarte rezervaţi, aproape timizi, vorbesc acum cu toţii, de rezistenţă.

Americanii iau măsuri "energice" şi trimit note cominatorii la Moscova, cerînd retragerea trupelor sovietice din Iran, conform angajamentelor solemne luate la Conferinţa de la Teheran.

Ruşii încep prin a nu răspunde; apoi, la 13 martie, concentrează trupe mai numeroase în nordul Persiei, şi înaintează spre sud. Primul-ministru persan, care a negociat zadarnic, zece zile, la Moscova, s-a întors la Teheran, ca să protesteze! Este totuşi bănuit că e de conivenţă cu sovieticii. A dizolvat parlamentul, luînd asupra guvernului exclusiva răspundere a marilor hotărîri.

Purtarea ruşilor e o sfidare făţişă a Aliaţilor, şi o violare a angajamentelor asumate. Ca pe vremea naziştilor, hotărîrile sînt luate în afara oricăror consideraţii de drept. Este epoca "faptelor împlinite", premergătoare ciocnirilor sîngeroase.(Acelaşi lucru în Manciuria, unde ruşii au "evacuat" oraşul Mukden, după ce l-au prădat - ca, de altfel întreaga regiune - şi după ce l-au încredinţat comuniştilor chinezi).

La 12 martie am fost la Berna, ca să lămuresc problema vizelor. Am primit vizele necesare, pentru Londra. Am vorbit cu Joyce, pentru America.

In noaptea de 13 - 14, Radio-Moscova difuzează un "interviu" acordat de Stalin ziarului "Pravda".

După o săptămînă de tăcere şi de reculegere, "stăpînul" răspunde lui Churchill. (In interviul acordat ziarului "Pravda", Stalin a spus, printre altele: "Domnul Churchill a luat poziţia unui furier de război. Nu e singurul. Are prieteni nu numai în

în Anglia, ci şi în Statele Unite. Trebuie să constatăm că Churchill şi prietenii săi au o izbitoare asemănare cu Hitler şi cu prietenii acestuia. Hitler a împins la război, proclamîndu-şi teoria rasistă, spunînd că numai aceia care vorbesc nemţeşte constituie o adevărată naţiune. Churchill şi-a început campania lui războinică printr-o teorie rasistă, susţinînd că numai popoarele care vorbesc englezeşte constituiesc naţiuni de o valoare deplină, şi care îşi pot asuma sarcina de a domina celelalte popoare ale lumii. Este adevărat că Churchill şi prietenii lui n-au adresat naţiunilor care nu vorbesc englezeşte, un ultimatum, dar a spus că totul va merge bine, dacă ceilalţi ar accepta această dominare, iar dacă nu, războiul ar deveni inevitabil". (...) "Naţiunile au vărsat sînge, într-un război groaznic, pentru a salva libertatea şi independenţa ţărilor lor, şi nicidecum pentru a schimba dominaţia lui Hitler cu dominaţia lui Churchill. In consecinţă, este posibil ca naţiile care nu vorbesc englezeşte, şi care constituie marea majoritate a populaţiei lumii, să nu fie dispuse să se supună unui nou sclavaj. Tragedia lui Churchill constă în faptul că, în calitatea sa de conservator congestionat, el nu poate să înţeleagă acest adevăr dur şi evident. Nu e nici o îndoială că Churchill tinde la război, şi anume la un război cu Uniunea Sovietică. Tot atît de limpede este că drumul pe care el s-a angajat este incompatibil cu alianţa ce există între Marea Britanie şi Uniunea Sovietică. Este adevărat că Churchill, pentru a induce în eroare pe auditori, a declarat, în trecere, că pactul de asistenţă şi de colaborare anglo-sovietică ar putea fi prelungit pe 5o de ani. Cum pot fi împăcate aceste declaraţii ale lui Churchill cu tendinţele sale şi cu predicile sale în favoarea unui război contra Uniunii Sovietice? Este evident că aceste lucruri nu se potrivesc. Dacă Churchill face un apel la război contra Uniunii Sovietice, şi în acelaşi timp prevede prelungirea alianţei anglo-ruseşti, pe 5o de ani, acest lucru înseamnă că el consideră alianţa, ca pe un petec de hîrtie care nu poate servi decît ca să-i mascheze atitudinea antisovietică". (...) Cu privire la declaraţiile lui Churchill, care critică regimul democratic din U.R.S.S. şi din ţările europene limitrofe, Stalin a spus: "Această parte a discursului lui Churchill este o adevărată calomnie, amestecată cu lipsa de tact. Churchill afirmă că Varşovia, Berlinul, Praga, Viena, Budapesta, Belgradul, Bucureştii şi Sofia, se găsesc în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

sfera rusă şi că toate aceste oraşe sînt supuse, într-un fel sau altul, nu numai sub influenţă sovietică, dar şi sub controlul crescînd al Moscovei. Aici, vede el o tendinţă expansionistă, fără limită, a Uniunii Sovietice. Nu-i nevoie de vre-o mare sforţare pentru a arăta că Churchill calomniază, cu uşurinţă, atît Moscova,cît şi ţările vecine ale Uniunii Sovietice. Este absolut fals de a se vorbi de vreun control exclusiv al U.R.S.S. la Viena şi la Berlin, fiindcă există în aceste oraşe comisii de control aliat,formate din cele patru puteri, şi unde Uniunea Sovietică nu are decît un sfert al voturilor. In al doilea rînd, nu trebuie să pierdem din vedere că germanii au intrat în U.R.S.S. trecît peste Finlanda, Polonia, România, Bulgaria şi Ungaria. Germanii au putut să ne atace traversînd aceste ţări, pentru că existau acolo guverne ostile Uniunii Sovietice". (...) "După cum se ştie, un singur partid conduce Marea Britanie: partidul laburist, iar partidele de opoziţie sînt frustrate de dreptul de a participa la guvernare. Este asta, pentru dl. Churchill ,adevărata democraţie? In Polonia, România, Iugoslavia, Bulgaria şi Ungaria, există blocuri care au în frunte între patru şi şase partide, iar opoziţia, cînd e mai mult sau mai puţin leală, are dreptul să participe la guvernare. Acest fapt Churchill îl consideră un sistem de tiranie totalitară şi de dominaţie a poliţiei. De ce? Pentru care motive? Churchill nu vede în ce poziţie ridicolă se situează". (...) "Churchill ar vrea să vadă pe Sosnkovski şi pe generalul Anders guvernînd Polonia, pe Mihailovici şi pe Pavelici, guvernînd Iugoslavia, pe Stirbey şi pe Rădescu guvernînd România, şi pe vreun rege Habsburg domnind în Austria şi în Ungaria. Churchill vrea să ne convingă că aceşti fascişti pot să stabilească o adevărată democraţie. Churchill nu spune adevărul cînd vorbeşte despre creşterea partidelor comuniste în Europa Orientală". (...) "Extinderea influenţei comunismului nu poate fi considerată ca accidentală. Influenţa comunismului a crescut pentru că în anii de dominaţie fascistă, în Europa, comuniştii s-au arătat demni de încredere, şi partizani ai luptei contra regimului fascist, şi pentru libertatea popoarelor". (...) "Lui Churchill nu-i place cursul evenimentelor, şi dă alarma printr-un apel la folosirea forţei". (...) "Istoria s-a dovedit mai tare decît manevra domnului Churchill. Aventurile acestuia l-au condus la recenta înfrîngere").

Este poate fenomenul cel mai dureros ce s-a ivit, de

la sfîrşitul ostilităţilor, şi pînă azi: după şase ani de război distrugător, minciuna stăpîneşte mai departe popoare uriaşe şi ameninţă trufaşă orice zvîcnire curată, dornică de a limpezi aerul înnăbuşit în care lîncezim. Stalin învinuieşte pe Churchill că vrea cu tot dinadinsul războiul, fiindcă nu se împacă, şi nu vrea să se împace cu ideea de libertate. Stalin, totalitarul, asemuieşte pe Churchill, cu Hitler. Stalin îşi bate joc de democraţia engleză,şi laudă democraţia lui Groza, lui Tito, şi a comuniştilor poloni. Legenda politicii de siguranţă urmărită de U.R.S.S. în ţările limitrofe, e reluată şi susţinută cu apăsare. (Argumentul acesta, vai!, mai prinde!).Si azi, după ameninţările lui Stalin, o parte din presa britanică ar fi gata să se împace, pe spinarea noastră. Toţi adepţii lui Carr şi ai lui Lippman, nu vor să priceapă că în sistemul sovietic, ţările limitrofe nu sînt o zonă de siguranţă, ci o linie de plecare, o etapă în calea împlinirii unui plan mondial.

Trebuie să revenim necontenit împotriva acestor argumente care "prind": a/ Politica în ţările limitrofe, nu are nimic de-aface cu ideea de siguranţă; b/ Faptul că ţările limitrofe nu erau democraţii desăvîrşite, nu înseamnă că nu aveau simţul independenţei naţionale, simţul libertăţii, care le unea cu civilizaţia europeană, le integra în Europa, le lega de soarta Europei,şi înveriga Europa de soarta lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stalin izbuteşte să se înalţe, atunci cînd vorbeşte de progresele comunismului, şi de tendinţa naturală a popoarelor, de a înainta spre comunism. Aici se afirmă voinţa conducătorilor sovietici de a pune în faţă ideologia care-i integrează în lume, în numele căreia se străduiesc să ducă la îndeplinire <u>un plan universal</u>! (...) E în ciuda formulelor ipocrite de "naţionalism" şi "democraţie", vechea idee a revoluţiei internaţionale ce se impune, poate chiar peste capul mareşalului Stalin, la conducerea sovietelor. Puterea militară rusească este pusă în slujba planului universal de cucerire a lumii, plan în care, de altfel, expansionismul revoluţionar se împacă şi se confundă cu imperialismul moscovit: jos, nivelarea comunistă; sus, autoritatea Moscovei. Această din urmă parte a cuvîntării este cea mai îngrijorătoare, nu atît fiindcă face apel (cu argumente ieftine, de altfel) la solidaritatea internaţională a lumii "muncitoare", ci fiindcă dezvăluie o voinţă de tulburare a lumii, <u>fie chiar prin război</u>. Interesul Rusiei nu mai poate interveni, în această privinţă, pentru

a îngrădi excesele politicii guvernului sovietic; fiindcă Rusia nu este decît un instrument, nu un scop în sine, şi poate fi jertfită, ca toate celelalte ţări, dacă triumful ideii revoluţionare ar cere-o. Toţi aceşti fruntaşi (Tito, Dimitrof, Ana Pauker ş.a.)vorbesc de război (cum mi-a vorbit şi mie Ana Pauker), toţi admit ideea războiului, ba chiar o doresc, atît din motive ideologice, cît şi din ambiţii personale, pentru a-şi întări poziţiile, astăzi încă atît de şubrede, în ţările ocupate. Aici rezidă marea primejdie.

O lămurire deplină a situaţiei, în sensul că, chiar dacă războiul ar putea fi înlăturat, sau amînat, o colaborare paşnică între anglo-saxoni şi sovietici, e cu neputinţă.

15 martie

Ziarul laburist "Daily Herald" roagă stăruitor pe Churchill să nu răspundă ~~lui~~ Stalin. "Churchill a început-o !", scrie oficiosul guvernului, ca şi cum ar fi vorba de o ceartă între copii! Discursul lui Churchill a fost nesocotit. Acum e nevoie să tacă! Avem nevoie de linişte, între Marile Puteri!

Fireşte, cine nu are nevoie de linişte? Liniştea însă nu se dobîndeşte prin ignorarea realităţii. Astăzi, ca şi în 1939, lumea se teme de adevăr. Bărbăţia lui Churchill e supărătoare. Nu este oare acelaş Churchill care "tot el a început", pe vremea lui Hitler? A sosit vremea să tacă! Dacă nu tace, nenorocirile vor continua. Cine nu ştie că tot o Casandră a provocat războiul troian!... Ziarul laburist, ca atîtea alte ziare britanice, are soluţiile şi iluziile sale proprii: "Nu există conflict care să nu poată fi dezlegat la O.N.U., cu condiţia ca statele interesate să dea dovadă de sinceritate, de răbdare şi de bună-voinţă". Ce dureroasă prostie! Nu există conflict care să poată fi dezlegat, la O.N.U., chiar dacă ar mai exista pe lume sinceritate şi bună-credinţă. De aceea, marile puteri sînt nevoite să schimbe necontenit "metoda" şi să treacă mereu (zadarnic) de la O.N.U., la conferinţele în "Trei",şi de la aceste conferinţe, înapoi la O.N.U. Nici într-o parte, nici în alta, autoritatea unei soluţii de drept nu se impune. Neputinţa ONU-ului este cu atît mai mare, cu cît condiţia prealabilă, de o blajină nevinovăţie, nu poate fi împlinită. Bună-credinţă? Sinceritate? Ia-le de unde nu sînt!

A fi ascultat pe Stalin (după conferinţele de la Mos-

cova şi de la Londra) şi a mai vorbi despre bună-credinţă, iată dovada unei desăvîrşite şi adînci nepriceperi a situaţiei actuale.

Răbdarea cu care unii britanici (ca şi în 1939) caută să coboare pînă în fundul relei credinţe a unui adversar primejdios, este uimitoare. Concesiile pe care opinia publică engleză este gata să le acorde, apasă în sarcina noastră. Argumentul "politicii de siguranţă", (ca pe vremea lui Hitler, argumentul etnic) seduce şi convinge. De ce nu s-ar îngădui Moscovei să ia măsuri de siguranţă, la hotarul ei apusean? De ce, adică să nu fie jertfite statele "limitrofe", pentru ca pacea să fie asigurată?!... Trebuie să fim foarte atenţi la această stare de spirit: românii care şi-ar apăra, fără îndemînare, cauza independenţei lor naţionale, ar putea să treacă drept nişte agenţi provocatori de război. Invers: sprijinitorii guvernului Groza (care susţin că problema ţărilor limitrofe a fost rezolvată) pot găsi un credit mai mare decît li se acordă, la Londra: fiindcă susţin o teză care nu e supărătoare! Din păcate, problema se mai prezintă şi astfel: atîta vreme cît mai există o nădejde de pace, ţările limitrofe pot fi jertfite şi răsjertfite! Numai atunci cînd va fi înţeleasă primejdia războiului de neînlăturat (de neînlăturat, pe calea jertfelor celor mici) patrioţii orientali vor fi din nou la preţ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N.Caranfil care e în trecere prin Geneva, mă confirmă în această convingere. El îmi povesteşte că, după conferinţa de la Londra (în septembrie, anul trecut), unde problemele "limitrofe" au stîrnit cele mai vii şi mai zadarnice controverse, Byrnes ar fi fost rău primit în America. El a fost învinuit că, de dragul unei cauze care nu interesează pe nimeni, au fost compromise interesele Americii, în Extremul Orient. (In cercurile politice şi de afaceri, din America - acolo unde s-ar decide viitorul - China interesează mai mult decît Europa). Byrnes a căutat să reia firul convorbirilor cu Moscova (în noiembrie), hotărît să jertfească ţările limitrofe, şi să obţină compensaţii în Extremul Orient. Americanii s-au bucurat, o bucată de vreme: credeau că au izbutit să facă un schimb avantajos. Astăzi, e vădit că socoteala a fost greşită:ruşii nu se mulţumesc cu Europa răsăriteană. Ei golesc Manciuria, şi înnaintează în Iran. Ceea ce a fost jertfit nu mai poate fi recuperat, pe cale paşnică.

16 martie

Churchill a vorbit din nou, la New York. Cinci mii de lucrători au încercat să-i înăbuşe vocea. Unele posturi de radio au refuzat să-i transmită mai departe cuvintele. Ziarele, chiar cele mai puternice, par jenate de "lipsa de tact" a bătrînului luptător, care a salvat lumea, de pacostea hitleristă. Se desfăşoară, în proporţii "mondiale", uriaşa tragedie a prostiei omeneşti. Omul care spune adevărul a ajuns să fie pretutindeni un oaspete nepoftit. Să tacă Churchill! El îndrăzneşte să vorbească de război, cînd nimeni nu mai vrea războiul! Nu faptele lui Stalin, nu nemărginita poftă de putere a fruntaşilor comunişti, ci cuvîntul înaripat al lui Churchill, iată primejdia! Este în această revoltă a prostimei, împotriva inteligenţii pătrunzătoare şi curajoase, ca o intervenţie tulburătoare a fatalităţii antice. (...) Pentru a doua oară, lumea se îndreaptă, neputincioasă de a gîndi just, spre prăpastie.

(In discursul de la New York, Churchill a declarat printre altele: "Nu cred că războiul ar fi inevitabil sau ameninţător. Nu cred că diriguitorii ruşi doresc un război, astăzi. Dacă ne unim, cu sînge rece, hotărîţi să apărăm idealurile şi principiile Chartei, atunci am convingerea că va învinge, în lume, cauza păcii şi a libertăţii, şi că vom fi în stare să continuăm nobila trudă care face onoare Statelor Unite: să înlăturăm foametea, să vindecăm rănile făcute de Hitler, şi să redresăm civilizaţia prăbuşită". (...) "Există în toată lumea de limbă engleză o simpatie adîncă şi sinceră pentru poporul rus, ca şi o dorinţă absolută de a colabora, în condiţii cinstite şi egale, pentru ca să dispară ruinele războiului. Dacă guvernul sovietic nu profită de această simpatie, şi dacă respinge aceste sentimente, responsabilitatea va cădea numai asupra lui". (...) "Nu există motive pentru ca Rusia să nu fie recompensată, aşa cum se cuvine, pentru eforturile sale de război. Dacă pierderile au fost grele, Uniunea Sovietică a putut, în schimb, să obţină magnifice cîştiguri. Cei doi mari adversari puternici, Germania şi Japonia, sînt la pămînt. Japonia a fost învinsă, aproape exclusiv, prin armele americane. Rusia şi-a reluat, ca să zic aşa, fără luptă, tot ceea ce a fost nevoită să cedeze, acum patru zeci de ani. La vest, statele baltice şi o mare parte din Finlanda, au fost încorporate la U.R.S.S. Linia Curzon nu mai e un motiv de litigiu. Acum ajungem la problema Dardanelelor. Salut

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cu bucurie prezenţa pavilionului rus, pe navele sovietice, pe mări şi pe oceane. Totdeauna, am declarat aliaţilor noştri ruşi, că Marea Britanie ar sprijini o revizuire a Convenţiei de la Montreux, cu privire la problemele Dardanelelor. La Potsdam, Anglia şi Statele Unite au propus să garanteze deplina libertate de trecere, în timp de pace şi în timp de război, pentru cargourile ca şi pentru unităţile de război. Turcia ar fi semnat, de bună voie, această garanţie. Dar ni s-a spus că nu era destul; că Rusia trebuie să aibă, în mijlocul Dardanelelor, o fortăreaţă care să domine Istanbulul. Asta nu însemnează a fi păstraţ deschise Strîmtorile. Asta înseamnează că o singură putere îşi arogă dreptul de a le închide. Acest lucru n-ar fi conform cu principiile care au fost cerute pentru libertatea marilor căi navigabile, în Europa, şi anume: Dunărea,Rinul ş.a. Continui să sper că Rusia va accepta propunerea relativă la Dardanele. Dacă nu, Consiliul de Securitate al ONU-ului, va trebui să se ocupe de această chestiune".)(...)

Punctul slab al acestui bun discurs: chestiunile litigioase, spune Churchill, trebuiesc dezlegate de către O.N.U. (adică: lupta decisivă trebuie dată la O.N.U.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu; lupta decisivă trebuie dată pentru O.N.U., adică pentru transformarea acestei instituţii într-un organ de conducere, înzestrat cu o autoritate superioară. Numai astfel, pacea va fi salvată. Si în această luptă decisivă, Apusul nu trebuie să se situeze pe poziţii defensive, ci trebuie să treacă la ofensivă, trebuie să aibă bărbăţia mîntuitoare de a accepta o supremă măsurătoare de forţe, pentru împlinirea unui ideal federativ, care să înlăture tendinţele de hegemonie şi de tiranie,salvînd ideea de libertate. Pacea este legată de victoria Apusului, iar Apusul nu poate învinge decît în ofensivă, în luptă deschisă şi hotărîtă pentru un ideal politic şi moral, potrivit credinţelor sale.

2o martie

Dejunez la Lausanne, cu Richard Franasovici, proaspăt întors din ţară, şi gata de a pleca la Londra. Foarte umflat şi oarecum jenat. A stat patruzeci de zile, la Bucureşti, înconjurat - zice el - de interesul general. A văzut pe toată lumea: inclusiv pe Maniu, Mihalache, Dinu Brătianu. Toată lumea l-a vizitat, inclusiv Savel Rădulescu, C.Vişoianu, Christu, Ciuntu, etc. Richard

Franasovici ţine să insinueze că frontul rezistenţei pîrîie din toate încheieturile. Dezvoltă, cu privire la alegeri, părerile cele mai ciudate. Graba lui Maniu de a avea alegeri cît mai curînd, ar fi curată nebunie. Ce nădăjduieşte Maniu?

Dacă guvernul strînge şurubul, ca să iasă lucrurile aşa cum trebuie (adică, aşa cum le doresc ruşii), ţara va cunoaşte adînci frămîntări; iar dacă alegerile vor fi libere, şi va reuşi Maniu (Richard Franasovici recunoaşte că "toată lumea" este împotriva ruşilor, şi deci pentru Maniu), atunci ciuda ruşilor va fi necruţătoare. "Dacă ar fi patriot, Maniu ar trebui să se străduiască să cadă în alegeri", socoteşte feciorelnic, blajinul Richard, ca şi cum de aceste alegeri nu ar atîrna, în parte, soarta ţării, adică exprimarea unui vot care să afirme voinţa ţării de a trăi independentă, cuprinsă într-o ordine de drept generală, şi nu în zona de influenţă a unui uriaş vecin. Franasovici care nu a avut niciodată vre-o deosebită pricepere pentru problemele generale, pare hotărît să joace "partida", potrivit vederilor sale mărunte, şi intereselor sale mai măricele. Situaţia din ţară i se pare "mult mai bună decît s-ar putea crede", mult mai bună în orice caz, decît cea din Ungaria sau Austria; lumea trăieşte binişor, şi are ce mînca; el însuşi s-a îngrăşat cu cîteva kilograme, în ţară, mîncînd numai curcani şi trufandale, etc.

Despre mine: Guţă Tătărescu "regretă", şi nu pricepe de ce eu lipsesc din "echipa" mîntuitorilor; Ralea şi Ghelmegeanu (amîndoi înscrişi la Groza) regretă şi ei; în schimb, Maniu, şi mai ales Mihalache, cărora Richard Franasovici le-ar fi istorisit tot ce am făcut "alături de el" (sic!) pentru cauza ţării şi pentru cauza lor, îmi trimit cele mai calde salutări, Mihalache sfătuindu-mă: să mă întorc în ţară; iar Maniu: să stau pe loc!

Regele a primit pe Richard, în două rînduri, şi i-a dat Cordonul Stelii (!). La palat sînt puternici Savel Rădulescu, Negel, etc.

23 martie

Cearta între Churchill şi Stalin continuă. La îmbarcarea pe vaporul care-l aduce în Europa, Churchill a dat un interviu în care mărturiseşte că niciodată nu s-a împăcat cu "comunismul internaţional". Simpatia sa pentru poporul rus, şi pentru armata so-

vietică, e sinceră şi adîncă; în schimb, "comunismul internaţional" îi pare un duşman care tinde "să ucidă sufletul omenesc". Deosebirea pe care o face bătrînul om de stat, între poporul rus şi comunismul internaţional, nu este lipsită de abilitate: pare tot mai vădit că poporul rus este, astăzi, ca şi celelalte popoare, un instrument, şi ar putea fi, mîine, o victimă a comunismului internaţional, care urmăreşte scopurile lui, şi numai ale lui.

Stalin expune şi el unui ziarist, părerile sale. Stalin pretinde că O.N.U. "constituie un instrument de mare valoare pentru salvarea păcii şi a siguranţei internaţionale", deoarece se sprijină pe principiul egalităţii între state. (!) Nici popoarele, nici şefii militari, nici armatele, nu doresc un nou război. Ei voiesc pacea şi caută s-o înfăptuiască. Temerile de război se datoresc unor anumite grupări politice, care fac propagandă, şi caută să împrăştie sămînţa de ceartă şi de nesiguranţă. Trebuie ca cercurile conducătoare ale statelor să organizeze o întinsă campanie de contrapropagandă, pentru a lupta împotriva beliciştilor! Indeosebi, presa nu trebuie să fie la dispoziţia acestor tulburători ai păcii! (Cum rămîne cu Ana Pauker, care mi-a vorbit de războiul inevitabil?). Presa apuseană, dornică de a prinde din zbor, orice veste bună, crede că Stalin a făcut un gest de "destindere". (Tot astfel erau tălmăcite, pe vremuri, cuvintele bune şi mişcătoare pe care le rostea, din cînd în cînd, Hitler).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In realitate, Stalin nu a modificat întru nimic presiunea pe care o exercită asupra ţărilor din Orientul Mijlociu. Admiraţia sa pentru O.N.U. este cu atît mai sinceră, cu cît acest "instrument internaţional" este cu desăvîrşire inofensiv, şi nu-i în măsură să stînjenească, nici să îngrădească politica "universală" a Kremlinului.

Tot ce se poate spune este că încordarea de-alungul frontului european s-a cam potolit. Furtuna se îngrămădeşte asupra ţinuturilor persane, arabe, turceşti.

Ce înseamnă "împăcarea" Uniunii Sovietice, cu Elveţia? (Impăcare realizată prin mijlocirea ministrului elveţian, de la Belgrad); un gest de bună-voinţă faţă de mica ţară din centrul Europei, sau voinţa de a fi de faţă, de a pătrunde în această cetate, atît de importantă politiceşte, economiceşte, milităreşte, pentru apărarea vechiului continent? Elveţienii, după ce s-au bucurat

de succesul lui Petitpierre[1], caută acum, nu fără oarecare îngrijorare, să tălmăcească rostul lui.

2 aprilie - Londra

Am plecat din Geneva la 30 martie. La Paris, am locuit la hotel "Lancaster". Intrevederi cu: Răutu, Dinu Hiott, Burileanu, Martha Bibescu. Amintiri din Anglia şi sfaturi: "No complain, no explain". După zborul de noapte, am sosit la Londra, la 9 seara. Tilea îmi spune că problema reviziei hotarului nostru apusean nu se mai pune. Englezii nu se gîndesc s-o ridice. Principalul argument antibritanic al guvernamentalilor noştri cade. Aici, marea majoritate doreşte pacea, nu însă pacea cu orice preţ. O infimă minoritate este gata la orice concesie.

3 aprilie

Dejun la tinerii Raţiu, cu Tilea şi cu William Hayter, şeful Secţiei Dunărene şi Balcanice, la Foreign Office. El mă întreabă dacă mă voi duce la Legaţia României. Răspund: Nu! Voi vedea însă pe R.Franasovici dacă va cere să mă vadă. (Răspunsul meu îi convine). Expun punctul meu de vedere cu privire la ţară, şi la problema generală. (...)

La ora 4, Tilea mă însoţeşte la Parlament, unde sîntem aşteptaţi, în biroul "şefului opoziţiei", de Winston Churchill. Sînt foarte emoţionat de a revedea pe marele bătrîn. El îşi aminteşte de convorbirea ce am avut pe "canapeaua legaţiei". Vorbim despre ştirile din ţară, şi fireşte, despre Rusia. Churchill dezvoltă cîteva dintre ideile sale exprimate în discursul de la Fulton. Problema sovietică (pe care nu o confundă cu problema rusă) îl tulbură, şi-l ţine încordat. Ţine să-şi exprime optimismul: Europa se va elibera. "Ţara dv. se va elibera şi ea". Churchill are cuvinte duioase pentru nenorocirea României. ("Ştiu că nu sînteţi de vină. Aţi făcut tot ce aţi putut. Nici regele Carol nu e de vină. Şi el a făcut tot ce a putut. Soarta a fost deosebit de crudă cu voi. Nu mă îndoiesc însă de viitorul vostru"). Prin vorbe şi prin atitudine, el caută să ne exprime, cu multă simplicitate şi omenie, simpatia sa. E convins că America "reacţionează". In curînd, America "va vorbi răspi-

1) Negociatorul elveţian care a restabilit relaţiile diplomatice sovieto-elveţiene.

cat"; americanii "au priceput", şi nu vor mai da înapoi. - "Vom închide ruşilor, o uşă după alta". Expun pe larg punctul meu de vedere cu privire la "superioritatea politică" a ruşilor, şi la necesitatea unei politici unitare şi universale, teza conferinţei mele. Stărui asupra primejdiei şi a inutilităţii zonelor de influenţă, şi a despicării Europei, în două; stărui asupra însemnătăţii noţiunii "Europa", în estul continentului, şi asupra legăturilor de viaţă care unesc ţările răsăritene, cu civilizaţia europeană. El mă îndeamnă, în repetate rînduri: "Trebuie să pleci în America. Să spui toate acestea în America". Apoi, la plecare, el îmi exprimă, din nou, încrederea sa în viitorul ţării noastre.

Seara, repet teza mea, dîndu-i o mai largă dezvoltare, la o masă prietenească pe care mi-o oferă Arthur Henderson, subsecretar de stat pentru Indii la Camera Deputaţilor. La masă, iau parte mai mulţi membri ai guvernului laburist, şi anume: lordul Henderson, fratele lui Arthur, Greenwood, lord al Sigiliului, Noël Baker, (care s-a întors cu impresii bune de la O.N.U. din New York, şi e gata de plecare la Geneva, pentru a lichida Societatea Naţiunilor doritor totuşi de a păstra unele servicii internaţionale, la Geneva), Mac Neil, subsecretar de Stat la Externe, Lawson, ministru de război, şi Tilea. Discuţia e foarte animată şi durează pînă noaptea tîrziu. Sînt impresionat de identitatea reacţiunii laburiste şi cea conservatoare, faţă de primejdia de la răsărit. (...) Sînt tulburaţi în aceiaşi măsură, şi par hotărîţi să apere "imperiul" ameninţat, cu o egală dîrzenie. Nu există între ei nici o notă discordantă: voinţa de rezistenţă e aceiaşi, la toţi britanicii. (Impotrivirile din sînul partidului, şi un anumit joc comunist, înlăuntrul sindicatelor, nu par să-i preocupe peste măsură. Trebuiesc totuşi cîntărite aceste împotriviri). Printre argumentele mele, care impresionează mai mult, sînt cele referitoare la universalitatea primejdiei: nu e în joc o problemă românească, sau una bulgărească, ci întreaga problemă a Răsăritului european, ba chiar întreaga problemă europeană. De aci decurg toate consecinţele. Nimeni nu caută să mă contrazică; dimpotrivă unii aduc argumente noi, mai tari decît ale mele. Deşi toţi îşi dau seama cît de grea este încercarea, pentru un partid socialist, de a se angaja într-o luptă de asemenea proporţii, cu ideea comunistă, nimeni nu vorbeşte de compromis; singurul lucru care îi preocupă este selectarea celor mai nimerite arme (de luptă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

politică, deocamdată); unii se împacă cu teoria mea de a susţine o politică "universală", iar alţii ar dori "soluţii" mai puţin abstracte, mai practice, mai imediate.

4 aprilie

Fac o plimbare cu automobilul prin Londra, pentru a-mi da seama, nu fără uimire şi nu fără o îndurerată emoţie, de grozavele distrugeri de pretutindeni, şi mai ales din City. Oraşul a suferit, într-adevăr, cu un eroism liniştit şi minunat, cel mai cumplit calvar. Peluzele, care odinioară făceau farmecul Londrei, au dispărut. Parcurile sînt neîngrijite şi brăzdate de tranşee.

După amiază, mă întîlnesc cu editorul meu Fr.Müller, şi iscălesc contractul pentru volumul "Derniers jours ..." Ediţia engleză a "Preliminariilor", are succes: au apărut critici excelente în "Daily Telegraph", şi în unele reviste. "Daily Telegraph" scrie: "Experienţa diplomatică şi excepţionala lui inteligenţă, au îngăduit lui Grigore Gafencu să scrie singura lucrare cu autoritate, în prezent, valoroasă asupra acestui subiect". Şi mai departe, "Grigore Gafencu scrie cu obiectivitatea unui diplomat experimentat, şi cu spiritul unui european cultivat". (Malcolm Muggeridge).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Müller pleacă în America. L-am rugat să se intereseze de posibilitatea de a răspîndi acolo cele două cărţi ale mele.

Vizită la lordul Kemsley, la marele său concern de ziare. Sînt primit cu prietenie şi cu căldură de ziarişti de frunte, pe care-i cunosc de mult. In faţa unei adunări de redactori-şefi, invitaţi la un ceai, fac o expunere a situaţiei şi stăruiesc din nou asupra tezei mele. Numeroaselor întrebări ce ni se pun, răspund eu, împreună cu Tilea.

5 aprilie

(...) La dejun, am poftit, la Brown's, pe V.V.Tilea şi pe doi americani din delegaţia care pregăteşte tratatele de pace cu Italia, România şi celelalte ţări "satelite" ale Axei. D-nii Cavendish Camen şi Philips Mossley sînt foarte bine informaţi despre problemele ţării noastre, ca şi despre greutăţile ridicate de sovietici. Amîndoi au citit cartea mea şi au adîncit, îndeosebi capitolul despre Dunăre. Au luat, de asemenea, cunoştinţă de un memoriu

al lui Caranfil, de un lung şi amănunţit memoriu despre Dunăre, redactat de Barbu Niculescu în colaborare cu V.V.Pella, despre memoriul lui Brutus Coste şi Constantinescu, cu privire la hotarele noastre apusene, ca şi despre numeroasele lămuriri ale amicului V. V.Tilea. Am impresia că, în această privinţă, emigraţia română şi-a făcut datoria.

Americanii ne-au dat informaţii cu caracter general, şi îndeosebi românesc. Delegaţiile apusene se tem că ruşii sînt hotărîţi să "saboteze" negocierile pentru a împiedica încheierea unor tratate de pace, care ar avea drept consecinţă evacuarea militară, de către ruşi, a Europei răsăritene.

Lupta în jurul tratatelor de pace trece pe primul plan înlocuind criza persană care a fost dezlegată, chiar azi, printr-o înţelegere cu caracter de compromis între Uniunea Sovietică şi Persia, (problemele referitoare la petrol, la Azerbaidjan, şi la relaţiile viitoare dintre cele două state vecine). Incepe acum lupta pentru "tratate": atît pentru fondul acestor tratate (probleme de hotare, de reparaţii, de colonii), cît mai ales, pentru consecinţele tratatelor: evacuarea militară, trebuincioasă pentru refacerea greu încercatului continent european.

In comisia de la Londra, tratatele ar putea fi întocmite; ele nu vor fi însă întocmite, din pricina modului de a negocia al ruşilor, şi al gîndurilor ascunse pe care ei le nutresc. Apusenii vor să nu amîne conferinţa de pace de la Paris (1 mai). Chiar dacă tratatele nu sînt gata, conferinţa trebuie să înceapă la data fixată. Ruşii se opun, invocînd cele hotărîte la Moscova, în noiembrie trecut. Pentru a ieşi din încurcătură, americanii vor cere o întrunire a miniştrilor de Externe ai ţărilor interesate. Englezii şi francezii vor accepta. Ce vor face ruşii? Este de prevăzut o nouă încordare.

In ce priveşte tratatul nostru, se pare (împotriva unei anumite propagande) că recunoaşterea hotarului nostru apusean nu va ridica nici o greutate. Anglo-saxonii par hotărîţi să accepte frontiera actuală, însemnînd cel mult că există, în privinţa acestei graniţe, o divergenţă de vederi, între România şi Ungaria.

Problema care va ridica controverse mai grele este aceia a hotarului răsăritean. Deşi prin armistiţiu, ruşii au evocat hotarele noastre din 1940, ei nu vor totuşi să-şi precizeze preten-

ţiile cu privire la hotarul dunărean. Chilia? Ca în 1940? Sulina, sau întreaga Deltă? Această problemă teritorială este legată de una politică: - Care va fi regimul dunărean de mîine? - Ruşii tac. Este probabil că vor să rămînă stăpîni absoluţi, la Gurile Dunării.

Ne străduim să dăm americanilor toate informaţiile necesare privind însemnătatea europeană - din punct de vedere politic, economic şi geografic - a Gurilor Dunării. Constatăm că sînt bine informaţi. Foarte binevoitori (cu atît mai mult cu cît interesul nostru se leagă de interesul general), dar par îngrijoraţi şi pesimişti, dat fiind stăruinţa,încăpăţînarea şi metodele diplomaţiei sovietice.

Pentru noi,trei probleme deopotrivă de dificile: stabilirea hotarului dunărean, plus stabilirea noului regim dunărean; o evaluare precisă a reparaţiilor noastre, ţinînd seama de ceea ce am plătit pînă acum; o precizare, nu numai teoretică, a evacuării ţării, de către trupele armatei sovietice.

Cei doi americani mi-au făcut cea mai bună impresie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ore 4, vizită la fostul ministru Amery, în frumoasa lui locuinţă din Eton Square. Găsim o familie îndoliată, şi în cea mai grea îndurerare: fiul cel mai mare a fost spînzurat, de curînd, învinuit de "trădare de ţară".

Luăm ceaiul cu Amery, cu soţia, cu nora lor (soţia osînditului) şi cu un fiu mai tînăr, deosebit de simpatic. Intr-o asemenea atmosferă, vorbim de Europa, de Rusia, şi de valorile civilizaţiei care trebuiesc salvate. (...)

La ora 6, mă vizitează Richard Franasovici (după cum am spus celor de la Foreign Office, nu m-am dus la Legaţia României. Franasovici a venit să mă vadă la Brown's).

Franasovici pare plictisit; autorităţile britanice nu se grăbesc să-l primească. Pînă acum, n-a văzut decît pe secretarul general de la Externe. Ar dori să discute problema frontierelor, dar nu are cu cine! Este precis informat că englezii vor să revizuiască hotarul transilvănean. Răspund că orice sforţare, în această privinţă, este de prisos: cauza este cîştigată de mai înainte; englezii nu ne cer nici o revizuire. Cel mult, vor face o aluzie la competenţa de revizuire a ONU-ului, aluzie de altfel neplăcută, inutilă, şi pe care m-am silit s-o înlătur. Atrag atenţia lui Franasovici asupra chestiunilor rămase în suspensie,

şi care cer o sforţare hotărîtă: hotarul dunărean, regimul dunărean, reparaţiile, evacuarea militară.

8 aprilie

Dejun la Ambasada Franţei cu Lordul şi Lady R.Vansittard, Harold Nicolson şi Oliver Stanley.

Vansittard, care a dus cu îndîrjire lupta împotriva nazismului cotropitor, este preocupat, de soluţia ce trebuie dată problemei germane. Franţa cere desmembrarea, în favoarea ei, a Germaniei occidentale; Rusia împinge pe nemţi să ceară refacerea unităţii germane. Inrîurirea Moscovei apare contradictorie: la Berlin, sovieticii caută să cîştige Germania sprijinind curente "naţional-comuniste", care urmăresc reîntregirea Germaniei, cel puţin spre apus. Este un "Drang nach Westen" sovietic; iar la Paris, aceiaşi sovietici împing pe comuniştii francezi să ceară, în gura mare, desmembrarea Germaniei, şi internaţionalizarea regiunii Ruhr, adică: stabilirea controlului rusesc pe Rin! Aceste porniri potrivnice nu vor împiedica pe comunişti să se înţeleagă între ei, cînd Moscova le va porunci. Ele împiedică însă o apropiere între francezi şi englezi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vansittard socoteşte că Anglia ar putea ieşi din aceste greutăţi, dacă ar sprijini ideea unei federalizări a Germaniei, idee care ar putea asocia pe francezi; ideea federalizării imperiului german, este o idee franceză, (Maurras, Bainville), şi ar găsi oarecare ecou şi în Germania. Nu cred că Germania s-ar învoi cu ideea reîntoarcerii la un sistem federativ: între unificare şi federalism, este vădit că aproape unanimitatea germană este pentru prima soluţie. Totuşi, chiar dacă soluţia federativă nu ar părea germanilor decît un provizorat, ea ar trebui încercată, fiindcă ar avea darul să arunce o punte de apropiere între englezi şi francezi, apoi fiindcă ar putea însemna primul pas pe calea unei noi şi temeinice aşezări a Europei întregi. Dacă federalizarea Germaniei ar putea fi urmată de federalizarea întregului continent, soluţia federalistă pentru Germania nu ar mai fi provizorie, iar problema europeană ar putea fi dezlegată integral în toată întinderea şi adîncimea ei.

Harold Nicolson scrie, în "Daily Mail", despre cartea mea din urmă: (...) "Iată concluziile lucrării sale: a) oamenii de stat europeni n-au dat o meritorie dovadă de"o adîncă reacţiune mora-

lă împotriva nazismului". b/ Cînd un sistem de securitate generală este înlocuit printr-un sistem de zone de influenţă, războiul urmează în mod fatal. c/ Cînd interesele Marilor Puteri ajung să fie mai însemnate decît domnia legilor, orice simţ de legitimitate dispare. d/ Cultura europeană înseamnă (...) o anume cultură care se dezvoltă de mai bine de două mii de ani. Ea nu poate fi tăiată în zone şi în bucăţi, fără ca întreaga aşezare a lumii să nu fie primejduită. e/ Si, în sfîrşit, cel mai mare duşman al unei bune diplomaţii îl constituesc ideile fixe, spiritele încuiate şi formulele înguste".

Sînt recunoscător amicului Harold Nicolson pentru că a pus atît de bine, în lumină, pentru marele public englez, ideile pe care le-am apărat, în cărţile şi în conferinţele mele.

După masă (8 aprilie) primesc, la Brown's, vizitele lui Gavrilovici, Avakumovici, Pavlovici, prieteni sîrbi pe care nu i-am mai văzut de la Bucureşti şi de la Moscova. Împrospătăm amintiri vechi, ne împărtăşim temerile şi nădejdile zilei de azi. Toţi trei luptă mai departe, pentru libertatea ţării lor; vorbim deci de libertatea ţărilor noastre, şi de diferitele faze prin care a trecut "opinia publică" britanică, cu privire la ţările din răsărit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 aprilie

In timpul zilei, primesc vizita mai multor ziarişti, printre care Walter Kolarz, de la "United Press", un altul de la "Daily Telegraph" şi foarte simpaticul Silvain Mangcot, redactor diplomatic la "Reuter". Mă informează de situaţia politică internă a Angliei, de lupta dintre laburişti şi conservatori, (unde steaua lui Eden apune, şi se înalţă steaua lui Butler şi a lui Mac Millan) şi îmi vorbesc - la cererea mea - despre opoziţia din stînga, din partidul laburist, unde comuniştii lucrează de zor. Această opoziţie, foarte slabă în parlament (unde nu poate primejdui politica lui Bevin) s-a cuibărit totuşi în trei "Trade Unions", în sindicatul minerilor, în cel al mecanicilor şi al[1]...

1) Omisiune în manuscris: este vorba de sindicatul docherilor.

Conservatorii au tendinţa a exagera primejdia acestei opoziţii - poate, din dorinţa de a împinge, din nou, la un guvern de coaliţie, sub Churchill, sau chiar sub Bevin. Laburiştii sînt însă convinşi că trebuie să rămînă şi să lupte singuri. Şi e mai bine aşa. De altfel, cînd am expus lui Churchill părerea că este o fericire pentru Anglia, în faptul marei lupte ce se dă la stînga, şi deci ar fi poate de dorit să se ajungă la o sinteză între idealul socialist şi cel conservator, pentru a înlesni laburiştilor lupta cu comunismul, bătrînul mi-a răspuns: - De ce? Laburiştii sînt buni luptători, nu au nevoie să-i menajem. Vom lupta împotriva lor, pentru ideile noastre, şi nu ne gîndim că, de frica noastră, ei vor uita să lupte şi la stînga! Sînt foarte capabili să lupte pe două fronturi! (Răspuns interesant, tipic britanic; poate, însă, cam prea optimist!)

Tot la Brown's, convorbiri interesante cu doi musafiri de la Serviciul de Informaţii: De Chastelaine (bun cunoscător al treburilor din România), şi căpitanul Bozzard (vioi şi inteligent).

Seara, la "Adelphi", premiera baletului francez de la Champs Elysées. Sînt invitat în loja de onoare, de soţii Massigli, cu ducesa de Kent şi alţi doi - trei musafiri, printre care Lady Keynes, soţia marelui economist[1]. (...) Frumoasa ducesă îmi pune întrebări cu privire la călătoriile mele la Belgrad, unde fusesem odinioară oaspetele prinţului Paul şi al prinţesei Olga. Pe neaşteptate, intră în loje, spătos, vînjos şi falnic, domnul Bevin, fost şofer de camioane grele, azi ministru de Externe al Marii Britanii. Inaintează încet, greoi şi întinde două degete ducesei. Profit de neaşteptatul prilej, pentru a-l prinde într-un colţ, şi a schimba cu el, cîteva păreri. Vorbim despre Europa, sărmană Europă! ("Poor Europe!", exclamă ministrul). Apoi, pe un ton măsurat, îmi exprimă hotărîrea Angliei de a îndrepta soarta vechiului continent. Este hotărît, solid, apăsat, dar nu e grăbit. - "Aveţi răbdare, daţi-ne cinci ani de zile!" Răspund că Europa întreagă, şi îndeosebi Răsăritul, şi-au pus nădejdea în el; vom avea răbdare, cu toate că cinci

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) J.M.Keynes (1883-1946), autorul unei teorii potrivit căreia pacea r poate fi asigurată decît prin deplina folosire a braţelor de muncă, şi printr-o creştere a puterii de cumpărare a tuturor, proporţională cu dezvoltarea mijloacelor de producţie.

ani sînt vreme lungă, şi multe se pot întîmpla. Înţeleg că rezistenţa britanică (din vorbele lui Bevin reiese că nu e vorba numai de "rezistenţă" pe actualele poziţii, ci şi de o sforţare pentru a recîştiga terenul pierdut, în întregime) se fereşte de cuvîntul: "război". Este de prevăzut o presiune hotărîtă, lentă, dar neîntreruptă, în sensul contrar celei sovietice. El raţionează "argumentele" economice şi financiare, de care dispun englezii. Nu se teme că pierde timp; timpul nu e în favoarea ruşilor, ci în a anglo-saxonilor, fiindcă superioritatea tehnică şi industrială a acestora, după ultimele lor statistici, nu poate fi întrecută de ruşi; dimpotrivă, deosebirea creşte mereu, vertiginos, în favoarea anglo-saxonilor. Pare să pună oarecare speranţă, bazată pe informaţii dobîndite de la Foreign Office, despre anumite slăbiciuni care se manifestă la ruşi, (Ruşii nu ar fi în stare, din pricina unor scăderi şi greutăţi interne, să menţină în lume, nesuferita presiune, pe care o exercită azi).

Este un argument pe care l-am mai auzit, folosit de englezi, însă nu am multă încredere în el.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

10 aprilie

(...) La îndemnul lui Panighian, vizitez pe d-na Budbergh, unde întîlnesc o societate de ruşi albi, simpatici, pitoreşti şi inutili. (...)

12 aprilie

Cea din urmă zi, la Londra, este consacrată Foreign Office-ului. Dimineaţa întîlnesc pe Marjorybank, un tînăr diplomat care a fost la Bucureşti, şi lucrează acum la Tratatul cu România. Imi dă amănunte cu privire la frontiere şi la Dunăre. Repet lămuririle amănunţite pe care le-am dat colegilor săi americani.

După masă, trebuia să fiu primit de O.Sargent, subsecretarul de stat permanent. Din pricina sosirii la Londra a primului-ministru olandez (şi deoarece nu pot să amîn plecarea mea), sînt primit într-o foarte lungă audienţă de C.V.Warner (subsecretar de stat "asistent"). Îi declar că privesc, ca o datorie de curtoazie, să pun în curent Foreign Office-ul cu vizitele, întîlnirile şi convorbirile ce le-am avut la Londra. Fac deci o recapitulare a şederii mele la Londra. Stărui asupra necesităţii unei politici universale, care în

primul rînd, trebuie propusă Europei. (...)

25 aprilie

Ne întoarcem în Elveţia.

Trimit acest raport - întocmit în cele dintîi zile ale lunii mai - domnului P.

(Raportul trimis de Grigore Gafencu în România, lui Iuliu Maniu, cuprinde 12 pagini dactilografiate: După enumerarea nominală a personalităţilor britanice cu care a discutat la Londra, şi după "impresiile generale" asupra vieţii politice din Marea Britanie, raportul subliniază punctele de contingenţă ale politicii britanice cu interesele României. Se arată că "tendinţele de împărţire a continentului în zone de influenţă sînt părăsite, veştejite, de toate cercurile politice". In continuare se subliniază că "reacţiunea aproape unanimă a poporului britanic nu se mulţumeşte cu o politică de rezistenţă, pe poziţiile actuale,ci urmăreşte o îndreptare a situaţiei, adică o reciştigare a poziţiilor pierdute, îndeosebi a poziţiilor pierdute pe continent. Interesul pe care cercurile politice îl vădesc pentru anumite probleme răsăritene (ca de pildă, pentru toate amănuntele problemei Gurilor Dunării) arată că teoria faptelor împlinite, în Estul european, nu e împărtăşită de britanici, şi că ideea europeană e gîndită în întregimea ei". (...) "Occidentul nu se poate mărgini de a opune unor asemenea tendinţe nemărginite, străduinţi mărunte de rezistenţă locală, cînd la Strîmtori, cînd în Balcani. Pe măsură ce se ivesc, potrivit iniţiativei sovietice, puncte noi de fricţiune, străduinţele răzleţe şi necoordonate ale occidentului, vor duce problemele ce se învechesc spre soluţii tranzacţionale, păgubitoare, mai totdeauna potrivnice ideii de dreptate". (...) La punctul 7 al raportului, se spune că: "Printre problemele care interesează opinia publică engleză (...) e problema germană. Politica sovietică împinge partidul comunist german să ceară reîntregirea şi unificarea Germaniei, spre apus: înlocuind tendinţa naţional-socialistă, prin revendicări naţional-comuniste, Moscova urmăreşte să unifice Germania sub oblăduirea comunismului. Cîrmuitorii britanici nu s-au opus, pînă acum, ideii de unificare, de teama ca Germania întreagă să nu alunece în braţele Moscovei. Francezii, în schimb, cer desmembrarea Germaniei apusene şi internaţionalizarea regiunii Ruhr (Partidul Comunist Francez, sprijină această revendicare)". (...) "Mai mulţi parlamentari britanici, în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

frunte cu lordul Vansittard, au început o campanie susţinută în favoarea federalizării ţinuturilor cuprinse în fostul imperiu german. Federaliştii germani (din Germania de sud) ar putea îmbrăţişa ideea federalistă, pentru a se feri de alcătuirea unui al patrulea Reich, naţional-comunist. (...) Ideea unei confederaţii Europene pare prematură". (...)

In partea a doua a raportului, Grigore Gafencu se ocupă de problemele în legătură cu Tratatul de pace cu România. Discuţiile sale au fost duse la Foreign Office, şi la Ambasada Franţei, cu Couve de Murville. Anglo-saxonii sînt "perfect informaţi, şi au în dosarele lor, toate lucrările privitoare la Dunăre, la reparaţii, şi la executarea clauzelor armistiţiului, întocmite de românii de peste hotare, sau trimise din ţară. Lipseşte orice documentare din partea oficialităţilor române. Mi s-au prezentat capitole adnotate din cărţile şi rapoartele mele, ca şi însemnări şi rezumate, după memoriile trimise de Tilea, N.Comnen, N.Caranfil, Creţeanu, Brutus Coste, Barbu Niculescu, etc.".

In ce priveşte hotarul apusean al Transilvaniei "negociatorii americani m-au asigurat, în prezenţa lui V.Tilea, că delegaţiile anglo-saxone nu vor cere revizuirea acestor hotare". (...) "Dacă, în principiu frontiera apusează a României pare uşor de fixat, frontiera răsăriteană poate pricinui multe greutăţi. Delegaţia sovietică nu a vrut, pînă acum, să arate pe unde trebuie să treacă linia de demarcaţie, pe Dunăre, pretextînd că, în iarna 194o - 1941,la Moscova, Comisia Mixtă ruso-română, care avea de stabilit această linie de demarcaţie, nu a izbutit să-şi încheie lucrările. Anglo - saxonii se tem că ruşii vor căuta să împingă hotarul mai jos de braţul Chilia. Am arătat pe temeiul unor date pe care le cunoşteam precis, că susnumita Comisie Mixtă din 194o - 1941 (prezidată de generalul Sănătescu), trebuia să fixeze linia de demarcaţie pe Dunăre, potrivit cererilor din ultimatum-ul sovietic, din iunie 194o, care se refereau la vechile hotare ale Basarabiei, fixate la congresul de la Berlin: hotarul trebuia să urmeze linia talwegului pe braţul Chilia. Comisia Mixtă din 194o - 1941 nu s-a îndepărtat de la acest principiu, ci a căutat să stabilească un hotar fixat, în drept, de unele norme pe care nimeni nu le-a contestat, aşa cum fac dovadă toate procesele verbale ale Comisiei Mixte. S-a discutat atunci dacă apele braţului Chilia nu şi-au schimbat cumva cursul, în şirul anilor,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi dacă talwegul nu trece cumva pe la sudul unor insule rîvnite de sovietici, sau pe la sud-vestul canalului Stari - Stambul. Nimeni nu a contestat însă că hotarele trebuie să treacă prin braţul Chilia. Acest lucru nu poate fi contestat nici astăzi. Sovieticii păstrează aceiaşi tăcere cu privire la regimul Dunării. (Pare vădit că problema hotarului este în legătură cu problema regimului: dacă regimul internaţional ar fi înlăturat, chestiunea hotarului n-ar mai juca nici un rol pentru sovietici; dacă se va ajunge totuşi la un regim internaţional, Rusia se va sluji poate de chestia hotarului, ca de un mijloc de presiune". (...) "Am înţeles că delegaţiile anglo-saxone se pregătesc să apere această cauză. In ce ne priveşte, ne-am silit să stăruim asupra importanţei europene a problemei dunărene. Amintind tratativele germano-sovietice, din iarna 1940-1941 (Conferinţa de la Bucureşti), am arătat că U.R.S.S. a acceptat atunci, în principiu, o comisie internaţională de control (de la Viena pînă la Marea Neagră) din care, pe lîngă statele riverane trebuia să facă parte şi Italia, adică o ţară neriverană. E greu ceea ce a acordat Axei". (...) "E de presupus că punctul culminant, în discuţiile dintre Aliaţi, cu privire la pacea viitoare, îl va constitui nu problema hotarelor, ci problema reparaţiilor legată de aceia a evacuărilor militare. Aci, ruşii vor opune rezistenţa cea mai îndîrjită (sprijinită pe metode dilatorii), în speranţa de a putea menţine cît mai mult regimul de ocupaţie în Europa răsăriteană. De aceea e de prevăzut (mai ales după greutăţile de care se loveşte, chiar acum, Conferinţa de la Paris) că definitivarea tratatelor noastre de pace va fi mereu amînată. Pare vădit că deschiderea Conferinţei de la Paris, propriu-zisă, nu va avea loc înainte de toamnă, în cel mai bun caz". (...) "Menirea românilor de peste hotare este, mai presus de orice, aceea de a desluşi poruncile şi principiile unei adevărate păci europene; de a arăta că Europa nu poate fi mîntuită decît în întregimea ei, şi de a pune în lumină faptul că România face parte integrantă - pe plan politic, economic şi moral - din geografia şi civilizaţia europeană)".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(V.V.Tilea va duce o copie a raportului la Londra).

8 mai

(...) Conferinţa de la Paris s-a întrunit în primele

zile de mai; la 8 mai "programul" era "epuizat", deoarece miniştri celor patru state nu au putut ajunge la nici o înţelegere, cu privire la condiţiile de pace care trebuiesc impuse Italiei (ceartă pentru Trieste, colonii, reparaţii); iar cu privire la statele "satelite", nu s-au învoit decît cu privire la atribuirea Transilvaniei, către România. Toate chestiunile litigioase au fost lăsate din nou pe seama delegaţiilor minore (care pînă acum nu izbutiseră să ajungă la niciun acord); este dovada că nu numai interesele dintre Cei Mari sînt potrivnice, dar că şi concepţiile celor mari, cu privire la pace, şi la reconstrucţia Europei, sînt adînc deosebite.

Intre timp, poporul Franţei a respins, cu o majoritate de un milion şi jumătate de voturi, noua Constituţie. Fapt însemnat care poate fi interpretat în diferite feluri, ceea ce dovedeşte, în orice caz, că propaganda deşănţată a partidului comunist a dat greş. Rezistenţa Franţei se îndreaptă mai mult împotriva "primejdiei" comuniste, decît împotriva neajunsurilor - de altfel destul de însemnate - ale operei greu înfăptuită de Adunarea Constituantă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Paris, delegaţia română, în frunte cu Richard Franasovici, se felicită pentru marele ei succes, referitor la Transilvania. In schimb, au început unele împunsături - directe sau indirecte - împotriva mea - datorite, evident "propagandiştilor" noştri din străinătate.

9 mai

Am luat ieri seară masa, la "Versoix", cu Mircea Solacolu[1], proaspăt sosit, prin Praga, din România. Aflu că procesul Antoneştilor a început la Bucureşti; în consecinţă, au fost închişi toţi miniştrii din fostele guverne Antonescu, - inclusiv Costin Stoicescu[2], care e grav bolnav, şi George Creţeanu. Solacolu nu crede că se va ajunge la execuţii capitale. Pretinde că ar fi discutat "cazul meu" cu Groza, Ralea şi Mişu Ghelmegeanu.

"La Suisse" a publicat ieri un lung interviu cu Guţă Tătărescu, inclusiv fotografia marelui bărbat de stat. Tătărescu se

1) Fost subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naţionale.
2) Fost administrator al Băncii Naţionale.

făleşte că, datorită lui şi guvernului, lucrurile merg tot mai bin în ţară. Este dreptul lui de a se lăuda. O declaraţie răsunătoare, privind generozitatea aliaţilor noştri sovietici, care ne înlesnes neîncetat executarea clauzelor armistiţiului. Insufleţite cuvinte de credincioasă prietenie faţă de Uniunea Sovietică (asemănătoare acelora pe care, faţă de mine, Guţă Tătărescu le-a rostit lui Fabr cius, în 1939 - 3o mai, încredinţîndu-l de credincioasa lui priete nie pentru Reichul hitlerist."Realismul" lui Tătărescu îi impune nesfîrşite sacrificii orale, pentru a ajunge, a se menţine şi a rămîne la putere). Unde însufleţirea sa întrece însă marginile, este atunci cînd dă un certificat de moderaţiune Uniunii Sovietice,care după el, nu urmăreşte - cum pretind rău-voitorii - să întindă comunismul, în lume, ci acceptă colaborarea cu un "liberalism" autentic şi demn, ca cel întruchipat de partidul tătărescian. Uşurinţă şi lichelism, unelte primejdioase, care pot săpa mormîntul ţării

"Pravda" şi "Tass" recunosc că printre problemele care n-au găsit dezlegare la Paris, este şi aceia a Dunării. "Rusia - pretinde "Tass" - a respins propunerile anglo-saxonilor cu privire la navigaţia pe Dunăre, şi la politica economică a ţărilor balcanice, fiindcă este vorba de afacerile interne ale acestor ţări, şi nu privesc tratatele de pace. Aceste probleme nu pot fi rezolvate decît direct de către statele interesate, adică de Ungaria, Bulgaria, România, Cehoslovacia şi Iugoslavia".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aşadar, Uniunea Sovietică se pregăteşte să dezlege problema regimului dunărean - problemă de viaţă, sau de moarte, pentru noi, (ca şi problema abia mai puţin însemnată a legăturilor economice cu piaţa mondială), în "tête-à-tête", cu credinciosul Guţă Tătărescu, şi cu semenii acestuia. Cînd nemţii au voit să înlăture Comisia Europeană, Ică Antonescu s-a încumetat să reziste. Sînt puţine speranţe că Tătărescu va face astăzi la fel. De pe acum, curg informaţiile că Guţă Tătărescu, Richard Franasovici,ş.a. exploatează hotărîrea Conferinţei de la Paris cu privire la Transilvania, ca un mare "succes" al lor. Este o izbîndă - potrivit tălmăcirii lor - a politicii ruso-române, împotriva "rezistenţei" anglo-saxone. Această tălmăcire este absurdă, fiindcă nu a existat, în privinţa hotarului transilvănean, nici o rezistenţă anglo-saxonă.

Prietenii mei ar voi să-mi atribuie mie acest succes. Nici asta nu ar fi just. Am găsit la Londra o situaţie lămurită: partida era cîştigată de mai înainte, datorită, în bună parte, prietenilor sinceri englezi şi americani, pe care îi avem în Comisia de pregătire a Tratatelor. Cel mult, am putut contribui, prin stăruinţele mele, la înlăturarea rezervei supărătoare cu privire la O-N.U.; în această privinţă, nu consider, dealtfel, partida deplin cîştigată: este cu putinţă să ne trezim din nou cu o asemenea "rezervă", la redactarea tratatului; în orice caz, este de presupus că O.N.U. care reprezintă o instanţă de revizuire, se va mai ocupa de plîngerile maghiare.

Acolo unde trecerea mea pe la Londra a putut fi într-adevăr folositoare, a fost în cancelariile unde se pregăteşte politica "europeană" a Marii Britanii. Nu numai ziarele britanice cele mai însemnate - ca "Manchester Guardian", "Daily Telegraph", "Daily Mail", au pus în lumină "principiile" pe care le-am apărat în lucrările mele, dar am avut satisfacţia să regăsesc, în unele recente discursuri, (ca de pildă în însemnatele declaraţii ale domnului Churchill) ecoul convorbirilor ce le-am avut la Londra. Inainte de a pleca într-o nouă călătorie, bătrînul bărbat de stat a declarat că "a avut prilejul să afle, de curînd, că idealul puterilor occidentale", cu privire la ordinea de drept, "este deplin împărtăşit şi de alte state europene".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vorbind la Haga în faţa Parlamentului, Churchill a declarat: "Noi sperăm că ţările Europei occidentale şi orientale se vor apropia printr-o amiciţie mereu mai strînsă. Eu nu văd pentru ce nu s-ar crea Statele Unite ale Europei, sub egida Organizaţiei Mondiale, pentru a grupa continentul cum n-a fost niciodată, de la prăbuşirea Imperiului Roman, fapt care ar îngădui tuturor popoarelor de pe această parte a pămîntului, să vieţuiască laolaltă, în tihnă, pace şi dreptate".

Ideea unei apropieri între statele occidentale şi orientale - şi a unirii lor într-o Confederaţie europeană - a făcut obiectul schimbului de opinii pe care l-am avut cu Churchill; am susţinut, îndeosebi, în acest schimb de păreri, că statele orientale trebuiesc numaidecît cuprinse, alături de statele occidentale, într-o organizaţie europeană.

13 mai

Conferinţa de la Paris care merge greu, era să se încheie asupra problemei Trieste. "Aliaţii" nu s-au înţeles. Cum s-o termine, şi cînd s-o redeschidă? Vederi potrivnice, pe toată linia Molotov s-a hotărît să le facă o "surpriză". De unde cerea Tripolitania, a admis ca, potrivit sugestiei franceze, coloniile italiene să rămînă Italiei sub oblăduirea ONU-ului. Mulţumită acestui balon de oxigen, Conferinţa mai fîlfîie. Va muri însă, din nou, cînd va da de problema Trieste. (...)

14 - 18 mai - Geneva

Sfîrşitul Conferinţei de la Paris: miniştrii de Exter se despart, fără a fi hotărît nimic. Opoziţiile dintre părţi s-au adîncit: deoparte, apusenii (anglo-saxonii şi francezii); iar de alta, sovieticii. Un element nou: rezistenţa hotărîtă, fără gînd de tranzacţie (aşa cum am prevăzut după călătoria mea, la Londra) a apusenilor. Punctul principal al discuţiilor: Trieste. Ruşii folosesc toate metodele, pentru a obţine oraşul şi propun o tranzacţie cu privire la colonii, adică adoptă punctul de vedere francez, nădăjduind că anglo-saxonii vor renunţa în schimb, să sprijine revendicările italiene cu privire la Trieste. Byrnes şi Bevin rămîn însă fermi pe poziţiile lor. Apusenii vor să discute despre Germania; ruşii amînă chestiunea.

La despărţire, se hotărăşte o nouă întrunire a miniştrilor, la 15 iunie; în schimb, nimic cu privire la Conferinţa de pace generală. Americanii ar voi să impună data de 15 iulie. Ruşii rezistă şi amînă.

Toate chestiunile litigioase, inclusiv problema Dunării, au rămas deschise. Ruşii nu au mai izbutit să înainteze:nici spre Trieste, nici spre Marea Egee. Anglo-saxonii şi-au păstrat poziţiile de rezistenţă; nu au izbutit însă, nici ei, să recîştige teren. Ţările limitrofe rămîn închise. Vor putea fi ele evacuate de armatele de ocupaţie, şi redate vieţii economice internaţionale? Asupra acestui punct, se va da lupta hotărîtoare: este o problemă de viitor.

Este firesc ca insuccesul Conferinţei să prilejuiască de ambele părţi, polemici şi învinuiri.

Sovieticii se plîng de "neînţelegerea" apusenilor, şi

îi denunţă că ar fi porniţi să "saboteze" pacea (declaraţiile lui Molotov, violente campanii anti-anglosaxone , în "Pravda"). Potrivit obiceiului, lupta se va da, deocamdată peste capul cancelariilor: apelurile Moscovei se îndreaptă către comuniştii de pretutindeni. Este o luptă ce se va desfăşura, îndeosebi, în timpul campaniilor electorale care au început de pe acum, în Cehoslovacia, Franţa, Italia.

Anglo-saxonii răspund cu măsură, dar cu o vădită enervare. Byrnes dezvoltă cu precizie punctul de vedere american.

Procesul Antonescu duce la condamnarea capitală a mareşalului, a lui Ică, şi a altor trei sau patru miniştri. Mareşalul s-a apărat cu bărbăţie şi cu demnitate. Ică, adînc tulburat, a pus întrebări numeroase şi insidioase lui George Brătianu.(Faptul că Maniu a strîns mîna mareşalului, a provocat senzaţie, şi a dat loc la diferite comentarii în ţară şi străinătate).

Vor fi executate sentinţele? Mircea Solacolu pretinde că "în niciun caz". Deocamdată, sînt judecaţi toţi miniştrii, subsecretarii de stat şi secretarii generali[1], care au participat la guvernarea mareşalului (inclusiv prietenul George Creţeanu, care este arestat).

Aflu că, la procesul mareşalului, procurorul ar fi menţionat un raport al meu, de la Moscova, favorabil ruşilor, şi unul al lui Raul Bossy, de la Berlin. (...)

Florenţa, 18 - 26 mai

Invitat de N.Comnen şi de Cercul Academic "Studio Fiorentino di Politica Estera", plec pentru a ţine o conferinţă, la Florenţa. (...)

In Italia, ca pretutindeni pe continent, lupta dintre partide oglindeşte lupta dintre marile puteri. Sovieticii fac mari sforţări - prin mijlocirea partidului comunist - ca să cîştige poziţii tot mai prielnice, într-o ţară mediteraneană, care se întinde dincolo de "sfera lor de influenţă".

Şederea mea la Florenţa, mi-a îngăduit să am două în-

1) Informaţie eronată: secretarii generali n-au fost puşi sub acuzare.

trevederi politice: împreună cu Comnen, am avut o lungă şi plăcută întrevedere cu Myron Taylor, cea mai simandicoasă personalitate a lumii americane, pe continentul european. Prieten şi sfătuitor al fostului preşedinte Roosevelt, preşedinte şi diriguitor al puternicului Sindicat al Oţelului (Steel-trust), admirator fidel al Florenţei, unde are o frumoasă vilă, Taylor este deocamdată, ambasador acreditat la Vatican. Ne vorbeşte cu interes de Europa, de Italia, de Florenţa. Mă întreabă ce cred despre "războiul apropiat"? El se teme că problema Chinei va provoca un conflict - greu de înlăturat - între ruşi şi americani. Răspund, dezvoltînd teza mea obişnuită, că războiul poate fi evitat, dacă anglo-saxonii vor opune "planului" sovietic, un plan tot atît de complect pentru reorganizarea politică şi economică a lumii. (...)

Al doilea "contact", cu totul neaşteptat, pe care nu l-am "avut" de altfel, decît prin mijlocirea unui lung răvaş, primit prin surprindere, mi-a dezvăluit unele situaţii necunoscute. Un tînăr student român m-a căutat la vila Machiavelli, cerînd să accept întîlnirea cu un fruntaş legionar - Gr.M. - care la adăpostul unui nume fals şi a unei bărbi impunătoare, se ascunde prin împrejurimi. Acest fruntaş ar vrea să-mi comunice lucruri importante. Firește, am refuzat, dat fiind motivele serioase ce am, de a pune la bănuială sinceritatea simţămintelor legionare faţă de mine. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am primit apoi o lungă scrisoare - inimoasă şi în aparenţă sinceră - prin care sînt asigurat că legionarii nu ar mai avea decît o singură dorinţă: să închine lupta lor cea din urmă eliberării ţării. "Va veni o zi, poate nu prea depărtată, cînd legionarismul va putea reprezenta un element hotărîtor, în lupta armată împotriva comunismului. Atunci, cîteva zeci de mii de luptători vor fi mai preţioşi, decît milioane de voturi. "(Vechiul spirit combativ nu a murit. Nici vechea făţărnicie). (...)

Toate acestea mi se aduc la cunoştinţă fiindcă "cu sau fără voia dvs., aţi devenit centrul de polarizare al nădejdilor celei mai mari părţi dintre românii aflaţi în afara graniţelor". Şi urmează: "Inţeleg foarte bine că tocmai faptul aceste vă impune o prudenţă extremă, şi mai ales evitarea a tot ce ar putea dăuna acţiunii atît de curajoase şi utile a prietenilor dv. din ţară. Dar, în acelaşi timp, îmi permit să cred - ca toţi cei de o credinţă

cu mine - că o coordonare şi o potenţializare maximă a tuturor eforturilor româneşti, este absolut necesară". (...)

Nu am dat nici un răspuns scris. Am mulţumit verbal pentru bunele simţăminte exprimate în scrisoare. (...) Sînt bucuros însă, aflînd, că cei mai mulţi români din străinătate, oricare ar fi trecutul lor, doresc şi aşteaptă eliberarea ţării, în acelaşi fel. (...)

Opt zile de-a-rîndul, datorită "programului" întocmit de gazdele noastre, şi în urma conferinţei mele, despre "Pacea dificilă" care a dus faima sosirii noastre, în oraş, am petrecut ceasuri de desfătare. (...)

Am părăsit Florenţa, sîmbătă noaptea 25 mai. La 26 mai,seara, eram din nou la Geneva.

Geneva, 26 - 31 mai

In corespondenţa care mă aştepta la Geneva, am găsit o carte, legată în piele, cuprinzînd discursurile de război ale lui Winston Churchill, şi purtînd această dedicaţie autograf: "To monsieur Grigore Gafencu, from Winston Churchill -"Vers les temps meilleurs".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atît binevoitoarea atenţie a marelui britanic, cît şi încurajarea promiţătoare pe care a ţinut să mi-o dea, mi-au pricinuit o mare şi adîncă bucurie.

Trei zile mai tîrziu, - la căsătoria lui Geneviève de Gaulle (fata consulului francez, Xavier de Gaulle) cu un tînăr savoyard, Anthonioz - am avut cinstea să fac cunoştinţa generalului De Gaulle, pe care Geneva îl aclamă, de 48 de ore în şir. Era înconjurat de o droaie de musafiri care se îmbulzeau în jurul lui, şi nu am putut schimba decît puţine cuvinte, peste capetele lor. Am avut,totuşi, parte de o privire de simpatie, şi de vorbe alese,prin care Generalul ţinea să arate că a aflat de mine, de munca mea şi de credincioasa mea dragoste, pentru Franţa. (...)

Englezii încearcă să se supere din nou pe regimul din România: o nouă notă către guvernul de la Bucureşti (Agenţia "Exchange"). (...)

Nota este redactată în termeni seci. Ea aminteşte, mai

întîi, declaraţia guvernului român de la 8 ianuarie, care făgăduia pe de o parte, libertatea presei, a cuvîntului, a cultului, şi pe de altă parte, alegeri libere care urmau să aibă loc cît mai curînd[1]. De la 8 februarie, guvernul britanic a urmărit de foarte aproape evoluţia situaţiei din România, şi constată cu părere de rău că asigurările care i-au fost date de guvernul român au rămas literă moartă. Cu toate că guvernul român a lăsat să se creadă că îşi ţinea angajamentele, realitatea dovedeşte că el a ştiut din totdeauna să găsească mijlocul de a nu intra pe calea hotărîrilor". (...)

1 iunie

Radio-Bucureşti, anunţă că azi, la orele şase seara, mareşalul Antonescu, Ică Antonescu şi alţi patru demnitari au fost "executaţi". Graţia regală nu a putut deci interveni. Ruşii au cerut moartea lor, iar guvernul s-a supus. Este cel dintîi sînge care curge în ţară, din ziua "libertăţii". Să nu fie cumva semnalul unei cumplite dezlănţuiri de patimi sîngeroase.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Păcatele mareşalului au fost oarecum spălate prin abuzurile regimului de azi, şi prin primejdia de moarte pe care sovieticii o ţin întinsă asupra ţării. Intîmplările care au urmat prăbuşirii sale, au aşternut uitarea peste campania nenorocită ce el a purtat-o în Rusia, ca şi peste oarba înverşunare cu care s-a aruncat în braţele lui Hitler. Ieri încă vinovat, mareşalul cade ca un martir al cauzei româneşti, pentru că România nu mai cunoaşte decît o singură ameninţare: Rusia. In jurul lui, se va naşte o legendă care va îndulci judecata istoriei. Moartea ce i se trage din mînia imperiului vecin, îl apropie de sufletul unui popor care se simte, în întregime, ameninţat de acea împărăţie.

Bietul Ică este depăşit de osîndă, după cum fusese depăşit de menirea pe care s-a străduit s-o împlinească. A făurit un vis mare: acela de a stăpîni cu fapta şi cu gura - mai ales cu gura - destinul unui popor. Nu era băiat rău! S-a luptat să îndrepte greşelile, pe măsură ce le săvîrşea. A fost regizorul îndemînatec şi nefericit al unei fatalităţi care nu putea să nu-l zdrobească, pînă la urmă. Mai puţin vinovat decît şeful său, va fi totuşi mai puţin bine slujit, în viitor, de legendă. Va trece ca un

1) "As soon as possible", - cît de curînd posibil - specifică nota.

nedreptăţit, dar îi va lipsi nimbul unui martir.

Ieri seară, am întîlnit pe Liviu şi Sanda Pop, sosiţi din ţară, unde au fost de faţă la sfîrşitul lui Costin Stoicescu. Liviu a văzut, la înmormîntarea socrului său, pe toţi foştii miniştri şi secretari de stat ai lui Antonescu (printre aceştia, George Creţeanu şi Mircea Cancicov), care, două zile mai tîrziu, au fost arestaţi. Arestările s-au făcut la ora patru dimineaţa, provocînd o firească tulburare în oraş, unde unii dintre noii arestaţi erau stimaţi şi iubiţi. Personal sînt mîhnit şi îngrijorat de soarta lui George Creţeanu, prieten din copilărie, camarad de război (am dormit, luni de-a rîndul, în aceiaşi odăiţă, ca aviatori, în 1917), bărbat întreg şi destoinic; a luptat cu disperare împotriva amicilor rău sfătuitori care au ţinut morţis să facă din el un vremelnic ministru de finanţe. Gheorghe Brătianu - care urma să fie şi el arestat, - a fost prevenit la vreme, şi a dispărut.

Pare vădit, că lărgind mereu cercul arestaţilor şi numărul condamnărilor, regimul caută să lovească în cadrele vechilor partide, şi să terorizeze fostele pături conducătoare. Este o metodă care ţine seamă de opoziţiile ce se ridică în calea comunismului sovietic, şi nu se ating de adevăratele vinovăţii. Astfel, Manoilescu, Gigurtu ş.a., vinovaţi de schimbarea politicii noastre externe, trăiesc în libertate. Iar Guţă Tătărescu, eliberat de toate răspunderile trecute, stă pe banca acuzatorilor, ba chiar în rîndul întîi al judecătorilor.

Liviu Pop a văzut pe Maniu, slăbit, îmbătrînit, dar vioi, care i-a vorbit cu simpatie şi mulţumire de activitatea şi de călătoriile mele. (Asigurări de prietenie, încurajări şi vorbe bune din partea lui Vişoianu). Toţi sînt foarte pesimişti cu privire la soarta ţării; sînt convinşi că ruşii tind la o "adaptare" care va duce la anexare; prevăd alegeri sîngeroase şi măceluri mai întinse, mai "generale"; socotesc, în sfîrşit, că Revoluţia este în mers, înaintează pe etape, şi a început cu metode blajine dar înşelătoare, şi va isprăvi cu "realizări" necruţătoare şi totalitare. Românii din străinătate au deci datoria de a da alarma şi a trezi necontenit spiritele în ţările unde trăiesc. Ei trebuie să ceară intervenţii neîncetate din partea anglo-saxonilor, mai cu seamă în vremea alegerilor. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Printre altele, două adevăruri trebuiesc puse în lumină:

a/ Sovieticii au cerut zone de siguranţă, adică zone care să cuprindă ţările limitrofe, şi în care aceste ţări, păstrînd libertăţile, independenţa politică şi regimurile lor politico-economice, nu ar trebui să dea decît garanţia că nu vor îndrepta politica lor externă împotriva sovietelor. De fapt, zonele de siguranţă se prefac în zone de influenţă, apoi în zone de stăpînire exclusivă şi totală. (...)

b/ Influenţa sovietică nu se opreşte nicăieri. Poziţiile înaintate, cîştigate în lume - şi îndeosebi pe continent - slujesc Moscovei nu ca puncte de oprire, ci ca puncte de plecare, pentru noi cuceriri. Pe deasupra hotarelor şi a "zonelor", pe deasupra cancelariilor prietene şi aliate, Moscova se adresează direct popoarelor şi le îndeamnă să intre şi ele în ordinea sovietică. De pe acum, politica de apărare a statelor occidentale, este paralizată de partidele comuniste respective (îndeosebi în Franţa). De aceea, politica apuseană care se împotriveşte politicii sovietice, trebuie să fie şi ea universală: să nu recunoască zone închise, ci să sprijine o organizaţie generală, făcînd apel (ca şi Moscova) la toate popoarele.

Babeş-Bolyai Cultural University Library Cluj

Argumentul inutilităţii alcătuirii unui plan pentru organizarea Europei - atîta vreme cît ruşii ocupă jumătate din continent - este un argument greşit. Numai pe temeiul unui plan general, Europa poate fi eliberată, şi popoarele europene vor putea contribui la eliberarea lor.

2 - 3 iunie

O zi însemnată pentru soarta Europei: alegeri în Franţa, în urma referendumului; alegeri şi plebiscit în Italia.

Franţa a votat în linişte.

M.R.P. se clasează în frunte, obţinînd aproape un milion de voturi. Comuniştii îşi menţin poziţia. Socialiştii - împotriva aşteptării generale - pierd numeroase voturi. Sub denumiri diferite, centrul şi dreapta au acelaşi număr de voturi şi de deputaţi. O întărire deci, foarte semnificativă a centrului - stînga, şi o oprire tot atît de semnificativă a înaintării comuniste. (...)

Italia a votat şi ea în linişte. Se pare că republicanii

vor avea majoritate. Cifrele n-au fost încă publicate.

In Cehoslovacia (alegerile de la 26 mai), comuniştii au obţinut majoritatea în Boemia; iar catolicii, în Slovacia.(...)

4 iunie

Veşti din Anglia despre cartea mea. Un articol din "Sunday Times", de Harold Nicolson. Elogiul principal:"Deşi scrisă în 1943, cartea este de cea mai mare actualitate, şi aceasta, în primul rînd, fiindcă demonstrează că "România este una dintre cheile ordinei europene; stat latin, între slavii de nord şi cei din sud, România comandă Gurile Dunării, unde se încrucişează drumurile Peninsulei Balcanice şi ale Europei Centrale." Si mai departe: "După războiul din Crimeea, România a fost recunoscută ca stat independent (autonom), tocmai fiindcă puterile occidentale voiau o rînduială echilibrată în Europa, împotriva imperialismului rusesc. Soarta care a lovit România se datoreşte distrugerii ordinei, în Europa Orientală, de către Pactul de la Moscova, şi inaugurării unei politici de zone de interese, care nu ţine seama de drepturile micilor popoare". (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 iunie

In discursul său, ţinut în faţa Camerei Comunelor, Bevin caută să clarifice şi el cauzele pentru care nu se poate ajunge la o înţelegere cu ruşii.[1)]

7 iunie

Am recitit discursul lui Bevin, în englezeşte. Pasajul privitor la Dunăre este lung şi documentat. Pentru noi, interesant este faptul că vorbind de navigaţia ce trebuie să fie liberă pe toate mările, Bevin a spus textual: "Vom naviga din nou spre Odessa,

1) Printre altele, el a spus: "Rămîne nevoia urgentă de a stabili un serviciu rapid între regiunile inferioare şi superioare ale Dunării. Există un decalaj de 6 săptămîni, între recoltarea cerealelor din Bulgaria şi România pe de o parte, şi din Cehoslovacia şi Austria, pe de altă parte. In mod normal, transportul grîului se făcea pe Dunăre. Trebuie să mărturisesc că nu pot înţelege de ce anumite teritorii ale Europei trebuie să fie înfometate, pentru că nu e cu putinţă nici o înţelegere între noi, în ceea ce priveşte transportul alimentelor pe această mare cale navigabilă. Dorinţa noastră a tuturor este de a restabili navigaţia pe Dunăre, cît mai curînd cu putinţă, spre a alunga fantoma foametei care se întinde în numeroase teritorii".

vom pătrunde în Marea Neagră, vom merge la Constanţa, dar nu cerem "baze militare" care să ne înlesnească să procedăm aşa".(...)

8 iunie

Consulul american, Neel, mă caută spre a-mi arăta copia unei scrisori pe care "un prieten" i-a pus-o la dispoziţie. Este semnată Katz, numele unui evreu român. Ghicesc că e adresată lui Salmanovici, distinsul comerciant din Geneva, în care atît anglo-saxonii, cît şi eu personal, avem deplină încredere.

Katz scrie că ar fi avut, la Paris, o lungă întrevedere cu Serban Voinea[1], "om politic influent, în afară de orice partid (sic!), şi care va fi în curînd, ministru la Berna, dacă nu va fi chemat cumva (!) să ia locul lui Tătărescu, la Bucureşti",şi cu Alexandru Hurtig. Amîndoi l-au asigurat că, în România, regimul economic "capitalist şi liberal" va fi menţinut - pentru că aşa a hotărît chiar Stalin, în personală; că ruşii s-au "apropiat" de economia română, respectînd regulile acestui regim capitalist, şi mulţumindu-se cu participări (sub formă de achiziţii de acţiuni); şi că anglo-saxonii ar trebui îndemnaţi să dobîndească şi ei asemenea participări. Mai mulţi financiari şi industriaşi eminenţi ai României pleacă în străinătate, ca să ofere capitalului anglo-saxon o largă participare, în afacerile româneşti. Buna credinţă românească, împerechiată cu generozitatea sovietică, merge atît de departe, încît oferă anglo-saxonilor un regim tripartit: o treime pentru români, o treime pentru sovietici,şi una - firește, cea mai bună şi cea mai ademenitoare - pentru anglo-saxoni. Katz citează, printre cavalerii finanţei româneşti, care pleacă într-o cruciadă pentru a cîştiga încrederea banilor apuseni, pe Max Auschnitt şi pe Aristide Blank.

Americanul mă întreabă ce gîndesc despre aceste îndemnuri. Imi dau seama că am o situaţie grea. Nu aş vrea să fiu socotit drept un "sabotor" al creditului României. Totuşi, "combinaţia" cu regimul "tripartit" e prea cusută cu aţă albă, şi dorinţa celor de la Bucureşti de a salva regimul capitalist - tocmai în aceste zile cînd a început prigoana nu numai împotriva "colaboraţioniştilor", ci mai ales împotriva adevăraţilor patrioţi - constituie o prefăcătorie din cale-afară de grosolană.

1) Gaston Beuve, fost colaborator al agenţiei de presă "Rador",la Bucureşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund deci că aş fi încîntat, dacă sub cortina de fier, (care se ridică numai atît cît trebuie, pentru a lăsa să pătrundă în ţară dolari şi lire sterline), capitalul anglo-saxon ar intra în ţară, ca să aline mizeria ce se întinde, în ciuda străduinţelor liberale şi capitaliste ale regimului neocomunist. Aş fi şi mai fericit, dacă acest capital ar stabili, drept condiţie pentru a intra, unele pretenţii, care ar fi nu numai spre folosul lui, ci şi al ţării. In adevăr, singura garanţie pentru statornicia unui regim capitalist, îmi pare a fi, nu asigurarea unui regim tripartit (între un stăpîn, o victimă şi un păcălit), ci asigurarea formală că la încheierea păcii se va restabili o circulaţie liberă de persoane şi de bunuri, între România şi lumea apuseană; adică: gospodăria românească să fie din nou aşezată în cuprinsul pieţii mondiale. Imprumuturi, cît mai însemnate, se pot face, de la orice stat capitalist, la orice stat totalitar. Participaţii însă, la anumite societăţi, adică operaţii capitaliste, nu se pot face temeinic, pe sub gratiile unei cortine de fier. Dacă statul român - care nu are iniţiative proprii, în aceste vremuri - va fi autorizat să dea asemenea asigurări şi dacă Uniunea Sovietică va întări asemenea asigurări, atunci, cu atît mai bine.

Trec să-l văd pe Salmanovici, ca să-i cer şi părerea lui. Nici el nu are încredere în făgăduielile "tripartitismului" româno-sovietic; Salmanovici crede că aceste oferte, (pe care toţi "românii" care vin din ţară, le repetă, folosind aceleaşi cuvinte şi formule) sînt o lecţie învăţată pe de rost cu scopul de a pregăti atmosfera în vederea viitoarei Conferinţe de pace. (...)

9 iunie

V.V.Tilea îmi scrie să urmez sfatul lui Myron Taylor şi al lui Churchill, şi să plec cît mai curînd în America.

lo iunie

(...) Nu s-au publicat, pînă acum, ultimele cifre ale alegerilor italiene. Se ştie doar, că în fruntea listelor, se situează democraţii creştini, o formaţiune de stînga, sprijinită de catolici, şi îndrumată de De Gasperi, actualul prim-ministru.(...)

Printre instituţiile care se prăbuşesc, este monarhia

italiană; plebiscitul a fost fatal regelui Umberto II. (...)

Poporul italian s-a pronunţat pentru republică, cu un milion şi jumătate de voturi. Cum era de aşteptat. Nordul a fost republican, şi Sudul monarhic. Neapole şi Sicilia protestează zgomotos; guvernul însă domină situaţia, şi nu se va ajunge la acel "separatism", de care se temeau atîţi italieni. Umberto pleacă în Portugalia; regina cu copiii pleacă în Egipt, unde se află fostul rege[1]. In acest timp, fratele Leopold[2], temeinic aşezat în exil, cîştigă, la Genova, campionatele de golf.

Auzim la radio că Bevin pregăteşte un plan de federalizare a Germaniei, pe care vrea să-l propună viitoarei Conferinţe de la Paris.

Dacă acest plan va fi sprijinit de occidentul întreg, - adică de Statele Unite şi de Franţa - atunci e foarte bine. Ruşii, firește, se vor opune. S-au opus dealtminteri, de mai înainte: partidul comunist "unit" din Germania (Berlin) a declarat că, în niciun caz, nu va accepta un plan de federalizare a Germaniei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă, în ciuda acestei intervenţii moscovite, apusenii vor veni totuşi cu propunerea lor, şi o vor susţine cu forţe unite, atunci va fi, în sfîrşit, cu prilejul unei ciocniri între două idei - ideea rînduielii uniforme, totalitare, comuniste, şi ideea europeană a unui federalism liberal - o măsurătoare de forţe hotărîtoare, între Apus şi Răsărit, între forţele apărătoare ale Europei, şi forţele cotropitoare.

Ideea federalistă are marea însuşire că este "dinamică" şi e menită să se întindă spre răsărit, după cum ideile totalitare sovietice tind să înainteze spre apus. Aşa de pildă, cu privire la cazul Germaniei, care astăzi este în centrul preocupărilor europene (fiindcă o Germanie unificată, sub oblăduirea partidului comunist-naţional, cum ar vrea ruşii, ar fi începutul bolşevizării întregului continent, iar o rupere în două a Germaniei, ar consfinţi şi ar statornici în Europa, regimul fatal al celor două zone!), federalizarea ar fi un mijloc nu numai de a organiza

1) Este vorba de Victor Emmanuel III, (1869-1947).
2) Fratele soţiei lui Umberto, Marie Josée.

Germania apuseană, ocupată de Aliaţi, ci şi de a elibera Germania răsăriteană, ocupată de ruşi. Federalizare = organizare generală, (dezlegarea unei probleme, în întregimea ei) = eliberare. Este bine, este necesar ca planul de organizare să fie propus şi sprijinit, înainte de eliberare, şi ca un mijloc de eliberare; cine aşteaptă ca eliberarea să se facă mai întîi, şi pregăteşte planul pentru mai tîrziu, se înşală, şi aduce apă la moara sovietică, unde se pregăteşte unificarea Germaniei fără "liberare". Planul apusean poate fi o unealtă de eliberare, cu atît mai vîrtos, cu cît poate cîştiga adeziunea multor germani care vor prefera o rînduială liberală (fie chiar una federativă), decît o tiranie unitară.

Insemnătatea propunerii lui Bevin este că poate fi extinsă şi pe plan european. O Germanie federativă trebuie sprijinită pe un continent federativ, rînduit astfel încît constituirea unei autorităţi superioare să nu dăuneze diversităţii şi libertăţii popoarelor. Si pe acest plan, ideea federalistă (îndeplinirea concepţiilor politice europene) se va ciocni de tendinţele totalitare şi uniformizante ale Moscovei. Aici, va avea loc măsurătoarea de forţe. Aici, ideea federalistă va avea de acţionat pentru a rîndui şi elibera Europa, în întregimea ei. Aici, va putea face apel la opinia publică europeană şi pune în slujba ei "majorităţile din toate ţările continentale". Unitate şi autoritate superioară, prin triumful hegemoniei sovietice, sau prin izbînda ideii federaliste care este o idee politică europeană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 iunie

Motaş mă duce cu automobilul la Berna. (...) Am putut vedea pe Joyce, urmaşul lui Dulles care şi el e rechemat în America. Imi prezintă pe locţiitorul său: dl. Blum. Rog pe Joyce să înştiinţeze pe Dulles de intenţia mea de a veni în septembrie în Statele Unite. Aş dori ca Joyce să-mi pregătească turneul în America. Joyce îmi promite întregul său sprijin. (...)

Conferinţa laburistă de la Bournemouth, care în împrejurările de astăzi, şi în ajunul celei de a doua întîlniri interaliate de la Paris, are o însemnătate cu totul deosebită, a dat deplin cîştig de cauză politicii guvernului. Preşedintele Laski n-a formulat decît puţine rezerve cu privire la politica lui Bevin.

Congresul s-a pronunţat cu o imensă majoritate împotriva fuziunii cu comuniştii.[1] Reţin din cuvîntarea ministrului de Externe, hotărîrea de a împiedica, cu orice preţ, o despărţire a Europei, în două: "Este groaznic să ne gîndim că, de la Stettin, pînă în Albania, hotarul Europei ar fi definitiv pecetluit; Europa ar fi despărţită în două tabere şi acest fapt nu ar putea duce decît la un nou război".

De asemenea este de reţinut: libertatea comerţului; libertatea de comunicaţii pe marile artere fluviale; deci luptă pentru libertatea Dunării. ("Să lăsăm popoarele să trăiască propria lor viaţă; să le lăsăm să restabilească comerţul şi comunicaţiile pe marile căi navigabile ale Europei",a spus Bevin).

Cu privire la problema Dunării, N.Caranfil îmi scrie că a luat masa cu Richard Franasovici, care i-ar fi spus că nu înţelege de ce facem noi atîta zarvă cu privire la regimul Dunării,şi de ce ţinem atît de mult să păstrăm o rînduială care "ştirbea suveranitatea noastră". (...)

Bădărău ne istoriseşte,de la Paris, că cercurile ştiinţifice (Perrin, distinsul savant socialist) privesc relaţiile americano-sovietice prin prizma descoperirilor atomice. Americanii vor fi siliţi să clarifice aceste raporturi, înainte ca ruşii să fie în stare să construiască bomba atomică, adică în termen de 3 - 5 ani. Fatalitatea va împinge pe americani să ceară nu numai concesii din partea ruşilor pe continent, sau în lume, ci o adevărată renunţare la drepturile lor de suveranitate, fie în favoarea unui suprastat, cu caracter federativ, fie pur şi simplu, în favoarea unui control american sau anglo-saxon, extins asupra lumii întregi. Teama faţă de "forţa atomică" împinge la aceste măsuri extreme. Suveranitatea e o primejdie de moarte; soarta marilor puteri e în joc. Marile Puteri, singurele care au păstrat exerciţiul deplin al suveranităţii lor, devin un obstacol în calea păcii. (...) Pacea de mîine nu mai poate semăna cu pacea de ieri; trebuie să se găsească noi forme politice, pentru a îngrădi primejdia ce ameninţă lumea, în orice clipă, în urma uimitoarelor descoperiri ştiinţifice. Lumea se îndreaptă, cu sau fără voie, spre un suprastat, spre o autoritate

---

1) Conferinţa laburistă a respins fuziunea cu comuniştii printr-un vot: pentru 2.678.ooo; contra 468.ooo.

universală, singura capabilă să garanteze pacea, controlînd izvoarele de energie şi mijloacele de producţie ale întregii omeniri. Stiinţa trebuie pusă sub control, şi sustrasă organismelor naţionale; ea trebuie internaţionalizată în mod temeinic şi definitiv.

Comuniştii opun acestor speculaţii de viitor "victoria" ce va fi cîştigată "înlăuntrul", adică nu într-o bătălie între state, ci într-un război intern, care va hotărî dezvoltarea lumii în sens comunist, în Europa întreagă şi în cele două Americi. Puţin interesează, într-o asemenea eventualitate, dacă Rusia va cădea în faţa Americii: comunismul va triumfa pretutindeni, şi "controlul universal" va fi exercitat în numele comunismului. In faţa problemelor de control şi de suveranitate supremă, pe care le ridică posibilităţile atomice, comunismul nu mai are interes să-şi lege soarta de o singură putere, ci va căuta să se răspîndească şi să întreţină în lume cît mai multe focare.

15 iunie

A doua Conferinţă de la Paris a început, înainte ca guvernul francez să se fi constituit; dat fiind succesul în alegeri al partidului său, Bidault este sigur că va putea reprezenta Franţa la Conferinţă. Molotov, Byrnes, Bevin, cu statele lor majore, au sosit la Paris. Atmosfera e încordată. Presa şi cercurile politice, de pretutindeni, sînt pesimiste, cît se poate de pesimiste.

Problemele la ordinea zilei? Aceleaşi ca şi cu o lună în urmă: Trieste, coloniile italiene, regimul Dunării şi al Strîmtorilor, Germania, Austria. Voinţa ruşilor: nici o concesie în "zona sovietică"; consolidarea poziţiilor sovietice spre apus şi în lume. Dorinţa anglo-saxonilor: să împiedice împărţirea Europei în două, să găsească o soluţie unitară pentru Germania (federaţie), altă soluţie pentru Austria. Ca să poată cere ruşilor evacuarea ţărilor dunărene şi balcanice, trebuie să deschidă căi economice spre răsărit, şi să asigure libera navigaţie pe fluviile internaţionale. Recentele insuccese (sau succese mărginite) ale comunismului în Europa apuseană (alegerile din Franţa, Italia, Olanda, Belgia, Congresul laburist din Anglia) au întărit pe anglo-saxoni în intransigenţa lor. Se pare însă că, de data aceasta, americanii şi englezii vor trece de la o rezistenţă pasivă, la propuneri pozitiv

ve. Se va ajunge astfel, poate, la acea politică pozitivă potrivit unui plan universal, pe care de atîta vreme, "lumea" o aşteaptă de la anglo-saxoni.

Este foarte semnificativ - în legătură cu această idee, referitoare la un plan universal anglo-saxon - că, în ajunul Conferinţei de la Paris, americanii au publicat "Planul Baruch", privind alcătuirea unui organism internaţional de control al energiei atomice.(Baruch a declarat că Statele Unite propun crearea unei autorităţi de dezvoltare atomică internaţională, - A.D.A. - căreia i se vor încredinţa controlul tuturor fazelor de dezvoltare şi de folosire a energiei atomice, începînd cu materiile prime, şi cuprinzînd: controlul directorial, sau proprietatea tuturor activităţilor atomice periculoase pentru securitatea lumii; inspecţia şi autorizarea acestor activităţi; datoria de a dezvolta energia atomică numai cu scopuri profitabile şi paşnice; cercetarea şi dezvoltarea responsabilităţilor cu caracter afirmativ, pentru a situa A.D.A. pe primul plan al cunoştinţelor atomice, de detectare şi de utilizare a acestei energii. 1/ Fabricaţia bombelor atomice să fie interzisă. 2/ Felul bombelor existente să fie fixat printr-un tratat. 3/ A.D.A. să fie informată asupra procedeelor de fabricaţie a energiei atomice. (...) Printre penalităţi, se prevede confiscarea oricărei uzine sau proprietăţi aparţinînd A.D.A.-ei,sau autorizată să funcţioneze, de către acest organism. (...) La punctul 8, în capitolul cu privire la funcţiunile A.D.A.-ei se prevede: "Orice uzină care foloseşte uranium şi thorium, va trebui, atunci cînd va atinge posibilitatea unei utilizări primejdioase, să fie supusă unei inspecţii mai riguroasă şi mai competentă, prin A.D.A., şi să treacă sub administraţia acestei "Atomic development authotority" şi sub controlul ei absolut". (...)

După publicarea acestui document, Statele Unite au trecut la experimentarea bombei atomice, pe insula Bikini, din Arhipelagul Marshall, în prezenţa mai multor sute de observatori ştiinţifici, şi cu un efectiv militar de 4o.ooo de soldaţi,(sub comanda viceamiralului E.H. Blandy).

Acest "plan", întocmit de bătrînul Bernard Baruch, a fost propus în mod oficial de către guvernul Statelor Unite,Organizaţiei Naţiunilor Unite, şi anume Comisiei pentru Energia Atomică.

In aparenţă, este o concesiune făcută puterilor care

nu dispun încă de folosinţa bombei atomice, şi în primul rînd Rusiei: Statele Unite acceptă să încredinţeze unui organism internaţional, secretul bombei atomice. Această concesie este legată însă de cele mai grele condiţii: Organizaţia internaţională care trebuie alcătuită, va avea controlul neîngrădit al energiei atomice, adică un drept de imixtiune, de supraveghere, ba chiar de sancţionare(a unor noi delicte şi crime împotriva siguranţei omenirii), în toate ţările din lume; ea va trebui să aibă un monopol exclusiv al cercetărilor şi al producţiei, în toate domeniile energiei atomice; chiar mai mult: un monopol de cercetare şi de exploatare a tuturor materiilor prime, în stare să producă energie atomică. Aceasta înseamnă o adîncă prefacere în raporturile dintre state, şi o serioasă limitare a suveranităţii naţionale a fiecărei puteri, mari sau mici. In ce priveşte Rusia, de pildă, noua organizaţie ar fi în măsură să înlăture nu numai cortina de fier, care acoperă tainele uriaşei împărăţii, dar şi să ştirbească autoritarismul trufaş al dictaturii totalitare. Va putea Moscova să accepte asemenea condiţii? In împrejurările de astăzi, sigur că nu. S-ar putea însă cere Statelor Unite să pună alte condiţii?Nici asta nu. Energia atomică nu poate fi lăsată la voia întîmplării, nici la discreţia oricărui stat. Ea ridică probleme de viaţă şi de moarte, pentru întreaga omenire. Statul modern care are uriaşa răspundere (fiindcă a conduce este mai mult o răspundere, decît o favoare) de a dispune de secretul bombei, nu numai că nu-l poate încredinţa nimănui, dar e nevoit chiar să vegheze, pentru ca nimeni să nu descopere acest secret, dacă nu se ajunge mai înainte la un control efectiv, de ordin internaţional al mijloacelor de producţie şi de administrare a materiilor prime. Natura acestei invenţii diabolice impune măsuri de siguranţă totală şi extremă, care răstoarnă toate obişnuitele, şi de acum înainte învechitele noţiuni de suveranitate naţională, şi de spaţiu economic închis. Bomba atomică a intrat, de pe acum, în luptă cu suveranitatea naţională.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De aceea, hotărînd condiţiile unei politici de siguranţă mondială, prin Planul Baruch, Statele Unite au lămurit, de mai înainte, felul în care pacea poate fi realizată; iar dacă nu, pricina pentru care războiul trebuie dus, neapărat. Pacea nu poate fi atinsă decît dacă primejdia de moarte care ameninţă omenirea

va fi înlăturată printr-un organism de control internaţional (adică de fapt, prin limitarea suveranităţii statelor mici şi mari). Iar dacă pacea nu poate fi astfel înfăptuită, primejdia care ameninţă omenirea nu poate fi înlăturată decît prin război, şi anume printr-un război care să prevină răspîndirea secretului atomic şi întrebuinţarea lui, îngăduind aşezarea nestînjenită a unui organ superior de siguranţă, atotputernic şi universal.

Dacă Planul Baruch nu izbuteşte să asigure pacea, învingînd rezistenţa politicii sovietice, atunci acest plan va oferi un argument puternic, şi o scuză, o justificare, ba chiar un "drept" acelora care vor avea de salvat siguranţa lumii, pe alte căi.

In orice caz, americanii se consideră foarte tari, pentru ca să fi avut curajul unei astfel de propuneri.

16 iunie

Faptul că Molotov, în ciuda violenţelor polemicii de presă, şi a cuvîntărilor lui Bevin, Churchill, ş.a., a găsit totuşi de cuviinţă să se întoarcă la Paris, arată că sovieticii, cu toată mîndria pe care o arată, sînt dornici să ajungă la o înţelegere. Anglo-saxonii trebuie să ştie ce se petrece la Moscova. Intransigenţa lor, ca şi declaraţiile atît de hotărîte pe care le fac, dovedesc că se simt tari, şi sînt în măsură să-şi afirme voinţa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această impresie este întărită prin tonul general al presei britanice. "Observer", deobicei atît de ponderat, şi de o bucată de vreme, situat "la stînga", afirmă, într-un articol de fond (la 9 iunie), că intransigenţa zgomotoasă a fruntaşilor sovietici nu poate fi explicată decît printr-un sentiment de slăbiciune ("a feeling of weaknes"). "Este în afară de orice dubiu că aceşti conducători ştiu să aprecieze puterea relativ mare a Statelor Unite, rămasă neatinsă de război şi cu o industrie care produce mai mult decît înainte de război". "Observer" adaugă: "Un regim dictatorial este congenital neputincios să recunoască slăbiciunea şi greşelile sale proprii. Asta îngreunează sarcina reprezentanţilor săi, în străinătate. Ei nu pot da publicului, şi nu îşi pot da, nici lor înşilor, lămuririle cuvenite în legătură cu politica sovietelor, lămuriri care, chiar dacă nu ar îndreptăţi această politică, i-ar da totuşi un caracter mai uşor de înţeles şi mai uman".

De reţinut, pentru noi (din acelaşi articol): "Părerile

defetiste care admit că jumătate din Europa este de pe acum pierdută, şi că Germania întreagă va dispărea pentru totdeauna, în orbita Rusiei, vor avea mai puţin crezământ, dacă se va admite, că Rusia acţionează, aşa cum acţionează, din slăbiciune". Este bunul simţ, şi înverşunatul spirit de rezistenţă, credinţa în cauza libertăţii, care deosebesc, în perioade critice, pe anglo-saxoni, de mulţi latini, porniţi atît de uşor pe povîrnişul defetismului.

La Londra, în timp ce diplomaţii britanici îmi cereau amănunte şi argumente pentru a "libera" Dunărea, reprezentantul francez în Comisia pentru pregătirea tratatelor de pace, Couve de Murville, îmi spunea, cu un aer de augur, că zadarnic mă frămînt: stăpînirea ruşilor la Gurile Dunării este pe veci pecetluită!...

Defetismul cel mai uricios este acela care ia înfăţişări "eroice", ca acela al lui Guţă Tătărescu, de pildă, care după "catastrofa definitivă" a Aliaţilor, în 1940, l-a îndemnat să închine ţara nemţilor, cu vorbe sonore, iar în 1945, cu aceleaşi vorbe sonore, defetismul l-a împins să închine ţara ruşilor; sau înfăţişări "entuziaste", ca defetismul lui N.Catargi şi al altor babe, din neamul Văcăreştilor, care trimit de la Paris articole însufleţite, în presa românească, lăudînd oblăduirea generoasă şi atotputernică pe care bolşevismul a întins-o pe veci asupra tuturor românilor. Graba şi nerusinarea cu care atîtea suflete legionare, carliste sau hitleriste, din cercurile noastre, au trecut de partea noilor cotropitori, vor rămîne o pildă în istoria noastră despre caracterul bărbaţilor şi femeilor din zilele de azi.

Jumătate din Europa nu este pierdută. Nu au păstrat-o nemţii. Nu o vor păstra nici sovieticii.

Vom revedea ţara noastră.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

B. C. U. Cluj-Napoca
Nr. inv. 8842/2014

BCU Cluj / Central University Library Cluj